بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

BÜYÜK KUR'AN TEFSİRİ

(Hulâsatü't - Tefasir)

BU TEFSİRİN HAZIRLANMASINDA FAYDALANILAN KAYNAKLAR

1- AHKAM'UL-KUR'AN — Muhammed İdris eş-Şafiî
2- AHKÂM'UL-KUR'AN — İmam Ebû Bekr Ahmed er-Razî el-Cessas
3- ALÛSÎ TEFSİRÎ (Ruhul Meanî), — Alusî
4- BUHARÎ'nin ŞERHİ AYNI
5- CELALEYN TEFSİRÎ
6- EL-BURHAN FÎ ULÛMÎ'L-KUR'AN — Bedrüddin ez-Zerkeşî
7- EL-CEVAHİR TEFSİRÎ — Allame Tantavî Cevheri
8- ED-DURRÛL-MENSÛR Fİ'T-TEFSİRİ Bİ'L-ME'SUR, — İmam Celalüddin Abdurrahman es-Suyûtî
9- EL-ESAS Fİ'T-TEFSİR — Said Havva
10- EBUSSUUD TEFSİRÎ (İrşadül-Akli's-Selim ilâ Mezaya'l-Kur'ani'l-Azîm)
11- FETHU'L-BEYAN — Sıddık Hasan Han el-Buharî el-Kanucî
12- FETHU'l-KADİR — Muhammed Bin Ali eş-Şevkânî
13- FİZILALİ'L-KUR'AN — Prof. Seyyid Kutub
14- HAK DİNİ KUR'AN DİLİ — Elmalılı Hamdi Yazır
15- HÛLASATÛ'L-BEYAN — Konyalı Mehmed Vehbi Efendi
16- EL-İTKAN FÎ ULÛMİ'L-KUR'AN — İmam Suyûtî
17- İŞARETÜ'L-İCAZ — Bediüzzaman Said Nûrsî
18- KURTUBİ TEFSİRİ — Ebu Abdullah Muhammed b.Ahmet el Kurtubî
19- MEHASİNÜ'T-TE-VİL — Allame Cemaleddin el-Kasımî
20- MENAHİLÜ'L-İRFAN — M. Abdülazim ez-Zerkan
21- MÜSLİM ŞERHİ — İmam Nevevî
22- SA'LİBİ TEFSİRİ (Cevahirû'l-Hisan Fî Tefsir-i Kur'an)
23- TEFSİR-İ BEGAVÎ — Hüseyin b. Mes'ud el-Begavî
24- TEFSİR-İ BEYZAVÎ (Envaru't-Tenzil), — Nâsıruddin Abdullah b. Ömer el-Beyzavî
25- TEFSİR-İ KEŞŞAF — Zemahşerî
26- TEFSİR-İ EBÛ HAYYAN (el-Bahru'l Muhit), — Ebû Hayyan
27- TEFSİR-İ İBN KESİR — Hafız İmamüddin Ebu'lFida İsmail b. Kesir
28- RUHU'L-BEYAN TEFSİRİ — İsmail Hakkı el-Bursevi
29- EL-MUNTAHEB FÎ TEFSİRU'L-KUR'AN — (Lecnetu'l-Kur'an Ves-Sunne)
30- ET-TEFSİRU'L-KAYYIM — İbn Kayyım el-Cevzî
31- TEFSİRU'L-MENAR, — es-Seyyid Muhammed Reşid Rıza
32- TEFSİRU'L-MERAĞI,
33- TEFSİR-İ RAZİ (Mefatihu'l-Gayb) — Fahreddin er-Razî
34- TEFSİR'İ ES-SİRAC EL-MÜNİR, — Hatibi Şerbinî
35- TEFSİR'İ TABERİ — Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî
36- TEFSİR'İ AYATÜ'L-AHKAM — Muhammed Ali es-Sabunî
37- İBN ABBAS'dan rivayet edilen TENVİRU'L-MİKYAS
38- ZADU'L-MESİR Fİ İLMİ'T-TEFSİR — İbnu'l-Cevzî
39- Ebû Kasım Hüseyin b. muhammed er-ragıp el-İsfehanî'nin Tefsiri
40- Fetevâ Ibn-is-Salah Fit-Tefsir — Ebu Amr Osman b. Abdurrahman eş Şehrazari

Bu kaynaklardan başka sahih hadis kitaplarının tefsir bölümlerinden de büyük ölçüde istifade edilmiştir.

BÜYÜK KUR'AN TEFSİRİ

(Hulâsatü't - Tefasir)

Cilt: 14

ALİ ARSLAN
(Tekirdağ Eski Müftüsü
İstanbul Eski Merkez Vaizi)

Arslan Yayınları'nın yayınladığı bu eser
Okusan KültürHizmetleri tarafından organize
edilmektedir.

BÜYÜK KUR'AN TEFSİRİ
(Hulâsatü't - Tefasir)

© Copyright Arslan Yayınları

Arslan Yayınları Adına
Sahibi:
Mehmet Arslan
Dağıtım

OKUSAN

KÜLTÜR HİZMETLERİ

Redaksiyon:
Dücane Cündioğlu

Yazı İşleri:
Hikmet Kurtuluş

Dizgi:
Teknografik Matbaacılık

Montaj ve Baskı:
Gündoğdu Matbaacılık ve Ambalaj Sanayii

Film:
Mustafa Dinsever

ARSLAN YAYINLARI UMUMİ NEŞRİYAT no. 25
Temel Eserler serisi: ┣ 2/14 -

ARSLAN YAYINLARI
Binbirdirek, Su terazisi sok. No: 2/2 Kat: 3
Sultanahmet/İstanbul
Tlf: 512 73 30 – 526 30 52 – 511 32 65

Tefsirde kullanılan Kur'an-ı Kerim metninin Copyright Tenvir Neşriyata aittir. Kullanımda bize gösterdikleri anlayışa teşekkür ederiz.

ZÜMER SURESİ

Sure : 39

إِنَّآ أَنزَلْنَا عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ لِلنَّاسِ بِٱلْحَقِّ ۖ فَمَنِ ٱهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهِۦ
وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۖ وَمَآ أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ﴿٤١﴾
ٱللَّهُ يَتَوَفَّى ٱلْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَٱلَّتِى لَمْ تَمُتْ فِى
مَنَامِهَا ۖ فَيُمْسِكُ ٱلَّتِى قَضَىٰ عَلَيْهَا ٱلْمَوْتَ وَيُرْسِلُ ٱلْأُخْرَىٰٓ إِلَىٰٓ أَجَلٍ
مُّسَمًّى ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾ أَمِ ٱتَّخَذُوا۟ مِن دُونِ
ٱللَّهِ شُفَعَآءَ ۚ قُلْ أَوَلَوْ كَانُوا۟ لَا يَمْلِكُونَ شَيْـًٔا
وَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٣﴾ قُل لِّلَّهِ ٱلشَّفَٰعَةُ جَمِيعًا ۖ لَّهُۥ مُلْكُ
ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٤٤﴾
وَإِذَا ذُكِرَ ٱللَّهُ وَحْدَهُ ٱشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱلْءَاخِرَةِ ۖ
وَإِذَا ذُكِرَ ٱلَّذِينَ مِن دُونِهِۦٓ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ
﴿٤٥﴾ قُلِ ٱللَّهُمَّ فَاطِرَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ عَٰلِمَ ٱلْغَيْبِ
وَٱلشَّهَٰدَةِ أَنتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِى مَا كَانُوا۟
فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مَا فِى ٱلْأَرْضِ
جَمِيعًا وَمِثْلَهُۥ مَعَهُۥ لَٱفْتَدَوْا۟ بِهِۦ مِن سُوٓءِ ٱلْعَذَابِ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۚ
وَبَدَا لَهُم مِّنَ ٱللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا۟ يَحْتَسِبُونَ ﴿٤٧﴾

41 — (Ey Rasûlüm!) Kuşkusuz ki biz insanlar için Kitab'ı (Kur'an'ı) sana hak ile indirdik. Artık kim doğru yola gelirse (bu) kendi menfaatinedir. Kim de saparsa ancak kendi zararına sapmış olur. Sen onların üzerine vekil değilsin.

42 — Allah ölüm vaktinde canları alır. Ölmeyenin de uyku zamanında (canını alır). Üzerinde ölümlerine hükmettiği canı tutar, diğerini belli bir süreye kadar salıverir. İşte bunda düşünen bir toplum için ayetler (ibretler) vardır.

43 — Yoksa onlar Allah'tan başka şefaatçiler mi edindiler? (Ey Rasûlüm!) De ki: «Onlar bir şeye sahip olmadıkları, akıl da erdiremedikleri halde mi (şefaat edecekler)?»

44 — De ki: «Bütün şefaat (hakkı) Allah'ındır. Göklerin, ve yerin mülkü O'nundur. Sonra (Kıyamet'te) O'na döneceksiniz.»

45 — Ne zaman Allah tek başına anılsa, Ahiret'e inanmayanların kalpleri nefretle çarpar. Allah'tan başka (mabud)ları anılsa hemen kalpleri sevinç ile dolar.

46 — (Ey Rasûlüm!) De ki: «Ey Allahım! Ey gökleri ve yeri yaratan! Ey gizli ve açığı bilen! Kullarının ayrılığa düştükleri şeyler hakkında aralarında sen hükmedeceksin.»

47 — Eğer yeryüzünde olanların hepsi ve onun bir misli daha (nefislerine) zulmedenlerin olsa, Kıyamet Günü tutulacakları şiddetli azaba bedel olarak onu verirlerdi. Çünkü (o gün) Allah tarafından, (dünyada) hesaba katmadıkları şey onlara görünür.

(41-47) *«(Ey Rasûlüm!) Kuşkusuz ki biz insanlar için...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Biz Kitab'ı senin üzerine insanların yararı için indirmişizdir.» Çünkü onların dünya ve Ahiret'teki yararları bûna bağlıdır.

«Sen onlar üzerinde vekil değilsin»; yani onları hidayete zorla götüremezsin. Senin vazifen tebliğdir. Sen de bunu tam mânâsıyla yaptın.

«Allah nefisleri öldürür»; yani bedenlerden canları alır. Bedenlerle onların ilişkisi kalıp da bedenlerde tasarruf etmeleri artık mümkün olmaz.

«Ve ölmeyen nefisleri de uykuları anında öldürür.» Ayet metnindeki *«Menam»* kelimesi ismi zamandır. Mimli masdar olması da mümkündür.

Allah nefisleri ölüm anında ödlürür, uyku zamanında da öldürür. Yani bedenlerden kabzeder ki bedenleriyle tasarruf edecek şekilde ilgileri kalmasın. Ancak ölüm anındaki öldürmesi zahiren

ve bâtınen bedenle onlar arasında ilgi bırakmamasıdır. Uyku zamanındaki öldürmesi ise sadece zahirde alâkanın kalmamasıdır.

Ezelde kendileri hakkında ölümü takdir buyurduğu nefisleri artık bir daha bedenlerine göndermez. Ve böylece bâtınî tasarrufun kesilmesi, zahiri tasarrufun kesilmesiyle birleşir. Diğerlerini yani uyku halinde olan nefisleri bedenlerine gönderir. Yakaza halinde olduğu gibi olur.

ECEL-İ MÜSAMMA

«Eceli musemma» dan maksat, ölüm için gerçek olarak belirtilen noktadır.

42. ayetin metnindeki *«Zalike»* kelimesi 41. ayetteki nefsi yanında tutmak, nefsi bedene göndermek meselesine işaret etmektedir. Burada düşünen bir kavim için birçok mucize, birçok delil, birçok burhan vardır. Kureyşliler Allah'ı bırakıp da Allah'tan başka şefaatçiler edindiler. Bu şefaatçiler güya Allah katında azabı kaldırmak hususunda onlar için şefaatte bulunacaklardır.

ŞEFAAT MESELESİ

De ki: Onlar hiçbir şeye sahip olmadıkları, hiçbir şeye akıl erdirmedikleri halde mi şefaat edeceklerdir? Sizin de gördüğünüz gibi onlar cansızdırlar. Ne kudretleri ne de bilgileri vardır. Böyle olsa dahi size şefaat edeceklerini mi umuyorsunuz?

«De ki: Şefaatin tamamı Allah'ındır» cümlesi onların *Şefaatçiler bu putların kendileri değildir. Aksine bu putların temsil ettikleri ve Allah'a yakın olan bazı kişilerdir»* şeklindeki sözlerine reddiyedir. Hiç kimse hiçbir şefaate güç yetiremez. Ancak Allah

ona şefaat izni verirse yapabilir. Burada ise böyle bir şey sözkonusu değildir.

Bu ayetle Kıyamet Günü'nde şefaatin olacağı hususunda istidlâl etmişlerdir. Çünkü mülk veya ihtisas —ki bunların ikisi de harfi cer olan lam'ın mânâsıdır— şefaatin varlığını iktiza eder. *«Kimse şefaat edemeyecektir»* şeklindeki mutlak istidlâl ise zayıftır.

«Allah bir olduğu halde anılsa...» cümlesinden maksat, onların mabudları Allah'la beraber anılmadığında veya *«Lâ ilâhe illallah»* denildiğinde, Ahiret'e iman etmeyenlerin kalpleri ürperir, nefret eder, demektir.

Bu ayet bütün müşrikler hakkında nazil olmuştur. İbn Merduveyh İbn Abbas'tan şöyle rivayet eder: *«Ahiret'e iman etmeyenlerden maksat, Ebu Cehil bin Hişam, Velid bin Ukbe ve Ubey bin Halef'tir. Allah'tan başkası da Lat ve Uzza'dır.»*

46. ayet Rasûl-ü Ekrem için bir tesellidir. Allah'a iltica etmeyi, Allah'a yalvarmayı emrediyor. Çünkü Hz. Peygamber onları dine davet etme yolunda çok zahmet çekiyordu. Onların gurur ve inatları, serkeşlikleri Hz. Peygamber'e çok sıkıntı veriyordu.

Allah her şeye kâdirdir. Bütün âlemin hallerini bilmektedir. Bu ayet bildiriyor ki Rasûlullah'ın çalışması Allah'ın malûmudur ve şükrü gerektiren bir çalışmadır. *«Kullar nasıl Allah'a iltica edecektir? Allah'ın yüce isimleriyle nasıl dua edecektir?»* meselesini de bu ayet bildirmektedir.

Allah'ın kullar arasındaki hükmetmesinden maksat, Hz. Muhammed ile kâfirler arasındaki hükmü demektir.

«Hiç hesap etmedikleri şeyler Allah'tan karşılarına çıkmıştır»;

yani ceza ve azabın çeşitlerinden öylesi çıkmıştır ki onlar onu hiç hesaba katmıyorlardı. Bu cümle tehditte mübalâğanın artabileceğini ifade etmektedir. Tıpkı *«Hiçbir nefis göz aydınlığında onlar için gizleneni bilmez»* ayetinde vaadde mübalağayı ifade etmesi gibi.

وَبَدَا لَهُمْ سَيِّاٰتُ مَا كَسَبُوْا وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ
﴿٤٨﴾ فَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ثُمَّ اِذَا خَوَّلْنٰهُ نِعْمَةً
مِّنَّا ۙ قَالَ اِنَّمَآ اُوْتِيْتُهٗ عَلٰى عِلْمٍ ؕ بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَّلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ
لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٤٩﴾ قَدْ قَالَهَا الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَمَآ اَغْنٰى عَنْهُمْ
مَّا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿٥٠﴾ فَاَصَابَهُمْ سَيِّاٰتُ مَا كَسَبُوْا ؕ وَالَّذِيْنَ
ظَلَمُوْا مِنْ هٰٓؤُلَآءِ سَيُصِيْبُهُمْ سَيِّاٰتُ مَا كَسَبُوْا ۙ وَمَا هُمْ بِمُعْجِزِيْنَ
﴿٥١﴾ اَوَلَمْ يَعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَقْدِرُ ؕ
اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿٥٢﴾ قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ
اَسْرَفُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ
يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا ؕ اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿٥٣﴾
وَاَنِيْبُوْٓا اِلٰى رَبِّكُمْ وَاَسْلِمُوْا لَهٗ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَكُمُ الْعَذَابُ
ثُمَّ لَا تُنْصَرُوْنَ ﴿٥٤﴾ وَاتَّبِعُوْٓا اَحْسَنَ مَآ اُنْزِلَ
اِلَيْكُمْ مِّنْ رَّبِّكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَكُمُ الْعَذَابُ
بَغْتَةً وَّاَنْتُمْ لَا تَشْعُرُوْنَ ۙ ﴿٥٥﴾ اَنْ تَقُوْلَ نَفْسٌ يّٰحَسْرَتٰى عَلٰى
مَا فَرَّطْتُّ فِيْ جَنْۢبِ اللّٰهِ وَاِنْ كُنْتُ لَمِنَ السّٰخِرِيْنَ ۙ ﴿٥٦﴾

48 — Onlara, işledikleri kötü şeyler belli olur. Alaya aldıkları şeyler de kendilerini çepeçevre sarar.

49 — İnsana bir zarar dokunduğu zaman, bize (yönelerek) dua eder. Sonra tarafımızdan ona bir nimet verildiğinde der ki: «Bu (nimet) bana bilgim dolayısıyla verildi». Hayır! Bu bir denemedir. Ancak onların çoğu bilmiyor!

50 — Bu sözü kendilerinden öncekiler de söylemişti. Fakat kazandıkları şeyler onlara hiçbir yarar sağlamadı.

51 — İşte sonunda kazandıkları kötülükler başlarına geldi. Onlardan zulmetmiş olanlara da kazanmış oldukları kötülükler isabet edecektir. Onlar (Allah'ı) aciz bırakabilecek de değildirler.

52 — Onlar bilmezler mi ki Allah dilediğine rızkı genişletir ve dilediğine kısar. Hiç kuşku yok ki bunda iman etmiş bir topluluk için ayetler (ibretler) vardır.

53 — (Ey Rasûlüm!) De ki: «Ey nefisleri aleyhinde aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü O, bütün günahları affedicidir, kuşkusuz ki çok affeden, çok esirgeyendir.

54 — O azap size gelip dokunmazdan önce Rabbinize yönelip, O'na teslim olun! Sonra size yardım da edilmez.

55 — Size ansızın ve farkına varmadığınız bir sırada azap gelmezden önce, Rabbinizden indirilen en güzel kelâma (Kur'an'a) uyun!

56 — (O gün) kişinin: «Yazık bana! Allah'a ibadette kusur etmişim. (Kur'an ve müminlerle alay) edenlerdenim» deyip yakınmasından (önce Allah'a tâbi olun).

(48-56) *«Onlara işledikleri kötü şeyler...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«İnsana bir zarar dokundu mu bizi çağırır» ayetindeki insandan maksat insan cinsidir. Bazıları *«Huzeyfe bin Muğire'dir»*, bazıları da *«Sadece kâfirlerdir»* demişlerdir.

«Belki o bir fitnedir» cümlesindeki zamir, nimete racidir. Bu bir deneme, bir imtihandır. O'na karşı Allah'a şükredecekler mi, etmeyecekler mi şeklindeki *«Fakat insanların çoğu bunu bilmez.»*

*«Nimet»*lere fitne denilmiştir. Halbuki fitne nimetin kendisi değil, aletidir.

«O kelimeyi onlardan öncekiler de söylediler.»

*«Kelime»*den maksat *«Ben bunu katımdaki bir ilim sayesinde elde ettim»* sözüdür. Çünkü Karun ve kavmi böyle söylüyorlardı.

«Onlardan» maksat müşriklerdir. Zalimler veya müşriklerin hepsidir. Zira şirk büyük bir zulümdür. Veya bir kısmı kastedilmektedir. Çünkü onlar musibet kendilerini yakalayıncaya kadar küfürde ısrar ettiler. Kesbettikleri günahlarından maksat, dünya azabıdır. Zira Mekkeliler yedi sene kıtlığa tutuldular. Bedir Günü'nde Mekkeliler'in ileri gelenleri öldürüldü. Bazıları *«Ahiret aza-*

bı da olabilir» derken diğer bir grup *«Hem dünya hem de Ahiret azabını kapsayan genel bir azaptır»* demişlerdir.

RIZIK ALLAH'IN DİLEMESİNE BAĞLIDIR

«Allah rızkı dilediğine genişletir, dilediğine daraltır.» Bu hususta Allah'tan başka hiç kimsenin müdahalesi bahis konusu değildir. Çünkü onlar yedi sene sıkıntı çektikleri halde putları kendilerine hiçbir yarar sağlamamıştır.

Ayet metnindeki *«Esrafu»* fiili günahlarda ifrat ettiler demektir. Zira israf kökünün esas mânâsı ifrat demektir. Ragıb, *«İsraf, insanın işlediği her fiilde hududu aşmak demektir»* der.

Ayet metnindeki *«La teknatu»* fiili ümitsiz olmayın demektir. Yani Allah'ın mağfiret ve lütfundan ümidinizi kesmeyin.

*«Rahmet»*i mağfiretle tefsir ettik. Çünkü mağfiret, rahmetten bir derecedir. Veya rahmet oldu mu mağfiret de vardır. Zira affolunmayan bir kimse için rahmet etmek tasavvur edilemez.

Günahların mağfiretinden maksat, onlardan uzaklaşmak ve onlarla kişiyi ne zahirde ne bâtında muaheze etmemek demektir. Günahları örtmekten maksat budur.

Bazıları *«Günahları affetmekten maksat onları amel sahifelerinden tamamen silmek demektir»* demişlerdir.

«Kesinlikle Allah kendisine ortak koşulmasını affetmez. Bundan başkasını, dilediğine affeder» ayeti şirkin ötesinde olan her şeyi mutlak bir şekilde kapsamaktadır.

53. ayetin sebeb-i nüzulü, İbn Cerir ve İbn Merduveyh'in İbn

Abbas'tan rivayet ettiğine göre şöyledir: «Mekkeliler: *«Muhammed putlara tapan, Allah'tan başka ilâha yalvaran, Allah'ın haram kıldığı nefsi öldüren affolunmaz. Artık biz nasıl hicret edip müslüman olalım? Oysa biz putlara taptık. İnsanlar öldürdük ,şirk ehli idik»* deyince Cenab-ı Hak bu ayeti indirdi.»

İbn Cerir, İbn Ömer'den şöyle rivayet ediyor:

«Bu ayet Ayyaş bin Ebi Rebia, Velid bin Velid ve müslüman olduktan sonra fitneye, azaba düçar oldukları için dinden dönenler hakkında inmiştir. Biz, *«Allah artık onların ne farzını ne de sünnetini kabul etmez. Onlar müslüman olduktan sonra azaptan ötürü dinlerini terkeden kimselerdir»* diyorduk. İşte bu ayetler nazil olduğunda onlar Rasûlullah'ın kâtibi idi. Evvelâ bunları eliyle yazdı. Sonra bunları Ayyaş'a, Velid'e yahut da o kişilere yazdı. Onlar gelip müslüman oldular ve hicret ettiler.

«Rabbinizden indirilen en güzel kelâm» dan maksat insanları dünya ve Ahiret hayrına irşad eden ayetlerdir. Kıssalar vaaz eden ayetler değildir. Veyahut da emredilenler veya azimetler veya neshedenlerdir. *«Rabbinizden indirilen»*den maksat, Kur'an'dır. Öyleyse bu hitap Kur'an'ın muhatapları olan mümin ve kâfirlerin hepsinedir. Zira burhan hem kâfirlere hem de müminlere gelmiştir. Çünkü Rasûl-ü Ekrem bütün insanları davet etmek üzere Kur'an'ı almıştır.

Bu hitap beşer cinsine olabilir. *«İndirilen»*den maksat semavî kitaplar, *«Onların en güzelinden»* maksat ise Kur'an olabilir. Fakat bu yorum zahirin hilafınadır.

«La teş'urune», yani onun geleceğini bilmiyorsunuz ki onu defetmenin tedarikine başvurabilesiniz.

«Nefs» kelimesinin nekra getirilmesi teksir içindir. Yani bir-

çok nefis böyle demiştir. «*Hasret*» kelimesinden maksat, cenneti elden kaçırmak, ateşe girmek hasretidir. Fakat teksir daha uygundur. Çünkü Kıyamet'in birçok hasretleri vardır.

«*Cenbillah*» tabirinden maksat «*Canibullah*»tır. Ragıb, «*Cenb, aza demektir. Sonra yön mânâsında kullanılmıştır. Burada cihet kastedilmektedir*» der. Yani Allah'a taatin cihetinde veya Allah hakkının cihetinde tefrite kaçtım. Tefrit taat cihetiyle olur ve kendisinden, taatteki tefrit kastedilmektedir.

Bazıları «*Cenb, burada Allah'ın zatından mecazdır*» demişlerdir. Yani Allah'ın zatı hakkında tefritte bulunduğumdan dolayı bana yazıklar olsun!

56. ayetin son cümlesinin başındaki «*İn*» edatı «*İnne*»den tahfif edilmiştir. İsmi zamiri şandır: «*Muhakkak durum şudur ki ben Allah'ın diniyle, müslümanlarla istihza edenlerdendim!*»

اَوْ تَقُوْلَ لَوْ اَنَّ اللّٰهَ هَدٰىنِيْ لَكُنْتُ مِنَ الْمُتَّقِيْنَ ﴿٥٧﴾ اَوْ تَقُوْلَ حِيْنَ
تَرَى الْعَذَابَ لَوْ اَنَّ لِيْ كَرَّةً فَاَكُوْنَ مِنَ الْمُحْسِنِيْنَ
﴿٥٨﴾ بَلٰى قَدْ جَآءَتْكَ اٰيٰتِيْ فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ
وَكُنْتَ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿٥٩﴾ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ تَرَى الَّذِيْنَ كَذَبُوْا
عَلَى اللّٰهِ وُجُوْهُهُمْ مُّسْوَدَّةٌ ؕ اَلَيْسَ فِيْ جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِيْنَ ﴿٦٠﴾
وَيُنَجِّي اللّٰهُ الَّذِيْنَ اتَّقَوْا بِمَفَازَتِهِمْ ۫ لَا يَمَسُّهُمُ السُّوْٓءُ وَلَا هُمْ
يَحْزَنُوْنَ ﴿٦١﴾ اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ ۫ وَّهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ
وَّكِيْلٌ ﴿٦٢﴾ لَهٗ مَقَالِيْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَالَّذِيْنَ
كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿٦٣﴾ قُلْ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ
تَاْمُرُوْٓنِّيْٓ اَعْبُدُ اَيُّهَا الْجٰهِلُوْنَ ﴿٦٤﴾ وَلَقَدْ اُوْحِيَ
اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكَ ۚ لَئِنْ اَشْرَكْتَ
لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿٦٥﴾ بَلِ اللّٰهَ
فَاعْبُدْ وَكُنْ مِّنَ الشّٰكِرِيْنَ ﴿٦٦﴾ وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ
حَقَّ قَدْرِهٖ ۖ وَالْاَرْضُ جَمِيْعًا قَبْضَتُهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَالسَّمٰوٰتُ
مَطْوِيّٰتٌۢ بِيَمِيْنِهٖ ؕ سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿٦٧﴾

57 — Veya «Allah bana hidayet verseydi muhakkak ben Allah'tan korkanlardan olurdum» demezden önce (size emredilene tâbi olun).

58 — Veya azabı gördüğü zaman «Benim için (dünyaya) bir kez daha geri dönmek (mümkün) olsaydı da güzel amel işleyenlerden olsaydım» demezden önce...

59 — Hayır! Sana ayetlerim geldi de onları yalanladın. Kibirlendin ve kâfirlerden oldun.

60 — Allah'a (karşı) yalan söyleyenlerin Kıyamet Günü yüzlerini kapkara görürsün. Kibir taslayanlar için cehennemde bir durak olmaz olur mu?

61 — Allah ittika edenleri, imanları sayesinde kurtuluşa erdirir. Onlara kötülük dokunmaz ve onlar mahzun da olmazlar.

62 — Allah herşeyin yaratıcısıdır. O herşeye vekildir.

63 — Göklerin ve yerin hazineleri O'nundur. Allah'ın ayetlerini inkâr edenler var ya! İşte onlar kendilerine yazık edenlerdir!

64 — (Ey Rasûlüm!) De ki: «Ey cahiller! Bana Allah'tan başkasına ibadet etmemi mi emrediyorsunuz?»

65 — Andolsun ki sana ve senden öncekilere şöyle vahyedildi: «Eğer Allah'a şirk koşarsan muhakkak amelin boşa gider ve elbette hüsrana uğrayanlardan olursun!»

66 — Hayır! Allah'a kulluk et ve (O'na) şükredenlerden ol!

67 — Onlar Allah'ı gerektiği gibi takdir edemediler. Oysa Kıyamet Günü yeryüzü tamamen onun tasarrufundadır. Gökler de onun sağ elinde dürülmüştür. Allah onların ortak koştuklarından münezzeh ve yücedir.

(57-67) *«Veya Allah bana hidayet verseydi...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Mutezile *«59. ayet kulun fiillerini kendisinin yarattığına delildir»* demiş, Eş'ariler onlara *«Fiillerin kula isnad edilmesi kesbi kudret itibarıyladır»* demek suretiyle cevap vermişlerdir. Molla Gürani *«Fiil (Allah'ın izniyle), tesir edici kul kudreti itibarı iledir»* demiştir. Mutezile ise *«Kulun tesir edici kudreti itibarıyladır, Allah ister izin versin, isterse vermesin»* demişlerdir.

«Kıyamet Günü'nde Allah'a yalan isnad edenleri yüzleri simsiyah olduğu halde görürsün». Bu cümle onlara dokunup da gerçekten yüzlerinin simsiyah kesilip de onların başkasından ayırd edilmesine alâmet olmasına hiçbir mâni yoktur. Bu, mecaz kabilinden de olabilir. Yani yüzleri gerçekten simsiyah değil de kendilerine dokunan hüzün ve üzüntü, Allah hakkındaki cehaletlerinin eseri onlar üzerinde görülmektedir. Bu ayetteki görmek, gözle görmektir. Hitap Rasûl-ü Ekrem'e veya muhatap olabilecek herkesedir.

60. ayetteki *«Mesva»* kelimesi makam mânâsındadır. Yani cehennemde mutekebbirler için duracak yer yok mudur? O mutekebbirler ki Allah'ın ayetleri kendilerine geldiğinde onları yalanladılar, kabul etmekten imtina ettiler, yüz çevirdiler. Onların Allah'a yalan isnad etmeleri, Allah'a ortak koşmaları ve benzeri fi-

illerdir. Bazıları *«Onların Allah'a yalan isnadları, dünyada Allah'ın şanına yakışmayan sıfatları ona yakıştırmalarıdır»* demiştir. Ve Ahiret'te de *«Eğer Allah bize hidayet etseydi biz iman ederdik»* şeklindeki yalanlarıdır. Çünkü onlar bu yalanlarıyla Allah'ın kendilerini hidayet ve irşad etmediğini iddia ediyorlardı.

Bazıları *«Bunlar hıristiyanlarla yahudilerdir»* derken, Hasan Basri *«Bunlar Kaderiye grubudur»* demiştir.

61. ayetin metnindeki *«Mefazet»* kelimesi ismi mastardır. Veya mastarı mimidir. Ragıb *«Faze fiilinin mastarıdır veya fevz kökünden gelen bir isimdir»* der. *«Mefazet»* istenileni tam mânâsıyla elde etmek demektir. Yani *«Cenab-ı Hak ittika sahiplerini başarılarıyla kurtarır.»*

HER ŞEYİ YARATAN ALLAH'TIR

«Allah her şeyin halıkıdır»; yani hayrın da şerrin de, imanın da küfrün de yaratıcısıdır. Fakat zorla imanı veya küfrü, şerri veya hayrı vermez. Ancak hayırla, şerle, imanla, küfürle sıfatlı olan kimselerin hayır ve şerrin, iman ve küfrün sebeplerine başvurmalarıyla verir. Ayetin tevili böyle olduktan sonra bu, Mutezile'nin aleyhine delildir.

«Allah her şeye vekildir»; yani her şeyi korumaktadır. Yani her şeyi yarattıktan sonra bir de vücud âleminde onu korur. Her şey hem var olmada, hem de devam etmede Allah'a muhtaçtır.

63. ayetteki *«Mekalid»* kelimesi anahtarlar demektir. *«Göklerin ve yerin anahtarları Allah'ındır.»* İbn Abbas, Hasan Basri ve Katade böyle mânâlandırmışlardır. Bazıları *«Bu kelime çoğuldur. Aynı lâfızda müfredi (tekili) yoktur»* demişlerdir.

Ragıb *«Göklerin ve yerin mekalidi, onları kapsayan demektir»* der. Veya onların hazineleri veya anahtarları demektir. Hepsi de aynı mânâya işaret eder. Bu da Allah'ın göklere ve yere kâdir olması, onları koruması demektir.

64. ayette sadece Allah'a kulluk etmeyi gerektiren ayetlerden sonra *«Allah'tan başkasına ibadet etmemi mi istiyorsunuz?»* denilmektedir. Zira onlar Hz. Peygamber'e *«Bizim bazı putlarımıza el sür, biz senin mabuduna bunun karşılığında iman edeceğiz»* demişlerdi. Bunu da çok ahmak ve cahil olduklarından dolayı söylemişlerdi. Bunun için Cenab-ı Hak onlara, *«Ey cahiller!»* diye hitap etmiştir.

«Sana ve senden öncekilere şöyle vahyedildi»; yani senden önceki peygamberlere de vahyedilmiştir. Mukatil *«Hem sana hem de senden önceki peygamberlere tevhid vahyedilmiştir demektir»* der. *«Eğer şirk koşarsan»* hitabı Hz. Peygamber'edir. Fakat Mukatil'in bu yorumu zayıf görülmektedir. Bu ayetle büyük günahların peygamberlerden çıkması mümkündür şeklinde istidlâl etmek hiçbir kıymet taşımamaktadır. Farazi olarak böyle bir şeyin sadır olma ihtimali kâfidir. Fakat şunu bilmek gerekir ki büyük günahların peygamberlerden sadır olması aklen değil, şer'an muhaldir. Cenab-ı Hak *«Şirk ölüme kadar devam ederse amelleri siler»* kaydını getirmemiştir. Fakat bu ayet Hanefiler için *«Şirk kendisinden önceki amelleri ister ölüme kadar devam etsin isterse etmesin, siler»* demelerinin delilidir. Onlar *«Kişi şirkten tekrar döndüğünde sadece haccını yeniler»* demişlerdir. Şafii'ye göre *«Mürtedlik daha önceki azabı küfür üzerine ölüme kadar gitmezse silmez.»*

«Allah'ı gereği gibi bilmediler»; yani Cenab-ı Hak'kın azametine uygun bir şekilde O'nu tazim etmediler. Çünkü ondan başkasına kulluk yaptılar ve Rasûl-ü Ekrem'den de Allah'tan başkasına kulluk yapmasını istediler. Bu yorum hem Hasan Basri'nin hem de Süddi'nin yorumudur. Müberred, *«Bu tabir «Falanın kadri büyük-*

tür» sözlerinden alınmıştır. Bundan celali kastedilmektedir» diyor. *«Kadr»* kelimesinin esas kök mânâsı bir şeyi büyüklükle veya küçüklükle veya musavatla tahsis etmek demektir.

Mücahid *«Allah'ı gerçeği üzere tanımadılar demektir»* der.

Bazıları *«Zamir yahudilere racidir»* der. Yani Allah'ın sıfatları hakkında yahudiler konuştular, celali hakkında müzakere ettiler, ilhada düştüler. *«Allah cisimdir»* dediler. Yani bütün bunları karmaşık bir şekle getirdiler. Böylece bu ayet onlar için nazil oldu.

«Bütün yer Kıyamet Günü'nde onun avucundadır» cümlesindeki *«Kabza»* lâfzından maksat bir avuçtur. Bir defada ne kadar avuca girmişse o demektir. Yani Allah bir avuca onların tamamını alır.

Haleften birçok alime göre bu ayet Allah'ın azameti ve kudretinin geçerliliğinin hâlini temsil etmek içindir. Bazıları da *«Bu ayet Allah'ın celalinin şiddetine dikkatleri çekmektedir»* demişlerdir. Selef'e göre bu kelâm Allah'ın celalinin artışına dikkati çeken bir kelâmdır. Ve yeryüzünde olsun, göklerde olsun, bütün sahte mabudların Allah'ın saltanatı altında mağlûp olduklarına işaret eder. Ancak selef alimleri *«Kabza burada mülkten veya tasarruftan kinayedir»* dememişlerdir *«Yemin (sağ el) kudretten kinayedir»* dememişlerdir. Onlar Allah'ı azalardan tenzih ederek Allah'ın zatına nisbet ettiğine, Allah'ın irade ettiği mânâ ile iman ederler. Bu hususta gelen haberler hakkında da onların durumları budur.

Nevevi, Müslim şerhinde *«Allah'ın iki elinden maksat kudretidir»* der. Kudret, ellerle tabir edilmiştir. Çünkü fiillerin çoğu ellerle meydana gelir. Bizim anlayacağımız şekilde bize hitap edilmiştir ki daha vazıh olsun, nefsimize iyice yerleşsin.

Bu tevilin tam olması için sağ ve sol terimleri zikredilmiştir. Çünkü biz şerefli şeyleri sağımızla, ondan daha aşağısını da solumuzla yaparız. Ayrıca sağ bizim için solun yapmadığını yapar. Göklerin de yerden büyük olduğu malûmdur. Gökler sağa, yerler de sola izafe edilmiştir ki istiarede takrib daha belirsiz. Her ne kadar Cenab-ı Hak *«Bir şey Allah'a başka bir şeyden daha hafiftir veya bir şey Allah için başka bir şeyden daha ağırdır»* vasfından uzak ise de..

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ
اِلَّا مَنْ شَآءَ اللّٰهُ ۭ ثُمَّ نُفِخَ فِيْهِ اُخْرٰى فَاِذَا هُمْ قِيَامٌ
يَّنْظُرُوْنَ ﴿٦٨﴾ وَاَشْرَقَتِ الْاَرْضُ بِنُوْرِ رَبِّهَا وَوُضِعَ
الْكِتٰبُ وَجِايْٓءَ بِالنَّبِيّٖنَ وَالشُّهَدَاۗءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ
وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿٦٩﴾ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ وَهُوَ
اَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُوْنَ ﴿٧٠﴾ وَسِيْقَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِلٰى جَهَنَّمَ
زُمَرًا ۭ حَتّٰٓى اِذَا جَاۗءُوْهَا فُتِحَتْ اَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَآ
اَلَمْ يَاْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنْكُمْ يَتْلُوْنَ عَلَيْكُمْ اٰيٰتِ رَبِّكُمْ وَيُنْذِرُوْنَكُمْ
لِقَاۗءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا ۭ قَالُوْا بَلٰى وَلٰكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ
عَلَى الْكٰفِرِيْنَ ﴿٧١﴾ قِيْلَ ادْخُلُوْٓا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۚ فَبِئْسَ
مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِيْنَ ﴿٧٢﴾ وَسِيْقَ الَّذِيْنَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ اِلَى الْجَنَّةِ
زُمَرًا ۭ حَتّٰٓى اِذَا جَاۗءُوْهَا وَفُتِحَتْ اَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا
سَلٰمٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوْهَا خٰلِدِيْنَ ﴿٧٣﴾ وَقَالُوا
الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ صَدَقَنَا وَعْدَهٗ وَاَوْرَثَنَا الْاَرْضَ
نَتَبَوَّاُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاۗءُ ۚ فَنِعْمَ اَجْرُ الْعٰمِلِيْنَ ﴿٧٤﴾

68 — Sur'a (birinci kez) üfürüldü. Allah'ın dilediğinden başka göklerde ve yerde olanların hepsi düşüp öldü. Sonra ona (Sur'a) (ikinci kez) üfürüldü. Hepsi ayakta, bakmaktadırlar.

69 — Yeryüzü Rabbinin nuruyla parladı. Kitap kondu, peygamberler ve şahitler getirildi. Aralarında hak ile, kendileri hiçbir haksızlığa uğratılmadan hükmolunmuştur.

70 — Her nefsin yaptığı kendisine ödenmiştir. Allah onların yapmış olduklarını çok iyi bilir.

71 — Küfre sapanlar grup grup cehenneme sürülmüştür. Nihayet oraya gelince kapılar açılmıştır. Onun (cehennemin) bekçileri onlara: «İçinizden Rabbinizin ayetlerini size okuyan ve bu gününüze kavuşacağınız hakkında sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?» derler. Onlar «Evet! Geldi» dediler. Fakat azap (hükmü) bu kâfirler üzerine hak olmuştur.

72 — «Ebedi kalıcılar olarak girin cehennemin kapılarından» denmiştir. Bütün büyüklenenlerin yeri ne de kötüdür!

73 — Rablerinin azabından sakınanlar da grup grup cennete sevkolunmuşlardır. Nihayet oraya geldiklerinde kapılar açılmıştır. Cennetin bekçileri onlara «Selâm size! Hoş geldiniz. Artık sonsuz kalmak üzere oraya (cennete) girin» derler.

74 — Cennetlikler «Hamdolsun O Allah'a ki bize olan vaadini yerine getirdi ve bize cenneti miras olarak verdi. Cennette istediğimiz yere konuyoruz. İyi amel işleyenlerin mükâfatı ne güzelmiş!» derler.

75 — Melekleri Rablerini hamd ile tesbih ederek Arş'ın çevresini kuşatmış olarak görürsün. (İnsanlar) arasında hak ile hükmolunmuş ve denilmiştir ki: «Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a

(68-75) *«Sur'a (birinci kez) üfürüldü...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Meşhur olan görüş Sur'a üfürenin tek kişi ve onun da İsrafil olduğudur. Kurtubi *«Bu hususta icma vardır»* der. Fakat İbn Mace, Bezzar ve İbn Merduveyh'in Ebu Said el-Hudri'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadiste *«Üfürenler iki kişidir»* denilmektedir. Sûr, daha önce de geçtiği gibi, büyük bir boynuzdur. Orada mahlûk olan her ruh, nefesi olan her kişi adedinde delikler vardır.

«Göklerde ve yerde olanların hepsi düşüp bayıldılar. Ancak Allah'ın dilediği kaldı.» Süddi *«Onlar Cebrail, İsrafil, Mikâil ve Ölüm Meleği'dir»* demiştir. Bazıları *«Bunlarla beraber Arş'ı yüklenen melekler de vardır. Çünkü onlar da o zaman ölmezler»* demiştir.

Bazıları *«Bu ayette istisna edilenlerin tayin edilmesi hususunda hiçbir sıhhatli haber varid olmamıştır»* demişlerdir.

«Sonra Sûr'a bir daha üfürüldü» cümlesi daha önce Sûr'a üfürülmesinden maksadın birinci üfürülüş olduğuna delâlet eder. Zira atıf mugayyiratı gerektirir. Yani atfedilen nesne, üzerine atfolunanın aynısı olmamalıdır.

Ayet metnindeki «*Uhra*» kelimesi mensub okunur ve mukadder bir mastarın sıfatıdır. Yani «*Nefhaten uhra*» demek olur.

RABBİN NURUYLA PARLAYAN YER

«*Yer Rabbinin nuru ile parladı*» ayetindeki yerden maksat mahşer yeridir. Yani bizim bildiğimiz bu «*yer*»le değiştirilen yerdir. Sahih-i Buhari'de «*Halk bembeyaz, tertemiz bir ekmek gibi, içerisinde hiç kimsenin hududu olmayan bir yerin üzerine haşrolunurlar. Ki o bizim bu yerimizden yedi defa daha büyüktür*» rivayeti vardır.

Bazı rivayetlerde «*O yer o günde gümüştendir*» diye gelmişse de bu, sıhhatli bir rivayet değildir.

«*Rabbinin Nuru*»ndan maksat, İbn Abbas'tan gelen rivayete göre, Allah'ın yaratmış olduğu bir nurdur ki bu güneş gibi, ay gibi nur veren cisimler vasıtasıyla meydana gelmez.

«*Kitap konuldu*», yani hesap yapıldı, hesaba başlandı. Bazı müfessirler «*Amellerin sahifeleri çalışanların eline verildi demektir*» der. Bazıları «*Levh-i Mahfuz konuldu ki sahifeler onunla karşılaştırılsın demektir*» demişlerdir. (Bu yorum İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir).

Ebu Hayyan «*İbn Abas'ın bu yorumu uzak bir ihtimaldir ve ümid ederim ki böyle bir yorumun İbn Abbas'tan geldiği sahih olmasın*» der.

«*Peygamberler getirildi*» yani onlar «*Ümmetlerinize tebliğ yaptınız mı?*» *diye sorulmak üzere veya ümmetlerin hesaplarını görsünler* diye getirildiler.

«Şahitler getirildi». Ata, Mukatil ve İbn Zeyd *«Şahidlerden maksat, hafaza melekleridir»* demişlerdir. Sanki burada onların her ümmetin aleyhinde şahitlik edecekleri mânâsı kastedilmiştir.

Bazıları *«Ayetteki şahitlerden maksat Hz. Muhammed'in ümmetidir»* demişlerdir.

Cübbai ve Ebu Müslim *«Bunlar Ahiret'teki adil insanlardır. Ümmetlerin lehinde ve aleyhinde şahitlikle bulunurlar»* demiştir.

«İnkâr edenler grup grup cehenneme sürüldüler...» ayeti her nefsin işlediğinin karşılığını tam almasının tafsilatıdır. *«Sevk»*, şiddetle ve zorla yürütmeyi iktiza eder. Galip de budur ve bu, yürütülenlerin kıymetsiz olduklarına dikkati çekmektedir. Yani zorla, hiyanet içerisinde, ayrı ayrı gruplar oldukları halde birbirlerinin peşinden tabakalar mertebesince cehenneme doğru itelenip götürülürler.

«Zümer» kelimesi *«Zümre»* kelimesinin çoğuludur. Ragıb'a göre az cemaatler demektir. Sure ismini bu ayetten almaktadır.

*«Hazaneler»*den maksat, cehennemi idare eden meleklerdir.

«İçinizden size peygamberler gelmedi mi?», yani cinsinizden (beşerden) dilini anlayacağınız, size Allah'tan haber veren, müracaatınızı kolaylıkla yapacağınız peygamberler gelmedi mi? Sizin maslahatınız için Rabbinizin inen ayetlerini okumak ve bu gününüzün mülâkatından sizi korkutmak için size peygamberler gelmedi mi?

«Bugün» den Kıyamet ve Ahiret kastedilmiş olabilir. Çünkü haşr bugündedir. Veya onlara mahsus olan azap ve dehşetli manzaraları bugündedir. Bu ayetle istidlâl edildiğine göre, şeriat gel-

mezden önce sorumluluk yoktur. Çünkü onlar peygamberlerin tebliğinden sonraki küfürlerinden ötürü kınandılar. Eğer küfrün çirkinliği şeriatle değil de, akılla malum olsaydı onlara *«Allah'ın sizde yaratmış olduğu akılla küfrün çirkinliğini niye bilmediniz, niye öğrenmediniz?»* denilirdi.

Rasûller'i akılla tefsir etmenin hiçbir doğru yönü yoktur. Çünkü akıllara isnad edilen fiiller böyle bir tefsire manidirler. Ancak akıl iknâî bir delildir. Çünkü o ancak mefhumun itibarına ve kâfirlerin umumuna binaen tamamlanır. Bunların ikisi de niza' yeridir.

«Rablerinin azabından korunanlar da grup grup cennete sevkedildiler.», yani faziletteki tabakalarının tertibi üzere cemaat cemaat sevkedildiler.

Bu ayetteki sevketmekten maksat, Allah'ın ikramına süratle yetişmek için yürümeye teşvik etmek demektir.

Zemahşeri *«Şevkten maksat onların bineklerinin sevkedilmesidir»* şeklindeki yorumu tercih etmiştir. Çünkü onlar ancak binekli olarak giderler. Böyle bir sevk de yine ziyafet yurduna süratle gitmeye teşvik demektir. Fakat Zemahşeri'ye *«Böyle bir iradenin oluşuna delil ve karine yoktur»* diye itiraz edilmiştir. *«Bütün muttakiler ancak binekli olarak giderler»* şeklindeki hüküm de delile muhtaçtır.

Keşf'te *«Bu tefsiri birçok hadis desteklemektedir»* denilmektedir ve makama da uygun olan budur. Zira cehenneme olan sevk de cennete olan sevk de hükümden sonra olur. Bir grup hakkında katıksız lütuf, bir grup hakkıdnnda da katıksız kahr vardır. Bu yorum, sanıldığı gibi padişahlar padişahının azamet makamına ters düşmemektedir.

Ayet metnindeki «*Tıbtum*», günahların kirlerinden tertemizsiniz, size verilen ebedi nimetten dolayı nefsiniz hoştur demektir.

Birinci yorum Mücahid'den gelmiştir ve en açık yorum da budur. Cümle de, daha önceki hükmün bir nevi delilidir.

«*Bize arzı miras vermiştir*» cümlesindeki arzdan maksat, onların üzerinde istikrar buldukları arzdır. Eğer Ahiret razı (ki onun üzerine yürünür) hakiki anlamda arz ismini alırsa işte bu arz odur. Aksi takdirde ona arz demek onu dünya arzına benzetmek yönündendir.

Katade, İbn Zeyd ve Süddi'den rivayet edildiğine göre bu arzdan maksat dünya arzıdır. Fakat bu yorumlar pek muteber değildir.

Bu arzı miras olarak onlara vermenin mânâsı onlara mülk olarak verilmesi demektir. Onlara orada temkin ve tasarruf imkânları tanımaktır. Tıpkı varisin mirasta tasarrufu gibi. Zira Ahiret'te Allah'tan başkası için mülk diye bir şey yoktur.

Allah tasarrufu onlara helâl kılmış ve orada onlara birtakım imkânlar vermiştir.

75. ayetin metnindeki «*Haffîne*» kelimesi sarmışlar, kapsamışlar, çevirmişler demektir. Yani «*Ey Muhammed! Arşın etrafında meleklerin halka tuttuklarını görürsün*» demektir.

«*Rablerinin hamdiyle tesbih ederler*», yani ondan lezzet alırlar.

Ferra «*Haffîne kelimesi çoğuldur, müfredi yoktur*» demiştir.

«Rablerinin hamdiyle tesbih ederler», yani Cenab-ı Hak'ka hamd ederek, O'nu şanına yakışmayan şeylerden tenzih ederler.

«Onların aralarında hakla hükmedildi», yani kullar arasında. Bir kısmı cennete, bir kısmı cehenneme gitti.

Denildi ki, *«Hamd Âlemlerin Rabbine mahsustur»* cümlesi müminler tarafından söylenilmektedir. Onlar, Cenab-ı Hak vaadini yerine getirdiğinde, onlara cenneti miras olarak verdiğinde, cennette diledikleri şekilde yerleştiklerinden dolayı hamdettiler. Tayyibi; *«Birinci hamd iki grup arasında verilen hükümden ötürüdür. Bu hüküm de vaad ve vaide, öfke ve rızaya göre yapılmıştır. İkinci hamd ise onların aralarında, beden hasebiyle ayrı olmalarından ötürüdür; bir grup cennette, bir grup da cehennemdedir»* demiştir.

Bazılarına göre bu söz meleklerin sözüdür. Onlar Allah'ın insanlar arasında hak ile hükmettiğinden dolayı Allah'a hamdederler. İnsanların her grubunun müstehak olduğu cezadan dolayı hamdederler.

ZÜMER SURESİ'NİN SONU

MÜ'MİN SÛRESİ

Sûre: 40

Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur. 85 ayettir.

Bu sureye aynı zamanda Gafir Suresi de, Et-Tavl Suresi de denilir. Çünkü üçüncü ayette bu iki tabir de geçmektedir.

Bu sure İbn Abbas, İbn Zübeyr, Meşruk, Semurrre bin Cündeb'ten gelen rivayete göre Mekkîdir; hicretten önce nazil olmuştur. Ebu Hayyan *«Bu hususta icma vardır»* diyor. Hasan Basri *«55. ayet müstesna diğer ayetler Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur»* der. Çünkü namazlar Medine'de inmiştir. Namaz Mekke'de iki rekattı ve vakitleri de belli değildi. Medine'de iki, üç, dört rekât oldular ve vakitleri belirlendi.

Fakat tefsircilerin çoğu, *«Beş vakit namaz, Mekke'de nazil olmuştur»* derler. Ve bununla beraber tesbihten maksat mutlaka namazdır denilemez diyerek Hasan Basri'nin rivayetine itiraz ederler.

Bazıları *«56. ayet müstesna diğer ayetler Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur»* demişlerdir. Bu hususta İbn Ebi Hatim'in Ebu'l Aliye'den rivayet ettiğine göre, yahudiler Deccal'dan bahsederken bu ayet onların hakkında nazil olmuştur. Fakat bu konu ayetin Medine'de nazil olduğu hususunda nass değildir. Şeyhulislâm İbn Teymiyye diyor ki: *«Bu ayet falan iş hakkında nazil olmuştur sözlerinden maksat bazen ayetin sebebi nüzulüdür. Bazen de o işin bu ayetin kapsamına girmekte olduğudur. Yani her ne kadar aye-*

tin sebebi nüzulü olmasa dahi, onun konusuna girmektedir. Nitekim şu ayet şu işi kastetmektedir denildiği gibi.»

Zerkeşi, El-Burhan'ında *«Sahabe ve tabiinin adetinden anlaşılıyor ki «Bu ayet falan iş hakkında nazil oldu» dediklerinde; yani bu iş bu ayetin kapsamına girmektedir demek istiyorlar. Yoksa onun hakkında nazil olmuştur, demek değildir. Bu, ayetle hükmetmek kabilindedir. Olan hadiseyi nakletme cinsinden değil»* demektedir.

Bu surenin ayetleri Kûfeli ve Şamlılar'ın sayımına göre 85, Hicazlılar'a göre 84, Basralılar'a göre 82'dir. Bazıları *«86»*, bazıları ise *«88 ayettir»* demişlerdir.

Mü'min Suresi 1199 kelime, 4960 harftir.

وَتَرَى الْمَلٰٓئِكَةَ حَآفِّيْنَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُوْنَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ ۚ
وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَقِيْلَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٧٥﴾

سُوْرَةُ الْمُؤْمِنِ مَكِّيَّةٌ وَّخَمْسٌ وَّثَمَانُوْنَ اٰيَةً

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْعَلِيْمِ ﴿٢﴾ غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ
التَّوْبِ شَدِيْدِ الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِ ۭ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۭ اِلَيْهِ الْمَصِيْرُ ﴿٣﴾
مَا يُجَادِلُ فِيْٓ اٰيٰتِ اللّٰهِ اِلَّا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَلَا يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ
فِي الْبِلَادِ ﴿٤﴾ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوْحٍ وَّالْاَحْزَابُ مِنْۢ بَعْدِهِمْ ۡ وَهَمَّتْ
كُلُّ اُمَّةٍۢ بِرَسُوْلِهِمْ لِيَاْخُذُوْهُ وَجٰدَلُوْا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوْا
بِهِ الْحَقَّ فَاَخَذْتُهُمْ ۠ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٥﴾ وَكَذٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ
عَلَي الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَنَّهُمْ اَصْحٰبُ النَّارِ ﴿٦﴾ اَلَّذِيْنَ يَحْمِلُوْنَ
الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهٗ يُسَبِّحُوْنَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ
وَيُؤْمِنُوْنَ بِهٖ وَيَسْتَغْفِرُوْنَ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۚ رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً
وَّعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِيْنَ تَابُوْا وَاتَّبَعُوْا سَبِيْلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيْمِ ﴿٧﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Hâ, Mîm.

2/3 — Kitab'ın indirilmesi yegâne galib ve hakkıyla bilen Allah tarafındandır. O günahı bağışlayan, tevbeyi kabul eden, cezada şiddetli, ihsanı bol olandır. Ondan başka mabud yoktur. Dönüş ancak O'nadır.

4 — Allah'ın ayetleri hakkında ancak küfre sapanlar mücadele ederler. (Ey Rasûlüm!) Onların şehirlerde dönüp dolaşmaları sakın seni aldatmasın!

5 — (Ey Rasûlüm!) Onlardan önce Nuh kavmi ve onların arkasından peygamberlerine karşı birleşen kâfirler de yalanlamışlardı. Her ümmet kendi peygamberini yakalayıp öldürmek kastında bulundu. Hakkı bâtılla yok etmek için boşuna mücadele ettiler. Nihayet ben de onları yakalayıverdim. Bak, nasıl oldu azabım!

6 — Rabbinin küfre sapanlar üzerindeki «Kuşkusuz ki onlar cehennemliktir» sözü böylece hak oldu.

7 — Arşı yüklenenler ve çevresinde bulunanlar Rablerini hamdederek tesbih ederler. O'na inanırlar. İman edenler için de af talebinde bulunurlar: «Ey Rabbimiz! Sen rahmet ve ilim yönünden herşeyi kavramış, kuşatmışsındır. Artık tevbe edenleri ve yoluna uyanları affeyle. Onları cehennem azabından koru!»

(1-7) *«Hâ, mim. Kitab'ın...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Hâ mim» kelimesinin cemi bazen *«Havamim»* bazen de *«Hamimat»* tarzında gelir.

Cevaluki, Hariri ve İbn'ul-Cevzi *«Havamin kullanılmaz ve böyle bir tabir Arapça'da yoktur»* demişlerdir.

Ferra'dan rivayet edildiğine göre, halkın *«Havamim»* tarzındaki okuyuşu Arap lisanından değildir.

ASİNİN TEVBESİ KABUL EDİLİR Mİ

Üçüncü ayetin metninde gelen *«Zi't-Tavl»* ibaresinden maksat sevap sebebiyle veya nimete mazhar olmak sebebiyle olan üstünlüktür. İbn Abbas bu ibareyi genişlik ve zenginlikle tefsir etmiştir. Katade nimetlerle, İbn Zeyd kudretle tefsir etmişlerdir. Asi bir kimsenin tevbesi kesinlikle kabul edilir mi edilmez mi şeklinde, ehli sünnet nezdinde iki görüş vardır. El-Bahr'da *«Ayetin zahirinden anlaşılıyor ki küfür olmaksızın asi bir kimsenin tevbesi*

tıpkı küfürle günahkâr olan bir kimsenin tevbesi gibi kesinlikle kabul edilir» denilmektedir.

«Allah'ın ayetleri hakkında ancak kâfirler mücadele eder» ayeti Ebu'l Aliye'nin rivayetine göre Hars bin Kays-Sülemi hakkında nazil olmuştur. Bu adam, peygamber ve sahabilerle istihza eden birisiydi.

KUR'AN'IN SIRLARINI AÇMAK

Cidal'den maksat, bâtıl cidaldir. Ayetlere tânetmek, hakkı mağlûp etmek, Allah'ın nurunu söndürmek için yapılan cidaldir. Cenab-ı Hak başka bir ayette *«Bgtılla cidal ediyorlar ki onunla hakkı yoketsinler»* buyuruyor. Bu, Mekke kâfirlerinin hâlini daha önceki grupların haline benzetmek için getirilmiştir. Aksi takdirde ayetlerdeki cidal, eğer ayetlerin kapalı taraflarını izah etmek, müşkillerini halletmek içinse veya ehli ilmin bu ayetten çıkardığı mânâlar hususunda ise, bu Allah yolunda en büyük cihaddır. Nitekim Abd bin Humeyd'in Ebu Hureyre'den merfu olarak rivayet ettiği *«Kesinlikle cidal küfürdür»* şeklindeki hadis buna işaret etmektedir. Hadisin metninde cidal kelimesi nekra olarak getirilmiştir. Ve bu cidalin bir kısmının küfür ve dalâlet olduğuna, bir kısmının ise böyle olmadığına delâlet eder.

El-Keşf'te şunlar söylenmektedir: *«Kesinlikle bilinsin ki bir şey hakkında mücadele etmek ya o şeyin mücadele edenler katında şüpheli oluşundandır veyahut birisinin katında meşkuktur veya birisi onu inkâr etmektedir. Hangisi olursa olsun, bu mezmumdur. Yani yerilmiş bir cidaldir. Ancak mukakkık bir kimsenin bidatları ortadan kaldırmak için yaptığı cihad tarafların birine göre öğülmüştür!»*. Nitekim Cenab-ı Hak *«Onlarla en iyi olanla cidal et»* buyurmuştur.

«El-Bilad» kelimesinden maksat, Şam ve Yemen diyarıdır. *Çünkü bu ayet Kureyş kâfirleri hakkında gelmiştir. Onlar ticaret* için kışın Yemen'e, yazın da Şam'a giderlerdi. Fakat ayetin genel olduğunu söylememizde bir beis yoktur.

Cenab-ı Hak *«Onlardan önce Nuh kavmi de ayetleri yalanladı»* diyor. Yani Nuh kavminden başlıyor. Çünkü Nuh yeryüzüne gönderilen ilk rasûldür, ondan önce nebi vardı. Fakat ilk rasûl odur. Veya onun kavmi peygamberi yalanlayan ilk kavimdir.

Ayet metnindeki *«Hizb* kelimesinin çoğulu olan *«Ahzab»*tan maksat peygamberin düşmanlığı hakkında biraraya gelen, hizipleşen kimselerdir. Nuh, Ad, Semud ve Firavun kavimleri gibi.

«Liye'huzuhu» fiili hakkında Katade *«Onu öldürsünler demektir»* diyor. Bazıları da *«Onu esir etsinler»* şeklinde mânâ vermişlerdir.

رَبَّنَا وَاَدْخِلْهُمْ جَنّٰتِ عَدْنِ ِۨالَّتِيْ وَعَدْتَّهُمْ وَمَنْ صَلَحَ
مِنْ اٰبَآئِهِمْ وَاَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيّٰتِهِمْ ؕ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيْزُ
الْحَكِيْمُ ۙ﴿۸﴾ وَقِهِمُ السَّيِّاٰتِ ؕ وَمَنْ تَقِ السَّيِّاٰتِ يَوْمَئِذٍ
فَقَدْ رَحِمْتَهٗ ؕ وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ۚ﴿۹﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ
كَفَرُوْا يُنَادَوْنَ لَمَقْتُ اللّٰهِ اَكْبَرُ مِنْ مَّقْتِكُمْ
اَنْفُسَكُمْ اِذْ تُدْعَوْنَ اِلَى الْاِيْمَانِ فَتَكْفُرُوْنَ ﴿۱۰﴾ قَالُوْا
رَبَّنَآ اَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَاَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ فَاعْتَرَفْنَا
بِذُنُوْبِنَا فَهَلْ اِلٰى خُرُوْجٍ مِّنْ سَبِيْلٍ ﴿۱۱﴾ ذٰلِكُمْ بِاَنَّهٗٓ اِذَا دُعِيَ
اللّٰهُ وَحْدَهٗ كَفَرْتُمْ ۚ وَاِنْ يُّشْرَكْ بِهٖ تُؤْمِنُوْا ؕ فَالْحُكْمُ
لِلّٰهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيْرِ ﴿۱۲﴾ هُوَ الَّذِيْ يُرِيْكُمْ اٰيٰتِهٖ وَيُنَزِّلُ
لَكُمْ مِّنَ السَّمَآءِ رِزْقًا ؕ وَمَا يَتَذَكَّرُ اِلَّا مَنْ يُّنِيْبُ ﴿۱۳﴾ فَادْعُوا
اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ وَلَوْ كَرِهَ الْكٰفِرُوْنَ ﴿۱۴﴾ رَفِيْعُ الدَّرَجٰتِ
ذُو الْعَرْشِ ۚ يُلْقِي الرُّوْحَ مِنْ اَمْرِهٖ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ
لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ۙ﴿۱۵﴾ يَوْمَ هُمْ بٰرِزُوْنَ ۚ لَا يَخْفٰى عَلَى
اللّٰهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ ؕ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ؕ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿۱۶﴾

8 — «Ey Rabbimiz! Onları da, onların babalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden salih olanları da kendilerine vaadettiğin Adn cennetlerine koy. Çünkü biricik galib ve her iş ve sözünde hikmet bulunan ancak sensin!»

9 — «Onları bütün kötülüklerden koru. Sen kimi kötülüklerden korursan, ona (o gün) rahmet etmişsindir. İşte bu büyük murada ermenin ta kendisidir!»

10 — Kuşkusuz ki o küfre sapanlara seslenilecektir: «Allah'ın size düşmanlığı sizin kendinize düşmanlığınızdan daha büyüktür. Çünkü siz imana çağırıldığınızda inkâr ediyordunuz.»

11 — Onlar: «Ey Rabbimiz! Bizi iki kere öldürdün, iki kere de dirilttin. İşte günahlarımızı itiraf ettik. Artık (buradan) çıkmak için hiçbir yol yok mu?» derler.

12 — (Onlara şöyle cevap verilir): Bu durumunuz şu nedenden ileri gelmiştir: «Bir tek Allah'a çağrıldığınız zaman inkâr ederdiniz. O'na ortak koşulunca ise inanırdınız. Şimdi hüküm, o yüce ve ulu Allah'a aittir!»

13 — Allah o zattır ki size ayetlerini gösteriyor ve size gökten rızık indiriyor. Ancak O'na yönelen kimse öğüt alır.

14 — O halde siz dini Allah'a halis kılarak sadece O'na itaat edin. Varsın kâfirler hoşlanmasınlar.

15 — O mertebeleri yükselten, arşın sahibidir. Kavuşma günü (azabı)ndan (insanları) uyarması için kullarından dilediğine emrinden olan Ruh'u (vahyi) ilka eder.

16 — İşte o gün (yarattıkları kabirlerinden) çıkarlar. Onların hiçbir işi Allah'a gizli kalmaz. (Allah tarafından şöyle sorulur): «Bugün mülk kimindir?» (Onlar cevap veremediklerinden ötürü Cenab-ı Hak): «Tek ve kahhar olan Allah'ındır» (cevabını verir).

(8-16) *«Ey Rabbimiz! Onları da, onların...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Onları seyyiattan koru»; yani ukubetlerden koru. (Bu rivayet Katade'den gelmektedir). Cezaya kötülük mânâsına gelen seyyie denilmiştir, çünkü ceza esasında kötülüktür. Seyyiat ile burada meşhur mânâsı olan isyan da kastedilmiş olabilir. Yani onları isyanın cezasından, kötülüklerin cezasından koru.

«O günde»; yani cezalandırma gününde, Kıyamet Günü'nde kimi seyyielerden korursan ona rahmet etmiş olursun. Veya amel gününde dünyada kimi seyyielerden korursan Ahiret'te ona rahmet etmiş olursun. İşte bu rahmet veya seyyielerden korunma, büyük kurtuluştur.

Seyyielerden korunmak eğer onlara kefaret olmak mânâsında ise, kelâm, keffaretlendirilen seyyielerin ne olduğu konusundadır. Nasslar tevbenin bütün seyyielere kefaret olduğuna açıkça delâlet etmektedirler. Küçük günahlar da, büyük günahlardan korunmak da onun için kefaret olur. Bu takdirde bunu, zikredildiğine göre, tevbeye tahsis etmek gerekir. Yani mânâsı, onları affetmek ve onlarla muaheze etmemek ise —ki Vahidi ve takipçileri bu görüştedir— o vakit bu iki mânânın hangisinin daha açık olduğuna bakılmalıdır.

ATEŞDEKİLERİ KİM ÇAĞIRIR?

«Kâfir olanlar çağırılırlar», yani ateşte oldukları, kötülüğü emreden nefislerinden buğzettikleri ve onları düştükleri noktaya düşüren nefislerinden parmak uçlarını yiyecek kadar buğzettikleri halde çağırılırlar.

Bazı rivayetlerde *«Şeytan onlara, «Beni değil nefislerinizi kınayın» dediğinde nefislerinden buğzederler»* denilmiştir.

Bu çağırıcılar ya cehennem hazeneleridir veya müminlerdir. Müminler kâfirlere üzüntülerini daha da artırmak için *«Allah'ın buğzu sizin nefsinizde yaptığınız buğzdan daha büyük, daha korkunçtur»* derler.

Ayetin mânâsı; dünyada imana davet edilip, inkâra saptığınızda Cenab-ı Hak'kın sizden buğzetmesi, bugün sizin nefsinize buğzetmenizden daha şiddetlidir demektir.

İKİ ÖLÜM VE İKİ HAYAT

«İki defa öldürmek ve iki defa diriltmek» hususunda ihtilaf vardır. Bazıları *«Birinci ölümden maksat onları ölü olarak yaratması, ikinci ölümden maksat da ecellerinin tamamlanması anındaki ölümdür»* demişlerdir. Diriltmenin birincisine gelince, ruhu onlara üflediğinde onları diriltmesidir. O zaman daha anne rahmindedirler. İkincisi onların haşre göndermek için ruhlarının bedenlerine geri gönderilmesi (diriltilmeleri)dir. (İbn Cerir, İbn Ebi Hatim ve İbn Merduveyh bu görüşü İbn Abbas'tan, içinde Hakim'in bulunduğu cemaat da İbn Mesud'dan rivayet etmişlerdir).

Abd bin Humeyd ve İbn'ul-Munzir, Katade'den ve aynı zamanda Dahhak'tan ve Ebu Malik'ten şöyle rivayet temişlerdir: «Bu

ayet, Bakara Suresi'nin şu ayetinin bir benzeridir: *«Siz Allah'ı nasıl inkâr edersiniz? Halbuki siz ölü idiniz, Allah sizi diriltti. Sonra öldürdü, sonra sizi tekrar diriltecektir.»*

Süddi, *«Onlar dünyada öldüler. Sonra kabirde sual sormak için diriltildiler .Sualden sonra öldürüldüler. Sonra da Ahiret'te diriltildiler»* der.

KABİR SUALİ

Alimler *«Bu ayet kabir sualini ispat eden bir delildir. Zira eğer sevap ve ıkab sadece ruh için olup, ceset için olmasaydı diriltme ve öldürmenin ne mânâsı olabilirdi?»* demişlerdir.

«Ahiret hükümleri sadece ruhlara verilir» diyenlere göre ruh ne ölür, ne bozulur ,ne de fesada uğrar. Ruh kendi nefsi için diridir. Herhangi bir ölüme, baygınlığa, fenaya maruz kalmaz.

İbn Zeyd bu ayet hakkında şöyle demiştir: *«Allah onları Adem'in sulbünde yarattı. Onları Adem'in sulbünden çıkardı. Sonra onları diriltti. Onlardan söz aldı. Sonra öldürdü, sonra da onları dünyaya çıkardı. Daha sonra öldürdü.»*

«Acaba çıkış için bir yol var mıdır?» Bu çıkıştan maksat, bir nevi ateşten çıkıştır. Yani süratle veya yavaşça veya bir yerden diğer bir yere veya dünyaya veya dünyadan başkasına çıkış yolu var mıdır?

15. ayette geçen *«Deracat»* kelimesi meleklerin Arş'a varınca ya kadar kullandıkları merdivenler anlamındadır. Yani meleklerin onları Arş'a çıkaran merdivenlerini, yüce kılmıştır.

İbn Cübeyr *«Derecat»*ı göklerle tefsir etmektedir. Bu da yerin-

de bir tefsirdir. Zira melekler de bir gökten diğerine Arş'a varıncaya kadar çıkarlar.

«Arşın sahibidir»; yani mülkün sahibidir.

DERECELER

*«Refiudderacat»*ın mânâsı sıfatları yücedir demektir. Bazılarına göre, derecelerden maksat, sevapların dereceleridir. Ki bu sevaplar Kıyamet Günü'nde Allah'ın dostlarına indirdiği sevaplardır. Bu cümle ibadeti Allah'a tahsis etmenin nedeni gibidir. Ve cümle, ruhani rızkın tenzilinin beyanını içermektedir. Zira *«Gökten size rızk indirir»* ayeti cismani rızkın beyanını içermektedir Nitekim Katade'den rivayet edildiğine göre, ruhtan maksat vahydir. İbn Abbas *«Kur'an'dır»* der. Yani, ruhun cesetlerdeki rolü ne ise, kalpler de o rolü oynamaktadırlar.

Dahhak *«Cebrail'dir»* demiştir. Zira kalplerin hayatı onun indirdiği ilim itibariyledir.

MÜLAKAT GÜNÜ

*«Telak Günü»*nden maksat, Kıyamet Günü'dür. İbn Abbas *«Bu güne Telak Günü denilmesi, insanların bu günde birbirleriyle mülakat yapmalarındandır»* demiştir. Mukatil *«Halık ile mahlûk burada mülakat yaptıklarından dolayı Telak Günü denilmiştir»* der. (Bu yorumu Tabersi İbn Abbas'tan rivayet ediyor). Süddi *«Gök ile yer ehli burada mülakat yaptıklarından dolayı bu ismi almıştır»* demektedir.

Bazı mudekkik alimler Mukati'lin yorumunu tercih etmiş ve *«Vecihlerin en güzeli budur»* demişlerdir.

«Barizun» kelimesi *«Baraza»* kökünden gelir ve esasında bir sahraya girmek demektir. Burada açık olup da herhangi bir dağ, tepe, bina tarafından örtünmedikleri kastedilmektedir. Çünkü haşr günündeki arazi, tam bir sahradır. Orada tepe, dağ bahis konusu değildir.

Onların üzerinde elbiseler de yoktur. Onlar çıplaktır, her tarafları da açıktır. Nitekim Müslim ve Buhari İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyorlar: *«Siz yalınayak, çıplak ve sünnet yerleriniz kesilmediği halde Cenab-ı Hak'la mülaki olacaksınız.»*

Bazıları *«Kabirlerinden çıkmışlardır demektir»* dediler. Bazılarına göre de *«Onların gizli ve açık amelleri ortaya çıkmıştır.»*

«Onlardan», yani onların hallerinden, emirlerinden.

Yani onların amelleri, emirleri Allah'a gizli değildir. Veya kendileri Allah'a gizli değildir. Çünkü onların kendilerinden, amellerinden, hallerinden ister açık, ister gizli, ister geçmişi isterse geleceği olsun, hiçbir şey Allah'tan gizli değildir.

«Bugün mülk kimindir? O, tek ve kahhar olan Allah'ındır» cümlesinden maksat, bu günde sorulan suali hikâye etmek ve bunlara verilecek cevabı bildirmektir.

الْيَوْمَ تُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْ ؕ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ ؕ اِنَّ
اللّٰهَ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ﴿۱۷﴾ وَاَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْاٰزِفَةِ اِذِ
الْقُلُوْبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كٰظِمِيْنَ ؕ مَا لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ
حَمِيْمٍ وَّلَا شَفِيْعٍ يُّطَاعُ ؕ ﴿۱۸﴾ يَعْلَمُ خَآئِنَةَ الْاَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي
الصُّدُوْرُ ﴿۱۹﴾ وَاللّٰهُ يَقْضِيْ بِالْحَقِّ ؕ وَالَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ
لَا يَقْضُوْنَ بِشَيْءٍ ؕ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ ﴿۲۰﴾ اَوَلَمْ يَسِيْرُوْا
فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ كَانُوْا مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ
كَانُوْا هُمْ اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَّاٰثَارًا فِي الْاَرْضِ
فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِّنَ
اللّٰهِ مِنْ وَّاقٍ ﴿۲۱﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانَتْ تَّاْتِيْهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَكَفَرُوْا
فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ ؕ اِنَّهٗ قَوِيٌّ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿۲۲﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوْسٰى
بِاٰيٰتِنَا وَسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ۙ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَهَامٰنَ وَقَارُوْنَ
فَقَالُوْا سٰحِرٌ كَذَّابٌ ﴿۲۳﴾ فَلَمَّا جَآءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا
قَالُوا اقْتُلُوْٓا اَبْنَآءَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ وَاسْتَحْيُوْا
نِسَآءَهُمْ ؕ وَمَا كَيْدُ الْكٰفِرِيْنَ اِلَّا فِيْ ضَلٰلٍ ﴿۲۵﴾

17 — Bugün her nefis kazandığıyla cezalandırılır. Bugün zulüm diye bir şey yoktur. Kuşkusuz ki Allah hesabı çok çabuk görendir.

18 — (Ey Rasûlüm!) Onları, yüreklerin ağıza geleceği, tasadan yutkunacakları (Kıyamet) Günü ile korkut. Zalimlerin ne bir yakını ne de bir şefaatçısı vardır.

19 — O (Allah) gözlerin hain bakışını da, kalplerin gizlediğini de bilir.

20 — Allah hak ile hüküm verir. Onların çağırıp durmakta olan putları ise hiçbir şeyle hüküm veremezler. Hiç kuşkusuz Allah işiten ve görendir.

21 — Onlar (müşrikler) yeryüzünde gezip kendilerinden önce gelenlerin nasıl bir akıbete uğradıklarını görmüyorlar mı? Onlar kendilerinden daha kuvvetli ve yeryüzünde daha çok eser göstermiş kimseler idi. Allah onları günahlarından ötürü azaba çarptı. Onları Allah'ın (azabından) koruyan da olmadı.

22 — (Bunun nedeni şudur:) Peygamberleri onlara mucizelerle geliyorlardı. Fakat onlar (peygamberleri) inkâr ettiler. Allah da onları (azabıyla) yakaladı. Kuşkusuz ki Allah çok kuvvetlidir, azabı pek şiddetlidir.

23 — Andolsun biz Musa'yı ayetlerimizle ve apaçık bir delil ile gönderdik.

24 — Firavun'a, Haman'a ve Karun'a. Onlar (Musa için) dediler ki: «Bu çok yalancı bir sihirbazdır.»

25 — (Musa) bizim katımızdan hak ile onlara vardığında onlar: «Onunla beraber inananların erkek çocuklarını öldürün, kız çocuklarını sağ bırakın» dediler. Kâfirlerin hilesi daima boşa çıkar.

(17-25) *«Bugün her nefis kazandığıyla...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Her nefsin kesbettiği hayr ve şerden, ona ceza verilir. O gün zulüm yoktur, yani kimsenin sevabı eksiltilmez, azabı da artırılmaz. Allah süratli şekilde hesabı görür. Zira bu durum onu başka bir durumdan alıkoymaz. Aynı zamanda iki durumu da bir anda geçiştirir. Nefislerden hesaba tutulanların hakları süratle kendilerine verilir.

«Bugün mülk kimindir? suali ile *«Bir ve kahhar olan Allah'ındır»* cevabı aynı Zat'a aittir.

«Nefislerin cezası kesblerinden ötürüdür» cümlesinin mânâsı, hayrı işlemişlerse hayr, şerri işlemişlerse şer cezası verilir demektir. Nefisler akide ve amellerle lezzet ve alemi gerektiren heyetler kesbederler. Fakat insanlar dünyada bunların farkında değildir. Kıyamet'te perdeler kalktıktan sonra elem ve lezzet idrak edilir. Zahire bakılırsa bu söz ruhani elem ve lezzeti kastetmektedir. Biz bunu inkâr etmiyoruz. Fakat ceza sadece bunlarda değildir. Aynı zamanda cismani elem ve lezzet de vardır.

*«Azife Günü»*nden maksat Kıyamet Günü'dür. Nitekim Katade bu görüştedir. Azife kelimesinin lugat mânâsı *«Yakın»* demektir. *«Gün»*den maksat, mutlak vakit veya Kıyamet Günü'dür. Ebu

Müslim *«Azife Günü'nden maksat ölüm günüdür, ecelin hazır olduğu gündür»* der.

El-Hanacır» kelimesi hancere kelimesinin çoğuludur ve gırtlak mânâsına gelir. *«Kâzimine»* kelimesi kalp sahiplerinin hâlidir. Sanki ayette şöyle denilmiştir: *«Hatırlat o zamanı ki kalpler boğaza, gırtlağa dayanmışlar ve üzerini doldurmuşlardır.»* Yani bunlar nefeslerini kalpleri üzerinde tutmuşlardır ki nefesleriyle beraber kalpleri çıkmasın. Burada korkunç bir mübalağa vardır.

«Hamîm» kelimesi yakın veya şefkat sahibi demektir. Yani zalimlerin ne yakınları ne de şefkat edicileri vardır. Şefaati kabul edilen biri de yoktur.

«Allah hain bakışları bilir.» Meselâ mahrem olmayan bir kadına bakış gibi bakışları Cenab-ı Hak bilir.

«Göğüslerin gizlediğini de biliyor.»

*«Yerdeki eserler»*den maksat muhkem kaleler ve surlarla çevrilmiş kasabalardır. Cenab-ı Hak daha önce bir kavimden *«Dağları yontmak suretiyle evler yaparlardı»* diye haber veriyor.

Bazıları *«Eserlerden maksat onların yeryüzündeki ayak izleridir. Çünkü cisimleri çok büyüktü, iz bırakırlardı»* demişlerdir. Fakat bu uygun bir tevil değildir.

«Onlar için Allah'tan bir koruyucu yoktur» ,yani onları Allah'ın azabından koruyacak, bu azabı onlardan ebediyen uzaklaştıracak bir koruyucuları yoktur.

*«Sultani mubin»*den maksat, kahredici, apaçık delil demektir. Bu kelimeden maksat, ayetin metninde *«Mucizeler»* mânâsına gelen *«Ayetler»*den irade edilendir.

Bazıları *«Bu kelimeden maksat ayetlerin bir kısmıdır»* (Meselâ Hz .Musa'nın asası gibi) demiştir.

Haman, Firavun'un veziri idi .Yahudilerin iddiasına göre Firavun'un Haman isimli bir veziri yoktur. Ancak Haman birçok zaman sonra gelen bir zalimdir. Karun'dan maksat ya Hz. Musa'nın kavminden olan Karun'dur veya başka bir kişidir. Karun Firavun'un askerinin önünde geliyordu. Firavun'un iki destekleyicisi olan Haman ile Karun'un burada zikredilmesi küfürdeki yerlerinin çok mühim olduğuna ve Firavun'un bütün etbaından daha meşhur olduklarına işaret etmektedir.

Bu kıssanın tekrarlanması ve tafsilat verilmesi Rasûlullah'ı teselli etmek içindir.

«Musa onlara katımızdan hakkı getirince, onunla beraber inananların oğullarını öldürün, kadınlarını sağ bırakın dediler», yani daha önce onları tatbik ettiğiniz cezayı tatbik edin ki onların Musa'ya yardımları olmasın.

Oğlanları öldürmek, kadınları diri bırakmak iki defa vuku bulmuştur. Birincisi kâhinlerin ve müneccimlerin Firavun'a, *«İsrailoğulları arasında bir çocuk dünyaya gelecek, mülkünü senden alacak»* dedikleri zamandı. İkincisi de budur.

«Kâfirlerin hileleri, tuzakları hep boşa çıkar», yani bu hileler onlara hiçbir fayda vermeyecek ve netice muttakilerin olacaktır.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِيٓ اَقْتُلْ مُوسٰى وَلْيَدْعُ رَبَّهٗ ۚ اِنِّيٓ
اَخَافُ اَنْ يُّبَدِّلَ دِيْنَكُمْ اَوْ اَنْ يُّظْهِرَ فِي الْاَرْضِ الْفَسَادَ
﴿٢٦﴾ وَقَالَ مُوْسٰٓى اِنِّيْ عُذْتُ بِرَبِّيْ وَرَبِّكُمْ مِّنْ كُلِّ
مُتَكَبِّرٍ لَّا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٢٧﴾ وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ
يَكْتُمُ اِيْمَانَهٗٓ اَتَقْتُلُوْنَ رَجُلًا اَنْ يَّقُوْلَ رَبِّيَ اللّٰهُ وَقَدْ
جَآءَكُمْ بِالْبَيِّنٰتِ مِنْ رَّبِّكُمْ ۭ وَاِنْ يَّكُ
كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهٗ ۚ وَاِنْ يَّكُ صَادِقًا يُّصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذِيْ يَعِدُكُمْ ۭ
اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِيْ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ﴿٢٨﴾ يٰقَوْمِ لَكُمُ
الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظٰهِرِيْنَ فِي الْاَرْضِ فَمَنْ يَّنْصُرُنَا مِنْۢ بَاْسِ اللّٰهِ اِنْ جَآءَنَا ۭ
قَالَ فِرْعَوْنُ مَآ اُرِيْكُمْ اِلَّا مَآ اَرٰى وَمَآ اَهْدِيْكُمْ اِلَّا سَبِيْلَ الرَّشَادِ
﴿٢٩﴾ وَقَالَ الَّذِيْٓ اٰمَنَ يٰقَوْمِ اِنِّيْٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ مِّثْلَ يَوْمِ الْاَحْزَابِ ۙ
﴿٣٠﴾ مِثْلَ دَاْبِ قَوْمِ نُوْحٍ وَّعَادٍ وَّثَمُوْدَ وَالَّذِيْنَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ ۭ
وَمَا اللّٰهُ يُرِيْدُ ظُلْمًا لِّلْعِبَادِ ﴿٣١﴾ وَيٰقَوْمِ اِنِّيْٓ
اَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ ۙ ٣٢ يَوْمَ تُوَلُّوْنَ مُدْبِرِيْنَ ۚ مَا لَكُمْ
مِّنَ اللّٰهِ مِنْ عَاصِمٍ ۚ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ هَادٍ ٣٣

26 — Firavun (etrafındakilere): «Bırakın, Musa'yı öldüreyim de Rabbine yalvarsın. Onun sizin dininizi değiştireceğinden veya yeryüzünde fesad çıkaracağından korkuyorum» dedi.

27 — Musa: «Ben hesap gününe inanmayan, kibir ve azamet taslayan herkesten Rabbime ve Rabbinize sığındım» dedi.

28 — Firavun'un soyundan, inanan ve inancını gizleyen bir kişi dedi ki: «O'nu (Musa'yı) «Rabbim Allah'tır» dediği için mi öldüreceksiniz? Elbette o size Rabbinizden açık delillerle gelmiştir. Eğer yalan söylüyorsa yalanı kendisine aittir. Şayet doğru söylüyorsa size haber verdiklerinden bir kısmı başınıza gelir. Şüphesiz ki Allah haddi aşan ve çok yalan söyleyen bir kimseye hidayet etmez!»

29 — «Ey kavmim! Bugün mülk sizindir. Yeryüzünde hüküm sahibi kimselersiniz. Fakat bize Allah'tan dayanılmaz azap geldiğinde bize kim yardımcı olacaktır?» Firavn dedi ki: «Ben size yalnızca gördüğümü gösteriyorum ve ben sizi doğru olan yoldan başkasına yöneltmiyorum.»

30/31 — İman etmiş olan zat: «Ey kavmim! Doğrusu ben size fırkalar gününün bir benzerinden, Nuh kavminin, Ad'ın ve Semud'un ve onların ardından gelenlerin durumuna benzer (bir durumun size gelmesi)nden korkuyorum. Allah kullara zulmetmeyi istemez» dedi.

32 — «Ey kavmim! Doğrusu ben size o bağrışma çağrışma gününün gelmesinden korkmaktayım.»

33 — «Arkanızı dönüp kaçacağınız gün, sizi Allah'tan (azabından) koruyacak kimse de yoktur. Allah kimi saptırırsa artık onun için hidayet edici kimse bulunamaz.»

(26-33) *«Firavun (etrafındakilere): Bırakın, Musa'yı...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Firavun Hz. Musa'yı öldürmek istediğinde onlar mani oluyorlar ve, *«O senin korktuğun insan değildir .Onun mertebesi öyle bir mertebeye varmamıştır. O mertebeden çok eksiktir. O bir sihirbazdır. Onun gibi bir sihirbazı getirerek ona mukavemet edebilirsin. Onu öldürürsen halkı şüpheye düşürürsün. Senin ona karşı delille mağlûp olduğuna kani olacaklardır»* diyorlardı.

Ayetin zahirine bakılırsa Firavun, Hz. Musa'nın peygamber olduğunu kesinlikle biliyordu. Fakat katil ve kan dökücü bir adamdı. Küçük bir şey için insan öldürürdü. Acaba kendisinde böyle bir şey hissettiği Musa'yı niçin öldürmedi? O, *«Musa'yı öldürürsem hemen helâk olurum»* diye düşünüyor ve bundan endişe ediyordu. *«Beni bırakın»* demesi yanındaki insanları şaşırtmak ve onları birtakım vehimlere düşürmek için söylenmiş sözlerdir. Hz. Musa'yı öldürmek hususunda kendisine sadece nefsi mani oluyordu. *«Rabbini çağırsın»* sözü ise Hz. Musa ile istihza içindir. *«Korkarım ki dininizi tebdil edecektir»* sözüne gelince, İbn Atiyye *«Din burada sultanlık demektir»* der. Yani saltanatınızı, hakimiyetinizi elinizden alır. Veya saltanatınızı almasa dahi yeryüzünde fesat çıkaracaktır. Yani emniyeti oratadan kaldıracak, ziraat ve ticaretler muattal olacak, halk birbirlerini öldürmek ve idaresizlik sebe-

biyle helâk olacaktır. Yani o dünyanızda bu durumları meydana getirecektir.

Katade'den gelen bir rivayete göre *«Firavun fesad çıkaracaktır»* sözüyle Allah'a taat edecek demek istiyordu. Yani benden sizi koparacak, Allah'a kulluk ettirecek.

«Al'i Firavun'dan mümin olan kişi», bazı müfessirlere göre Kıptî'dir ve Firavun'un amcasının oğludur. Aynı zamanda veliahdı yerindeydi ve emniyet genel müdürüydü. Bazıları *«Bu kişi İsrailliler'dendi»*, bazıları ise *«Ne Kıptî ne de İsrailli idi»* der. Al-i Firavun'dan sayılması onların zümresine dahil olması itibarıyladır. O, takıyye yaparak onların dinine tâbi olduğunu, milletlerine mensub bulunduğunu söylüyordu.

«El-Beyyinat» ile maksat Hz. Musa'nın doğruluğuna delâlet eden mucizeler ve birçok delildir. Yani siz o kötü fiili, haram olan bir nefsi öldürmeyi mi istiyorsunuz? Halbuki bu zat size hak kelimeyi söylemiştir. Onu da Rabbinizin katından getirmiştir.

«Eğer doğru ise size vaadettiğinin bir kısmı size isabet eder» cümlesindeki *«Ba'z (bir kısım)»* kelimesi *«Küll (tamam)»* ifade eder.

Ebu Ubeyde de *«Ba'zu»* kelimesini *«Küll»* mânâsında kullanmış ve buna Lebid'in bir şiirini delil göstermiştir.

«Kesinlikle Allah musrif (aşırı giden) ve çok yalan söyleyen bir kimseye hidayet etmez» cümlesi *«Eğer o, müsrif ve yalancı ise kesinlikle Allah onu mucizelere sahip kılmaz, mucizelerle onu teyid etmez»* mânâsını veya *«Eğer öyle Allah onu mahrum edecek, helâk edecek, onu öldürmenize ihtiyaç kalmayacaktır»* mânâsını taşımaktadır.

Ayetin metnindeki «*Arz* Kelimesi burada Mısır ülkesi demektir. «*Allah'ın be'si*», Allah'ın azabı demektir. «*Reşad*» kelimesi sevap ve salah demektir. Yani ben sizi ancak sevap ve salah yoluna hidayet ediyorum. Veya size ancak bildiğim sevabı öğretiyorum, ondan size hiçbir şey esirgemem.

Bazı müfessirler «*30. ayetteki iman eden ifadesinden maksat, Hz. Musa'dır*» demişlerdir. «*Yevm*» kelimesi de eyyam kelimesinin tekilidir, hadiseler mânâsındadır. Bu kelime, bu mânâda çok kullanıldığı için sanki hakiki mânâsı gibidir. Veya yevm bizim bildiğimiz gün demektir. Muzaf mahfuzdur. Yani azap gününün hadisesi gibi bir hadisenin başınıza gelmesinden korkuyorum demektir.

«*Da'b*» kelimesi daimi adetleri demektir. O adetleri Allah'ı inkâr ve peygamberlere eziyet vermek şeklinde ortaya çıkmıştır.

«*Nuh, Ad ve Semud'dan sonra gelenler*»den maksat Hz. Lut'un kavmidir.

«*Allah kullara zulmetmek istemiyor*»; yani Nuh, Ad ve Semud kavimlerinin başına gelen felâketler Cenab-ı Hak'tan gelen bir zulüm değildir, bir adalettir. Çünkü onlara peygamber gönderdi, mucizeler indirdi. Fakat onlar peygamberleri yalanladılar. Hatta peygamberleri öldürmek için karşısına dikildiler. Bu durumları, onların helâkini iktiza etti.

«*Tenad Günü*»nden maksat Kıyamet Günü'dür. Kıyamet'e bu ismin verilmesi, o günün, insanlardan bir kısmının diğerlerini kurtarmak veya dehşet ve azabı haykırmak için birbirlerini çağırdıkları gün oluşundandır. Veya cennet ehlinin cehennem ehline «*Biz Rabbimizin bize vaadettiğini bulduk. S izde acaba Rabbinizin tehdit olarak vaadettiğini buldunuz mu?*» diye bağırmalarıdır.

Bazıları *«Tenad Günü'nden maksat içtima günüdür. Zira nida kökünden gelirse içtima mânâsını ifade eder»* demişlerdir.

«O gün arkanızı dönüp kaçarsınız.»

33. ayetin başındaki*«Yevm»* kelimesi *«Yevmi Tenad»*ın bedelidir. Yani Tenad Günü böyle bir gündür. İnsanlar mahşerden cehenneme doğru kaçarlar. Veya cehennemi gördüklerinde, sesini işittiklerinde cehennemden kaçarlar. Fakat bu kez, meleklerin engelleri ile karşılaşırlar.

Ayet metnindeki *«Âsım»* kelimesi kurtarıcı mânâsındadır. Ateşte azap görmemek için kaçarken sizi Allah'ın azabından, yakalamasından koruyacak bir kimse yoktur.

Katade; *«Âsım kelimesi burada mâni veya yardımcı mânâsındadır»* demiştir.

وَلَقَدْ جَآءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ
مِّمَّا جَآءَكُمْ بِهٖ ۖ حَتّٰٓى اِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنْ يَّبْعَثَ اللّٰهُ مِنْ بَعْدِهٖ
رَسُوْلًا ۗ كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابُ ۚ ﴿٣٤﴾ اَلَّذِيْنَ
يُجَادِلُوْنَ فِيْٓ اٰيٰتِ اللّٰهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ اَتٰىهُمْ ۭ كَبُرَ مَقْتًا
عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۭ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰي كُلِّ
قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ﴿٣٥﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ يٰهَامٰنُ ابْنِ لِيْ
صَرْحًا لَّعَلِّيْٓ اَبْلُغُ الْاَسْبَابَ ۙ ﴿٣٦﴾ اَسْبَابَ السَّمٰوٰتِ فَاَطَّلِعَ
اِلٰٓى اِلٰهِ مُوْسٰى وَاِنِّيْ لَاَظُنُّهٗ كَاذِبًا ۭ وَكَذٰلِكَ زُيِّنَ
لِفِرْعَوْنَ سُوْۗءُ عَمَلِهٖ وَصُدَّ عَنِ السَّبِيْلِ ۭ وَمَا كَيْدُ
فِرْعَوْنَ اِلَّا فِيْ تَبَابٍ ﴿٣٧﴾ وَقَالَ الَّذِيْٓ اٰمَنَ يٰقَوْمِ
اتَّبِعُوْنِ اَهْدِكُمْ سَبِيْلَ الرَّشَادِ ﴿٣٨﴾ يٰقَوْمِ
اِنَّمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ ۡ وَاِنَّ الْاٰخِرَةَ هِيَ دَارُ
الْقَرَارِ ﴿٣٩﴾ مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزٰٓى اِلَّا مِثْلَهَا ۚ وَمَنْ
عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰۗىِٕكَ
يَدْخُلُوْنَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُوْنَ فِيْهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٤٠﴾

34 — Andolsun ki daha önce Yusuf da size açık burhanlarla gelmişti. O zaman onun size getirdiği şeyler hakkında şüphe edip durmuştunuz. Nihayet o öldüğünde «Allah ondan sonra peygamber göndermez» dediniz. İşte Allah aşırı giden şüpheci kimseleri böyle saptırır.

35 — Onlar o kimselerdir ki kendilerine hiçbir hüccet gelmediği halde Allah'ın ayetleri hakkında çene çalıp dururlar. Bu Allah'ın yanında da, iman edenlerin yanında da büyük bir kızgınlık sebebidir. İşte Allah her kibirli zorbanın kalbini böylece mühürler.

36 — Firavun dedi ki: «Ey Haman! Bana bir kule inşa et! Belki o sebeplere (yollara) varırım!»

37 — «Göklerin sebeplerine. (Bu sayede) Musa'nınmabuduna muttali olurum. Kesinlikle ben onu yalancı sanıyorum.» Böylece Firavun'a yaptığı kötü iş süslü gösterildi ve o, yoldan saptırıldı. Firavun'un düzeni elbette boşa çıktı.

38 — İman eden o zat: «Ey kavmim! Bana tâbi olun. Sizi doğru yola götüreyim» dedi.

39 — «Ey kavmim! Şüphesiz bu dünya hayatı geçicidir, bir eğlencedir. Fakat Ahiret gerçekten kalınacak yurttur!»

40 — Kim bir kötülük işlerse ancak o kadar ceza görür. Kadın veya erkek, kim inanarak yararlı iş işlerse, işte onlar cennete girerler ve orada hesapsız bir şekilde rızıklanırlar.»

(34-40) *«Andolsun daha önce Yusuf da size açık. .»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Allah ondan (Yusuf'tan) sonra herhangi bir peygamber göndermez» dediler. Yani hem Yusuf'un peygamberliğini yalanladınız, hem de başkasının peygamberliğini. *«Ondan sonra Allah peygamber göndermedi»* dediniz. Yani *«Peygamber yoktur»* demek istediniz.

Bazıları, *«Onlar Hz. Yusuf'un hayatında inad ve hasetten dolayı şüphe belirttiler. Yusuf vefat ettikten sonra onun peygamberliğini kabul ettiler, fakat ondan sonra bir peygamberin gönderileceğini inkâr ettiler»* demiştir.

Hz. Yusuf'un Kur'an muhataplarına gelmesi, mucizeler getirmesi, ataların durumlarını evlâtlara nisbet etmek kabilindendir. Yani sizin atalarınıza gelmiştir. Mümkündür ki bu söz söylenildiği zaman Hz. Yusuf'un zamanında yaşayanların bir kısmı henüz hayatta olsun. Zira bazı tarihlerle Hz. Yusuf'un Hz. Musa'nın doğumundan 64 sene önce ölmüş olduğu tesbit edilmektedir. Fakat El-Bahr'da *«Musa'nın Firavun'u Hz Yusuf'un döneminde yaşayan Firavun'un kendisiydi»* denilmektedir. Erşad, İmam Malik'ten *«Firavun 440 sene yaşamıştır»* şeklinde rivayet etmektedir. Fakat tarihçilerin çoğu *«Musa dönemindeki Firavun'un ismi Reyyab, Yusuf zamanındaki Firavun'un ismi El-Velid'dir»* demişlerdir. Kurtu-

bi *«Yusuf zamanındaki Firavun Amalika'dan, Musa zamanındaki Firavun ise Kıptî idi»* diyor. Hz. Yusuf'un karşısındaki Firavun onun hayatta bulunduğu dönemde vefat etmiştir.

Bazıları *«Bu ayette bahsi geçen Hz. Yusuf'tan maksat, Yakub' un oğlu Yusuf değil, İbrahim bin Yusuf'un oğlu Yusuf'tur. Yani Hz. Yusuf'un torunudur»* demişlerdir. Allah onu peygamber olarak göndermiş ve Kıptiler'i 20 sene Allah'ın birliğine davet etmiş ve onun başından, hikâye edilenler geçmiştir. Çok gariptir ki Nakkaş ve Maverdi *«Ayetteki Yusuf'tan maksat cinlerin içinden yine cinlere gönderilen bir peygamberdir»* diyorlar. Celâleddin Suyuti de Itkan'da bunu nakletmektedir. Alusi ise *«Azıcık aklı olan bir kimse bunu kabul etmez»* diyor.

34. ayetin sonundaki *«Murtab»* kelimesi dinde şüphe eden kişi demektir. 35. ayetteki *«Sultan»* kelimesi hüccet, delil mânâsındadır. *«Sultan'ın gelmesi»*nden maksat Allah katından gelmesidir ve onu peygamberler getirmişlerdir. Bu takdirde, naklî delil olur. Veyahut feyiz yoluyla gelmiştir ki o zaman da aklî delil olur. Bazen iki mânâya da gelir. Yani onlar bir hüccete sarılmaksızın mücadele ederler .Delilleri akli ve nakli esaslardan yoksundur.

Mukatil *«Mütekebbir'den maksat Allah'ın emrinin taziminde inat gösteren demektir»* der. El-Cebbar kelimesi ise halka musallat olmuş diktatör demektir.

«Sarh» kelimesi açık, yüksek bir bina demektir. *«El-Esbab»* kelimesinin mânâsı yollardır. Bu Süddi'den de rivayet edlimiştir. Katade ise *«El-Esbab'dan maksat kapılardır»* demiştir. Zira bu kelime sebebin çoğuludur ve hedefe vardıran her şeye denilir.

«Esbabe's-Semavat», esbabın atfı beyanıdır. Orada ibham vardı. Bu onu daha da izaha kavuşturdu.

*Firavun «Yüksek bir bina inşası»*ndan bir rasathane kurulmasını kastediyor olabilir. Böylece yüksek bir yerde olacak, oradan yıldızların ahvalini, semavi sebebler olan arzi hadiselere delâlet eden hallerini tarassut edecektir. Orada Allah'ın Hz. Musa'yı gönderdiğine dair bir delil var mıdır diye gözetleyecektir. Bu, Firavun'un da Allah'ı ikrar ve emrini kabul ettiğine delâlet etmektedir. O, peygamberlik hakkındaki şüphesini izale etmek için çalışıyordu. Gerek Firavun ve gerekse o devirde yaşayanlar yıldızlara itimad ederler ve hükümler çıkarırlardı. Fakat bu yorum ayetin ruhundan uzaktır.

Fahreddin Razî *«Firavun dehri idi»* der. Yani o, Allah'ın varlığına inanmıyordu. Bu konuşmadan maksadı saniin yokluğu hakkındaki şüphesini insanların kalbine yerleştirmektir. Şöyle diyordu: *«Biz âlemlerin mabududur diye hükmedeceğimiz bir şey görmüyoruz. Öyleyse böyle bir mabudun ispatı mümkün değildir. Biz onu görmüyoruz, eğer o mevcud olsaydı gökte olurdu. Biz ise göklere yükselip gitme imkânına sahip değiliz. Sonra bunu nasıl görebileceğiz?»*

«Ben onu yalancı zannediyorum» cümlesindeki yalancılık, peygamberlik davasında yalancı olduğu zannediyorum anlamındadır. Veya *«Benden başka bir ilâhınız olması davasında sizi yalancı görüyorum. Zira sizin benden başka bir ilâhınız yoktur, böyle bir ilâh bilmiyorum»* demek istemektedir.

«Kim bir kötülük yaparsa sadece onun kadar cezalanır» ayeti, suçların ancak misliyle cezalandırılacağına, ayetlerde fazla ceza olmadığına delâlet eder.

وَيٰقَوْمِ مَا لِيْٓ اَدْعُوْكُمْ اِلَى النَّجٰوةِ وَتَدْعُوْنَنِيْٓ اِلَى
النَّارِ ﴿٤١﴾ تَدْعُوْنَنِيْ لِاَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَاُشْرِكَ بِهٖ مَا لَيْسَ لِيْ بِهٖ
عِلْمٌ ۖ وَّاَنَا اَدْعُوْكُمْ اِلَى الْعَزِيْزِ الْغَفَّارِ ﴿٤٢﴾ لَا جَرَمَ
اَنَّمَا تَدْعُوْنَنِيْٓ اِلَيْهِ لَيْسَ لَهٗ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي
الْاٰخِرَةِ وَاَنَّ مَرَدَّنَآ اِلَى اللّٰهِ وَاَنَّ الْمُسْرِفِيْنَ هُمْ اَصْحٰبُ
النَّارِ ﴿٤٣﴾ فَسَتَذْكُرُوْنَ مَآ اَقُوْلُ لَكُمْ ۭ وَاُفَوِّضُ
اَمْرِيْٓ اِلَى اللّٰهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ بَصِيْرٌۢ بِالْعِبَادِ ﴿٤٤﴾ فَوَقٰىهُ اللّٰهُ
سَيِّاٰتِ مَا مَكَرُوْا وَحَاقَ بِاٰلِ فِرْعَوْنَ سُوْۗءُ الْعَذَابِ ﴿٤٥﴾
اَلنَّارُ يُعْرَضُوْنَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَّعَشِيًّا ۚ وَيَوْمَ تَقُوْمُ
السَّاعَةُ ۣ اَدْخِلُوْٓا اٰلَ فِرْعَوْنَ اَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿٤٦﴾ وَاِذْ يَتَحَاۗجُّوْنَ
فِي النَّارِ فَيَقُوْلُ الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْٓا اِنَّا
كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ اَنْتُمْ مُّغْنُوْنَ عَنَّا نَصِيْبًا مِّنَ
النَّارِ ﴿٤٧﴾ قَالَ الَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْٓا اِنَّا كُلٌّ فِيْهَآ اِنَّ اللّٰهَ
قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ ﴿٤٨﴾ وَقَالَ الَّذِيْنَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ
ادْعُوْا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِّنَ الْعَذَابِ ﴿٤٩﴾

41 — «Ey kavmim! Bu haliniz nedir? Ben sizi kurtuluşa çağırıyorum, siz ise beni ateşe çağırıyorsunuz.»

42 — «Siz beni Allah'ı inkâr etmeye, hiç tanımadığım putları ona ortak koşmaya çağırıyorsunuz. Ben ise sizi, herşeye galib ve çok bağışlayan Allah'a çağırıyorum.»

43 — «Sizin beni davet ettiğiniz şeyin dünyada da, Ahiret'te de hiçbir davet yetkisi yoktur. Gerçekten dönüşünüz Allah'adır. Aşırı gidenlere gelince, işte onlar ateş ehlidirler.»

44 — «Yakında benim size söylediklerimi hatırlayacaksınız. Ben hâlimi Allah'a tevfiz ediyorum. Çünkü Allah kullarını çok iyi görendir.»

45 — İşte böylece Cenab-ı Hak onların kurduğu tuzakların kötülüklerinden onu korudu ve azabın kötüsü Firavun'un aile efradını çepeçevre sardı.

46 — O azab ateştir. Onlar sabah ve akşam o ateşe sokulurlar. Kıyamet'in kopacağı gün «Firavun ailesini azabın en çetinine sokun» (denilecektir).

47 — Kâfirler ateşin içinde birbirleriyle çekişirlerken zayıf olanlar, gurur taslayanlara «Biz size uymuştuk. Şimdi (hiç değilse) ateşin birazını bizden uzaklaştırabilir misiniz?» derler.

48 — Büyüklük taslayanlar ise; «Doğrusu hepimiz bunun içindeyiz. Şüphesiz ki Allah kulları arasında vereceği hükmü verdi» derler.

49 — Ateşte bulunanlar cehennem bekçilerine «Rabbinize dua edin ki bizden bir gün olsun azabı hafifletsin» derler.

(41-49) *«Ey kavmim! Bu haliniz nedir...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

43. ayetin başındaki *«Cereme»* fiili mazidir ve sabit oldu demektir. Ondan sonra gelen ibare onun failidir. Yani sabit olmuştur ki beni kulluğuna davet etmek istediğiniz putlar hiç kimseyi bize tapın diye çağırmamışlardır. Halbuki hak mabud daima şerefli kullarını kendisine tapmaya davet ediyor. Onlara ibadet etmeyi emrediyor. Sonra kulların bir kısmına, diğerlerini Allah'a itaate getirmelerini emrediyor. Fakat putlardan böyle bir şey sadır olmamıştır. Onlardan herhangi biri çıkıp ne rablik iddiasında bulunmuş, ne de herhangi bir kimseyi *«Bana tapın» diye* davet etmiştir. Öyleyse onlar hak mabud değildir.

Veya Cereme, *«Kesebe»* mânâsına gelir ve kesbetti demektir. Faili daha önce geçen dua kelimesine racidir. Yani sizin beni mabudlarınıza çağırmanız, o mabudların çağrısı olmadığını iktiza eder. Bundan da anlaşılıyor ki onların davalarının bâtıllığı apaçıktır ve onların zayi olduğu da meydandadır.

Bazılarına göre Cereme kelimesi baştaki *«La»* kelimesinin ismidir ve mastardır. Kesinlik ve hayr mânâsını ifade eder. Putların uluhiyyet davasının bâtıl olduğu kesindir. Bu husus hiçbir zaman hak olamaz .

Ayet metnindeki *«Meredde»* kelimesi dönüş demektir. Yani ölümle bizim dönüşümüz ancak Allah'adır.

İbn Mesud ve Mücahid buradaki musrifleri haksız yere kan akıtıcı kimseler olarak tefsir etmişlerdir. Katade *«Musriflerden maksat müşriklerdir. Zira şirk koşmak dalâlette aşırı gitmektir»* der. İkrime *«Musriflerden maksat mutekebbirler, zalimler demektir»* diyor. Şerri hayrına galip gelen herkese musrif denilir.

*«Ateş arkadaşları»*ndan maksat, ateşten çıkmayanlardır. Eğer musriften, asi müminleri kapsayan bir mânâ kastedilirse o zaman *«Ateş arkadaşları»* tabiri uzun bir bekleyiş mânâsına gelir. Eğer musriften kâfiri tahsis edecek bir mânâ kastedilirse o zaman ebediyyet demek olur.

«Allah onu onların hilelerinin seyyiatlarından korudu»; yani şiddetli felâketlerden korudu demektir.

«Hâka» fiili kuşattı mânâsını ifade eder. *«Al-i Firavun'u azabın kötüsü kuşattı»;* yani Firavun ile âlini birlikte kuşattı. Zira âline bu ceza geldi mi zaten kendisine de gelir

«Âl» kelimesinin burada bütün Kıptî kâfirler mânâsını taşıması mümkündür. Nitekim Cenab-ı Hak *«Ey Davud'un âli!»* demek suretiyle bütün İsraillileri kastetmektedir.

İbn Abbas *«Bu mümin kişi imanını ortaya koyduğunda Firavun onu öldürmek istedi. O dağa kaçtı. Firavun onun arkasından kendisini yakalamaları için bin kişi gönderdi. Kimi o namaz kılarken, etrafında yırtıcı hayvanların kol gezdiğini görüp onu yakalamak istemiş. Fakat yırtıcı hayvanlar onu yakalamak isteyenleri parçalayıp yemişler. Gidenlerin kimi susuzluk sebebiyle dağda ölmüş. Kimi de Firavun'a geri dönmüş, Firavun da onları asarak öldürmüştür. Bu takdirde «Âl-i Firavun» ile o mümin kişiyi yakala-*

mak üzere dağa gönderilen bin kişi kastedilmektedir» demektedir.

«Azabın kötüsü» birinci yoruma göre denizde boğulmaktır. Yırtıcı hayvanların yemesi, susuzluktan ölmek ve asılmak ise ikinci yoruma dahildir.

Betahsis iki vaktin zikredilmesi şu mânâdadır: Onlar sabah bir defa, akşam bir defa ateşe sunulurlar. Tabii bu sabah ve akşam bize nisbetendir. Bu tefsir, İbn'ul-Munzir, Beyhaki ve başka müfessirlerin Ebu Hureyre'den rivayet ettikleri şu hadisle de takviye edilmektedir: *«Azabın her gün sabah ve akşam olmak üzere iki bağırışı vardır. Günün evvelinde, «Gece gitti, gün geldi ,Firavun'un âli ateşe arzolundu» diye bağırılır, gecenin evvelinde ise «Gündüz gitti, gece geldi, Firavun'un âli ateşe arzolundu» diye bağrılır. Onun sesini her işiten ateşin şerrinden Allah'a sığınır.»*

İki vaktin arasındaki fasıl ya azabın terkedilmesiyledir veyahut ateşten başka bir çeşit azapla onlar azap görmektedirler.

«Cehennem azabının en şiddetlisine sokun». Çünkü cehennem azabı da çeşitlidir. Bazıları diğerinden daha şiddetlidir.

Bazıları *«Cehennemin en şiddetli azabı haviye azabıdır»* demişlerdir.

«Rabbinize dua edin ki hiç değilse bizden azabı bir gün hafifletsin» cümlesindeki gün, dünya günleri kadar bir zaman demektir. Veya azabın günlerinden bir günü bizden uzaklaştırsın demektir.

قَالُوْٓا اَوَلَمْ تَكُ تَاْتِيْكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنٰتِ ۭ قَالُوْا بَلٰى ۭ
قَالُوْا فَادْعُوْا ۚ وَمَا دُعٰٓؤُا الْكٰفِرِيْنَ اِلَّا فِيْ ضَلٰلٍ ۝
٥٠ اِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
وَيَوْمَ يَقُوْمُ الْاَشْهَادُ ۝ ٥١ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظّٰلِمِيْنَ
مَعْذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوْۗءُ الدَّارِ ۝ ٥٢ وَلَقَدْ
اٰتَيْنَا مُوْسَى الْهُدٰى وَاَوْرَثْنَا بَنِيْٓ اِسْرَاۗءِيْلَ الْكِتٰبَ ۙ
٥٣ هُدًى وَّذِكْرٰى لِاُولِي الْاَلْبَابِ ۝ ٥٤
فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَّاسْتَغْفِرْ لِذَنْۢبِكَ وَسَبِّحْ
بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْاِبْكَارِ ۝ ٥٥ اِنَّ الَّذِيْنَ يُجَادِلُوْنَ فِيْٓ
اٰيٰتِ اللّٰهِ بِغَيْرِ سُلْطٰنٍ اَتٰىهُمْ ۙ اِنْ فِيْ صُدُوْرِهِمْ اِلَّا كِبْرٌ مَّا هُمْ
بِبَالِغِيْهِ ۚ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ ۭ اِنَّهٗ هُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ ۝
٥٦ لَخَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ
وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝ ٥٧ وَمَا يَسْتَوِي
الْاَعْمٰى وَالْبَصِيْرُ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا
الصّٰلِحٰتِ وَلَا الْمُسِيْۗءُ ۭ قَلِيْلًا مَّا تَتَذَكَّرُوْنَ ۝
٥٨

50 — (Bekçiler) «Acaba peygamberleriniz size açık belgelerle gelmediler mi?» derler. (Ateşte olanlar) «Evet, geldiler» deyince (bekçiler:) «O halde kendiniz yalvarın» derler. Kâfirlerin yalvarması hiç şüphesiz boşunadır.

51 — Biz dünya hayatında da, şahitlerin dikildiği günde de hem peygamberlerimize hem de iman edenlere mutlaka yardım edeceğiz.

52 — O gün zalimlerin ileri sürecekleri mazeretleri fayda vermez. Lânet zalimlere! Durağın en kötüsü onlar içindir.

53 — Andolsun biz Musa'ya hidayet verdik ve İsrailoğulları'nı Kitab'a mirasçı kıldık.

54 — (O kitab) akıl sahiplerine bir yol gösterici ve bir öğüttür.

55 — (Ey Rasûlüm) sabreyle! Kuşkusuz ki Allah'ın vaadi haktır. Günahın için af talebinde bulun. Rabbini hamd ile sabah akşam tesbih et!

56 — Kendilerine gelmiş hiçbir delil olmadan Allah'ın ayetleri hakkında tartışanlar var ya! Onların göğsünde, erişemeyecekleri kibirden başka birşey yoktur. (Ey Rasûlüm!) Sen Allah'a sığın. Kuşkusuz ki Allah işiten ve görendir.

57 — Andolsun göklerin ve yerin yaradılışı insanın yaradılışından daha büyüktür. Fakat insanların çoğu bilmezler.

58 — Körle gören bir olmaz. İman eden ve salih ameller yapanlarla kötülük yapan bir değildir. Siz ne kadar az düşünüyorsunuz!

(50-58) *«(Bekçiler) Acaba peygamberleriniz size...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Siz kendiniz yalvarın dediler»; yani hazeneler, cehennemi idare edenler, peygamberleri yalanlayan kimselere *«Dua etmenin bizden sadır olması muhaldir. Madem durum böyle, Allah'a siz dua edin. Zira sizin gibilere dua etmek izni bize verilmemiştir.»*

«Kâfirlerin duası ancak dalâlettedir»; yani zaildir, bâtıldır, kabul edilmez.

Bu cümle bazı kimselere göre hazenelerin kelâmındandır. Bazıları *«Cenab-ı Hak'kın kelâmıdır ve Rasûlü'ne bir hükmü bildiriyor»* demişlerdir.

Kâfirin duası hiçbir zaman kabul edilmez. Yağmur duasına onların çıkarılmasının mümkün olmadığını söyleyenler de bu ayeti delil olarak göstermişlerdir. Fakat gerçek şu ki bu ayet kâfirlerin Kıyamet'teki duasını konu edinmektedir.

*«Şahitlerin kaim olduğu gün»*den maksat, Kıyamet Günü'dür. Kıyamet Günü'nü bu şekilde tabir etmek yardımın keyfiyetini izhar etmektir.

Ayet metnindeki *«Eşhad»* kelimesi tanık mânâsına gelen *«Şa-*

hit» kelimesinin çoğuludur. Bazıları *«Şehidin çoğuludur»* demişlerdir. Bazıları da *«Şahid mânâsına gelen şehidin çoğuludur»* derler.

«Onlar için lânet vardır», yani Allah'ın rahmetinden uzaklaştırma vardır. Onlar için yurdun kötüsü vardır. Yani cehennem vardır. Cehennemin kötülüğü oradaki azapların kötülüğü demektir. Yani kötülükler yurdu demektir.

*«Musa'ya verilen huda»*dan maksat, mucizeler, sahifeler ve şeriatlardır. El-Huda kelimesi mastardır, burada mübalâğa için kullanılmıştır.

İsrailoğulları'na miras olarak verilen kitaptan maksat Tevrat' tır. Yani Musa'dan sonra Tevrat'ı onlara bıraktık demektir. Veya onlar Kitab'ı Hz. Musa'dan hiçbir çalışmaları olmaksızın aldılar. Öyleyse Hz. Musa'nın hayatındaki kişiler de bu hükme dahil olur. Zira *«Alimler peygamberlerin varisleridir»* denilmiştir.

«El-Kitab» ile Tevrat'ın kastedildiği ortadadır. Bu kelime ile Kitab'ın cinsinin kastedilmiş olması mümkündür. O vakit Tevrat, Zebur ve İncil, hepsi dahil olur.

«Sabret» hitabı Hz. Muhammed'edir. Yani bu peygamberlerin başından geçen kıssaları dinledikten sonra müşriklerden sana gelen eziyetlere karşı göğüs ger. Allah'ın sana ve müminlere yardım vaadi haktır. Allah vaadinden dönmez. Yardım mutlaka gelir.

«Günahın için af talebinde bulun», yani dine sarıl. Bazen sana göre günah sayılıp da senden sadır olan şeylerin telâfisi için dinin emirlerine yapış. Burada Cenab-ı Hak'kın Rasûl-ü Ekrem'in ümmetinin günahlarını kastetmiş olması da mümkündür. Yani ümmetinin günahları için af talebinde bulun.

«Sabah akşam Rabbini tesbih et»; yani tesbihe ve tahmide devam et. Her ne kadar sabah akşam zikredilmişse de bütün vakitler kastedilmektedir. Betahsis bu iki vaktin kastedlimiş olması da mümkündür. Tesbihten maksat hakiki mânâsıdır: Subhanallah de! Veya namazdır. Katade *«Sabah ve ikindi namazları kastedilmiştir»* der. Hasan Basri *«Sabah iki, akşam iki rekât namaz kastedilmiştir. Çünkü Mekke Dönemi'nde bunlar vacibti»* diyor.

Bazıları *«Sabah iki, akşam üzeri de iki rekât namaz Mekke'de farz kılınmıştı»* demişlerdir.

Bazıları da *«Nerede olursa olsun iki rekât farzdır»* diyor. Fakat bütün bu rivayetler sarih ve meşhur hadislere ters düşmektedirler. İki vakitten daimi bütün vakitler, tesbihten de namaz kastedilmiş olabilir. Bu namazdan maksat da beş vakit namaz olabilir. Nitekim El-Bahr'da Ebu Hayyan, İbn Abbas'tan böyle rivayet etmektedir.

56. ayet Mekke müşrikleri hakkında nazil olmuş, fakat bâtıl yolla mücadele eden herkesi kapsamına almıştır.

«Onların göğüslerinde kibir vardır» cümlesinden maksat, kalplerinde kibir vardır demektir. Göğüs ile kalp ortak sayılırlar. Yani onların kalplerinde haktan yüz çevirmek, düşünmekten, öğrenmekten kaçmaktan başka bir şey yok. Yine kalplerinde baş olmak, mutlak mânâda önder olmak hevesi vardır. Yani bu hevesten başka bir şey yoktur. Zira onlar *«Niçin bu Kur'an iki beldenin (Mekke ile Taif'in) büyük bir insanına inmemiştir?»* derler. Başka bir yerde de *«Eğer bu bir hayr olsaydı o bizi bu hususta geçemezdi»* demişlerdir.

Zeccac'a göre ayetin mânâsı şöyledir: *«Onları seni yalanlamaya iteleyen tek şey kalplerinde sana karşı tasladıkları kibirdir, gu-*

rurdur. Fakat onlar bu isteklerine varamazlar. Çünkü Cenab-ı Hak onları zelil kılmıştır.»

Mukatil, *«Ellialtıncı ayet yahudiler hakkında nazil olmuştur»* der. Onlar Deccal hususunu çok tazim ettikleri için bu ayet indi. Ebu'l-Aliye de aynı fikirdedir.

«Allah'a sığın», yani sana hased edenlerin kininden, zalimlerin zulmünden, şeytanların vesveselerinden Allah'a sığın. Ebu'l Aliye *«Bu, Rasûl-ü Ekrem'e Deccal fitnesinden Allah'a sığınmasını emreden bir ayettir»* diyor.

«Yemin olsun, göklerin ve yerin yaradılışı insanların yaradılışından daha büyüktür» ayetindeki nastan maksat, Ebu'l-Aliye'nin beyanına göre Deccal'dir. Onlar Deccal'i çok azametli gösterirlerdi. Gökleri ve yerleri yaratan, göklere ve yerlere nisbeten hiçbir şey sayılmayanı yaratmaya elbette kâdirdir.

«Fakat insanların çoğu bilmezler»; yani kâfirler bu işi bilmezler. Veya çoğu göklerin ve yerin yaradılışlarının, insanların yaradılışından daha büyük olduğunu bilmezler. Veya bilginin gereği şeklinde hareket etmezler.

Bu ayet Allah'ın ayetleri konusunda mücadele etmenin uygun olmadığı, hiçbir insanın gurura kapılmaması gerektiği hususunda dikkati çeken bir ayettir. Yani Allah'ın mahlûkatı beşerin yaradılışından çok yücedir. Hiçbir kimse yaratıcıyla mücadele edemez, O'na karşı kibirlenemez. Fakat insanların çoğu gaflete kapıldıklarından, bu hususta mücadele etmişler, gurura kapılmışlardır.

*«Kör»*den maksat Allah'ın marifetinden gafil, yaradılışın başlangıç ve sonucundan habersiz kişi demektir. *«Basîr»* ise bunun tam tersi olan insan demektir. Bazıları basîri Allah, körü de putlarla tefsir etmişlerse de bu tefsir burada münasib değildir.

«İman edip salih amel işleyenler» muhsinlerdir. Yani iyilik yapan ile kötülük yapan, bir olmaz!

إِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ
﴿٥٩﴾ وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ ۚ إِنَّ الَّذِينَ
يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ۝
﴿٦٠﴾ اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ
إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا
يَشْكُرُونَ ﴿٦١﴾ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ
شَيْءٍ لَّا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٦٢﴾ كَذَٰلِكَ يُؤْفَكُ
الَّذِينَ كَانُوا بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٦٣﴾ اللَّهُ
الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً
وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِنَ
الطَّيِّبَاتِ ۚ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ ۖ فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٤﴾ هُوَ
الْحَيُّ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۗ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٥﴾ قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ
أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ
مِنْ رَبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٦﴾

59 — Şüphesiz saat (Kıyamet) gelecektir ve bunda hiç şüphe yoktur. Fakat insanların çoğu buna iman etmezler.

60 — Rabbiniz: «Bana dua edin, size icabet edeyim. Çünkü bana ibadeti bırakıp büyüklük taslayanlar aşağılanarak cehenneme gireceklerdir» dedi.

61 — Allah o zattır ki dinlenmeniz için size geceyi, (çalışmanız için) aydın olarak gündüzü yaratmıştır. Şüphesiz ki Allah insanlara karşı lütuf sahibidir. Lâkin insanların çoğu şükretmezler.

62 — İşte Rabbiniz Allah budur. Her şeyin yaratıcısıdır. O'ndan başka mabud yoktur. Nasıl da çevriliyorsunuz!

63 — Allah'ın ayetlerini bilerek inkâr edenler işte böyle döndürülüyorlar!

64 — Allah o zattır ki size yeri karargâh, göğü de bina kılmıştır. Size suret vermiş ve suretinizi en güzel yapmıştır. Size temiz ve helâl rızıklar vermiştir. İşte Rabbiniz Allah budur. Alemlerin Rabbi olan Allah eksikliklerden yücedir!

65 — O daima yaşayandır. O'ndan başka mabud yoktur. O halde dini yalnızca ona halis kılanlar olarak O'na yalvarın. Alemlerin Rabbi'ne hamd olsun!

66 — (Ey Rasûlüm!) De ki: «Bana Rabbimden apaçık ayetler gelince, O'ndan başka taptıklarınıza ibadet etmekten nehyedildim ve Alemlerin Rabbi'ne teslim olmakla emrolundum.

(59-66) *«Şüphesiz saat (Kıyamet) gelecektir ve...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

*«Saat»*ten maksat Kıyamet'tir. *«Saatte şüphe yok» sözü* onun gelmesinde şüphe yoktur demektir. Onun gelmesi muhakkaktır. Çünkü deliller, mümkün olmasına açıkça delâlet etmektedir. Peygamberler de onun kopacağı hususunda ittifak etmişlerdir. Yani Kıyamet kesinlikle gelecektir. Bu bakımdan ondan şek ve şüphe edilemez.

«İnsanların çoğu ona iman etmezler»; yani onu tasdik etmezler. Çünkü onlar sadece gözle gördüklerine dikkat ederler.

DUA'NIN MEŞRÛİYETİ

«Rabbiniz: bana dua edin, size icabet edeyim» diyor. Yani bana kulluk yapın, sizi sevap sahibi yapayım. (Bu yorumu İbn Abbas, Dahhak ve Mücahid'den rivayet etmişlerdir).

«Allah geceyi, istirahat etmeniz için yaratmıştır»; yani güneşi saklamış, geceyi soğuk ve karanlık kılmıştır. Onun soğukluğu, hareketli kuvvelerin zayıf düşmesine sebebtir. Karanlığı da zahiri havassın sükûnete kavuşması içindir. İşte bu sebeple onu *«Sükûnet ve rahat»* zamanı kılmıştır. Çünkü insan gündüzleri görür veya

gündüz vasıtasıyla görmüş olur. Görme işinin gündüze isnadı mecazdır.

62. ayetin sonunda gelen *«Tu'fekun»* fiili, döndürülmek demektir. Yani siz nasıl ve hangi nedenle Allah'a kulluktan çevrilir ve başkalarına ibadete götürülürsünüz?

Yeri karar kılmak, istikrar yeri kılmak demektir. Göğü bina kılmak ise kubbe şeklinde yapmak demektir.

«Sizi Cenab-ı Hak suretlendirmiştir ve suretlerinizi de en güzel yapmıştır» ayeti, Cenab-ı Hak'kın insanların nefsiyle ilgili olan lütfunu sergileyen bir ayettir. Yani Allah sizi en güzel bir şekilde suretlendirmiştir.

«Tayyibat» tan maksat, tat, giyim ve başka yönlerden lezzetli olanlardır. Bazıları da *«Tayyibat'tan maksat helâllerdir»* demiştir. İşte bu sıfatlara sahip olan yüce zat, Rabbiniz olan Allah'tır.

«Alemlerin Rabbi olan Allah (zatıyla) yücedir», bütün alemler onun melekutu, kahrı altındadır. Hem zatlarında hem de varlıklarında ona muhtaçtırlar. Yani bir an için bu feyiz kesilirse, bütün mahlûkat yok olur.

«O'na dua edin»; yani sadece ona kulluk yapın. Taati ihlasla O'na yapın. Taatinizi açık ve gizli şirkten temizleyin.

«Hamd alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur, deyiniz.»

Hz. Peygamber'in Rabbi'nden Hz. Peygamber'e gelen beyyinelerden maksat, hüccetler ve ayetlerdir. Veya sadece ayetlerdir. Çünkü ayetler aklî delilleri tekid etmekte ve dikkatleri onlara çekmektedir. Zira Kur'an ayetleri kâinat ayetlerini tefsir eden ayetlerdir.

هُوَ الَّذِیْ خَلَقَكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ
ثُمَّ یُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوْۤا اَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُوْنُوْا
شُیُوْخًا ۚ وَمِنْكُمْ مَّنْ یُّتَوَفّٰى مِنْ قَبْلُ وَلِتَبْلُغُوْۤا اَجَلًا
مُّسَمًّى وَّلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿۶۷﴾ هُوَ الَّذِیْ یُحْیٖ وَیُمِیْتُ ۚ
فَاِذَا قَضٰۤى اَمْرًا فَاِنَّمَا یَقُوْلُ لَهٗ كُنْ فَیَكُوْنُ ﴿۶۸﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِیْنَ
یُجَادِلُوْنَ فِیْۤ اٰیٰتِ اللّٰهِ ؕ اَنّٰى یُصْرَفُوْنَ ۚ ﴿۶۹﴾ اَلَّذِیْنَ
كَذَّبُوْا بِالْكِتٰبِ وَبِمَاۤ اَرْسَلْنَا بِهٖ رُسُلَنَا ۚ فَسَوْفَ
یَعْلَمُوْنَ ۙ﴿۷۰﴾ اِذِ الْاَغْلٰلُ فِیْۤ اَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ ؕ یُسْحَبُوْنَ ۙ
﴿۷۱﴾ فِی الْحَمِیْمِ ۙ ثُمَّ فِی النَّارِ یُسْجَرُوْنَ ۚ ﴿۷۲﴾ ثُمَّ قِیْلَ لَهُمْ اَیْنَ مَا
كُنْتُمْ تُشْرِكُوْنَ ۙ﴿۷۳﴾ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ؕ قَالُوْا ضَلُّوْا عَنَّا بَلْ لَمْ نَكُنْ
نَّدْعُوْا مِنْ قَبْلُ شَیْـًٔا ؕ كَذٰلِكَ یُضِلُّ اللّٰهُ الْكٰفِرِیْنَ ﴿۷۴﴾ ذٰلِكُمْ
بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُوْنَ فِی الْاَرْضِ بِغَیْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَمْرَحُوْنَ ۚ
﴿۷۵﴾ اُدْخُلُوْۤا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خٰلِدِیْنَ فِیْهَا ۚ فَبِئْسَ مَثْوَى
الْمُتَكَبِّرِیْنَ ﴿۷۶﴾ فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ ۚ فَاِمَّا نُرِیَنَّكَ بَعْضَ الَّذِیْ
نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّیَنَّكَ فَاِلَیْنَا یُرْجَعُوْنَ ﴿۷۷﴾

67 — Allah o zattır ki sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra bir kan pıhtısından yaratmıştır. Sonra bir bebek olarak sizi çıkarmaktadır. Sonra erginlik çağına erişmeniz ve ihtiyar olmanız için yaşatmaktadır. Sizden kimi de vefat ettirilmektedir. Belli bir zamana erişmeniz ve aklınızı kullanmanız için böyle yapmaktadır.

68 — O (Allah) diriltir ve öldürür. Bir işin olmasını diledi mi ona ancak «Ol!» der. O da oluverir.

69 — (Ey Rasûlüm!) Allah'ın ayetleri hakkında tartışanları görmedin mi? Bak nasıl döndürülüyorlar!

70 — Kitab'ı ve peygamberlerimize gönderdiklerimizi yalanlayanlar yakında gerçeği anlayacaklardır.

71/72 — Boyunlarında demir halkalar ve zincirler olduğu halde önce kaynar suda sürüklenecekler, sonra ateşte yakılacaklar dır.

73/74 — Sonra onlara «Allah'ı bırakıp ortak koşmakta olduğunuz şeyler hani nerde?» denilecektir. «Bizden uzaklaştılar. Zaten biz önceleri hiçbir şeye tapmıyorduk» diyeceklerdir. İşte Allah,kâfirleri böyle şaşırtır!

75 — Bu, sizin yeryüzünde haksız olarak şımarmanızdan ve aşırı derecede sevinip böbürlenmenizden ileri gelmektedir.

76 — Orada ebedi kalıcılar olarak cehennem kapılarından girin. Büyüklenenlerin yeri ne de kötüdür!

77 — (Ey Rasûlüm!) Sabreyle. Kuşkusuz ki Allah'ın vaadi haktır. Onlara söz verdiğimiz azabın bir kısmını ya sana gösteririz veya seni vefat ettiririz. Onlar bize döndürülüp getirileceklerdir.

(67-77) *«Allah o zattır ki sizi topraktan...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Sizi topraktan yarattı»; yani babanız Adem'i topraktan yarattı. Dolayısıyla siz de topraktan yaratılmış oldunuz.

«Tıfl» kelimesi ismi cinstir Çoğula da, aza da kullanılır. Yani sizi çocuklar olarak dünyaya çıkardı. İbn'ul-Enbari *«Tıfl kelimesi müzekker ve müennes için de kullanılır»* der. Yani aynı kelime hem dişi hem de erkek için kullanılır. Bazıları *«Cemi için de kullanılır»* demişlerdir.

Cenab-ı Hak bu ayette varlığının delillerini meniden başlayarak ihtiyarlık zamanına kadar geçirdiği devirleri nakletmek suretiyle, insan üzerinde ispat ediyor.

«Sizi topraktan yarattı», yani Adem doğrudan topraktan yaratılmıştır. Dolayısıyla siz de topraktan yaratılmış olursunuz. Veya her insan meniden, meni kandan, kan gıdalardan, gıdalar bitkilerden, bitkiler de toprak ve sudan meydana gelir. Sonra o toprak meni olur, daha sonra kan pıhtısı ve ceninin geçirdiği devreleri geçirir, sonra cenin dünyaya gelir.

Cenab-ı Hak bu ayette insanın ömrünü üç devreye ayırmıştır:

1 — Tıflıyet, 2 — Buluğ, kuvvet çağı (eşidde), 3 — Şeyhuhiyet, yani ihtiyarlık.

Bazı insanlar son mertebeye gelmezden önce ölüp giderler. Cenab-ı Hak *«Siz belli bir ecele (Kıyamet Günü'ne) varasınız diye»* bu işi yapar. Ayrıca bu değişik devirlerden geçmeyi Cenab-ı Hak'kın varlığına delil ittihaz etmeniz için böyle yapmıştır. (1)

ECEL-İ MÜSEMMA

*«Eceli musemma»*dan maksat Kıyamet Günü olabilir. Çünkü insanlar kulluk yapsınlar, sonra da mükâfat elde etsinler diye yaratılırlar. Veya insanın ölüm günü demektir. Fakat bu yoruma *«Ölüm günü, daha önceki teveffi kelimesinden anlaşıldı, o halde burada eceli musemmayı Kıyamet Günü'yle tefsir etmek daha uygundur»* diye itiraz edilmiştir. Zemahşeri de bu itiraza katılmıştır.

68. ayet Cenab-ı Hak'kın mağfiretteki kudretinin etkisini temsil etmektedir. Ayrıca mukevvenatı nasıl meydana getirdiği ortaya koymaktadır.

Şu Allah'ın apaçık ve imanı gerektiren, cedelden kaçmayı lüzumlu gösteren ayetleri hakkında mücadele eden mütekebbirlere bakmaz mısın? Onlar nasıl çevrildiklerini görmüyorlar mı? Oysa ayetlerin birbirlerini desteklemesi onun o ayetlere yönelmesini, onlardan ayrılmamasını gerektirmektedir.

*«Yalanlanan Kitap»*tan maksat Kur'an'dır. Veya bütün semavi kitaplardır. Çünkü Kur'an'ı yalanlamak bütün semavi kitapları yalanlamak demektir. Kur'an onların hepsini kapsamaktadır.

(1) Merağı Tefsiri, cüz: 24, sh: 92

«Onlar yakında bileceklerdir»; yani cedel ve yalanlamalarının hakikatini, cezalarını gördükleri zaman bileceklerdir.

«Onlar o zaman boyunlarında demir halkalar ve zincirler olduğu halde cehenneme doğru sürüleceklerdir.»

*«Hamim»*den maksat, sıcak sudur. *«Yuscerûne»* fiili yanacaklar anlamındadır. Yani hem içleri hem de dışları yanmış olacaktır. Hamimi yutmak suretiyle içleri, ateşe girmek suretiyle de dışları yanacaktır. Yani onlar çeşitli azap ile azaplandırılacaklardır. Yüzüstü ateşe sürüklenmeleri, sonra ateşin onların iç alemine musallat kılınması şeklinde azap çekeceklerdir.

74. ayetin metnindeki *«Dallu»*, gaip oldular demektir. Onlar *«Mabudlarımız gaip oldular»* demekle *«Onlar ateşte bizimle beraber değildirler»* demek istemiyorlar. Zira ateşin tabakaları vardır ve onlar için ateşte yerler vardır. O mabudların onlardan gaip olması, o tabakaların bir kısmında olabilirler ihtimaline göredir.

Onların *«Bugün bize açıkça görülmektedir ki biz dünyada önemli bir şeye kulluk yapmamışız»* demeleri, hatalarını kabul etmek ve fiillerinin çirkinliğinden pişman olmaktır. Fakat bu pişmanlık artık fayda vermez. Yani bu tıpkı *«Rabbimiz olan Allah'a yemin ederiz ki biz müşrik değildik»* demeleri gibidir. Yani korkudan yalana başvururlar. Çünkü hayret ve dehşet içindedirler.

«İşte Allah böylece kâfirleri hayrete sokar. Yalanın hiçbir yarar getirmediğini bildikleri halde yalana başvururlar.»

75. ayetin başındaki ismi işaret (bu), onların demir halkalarına, zincirlere vurulmalarına, ateşte yüzüstü sürüklenmelerine ve pişmanlıklarına işaret etmektedir. Yani bu cezalar yeryüzündeki aşırılığınızdan, şımarıklığınızdan ileri gelmektedir.

Haksızlıktan maksat, şirk ve günahtır. Veya müstehak olmadığınız halde bu şımarıklığı yapıyordunuz demektir.

«*Temrahune*» fiili aşırı bir şekilde sevinirdiniz demektir. Veya bu, peygamberlerin ve Allah'ın dostlarının başına gelen sıkıntılar sizi çok sevindirdiği için başınıza gelmiştir. Veya size verilen geniş sevgi, rızık sizi böyle şımartmıştır. Bunun için siz Ahiret'i dahi unuttunuz. Nimet, sizi nimet verenden gafil kılmış ki nimet vereni unuttunuz.

Allah'ın peygambere vaadi, onun kâfir düşmanlarını azaba düçar etmektir. O vaadin hak olması, mutlaka yerine gelecek olmasıdır.

Eğer hayatta iken onlara vaadettiğiniz azabın bir kısmını (Bedir Günü'nde öldürüldüler, esir edildiler) sana gösterirsek, işte bu onların müstehak oldukları cezadır! Yok eğer seni bundan önce öldürürsek, kesinlikle Kıyamet Günü'nde onlar bize dönecekler ve amellerinden ötürü onlara ceza vereceğiz. Ayrıca senin intikamını da en şiddetli bir şekilde onlardan alacağız.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَّنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ
وَمِنْهُمْ مَّنْ لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ ؕ وَمَا كَانَ لِرَسُوْلٍ اَنْ يَّاْتِيَ
بِاٰيَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۚ فَاِذَا جَآءَ اَمْرُ اللّٰهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ
وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُوْنَ ﴿۷۸﴾ اَللّٰهُ الَّذِيْ جَعَلَ
لَكُمُ الْاَنْعَامَ لِتَرْكَبُوْا مِنْهَا وَمِنْهَا تَاْكُلُوْنَ ﴿۷۹﴾ وَلَكُمْ
فِيْهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوْا عَلَيْهَا حَاجَةً فِيْ صُدُوْرِكُمْ وَعَلَيْهَا
وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُوْنَ ﴿۸۰﴾ وَيُرِيْكُمْ اٰيٰتِهٖ ۫ فَاَيَّ اٰيٰتِ اللّٰهِ
تُنْكِرُوْنَ ﴿۸۱﴾ اَفَلَمْ يَسِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ
عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ كَانُوْٓا اَكْثَرَ مِنْهُمْ وَاَشَدَّ قُوَّةً
وَّاٰثَارًا فِي الْاَرْضِ فَمَآ اَغْنٰى عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿۸۲﴾
فَلَمَّا جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَرِحُوْا بِمَا عِنْدَهُمْ مِّنَ
الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿۸۳﴾ فَلَمَّا رَاَوْا
بَاْسَنَا قَالُوْٓا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَحْدَهٗ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهٖ مُشْرِكِيْنَ
﴿۸۴﴾ فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ اِيْمَانُهُمْ لَمَّا رَاَوْا بَاْسَنَا ؕ سُنَّتَ اللّٰهِ
الَّتِيْ قَدْ خَلَتْ فِيْ عِبَادِهٖ ۚ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكٰفِرُوْنَ ﴿۸۵﴾

78 — (Ey Rasûlüm!) Andolsun ki senden önce birçok peygamber gönderdik. Onlardan kimini sana naklettik. Kimini de sana haber vermedik. Allah'ın izni olmadan bir ayet getirmek hiçbir peygamber için mümkün değildir. Allah'ın emri gelince o hak ve adaletle uygulanır. İşte o zaman (Allah'ın dinini) yıkmaya uğraşanlar hüsrana uğrarlar.

79 — Allah o zattır ki, onlardan yiyesiniz ve onlardan bir kısmına binesiniz diye sizin için hayvanları yaratmıştır.

80 — Sizin için o hayvanlarda daha nice faydalar vardır. Gönüllerinizdeki arzuya, onlara binerek ulaşırsınız. Onlar ve gemilerin üstünde taşınırsınız.

81 — (Allah) size ayetlerini gösteriyor. Allah'ın ayetlerinden hangisini inkâr ediyorsunuz?

82 — Yeryüzünde gezip dolaşmazlar mı ki kendilerinden öncekilerin akibetleri nice olmuş görsünler. Onlar bunlardan daha çok, kuvvetleri daha fazla, yeryüzündeki eserleri bakımından da daha sağlam idiler. Fakat kazandıkları şeyler kendilerine asla fayda vermedi.

83 — Peygamberleri kendilerine açık belgeler getirdiklerinde, onlar yanlarında bulunan ilim ile gururlandılar. Sonunda onların istihza ettiği şey onları sarıverdi.

84 — Bizim şiddetimizi gördüklerinde «Artık sadece Allah'a inandık ve O'na ortak koştuğumuz şeyleri inkâr ettik» derler.

85 — Fakat azabımızı gördüklerince imanları kendilerine fayda verecek değildir. Allah'ın kulları hakkında cari olagelen sünneti (adeti) budur. İşte kâfirler o zaman hüsrana uğramışlardır!

(78-85) *«(Ey Rasûlüm!) Andolsun ki senden önce...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Cenab-ı Hak, Hz. Muhammed'den önce gönderdiği peygamberlerin bir kısmının kıssalarını Hz. Muhammed'e söylemiş, bir kısmını da söylememiştir. Yani peygamberlerin az bir kısmının (İbrahim, Musa, İsa gibi az bir grubunun) haber ve rivayetlerini Hz. Peygamber'e bildirmiş, çoğunun haber ve eserlerini bildirmemiştir.

Ayetin zahirinden anlaşılır ki Rasûl, Nebi'den daha özeldir. Fakat bazı müfessirler *«Rasûl ile Nebi'nin bir olduğu»*nu kaydetmişlerdir. Durum ne olursa olsun, bu ayet, Rasûl-ü Ekrem'in peygamberlerin sayısını bilmediğine delâlet etmez. Böyle bir mânâ çıkaranlar yanlışlığa düşmüşlerdir. Bunun böyle olmasının nedeni olumsuzluğun kıssaya yönelmesidir. Kıssa edilmemeleri isimlerinin zikredilmemesine neden olmaz. Eğer bunu teslim ederşek isimlerinin zikredilmemesi sayılarının bilinmemesine yol açmaz.

EN'AM KELİMESİNDEN KASDEDİLEN NEDİR?

79. ayetin metnindeki *«En'am»* kelimesi ile develer kastedilmektedir. (Bunu Zeccac ve Zemahşeri söylüyor). O zaman *«Le-*

kum» kelimesindeki *«Lam»*, ihtisas için değil talil içindir. Yani o develeri sizin için yaratmış ve sizin maslahatınız için varetmiştir.

«Ve onlarda binmek ve yemekten başka daha nice yararlar vardır». Meselâ sütleri, tüyleri ve derileri vardır.

«Onlara binmek ve onlardan yemek» gibi vasıflar bütün sınıflara bağlıdır. Fakat bazıları yemek, bazıları da binmek için tahsis edilmiştir. Meselâ koyun yemek, deve binmek için ayrılmıştır. Bazı göçebeler sığırları binmekte kullandıkları için bunlar da binek bölümünden sayılmıştır. Bazı müfessirler at, katır ve *«En'am»*a dahil olan diğer hayvanları da ayetin kapsamına sokmuşlarsa da bu zayıf bir yorumdur.

*«El-En'am»*ın *«Sekiz çift»* anlamına gelmesi *«Deve»* manasında olmasından daha kuvvetlidir. Zira bu makam Cenab-ı Hak'kın nimet etme makamıdır. Fakat bu makamın nimet etme makamı olması fikri Zemahşeri tarafından kabul edilmemekte, *«Bu, istidlâl makamıdır»* demektedir.

İLİMDEN MAKSAT NEDİR?

«Peygamberleri onlara açık mucizeler getirince yanlarında bulunan bilgi ile sevindiler...» ayeti ile ilgili olarak altı vecih zikredilmiştir:

1 — İlimden maksat onların bâtıl inançlarıdır. Ahiret'le ilgili yıkık şüphelerdir. Buna ilim denilmesi onların iddialarına göredir ve kendileriyle istihza etmek içindir. Ayetin mânâsı, *«Onlar bu batıl inançlarıyla seviniyorlardı. Peygamberlerin ilimlerini hakir sayarlar ve bu bâtıl inançlarıyla apaçık mucizeleri bertaraf etmeye yeltenirlerdi»* şeklindedir.

2 — O ilimden maksat felsefeciler ve Yunanlı dehrîlerin (ateistlerin) bilgileridir. Onlar Allah'ın vahyini dinledikleri zaman bunu ellerinin tersiyle iterler, peygamberlerin ilimlerini küçümserler, kendi ilimlerini daha büyük sayarlardı. Sokrat'a, Hz. Musa'nın haberini işittiğinde *«Niçin Hz. Musa'ya gitmiyorsun?»* diye sorulmuş, Sokrat ise *«Biz zaten tertemiz bir kavimiz. Bizi temizlemeye çalışana ihtiyacımız yok»* demiş.

3 — Mânânın esası, peygamberler onlara beyyinelerle geldiklerinde peygamberlerin getirdiği ilim kendilerini sevindirmemiştir. Kendi cehaletlerini onun yerine koyarak bununla sevindiler. Sonra o cehalete *«İlim»* denildi. Çünkü onlar onu böyle sayıyorlardı. Yani cehaletleriyle alay edilmektedir.

4 — *«Sevindiler»* fiilinin zamiri kâfirlere racidir. *«Onların yanında»* ifadesindeki zamir de peygamberlere racidir. İlimden maksat da peygamberlerin getirdiği haktır. Yani kâfirler peygamberler katındaki ilime sevindiler. Halbuki bu bir istihza sevinciydi. Netice olarak onlar peygamberlerin açık mucizelerini alaya aldılar. Bu dördüncü vecih *«Onların alay edegeldikleri şey kendilerini kuşatıverdi»* ayetini desteklemektedir.

5 — *«Sevindiler»* zamiri peygamberlere racidir. Yani peygamberler o kâfirlerin cehaletlerini, hakka karşı takındıkları tavrı gördüklerinde onların kötü akıbetlerini bildiler ve Allah katından getirmiş oldukları ilimle sevindiler ve Allah'a şükrettiler. Kâfirlerin cehaletleriyle istihzalarının cezası da onları kapsadı.

6 — İki zamir de kâfirlere racidir. *«Kafirlerin katındaki ilim»*den maksat dünyaya dair ilimlerdir. Dünya tedbirlerini bilmeleridir. Peygamberler din ilimlerini kendilerine getirdiklerinde o ilim bunlardan çok uzaktı. Çünkü bu ilim dünyayı terketmeyi, dünya lezzet ve şehvetlerinden uzak durulmasını emrettiğinden dolayı onlara iltifat etmediler ve onu küçümsediler, istihza ettiler.

Bu yorumların bazılarına çeşitli şekilde itirazlar vaki olmuştur. Ebu Hayyan *«En güzeli altıncı vecihtir»* diyor. (1)

*«Allah'ın Be'si»*nden maksat, azabının şiddetidir. *«Onlar bizim azabımızı gördüklerinde iman etmeleri onlara fayda sağlamaz»*. Çünkü Allah'ın hikmeti gereğince böyle bir iman kabul edilmez.

Ayet metnindeki *«Sünnetullah»* tabiri mukadder bir fiilin mefulüdür. Yani *«Ey Mekkeliler! Ey peygamber düşmanları! Allah'ın sünnetinden, kaidesinden, kurallarından sakınınız»*. Cenab-ı Hak azabın şiddetinin görüldüğü anda imanın yarar sağlamadığını daha önceki milletlerde de adet olarak takrir buyurmuştu.

«İşte orada kâfirler zarar ettiler»; yani azabın şiddetini gördükleri zaman zarar ettiler. Bu hüküm şiddet zamanındaki iman hususundadır. Şiddet zamanındaki tevbeye gelince, o Allah'ın fazl ve keremi ile hem yararlı hem de makbuldur.

Bazı ekâbir *«Şiddet halindeki iman da makbuldur»* demişlerdir. *«Fakat hışmımızı gördükleri zaman imanları kendilerine bir faide sağlamadı»* cümlesinden maksat, imanın kendisinin onlara fayda sağlamadığıdır. Yoksa iman vasıtasıyla Allah onlara yarar sağlamıştır. Fakat bu tevil bir zorlamadır.

MÜ'MİN SURESİ'NİN SONU

(1) Alusi, Ruh'ul-Meani, cilt: 24, sh: 92

FUSSİLET SÛRESİ

Sûre: 41

Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur. 54 ayettir.

Bu sureye aynı zamanda *«Secde»*, *«Hamim secde»* ve *«Mesabih»* adları da verilmektedir. Bu sure ittifakla Mekkî'dir. Ayetlerin sayısı Basra ve Şamlılar'a göre 52, Mekke ve Medineliler'e göre 53, Kûfeliler'in sayımına göre ise 54'tür. Kelimeleri 796, harfleri 3350' dir. Mü'min Suresi'nden sonra nazil olmuştur.

İbn Ebi Şeybe, Abd bin Humeyd ve Ebu Yala, Cabir bin Abdullah'tan şöyle rivayet ediyorlar:

«Kureyşliler bir gün biraraya geldiler. *«İçimizde sihir ve kâhinliği, şiiri en güzel bileni seçelim. Şu, toplumumuzu dağıtan, durumumuzu bozan, dinimizi ayıplayan kişiyle konuşsun, bakalım durum ne olacak?»* dediler. Aralarında Utbe bin Rebia üzerinde karar verdiler. Utbe'ye; *«Ey Ebe'l-Velid! Bu kişiye git»* dediler. O da giderek; *«Ey Muhammed! Sen mi hayırlısın yoksa baban Abdullah mı? Sen mi hayırlısın yoksa deden Abdulmuttalib mi?»* diye sordu. Hz. Peygamber susuyordu. Utbe; *«Eğer sen, «Babamla dedem benden daha hayırlı idi» dersen onlar bizim senin tarafından ayıplanan putlarımıza taptılar. Eğer sen onlardan daha hayırlı olduğunu iddia ediyorsan haydi konuş da dinleyelim. Dikkat et! Allah'a yemin ederiz, hiçbir kuzu görmedik ki kavmin hakkında senden daha meymenetsiz daha bereketsiz olsun. Sen bizim cemaatimizi dağıttın, durumlarımızı perişan ettin. Dinimizi ayıpladın. Araplar arasında bizi rezil ettin. Hatta Araplar arasında Kureyş'in*

bir sihirbazı olduğu yayıldı. Kureyş'te bir kâhin olduğu haberi sağa sola ulaştı. Allah'a yemin ederiz, biz ancak gebe bir kadının «Ya kavm» diye bağırmasını bekliyoruz ki bir kısmımız neredeyse diğerine kılıçla hücum edecek. Ey kişi! Eğer istediğin malsa, sana mal toplayalım, Kureyş'in en zengin insanı olasın. Eğer istediğin şehvet ise Kureyş kadınlarından hangisini istersen seninle evlendirelim, sana on kadın verelim» dedi. Rasûl-ü Ekrem bunları dinledikten sonra; *«Sözün bitti mi?»* diye sordu. O da: *«Evet, bitti»* dedi. Hz. Peygamber, besmele çekerek Hamim Suresi'ni 12. ayete kadar okudu. Utbe; *«Yanında bundan fazlası var mı?»* diye sordu. Hz. Peygamber, *«Hayır»* dedi. Böylece Utbe Kureyş'in yanına geldi. Ne haber getirdiğini soranlara; *«Sizin Muhammed'le şunu da şunu da konuş dediklerinizden hiçbir şey bırakmadım, hepsini konuştum»* deyince Kureyşliler *«Sana cevap verdi mi?»* diye sordular, Utbe; *«Kâbe'yi inşa eden Allah'a yemin ederim, onun dediklerinden hiçbir şey anlamadım. Ancak o sizi Ad ve Semud'a isabet eden şimşek ve ses gibi azapla korkutuyor»* dedi. Kureyş ise; *«O seninle Arapça konuştu. Sen onun dediğini nasıl anlamadın?»* dediler. Utbe; *«Allah'a yemin ederim, onun dediğinden «Sahife» kelimesinden başkasını anlamadım»* dedi.

Ebu Nuaym ve Beyhaki, İbn Ömer'den şöyle rivayet ediyorlar:

«Rasûl-ü Ekrem, Hamim Suresi'ni Utbe'ye okuduğunda, o arkadaşlarına geldi ve; *«Ey kavmim! Bana bugün itaat edin, bugünden sonra isyan edin. Allah'a yemin ederim, ben bu kişiden öyle bir kelâm dinledim ki kulaklarım bu kelâmın benzerini hiç kimseden dinlememiştir. Ona ne gibi bir cevap vereceğimi de şaşırdım»* dedi.

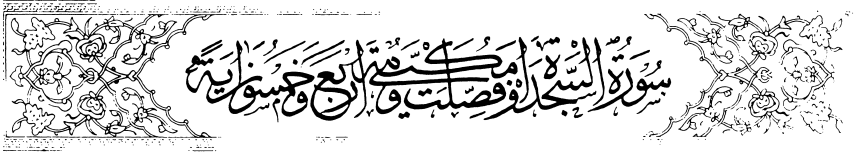

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنزِيلٌ مِّنَ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ﴿٢﴾ كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا
لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ بَشِيرًا وَنَذِيرًا فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ
لَا يَسْمَعُونَ ﴿٤﴾ وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِّمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ وَفِي
آذَانِنَا وَقْرٌ وَمِن بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ إِنَّنَا عَامِلُونَ ﴿٥﴾ قُلْ
إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ
فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِينَ ﴿٦﴾ الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ
وَهُم بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٨﴾ قُلْ أَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ
فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَندَادًا ذَٰلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٩﴾ وَجَعَلَ
فِيهَا رَوَاسِيَ مِن فَوْقِهَا وَبَارَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا فِي أَرْبَعَةِ
أَيَّامٍ سَوَاءً لِّلسَّائِلِينَ ﴿١٠﴾ ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ
لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ ﴿١١﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Hâ, Mîm.

2 — (Bu Kur'an) rahman (esirgeyen) ve rahim (bağışlayan) Allah tarafından indirilmiştir.

3/4 — Bu kitap, Arapça Kur'an olarak (mânâsını) anlayan bir kavm için açıklanmıştır. (Müminlere) müjde verir (kâfirleri) Allah'ın azabıyla korkutur. (Müşriklerin) çoğu ondan yüz çevirmiştir. Ona kulak vermezler.

5 — Onlar: «Bizi davet ettiğin (tevhide) karşı kalplerimiz örtülüdür. Kulaklarımızda da ağırlık ve seninle bizim aramızda bir perde vardır. Artık kendi işine bak, biz de kendi işimize bakalım» dediler.

6 — (Ey Rasulüm!) Onlara de ki: «Ben de sizin gibi bir insanım. Yalnız bana mabudunuzun bir mabud olduğu vahyolunuyor. Artık O'na yönelin. O'ndan mağfiret dileyin. Ortak koşanların vay haline!..

7 — Onlar (müşrikler) zekâtı vermezler, Ahiret'i inkâr edenler de yalnız onlardır.

8 — Kuşkusuz ki iman edip, salih ameller işleyenler için bitmez tükenmez bir mükâfat vardır.

9 — (Ey Rasûlüm!) De ki: «Siz mi yeryüzünü iki günde yaratanı tanımıyor ve O'na eşler koşuyorsunuz? İşte Âlemlerin Rabbi O'dur.»

10 — Yeryüzüne üstünden ağır baskılar (dağlar) kıldı. Onda bereketler yarattı ve onda arayıp soranlar için gıdalarını tam dört günde takdir buyurdu.

11 — Sonra buhar halinde olan göğe yöneldi, ona ve arza «İsteyerek veya istemeyerek (bana) gelin» dedi. Onların ikisi de «İsteyerek geldik» dediler.

(1-11) *«Hâ, Mîm. (Bu Kur'an)...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Eğer *«Hamim»* surenin veya Kur'an'ın ismi ise, ya mukadder bir mübtedaya haber veya kendisi mübteda, *«Tenzilün»* kelimesi de onun haberi olur.

Cenab-ı Hak, Rahman ve Rahim sıfatlarını zikrediyor. Çünkü bu âlemde insanlar tedaviye muhtaç hastalar gibidir. Kur'an hastaların muhtaç olduğu her ilacı kapsamaktadır. Sıhhatlilerin de muhtaç olduğu her gıdayı kapsamaktadır. Böylece Kur'an onlara rahmet ve lûtuf olmuştur. Nitekim başka bir ayette Cenab-ı Hak *«Seni âlemlere rahmet olarak gönderdik»* buyuruyor.

*«Ayetleri tafsil edilen Kitap»*tan maksat, ayetlerin açıklanmış, fasılalar ve noktalar, surelerin baş ve sonuçları itibarıyla lâfzan birbirlerinden ayrılmış olmalarıdır. Mânâ bakımından ise bir kısmı vaad, bir kısmı vaid, bir kısmı mevize, bir kısmı nasihat, bir kısmı ahlâk bir kısmı nefsin riyazatı, bir kısmı geçmişlerin kıssaları, bir kısmı da tarihleridir.

Kur'an'ı Arapça ile indirdik ki Araplar onu kolayca anlasınlar! Nitekim Cenab-ı Hak başka bir ayette *«Her peygamberi kavminin diliyle gönderdik ki onlara açıklasın»* buyurmuştur.

«Mânâlarını bilen bir kavm için» buyuruluyor. Çünkü onların diliyle gelmiştir. Onlar dil ehlidirler, vasıtasız onu anlarlar. Başkaları da onların vasıtasıyla anlarlar.

«Müjdeleyicidir», yani Allah'ın dostlarına oradaki cenneti ve oradaki ebedi nimetleri müjdeler. Tabii ki ameli salihe devam ederler ve Kur'an'daki emir ve yasaklara dikkat ederlerse.

«Allah'ın düşmanlarını da uyarır»; eğer yalanlamaya, Kur'an hakkındaki bâtıl cedellerine, emirlerini terke ve yasaklarını işlemeye devam ederlerse onları elem verici azapla korkutur.

«Çoğu yüz çevirdiler», yani müşriklerin çoğu Kur'an'dan yüz çevirdiler, ona kulak vermediler, onu kabul etmediler, içindeki emir ve yasaklara itaat etmediler. Sonra ondan nefret ettiklerini açıkça belirttiler. Bu nefretin sebebi olarak da üç noktaya işaret etmişlerdir:

1 — Bizim kalplerimiz kalın perdeler içindedir. Allah'a iman etmek, atalarımızın tapmakta olduğu putlara ibadeti bırakmak hususunda kalplerimiz örtülüdür. Senin bu sözlerini anlamazlar.

2 — Kulaklarımızda da ağırlık vardır. Bunu dinlemeye mânidirler.

3— Bizimle senin aranda perde vardır. Sana icabet etmekten bu perde bizi meneder.

Rivayete göre Ebu Cehil başına bir elbise sararak; *«Ey Muhammed! Seninle bizim aramızda perde vardır»* demek suretiyle Rasûl-ü Ekrem'le istihza etmiştir. Bunun üzerine yukarıdaki ayet nazil olmuştur.

«Bildiğini yap. Biz de bildiğimizi yapacağız» cümlesi ile Ku-

reyşliler Rasûl-ü Ekrem'e «*Bizim durumumuzu iptal etmek hususunda var kuvvetinle çalış. Biz de var kuvvetimizle halkı senin etrafından dağıtmaya, birliklerini perişan etmeye çalışacağız. Ta ki senin davanı iptal edinceye kadar*» demek istemişlerdi. Bu sözü Ebu Cehil ile bir Kureyş grubu söylemiştir.

«*Sizin gibi bir beşerim*»; yani melek değilim, cin de değilim ki beni anlamayasınız. Bu onların «*Bizimle senin aranda perde vardır*» şeklindeki sözlerine bir cevaptır.

«*Bana vahyediliyor*»; yani sizi akılların kabul etmediği bir noktaya değil, Allah'ın birliğine davet ediyorum ki aklî ve sem'i deliller O'nun bir olduğuna delâlet etmektedirler.

7. ayetin metnindeki «*Zekât*» kelimesi ya şer'i mânâsına hamledilir (Hasan Basri, Dahhak, Katade ve Mukatil'den rivayet edilmiştir) veya lugavi mânâya hamledilir. Yani onlar nefislerini tezkiye edecek şeyi yapmazlar. Bu da iman ve taattir.

Mücahid ve Rebi «*Onlar amellerini temiz yapmazlar demektir*» demişlerdir. İbn Cerir ve bir cemaat bunu İbn Abbas'tan rivayet etmişlerdir. Yani bunlar «*Lâ ilâhe illallah*» demiyorlar (Hakim Tirmizi de bunu İkrime'den rivayet ediyor). O vakit ayetin mânâsı, «*Onlar nefislerini şirkten temizlemiyorlar*» demek olur.

8. ayet Süddi'den gelen rivayete göre hasta ve ihtiyarlar hakkında nazil olmuştur. Onlar taatin kemalinden aciz kaldıklarında, onlara hastalık ve ihtiyarlık döneminde, tıpkı gençken yaptıklarının bir benzeri ecir olarak yazılmaktadır. Ecirleri eksilmez. Bu Cenab-ı Hak'kın lûtuf ve keremindendir.

ALLAH, YER KÜRESİNİ İKİ GÜNDE Mİ YARATTI?

«De ki: Siz mi arzı iki günde yaratanı tanımıyor ve ona eşler koşuyorsunuz...»

Bu ayet küfürlerinden dolayı kâfirlerin yaptıklarını kötü göstermektedir. Ayetin zahirine bakılırsa *«Arz»* kelimesinden maksat bizim bildiğimiz cisimdir. Bazıları *«Arz'dan maksat alt cihette bulunan kesif ve lâtif cisimlerdir. Toprak, su, hava gibi»* demişlerdir.*«İki günde yaratılması»*ndan maksat, Allah'ın önce müşterek bir aslını, sonra da o aslın suretlerini yaratmasıdır. O suretler de çeşitli meyvelere bölündüler.

«Gün» kelimesinden maksat, mutlak vakittir. Bu vakit bizim bildiğimiz gün kadar da olabilir. Ondan fazla veya az da olabilir. Fakat az ise makama daha uygundur. Yani bu iki gün yerin mutlak şekilde yaradılışının zamanıdır, yoksa onu çeşitli evrelere ayırmanın zamanı değildir.

Ayet metnindeki *«Endad»* kelimesi *«Nidd»* kelimesinin çoğuludur, eş veya denk demektir. Yani onlar meleklerden, cinlerden ve başka varlıklardan Allah'a denkler koşmaktadırlar. Halbuki Allah'ın dengi olması mümkün değildir.

Ayet metnindeki *«Revasiye»* kelimesi sabit dağlar demektir. O dağları kılmak, onları bilfiil yaratmak anlamındadır. Fakat Ebussuud Efendi *«Kılmak değil de onun takdiri kastedilmektedir»* diyor. O dağlar yerin üstündedirler. *«O dağlarda bereket kıldı»* demek onlarda hayrın çok olduğu anlamına gelir. Onlarda bitkilerin çeşitlerini, insanları da kapsayan çeşitli canlıları yarattı.

«Dört günde», yani yeri yaratması, dağları yerde kılması iki günde; onların hayırlarının çoğaltılması, miktarlarının takdir edilmesi de iki günde olmuştur. Böylece dört gün meydana gelmiş

olur. Yani bahsi geçen yerin ve dağların yaratılması, orada miktarların takdir edilmesi dört günde olmuştur.

Alusi *«Dört günde»* ifadesinin bahsi geçen işlerin oluşumuna bağlı olduğunu, onların takdirine ise bağlı olmadığını söylemiştir.

Şeyhulislâm Ebussuud Efendi *«Kelâmda muzaf mukaddardir»* der. Yani onların dört günün tamamında oluşumlarını takdir buyurdu.

Zeccac «Bu ibare takdire bağlıdır» diyor. Yani bu takdirler dört günde oldu.

*«Dört gün»*den, dört mevsim de kastedilmiş olabilir. Çünkü yeryüzünün bereketleri ve kutları her sene bu mevsim içinde yetişir. Kemiyyet ve miktarlarıyla biçimlerini bu mevsimler içinde alırlar.

Her yerde rızık isteyenlerin rızıkları bu dört mevsimde yetişir. Rızıklar musavi olmasa da günler musavidir. Dört mevsim hepsi için dörttür.

Dağların kılınması ve ondan sonra zikredilenler veya putların takdir edilmesi dört gün üzerine hamledilemez. Çünkü o zaman yer ve yerdekilerin altı günde yaratılmış olması gerekir. Halbuki Cenab-ı Hak daha sonra göklerin iki günde yaratıldığını söylemektedir ki o zaman günlerin sayısı sekiz olur. Oysa Kur'an'da tekrar tekrar göklerin ve yerin altı günde yaratılmış olduğu vurgulanmaktadır. Dört gün, *«Seva»* kelimesiyle kayıtlıdır. Bu kelime eyyam (günler) kelimesinin sıfatıdır.

Yani buradaki dört gün eksiklik ve fazlalık taşımayan günlerdir.

«Li's-Sailin» tabiri mukadder bir şeye bağlanır ve mukadder bir mübtedanın haberi olur. Yani bu dört gündeki hasr; *«Yeryüzünün yaradılışının müddeti ne kadardır»* diye soran kimseler için olmuştur.

«Sonra semaya yöneldi»; yani semaya kastetti. Semanın gayrisinde tesir etme iradesi olmaksızın ona yöneldi. Ragıb, *«Eğer istiva kelimesi «Alâ» ile teaddi edilirse istila, «İlâ» ile olursa bir şeye varmak mânâsını ifade eder ki bu da zatla veya tedbirle olur. İstilâ hakkında selefin kelâmı meşhurdur, tekrara gerek yoktur»* diyor.

ALLAH'IN GÖKLERE-YERLERE EMRİ

«Ona ve arza isteyerek veya istemeyerek gelin dedi», yani semavi âlemlere ve onların etrafında dönmekte olan yerküresine *«İsterseniz itaat ederek, isterseniz zorlanarak gelin»* dedi. Onlar da *«Biz itaat ederek geldik»* dediler.

Bu ayette çekim kanunu sebebiyle daimi bir hareketin delili vardır. Bu hareket zorla değil, itaat ederek cereyan eden bir harekettir. Biz taşı zorla yukarı atıyoruz, o ise mutlaka yere inmek istiyor. Çünkü çekim kanunu vardır. Kendisinden daha büyük bir zemine inmek istiyor. Yer de aslı olan güneşe daimi ve deveranlı bir hareketle, zorla değil de isteyerek hareket etmektedir. Zira yukarıya doğru zorla atılan taş derhal aşağı düşer. İsteyerek olan hareket ise daimidir, itaat eden var oldukça o vardır.

فَقَضٰىهُنَّ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ فِيْ يَوْمَيْنِ وَاَوْحٰى فِيْ كُلِّ سَمَآءٍ اَمْرَهَا ؕ
وَزَيَّنَّا السَّمَآءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيْحَ ۖ وَحِفْظًا ؕ ذٰلِكَ تَقْدِيْرُ الْعَزِيْزِ
الْعَلِيْمِ ﴿١٢﴾ فَاِنْ اَعْرَضُوْا فَقُلْ اَنْذَرْتُكُمْ صٰعِقَةً مِّثْلَ صٰعِقَةِ
عَادٍ وَّثَمُوْدَ ؕ ﴿١٣﴾ اِذْ جَآءَتْهُمُ الرُّسُلُ مِنْۢ بَيْنِ اَيْدِيْهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ اَلَّا
تَعْبُدُوْٓا اِلَّا اللّٰهَ ؕ قَالُوْا لَوْ شَآءَ رَبُّنَا لَاَنْزَلَ مَلٰٓئِكَةً فَاِنَّا
بِمَآ اُرْسِلْتُمْ بِهٖ كٰفِرُوْنَ ﴿١٤﴾ فَاَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوْا
فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوْا مَنْ اَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً ؕ اَوَلَمْ
يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِيْ خَلَقَهُمْ هُوَ اَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً ؕ وَكَانُوْا
بِاٰيٰتِنَا يَجْحَدُوْنَ ﴿١٥﴾ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيْحًا صَرْصَرًا فِيْٓ اَيَّامٍ
نَّحِسَاتٍ لِّنُذِيْقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ؕ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ
اَخْزٰى وَهُمْ لَا يُنْصَرُوْنَ ﴿١٦﴾ وَاَمَّا ثَمُوْدُ فَهَدَيْنٰهُمْ فَاسْتَحَبُّوا
الْعَمٰى عَلَى الْهُدٰى فَاَخَذَتْهُمْ صٰعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُوْنِ بِمَا كَانُوْا
يَكْسِبُوْنَ ۚ ﴿١٧﴾ وَنَجَّيْنَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَكَانُوْا يَتَّقُوْنَ ﴿١٨﴾ وَيَوْمَ
يُحْشَرُ اَعْدَآءُ اللّٰهِ اِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوْزَعُوْنَ ﴿١٩﴾ حَتّٰٓى اِذَا مَا جَآءُوْهَا شَهِدَ
عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَاَبْصَارُهُمْ وَجُلُوْدُهُمْ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿٢٠﴾

12 — Böylece onları iki günde yedi gök yaptı ve her göğe (o göğün) emrini vahyetti. (Allah buyurdu:) «Biz en yakın göğü lambalarla ve koruma ile donattık. İşte bu o yegâne galib ve bilen (Allah'ın) takdiridir.

13 — (Ey Rasûlüm!) Eğer yüz çevirirlerse onlara de ki: «İşte sizi Ad ve Semud'un başına inen yıldırıma benzer bir azap ile uyardım.»

14 — Onlara «Yalnız Allah'a kulluk edin» diye önlerinden ve arkalarından peygamberler geldi. Onlar «Eğer Rabbimiz dileseydi melekler indirirdi. Biz sizin gönderildiğiniz şeyi tanımıyoruz» dediler.

15 — Ad kavmine gelince, onlar yeryüzünde haksız olarak gurura kapıldılar ve «Bizden daha kuvvetli kim var?» dediler. Onları yaratan Allah'ın kendilerinden daha kuvvetli olduğunu görmediler mi? Bizim ayetlerimizi de inkâr ediyorlardı.

16 — Bundan ötürü biz dünyada onlara zillet azabını tattırmak için o uğursuz günlerde üzerlerine çok gürültülü bir bora gönderdik. Kuşkusuz ki Ahiret azabı daha horlayıcı ve rezil edicidir. Onlara yardım da olunmaz.

17 — Semud kavmine gelince, biz onlara hidayet ettik. Ne yazık ki onlar körlüğü hidayete tercih ettiler. Böylece kazandıklarından ötürü zillet azabının yıldırımı onları yakaladı.

18 — Biz iman edenleri ve korunmakta olanları kurtardık.

19 — Allah'ın düşmanları ateşe doğru sürüldükleri gün toplanıp biraraya getirilirler.

20 — Sonunda oraya vardıklarında kulakları, gözleri ve derileri yaptıkları hakkında onların aleyhinde şahitlik ettiler.

(12-20) *«Böylece onları iki günde...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Onları iki günde yedi tabaka yaptı», yani onların yaradılışını iki nöbette tamamladı. Bunlar da daha önce geçen *«Dört nöbet»* ten başkadır. Böylece göklerin ve yerin yaradılışı altı günde gerçekleşmiş oluyor. Nitekim başka bir ayette *«Gökleri ve yeri altı günde yarattı»* diyor. Tabii hikmet bunu böyle iktiza etmiştir.

«Ona ve arza isteyerek...» cümlesi isteyerek yapılan hareketin hem göklerde hem de yerde olduğuna dalâlet eder. Yani yer kendi etrafında ve güneşin etrafında döndüğü halde güneşin de kendi etrafında ve başka gezegenlerin etrafında dönmesi sözkonusudur. İşte bu dönüş daha büyüktür. İşte onlardan ikisinin zikredilmesinin nedeni de budur. Yani onlar ikisi birden Allah'a icabet ettiler. Yer güneş manzumesinin içindedir. Diğer parçalar gibi o da güneşin etrafında deveran etmektedir.

«Her göğe emrini vahyetti»; yani hepsine niçin yaratılmışsa, o özelliklerini verdi.

«Sema-i dünya lâmbalarla süslenmiştir», yani pırıl pırıl parlayan ve lâmbaya benzeyen yıldızlarla. Gerçi yıldızların yükseklik ve alçaklık bakımından aralarında çok tefavut vardır. Fakat hepsi de pırıl pırıl parlamaktadır.

«Onları, seyirleri esnasında, birbirine çarpmaktan Cenab-ı Hak korumuştur.» Bir sistem şeklinde yürürler. Bu sistem Kıyamet'e kadar da böyle devam edecektir.

«Bu aziz (yani her şeyi mağlûp etmiş, kahrının altına almış ve mahlûkatın hareket ve sekenelerinin tamamını, gizlisini, açığını, zahirini ve batınını bilen) Allah'ın takdiridir.»

Mücahid *«Altı günün her biri sizin saydıklarınızdan bin sene gibidir»* der.

«Eğer yüz çevirirlerse», yani Kureyşliler senin çağırdığın imandan yüz çevirirlerse onlara *«Sizi Ad ve Semud'un helâkine benzer bir helâkle korkuttum»* de!

Ad kavmi, Hz. Hud ve ona iman eden kullara karşı yeryüzünde gurura kapıldılar. *«Kuvvet bakımından bizden daha üstünü var mı?»* dediler. Yani cisimlerinden ötürü aldandılar. *«Biz azabı o kuvvetimiz sayesinde uzaklaştırabiliriz»* dediler. Çünkü bunlar uzun boylu ve iriyarı kimselerdi. Bahisleri El-A'raf Suresi'nde geçmiştir. İbn Abbas *«Herbiri yüz zira boyundaydı. En kısaları ise 60 zira idi»* demiştir.

«Onların üzerine serseri bir rüzgâr gönderdik» ayeti saikanın tefsiridir. Yani onlara çok soğuk, çok gürültülü ve çok kuvvetli esen bir rüzgâr gönderdik. Bazıları *«Kelimenin aslı sevveredir ve soğuk mânâsına gelir»* demişlerdir.

Mücahid *«Bu kelimenin mânâsı çok şiddetli zehir demektir»* der. Ata, Mücahid'e katılmaktadır. Ebu Ubeyde *«Sarsarın mânâsı şiddetle esen demektir»* der.

«Nahisat» uğursuz demektir. Yani onu uğursuz günlerde gönderdik. (Bu yorum Mücahid ve Katade'nindir). Bu günler Şevval

ayının son günleridir. Çarşambadan çarşambaya kadar devam ederler ve yedi gece, sekiz gündürler.

İbn Abbas *«Azaba giriftar olan kavimler hep çarşamba günü giriftar olmuşlardır» der.* Nahisat mânâsı bazılarınca, *«Soğuk-turlar»* şeklinde tefsir edilmiş, bazıları da *«Peşpeşe gelen»* anlamında olduğunu söylemiştir.

İbn Abbas, Atiyye ve Dahhak *«Şiddetlidirler»*, bazıları da *«Tozludurlar»* demişlerdir. Allah bunlardan yağmuru üç sene esirgedi. Yağmursuz olarak rüzgârlar üzerlerinde esti. Onlardan bir kavim Mekke'ye yağmur duası yapmak üzere çıktı. Halk belâya girdiklerinde o gün o belâdan kurtulmak için Allah'a yalvarıyordu. Bu yalvarış Beyt-i Haram'ın yanında olmuştur. Müslümanlar da kâfirler de Mekke'ye geldiler. Dilleri değişikti. Hepsi de Kâbe'yi tazim eden, onun Allah katındaki hürmetini bilen kimselerdi.

17. ayetin metninde gelen *«El-Hun»* kelimesi zillet mânâsını ifade eder.

«Saika» kelimesi azaba izafe edilmiştir. Çünkü saika yok edici, helâk edici nesnenin ismidir. Sanki burada azabın helâk edicisi kastedilmiştir.

19. ayetin sonunda gelen *«Yûzcûn»* fiili sevkedilirler, cehenneme doğru ite kalka sürüklenirler demektir. Katade ve Süddi *«İlk gidenleri durdurulur, sonra gelenler onlara yetişir. Bu hepsinin biraraya gelmesi demektir»* demişlerdir.

وَقَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُّمْ عَلَيْنَا ۖ قَالُوٓا أَنطَقَنَا ٱللَّهُ ٱلَّذِىٓ
أَنطَقَ كُلَّ شَىْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢١﴾
وَمَا كُنتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَن يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَآ
أَبْصَٰرُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلَٰكِن ظَنَنتُمْ أَنَّ ٱللَّهَ لَا يَعْلَمُ
كَثِيرًا مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٢﴾ وَذَٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ ٱلَّذِى ظَنَنتُم بِرَبِّكُمْ أَرْدَىٰكُمْ
فَأَصْبَحْتُم مِّنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٢٣﴾ فَإِن يَصْبِرُوا۟ فَٱلنَّارُ مَثْوًى
لَّهُمْ ۚ وَإِن يَسْتَعْتِبُوا۟ فَمَا هُم مِّنَ ٱلْمُعْتَبِينَ ﴿٢٤﴾ وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَآءَ
فَزَيَّنُوا۟ لَهُم مَّا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ عَلَيْهِمُ ٱلْقَوْلُ فِىٓ
أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِم مِّنَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ خَٰسِرِينَ ﴿٢٥﴾
وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَا تَسْمَعُوا۟ لِهَٰذَا ٱلْقُرْءَانِ وَٱلْغَوْا۟ فِيهِ
لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ ﴿٢٦﴾ فَلَنُذِيقَنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ
أَسْوَأَ ٱلَّذِى كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾ ذَٰلِكَ جَزَآءُ أَعْدَآءِ ٱللَّهِ ٱلنَّارُ ۖ
لَهُمْ فِيهَا دَارُ ٱلْخُلْدِ ۖ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٢٨﴾
وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ رَبَّنَآ أَرِنَا ٱلَّذَيْنِ أَضَلَّانَا مِنَ ٱلْجِنِّ
وَٱلْإِنسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ ٱلْأَسْفَلِينَ ﴿٢٩﴾

21 — (Allah'ın düşmanları) derilerine: «Niçin aleyhimizde şahidlik ettiniz?» derler. (Derileri:) «Her şeyi konuşturan Allah bizi de konuşturdu. İlk defa sizi O yaratmıştır. Yine O'na döndürülüyorsunuz» (derler).

22 — «Siz kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin aleyhinize şahidlik edebileceklerinden sakınmıyordunuz. Yaptıklarınızdan çoğunu Allah'ın bilmeyeceğini sanıyordunuz.»

23 — «İşte Rabbinizi böyle sanmanız sizi mahvetti. Ve hüsrana uğrayanlardan oldunuz.»

24 — Şimdi eğer dayanabilirlerse onların yeri ateştir. Ve eğer özür dileyip Rablerini memnun etmek isterlerse özürleri kabul edilmeyecektir.

25 — Biz onlara birtakım arkadaşlar takdir ettik. O arkadaşlar önlerinde ve arkalarında ne varsa hepsini bunlara süslü gösterdiler. Cinlerden ve insanlardan daha önce geçmiş ümmetler için de, bunlara karşı da o söz (azap) hak olmuştur. Çünkü onlar hüsran içindelerdi.

26-27 — Küfre sapanlar: «Bu Kur'an'ı dinlemeyin. Okunurken gürültü yapın. Belki galebe çalarsınız» dediler. Andolsun biz kâfirlere pek çetin bir azap tattıracağız. Muhakkak ki onları, yapmakta olduklarının en kötüsüyle cezalandıracağız.

28 — İşte böyle! Allah'ın düşmanlarının cezası ateştir. Bizim ayetlerimizi bilerek inkâr etmelerinin cezası olmak üzere onlara orada ebedi kalma yurdu vardır.

29 — Kâfirler (cehennemde): «Ey Rabbimiz! Cinlerden ve insanlardan bizi saptıranları bize göster ki onları ayaklarımızın altına alalım da en aşağıda kalanlardan olsunlar» diyeceklerdir.

(21-29) *«(Allah'ın düşmanları) derilerine...*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«İlk defa sizi o yaratmıştır»; yani size, siz henüz meni iken hayatı sizde yaratan O'dur. Buna gücü olan bir mabudun derileri konuşturmaya da gücü vardır.

«Biz onlara birtakım arkadaşlar sardırdık», yani onlar için şeytanları hazırladık veya onlara şeytanları musallat kıldık. Şeytanlar, onların katında günahları süslü gösteriyorlar. Bu arkadaşlar cin ve şeytanlardan olduğu gibi insanlardan da olabilir. Yani Cenab-ı Hak onları getirdi ve bunlar için kolaylaştırdı.

«Onlar önlerindekini süslü gösterdiler»; yani dünyayı süslü gösterdiler ve onlar da dünyayı Ahiret'e tercih ettiler.

«Onlara ölümlerinden sonrakini de süslü gösterdiler.» «Ve onları Ahiret emirlerini yalanlamaya çağırdılar.»

İbn Abbas *«Ellerinin önündekinden maksat Ahiret emirleri, arkalarındakinden maksat ise dünyaya teşvik etmektir»* diyor.

«Onlar üzerinde kavl hak oldu»; yani onlardan önce kâfir ümmetlerin üzerine vacip olan azap onlara da vacip oldu.

«Bu Kur'an'ı dinlemeyin», yani O'na itaat etmeyin.

«Onda lağv yapınız»; İbn Abbas'a göre, *«Muhammed Kur'an okuduğu zaman onun yüzüne karşı bağırın ki ne dediğini bilmesin»* demektir. Bazıları *«Onlar Kur'an'a karşı aciz kaldıklarında bu bağırışmalara başvurdular»* demişlerdir. Mücahid *«Islık çalmak, el çırpmak, karmakarışık konuşmalar yapmak suretiyle ona müdahale edin ki o da mânâsız bir işe dönüşsün»* demiştir. Dahhak ise *«Çok konuşun ki Muhammed karıştırsın»* demiştir.

«Kâfirler (ateşte) dediler ki: «Rabbimiz! Cinlerden ve İnsanlardan bizi saptıran iki kişiyi bize göster.»

Bu iki kişiden maksat İblis ve Habil'i öldüren Kabil'dir. (Bu yorum İbn Abbas ve İbn Mesud'dan gelmiştir.) Şu merfu hadis, bu yorumu desteklemektedir: *«Hiçbir müslüman yoktur ki zulmen öldürülsün de ilk katil olan Ademoğlu Kabil'in boynunda onun günahının bir dengi olmasın. Çünkü ilk öldürmeyi o adet etmiştir»* (Tirmizi).

Bazıları *«Burada cins kastedlimiş ve tesniye kullanılmıştır, çünkü cinler ve insanlar ayrı cinstir»* demişlerdir.

«Esfelinden olsunlar», yani ateşin en alçak derekesinin ehlinden olsunlar.

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ
الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ
الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾ نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ
الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنْفُسُكُمْ
وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ ﴿٣١﴾ نُزُلًا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ ﴿٣٢﴾ وَمَنْ
أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ
الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٣﴾ وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي
هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ
حَمِيمٌ ﴿٣٤﴾ وَمَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلَقَّاهَا
إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٣٥﴾ وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ
نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٦﴾ وَمِنْ
آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ
وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِنْ كُنْتُمْ
إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾ فَإِنِ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذِينَ
عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْأَمُونَ ﴿٣٨﴾

30 — «Rabbimiz Allah'tır» deyip sonra istikamet üzere yürüyenlerin üzerine melekler inerler ve onlara «Korkmayın, üzülmeyin. Size vaadolunan cennetle sevinin» derler.

31/32 — «Biz dünya hayatında da Ahiret'te de sizin dostlarınız ve yardımcılarınızız. Çok affeden, çok merhamet eden (Allah) dan bir ziyafet olmak üzere burada canlarınızın çektiği her şey sizindir. Burada istediğiniz her şey vardır.»

33 — Allah'a çağıran, salih amel işleyen ve «Şüphesiz ki ben müslümanlardanım» diyenden daha güzel sözlü kim vardır?

34 — İyilikle kötülük bir değildir. (Ey Rasûlüm!) Sen (kötülüğü) en güzel olanla önle! O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan bir kimse sanki yakın bir dostun oluvermiştir.

35 — Bu haslete, ancak sabredenler kavuşturulur. Buna ancak büyük pay sahibi olan kimse eriştirilir.

36 — Eğer şeytandan kötü bir düşünce, seni dürtecek olursa derhal Allah'a sığın. Çünkü o hakkıyla işiten, kemaliyle bilendir.

37 — Gece de, gündüz de, güneş de, ay da O'nun ayetlerindendir. Eğer sadece Allah'a ibadet ediyorsanız güneşe de, aya da secde etmeyin. Onları yaratan Allah'a secde edin!

38 — Yine de onlar büyüklük taslarlarsa (bilsinler ki) Rabbinin yanında bulunanlar (melekler), gece gündüz O'nu tesbih ederler ve hiç usanmazlar.

(30-38) *«Rabbimiz Allah'tır» deyip...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Ata'nın İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre 30, 31 ve 32. ayetler Hz. Ebubekir Sıddık hakkında nazil olmuştur. Çünkü müşrikler *«Bizim Rabbimiz Allah, melekler de onun kızları; putlar da bizim Allah katında şefaatçilerimizdir»* dediklerinde Hz. Ebubekir *«Rabbimiz, sadece Allah'tır. Onun ortağı yoktur. Muhammed onun kulu ve Rasûlü'dür»* demiştir.

«Onlar üzerine melek iner», yani ölüm halinde. Bunu İbn Zeyd ve Mücahid söylemiştir. Katade ve Mukatil *«Kabirlerinden haşr için çıktıklarında demektir»* demişlerdir. İbn Abbas *«Bu bir müjdedir, Ahiret'te melekler tarafından onlara verilir»* demektedir. Veki' ve İbn Zeyd ise *«Üç yerde müjde verilir: Ölüm anında, kabirde ve haşr anında»* derler.

32. ayetin metnindeki *«Nuzulen»* kelimesi rızık ve ziyafet mânâsına gelir. Bu ayetin tafsilatı Al-i İmran Suresi'nde geçmişti.

Bazıları *«Nuzulen, nazilin çoğuludur»* demiştir. Yani indiğiniz anda, cennete girdiğiniz anda sizin için istediklerinız vardır.

«Allah'a davet eden, iyi iş yapan...» cümlesi *«Kur'an hakkında lağv yapın»* diyenlere bir kınama, bir tevbihtir. Ayetin mânâsı Kur'-

an'dan daha güzel hangi söz olabilir? Allah'a ve sadece O'na ibadete çağıran Hz. Muhammed'den daha güzel sözlü kim olabilir? şeklindedir.

İbn Sirin, Süddi ve Hasan Basri *«Bu, Allah'ın Rasûlü'dür»* demiştir. Hasan Basri, bu ayeti okuduğu zaman *«Bu, Allah'ın Rasûlü, Allah'ın habibi, Allah'ın dostudur. Allah'ın mahlûklar arasında seçtiğidir. Allah onun çağrısını kabul etmiştir. Onun için kabul ettiği çağrıya insanları da çağırmıştır»* demiştir.

Aişe validemiz, Ikrime, Kays bin Ebi Hazim ve Mücahid *«Bu ayet müezzinler hakkında nazil olmuştur»* demişlerdir.

İbn'ul-Arabi *«Birincisi daha sıhhatlidir. Zira ayet Mekkî'dir, ezan ise Medine Dönemi'nde nazil olmuştur»* der. Ezan ancak bilmânâ bu ayetin kapsamına girmiş olur. Zira bu ayet indiği zaman ezanı kapsamak kastı güdülmemekteydi.

Başka bir yorum daha vardır ve en güzeli de odur. Hasan Basri şöyle diyor: *«Bu ayet Allah'a çağıran herkes için inmiştir»*. Kays bin Hazm da *«Bu ayet her mümin hakkında inmiştir»* diyor.

«Kim ki salih amel işlerse» ifadesinin mânâsı ezan ile ikame arasındaki namazdır. (Ebu Umame böyle dedi). Çünkü onun dediğine göre Rasûl-ü Ekrem ezan ile kamet arasında iki rekât namaz kılmıştır.

İkrime'ye göre *«Kim salih amel işlerse»* cümlesinin mânâsı *«Namaz kılar ve oruç tutarsa»*dır! Yani şu gelen üç noktaya dikkat edip:

1 — Yani Allah'ın tevhid ve taatine davet ederse,

2 — Taatleri işlemek, haramlardan sakınmak suretiyle salih amelde bulunursa,

3 — İslâmı din edinip Rabbine ihlasla dönüş yaparsa, O insanların söz bakımından en güzelidir.

«Hasene ile seyyie bir olmaz». İbn Abbas *«Hasene lâ ilâhe illâllah, seyyie de Allah'a ortak koşmaktır»* demiştir. Bazıları *«Hasene taat, seyyie şirktir»* derler.

«Kötülüğü, en güzel olan şeyle sav» cümlesi savaşı ilân eden ayetle neshedilmiştir. Bunun artık mustahab olanı kalmıştır. İbn Abbas *«Hilminle, sana karşı cehalet işleyen cahilin cehaletini defet demektir»* der.

«Buna ancak sabredenler kavuşturulur» cümlesindeki zamir, bu şerefli fiil veya şerefli haslete, ancak öfkelerini yutan, eziyetlere sabreden, ancak hayırdan büyük bir nasibi olan kavuşur mânâsındadır.

*«Büyük nasib»*ten maksat, Katade ve Mücahid'e göre cennettir.

«Yulekkaha» fiilinin sonundaki zamir, bazı müfessirlere göre cennete racidir. Yani cenete ancak sabredenler mulaki olurlar.

«Rabbinizin katında bulunup da gece gündüz tesbih edenler» den maksat meleklerdir. İbadet onları usandırmaz. Evet, bu ayet secde ayetidir. Hangi lâfızda secde edileceği hususu ihtilâflıdır. Malik *«Eğer O'na kulluk yapıyorsanız kelimesi okunduktan sonra secde yapılacaktır» diyor.* Hz. Ali ve İbn Mesud, *«Ta'budune, (O'na kulluk yapıyordunuz) mânâsını ifade eden fiil okunduğunda secde edilir»* demişlerdir. İbn Vehb ve Şafii *«Onlar usanmazlar»* lâf-

zı okunduktan sonra secde edileceğini söylemişlerdir. Ebu Hanife de aynı görüştedir.

İbn Huveyzi Mendad «*Bu ayet ay tutulması (husuf), güneş tutulması (kusuf) namazını içermektedir*» diyor. Bunun nedeni Araplar'ın «*Ay ve güneş ancak büyük bir insanın ölümü anında tutulurlar*» demeleridir. Hz. Peygamber bunun üzerine kusuf namazını kılmıştır. Kusuf namazı Buhari, Müslim ve diğer sahihlerde de sabittir. Fakat nasıl kılınacağı hususunda, bunun keyfiyetinde ihtilâf vardır. Sahih-i Buhari'deki rivayet kâfidir. Zira bu hususta o kendisine güvenilen bir eserdir.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنَّكَ تَرَى الْاَرْضَ خَاشِعَةً فَاِذَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا
الْمَآءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ ؕ اِنَّ الَّذِيْٓ اَحْيَاهَا لَمُحْيِ الْمَوْتٰى ؕ اِنَّهٗ عَلٰى
كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٣٩﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ يُلْحِدُوْنَ فِيْٓ اٰيٰتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا ؕ
اَفَمَنْ يُّلْقٰى فِي النَّارِ خَيْرٌ اَمْ مَّنْ يَّاْتِيْٓ اٰمِنًا يَّوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ اِعْمَلُوْا مَا شِئْتُمْ ۙ
اِنَّهٗ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴿٤٠﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِالذِّكْرِ لَمَّا
جَآءَهُمْ ۖ وَاِنَّهٗ لَكِتٰبٌ عَزِيْزٌ ۙ ﴿٤١﴾ لَّا يَاْتِيْهِ الْبَاطِلُ مِنْ
بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهٖ ؕ تَنْزِيْلٌ مِّنْ حَكِيْمٍ حَمِيْدٍ ﴿٤٢﴾ مَا يُقَالُ لَكَ
اِلَّا مَا قَدْ قِيْلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ ؕ اِنَّ رَبَّكَ لَذُوْ مَغْفِرَةٍ وَّذُوْ
عِقَابٍ اَلِيْمٍ ﴿٤٣﴾ وَلَوْ جَعَلْنٰهُ قُرْاٰنًا اَعْجَمِيًّا لَّقَالُوْا لَوْلَا فُصِّلَتْ
اٰيٰتُهٗ ؕ ءَاَعْجَمِيٌّ وَّعَرَبِيٌّ ؕ قُلْ هُوَ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا هُدًى وَّشِفَآءٌ ؕ وَالَّذِيْنَ
لَا يُؤْمِنُوْنَ فِيْٓ اٰذَانِهِمْ وَقْرٌ وَّهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى ؕ اُولٰٓئِكَ
يُنَادَوْنَ مِنْ مَّكَانٍۢ بَعِيْدٍ ﴿٤٤﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ
فَاخْتُلِفَ فِيْهِ ؕ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ ؕ وَاِنَّهُمْ
لَفِيْ شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيْبٍ ﴿٤٥﴾ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهٖ ۚ
وَمَنْ اَسَآءَ فَعَلَيْهَا ؕ وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ﴿٤٦﴾

39 — O'nun (Allah'ın) ayetlerinden biri de şudur: Sen yeryüzünü boynu bükük ve kupkuru görürsün. İşte yeryüzü o halde iken biz onun üzerine suyu indirdiğimiz zaman hareket eder ve kabarır. Ona can veren (Allah) elbette ölüleri de diriltendir. O her şeye kâdirdir!

40 — Ayetlerimiz konusunda doğruluktan ayrılanlar bize gizli kalmazlar. Öyle ise ateşin içine atılan mı yoksa Kıyamet Günü güvenle gelen mi daha iyidir? Dilediğinizi yapın. O, yaptıklarınızı görmektedir.

41 — Kendilerine geldiği zaman zikri (Kur'an'ı) inkâr edenler (de bizim malûmumuzdur). Kuşkusuz ki o, muhkem bir kitaptır.

42 — Ne önünden ne de arkasından o kitaba bâtıl gelemez. O, hikmet sahibi ve övülen (bir zatın) katından indirilmiştir.

43 — (Ey Rasûlüm!) Sana sadece, senden önceki peygamberlere denilenler söylenmektedir. Şüphesiz ki senin Rabbin hem mağfiret, hem de elem verici azap sahibidir.

44 — Eğer biz onu yabancı (dilde) bir Kur'an kılsaydık muhakkak «Ayetleri türlü türlü açıklanmalı değil miydi? Arap bir muhataba Arapça olmayan bir kitab mı?» derlerdi. (Ey Rasûlüm!) De ki: «O iman edenler için hidayet ve şifadır. İman etmeyenler ise, onların kulaklarında ağırlık vardır. Kur'an onların üzerinde bir körlüktür. Sanki uzak bir yerden çağrılıyorlar.

45 — Andolsun biz Musa'ya Kitab'ı (Tevrat'ı) verdik. Onda da ihtilâf edildi. (Ey Rasûlüm!) Eğer Rabbinden bir söz geçmiş olmasaydı aralarında derhal hükmedilirdi. Onlar Kur'an hakkında şüpheci bir tereddüt içindedirler.

46 — Kim salih bir amel işlerse hiç şüphe yok ki bu kendi lehinedir. Kim kötülük yaparsa o da onun aleyhinedir. (Ey Rasûlüm!) Rabbin kullarına asla zulmedici değildir.

(39-46) *«O'nun (Allah'ın) ayetlerinden biri de...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Ayet metnindeki *«Haşieten»* kelimesi kupkuru ve çekilmiş demektir. *«Üzerine su indirdiğimiz zaman harekete geçer ve şişer».* Buradaki sudan maksat yağmurdur. Yağmur yere düştükten sonra yer bitkileri bitirmek üzere şişer ve bitkiler topraktan fırlar, dışarı çıkarlar.

«Yeri ölümünden sonra dirilten Allah ölüleri de haşre göndermek suretiyle dirilticidir». Allah her şeye —ki ölüleri diriltmek de dahildir— kâdirdir. Sonsuz bir kudrete sahiptir.

40. ayetin metnindeki *«Yulhidune»* fiili Kur'an ayetlerini tevil etmekle inhiraf ederler demektir. Yani sıhhat ve doğrulukla yapılan tevili bırakır, bâtıl mânâlarla onları yorumlarlar.

Katade *«İlhad burada yalanlamak mânâsındadır»* der. Mücahid'e göre *«Islık çalmak, el çırpmak, lağv yapmak»* demektir. Bu takdirde ayetin mânâsı şöyledir: Doğru olana meyledip ayetlerin şanına lâyık olanı bırakıp, tersine gidenler Kur'an'ı yalanlıyorlar demektir.

«Ayâtina» kelimesinden, Allah katından gelen bütün kitaplar

kastedilmiş olabilir. İlhad'dan da maksat lâfzı tağyir ve tebdil etmektir. Tabii bu ilhad sadece Kur'an'da yapılmamıştır.

Ebu Malik *«Ayât»* kelimesini delillerle tefsir etmektedir. Ayetlerin hakkındaki ilhad, onların delâlet ettiği mânâlara tân etmek ve bu mânâlardan yüz çevirmek demektir.

«Onların ihladlarından dolayı cezaları bize gizli kalmaz» ayeti onlar için bir tehdittir.

«Acaba ateşe atılanlar mı daha hayırlıdır yoksa Kıyamet Günü'nde emin olarak gelen mi» cümlesi cezanın keyfiyetine ve nasıl olacağı hususuna dikkati çekmektedir. Bu ayet kâfirler ve müminler hakkında geneldir.

«Dilediğinizi yapın» cümlesi kâfir ve mülhidler için şiddetli bir tehdittir. Yoksa Cenab-ı Hak burada onlara dilediklerini yapmalarını emrediyor değildir.

Zikirden maksat Kur'an'dır. Yani Kur'an onlara gelir gelmez, aradan herhangi bir zaman geçmeden, Kur'an hakkında düşünüp tefekkür etmeden hemen inkâra kalkıştılar. Kesinlikle o zikir, aziz bir kitaptır. Yani onun benzeri yoktur. Veya onunla gerçek mânâda hiç kimse muaraze edemez.

Bazıları *«Aziz, yani bütün kitapları neshetmiştir demektir»* dediler.

İbn Abbas *«Allah katında kerimdir mânâsına gelir»* demektedir.

KİTAB BURADA NEYE BENZETİLMİŞTİR?

«O kitaba hiçbir taraftan bâtıl katılamaz»; önünden ve arkasından bâtıl gelmez. Yani hiçbir tarafından bâtıl ona nüfuz edemez.

Burada kitap, bahçesini her taraftan koruma altına alan bir kimseye benzetilmektedir. O bahçeye düşmanları giremezler. Kur'an da Cenab-ı Hak'kın aşılması mümkün olmayacak şekilde himayesi altındadır. Veya Kur'an'a (geçmiş haberler, gelecek emirler hakkındaki cihetlerine) bâtıl katılamaz.

«Hamîd» kelimesi çok övülen demektir. Cenab-ı Hak vermiş olduğu nimetlerden dolayı kulları tarafından övülür. O nimetlerden biri de Kitab-ı indirmesidir. Cenab-ı Hak'ka hâl lisaniyle hamdetmek, nimete mazhar olan her şeyden gelir. Dil ile ona hamdetmek de hamdetmeye muvaffak olanlardan gelir.

41. ayetin başındaki *«İnne»* kelimesinin ismi ellezînedir. Haberi hususunda değişik yorumlar getirilmiştir. Bir grup, *«Kendilerine zikir geldiğinde onu inkâr eden muanniddirler; helâk olmuşlardır»* demiştir. Yani haberi muannidun veya halikun kelimesi olarak takdir edilir.

43. ayet Rasûl-ü Ekrem için bir tesellidir. Yani kavminin içindeki kâfirlerin senin ve sana gelen Kur'an hakkında söyledikleri, senden önceki peygamberler ve onların kitapları için de söylenmiştir. Yani bu tân, bu hücum sadece sana değil, senden önceki peygamberlere de yapılmıştır.

RABBİMİZİN CEZASI

«Kesinlikle Rabbin mağfiret ve elem verici cezanın sahibidir»

cümlesi sabrın nedenini teşkil eder. Sanki şöyle denilmektedir: Sana ancak senden önceki peygamberlere söylenenler denilmektedir. Onlar sabır gösterdiler. Sen de sabret. Çünkü Rabbin dostları için büyük bir mağfiret sahibi, düşmanları içinse elem verici bir ceza sahibidir. Dostlarına yardım edecek, düşmanlarından da intikam alacaktır.

ACEM DİLİNDEN MAKSAT NEDİR?

44. ayet müşriklerin *«Niçin Kur'an acem (yabancı) dille inmedi?»* diye itiraz edenlere cevaptır. *«Eğer biz o zikri (Kur'an'ı) Arapça olmayan bir dille indirseydik, niçin ayetleri bizim anladığımız bir dille açıklanmamış diye itiraz edeceklerdi.»* Ve kitap yabancıdır ve muhatapları da Araplar'dır, diyerek inkâra kaçacaklardı. Hulâsa; eğer Kur'an onların istedikleri şekilde indirilmiş olsaydı Kur'an'ı yine inkâr edeceklerdi ve şöyle diyeceklerdi: Sen nerede, Acemler nerede? Veya biz nerede, Acemler nerede?

«A'cemiyyun» kelimesinin başındaki hemze, istifham harfidir. İkinci hemze ise kelimenin esasındandır. Cumhur *«A'cemiyyun»* şeklinde okumuşlardır. Bunun aslı A'cem'dir. Bundan maksat da kelâmı anlaşılmayan kişi, dilinde pelteklik veya gariplik olması nedeniyle sözleri anlaşılamayan kişidir.

«O kâfirlerin sözlerini reddetmek maksadıyla de ki: O, iman edenler için hüdadır», yani hakka hidayet edicidir. Şifadır, yani göğüslerdeki şek ve şüpheyi sökücüdür. *«İman etmeyenlere gelince, onların kulaklarında ağırlık vardır. Onlar işitmezler. O Kur'an onlar üzerinde bir körlüktür.»*

Bu cümlede Cenab-ı Hak *«Lam»* değil *«Alâ»* harfini kullanmıştır. Bu körlüğün, onların her tarafını istila ettiklerine işaret eder. İşte bu sıfatlara sahip olanlar adeta uzak bir yerden çağrılmakta-

dırlar. Bu cümle onların anlayışsızlıktaki hallerini, Kur'an'dan yararlanmadıklarını temsil etmektedir. Sanki uzak bir mesafeden çağırılan, sesi işiten fakat mânâsını ve tafsilatını anlamayan veya sesi de işitmeyen, mânâyı da anlamayan kimseler gibi onlar da uzaktan çağırılmaktadırlar.

Lûgat alimleri, anlamayan bir kimse için *«Sen uzak bir yerden çağrılmaktasın»* demişlerdir. Kur'an'da bu mânânın kastedildiği hususu, Hz. Ali'den de rivayet edilmiştir.

Mücahid ve Dahhak *«Kur'an burada hakikati üzerindedir. Onlar Kıyamet Günü'nde kâfirlikleriyle, çirkin amelleriyle, en çirkin isimleriyle uzaktan çağırılmaktadırlar. Ki bu çağrıyı haşrdeki bütün insanlar işitir. Böylece onların aleyhindeki bu propaganda büyüdükçe büyür, musibetler arttıkça artar»* demektedirler.

Hulâsa Kur'an müminler için şifadır, hidayet edicidir. Şüpheleri defetmek için kâfidir. Onun için müminlerin diliyle gelmiştir, mucizdir. Onların nefislerini olduğu gibi, başkalarını da açıklayıcıdır. İman etmeyenler ise bu faydadan uzaktırlar.

«Andolsun, Musa'ya kitabı verdik» cümlesi mustenifedir. Kitaplar hakkında ihtilaf etmenin eski ümmetler için de vaki olduğu ve bunun eski bir adet olduğu bilinmektedir. Ey Muhammed! Sadece senin kavmine mahsus değildir. Bu, tıpkı şu ayet gibidir: *«Sana ancak senden önceki peygamberlere söylenilen söylendi.»*

Ayetin hulâsası şudur: Andolsun ki biz Musa'ya Tevrat'ı verdik. İsrailoğulları onda ihtilâfa düştü. Kimisi tasdik etti, kimisi de yalanladı. Senin kavminin de Kur'an karşısındaki durumları böyledir. Kimi iman eder, kimi kâfir olur. Eğer Kur'an'ı yalanlayan ümmetin hakkında Cenab-ı Hak'kın vaadi olmasaydı —ki Allah Kıyamet'te müminler ile kâfirler arasında hükmedeceğini vaadetmektedir, meselâ *«Kıyamet onların vaadedildiği yerdir»* ayetinde veya

«Lâkin onları belli bir ecele tehir ediyor» ayetinde olduğu gibi— Kur'an'ı yalanlayanların köklerini kazımak suretiyle hükmedilecekti. Kavminin kâfirleri Kur'an hakkında ızdırab verici bir şüphe içindedirler. Veya yahudiler Tevrat hakkında vesvese verici bir şüphe içerisindedirler.

Kim kitaplara iman eder, onların muktezasınca amelde bulunursa bu ameli kendisi için yapmış olur. Yani yararı kendisine aittir. Kim kötülük yaparsa zararı onundur, başkasına değildir. Rabbin kullara zulmedici değildir. Çünkü zulmün Allah'tan sadır olması muhaldir.

إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ ۚ وَمَا تَخْرُجُ مِنْ ثَمَرَاتٍ مِنْ أَكْمَامِهَا
وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ ۚ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ
أَيْنَ شُرَكَائِي قَالُوا آذَنَّاكَ ۖ مَا مِنَّا مِنْ شَهِيدٍ ﴿٤٧﴾ وَضَلَّ
عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَدْعُونَ مِنْ قَبْلُ وَظَنُّوا مَا لَهُمْ مِنْ مَحِيصٍ
﴿٤٨﴾ لَا يَسْأَمُ الْإِنْسَانُ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ وَإِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ
فَيَئُوسٌ قَنُوطٌ ﴿٤٩﴾ وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ
لَيَقُولَنَّ هَٰذَا لِي وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُجِعْتُ إِلَىٰ
رَبِّي إِنَّ لِي عِنْدَهُ لَلْحُسْنَىٰ ۚ فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا
وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٥٠﴾ وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ
أَعْرَضَ وَنَأَىٰ بِجَانِبِهِ ۖ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو دُعَاءٍ عَرِيضٍ ﴿٥١﴾ قُلْ
أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهِ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ
هُوَ فِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾ سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ
وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ ۗ أَوَلَمْ يَكْفِ
بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٥٣﴾ أَلَا إِنَّهُمْ فِي
مِرْيَةٍ مِنْ لِقَاءِ رَبِّهِمْ ۗ أَلَا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ ﴿٥٤﴾

47 — Kıyamet'in ne zaman kopacağını bilmek Allah'a aittir. O'nun ilmi olmadıkça hiçbir yemiş kabuğundan çıkmaz. Ve hiçbir dişi gebe kalmaz ve doğurmaz. O gün (Allah) onlara: «Bana eş koştuğunuz ortaklarım nerede?» der. Onlar da «İçimizden buna şehadet edecek bir kimsenin bulunmadığını sana bildirdik» derler.

48 — Daha önce çağırdıkları (taptıkları) mabudlar onlardan uzaklaşıp kaybolmuştur. Onlar kendileri için kaçacak bir yer olmadığını anlamışlardır.

49 — İnsan hayrı istemekten usanmaz. (Fakat) kendisine bir şey dokununca hemen üzülür, ümitsizliğe kapılır.

50 — Eğer insana dokunan kötülükten sonra ona tarafımızdan bir rahmet tattırsak muhakkak: «Bu benim hakkımdır. Kıyamet'in kopacağını sanmıyorum. Andolsun ki Rabbime döndürülsem bile O'nun katında benim için daha güzeli vardır» der. Biz kâfirlere yaptıklarını muhakkak haber vereceğiz ve onlara ağır bir azabtan da muhakkak tattıracağız.

51 — Biz insana nimet verdiğimiz zaman yüz çevirir; yan çizer. Kendisine bir şer dokunduğu zaman da yalvarıp durur.

52 — (Ey Rasûlüm!) De ki: «Bana haber verin. Bu Kur'an Allah tarafından olduğu halde ona inanmıyor, onu tanımıyorsanız (haktan) uzak bir ayrılık içinde kalan kimseden daha sapık kim olabilir?»

53 — Biz onlara, ayetlerimizi ufuklarda da kendi nefislerinde de göstereceğiz ki onun (Kur'an'ın) hak olduğu kendilerine apaçık görünsün. (Ey Rasûlüm!) Rabbinin her şeye hakkıyla şahid olması (sana) yetmez mi?

54 — İyi bilin ki onlar Rablerine kavuşmak hususunda şüphe içindedirler ve iyi bilin ki o her şeyi (ilmiyle) kuşatmıştır.

(47-54) *«Kıyamet'in ne zaman kopacağını...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Saatin ilmi Allah'a havale edilir»; yani Kıyamet'in ne zaman kopacağı sorulunca *«Allah bilir»* veya *«Onu ancak Allah bilir»* şeklinde cevap ver. Bu cümleden maksat, bu gibi suallere müminlerin nasıl cevap vereceklerini öğretmektir. İki cevap ta saat ilminin Cenab-ı Hak'ka mahsus olduğunu göstermektir. *«Onu ancak Allah bilir»* cümlesinden bu zaten açıkça anlaşılmaktadır. *«Allah bilir»* cümlesi ise sana bir sual sorulduğunda, sen *«Falan adam onu biliyor»* dersen, bunun mânâsı, onun bilgisinin sende olmadığını söylemen demektir.

«Ekmam» kelimesi *«Kimm»* kelimesinin çoğuludur. Meyvenin kabuğu, çiçeği demektir. Yani çiçeklerinden, kaplarından çıkan meyveleri, dişinin yüklendiği ile bıraktığı hamli ancak Allah'ın ilmiyle olur.

«Hatırlat o günü ki, onlara: Sizin iddia ettiğiniz ortaklarınız nerede? diye seslenilir». Cenab-ı Hak bu çağrı ile onları tahkir etmeyi, hafife almayı kastetmektedir. İşte o çağırılanlar da şu cevabı verirler: Sana, içimizde onların sana ortak olduğuna şahitlik edecek kimse olmadığına dair haber verdik.

Onların daha önce çağırdıkları, kendilerinden uzaklaştılar. Onlar bir kaçış yeri olmadığına kesinlikle inandılar.

«Zan» kelimesi burada kesinlik mânâsı ifade eder. Nitekim Süddi böyle söylemiştir. Zannın ilim (kesinlik) mânâsına geldiği çok variddir.

«Mahîs» kelimesi kaçış yeri demektir. İnsan durmadan rızıkta genişlik ve maişet sebepleri ister. Fakat ona bir darlık, bir zorluk dokundu mu o, Allah'ın lütfundan ümitsiz olur, rahmetinden ümidini keser. Bu, kafir insanın sıfatıdır. Nitekim ayet de, Velid bin Muğire veya Utbe bin Rebia hakkında nazil olmuştur.

«Rabbime götürülsem bile muhakkak ki onun yanında benim için daha güzeli vardır». Kâfir bir kişi, dünyada zengin olduğu zaman bunun Allah'ın keremi olduğunu düşünmez. Bu benim hakkımdır, bunu aklımla kazandım, Ahiret'e inanmıyorum, fakat varsa, orada da en güzel nasib benim olacaktır der.

52. ayetteki *«Eraeytum»* tabiri, bana haber verin demektir. *«Şikak»* kelimesi ise hilaf mânâsını ifade eder. Şikakta olanlar muhataplardır. Yani eğer Kur'an Allah katından gelmişse, sonra da siz onu inkâr ederseniz, bana haber verir misiniz, sizden daha sapık kim vardır?

ALLAH'IN AFAKÎ VE ENFUSİ AYETLERİ

«Biz onlara ayetlerimizi afakta ve nefislerinde göstereceğiz.» Ayetler burada Rasûl-ü Ekrem'in halifelerinin ve ashabının eliyle yapılan fütuhattan kinayedir. Çünkü bu fütuhatlar İslâm'ın kuvvetine, müslümanların hak üzerinde olduğuna delâlet etmektedir. Bâtılın ve bâtıl üzerinde olanların çok zayıf bir durumda olduklarını ifade eder.

«Afak» kelimesi etraf demektir. Tekili ya ufuk veya efaktır. Yani onlara etrafta ayetlerimizi umumi olarak, doğudan batıya, şimalden cenuba kadar göstereceğiz. Bu gösterme mutlaka olacaktır. Ayrıca nefislerinde (Arap Yarımadası'nda) göstereceğiz ki onlara Kur'an'ın hak olduğu görünsün. Ona ne önden ne arkadan, ne sağdan ne soldan, hiçbir cihetten bâtıl karışamaz. O hakkın tamamıdır, Allah katından gelmiştir. Allah da her gayb ve şehadete muttalidir. Bunun için Kur'an'ı yüklenenlere yardım etmiştir. Bunda Cenab-ı Hak'kın Kıyamet'e kadar fethi müslümanlara müyesser edeceğine dair işaret vardır.

«Rabbinin her şeye şahit olması yetmez mi?» cümlesi birçok şekilde tefsir edilmiştir. Meselâ *«Onlar afakta ve nefislerinde gösterilen ayetlerin Kur'an'ın hak olduğuna delâlet ettiğini inkâr ettiler. Cenab-ı Hak'kın her şeye muttali olması, her şeyi bilmesi, senin galib onların da mağlûp edilmesini gerektiren hallerini ve onların hallerini bilmesi onlara delil olarak yetmez mi?»*

Mekke'nin dışında kalan ufuklar dünyanın etrafıdır. Nefislerinden maksat, daha önce söylediğimiz gibi Mekke'dir veya ruhları, özleri demektir. Evet, bu ayet Kur'an ayetlerinin diğer ufuklarda olduğu gibi Arap Yarımadası'nda da yayılacağını ve o zaman hakkın ortaya çıkacağını bize haber vermektedir. Bu, Kur'an'ın bir mucizesidir.

Ufuklar dış, nefisler de iç dünyadır. Kur'an ayetlerinin iç ve dış mânâları olduğu ileri sürülmüştür. Yine bu ayetten ilmin iki önemli kaynağı olduğu anlaşılmaktadır: Duyulara dokunan dış dünya ve insanın iç hazırlıklarıdır. Düşünce neticesinde insanın bilgisinin bu iki kaynaktan doğup geldiği görülmektedir.

54. ayetin metnindeki *«Mirye»* kelimesi büyük bir şüphe demektir. Yani onlar Kıyamet'in kopması hususunda büyük bir şüphe içerisindedirler. Zira ölüler paramparça olmuş, toprağa karış-

mıştır. Onların yeniden biraraya getirilerek diriltilmesi onlara çok uzak bir ihtimal olarak görülmektedir.

«İyi bilin ki O her şeyi kuşatmıştır.»

Bu ayet o büyük şüpheye terettüp eden korkunç durumu açıklamaktadır. Yani Cenab-ı Hak her şeyi en mükemmel şekilde bilir. Gizli olan şeylerin hiçbiri O'na gizli kalmaz. Allah onlara küfürlerinden ve bu şüphelerinden ötürü ceza verecektir.

Bazıları *«Bu cümle onların şüphesini, haşr hakkındaki şeklerini ortadan kaldırmak içindir»* demiştir. Yani Allah bütün eşyayı, tafsillerini bilicidir. Onları yeniden, hiçbir şeyi eksik bırakmaksızın biraraya getirmeye kâdirdir.

Bazıları *«Onlara ayetlerimizi afakta ve nefislerinde göstereceğiz»* ayetinin kâfirler için bir tehdid olduğunu söylemişlerdir. Yani müslümanlar Mekke etrafındaki bütün kıtaları fethedecektir.

«Onların nefislerinde» tabiri de Mekke'ye işarettir denilmiştir.

Dahhak ve Katade *«Afak'tan maksat yeryüzünün kıtalarında peygamberleri yalanlayan ümmetlerdir. Nefislerinden maksat da Bedir Günü'dür»* demişlerdir. Çünkü Bedir Günü hakkı .getirene Allah'ın yardım edeceğine, peygamberleri yalanlayanlara ise mağlubiyet vereceğine delâlet eder. Böylece bu Rasûl-ü Ekrem'in ve Kur'an'ın hak olduğuna delâlet etmiş olur.

Yeryüzünün kıtalarında gösterilecek ayetlerden maksat, güneş, ay, diğer yıldızlar, rüzgârlar, dağlar; nefislerinde gösterilen ayetler de sanatın lâtifi, hikmetin bediidir.

FUSSİLET SURESİ'NİN SONU

ŞÛRÂ SÛRESİ

Sûre: 42

Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur. 53 ayettir.

Bu sure Şura ismini 38. ayetten almaktadır. Bu sureye aynı zamanda *«Hamim, Ayn, Sin, Kaf Suresi» de* denilmektedir. İbn Zübeyr ve İbn Abbas'tan gelen rivayete göre bu sure Mekke'de inmiştir. Birçok alim ayetlerin hepsinin istisnasız Mekke'de indiğini ifade etmişlerdir. Fakat 23, 24, 25, 26 ve 27. ayetlerin Medine'de nazil olduğunu iddia edenler de vardır.

Ayetleri Kûfe sayımına göre 53, diğer sayımlara göre 50'dir. Fussilet Suresi'nden sonra inmiştir. Bu sure ile Fussilet Suresi'nin münasebeti hakkında şöyle denilmiştir:

«İkisi de Kur'an'ın zikrini kapsamaktadır. Kâfirlerin Kur'an'a karşı hücumlarını bertaraf etmekte ve bu hususta Hz. Peygamber'e teselli vermektedir.»

Kelime adeti 866, harf sayısı ise 3588'dir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ عٓسٓقٓ ﴿٢﴾ كَذَٰلِكَ يُوحِيٓ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكَ ۙ اللَّهُ
الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣﴾ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَلِيُّ
الْعَظِيمُ ﴿٤﴾ تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِن فَوْقِهِنَّ ۚ وَالْمَلَائِكَةُ
يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَن فِي الْأَرْضِ ۗ أَلَا إِنَّ اللَّهَ
هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥﴾ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ اللَّهُ
حَفِيظٌ عَلَيْهِمْ وَمَا أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ﴿٦﴾ وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا
عَرَبِيًّا لِّتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيهِ ۚ فَرِيقٌ
فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ ﴿٧﴾ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً
وَلَٰكِن يُدْخِلُ مَن يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ ۚ وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُم مِّن وَلِيٍّ وَلَا
نَصِيرٍ ﴿٨﴾ أَمِ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ ۖ فَاللَّهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ ۖ
وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٩﴾ وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِن شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ ۚ
ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿١٠﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Hâ, Mîm.

2 — Ayn, Sîn, Kaf.

3 — İşte o yegâne gâlip ve her hükmünde hikmet sahibi olan Allah sana da senden öncekilere de böyle vahyediyor.

4 — Göklerde de yerde de olanların hepsi O'nundur. O çok yüce, çok büyüktür.

5 — Gökler neredeyse tepelerinden çatlayacaklar. Melekler Rablerini hamd ile tesbih ederler. Yerdeki kimseler için af dilerler. İyi bilin ki Allah çok affeden ve çok esirgeyendir.

6 — O'ndan (Allah'tan) başka dostlar edinenlere gelince, Allah onlar üzerinde sürekli gözetleyicidir. (Ey Rasûlüm!) Sen onların üstünde bir vekil değilsin.

7 — Şehirlerin anası olan Mekke'de ve etrafında bulunanları uyarman, şüphe götürmeyen toplanma gününe karşı onları ikaz etmen için sana Arapça okunan bir Kur'an vahyettik. (O gün Ademoğulları'nın) bir kısmı cennete bir takımı da korkunç alevli cehenneme girer.

8 — Eğer Allah dileseydi onları bir tek ümmet yapardı. Fakat dilediğini rahmetine sokuyor. Fakat zalimlere gelince onların ne dostu ne de yardımcısı vardır.

9 — Yoksa onlar O'ndan (Allah'tan) başka dostlar mı edindiler. Oysa dost, ancak Allah'dır. O, ölüleri diriltir. Her şeye kadirdir.

10 — Ayrılığa düştüğünüz herhangi bir meselede hüküm vermek Allah'a aittir. «İşte Rabbim Allah budur. O'na dayandım. O'na yöneldim.»

(1-10) *«Hâ, Mim. Ayn, Sin, Kaf...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Baştaki harflerin, bu surenin ismi olması mümkündür. Bunların iki ayet sayılması da bu görüşü takviye etmektedir. Bazı kimseler *«Surenin ismi sadece Ayn, Sin, Kaf'tır»* demişlerdir. Bazıları *«Ha, Mim ve Ayn ile Sin ve Kaf'ın ikisi de aynı şeyin ismidirler ve bir ayettirler»* demişlerdir. Fakat bu takdirde bu harflerin bitişik olması gerekir. Ancak, diğer surelerde *«Hamim»* kelimesi ayrı yazıldığı için burada da ayrı yazılmıştır.

Göklerin çatlaması Allah'ın azamet ve celâlinden ötürüdür. (Bu görüş Katade'nindir)

«Min Fevkihinne» ibaresindeki zamir hakkında üç görüş vardır: 1 — Bu zamir göklere racidir. Yani her gök kendisinden sonra gelen göğün üstünde çatlar. Bu da Allah'ın azametinden veya müşriklerin *«Allah evlât edindi»* demelerindendir. Yani göklerin çatlaması dünya tarafından başlar. 2 — Zamir arza racidir. Yani arzın üstünde demek olur. 3 — Zamir kâfir fırkalarının, mülhidlerin cemaatlerine racidir. Gökler, onların üzerinde parçalanacaktır. Bu yorum Küçük Ahfeş'ten gelmiştir.

ALLAH'I TESBİH EDEN MELEKLER

«*Allah'ı tesbih eden melekler*»den ya bütün melekler veya arşı yüklenenler kastedilmektedir.

Ayet metninde gelen «*Hafiz*» kelimesi murakabe eden, gözeten, onları gören demektir. Yani Cenab-ı Hak onların amellerini korumaktadır. O amellerinin hiçbiri Allah indinde kaybolmaz. İsterse onları küfürleri üzerinde bırakır, isterse kâfirler için hazırladığı azapla onları azaplandırır, isterse tevbelerini kabul ederek küfürlerini siler.

İşte sana Arapça bir Kur'an vahyettik. O Kur'an'la Mekke halkını korkutman için onu sana verdik. Ummulkura'dan maksat Mekke'dir. Mekke «*Bütün kasabaların, köy ve şehirlerin merkezi*» diye anılmaktadır. Çünkü Ragıb'ın rivayetine göre yeryüzü, dünya nirengi noktası Mekke olmak üzere yayılmıştır.

Hatib Şirbini «*Mekke'nin etrafından maksat, yeryüzünün bütün köy ve k sabalarıdır*» diyor. Burada hazerî ve bedevî insanların oturduğu her yer, kıl çadırlar, çamurdan ve taştan yapılmış binalara sahip olan memleketler kastedilmiştir.

Yevm-i Cem'a ile maksat Kıyamet Günü'dür. Cenab-ı Hak herkesi orada toplar. Ruhlar, cesetler orada biraraya gelirler. Amil ile ameli, zalim ile mazlumu Cenab-ı Hak orada biraraya getirir.

«*Bir grup cennettedir.*» Bu gruptan maksat uyarıyı kabul etmiş ve sakınmış olanlardır. Veya o mahşerde toplananlar bir gruptur. Nitekim «*Toplama günü*» tabiri de bu görüşü takviye etmektedir. Cehennemde olan grup Allah'ın mahrum bıraktığı ve nefislerini havale ettiği kimselerdir.

Onlar önce mahşerde toplanırlar. Sonra iki gruba ayrılırlar. Biri cennette biri sairde olur.

«Bir tek ümmet kılacak», yani ya sevap veya azap için kılabilir. Fakat Allah bunu istememiş, onların iki gruba ayrılmasını, bir grubun adil, diğerinin zalim olmasını, fazlının, adaletinin ortaya çıkmasıyla Cebbar ve Kahhar olduğunun anlaşılmasını istemiştir.

«Yoksa Allah'tan başka veliler mi edindiler?» cümlesi daha önceki cümlenin mânâsını takrir ve tesbit eden bir cümledir.

«Allah velinin ta kendisidir» ayeti mukadder bir şartın cevabıdır. Yani eğer onlar hak ile bir dost edinmek istiyorlarsa hak ile dost olan sadece Allah'tır. Ondan başka dost yoktur. Öyleyse onu dost edinsinler.

«Kıyas hüccet değildir» diyenler bu ayeti delil göstermişlerdir. Çünkü *«İhtilaf ettiğiniz bir şeyin hükmü ya nasstan veya nassın üzerinde yapılan kıyastan alınmadır. İkinci şık bâtıldır.»* Zira eğer nassın üzerinde yapılan kıyastan alınma olursa, bütün hükümlerin kıyas üzerine bina edilmiş olduğunu iktiza eder. Halbuki böyle bir hüküm bahis konusu değildir. O halde birinci hüküm sabit olmuş demektir.

Eğer biri *«Niçin onun hükmü Allah'ın beyanından bilinmektedir. İsterse o beyan nassta, isterse kıyasta olsun?»* derse, cevap olarak şöyle deriz: Allah'a hükmü götürmek ihtilâfı ortadan kaldırmak içindir. Kıyasa rücu etmek ise ihtilâfı körükler. Binaenaleyh nasslara dönmek gerekir. Biliyoruz ki nasslar bütün hükümlerde kâfi değildir. Bu ayet hakkında daha önce söylenildiği gibi *«Bu hususta istidlâle elverişli değildir»* diyenler vardır. Hatta Keşşaf'ta Zemahşeri *«Buradaki ihtilâfı şer'i ahkâmdaki müctehid ihtilâflarına hamletmek caiz değildir. Çünkü Rasûlullah'ın huzurunda iken ictihad caiz değildi»* demiştir.

فَاطِرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا
وَّمِنَ الْاَنْعَامِ اَزْوَاجًا ۚ يَذْرَؤُكُمْ فِيْهِ ؕ لَيْسَ كَمِثْلِهٖ شَيْءٌ ۚ
وَهُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ ﴿١١﴾ لَهٗ مَقَالِيْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ
يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَقْدِرُ ؕ اِنَّهٗ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ
﴿١٢﴾ شَرَعَ لَكُمْ مِّنَ الدِّيْنِ مَا وَصّٰى بِهٖ نُوْحًا وَّالَّذِيْٓ
اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهٖٓ اِبْرٰهِيْمَ وَمُوْسٰى وَعِيْسٰٓى ؕ
اَنْ اَقِيْمُوا الدِّيْنَ وَلَا تَتَفَرَّقُوْا فِيْهِ ؕ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِيْنَ
مَا تَدْعُوْهُمْ اِلَيْهِ ؕ اَللّٰهُ يَجْتَبِيْٓ اِلَيْهِ مَنْ يَّشَآءُ وَيَهْدِيْٓ اِلَيْهِ مَنْ
يُّنِيْبُ ﴿١٣﴾ وَمَا تَفَرَّقُوْٓا اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ؕ
وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى لَّقُضِيَ بَيْنَهُمْ ؕ وَاِنَّ الَّذِيْنَ
اُوْرِثُوا الْكِتٰبَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ لَفِيْ شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيْبٍ ﴿١٤﴾ فَلِذٰلِكَ
فَادْعُ ۚ وَاسْتَقِمْ كَمَآ اُمِرْتَ ۚ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَهُمْ ۚ وَقُلْ
اٰمَنْتُ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنْ كِتٰبٍ ۚ وَاُمِرْتُ لِاَعْدِلَ بَيْنَكُمْ ؕ
اَللّٰهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ ؕ لَنَآ اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ ؕ لَا حُجَّةَ
بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ ؕ اَللّٰهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا ۚ وَاِلَيْهِ الْمَصِيْرُ ﴿١٥﴾

11 — Göklerin ve yerin yaratıcısıdır. Nefislerinizden size eşler kıldı. Davarlardan da eşler türetti. Sizleri bu şekilde yayıyor. O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O hakkıyla işiten, kemâliyle görendir.

12 — Göklerin ve yerin anahtarları O'nundur. O rızkı dilediğine genişletir ve kısaltır. Çünkü O her şeyi bilendir.

13 — O size, dinden Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya «Bu dini doğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin» diye emrettiği şeyi şeriat kılmıştır. (Ey Rasûlüm!) Onları kendisine çağırdığın şey (tevhid) müşriklere ağır gelmiştir. Senin çağırmakta olduğun şeye Allah dilediğini seçer ve O'na yönelen kimseyi muvaffak kılar.

14 — Kendilerine ilim geldikten sonra, ayrılığa düşmeleri birbirini çekememekten dolayıdır. Eğer malum bir süre için Rabbinin vermiş bir sözü olmasaydı, onların arasında hemen hükmedilirdi. Onlardan sonra Kitab'a varis kılınanlar da ondan şüphe ve endişe içindedirler.

15 — (Ey Rasûlüm!) Bundan ötürü sen davet et ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Onların hevalarına uyma ve onlara de ki: «Ben Allah'ın indirdiği her kitaba inandım ve aranızda adalet yapmakla emrolundum. Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir. Bizim işlediklerimiz bize, sizin işledikleriniz size aittir.Bizimle sizin aranızda tartışacak bir şey yoktur. Allah hepimizi biraraya toplar, dönüş ancak Allah'adır.

(11-15) *«Göklerin ve yerin yaratıcısıdır...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Onbirinci ayetin metninde geçen *«Yezrau»* fiili çoğaltmak, yaymak demektir.

«Zatına benzer hiçbir şey yoktur» cümlesi her yönden Allah'a benzeme ihtimalini ortadan kaldıran bir cümledir. Yani Cenab-ı Hak'ka benzer hiçbir şey yoktur. Veya Cenab-ı Hak'ka hiçbir şey misl değildir. Allah'ın mislinden Cenab-ı Hak'kın zatı kastedilmektedir. *«O'nun zatı gibi bir şey yoktur»* ile *«O'nun misli gibi bir şey yoktur»* arasında mânâ yönünden fark yoktur. Ancak ikincisi kinayeli bir kelâmdir, mübalağayı kapsamaktadır. Yani Cenab-ı Hak'kın misli ve sıfatı üzerinde olan bir şeye benzer bir şey yoktur. Nasıl! O'nun nefsine benzeyen olabilir? Bu yorum *«Allah'ın misli vardır»* mânâsını gerektirmez. Zira mübalâğada *«Faraz»* kâfi gelir.

İbn Kuteybe, *«Araplar misli nefis yerine kaim ederler»* demiştir. Bazıları *«Misl sıfat mânâsınadır. Şey'en kelimesi de o sıfattan ibarettir. Ayetin mânâsı, buna göre, Allah'ın sıfatı gibi bir sıfat yoktur demek olur»* demişlerdir. Bu da Cenab-ı Hak her ne kadar beşerin birçok sıfatıyla sıfatlanmışsa da, o beşer sıfatları beşerde kullanıldıkları gibi Allah için kullanılmış değildirler. İlim sıfatı Allah içinse sonsuzdur, ezelîdir, ebedîdir. Beşerde ise sonuçludur.

Ragıb *«Misl kelimesi benzeme için konulan lâfızların hepsinden daha genel bir mânâ taşımaktadır»* der. Zira *«Nid»* kelimesi sadece cevherde ortak olan iki şey için kullanılır. *«Şibh»* kelimesi ise, sadece keyfiyette ortak olanlar içindir.

«Müsavi» kelimesi sadece kemiyyette ortak olanlar için kullanılır. *«Şekil»* kelimesi sadece ölçüde ortak olanlar için kullanılır. Misl kelimesi ise bütün bunlarda kullanılır. Bunun için Cenab-ı Hak kendisine bütün yönleriyle benzerliği yoketmek istediğinde bu kelimeyi kullanmıştır.

«O size dinden Nuha tavsiye ettiğini...» ayeti, Allah'ın şeriat olarak Hz. Muhammed ümmetine gönderdiği Kur'an'ın, ilim ve hikmetin kemâlinden çıkmış olduğuna delâlet eder. Nitekim Nuh, İbrahim, Musa ve İsa'ya nisbet edilmekte, bu dinin eski ve bütün peygamberlerin üzerinde ittifak ettikleri din olduğu belirtilmektedir. Bu ayette hitap Muhammed ümmetinedir. Yani Nuh ve Nuh' tan sonra gelen peygamberlere gönderilen din, sizin için de din olarak seçilmiştir.

DİNİN İKÂME EDİLMESİNDEN MAKSAT NEDİR?

«Dini ikame edin»; yani İslâm dinini, tevhid dinini, kitaplara, peygamberlere, ceza gününe iman dinini ikame edin! Herhangi bir bâtılın ona karışmamasına dikkat edin ve ona devam edin!

«Onda ayrılıklara düşmeyin»; yani dinde. Bahsi geçen esas mânâlardan meydana gelen din hususunda ayrılıklara düşmeyin. Bir kısmını yapıp diğerini terketmeyin. Bir kısmınız onu yaparsa diğerleriniz terketmesin.

Mücahid *«Gönderilen bütün peygamberler namaz kılmayı, ze-*

kât vermeyi, Allah'ı ikrarı ve ona itaati emretmiştir ki bu ikame edilmesi demektir» der.

«Onlar kendilerine ilim geldikten sonra sadece aralarındaki çekememezlik yüzünden ayrılığa düştüler»; yani diğer peygamberlerin ümmetleri peygamberlerinin vefatının ardından, Hz. Nuh'un zamanından bugüne kadar ancak peygamberlerinden gelen ilimden sonra ihtilâfa düşmüşlerdir.

Bu ayet ihtilafa düşmenin dalâlet ve fesad olduğunu ve cezayı gerektiren bir durum arzettiğini ifade buyurmaktadır.

İlimden maksat ya ilmin sebepleridir veya ayette sebep kelimesi takdir edilmiştir. Yani onlar ancak ilmin sebebi kendilerine geldiğinde ihtilâfa düşmüşlerdir. Yani onlar hallerin hiçbirisinde ihtilaf etmemiş, ancak ilmin gelmesi halinde ihtilâf etmişlerdir. Bu da tabii hasetten, aralarındaki düşmanlıktan ileri gelmiştir.

«İşte o aykırılıktan ötürü sen daima birliğe çağır, İslâm üzerinde ittifaka çağır veya sana vahyedildiği gibi çağırmaya devam et!»

Bu hitap Hz. Muhammed'edir. Veya *«Zalike»* kelimesi Hz. Nuh'a ve diğer peygamberlere yapılan vasiyyete racidir. Yani seninle diğer peygamberler arasında müştereken yapılan vasiyet için insanları dinde bir olmaya çağır ve kendin de sana vahyedildiği gibi duaya devam et, onda sabit kal!

Bazıları *«Ayrıldılar zamiri kitap ehline yani yahudi ve hıristiyanlara racidir»* demişlerdir. Onlar *«İlimden maksat da Rasûl-ü Ekrem'in peygamberliğidir»* demişlerdir. Yani onlar Hz. Muhammed peygamber olduktan sonra ayrılığa düştüler. Bu da Rasûl-ü Ekrem'e haset ettikleri için vaki olmuştu. Yoksa onun son peygamber olduğunda şüpheleri yoktu.

«Kitab'a varis kılınanlar» ile maksat, ehli kitaptan sonra Mekke müşrikleri ve onların hizipleridir. Çünkü Kur'an'a onlar varis kılınmıştır.

Ebussuud Efendi *«Ehli kitaptan maksat yahudiler, hıristiyanlar ve Mekke müşrikleri ile hizipleridir»* demiştir.

«De ki: Sizin aranızda adalet yapmakla emrolundum» Allah bana böyle yapmayı emretti. Yani şeriatların, ahkâmın tebliğinde aranızda adil olmam hususunda emir aldım. Bunlardan herhangi bir şahsı tahsis ederek diğer bir şahsı bırakmam. Veya tartışmanız olduğu zaman hükümde sizin aranızda adil bir şekilde hüküm vermekle emrolundum. Veya şeriatları tebliğ etmek, husumetleri ayırmak için bu emri aldım.

Bizimle sizin aranızda hüccet yoktur», yani delil getirmek, mücadele etmek artık gereksizdir. Çünkü hak zahir olmuştur. Artık delil getirmenin hiçbir yararı yoktur. Ancak mukabere ve inat için delil getirilebilir.

وَالَّذِيْنَ يُحَآجُّوْنَ فِي اللّٰهِ مِنْۢ بَعْدِ مَا اسْتُجِيْبَ لَهٗ
حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَّلَهُمْ
عَذَابٌ شَدِيْدٌ ﴿١٦﴾ اَللّٰهُ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ
وَالْمِيْزَانَ ؕ وَمَا يُدْرِيْكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيْبٌ ﴿١٧﴾ يَسْتَعْجِلُ
بِهَا الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِهَا ۚ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مُشْفِقُوْنَ مِنْهَا
وَيَعْلَمُوْنَ اَنَّهَا الْحَقُّ ؕ اَلَآ اِنَّ الَّذِيْنَ يُمَارُوْنَ فِي السَّاعَةِ
لَفِيْ ضَلٰلٍۢ بَعِيْدٍ ﴿١٨﴾ اَللّٰهُ لَطِيْفٌۢ بِعِبَادِهٖ يَرْزُقُ
مَنْ يَّشَآءُ ۚ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيْزُ ﴿١٩﴾ مَنْ كَانَ يُرِيْدُ حَرْثَ الْاٰخِرَةِ
نَزِدْ لَهٗ فِيْ حَرْثِهٖ ۚ وَمَنْ كَانَ يُرِيْدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهٖ مِنْهَا
وَمَا لَهٗ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ نَّصِيْبٍ ﴿٢٠﴾ اَمْ لَهُمْ شُرَكٰٓؤُا شَرَعُوْا لَهُمْ
مِّنَ الدِّيْنِ مَا لَمْ يَاْذَنْۢ بِهِ اللّٰهُ ؕ وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِيَ
بَيْنَهُمْ ؕ وَاِنَّ الظّٰلِمِيْنَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٢١﴾ تَرَى الظّٰلِمِيْنَ
مُشْفِقِيْنَ مِمَّا كَسَبُوْا وَهُوَ وَاقِعٌۢ بِهِمْ ؕ
وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فِيْ رَوْضٰتِ الْجَنّٰتِ ۚ
لَهُمْ مَّا يَشَآءُوْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ؕ ذٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيْرُ ﴿٢٢﴾

16 — (Allah'ın çağrısına) uyulduktan sonra Allah'ın (dini) hakkında tartışmaya girenlerin hüccetleri Rableri katında boştur. Onların üzerine gazab vardır ve onlar için şiddetli bir azap vardır.

17 — Allah odur ki Kitab'ı ve Mizan'ı doğru olarak indirmiştir. (Ey Rasûlüm!) Ne bilirsin, o saat (Kıyamet) belki de yakındır!

18 — Onda acele davrananlar, ona inanmayanlardır. İman edenler ise ona karşı bir korku içindedirler. Ve onun hak olduğunu bilirler. İyi bilin ki saat (Kıyamet) konusunda tartışmakta olanlar, gerçekten uzak bir sapıklık içindedirler.

19 — Kulları için Allah çok lûtufkârdır. Dilediğini rızıklandırır. O pek kuvvetlidir ve yegâne galiptir.

20 — Kim Ahiret ekinini (mahsulünü) isterse onun ekinini artırırız. Kim dünya ekinini isterse ona ondan veririz. Ahiret'te ise ona hiçbir pay yoktur.

21 — Yoksa onların Allah'ın izin vermediği bir şeyi kendileri için din gösteren ortakları mı vardır? Eğer o fasl kelimesi olmasaydı kesinlikle aralarında hüküm verilirdi. Kuşkusuz ki zalimler için elem verici bir azap vardır.

22 — (Ey Rasûlüm!) Yaptıkları işler başlarına gelirken zalimlerin korkudan titrediklerini görürsün. İman edip salih ameller işleyenler ise cennetlerin bahçelerindedirler. Onlar için Rablerinin katında diledikleri vardır. İşte büyük lûtuf budur!

(16-22) *«Buna uyulduktan sonra Allah'ın...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Allah hakkında tartışanlar»; yani Allah'ın dininde tartışanlar. İbn Abbas ve Mücahid *«Bu ayet İsrailoğulları'nın bir grubu hakkında nazil olmuştur. Bunlar halkı İslâm dininden caydırmak, onları idlâl etmek hevesinde idiler. «Bizim kitabımız sizinkinden öncedir. Peygamberimiz de sizin peygamberinizden öncedir. O halde dinimiz sizin dininizden üstündür»* derlerdi.

Ayet metnindeki *«Ustucibe»* fiilinin faili insanlardır. *«Lehu»* zamiri Allah'a racidir. Yani halk Allah'ın dinine girdikten sonra delil getirenlerin delilleri Rablerinin katında bâtıldır, kabul edilmez. Aksine delileri yoktur. Allah onların bâtıl fikirlerine *«Delil»* demiştir; çünkü onlar öyle iddia ediyorlardı.

Bazıları *«Lehu»* zamirinin Rasûlullah'a raci olduğunu söylemişlerdir. İsticabe edenler de ehli kitaptır. Onların peygambere isticab etmeleri peygamber olmazdan önce, sıfatlarını ikrar etmeleridir.

Bazıları *«İsticabe eden Allah'tır, zamir Rasûl-i Ekrem'e racidir»* demişlerdir Cenab-ı Hak'kın peygamber için isticabesi, onun doğruluğuna delâlet eden mucizeleri izhar etmesiyle olmuştur.

*«Mizan»*dan maksat ya adalettir veya hakları tartmakta kullanılan ve insanlar arasında eşitlik gözeten şeriattır.

Ayet metnindeki *«Müşfikune»* kelimesi, korkarlar demektir. Yani müminler Kıyamet'ten korkarlar ve ona önem verirler. Sanki ayet, iman etmeyenler Kıyamet'i süratle isterler, ondan korkmazlar. İman edenler de onu acelece gelsin diye istemezler ve ondan korkarlar demek istiyor.

AHİRET EKİNİ NEDİR?

«Ahiret ekini» ile maksat, Ahiret'te amellerden dolayı verilen sevaplardır. Yani kim amelleriyle Ahiret sevabını isterse onun sevabını birden ona, hatta yediyüze veya daha fazlaya katlayarak veririz. *«Hars»* esasında yere tohum ekmektir. Yerde hasıl olan ziraate de *«Hars»* denilir.

«Amelleriyle dünya lezzetlerini isteyen bir kimseye o lezzetlerden takdir ettiğimiz kadarını veririz. Fakat Ahiret'te onun artık nasibi yoktur. O sadece dünyayı istiyor.»

«Ravdat'il-Cennat» tabiri cennetlerin en hoş, en mecid yerleri, güzellikleri, lezetleri demektir. Ravza'nın esas mânâsı suyun biriktiği çukur, yeşillik demektir. Lezzetlerin hangisinden iştahları çekerse Cenab-ı Hak onu onlara verir. İşte bu ilâhî ihsanlar büyük lûtfun ta kendisidir.

ذٰلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللّٰهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ؕ
قُلْ لَّآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى ؕ وَمَنْ يَّقْتَرِفْ حَسَنَةً
نَّزِدْ لَهٗ فِيهَا حُسْنًا ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٢٣﴾ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰى
عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ۚ فَاِنْ يَّشَاِ اللّٰهُ يَخْتِمْ عَلٰى قَلْبِكَ ؕ
وَيَمْحُ اللّٰهُ الْبَاطِلَ وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمٰتِهٖ ؕ اِنَّهٗ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ
﴿٢٤﴾ وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهٖ وَيَعْفُوا عَنِ السَّيِّاٰتِ
وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٢٥﴾ وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ
وَيَزِيدُهُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ ؕ وَالْكٰفِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿٢٦﴾
وَلَوْ بَسَطَ اللّٰهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهٖ لَبَغَوْا فِي الْاَرْضِ وَلٰكِنْ
يُّنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَّا يَشَآءُ ؕ اِنَّهٗ بِعِبَادِهٖ خَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٢٧﴾ وَهُوَ الَّذِي
يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْۢ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهٗ ؕ وَهُوَ الْوَلِيُّ
الْحَمِيدُ ﴿٢٨﴾ وَمِنْ اٰيٰتِهٖ خَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِنْ
دَآبَّةٍ ؕ وَهُوَ عَلٰى جَمْعِهِمْ اِذَا يَشَآءُ قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾ وَمَآ اَصَابَكُمْ مِّنْ
مُّصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ اَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ ؕ ﴿٣٠﴾ وَمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ
فِي الْاَرْضِ ۖ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيرٍ ﴿٣١﴾

23 — Allah'ın iman eden ve salih ameller işleyen kullarına verdiği müjde budur. (Ey Rasûlüm!) De ki: «Buna (tebliğime) karşılık sizden akrabalık sevgisinden başka hiçbir ücret istemiyorum. Kim bir iyilik yaparsa, onun iyiliğini arttırırız. Kuşkusuz ki Allah çok affedici ve (şükrü) çok kabul edicidir.

24 — (Ey Rasûlüm!) Yoksa onlar (senin hakkında) «Allah adına yalan uydurdu» mu diyorlar? Allah dilerse senin kalbini mühürler, bâtılı yok eder. Sözleriyle hakkı yerleştirir. Kuşkusuz ki O göğüslerde olanı bilendir.

25 — O, kullarından tevbeyi kabul eder, günahlarını affeyler. O sizin yaptıklarınızı da bilmektedir.

26 — O iman edip, salih amel işleyenlerin (duasını) kabul eder. Lûtfundan da onlara daha fazlasını verir. Kâfirlere gelince; onlar için şiddetli bir azap vardır.

27 — Eğer Allah rızkı kullarının (hepsine) bol bol verseydi, yeryüzünde azgınlık ederlerdi. Fakat Allah dilediğini bir ölçüye göre indirir. Kuşkusuz ki o kullarından haberdardır, onları görendir.

28 — (İnsanlar) ümitlerini yitirdikten sonra yağmuru indirmekte, rahmetini yaymakta olan Allah'tır. O gerçekten övülmeye lâyık olan dosttur.

29 — Gökleri, yeri ve bunların içine yaydığı canlıları yaratması da onun ayetlerindendir. O dilediği zaman onları toplamaya kâdirdir.

30 — Size isabet eden bir musibet, mutlaka ellerinizin yaptıkları yüzündendir. Allah (o günahlardan) bir çoğunu da affeyler.

31 — Yeryüzünde Allah'ı aciz bırakamazsınız. Sizin Allah'tan başka ne bir dostunuz ne de bir yardımcınız vardır.

(23-31) *«Allah'ın iman eden ve salih ameller işleyen...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«De ki: Buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Ancak akrabalık sevgisini istiyorum...», yani tebliğ, müjde ve Ahiret'le ilgili diğer çalışmalarda sizden herhangi bir dünya yararı istemiyorum. Mal istemiyorum. Ancak sizin akrabalık hususunda beni sevmenizi istiyorum. Çünkü ben sizin akrabanızım.

Bu yoruma bakılırsa Fi'l-Kurba lâfzının başındaki *«Fa»* harfi sebebiyet mânâsı ifade eder. Yani *«Lâm»* mânâsındadır. (Mücahid, Katade ve bir cemaat bu mânâyı seçmişlerdir).

Ayetteki hitap Kureyşliler'edir; çünkü Kureyşliler Rasûl-ü Ekrem için mal topladılar, bâtıl putlarına sövmesin diye ona rüşvet vermek istediler. Rasûl-ü Ekrem buna yanaşmadı ve bu ayet nazil oldu. Zaten Rasûl-ü Ekrem'in Kureyş kabilelerinin hepsinde akrabalık bağı vardır. Kimi baba tarafından, kimi anne, kimisi dede, kimi de nine tarafından, halalar, dayılar, amcalar tarafından akrabalıkları vardı.

Bu ayetteki hitap bütün Araplar'a da olabilir. Çünkü bilcümle Rasûlullah'ın bütün Araplar'la akrabalık ve yakınlığı vardır. Nasıl olmasın; zira Araplar ya Adnanî'dirler, Kureyş onlardandır, veya Kahtanîdirler ki ensar onlardandır. Rasûl-i Ekrem'in Ensar ve Ku-

reyş içindeki akrabalıkları zaten bilinmektedir. Dolayısıyla bütün Araplar'a akraba olur.

Ayetin mânâsı şudur: Eğer peygamberliğim için benim hakkımı bilmiyorsanız, benim Rahmetenlilâlemin olduğumu, bir nimet olduğumu bilmiyorsanız, akrabalık hakkı için, sıla-i rahim hakkı için beni sevin. Çünkü siz akrabalık bağını ve sıla-i rahmi korur, gözetirsiniz. Hulâsa ayet şunu söylüyor: «*Sizden ancak beni sevmenizi istiyorum. Akrabalıktan gelen haklarımı gözetmenizi istiyorum. Bu da boynunuza farzdır.*»

Bir cemaat «*Bu ayetin mânâsı: Sizden herhangi bir ücret istemiyorum. Ancak benim ehli beytimi ve akrabalarımı sevmenizi istiyorum demektir*» demişlerdir.

El-Bahr'da «*Bu İbn Cübeyr, Süddi ve Amr bin Şuayb'ın görüşüdür*» denilmiştir. O zaman Fi'l-Kurba'nın başındaki «*Fa*» harfi mecazi bir zarfiyettir. Kurba da akrabalar mânâsını ifade etmektedir. Yani ancak akrabalar arasında sabit olan bir sevgiyi sizden istiyorum demektir.

Bu ikinci yoruma göre hitap sadece Ensar'a değil, bütün Ümmet-i Muhammed'edir. Her ne kadar bu hitabın Ensar'a ait olduğunu bildiren rivayetler varsa da. Çünkü bütün müslümanlar ehli beyt sevgisiyle mükelleftirler.

Müslim, Tirmizi ve Nesei, Zeyd bin Erkam'dan şöyle rivayet ediyorlar: «Allah'ın Rasûlü: «*Ehli beytim hususunda size Allah'ı hatırlatıyorum*» buyurmuştur.»

Tirmizi, Tabarani, Hakim ve Beyhaki ise İbn Abbas'tan şunları rivayet ediyorlar: «Allah'ın Rasûlü;«*Allah'ı size verdiği nimetlerden dolayı sevin. Allah'ı sevdiğiniz için beni sevin. Beni sevdiğiniz için de ehli beytimi sevin*» buyurmuştur.»

Rasûlullah'ın ehli beyti ve ashabı hakkında tefrite kaçanlar olduğu gibi ifrata düşenler de vardır. Ortadaki durum dosdoğru yoldur. Allah bizi dosdoğru yol üzerinde sabit kılsın.

Abd bin Humeyd, Hasan Basri'den şöyle rivayet ediyor: «*Ayetin mânâsı şudur: Tebliğ karşılığında sizden herhangi bir ücret istemiyorum. Ancak salih amelle Allah'a yaklaşmanızı istiyorum*». Bu yoruma göre Kurba, karabet mânâsına gelir. neseb yakınlığı demek değildir.

ALLAH'I YALANLAYANLARIN MAKSADI

«*Yoksa Allah'a yalan uydurdu mu diyorlar?*»

Bu ayetin muhatabı Hz. Muhammed'dir. Yani senin sözlerin nasıl iftira olabilir? Allah bâtılı ve iftirayı daima vahy göndermek veya hüküm vermek suretiyle siler, mahveder, hakkı sabit bırakır. Oysa Hz. Muhammed'in getirdiği her gün kuvvet bulur, yayılır. Eğer Allah adına uydurulmuş bir iftira olsaydı, onun iftirasını ortaya çıkarır, onu mahvederdi.

Katade ve bir cemaata göre «*Allah senin kalbine mühür vururdu*» sözünün mânâsı, Kur'an'ı sana unuttururdu demektir. Yani senin getirdiğin nasıl iftira olabilir ki, sen Allah'ın nazarı altında bulunuyorsun, sözlerin Allah tarafından dinlenilmektedir ve Allah da her şeye kâdirdir. Dilerse senin kalbine mühür vurur. Sen artık hiçbir şeye akıl erdiremez, hiçbir şey konuşamazsın ve senin iftiran onların iddialarına göre devam eder.

Bu yoruma, «*Ayetin lâfzı bu mânâyı eda etmekten uzaktır*» şeklinde itiraz edilmiştir. Kuşeyri «*Ayetin mânâsı, eğer Allah dilerse kâfirlerin kalplerine mühür vurur, dillerini susturur, onlara azabı hemen gönderir demektir*» dedi.

KULLARIN TEVBESİNİ KABUL EDEN ALLAH

«Kullarından tevbeyi kabul eden O'dur»; yani kullar hangi günahtan tevbe ederlerse artık o günahı muaheze sebebi kılmaz. Yani kullarının günahlarını cezalandırmaya sebep kılmaktan vazgeçerek, kulunun tevbesini kabul eder. Tevbe çirkinden dönmek, vacibi ihlalden derhal elçekmek, geçmişten dolayı pişmanlık duymak ve gelecekte onu kesinlikle bırakmaya karar vermek demektir. Bir de kul hakkından tevbe ediyorsa, o hakkı sahibine vermek, sahibi yoksa vekiline vermek gerekir. Eğer hakkı verme gücü yoksa kendisine helâl ettirmek, eğer hak sahibi hayatta değilse hakkı varislerine vermek iktiza eder. Eğer varisleri de yoksa kadıya vermek gerekir. Eğer böyle bir kadı da bulunmazsa, onu sahibi niyetine sadaka olarak verecektir. Aksi takdirde ona dua eder, af talebinde bulunur.

Günahı terketmek ve bir daha işlememeye azmetmek sebebi de din olacaktır. Eğer dinden başka bir mâniden dolayı böyle yaparsa yine tevbesi kabul olunmaz.

26. ayetin başındaki *«Yestecibu»* fiili kabul eder demektir. Yani Allah, iman eden kulları kendisini çağırdıklarında, dualarını kabul eder.

«Allah kullarına rızkı bollaştırsaydı», yani onlar o zaman haddi aşarlardı. Kula uygun olan hududta durmazlardı. Veyahut bir kısmı diğerine zulmederdi. Çünkü zenginlik insanı çileden çıkartan ve saldırgan yapan bir durumdur. Bu hususta Karun ibret olarak kâfidir.

28. ayetteki *«El-Gays»* kelimesi yağmur demektir. Çünkü o kıtlıktan kurtarır. Rahmetten maksat, yağmurun yararları, dağlarda, ovalarda, bitkilerde, hayvanlarda görülen eserleridir. Veya Allah'ın geniş rahmetidir. Bazıları *«Rahmetten maksat güneşin doğuşu-*

dur» demiştir. *«Çünkü yağmur daimi bir şekilde güneşsiz gelirse bıktırır. Ondan sonra güneş gelirse büyük bir yarar sağlar»* diye ilave etmişlerdir. Fakat bu uzak bir yorumdur.

29. ayetin metninde geçmekte olan *«Dabbe»* kelimesi canlı ve hareketli varlık demektir. Ayetin zahirinden hem göklerde hem de yerde canlılar bulunduğu anlaşılmaktadır. Mücahid bunları söyledikten sonra dabbeyi insanlar ve meleklerle tefsir etmektedir. Zira uçmakla beraber meleklerin yürüdükleri de ihtimal dahilindedir.

İbn Münir, *«Dabbe kelimesini insanlarla tefsir etmek lugat bakımından uzak bir mânâdır. Hele meleklerle tefsir daha da uzaktır»* der. İbn Münir'in iddiasına göre en sıhhatlisi, canlıların sadece yerde olmasıdır. Yerde olan, gökte de olur, denilebilir. O zaman ayet, *«Onların ikisinden lü'lu ve mercan çıkarır»* ayeti gibi olur. Zira Cenab-ı Hak Bakara Suresi'nde *«Yerde her canlıyı yaymıştır»* diyor. Bakara Suresi'ndeki ayet canlıların sadece yerde var olduklarına delâlet etmektedir.

Bazıları *«Göklerden maksat ulvi cihetlerdir»* diyor. Her iklimin atmosferinde her beldenin, her kıtanın atmosferinde sayısını Allah'tan başkasının bilmediği nice canlılar vardır. Bazıları vasıtasız bilinmektedirler, bazıları da ancak rasathanelerdeki vasıtalarla keşfedilmektedir.

Bazıları *«Göklerden maksat bulutlardır» demiştir.* Bulutların içinde nice canlılar vardır. Ayete başka yorumlar getirenler de vardır. Fakat kayda değer olmadıklarından, burada zikredilmemişlerdir.

MUSİBETİN SEBEBİ

«İster dünyevî ve isterse diğer musibetler olsun, bunlar insanın başına, işlediği isyanlardan, günahlardan ötürü gelir». Cenab-ı Hak günahların çoğunu affeder ve onlardan dolayı da insanları muaheze etmez. *«Çoğunu affeder»* cümlesinden maksadın insanların çoğunun günahlarını affeder demek olması mümkündür. Fakat birinci yorum daha açıktır.

Ayet, ister müslümanlardan olsun veya isterse olmasın, günahı olsun veya olmasın, günah sahiplerine mahsustur. Yoksa peygamberlerin günahları yoktur, fakat onlara da bazen musibetler dokunur. Hadis-i şerifte *«İnsanların belâ yönünden en şiddetlisi peygamberler, sonra onlara en yakın olan, sonra onlara yakın olandır»* denilmektedir.

Peygamberlere isabet eden belâlar derecelerinin yükselmesi veya bizim bilmediğimiz başka hikmetlerden ötürüdür.

Çocuklara ve delilere gelince; onlar bu hitaba dahil değildirler. Çünkü bu hitap mükellefleredir.

Bazıları *«Musibetler dünyada ceza olamazlar. Çünkü dünya teklif yurdudur. Eğer dünyada ceza oluşursa o zaman hem ceza hem de teklif burada olur ki bu da muhaldir. Bunlar birer imtihandırlar»* demişlerdir. Hz. Ali'den gelen haber ise bu yorumu reddetmektedir. Ayrıca yol kesenlerin cezasından başka dünyada tatbik edilen bütün cezaların, günahların keffareti olduğuna dair sahih bir rivayet gelmiştir. Acaba teklif yurdu olan dünyada bazı kişilere yapmış olduğu günaha keffaret olsun diye bir ceza verilirse, bu niçin muhal olsun?

Hasan Basri *«Musibet»*i şeriatın getirdiği cezalarla tefsir et-

mektedir. Yani Allah'ın cezalarından biri size isabet ederse onun suçlusu sizsiniz, *«Allah çoğunu affeder, kulu için örter. Ona ceza tatbik etmez.»*

Hasan Basri'nin bu yorumu haberlerle çelişmektedir. Bu bakımdan Hasan Basri'den sahih olarak böyle bir şeyin rivayet edildiği kabul edilemez.

31. ayette Cenab-ı Hak *«Siz Allah'ın yeryüzündeki ordularını aciz bırakamaz iken, göktekini nasıl aciz bırakacaksınız?»* buyurmaktadır.

وَمِنْ اٰيٰتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِ ﴿٣٢﴾ اِنْ يَّشَاْ يُسْكِنِ الرِّيْحَ
فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلٰى ظَهْرِهٖ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُوْرٍ ۙ
﴿٣٣﴾ اَوْ يُوْبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوْا وَيَعْفُ عَنْ كَثِيْرٍ ﴿٣٤﴾ وَّيَعْلَمَ
الَّذِيْنَ يُجَادِلُوْنَ فِيْۤ اٰيٰتِنَا ؕ مَا لَهُمْ مِّنْ مَّحِيْصٍ ﴿٣٥﴾ فَمَاۤ اُوْتِيْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ
فَمَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَلٰى رَبِّهِمْ
يَتَوَكَّلُوْنَ ۚ ﴿٣٦﴾ وَالَّذِيْنَ يَجْتَنِبُوْنَ كَبٰٓئِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ
وَاِذَا مَا غَضِبُوْا هُمْ يَغْفِرُوْنَ ۚ ﴿٣٧﴾ وَالَّذِيْنَ اسْتَجَابُوْا لِرَبِّهِمْ
وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ ۪ وَاَمْرُهُمْ شُوْرٰى بَيْنَهُمْ ۪ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ۚ ﴿٣٨﴾
وَالَّذِيْنَ اِذَاۤ اَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُوْنَ ﴿٣٩﴾ وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ
مِّثْلُهَا ۚ فَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُهٗ عَلَى اللّٰهِ ؕ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٤٠﴾
وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهٖ فَاُولٰٓئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِّنْ سَبِيْلٍ ﴿٤١﴾ اِنَّمَا السَّبِيْلُ عَلَى
الَّذِيْنَ يَظْلِمُوْنَ النَّاسَ وَيَبْغُوْنَ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ؕ اُولٰٓئِكَ
لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٤٢﴾ وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ اِنَّ ذٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ
الْاُمُوْرِ ﴿٤٣﴾ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ وَّلِيٍّ مِّنْۢ بَعْدِهٖ ؕ وَتَرَى الظّٰلِمِيْنَ
لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ يَقُوْلُوْنَ هَلْ اِلٰى مَرَدٍّ مِّنْ سَبِيْلٍ ۚ ﴿٤٤﴾

32 — Denizde yüksek dağlar gibi akan (gemi)ler de O'nun ayetlerindendir.

33 — Eğer Allah dilerse rüzgârı durdurur. Böylece onlar da denizin üstünde durakalırlar. Bunda çok sabreden ve çok şükreden bir kimse için ayetler (hüccetler) vardır.

34 — Veya Allah kazandıkları (günahlar)dan ötürü o gemileri batırır, bir çoğunu da kurtarır.

35 — Ayetlerimiz hakkında mücadele edenler kendileri için kaçacak bir yer olmadığını bilsinler.

36 — Size verilen şeyler yalnızca dünya hayatının metaıdır. Allah'ın yanında bulunanlar ise, iman eden ve yalnız Rablerine tevekkül edip yaslananlar için daha hayırlı ve daha süreklidir.

37 — O (kullar), büyük günâhlardan ve kötü işlerden kaçınanlar ve öfkelendikleri zaman bağışlayanlar;

38 — Rablerine icabet edenler, namazı dosdoğru kılanlar, işleri kendi aralarında istişare ile (halletmeye) çalışanlar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak edenler;

39 — Kendilerine saldırıldığı zaman birlik olup karşı koyanlardır.

40 — Bir kötülüğün cezası o kötülüğe denk bir kötülüktür. Kim bağışlar ve barışırsa onun mükâfatı Allah'a aittir. Elbette o zalimleri sevmez.

41 — Kim kendisine yapılan zulümden sonra hakkını alırsa, böyle yapanlar aleyhine bir yol yoktur.

42 — O yol ancak insanlara zulmeden ve yeryüzünde haksız olarak zorbalık yapanlaradır. Onlar için elem verici bir azap vardır.

43 — Kim sabreder ve affederse şüphesiz ki bu, işlerin hayırlısındandır.

44 — Allah kimi şaşırtırsa ondan sonra artık onu yola getiren yoktur. (Ey Rasûlüm!) Azaba uğradıkları zaman o zalimleri «Dönmeye bir yol var mı?» derlerken görürsün.

(32-44) *«Denizde yüksek dağlar gibi akan...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«El-Cevar» kelimesi, akıp giden gemiler demektir. *«A'lâm»* kelimesi alem'in çoğuludur ve dağ demektir. Esasında alem, yolları gösteren izlere denilir. Fakat dağa alem denilmesi onun da bir nevi nişan oluşundandır. Alem ille de üzerinde ateş yanan dağ demek değildir.

«Eğer Allah dilerse geminin yürümesine sebep olan rüzgârı durdurur.»

Ayet indiği devrede gemiler denizlerde yelkenle, rüzgârla yol alırlardı. Buharla çalışan gemiler henüz yoktu.

«Revakid» kelimesi durgun, debrenmez, kalakalmış, yani akmaz, hareket etmez demektir.

«Ev Yubikhunne» cümlesi «Yuskin» ifadesi üzerine atıftır. Yani o gemileri serseri, boğucu bir rüzgâr göndermek suretiyle helâk edebilir. Geminin helâkinden maksat, gemidekilerin helâkidir. Tabii bu helâk de onların yaptıklarından ötürüdür. Yani yaptıkları buna sebep olur. Veya rüzgârları gönderip, gemileri helâk etmek, onların yaptıklarından ötürüdür.

«Ey insanlar! Dünya sebeplerinden size verilen, dünyanın metaıdır. Onunla hayatınızı geçiriyorsunuz. Allah'ın Ahiret'teki sevabı ise daha hayırlıdır ve zaman bakımından daha bakidir. Çünkü o, yok olmaz.»

Günahların büyüklerinden maksat, Allah'ın tehdidini veya dünyada cezayı gerektiren veya Allah'ın şiddetle nehyettiği her şey demektir. *«Fevahiş»* kelimesi çirkin olan, çirkinliği büyüdükçe büyüyen günahlardır. Fevahiş kelimesinden maksat, şehvani kuvvete bağlı günahlardır.

Cenab-ı Hak'kın *«Öfkelendikleri zaman affederler»* kelâmı ise, gazabı kuvvetle ilgisi olan günahlardır.

«Rablerinin çağrısına gelirler...» Bu ayet Ensar hakkında nazil olmuştur. Allah peygamberin diliyle onları imana davet etti, itaate çağırdı. Onlar da bunu derhal yerine getirdiler. Cenab-ı Hak da bundan dolayı onları övdü. Ayet Ensar hakkında gelmişse, o vakit genel bir hükümden sonra özel bir hüküm olur. Bu da onların şereflerinden neşet etmektedir. Çünkü onlar tereddüt göstermeksizin iman etmişlerdi.

Ayet eğer Medine Dönemi'nde nazil olmuşsa durum zaten ortadadır. Eğer Mekke Dönemi'nde nazil olmuşsa o zaman Ensar'dan maksat, hicretten önce Medineliler'den iman eden kimselerdir. Veya Akabe'de Rasûlullah ile biraraya gelen Ensar'dır.

MÜŞAVERENİN EHEMMİYETİ

«Onların işleri, aralarında meşveret iledir», yani aralarında birbirlerinin, fikir ve reylerine başvururlar. Şura kelimesi *«Buşra»* gibi mastardır. Ragıb *«Meşveret birbirinin görüşüne müracaat etmek suretiyle oluşturulan fikirdir»* der. Şura, hakkında istişare

ettikleri iştir. Cenab-ı Hak'kın burada isim cümlesi getirmesinin sebebi, İslâm'dan önce de sonra onların daima istişareye başvurduklarına işaret etmektir. Ayette istişare övülmektedir.

Peygamber harplerin maslahatı ile bağlı olan fikirler konusunda sahabilerle istişare ederdi ve bunlar da oldukça çoktu. Ahkâm hususunda istişare etmezdi. Çünkü bunlar Allah katında farz, mendub, mekruh, mübah, haram olarak gelirdi. Sahabilere gelince, onlar, peygamberden sonra ahkâm hususunda da istişare edip onu Kitap ve Sünnnet'ten alırlardı. Bu konuda ilk istişareleri, hilâfet meselesidir. Zira Rasûl-ü Ekrem *«Benden sonra şu kişi halife olacaktır»* diye bir nass bırakmamıştır. Halifelik hakkında Ebubekir Sıddık ile Ensar arasında birtakım konuşmalar ve istidlâller geçmiştir. Hz. Ömre *«Peygamber'in bizim dinimiz için razı olduğu, seçtiği kişiyi biz dünyamız için seçeriz»* dedi. Ve Hz. Ebubekir seçildi. Mürted olanlar hakkında da istişare ettiler. Neticede Ebubekir Sıddık savaş üzerinde istikrar etti.

Peygamber'den sonra sahabeler harpler hususunda da istişare ederlerdi. Hatta, Hz. Ömer, Hürmüzan'la istişare etti. Hürmüzan müslüman olarak Hz. Ömer'e geldi. Hz. Ömer gazalar ve savaşlar hakkında onunla istişarede bulundu.

43. ayetteki sabır, ıslah mânâsını ifade eder. Islaha sabır denilmesi, bunun ululazmların şanından olmasındandır. Bu saldırgana gücü yettiği halde ıslaha giden kimsenin övüldüğüne işaret eder.

Ululazmdan maksat, kesin emirler sahibi veya doğru emirler sahibi demektir.

وَتَرٰىهُمْ يُعْرَضُوْنَ عَلَيْهَا خٰشِعِيْنَ مِنَ الذُّلِّ يَنْظُرُوْنَ
مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ ؕ وَقَالَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّ الْخٰسِرِيْنَ الَّذِيْنَ
خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ وَاَهْلِيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ اَلَآ اِنَّ الظّٰلِمِيْنَ
فِيْ عَذَابٍ مُّقِيْمٍ ﴿٤٥﴾ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِّنْ اَوْلِيَآءَ يَنْصُرُوْنَهُمْ
مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ ؕ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ سَبِيْلٍ ؕ ﴿٤٦﴾
اِسْتَجِيْبُوْا لِرَبِّكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَ يَوْمٌ لَّا مَرَدَّ لَهٗ مِنَ اللّٰهِ ؕ
مَا لَكُمْ مِّنْ مَّلْجَاٍ يَّوْمَئِذٍ وَّمَا لَكُمْ مِّنْ نَّكِيْرٍ ﴿٤٧﴾ فَاِنْ
اَعْرَضُوْا فَمَآ اَرْسَلْنٰكَ عَلَيْهِمْ حَفِيْظًا ؕ اِنْ عَلَيْكَ اِلَّا الْبَلٰغُ ؕ
وَاِنَّآ اِذَآ اَذَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَا ۚ وَاِنْ تُصِبْهُمْ
سَيِّئَةٌ ۢ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيْهِمْ فَاِنَّ الْاِنْسَانَ كَفُوْرٌ ﴿٤٨﴾ لِلّٰهِ
مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ؕ يَهَبُ لِمَنْ يَّشَآءُ اِنَاثًا
وَّيَهَبُ لِمَنْ يَّشَآءُ الذُّكُوْرَ ۙ ﴿٤٩﴾ اَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَّاِنَاثًا ۚ
وَيَجْعَلُ مَنْ يَّشَآءُ عَقِيْمًا ؕ اِنَّهٗ عَلِيْمٌ قَدِيْرٌ ﴿٥٠﴾ وَمَا كَانَ
لِبَشَرٍ اَنْ يُّكَلِّمَهُ اللّٰهُ اِلَّا وَحْيًا اَوْ مِنْ وَّرَآئِ حِجَابٍ
اَوْ يُرْسِلَ رَسُوْلًا فَيُوْحِيَ بِاِذْنِهٖ مَا يَشَآءُ ؕ اِنَّهٗ عَلِيٌّ حَكِيْمٌ ﴿٥١﴾

45 — (Ey Rasûlüm!) Onların (zalimlerin) ateşe arzolunurlarken aşağılıktan başlarını öne eğerek bir göz ucuyla gizli gizli baktıklarını görürsün. Mümin olanlar da «Esas ziyankârlar Kıyamet Günü'nde kendilerine de ailelerine de zarar verenlerdir» derler. İyi bilin ki zalimler sürekli bir azaptadırlar.

46 — Zalimlerin Allah'tan başka kendilerine yardım edecek dostları da yoktur. Allah'ın saptırdığı kimse için artık çıkar yol yoktur.

47 — Allah'tan geri çevrilmesi olmayan bir gün gelmeden önce Rabbinize icabet edin. O gün sizin için hiçbir sığınak da yoktur. (Suçu) inkâr da edemezsiniz.

48 — (Ey Rasûlüm!) Buna rağmen yüz çevirirlerse, biz seni onların üzerine bekçi göndermedik. Sana (Allah'ın emrini) tebliğ etmekten başka bir şey düşmez. Biz insana tarafımızdan bir nimet tattırdığımızda, onunla şımarır. Ellerinin ileri sürdüğü işler sebebiyle onlara bir kötülük de çattı. Muhakkak ki insan o zaman tam bir nankördür.

49 — Göklerin de yerin de mülkü Allah'a mahsustur. Allah dilediğini yaratır, dilediğine kız çocukları, dilediğine de erkek çocukları bahşeder.

50 — Veya onları erkek ve dişiler olarak çift verir. Dilediğini de kısır bırakır. Şüphesiz ki o (her şeyi) bilendir, (her şeye güç yetirendir.

51 — Allah bir beşerle doğrudan konuşmaz. Ancak vahy ile veya perde arkasından konuşur. Veya bir elçi gönderip izniyle dilediğini vahyeder. Şüphesiz ki o yücedir ve hikmet sahibidir.

(45-51) *«(Ey Rasûlüm!) Onların...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Tarf» kelimesi mastardır. Gözünü oynatmak demektir. Hafiy kelimesi de zayıf demektir. Yani ateşe arzolunan o zalimler gözlerini gizlice hafif bir şekilde kıpırdatarak bakarlar. İbn Abbas *«Hafiy kelimesi zelil demektir»* der. Yani gözlerinin kapakları zayıftır.

Bazıları *«Onlar kör olarak haşre gelirler, ancak kalpleriyle bakarlar»* demişlerdir. Maksadın bu olduğunu söylemişlerse de bu zoraki bir tevildir ve uygun değildir.

«Eğer yüz çevirirlerse», yani sana icabet etmezlerse onları çağırdığın davadan yüz çevirirlerse kendilerine önem verme. Çünkü biz seni onlara murakıb veya muhasip olarak göndermedik. Senin vazifen ancak tebliğdir ve sen bu vazifeyi yaptın.

48. ayetin sonundaki *«Kefur»* kelimesi mübalâğa sigasıdır, yani çok nankördür.

Cenab-ı Hak 49. ayette kadınları erkeklerden önce zikretmektedir. Ve bu ibarede zayıf oldukları için gözetilmeleri tavsiyesi vardır.

Bazıları *«Kız babalarının kalbini hoş tutmak için evvelâ ka-*

dınlar zikredilmiştir. Çünkü onlar Allah'ın mahlûkatının çoğalmasına sebeptirler» demiştir. Salibi *«Bu, kızların dünyaya gelmelerindeki berekete işarettir»* diyor.

ALLAH BEŞERLE NASIL KONUŞUR?

«Allah bir beşerle ancak vahy yoluyla veya perde arkasından veya bir elçi göndermek suretiyle konuşur.»

Bu ayette konuşmanın üç kısma hasredilmesi bahis konusudur. Birincisi vahy yoluyladır. Bazıları *«Vahy, kalbe atılandır. İster yakaza, isterse uyku halinde olsun»* şeklinde tefsir etmişlerdir. Bu kalbe atılan şey ilham da, vahy de olabilir. Çünkü Hz. Musa'nın annesine gelen vahy ile Hz. İbrahim'e rüya âleminde gelen vahy *«İlham»*dır. Hem ilham hem de vahy birarada olamaz. Zebur'un vahyedilmesi yakaza halinde ilka edilmiştir. Nitekim bu durum Mücahid'den rivayet edilmiştir ve ilham değildir.

İlham, nefsani bir kelâmın suretini gerektirmez. Fakat Zebur gibi bir kitabın vahyedilmesi bunu gerektirir.

İkinci yol, sözler vahy alanın kulağına gelir, fakat vahy alan kişi kendisiyle konuşanı görmez. Nitekim Hz. Musa'ya ve Cenab-ı Hak'kın muhatabı olan meleklere, bu şekilde vahyedilmiştir. İşte *«Perde arkasından»* sözüyle bu kastedilmektedir.

Üçüncü yol, peygamberimizin halinde olduğu gibi meleğin elçi olarak gönderilmesidir. Çoğu peygamber vahyi bu şekilde almıştır. *«Bu, ululazm rasûllerin özelliğidir»* diyenlerin iddiası doğru değildir. Veya *«Bir elçi gönderir»* ayetinden de bu kastedilmektedir. Zira oradaki elçi melek demektir.

Bu ayet birinci kısmın Allah'tan gelen vasıtasız vahy olduğu-

na delâlet eder. Mutezile bu ayetle Cenab-ı Hak'kın görülmesinin mümkün olmadığına dair delil getirmişlerdir. Zira eğer Cenab-ı Hak'kın görülmesi mümkün olsaydı, o vakit şifahen peygambere vahyederdi. Ve haşr da sıhhatli olmazdı.

İmam Eş'ari ve kelâmcıların bir grubundan rivayet edildiğine göre Cenab-ı Hak Rasûl-ü Ekrem'le İsra gecesinde vasıtasız olarak konuşmuştur. Ulemanın çoğunun Rasûl-ü Ekrem'in İsra gecesi Rabbinin cemalini gördüğünde ittifakları vardır. Çünkü bunu açıkça belirten birçok rivayet vardır. Ancak o rivayetlerde *«Gözüyle gördü»* tabiri yoktur. Fakat ruyetten maksat, gözle görmektir.

Hz. Aişe'nin *«Böyle bir şey yoktur»* sözü ayetten bunu istihrac ediyor demektir. Eğer bir delile dayansaydı, bir hadise dayansaydı onu zikrederdi. Ama alimler onun ayetlerden böyle bir istihrac yapmasını eksik görmüşlerdir.

Ragıb *«Vahyin esas mânâsı süratli işarettir»* diyor. İşte sürati içerdiğinden dolayı *«Vahy bir emirdir»* denilmiştir. Bu remz ve tariz üzerindeki kelâmla olur. Bazı terkibte mücerred bir ses vardır. Bazen bazı azaların işaretiyle, bazen de kitabetle olur. Cenab-ı Hak'kın onlara *«Sabahleyin tesbih ediniz diye vahyettik»* ayetindeki vahy bunun üzerine hamledilir. Zira burada mânâ remzettik veya yazdık demektir. Teshir de vahydendir. Meselâ, *«Rabbin balarısına vahyetti»*, yani onu teshir etti, boyun eğdirdi.

Buhari Sahih'inde Hz. Aişe'den şöyle rivayet ediyor:

«Haris bin Hişam, Rasûl-ü Ekrem'e: *«Ey Allah'ın Rasûlü! Vahy sana nasıl geliyor?»* diye sordu. Hz. Peygamber cevap olarak şöyle buyurdu: *«Bazen çıngırak sesi gibi geliyor ve bu şekildeki vahy benim için en ağır olanıdır. Vahy bittikten sonra onun dediklerini hıfzettiğimi görüyorum. Bazen melek bana bir kişi şeklinde görünür. Benimle konuşur, onun sözlerini ezberlerim.»*

Aişe validemiz *«Rasûl-ü Ekrem'in üzerine soğuk bir günde vahy indiğini, vahy bittikten sonra onun alnından terler aktığını gördüm»* diyor.

وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ اَمْرِنَا ؕ مَا كُنْتَ تَدْرِىْ مَا الْكِتٰبُ
وَلَا الْاِيْمَانُ وَلٰكِنْ جَعَلْنٰهُ نُوْرًا نَّهْدِىْ بِهٖ مَنْ نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ؕ وَاِنَّكَ
لَتَهْدِىْٓ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۙ﴿۵۲﴾ صِرَاطِ اللّٰهِ الَّذِىْ لَهٗ مَا فِى
السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ؕ اَلَآ اِلَى اللّٰهِ تَصِيْرُ الْاُمُوْرُ ﴿۵۳﴾

MEÂL

52 — (Ey Rasûlüm!) Böylece sana emrimizden bir ruh (Kur'-an) vahyettik. Sen daha önce kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu kullarımızdan dilediğimizi kendisiyle doğru yola eriştirdiğimiz bir nur kıldık. Şüphesiz ki sen doğru bir yola iletiyorsun.

53 — Göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın yoluna! Dikkat edin, bütün işler sonunda Allah'a döner.

(52-53) *«(Ey Rasûlüm!) Böylece sana...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Ruh», İbn Abbas'ın tefsirine göre peygamberliktir. Hasan ve Katade'nin tefsirine göre ise rahmet demektir. Süddi *«Vahy demektir»*, Kelbi *«Kitap demektir»*, Rebî *«Hz. Cebrail'dir»*, Dahhak da *«Kur'an'dır»* demiştir *«Onu emrinden kılmıştır»*; çünkü onu dilediği şekilde, dilediğine inzal buyurmuştur. Yani senden önceki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da ruhu, peygamberliği veya rahmeti veya kitabı veya Cebrail'i gönderdik.

Kur'an'ın *«Senden ruhu sorarlar»* ayetindeki ruh da Kur'an mânâsına gelebilir. *«De ki: Ruh Rabbimin emrindendir»* ayetindeki ruh da Kur'an mânâsında olabilir. Yani sana *«Bu Kur'an nereden gelmiştir»* diye sorarlar. De ki: Rabbimin emrindendir, mucize olarak bana indirilmiştir. Bunu El-Kuşeyri tefsirinde söylemektedir.

«Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin...» ayetinin zahiri şudur: Ayet Hz. Peygamber'in vahyden önce iman sıfatıyla muttasıf olmadığını gösteriyor. Halbuki böyle bir mânâ sıhhatli olamaz. Çünkü peygamberler peygamberlik gelmezden önce de müslüman idiler. Cenab-ı Hak onları küfürden korumuştur. Bu görüş güvenilir alimlerin ittifakla savunduğu bir görüştür. Burada birkaç cevap verilmiştir:

Birincisi: İman burada sadece tasdikten ibaret değildir. Tasdik, ikrar ve amellerin mecmuundan meydana gelir. Çünkü şer'an mücerred tasdike iman denildiği gibi; tasdik, ikrar ve amellerin tümüne de iman denilmesi mümkündür. *«Allah sizin imanlarınızı zayi etmeyecektir»* ayetindeki iman bu kabildendir. Amellerin bilinmesine imkân yoktur. Ancak dinlenilirse bilinir. Öyleyse bu iman mürekkeb imandır. Yani tasdik, ikrar ve ameldir. Mürekkeb olan bir iman, bazı azaların yok olmasıyla yok olur. Mürekkeb iman yoktur diye tasdikî iman da yoktur denilmez. İşte alimler *«Tasdikî iman ile peygamberlikten önce peygamberlerin muttasıf olduklarını»* söylüyorlar. Bu hususta icma etmişlerdir. Bunun için Cenab-ı Hak *«Sen mümin değildin»* tabiri yerine *«Sen bilmezdin»* cümlesini kullanmıştır.

İkincisi: İmandan Allah ve Rasûlü'nün tasdiki kastedilmektedir. Sadece Allah'ın tasdiki ve buna dahil olan ameller değildir. O halde Rasûl-ü Ekrem kendisine verilen peygamberliğe iman etmekle mükelleftir, muhataptır. Tıpkı ümmetin muhatap olması gibi. Şüphe yoktur ki vahyden önce peygamber, Allah'ın peygamberi olduğunu bilmiyordu. Bu ancak vahy ile bilinir. Madem ki iman, Allah ve Rasûlü'nü tasdik etmektir, o halde vahyden önce bu tarzda bir imanın olmaması doğrudur. Çünkü bu iki şıktan meydana gelen iman, vahyden önce sabit değildi. Ancak Allah'ı tasdik sabit, peygamberi tasdik sabit değildi. İbn'ul Munir buna kaildir.

Üçüncüsü: İmandan maksat imanın getirdiği şeriatlar ve gösterdiği yollardır. Öyle şeyler ki insan ancak dinlemekle onlara gidebilir. Begavi bu görüştedir. Diyor ki: *«Rasûl-ü Ekrem vahyden önce Hz. İbrahim'in dini üzerindeydi. İslâm dininin şeriatları kendisine henüz gösterilmemişti.»*

Dördüncüsü: Kelam bir muzafın takdirine bina edilmiştir. Yani sen iman davetini bilmiyordun. Yani halkı imana nasıl davet edeceğini bilmiyordun. Ebu'l-Aliye'nin kelâmı da buna işarettir.

Beşincisi: Sen mecmuu bilmiyordun demektir. Yani vahyden önce kitap ve iman mecmuunu bilmiyordun. Bu, Rasûl-ü Ekrem'in sadece imanı bildiği hususuna ters düşmemektedir.

Altıncısı: Sen beşikte iken bunu bilmiyordun. Ali bin İsa bunu savunmaktadır. Fakat bu yorum ayetin zahirine ters düşmektedir. Ayetin zahirinden bu bilgisizliğin vahy zamanına kadar devam ettiği anlaşılmaktadır.

En kuvvetlisinin şu olması umulur: İman zahiri üzerindedir. Ayet de Rasûl-ü Ekrem'e minnet etmek sebebinde varid olmuştur. Kalbe ilka edilen vahy kısmını da, elçi göndermek suretiyle gönderilen vahy kısmını da kapsamaktadır. Rasûl-ü Ekrem birincisiyle imanı bilmiştir, ikincisiyle de kitabı.

«Lakin biz onu bir nur kıldık» cümlesindeki zamir ruha veya vahyedilen kitaba gider. Bazıları *«İmana gider»* der. Bazıları ise *«Kitap ile imana gider»* demişlerdir.

«Sen sıratı mustakime hidayet edersin». Yani o nur ile dilediğini İslâm dinine ve diğer şeriat ve ahkâmına hidayet edersin. Bu da göklerde ve yerde olanın sahibi olan Allah'ın yoludur.

İyi bilin ki tüm işler Allah'a döner. Yani yer ve gökdeki varlıkların işleri tamamen Allah'a döner. Vasıtalar Kıyamet Günü'nde tamamen kaldırılır. Onlar Allah'la karşı karşıya gelirler.

ŞÛRA SURESİ'NİN SONU

ZUHRUF SÛRESİ

Sûre: 43

Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur. 89 ayettir.

Bu sure İbn Abbas'tan gelen rivayete göre Mekkî'dir. İbn Atiyye «*Surenin tamamen Mekkî olduğunda ilim ehli ittifak etmişlerdir*» demektedir. Mukatil'e göre 45. ayet müstesnadır. Zira o Beytulmakdis'de nazil olmuştur. Mecma'ul-Beyan'da Tabersî de böyle der. İmam Suyuti El-İtkan'ında «*45. ayet semada nazil olmuştur*» demektedir. Bazıları «*Bu ayet Medine'de nazil olmuştur*» demişlerdir.

Surenin ayet sayısı Şamlılar'ın sayımına göre 88, diğerlerine göre 89'dur. Kelimeleri 833, harfleri ise 3400'dür. Daha önceki sure ile onun münasebeti şudur: Başlangıç kısmı Şûra Suresi'nin son kısmına uygun gelmektedir. Zuhruf ismini 35. ayetten almaktadır. Zira o ayette altın ve mücevherattan bahsedilmektedir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ
تَعْقِلُونَ ﴿٣﴾ وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِيٌّ حَكِيمٌ ﴿٤﴾ أَفَنَضْرِبُ
عَنكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا أَن كُنتُمْ قَوْمًا مُّسْرِفِينَ ﴿٥﴾ وَكَمْ أَرْسَلْنَا
مِن نَّبِيٍّ فِي الْأَوَّلِينَ ﴿٦﴾ وَمَا يَأْتِيهِم مِّن نَّبِيٍّ إِلَّا كَانُوا بِهِ
يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٧﴾ فَأَهْلَكْنَا أَشَدَّ مِنْهُم بَطْشًا وَمَضَىٰ مَثَلُ
الْأَوَّلِينَ ﴿٨﴾ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ
لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٩﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ
مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Hâ, Mîm.

2 — Apaçık Kitab'a andolsun ki.

3 — Biz onu düşünüp anlamanız için Arapça bir Kur'an kıldık.

4 — O, katımızdaki ana kitap (Levh-i Mahfuz)dadır. Elbette ki çok yücedir ve hikmet doludur.

5 — Siz haddi aşan kimseler oldunuz diye sizi Kur'an'la uyarmaktan vaz mı geçelim?

6/7 Öncekilere de nice peygamberler gönderdik. Onlar kendilerine gelen bir peygamberi mutlaka alaya alırlardı.

8 — Biz kuvvetçe bunlardan daha çetin (kimseleri) helâk etmişizdir. Öncekilerin hâli (ayetlerimizde) geçti.

9 — (Ey Rasûlüm!) Onlara «Gökleri ve yeri kim yarattı?» diye sorsan «Şüphesiz onları çok üstün, çok bilen (Allah) yarattı» diyeceklerdir.

10 — İşte o Allah, yeryüzünü size beşik kılmıştır. İstenilen yere varasınız diye orada size yollar meydana getirmiştir.

(1-10) *«Hâ, Mim...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Ha, Mim» hakkında daha önce bilgi verilmiştir. *«Ya, Sin»* hakkında söylenen sözler burada da geçerlidir.

*«Kitap»*tan maksat Kur'an'dır. Burada Kur'an'ın tamamı kastedilmektedir. Bazıları *«Allah katından gelen bütün semavi kitaplar da kastedilmiş olabilir»* veya *«Levh-i Mahfuz'da yazılı olan kastedilir»* demişlerdir. Cenab-ı Hak kitapla yemin etmektedir, çünkü kitapta büyük yararlar vardır.

«El-Mubîn» kelimesi ya lâzımı olan *«Ebane»*den veya muteaddi olan *«Beyyene»*den gelir. Eğer *«Ebane»*den gelirse, muhatapları olan Araplar'a açıktır, çünkü lûgatlarıyla kelâmlarının üslûbu üzerine inmiştir. Veya hidayet yolunu dalâlet yolundan ayırd eder, dinler hususunda muhtaç olunan nesnelerin esaslarını izaha kavuşturur.

3. ayet kasemin cevabıdır. Onu *«Arapça Kur'an kılma»*nın mânâsı, onu Arapça Kur'an yaptık demektir. Yoksa yarattık demek değildir. Bu ayet Kur'an'ın Arapça ve mufassal olması için sevkedilen bir ayettir ve Kur'an'ın, Araplar'ın üslûpları üzerine varid olmuştur, onu anlamak onlar için zor değildir. Onun muciz olduğunu idrak etmeleri de kolaydır.

Bu ayetle Kur'an'ın mahlûk olduğuna dair delil getirmişlerdir. Ve bu hususta uzun uzadıya konuşmalar yapılmıştır. Fakat ce-

vap olarak şöyle denilebilir: Eğer bu ayet Kur'an'ın mahlûk olduğuna delâlet ederse, lâfzi kelâmın mahlûk olduğunu içerir. Zaten lâfzî kelâmın mahlûk oluşu hususu da kabul edilmektedir. Fakat Hanbeliler lâfzi kelâmın da mahlûk olmadığında ısrar ederler. Bunun için mücadele etmişlerdir. Onların, bu ayetle lâfzi kelâmın mahlûk olduğuna dair getirilen delillere verdikleri birçok cevaplar vardır.

*«Umm'ul-Kitap»*tan maksat, Levh-i Mahfuz'dur. Çünkü o semavi kitapların aslıdır. Tevrat, İncil, Zebur ve Kur'an ve diğer sahifeler de ondan nakledilmiştir.

Bazıları «Ummul-Kitap ezeli ilimdir» derken, bazıları *«Muhkem ayetlerdir»* demişlerdir.

Kur'an'ın indirilmesini, siz iltifat etmiyorsunuz diye terkedecek değiliz. İster iltifat edin, ister etmeyin, biz Kur'an'ı indireceğiz. Aşırı gitmeniz buna mani olmayacaktır.

6. ve 7. ayetler, Ümmet'i Muhammed'den önce gelen ümmetlerin de aşırı gittiklerine ve bu durumlarının peygamberlerin gelmesine mâni olmadığına delâlet ettiği gibi, Rasûlullah'a teselli vermişlerdir.

«Mesel'ul-Evvelîn (öncekilerin misalleri)», Kur'an'da tekrarlanan kıssalardır. Yani kıssaları o kadar hayret vericidir ki, tarihte darb-ı mesel olmuşlardır.

8. ayette geçen *«Batşen»* kelimesi, kuvvet ve güç mânâsını ifade eder.

10. ayette geçen *«Mehden»* kelimesi ise uygun bir hâle getirilen yer demektir. Yani Cenab-ı Hak yeri istikrar bulasınız diye genişletmiştir. Bu mânâ yeryüzünün yuvarlak oluşuna ters düşmemektedir. Çünkü yeryüzü yuvarlak olsa da büyük bir cisim olduğu için *«Bast»* tabiri kullanılmıştır.

وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَنْشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا
كَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١١﴾ وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ
لَكُمْ مِنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ ﴿١٢﴾ لِتَسْتَوُوا عَلَىٰ ظُهُورِهِ
ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ
الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ﴿١٣﴾ وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ﴿١٤﴾ وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ
جُزْءًا ۚ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُبِينٌ ﴿١٥﴾ أَمِ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ
وَأَصْفَاكُمْ بِالْبَنِينَ ﴿١٦﴾ وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَٰنِ مَثَلًا ظَلَّ
وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿١٧﴾ أَوَمَنْ يُنَشَّأُ فِي الْحِلْيَةِ
وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ﴿١٨﴾ وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ
الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَٰنِ إِنَاثًا ۚ أَشَهِدُوا خَلْقَهُمْ ۚ سَتُكْتَبُ
شَهَادَتُهُمْ وَيُسْأَلُونَ ﴿١٩﴾ وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَٰنُ مَا عَبَدْنَاهُمْ ۗ
مَا لَهُمْ بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٢٠﴾ أَمْ آتَيْنَاهُمْ
كِتَابًا مِنْ قَبْلِهِ فَهُمْ بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ ﴿٢١﴾ بَلْ قَالُوا إِنَّا
وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِمْ مُهْتَدُونَ ﴿٢٢﴾

11 — O gökten bir ölçüye kadar su indirdi. Onunla ölü bir memleketi canlandırdı. İşte siz de böyle çıkarılacaksınız.

12 — O bütün çiftleri yaratmış ve sizin için bineceğiniz gemiler ve hayvanlar varetmiştir.

13 — Ki onların sırtına binesiniz, sonra onlara bindiğinizde Rabbinizin nimetini hatırlayasınız ve «Bunu bizim hizmetimize vereni tesbih ve takdis ederiz. Aksi takdirde biz bunlara güç yetiremezdik» diyesiniz.

14 — Kuşkusuz ki biz Rabbimize döneceğiz.

15 — Onlar (Allah'ın) kullarından bir kısmını O'nun bir cüz'ü kıldılar. Gerçekten insan apaçık bir nankördür.

16 — Yoksa (Allah) yarattıklarından kızları kendisine alıp da oğulları size mi ayırdı?

17 — İçlerinden birine, Rahman'a isnad ettiği kız çocuğu müjdelendiğinde hiddetinden yüzü simsiyah kesilir, öfkesinden yutkunup durur.

18 — Süs içinde yetiştirilip, tartışma esnasında (delilini) gösteremeyen kızları mı (Allah'a isnad ediyorlar)?

19 — Rahman'ın kulları olan melekleri de dişi saydılar. Acaba meleklerin yaradılışını mı gördüler? Onların bu şahitlikleri yazılacak ve sorguya çekileceklerdir.

20 — Onlar «Eğer Rahman dileseydi biz putlara tapmazdık» derler. Onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Onlar yalandan başka bir şey söylemiyorlar.

21 — Yoksa biz onlara Kur'an'dan önce bir kitap verdik de ona mı sarılıyorlar?

22 — Hayır! Öyle bir şey yok. Sadece onlar «Biz babalarımızı bu yolda bulduk. Biz de, onların izlerinde gidiyoruz» demişlerdir.

(11-22)- *«O gökten bir ölçüye kadar su...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

11. ayetin metnindeki *«Kader»* kelimesi ya miktar demektir veya (El-Bahr'da yer aldığı gibi) kaza ezeldeki hüküm mânâsınadır. Fakat birinci yorum daha evlâdır.

«İşte siz de böyle çıkartılacaksınız»; yani kabirlerinizden diri olarak kaldırılarak haşre gönderileceksiniz. Tıpkı bitkilerin yağmur suyuyla diriltilmesi gibi.

«Ölüleri diriltmek» mânâsına gelen *«İnşar»* kelimesi bitkilerin çıkarılması için kullanılmış, ölülerin dirilmesi için de bitkilerin çıkarılması mânâsına gelen *«İhrac»* tabiri kullanılmıştır. Bu, bitirmenin şanını yüceltmek, haşrın durumunu kolaylaştırmak içindir. Yani bitkiyi bitirmek, ölüyü diriltip haşre göndermekten zahirde daha zor bir durumdur. Öyleyse haşre göndermek Allah için daha kolaydır.

12. ayetin metnindeki *«El-Ezvac»* kelimesi ile mahlûkatın sınıfları kastedilmektedir. Burada *«Çift»* mânâsına gelen zevc kelimesinin çoğulu kullanılmıştır. Kelime, sınıf mânâsında kullanılıp meşhur mânâsında kullanılmamıştır.

İbn Abbas *«Ezvac kelimesi tatlı, ekşi, siyah, erkek, dişi gibi*

çeşitlerden ve sınıflardan ibarettir» demiştir. Bazıları *«Allah'tan başka her şeye zevc denilir. Çünkü karşıtı olmayan bir şey yoktur. Meselâ üstün karşılığı alt, sağın karşılığı sol, geçmişin karşılığı gelecektir. Karşıttan münezzeh olan sadece Cenab-ı Hak'tır»* demişlerdir.

«Listestevu» fiilinin başında gelen *«Lam»* harfi, *«Key»* (için) mânâsını ifade eder. İbn Atiyye *«Bu, emir mânâsını ifade etmektedir»* diyor. *«İşte onunla sevinsinler»* ayetindeki *«Lam»* harfi de böyledir.

Allah'ın nimetini anmak kalple olur, ikrarla olur. Sonra dillerinizle onu o nimetlerden ötürü övmeniz bahis konusudur.

«Sahhare» fiili *«Onu misal kılmış, size itaat edici kılmıştır»* anlamındadır. Yani bundan hayret ederek *«Bunu bize musahhar kılan Allah ortaktan münezzehtir»* demeniz için böyle yapmıştır.

İbn'ul-Munzir'in rivayet ettiğine göre, Şehr bin Havşat *«Nimet»*i İslâm nimetiyle tefsir etmiştir.

Ayetin zahirinden anlaşılıyor ki nimeti hatırlamak ve ayette belirtilen hükmü okumak, sadece develere binmek işine mahsus değildir. Gemiye binerken de bu okunur.

Ayetin sonundaki *«Mukrinîn»* kelimesi, güç yetiririz anlamındadır. Olumsuz harf geldiğinden dolayı *«Buna gücümüz yetmez»* mânâsı çıkar. Ayetin mânâsı şudur: *«Bizim gemiyi zaptedecek kuvvetimiz yoktur. Ancak onları bize musahhar kılan Allah'tır, O bizim için gemiyi zapteder.»*

«Biz elbette Rabbimize döneceğiz» cümlesi bineklere binmenin tehlikeli oluşuna işaret eder. Böyle bir durumda, insan daima Ahiret'i düşünmelidir. Bu ayet binicinin katılacağı yolculuğu dü-

şünmesi ve ondan da en büyük yolculuğa —o da Allah'a dönüş yolculuğudur— geçip onu düşünmesi ve bu yolculukta durumlarını, buna göre zapturapt altına alması hakikatine işarettir.

«Allah'ın kullarından Allah'a bir cüz kıldılar»; yani onlar çelişkili sözler sarfetmektedirler. Bir tarafta *«Göklerin ve yerin yaratıcısı Allah'tır»* diye itirafta bulunurlar, sonra da *«Melekler onun kızlarıdır», «Hz. İsa ve Hz. Üzeyr onun oğludur»* demek suretiyle O'na mahlûkun sıfatlarını verirler.

«Çocuk» yerine *«Parça»* mânâsını ifade eden *«Cüz»* kelimesi kullanılmıştır. Çünkü çocuk, babasından bir parçadır.

Bazıları *«Cüz kadınların ismidir»* demiştir. Fakat Zemahşeri *«Arapça'da cüz'ün kadın mânâsına geldiğini söyleyen yalan söylemiş olur»* diyor. Bazıları da *«Havva Hz. Adem'den (O'nun bir cüz'ünden halkedildiği için burada «cüz» kelimesi bütün kadınlar için ariyet yoluyla kullanılmıştır»* demişlerdir.

Bu ayetten anlaşılıyor ki, yaratıcıyı cisimlendirdiklerinden, O'nu hafife aldıklarından; O'na evlâtlar içinde ikinci planda gelen kızları isnad ettiklerinden ötürü onların kâfir oldukları ortaya çıkmış olmaktadır.

«Süs içinde yetiştirilip mücadelede açık olmayanı mı?» cümlesi kısaca şunu ifade etmektedir: Onlar süsler içerisinde büyümeleri âdet olan kız çocuklarını mı Allah'a evlât kılıyorlar? İbn Abbas *«Süs içinde büyütülenlerden maksat kız çocuklarıdır»* diyor. Mücahid, Katade ve Süddi de *«Çocuk anlamındadır»* demişler ve ayetin başındaki hemzenin, vâkâyı inkâr ve çirkin göstermek için getirildiğini belirtmişlerdir.

İbn Zeyd; *«Süs içinde büyütülenden maksat putlardır. Onlar putların çoğunu altın ve gümüşten yaparlardı ve çoğuna süs eşya-*

ları takarlardı» demiştir. Fakat *«Mücadelede açıklayıcı olmayan»* cümlesi bu yoruma manidir. Ancak *«Açıklamak»* ile mücadelenin yokluğunun kastedilmesi halinde bu yorum kabul edilebilir. Yani kendisinden bir mücadele çıkmaz ki açıklayıcı olsun.

Ayet açıkça belirtiyor ki süs içerisinde büyüme ve müreffeh bir şekilde yaşama, yerilen, ayıplanan durumlardandır. Bu, perde arkasında duran gelinlerin işidir. Öyleyse erkek bir insanın bundan sakınması ve uzak durması gerekir. Mücahid *«Bu ayet kadınlara altın ve ipekli gibi eşyaları giyme ruhsatı veriyor»* der.

«Acaba onlar meleklerin yaradılışlarında hazır mı bulundular ki onların kız olduklarına hükmediyorlar?»

Denilir ki: Hz. Peygamber, ehli kitaba; *«Meleklerin dişi olduklarını nereden biliyorsunuz?»* diye sorar, onlar da: *«Atalarımızdan dinledik. Biz şahitlik ederiz ki onlar meleklerin kız oldukları hususunda yalan söylemediler»* derler. Bunun üzerine Cenab-ı Hak *«Onların şahitlikleri yazılacak, Ahiret'te onlardan sorulacaktır»* buyurmuştur.

20. ayetin sonundaki *«Yehrusun»* fiili ya tahmin ederler veya yalan söylerler mânâsındadır. Onların Allah'tan başkasına tapmaları hususunda herhangi bir mazeretleri yoktur. Çünkü onların kelâmından anlaşıldığına göre tapmayı kendilerine Allah emretmiş yahut bundan razı olmuştur. Onun için *«Bunlara tapmayın»* demeyiş veya onlara hemen ceza göndermemiştir.

22. ayetin metnindeki *«Ümmet»* kelimesi din ve yol mânâsındadır. *«Falanın ümmeti yoktur»* sözü dini yoktur anlamındadır. Mutezile'den Cübbai *«Ümmet cemaat demektir»* diyor. Yani biz atalarımızı, bunun üzerinde ittifak etmiş gördük. Fakat cumhur üm-

metin din ve yol mânâsında olduğunu söylemişlerdir. Ömer bin Abdulaziz «*Ümmet yol ve mezhep demektir*» demiştir. Ümme kelimesi, yol mânâsını ifade eder. Cevheri «*Ümme nimet demektir ve aynı zamanda yol ve din anlamına da gelebilir*» demiştir.

Bu ayet Mukatil'in rivayet ettiğine göre Velid bin Muğire, Ebu Süfyan, Ebu Cehil, Rebia'nın oğlu Utbe ve Şeybe hakkında nazil olmuştur.

وَكَذٰلِكَ مَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِيْ قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيْرٍ اِلَّا
قَالَ مُتْرَفُوْهَآ ۙ اِنَّا وَجَدْنَآ اٰبَآءَنَا عَلٰٓى اُمَّةٍ وَّاِنَّا عَلٰٓى اٰثٰرِهِمْ مُّقْتَدُوْنَ ﴿٢٣﴾
قٰلَ اَوَلَوْ جِئْتُكُمْ بِاَهْدٰى مِمَّا وَجَدْتُّمْ عَلَيْهِ اٰبَآءَكُمْ ؕ
قَالُوْٓا اِنَّا بِمَآ اُرْسِلْتُمْ بِهٖ كٰفِرُوْنَ ﴿٢٤﴾ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَانْظُرْ
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِيْنَ ﴿٢٥﴾ وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِيْمُ لِاَبِيْهِ
وَقَوْمِهٖٓ اِنَّنِيْ بَرَآءٌ مِّمَّا تَعْبُدُوْنَ ۙ﴿٢٦﴾ اِلَّا الَّذِيْ فَطَرَنِيْ فَاِنَّهٗ
سَيَهْدِيْنِ ﴿٢٧﴾ وَجَعَلَهَا كَلِمَةًۢ بَاقِيَةً فِيْ عَقِبِهٖ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ
﴿٢٨﴾ بَلْ مَتَّعْتُ هٰٓؤُلَآءِ وَاٰبَآءَهُمْ حَتّٰى جَآءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُوْلٌ
مُّبِيْنٌ ﴿٢٩﴾ وَلَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوْا هٰذَا سِحْرٌ وَّاِنَّا بِهٖ كٰفِرُوْنَ ﴿٣٠﴾
وَقَالُوْا لَوْلَا نُزِّلَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ عَلٰى رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيْمٍ
﴿٣١﴾ اَهُمْ يَقْسِمُوْنَ رَحْمَتَ رَبِّكَ ؕ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَّعِيْشَتَهُمْ
فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجٰتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ
بَعْضًا سُخْرِيًّا ؕ وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُوْنَ ﴿٣٢﴾ وَلَوْلَآ اَنْ
يَّكُوْنَ النَّاسُ اُمَّةً وَّاحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَنْ يَّكْفُرُ بِالرَّحْمٰنِ
لِبُيُوْتِهِمْ سُقُفًا مِّنْ فِضَّةٍ وَّمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُوْنَ ۙ﴿٣٣﴾

23 — (Ey Rasûlüm!) Senden önce de, bir memlekete uyarıcı gönderdiğimizde onların varlıklıları «Biz babalarımızı bir ümmet (din) üzerinde bulduk ve onların izlerine uyduk» demişlerdir.

24 — (O uyarıcı) dedi ki: «Eğer ben size atalarınızın üzerinde bulunduğu yoldan daha güzelini, daha doğrusunu getirmiş olsam da (yine mi bana uymayacaksınız?)». Onlar, «Doğrusu biz kendisiyle gönderilmiş olduğunuz şeyi inkâr edicileriz» dediler.

25 — Biz de onlardan intikam aldık. (Ey Rasûlüm!) Bak! Yalanlayanların sonu nasıl oldu.

26 — (Hatırlat) o zamanı ki İbrahim babasına ve kavmine «Ben sizin taptıklarınızdan uzağım.»

27 — «Ancak beni yaratan müstesnadır. Kuşkusuz ki O beni doğru yola muvaffak edecektir» demişti.

28 — O (İbrahim) ardından geleceklere bu sözü (tevhid inancını) devamlı kalacak (bir miras) olarak bıraktı. Artık belki doğru yola dönerler.

29 — Hayır! Ben onları ve atalarını kendilerine hak ve açıklayan bir peygamber gelinceye dek faydalandırdım.

30 — Onlara hak (Kur'an) geldiğinde «Bu bir sihirdir. Kuşkusuz ki biz bunu inkâr edicileriz» dediler.

31 — Ve «Bu Kur'an iki şehirden, büyük bir adama inmeli değil miydi?» dediler.

32 — (Ey Rasûlüm!) Onlar mı Rabbinin rahmetini taksim ediyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini ötekine derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti onların biriktirdikleri şeylerden daha hayırlıdır.

33 — Eğer insanlar (küfre imrenecek) bir tek ümmet haline gelecek olmasaydı, Rahman (Allah)'a küfredenlerin evlerinin tavanlarını ve üstünden çıkacakları merdivenleri gümüşten kılardık.

(23-33) *«(Ey Rasûlüm!» Senden önce de, bir memlekete...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

23. ayetten 25. ayete kadar olan bölüm, Hz. Peygamber için te selli mahiyetindedir. Allah Teâlâ Rasûl-ü Ekrem'e *«Onların sen yalanlamalarına önem verme. Çünkü senden önceki peygamberlerin başından da bunlar geçmiştir»* demektedir.

«İbrahim'in babasından» maksat Azer'dir Fakat bazı kimseler *«Azer, Hz. İbrahim'in amcasıdır»* demişlerdir.

27. ayetin sonunda gelen *«Seyehdini»* fiilinin başındaki *«Sin»*, tekid içindir, istikbal bildirme harfi değildir. Yani, beni hidayet üzerinde muhakkak sabit kılacaktır.

«Onu ardında (zürriyetinde) kalıcı bir söz kıldı» ayetindeki *«Kılan»* Hz. İbrahim'dir. Kılınan ise Kelime-i Tevhid'dir. Bu görüş Katade, Mücahid ve Süddi'den rivayet edilmiştir. Nitekim, *«Ben sizin taptıklarınızdan beriyim»* sözü de buna işaret etmektedir.

29. ayetin metnindeki Hak'tan maksat ya tevhid veya Kur'an'dır. *«Rasûlun Mubîn»;* peygamberliği açık mucizelerle sabit olan veya tevhidi açık ayetler ve kesin hüccetlerle açıklayan anlamındadır.

«Onlara hak geldiğinde (onları gafletten kurtarmak istediğinde) onlar: «Bu bir sihirdir ve biz bu sihri inkâr edicileriz dediler.»

İKİ ŞEHİR

«Bu Kur'an iki şehirden büyük bir adama inmeli değil miydi?» cümlesindeki iki şehirden maksat, Taif ve Mekke'dir. *«O iki şehrin büyük insanı»* ise mertebesi ve malıyla büyük olanlardır.

İbn Abbas *«Mekke'den olan büyük kişi Velid bin Muğire, Taif'ten olan büyük kişi ise Habib bin Amr bin Umeyr es-Sakafi'dir»* demiştir.

Mücahid *«Mekke'den Utbe bin Rebia, Taif'ten de Kinane isimli kişidir»* demiştir.

Katade *«Mekke'den Velid bin Muğire, Taif'ten Urve bin Mesud es-Sakafi'dir»* der.

Velid bin Muğire'ye Mekke'de *«Kureyş'in reyhanı»* deniliyordu. Velid *«Eğer Muhammed'in dediği hak olsaydı kesinlikle ya bana veya Taif'teki Urve bin Mesud'a gelmesi gerekirdi»* derdi.

«Rabbinin rahmetini onlar mı taksim ediyorlar?» cümlesi, onların cahilliğini ortaya koymak için irad edilmiştir.

«Rahmet»ten maksat, bizim bildiğimiz rahmet de, peygamberlik de olabilir. Peygamberlik olması daha uygundur.

«Biz onların maişetlerini aralarında taksim ettik» yani maişetlerinin sebeblerini aralarında taksim ettik.

Cenab-ı Hak'kın maişet kelimesini kayıtsız bir şekilde zikret-

mesi, rızkın helâlinin de, haramının da Cenab-ı Hak'tan olduğuna delâlet eder. Fakat harama rızası olmadığı için onu irtikâb edene azap eder.

«Rızıkta onların bir kısmını diğer kısmına üstün kıldık»; yani rızıkta ve maişetin diğer sebeplerinde böyle yaptık.

Bazıları *«Hürriyet ve kölelikte»*, bazıları da *«Zenginlik ve fakirlikte»* demek olduğunu söylemişlerdir. Veya emri bil maruf veya nehyi anil münkerde üstün kılınmışlardır.

Ayet metnindeki *«Suhriyyen»* kelimesi Süddi ve İbn Zeyd'e göre hizmetkâr demektir. Çünkü zenginler fakirleri çalıştırır, onlara ücret ve maaş öderler. Böylece bir kısmı diğerlerinin yaşamasına sebep olurlar.

Katade ve Dahhak, bir kısmının diğerine sahip olması anlamına geldiğini söylemişlerdir.

Bazıları da alay etmek mânâsına gelen *«Suhriyye»* kökünden geldiğini söylemiştir. Yani zenginlerin fakirlerle istihza etmesi için... Ebu Hayyan *«Bu, uzak bir ihtimaldir»* demiştir.

«Rabbinin rahmeti onların toplamış olduğundan daha hayırlıdır»; yani peygamberlik ve peygamberliğin gereği olan dünya ve Ahiret saadeti veya hidayet ve iman (Katade ve Süddi'ye göre cennet), bunlar geçici dünya mallarından, zevklerinden daha hayırlıdır.

«İnsanlar bir tek ümmet olmasaydı...» ayeti dünya metaının hakir olduğunu, Allah katında bir kıymet taşımadığını açıklayan bir ayettir. Yani dünyanın hakirliği öyle bir raddededir ki insanlar eğer küfür üzerinde toplanmasalardı o dünyayı biz en mükemmel bir şekilde mahlûkların mertebe bakımından en düşük olanlarına

bile verirdik. İşte küfür üzerinde toplanma buna manidir. Her kâfire nimetin tamamını vermekten vazgeçmenin hikmeti de bu kerahettir.

«*Sukf*», sakf (tavan)ın çoğuludur. Mearic ise a'rac (merdiven) kelimesinin çoğuludur. Yani onlar için gümüşten tavanlar ve üzerine çıkmak için kullanılan merdivenleri kılacaktır.

وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَابًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِـُٔونَ ﴿٣٤﴾ وَزُخْرُفًا
وَإِن كُلُّ ذَٰلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا ۚ وَالْـَٔاخِرَةُ عِندَ
رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٥﴾ وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ الرَّحْمَٰنِ نُقَيِّضْ لَهُۥ شَيْطَٰنًا
فَهُوَ لَهُۥ قَرِينٌ ﴿٣٦﴾ وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ
أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٣٧﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَنَا قَالَ يَٰلَيْتَ بَيْنِى وَبَيْنَكَ
بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ ﴿٣٨﴾ وَلَن يَنفَعَكُمُ الْيَوْمَ
إِذ ظَّلَمْتُمْ أَنَّكُمْ فِى الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٩﴾ أَفَأَنتَ تُسْمِعُ
الصُّمَّ أَوْ تَهْدِى الْعُمْىَ وَمَن كَانَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٤٠﴾
فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُم مُّنتَقِمُونَ ﴿٤١﴾ أَوْ نُرِيَنَّكَ الَّذِى
وَعَدْنَٰهُمْ فَإِنَّا عَلَيْهِم مُّقْتَدِرُونَ ﴿٤٢﴾ فَٱسْتَمْسِكْ بِالَّذِىٓ
أُوحِىَ إِلَيْكَ ۖ إِنَّكَ عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٤٣﴾ وَإِنَّهُۥ لَذِكْرٌ
لَّكَ وَلِقَوْمِكَ ۖ وَسَوْفَ تُسْـَٔلُونَ ﴿٤٤﴾ وَسْـَٔلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِن
قَبْلِكَ مِن رُّسُلِنَآ أَجَعَلْنَا مِن دُونِ الرَّحْمَٰنِ ءَالِهَةً يُعْبَدُونَ ﴿٤٥﴾
وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِيْهِ فَقَالَ إِنِّى رَسُولُ
رَبِّ الْعَٰلَمِينَ ﴿٤٦﴾ فَلَمَّا جَآءَهُم بِـَٔايَٰتِنَآ إِذَا هُم مِّنْهَا يَضْحَكُونَ ﴿٤٧﴾

34 — Evlerinin kapılarını, üzerlerine yaslandıkları tahtaları (hep gümüşten yapardık).

35 — Ve onları altın ziynetler(e boğardık). Bütün bunlar sadece dünya hayatının metaıdır. Ahiret ise Rabbinin katında sakınanlar içindir.

36 — Rahman (Allah)'ın Kur'an'ından kim yüz çevirirse ona bir şeytanı arkadaş ederiz. Ve şeytan artık onun ayrılmaz dostudur.

37 — Kuşkusuz ki o şeytanlar onları her hal-ü kârda (doğru) yoldan çevirirler. Halbuki onlar kendilerini doğru yolda sanırlar.

38 — Nihayet o (şeytanın dostu olan kimse) bize geldiği zaman (şeytana) «Keşke benimle senin aranda doğu ile batı arası kadar uzun bir mesafe olsaydı. Ne kötü arkadaşsın sen» der.

39 — (Onlara): «Bugün (pişmanlık) asla size bir fayda sağlamayacaktır. Çünkü zulmettiniz. Kuşkusuz ki bu azapta sizler ortaksınız» denilecektir.

40 — (Ey Rasûlüm!) Sağırlara sen mi işittireceksin? Yahut körleri ve apaçık sapıklıkta olanları sen mi hidayete erdireceksin?

41 — Eğer seni alıp uzaklaştırsak bile onlardan öç alırız.

42 — Veya onlara vaadettiğimizi sana gösteririz. Çünkü bizim onlara gücümüz yeter.

43 — (Ey Rasûlüm!) Sen sana vahyedilene sımsıkı sarıl. Zira sen dosdoğru yol üzerindesin.

44 — Kuşkusuz ki Kur'an sana ve kavmine bir ikaz ve öğüttür. Yakında ondan sorguya çekileceksiniz.

45 — (Ey Rasûlüm!) Senden önce gönderdiğimiz elçilerimize (bizden) sor: «Rahman (Allah)'tan başka tapılacak mabudlar yapmış mıyız?»

46 — Andolsun biz ayetlerimizle Musa'yı, Firavun ve ileri gelenlerine peygamber olarak gönderdik. (Musa:) «Şüphesiz ki ben Alemlerin Rabbi'nin elçisiyim» dedi.

47 — Fakat (Musa) onlara ayetlerimizi getirince, onlar o ayetlerle alay edip gülmeye başladılar.

(34-47) *«Evlerinin kapılarını, üzerlerine yaslandıkları...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

34. ayet bir önceki ayetin devamı olması hasebiyle dünya metaının değersizliğini, Allah katındaki kıymetini açıklayan bir ayettir. Yani, dünya Allah katında o kadar değersizdir ki, insanların küfür üzerinde biraraya gelmeleri keraheti olmasaydı, mahlûkların en şerlisi olan kâfire, dünyanın hakir ve kıymetsiz oluşundan dolayı en büyük payı verirdik. Cahillerin çoğu kâfire mal vermemizin ona olan sevgimizden ileri geldiği gibi bir itikad taşımasından korkulmasaydı onlara dünyanın tümünü verirdik. Tavanlarını ve merdivenlerini, kanapelerini ve koltuklarını gümüşten yapardık. Kullandıkları her şeyi altın ve gümüş yapmamız işten bile değildi.

Cenab-ı Hak bunları söyledikten sonra *«Bu dünya metaı kısa bir zaman içindir ve süratle zail olup gider»* kanaatini beyan etmek üzere; *«Ve bütün bunlar sadece dünya metaından ibarettirler. Ahiret ise, Rabbinin katında muttakiler içindir»* (özellikle onlara verilecektir) denilmiştir. Muttaki'den maksat şirkten korunan insanlardır. Bazılarına göre hem şirkten hem de diğer günahlardan korunanlardır. Ayet hem dünya hem de onun süslerinden uzaklaşmayı teşvik etmekte, takvaya yönelmeyi tergib etmektedir.

Tirmizi ve İbn Mace, Sehl bin Sa'd'dan şöyle rivayet ederler: «Allah'ın Rasûlü şöyle buyurdu *«Eğer dünya Allah katında bir siv-*

risineğin kanadı kadar kıymet taşısaydı, Allah kâfire dünyada bir tek yudum su dahi içirmezdi.»

Hz. Ali «*Dünya, murdar bir domuz, bir köpek tarafından üzerine işenmiş, cüzzamlı bir insanın elindeki kemikten daha alçaktır*» demiştir.

RAHMAN'IN ZİKRİ

«*Rahman'ın zikri*»nden maksat Kur'an'dır. Rahman'a izafe edilmesi Kur'an'ın âlemlere rahmet olarak verilmesine işaret eder.

«*Ya'şu*» fiili «*Ya'şe*» tarzında da okunmuştur. Fiil aşiye ya'şe veya aşâ-ya'şu tarzında gelir. Kim Allah'ın zikrinden yüz çevirir, kör gibi görmezlikten gelir, dünya lezzetlerine dalarsa onun üzerine insanlardan ve cinlerden şeytanları musallat kılarız ve onlar ona şehvetlerde aşırı gitmesini süslü gösterirler. O günah ve haram işlemek hususunda son raddeye kadar çıkar. Onun üzerine tıpkı pislik üzerinde üşüşen sinekler gibi, üşüşürler.

Zeccac; «*Kim Kur'an'dan ve Kur'an içindeki nimetlerden yüz çevirip, sapıkların bâtıl sözlerine, icraatlarına yönelirse Allah ona bir şeytanla ceza verir. Şeytan onu idlâl edinceye kadar kendisinden ayrılmaz. Onun arkadaşı olur. Ve böylece o artık hidayet olunmaz. Bu da bâtılı hakka tercih edişinden ileri gelir*» demiştir.

«*El-Meşrikayn*» ile maksat doğu ve batıdır. Fakat burada meşrik, mağribe galib geldiğinden, ikisi de meşrik tabiriyle tesniye kılınmıştır. Yani keşke benimle senin aranda batının doğudan, doğunun batıdan uzaklığı kadar bir mesafe olsaydı.

İbn Said «*Meşrikayn*» kelimesinde tağlib olmadığını ve güneşin senenin en kısa günlerindeki doğuş noktasıyla senenin en uzun

günlerindeki doğuş noktasının kastedildiğini söylemektedir. Yani, Keşke aramızda güneşin senenin en kısa günlerindeki doğuş noktası ile en uzun günündeki doğuş noktası arasındaki uzaklık kadar olsaydı.

Ey şeytan! Ne kötü arkadaşsın sen. Çünkü beni saptırdın. Beni rezil edici azaba düçar ettin, daima bir mahcubiyet, sıkıntılı bir hayat içine soktun.

Ey Rasûlüm! Eğer onların azabını görmezden önce ve bu azaptan ötürü senin ve müslümanların göğüsleri şifa bulmazdan önce, senin ruhunu kabzedecek olursak, dünya ve Ahiret'te mutlaka onlardan intikamını alırız. Veya onlara vaadettiğimizi sana göstermeye de kudretimiz yeter.

Cenab-ı Hak bu ayette vaadi vaid yerine kullanıyor. Bu vaadin muhakkak yerine geleceğine işaret eder. Çünkü vaadden dönmek sözkonusu değildir. Vaid de olabilir. Nitekim Allah'ın dediği gibi de oldu. Onların ileri gelenlerinin hiçbiri Bedir Günü'nde ve diğer savaşlarda kurtulamadılar. Ancak iman kalesine sığınanlar müstesna.

43. ayet Hz. Peygamber'i teselli etmekle birlikte, onun ve ümmetinin daimi bir şekilde ayetlere sarılmalarını ve onunla amel etmelerini de emretmektedir. Yani ya senin ölmen durumunda mutlaka onlardan intikam alırız veya onlara vaadettiğimizi sana gösteririz. O halde sen sana vaadedilene sıkı bir şekilde sarıl.

44. ayetteki *«Hu (O)»* zamiri Kur'an'a racidir. Yani Kur'an hem senin, hem de kavmin için büyük bir şereftir.

İbn Abbas, Mücahid, Katade, Süddi ve İbn Zeyd *«Rasûlullah'ın kavminden maksat Kureyş'tir»* demişlerdir.

İbn Adiy ve İbn Merduveyh, Hz. Ali'den şöyle rivayet etmişlerdir: «Allah Rasûlü kabilelere *«Bana yardımcı olun»* der ve onlara sonunda galip gelecekleri vaadinde bulunurdu. Onlar *«Senden sonra yerine kim geçecek?»* diye sorduklarında hiçbir cevap veremiyordu. Çünkü bu hususta bir emir almamıştı. Ta ki bu ayet inince kadar. Bundan sonra böyle bir şey kendisine sorulduğunda *«Kureyşliler geçecektir»* diyordu. Fakat Kureyşliler Rasûl-ü Ekrem'e tâbi olmadılar. Bu hususta ona Ensar tâbi oldu.

İNSANIN HESAP VERMESİNİ GEREKTİREN ŞEY

«Siz Kıyamet Günü'nde Kur'an'dan ve İslâm ahkâmını icra hussusunda hesaba çekileceksiniz». Hasan, Kelbi ve Zeccac; ayeti *«Allah'ın size kılmış olduğu şerefin şükrünü eda edip etmeme hususunda hesaba çekileceksiniz»* şeklinde yorumlamışlardır.

«Senden önceki peygamberlerden sor»; yani onların yeryüzünde kalan ümmetlerinden sor.

Allah'tan başkasına tapılması için bir hüküm verilip verilmediği hususunda onlara sorulacaktır. Yani bütün peygamberlerin ümmetleri bu hususta şahittirler ki Allah'tan başkasına ibadet edilmesi için bir hüküm yoktur. Bu husus Hz. Muhammed'in icad ettiği bir şey değildir ki onu yalanlıyor, ona düşmanlık yapıyorsunuz.

Ferra *«Peygamberlere sormaktan maksat, onların kitaplarını okuyup bilgi almaktır» demiştir.* Bu yorum Hasan Basri, Mücahid, Katade, Süddi, Ata ve İbn Abbas'tan da gelmiştir.

Bazıları *«Sual sormak burada araştırma yapmak, geçmiş ümmetlerin eserlerine bakmak demektir»* demişlerdir. Bazıları

da «*Rasûl-ü Ekrem Beyt'ul-Makdis'te peygamberlerle biraraya geldiği zaman kendisine bu suali sor denildi. Fakat kesinlikle bunun böyle olduğunu bildiği için sormadı*» demişlerdir.

Bu yorumların çoğuna göre hitap Rasûl-ü Ekrem'edir. Fakat El-Bahr'da hitabın dinleyiciye olduğu yazılıdır. Yani ayeti dinleyen herkes, eski dinleri araştırmalı, o peygamberlerin etbaından «*Acaba peygamberleri Allah'a tapmaktan başka bir ibadet getirdi mi?*» kesinlikle hepsi de böyle bir şey vaki olmamıştır diye cevap vereceklerdir.

46. ve 47. ayetler yine Cenab-ı Hak'tan Hz. Muhammed'e bir tesellidir. Ayrıca müşriklerin «*Niçin bu Kur'an Taif veya Mekke'nin ileri gelenlerinden bir kişiye inmedi?*» sözünü iptal etmeye matuftur. Zira Hz. Musa peygamber olduğunda kendisinin dünya süsleri yoktu. Firavun'la onun arasında olanlar oldu ve Allah vahy ile onu teyid etti.

Hz. Musa, davasında doğru olduğuna dair delilleri getirdiğinde Firavun ve kavmi o delillerle istihza ettiler ve onlara güldüler. Tıpkı Kureyş'in Hz. Muhammed'e gönderilen ayetlerle istihza ederek gülmeleri gibi.

وَمَا نُرِيهِمْ مِنْ اٰيَةٍ اِلَّا هِيَ اَكْبَرُ مِنْ اُخْتِهَا ۖ وَاَخَذْنٰهُمْ
بِالْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿٤٨﴾ وَقَالُوْا يٰٓاَيُّهَ السّٰحِرُ ادْعُ لَنَا
رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ ۚ اِنَّنَا لَمُهْتَدُوْنَ ﴿٤٩﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ
الْعَذَابَ اِذَا هُمْ يَنْكُثُوْنَ ﴿٥٠﴾ وَنَادٰى فِرْعَوْنُ فِيْ قَوْمِهٖ
قَالَ يٰقَوْمِ اَلَيْسَ لِيْ مُلْكُ مِصْرَ وَهٰذِهِ الْاَنْهٰرُ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِيْ ۚ
اَفَلَا تُبْصِرُوْنَ ﴿٥١﴾ اَمْ اَنَا خَيْرٌ مِّنْ هٰذَا الَّذِيْ هُوَ مَهِيْنٌ ۙ
وَّلَا يَكَادُ يُبِيْنُ ﴿٥٢﴾ فَلَوْلَآ اُلْقِيَ عَلَيْهِ اَسْوِرَةٌ مِّنْ ذَهَبٍ
اَوْ جَآءَ مَعَهُ الْمَلٰٓئِكَةُ مُقْتَرِنِيْنَ ﴿٥٣﴾ فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهٗ
فَاَطَاعُوْهُ ۚ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمًا فٰسِقِيْنَ ﴿٥٤﴾ فَلَمَّآ اٰسَفُوْنَا
انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَاَغْرَقْنٰهُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿٥٥﴾ فَجَعَلْنٰهُمْ
سَلَفًا وَّمَثَلًا لِّلْاٰخِرِيْنَ ﴿٥٦﴾ وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا اِذَا قَوْمُكَ
مِنْهُ يَصِدُّوْنَ ﴿٥٧﴾ وَقَالُوْٓا ءَاٰلِهَتُنَا خَيْرٌ اَمْ هُوَ ۚ مَا ضَرَبُوْهُ
لَكَ اِلَّا جَدَلًا ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُوْنَ ﴿٥٨﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا عَبْدٌ
اَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنٰهُ مَثَلًا لِّبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ۚ ﴿٥٩﴾ وَلَوْ نَشَآءُ
لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَّلٰٓئِكَةً فِي الْاَرْضِ يَخْلُفُوْنَ ﴿٦٠﴾

48 — Biz onlara hiçbir ayet (mucize) göstermiş olmayalım ki biri diğerinden daha büyük olmasın. Belki dönerler diye onları azaba uğrattık.

49 — Onlar «Ey sihirbaz! Davetine icabet edeceğiz. (Yeter ki) seninle ahdi bulunan Rabbine bizim için yalvar. Biz doğru yola geliriz» dediler.

50 — Ne zaman üzerlerinden azabı kaldırdık, onlar hemen ahitlerini bozdular.

51 — Firavun kavmi içinde seslenerek şöyle dedi: «Ey kavmim! Mısır'ın mülkü benim değil mi? Bu ırmaklar benim altımdan akmıyor mu? Görmüyor musunuz?»

52 — «Ben sözü açık söylemeyecek derecede aciz olan bir adamdan (Musa'dan) daha değerli değil miyim?»

53 — «O'na niye altın bilezikler verilmemiş veya onunla beraber bulunmak üzere niye melekler inmemiş?»

54 — İşte böylece Firavun kavmini aldattı. Onlar da ona itaat ettiler. Çünkü bunlar fasid kimselerdi.

55 — Bizi öfkelendirince, onlardan intikam aldık. Ve böylece hepsini (suda) boğduk.

56 — İşte böylece biz onları sonra gelenlere ibret verici bir geçmişle misal yaptık.

57 — (Ey Rasûlüm!) Meryem oğlu, bir misal olarak (ortaya) atılınca kavmin hemen bundan dolayı kahkaha ile gülmeye başladılar.

58 — (Ey Rasûlüm!) Dediler ki: «Bizim mabudlarımız mı hayırlı yoksa o mu?» Bunu seninle tartışmak için (ortaya) attılar. Hayır, bunlar cedelci bir topluluktur.

59 — Meryem oğlu İsa kendisine nimet verdiğimiz ve İsrail-oğulları için (ibret) kıldığımız bir kuldan başkası değildir.

60 — Biz eğer dileseydik, elbette yeryüzünde sizden sonra yerinize gelecek melekler yaratırdık.

(48-60) *«Biz onlara hiçbir ayet (mucize göstermiş olmayalım ki...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Onlara gösterdiğimiz bir ayet mutlaka ötekinden daha büyük*tür»* cümlesi Hz. Musa'ya verilen mucizelerin en büyük mucizeler olduğunu ve her birinin kendisinden öncekilerden daha büyük olduğunu ve her birinin kendisinden öncekilerden daha büyük olduğunu ifade etmektedir. İkinci derecede verilenin, birinci derecede verilenden daha büyük olmasının nedeni şudur: Her mucize bir ilmi iktiza eder. İkinci mucize de ilim iktiza eder. Böylece ikincide, birinci mucizenin ilmi ile ikinci mucizenin ilmi biraraya gelmiş olur. Bu daha açıktır. Ayetlerin kardeş olmasının mânâsı aralarında şeklen münasebet olması demektir. Yani mânâ bakımından birbirine yakındır.

Bazılarına göre gösterilen her mucizenin kendisine mahsus bir çeşit icazı vardır. O yönden diğer ayetlerden üstündür. Öyleyse aynı şeyin hem üstün hem de kendisinden üstün olması değişik itibarlarla zarar vermez.

«Onları azapla yakaladık»; yani onlara sıkıntılı, kıtlık seneleri verdik. Kendilerine çekirgeyi kımılı musallat kıldık. Cumhura göre *«Ey sihirbaz, ey büyücü!»* tazim hitabıdır. Onlar sihir ilminde mahir olan her alime sihirbaz derlerdi. Tabersi, Mecma'ul-Beyan' da bunu Kelbi ve Cübbai'den rivayet etmiştir.

Bazılarına göre, *«Ey sihirde karşısına çıkan herkesi mağlûp eden!»* demektir. Ve bu hitap tazim tazim içindir. Bazıları ise *«Bu hitap istihza ve düşük sayma hitabıdır. Hz. Musa'ya böyle demelerine fazla ahmak oluşları sebep olmuştur»* demiştir. (Bu yorum Hasan Basri'den rivayet edilmektedir).

«Allah'ın Hz. Musa katındaki ahdinden» maksat peygamberliktir. Buna ahd denilir. Çünkü Cenab-ı Hak peygamberlerine, onu nübüvvetle şerefli kılacağını vaad etmiştir. Peygamber de bu peygamberlik vazifesini yüklenecek ve onun ağırlıklarına tahammül gösterecektir. Veya peygamberliğin korunan birtakım akları vardır. Tıpkı ahdin korunduğu gibi. Veya burada idarecilerin yazdığı ahid gibi bir ahid kastedilmektedir. Çünkü peygamberlik de Cenab-ı Hak'tan gelen bir ayet, bir mânâdır.

ŞARTLI İMAN

«Eğer Allah bizden bu sıkıntıları giderirse iman edeceğiz ve iman üzerine sebat göstereceğiz.»

Bazılarına göre *«Hidayet oluruz»* ifadesinden maksat, iman eder ve İsrailoğulları'nın seninle beraber göç etmesine izin veririz, demektir. Allah azabı kaldırdıktan sonra, Firavun Kıptiler'in ileri gelenlerini toplar ve *«Mısır mülkü benim değil midir? Bu nehirler benim altımdan akıp gitmiyorlar mı?»* diye bağırır. Maksadı kendisini onların nezdinde büyütmekti. O ayrıca onların Hz. Musa'ya iman edeceklerinden de korkuyordu. *«Mısır mülkü»*nden maksat zaptettiği,tasarruf ettiği ve hakim olduğu topraklardır. Bununla hem Mısır ve hem de Mısır'a tabi olan, İskenderiye'den İsfahan'a kadar olan ülkeler kastedilmektedir. Nehirlerden maksat, Nil'den çıkan kanallardır. Meselâ Kral Nehri, Binyat Nehri, Hinis Nehri gibi. Tulun nehri ise o zamanlar vardı. Fakat sonradan ka-

panmış ve İslâm döneminde Mısır Kralı Ahmet bin Tulun tarafından açılmıştır.

«Benim altımdan»; yani emrimin altından demektir.

Bazı müfessirler *«Nil'den kanallar çıkar, onun sarayının altından geçer. O da onlara bakardı»* demiştir. Bazıları *«Büyük bir tahtı vardı. Altından da Nil'den ayrılan nehirler akıp giderdi»* demiştir. Bazıları Bazıları da ayete *«Onun bostanları vardı. Orada nehirler akıp giderdi»* şeklinde yorumlar getirmişlerdir.

Dahhak; *«Nehirlerden maksat kumandanlar ve idarecilerdir. Onların Firavun'un altından akıp gitmeleri ise onların onun bayrağı altında olmaları ve onun emrini yerine getirmeleri demektir»* der. Fakat Dahhak burada ayetin zahirinden uzak bir yoruma başvurmuştur.

Ayeti mallarla, atlarla tefsir edenlerin tefsirleri de uzaktır. Batınî grupların tefsirlerine benzerlikleri sebebiyle, bu yorumlara iltifat etmemek gerekir.

52. ayetin metnindeki *«Mehîn»* kelimesi zayıf, hakir ve zelil demektir. Firavun'un iddiasına göre Hz. Musa böyleydi. Dili söz anlatmakta zorluk çekecek kadar tutkundu. Cumhura göre Hz. Musa'nın dilinde, ateş korunu ağzına attığından dolayı bir pelteklik vardı. Fakat Firavun'un iddia ettiği kadar da değildi.

«Dilimdeki peltekliği çöz» diye dua ettiğinde o peltekliğin çözüldüğü kanaatine sahip olanlar; *«Yani Musa doğruluğuna delâlet eden delillerini neredeyse açıklayamaz demek istiyor»* demişlerse de bu, Hz. Musa'ya atılan bir iftiradır. Hz. Musa'nın münazarası, Firavun'a verdiği cevaplarla onu susturması güneşten daha açıktır.

«Niçin onun üzerine altından bilezikler atılmadı?» sözünden maksat O'nun kral, hükümdar olmasıdır. Mücahid, *«Onlar bir kişiyi hükümdar yaptıklarında koluna iki altın bilezik takarlar, boynuna da altından yapılmış bir gerdanlık geçirirlerdi Bu da onun hükümdarlığının alâmetiydi»* demiştir.

«Niçin onunla beraber peşisıra melekler gelmediler?»

Katade ve Mücahid; *«Mukterinin»* ifadesinden maksat beraber yürüyenlerdir. İbn Abbas *«Onun muhalliflerine karşı ona yardım edenlerdir»* demiştir. Firavun bu sözle kavmine şu vehmi veriyordu: *«Allah'ın elçileri de kralların elçileri gibi olmalıdır. Semadan gelen askerlerle desteklenmelidirler ki onları Allah'ın gönderdiği bilinsin.»*

«İstehaffe» fiili İbn'ul-Arabi'ye göre *«Cahil saydı»* demektir. Yani kavmini cahil saydı. Onlar da zaten akıllarını kullanmadıkları için ona itaat ettiler. Aslında onlar Allah'ın itaatinden çıkmış bir gruptu.

55. ayetteki *«Asefuna»* fiili İbn Abbas'ın rivayetine göre öfkelendirmek, kızdırmak demektir. Ali bin Ebi Talha'dan gelen rivayete göre İbn Abbas, *«Kırdılar mânâsını ifade eder»* demiştir. Maverdi *«Kırmak ile öfkelendirmek arasında mânâ farkı vardır. Zira kırmak hoşnutsuzluğu izhardır. Öfke ise intikam istemektir»* demiştir. Kuşeyri *«Asef burada gazap mânâsındadır»* der.

Firavun'un kavmini kendileri gibi amel edenlere selef ve gelecekte onların amelleriyle amel edenlere de temsil kıldık. Mücahid *«Onları selef kıldık; yani Ümmet-i Muhammed için ibret kıldık»* demiştir. Veya *«Senin kavminin kâfirlerine onları önder kıldık. Onlar kavminin önüne geçer onları cehenneme götürür. Onlardan sonra gelenler için de bir mevize kıldık»* demektedir.

Selef, önder demektir. Cemi, eslef veya sullaf şeklinde gelir. Veya salifin çoğuludur.

Meryem oğlu İsa misal c`arak anlatılınca kavmi, hemen bağrışmaya, çılgınlık yapmaya başladılar. Rivayet ediliyor ki «*Senden önceki peygamberlere sor*» ayeti indikten sonra Hz. İsa'nın durumunu ele aldılar. «*Muhammed hıristiyanların İsa'ya taptıkları, onu ilâh edindikleri gibi bizden kendisini ilâh edinmemizi istiyor*» dediler. (Bu yorum Katade ve Mücahid'den gelmektedir). Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu ayeti indirmiştir.

58. ayetin metnindeki «*Hasimune*» kelimesi bâtılla mücadele ederler demektir. Tirmizi Ebu Umame'den şöyle rivayet ediyor:

Allah'ın Rasûlü, «*Hidayet üzerinde bulunduktan sonra bir kavim, ancak cedel nedeniyle saptır*» dedi ve şu ayeti okudu: «*Bunu sadece tartışma için ortaya attılar. Doğrusu onlar kavgacı bir toplumdur.*»

Hz. İsa ancak Allah'ın peygamberlik nimetine mazhar olan bir kuludur. İsrailoğulları için bir mucize ve ibrettir. Onunla Allah'ın kudretine istidlâl edilir. Çünkü O babasız olarak dünyaya geldi. Sonra ona ölülerin diriltilmesi, kör ve sağırların sıhhate kavuşturulması, alaca ve hastalıkları sağlamlaştırma mucizesi verildi. Ondan başkasına bunlar verilmemişti. Oysa İsrailoğulları o dönemde yeryüzünde Allah'ın en hayırlı kullarıydı.

Bazı müfessirler «*Allah'ın nimetine mazhar olan kuldan maksat Hz. Muhammed'dir*» demişlerse de birinci yorum daha açıktır. Zira burada Hz. İsa meselesi sözkonusudur.

«*Eğer dileseydik kesinlikle sizden melekler kılardık*» cümlesi sizin yerinize melekleri kılardık demektir. Onlar size halef olurlar-

dı. (Bu yorum Süddi'nindir ve benzeri Mücahid'den de gelmiştir). Yani melekler sizin yerinize yeryüzünü imar ederlerdi.

El-Ezheri *«Buradaki «min» kelimesi bazen bedel için gelir. Nitekim bu ayette de öyledir»* demiştir.

Zemahşeri Keşşaf'ta, ayete şu yorumu getiriyor: *«Bizim kudretimiz en acaip işlere, en garip yaratışlara yeteceği için sizden melekleri doğurtup dünyaya getirebilirdik. Çocuklarınız size halef oldukları gibi onlar da yeryüzünde size halef olabilirlerdi.»* (1)

Beyzavi de aynı şekilde Keşşaf'a katılmaktadır. Hazin, *«Hitap Mekkeliler'edir»* diyor. Yani; Ey Mekkeliler! Eğer dileseydik sizi helâk eder, sizin yerinize melekeri kılardık. Onlar yeryüzünü imar ve Allah'a itaat hususunda size halef olurlardı.

(1) Zemahşeri, Keşşaf, cilt: 5, sh: 230

وَاِنَّهٗ لَعِلۡمٌ لِّلسَّاعَةِ فَلَا تَمۡتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُوۡنِ ؕ
هٰذَا صِرَاطٌ مُّسۡتَقِيۡمٌ ﴿٦١﴾ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيۡطٰنُ ۚ اِنَّهٗ لَكُمۡ
عَدُوٌّ مُّبِيۡنٌ ﴿٦٢﴾ وَلَمَّا جَآءَ عِيۡسٰى بِالۡبَيِّنٰتِ قَالَ قَدۡ جِئۡتُكُمۡ
بِالۡحِكۡمَةِ وَلِاُبَيِّنَ لَكُمۡ بَعۡضَ الَّذِىۡ تَخۡتَلِفُوۡنَ فِيۡهِ ۚ
فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيۡعُوۡنِ ﴿٦٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ رَبِّىۡ وَرَبُّكُمۡ فَاعۡبُدُوۡهُ ؕ
هٰذَا صِرَاطٌ مُّسۡتَقِيۡمٌ ﴿٦٤﴾ فَاخۡتَلَفَ الۡاَحۡزَابُ مِنۡۢ بَيۡنِهِمۡ ۚ
فَوَيۡلٌ لِّلَّذِيۡنَ ظَلَمُوۡا مِنۡ عَذَابِ يَوۡمٍ اَلِيۡمٍ ﴿٦٥﴾ هَلۡ يَنۡظُرُوۡنَ
اِلَّا السَّاعَةَ اَنۡ تَاۡتِيَهُمۡ بَغۡتَةً وَّهُمۡ لَا يَشۡعُرُوۡنَ ﴿٦٦﴾
اَلۡاَخِلَّآءُ يَوۡمَئِذٍۢ بَعۡضُهُمۡ لِبَعۡضٍ عَدُوٌّ اِلَّا الۡمُتَّقِيۡنَ ؕ ﴿٦٧﴾
يٰعِبَادِ لَا خَوۡفٌ عَلَيۡكُمُ الۡيَوۡمَ وَلَاۤ اَنۡتُمۡ تَحۡزَنُوۡنَ ۚ ﴿٦٨﴾ اَلَّذِيۡنَ
اٰمَنُوۡا بِاٰيٰتِنَا وَكَانُوۡا مُسۡلِمِيۡنَ ۚ ﴿٦٩﴾ اُدۡخُلُوا الۡجَنَّةَ اَنۡتُمۡ
وَاَزۡوَاجُكُمۡ تُحۡبَرُوۡنَ ﴿٧٠﴾ يُطَافُ عَلَيۡهِمۡ بِصِحَافٍ مِّنۡ ذَهَبٍ
وَّاَكۡوَابٍ ۚ وَفِيۡهَا مَا تَشۡتَهِيۡهِ الۡاَنۡفُسُ وَتَلَذُّ الۡاَعۡيُنُ ۚ وَاَنۡتُمۡ
فِيۡهَا خٰلِدُوۡنَ ۚ ﴿٧١﴾ وَتِلۡكَ الۡجَنَّةُ الَّتِىۡۤ اُوۡرِثۡتُمُوۡهَا بِمَا كُنۡتُمۡ
تَعۡمَلُوۡنَ ﴿٧٢﴾ لَكُمۡ فِيۡهَا فَاكِهَةٌ كَثِيۡرَةٌ مِّنۡهَا تَاۡكُلُوۡنَ ﴿٧٣﴾

61 — Kuşkusuz ki o (Meryem oğlu İsa) Kıyamet'in ilmi (alameti) dir. Artık ona dair şüpheye düşmeyin. Buna uyun. Bu doğru bir yoldur.

62 — Sakın şeytan sizi yoldan çevirmesin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır.

63 — İsa açık delillerle geldiği zaman şöyle dedi: «Ben size hikmet getirdim. Ayrılığa düştüğünüz şeylerden bir kısmını size açıklamak için geldim. Allah'tan korkun ve bana itaat edin.»

64 — «Muhakkak ki Allah benim de Rabbimdir sizin de rabbinizdir. Öyleyse O'na ibadet edin. Bu doğru yoldur.»

65 — Fakat aralarında çıkan gruplar birbirleriyle ihtilâfa düştüler. Acı bir günün azabı karşısında vay o zulmedenlerin haline!

66 — Onlar kendilerinin haberi olmadan Kıyamet'in ansızın kendilerine gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar?

67 — Dostlar o gün birbirlerine düşmandır. Ancak takva sahipleri müstesna!

68/69 — Ey ayetlerimize inanmış ve müslüman olmuş kullarım! Bugün sizin için hiçbir korku yoktur. Siz mahzun da olmayacaksınız.

70 — Siz ve eşleriniz ağırlanmış olarak cennete girin!

71 — Onların üzerlerinde altın tepsiler ve kadehlerle dönüp dolaşılacaktır. Orada onların canlarının hoşlandığı ve gözlerinin haz duyduğu her şey vardır. (Ey müminler) siz orada ebedi kalıcılarsınız!

72 — İşte bu, yaptığınız (iyilikler) den dolayı kendisine varis kılındığınız cennettir.

73 — Burada sizin için kendisinden yiyeceğiniz bol bol meyveler vardır.

(61-73) *«Kuşkusuz ki o (Meryem oğlu İsa) Kıyamet'in...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Bu ayetin tefsiri şöyledir: Hz. İsa, inişiyle Kıyamet'in alâmetlerinden bir alâmettir. Veya babasız olarak dünyaya gelmesiyle Kıyamet alâmetlerinden bir alâmettir. Veya ölüleri diriltme mucizesiyle Kıyamet'in alâmetidir. Yani böyle olması Kıyamet'in kopmasının muhakkak olduğuna delildir ki kâfirlerin inkâra yeltendiği en başta gelen konulardan biri de Kıyamet'in kopmasıdır.

Ayetin yorumu ne şekilde olursa olsun Kıyamet Günü veya onun alâmeti Kıyamet'in bilinmesine vasıta olan nesne demektir.

KIYAMET'İN İLMİ

«O Kıyamet'in ilmidir» tabirinde mübalâğa vardır. Yani sadece Kıyamet'in ilmi veya alâmeti Hz. İsa'nın nüzulü veya babasız dünyaya gelmesi veya ölüleri diriltmesi değildir. Başka alâmetler de vardır. Fakat en başta gelen bu alâmetlerdir.

Ayet metnindeki *«İlmin»* kelimesi bazı kıraatlarda *«Alemin»* şeklinde okunmuştur. O zaman alâmet, nişan mânâsındadır.

Hasan Basri, Katade ve Said bin Cübeyr *«Zamir Kur'an'a racidir»* der. Yani Kur'an Kıyamet'in ilmi veya alâmetidir. Çünkü Kur'an Kıyamet'in yakın oluşuna işaret eder. Veya Kıyamet'in dehşetleri ve durumları Kur'an'la bilinmektedir.

İbn Abbas, Mücahid, Dahhak, Süddi ve Katade burada Hz. İsa'nın çıkışının kastedildiği görüşündedir. O Kıyamet'in alâmetlerindendir. Zira Cenab-ı Hak Kıyamet'ten önce Hz. İsa'yı gökten indirecektir. Nitekim Deccal'in çıkışı da aynı şekilde Kıyamet'in alâmetlerindendir.

Hz. İsa'nın getirdiği beyyinelerden maksat mucizelerdir. Veya İncil'in ayetleridir veya getirdiği şeriatlardır veya hepsi birden kastedilmiş olabilir.

Hz. İsa, Beni İsrail'e *«Ben size hikmeti getirdim»* demiştir. Hikmeti *«İncil»* ile tefsir eden Kuşeyri ve Maverdi'dir. Şüddi *«Peygamberliği getirdim demektir»* der. Süddi'nin diğer bir rivayetinde *«Size aklın kendileriyle hükmedeceği bazı kaziyyeler getirdim»* denilmiştir.

Ebu Hayyan *«İlâhi hikmetleri iktiza eden sünnetleri size getirdim»* anlamını verirken, Dahhak, *«Mevizeler getirdim»* anlamında olduğunu söyler.

Onların ihtilâf ettikleri noktalar dinî meselelerdir. Teklifler ile ilgili meselelerdir. Yoksa bilinmesiyle mükellef olmadıkları meseleler değil. Çünkü peygamberler dünya konularındaki ihtilâfları halletmek için gönderilmemişlerdir. Ziraatin nasıl olacağı, nasıl kanal yapılacağı gibi meseleler peygamberlerin vazifeleri değildir. Hz. Peygamber'in *«Siz dünya işlerini benden daha iyi bilirsiniz»* hadisi de buna işaret etmektedir. Açıklamaktan maksat mufassal açıklamalardır. Hepsinin açıklanması mümkün olmadığı için, ba-

zıları mufassal açıklanmış, bazıları da müctehidlerin ictihadlarına havale edilmiştir.

Ebu Ubeyde *«Hz. İsa'nın açıklayacağı ihtilâflı noktalardan maksat onlar için haram edilenlerdir. Hz. İsa onlara develerin etini, her hayvanın iç yağını ve cumartesi günü balık avlamayı helâl kıldı»* der.

*«Aralarında ihtilâfa düşen hizipler»*den maksat yahudi ve hıristiyanlardır. Çünkü ikisi de davet ümmetidirler. Bazıları *«İcabet ümmeti olan hıristiyanlar kastedilmektedir. Çünkü onlar da kendi aralarında Melkaniye, Nasturiye, Yakubiye gibi çeşitli mezheplere ayrılmışlardır»* demişlerdir.

66. ayetin başındaki *«Yenzurune»* fiili bakmak değil beklemek mânâsını ifade eder: *«Yentezirune»* demektir. Yani onlar Kıyamet'in ansızın gelmesinden başka hiçbir şey beklemezler. O koptuğu zaman ondan gafil olacaklardır. Bütün insanların Kıyamet'in kopmasından gafil olacakları bir anda Kıyamet kopacaktır. Bu yorum İbn Merduveyh'in Ebu Said'den rivayet ettiği şu hadisle desteklenmektedir: *«Kıyamet kişi koyununu sağarken veya elbiselerini ellerine alırken ansızın kopacaktır»*. Bunu söyleyen Rasûl-ü Ekrem daha sonra 66. ayeti okumuştur.

Kıyamet koptuğu gün, dostluklar tamamen sona erer. Ancak muttakilerin sevgisi kalır. Onlar Allah yolunda doğru bir şekilde birbirleriyle dost olanlardır. Çünkü onlar Allah yolunda sevmenin sevabına inanırlar.

Bazıları *«Dostların dostlukları o gün sona erer. Ancak kötü dostlardan sakınanların dostluğu kalır»* mânâsını vermişlerdir.

Birinci yoruma göre muttaki, Allah rızası için arkadaşını seven kişidir ki sevgisine ilâhi sevgiden başka bir şey karışmasın

diye dikkat etmiştir. İkinci yoruma göre kötülerin sohbetinden sakınan kişi demektir. Ayet, Ubey bin Halef ve Ukbe bin Ebi Muayt hakkında nazil olmuştur.

KORKUSUZ GÜN

«Ey kullarım! Bugün size korku yoktur...» ayeti Kıyamet Günü'nde muttakilerin, Allah rızası için birbirlerini sevenlerin o gün ne durumda olacaklarını ortaya koymaktadır.

Mutemer bin Süleyman şöyle der: *«İnsanlar haşre gönderildiğinde korkmayan, ürkmeyen hiç kimse yoktur. O zaman «Ey kullarım bugün size korku yoktur» diye seslenilir. Ve bütün insanlar bu hitaba dahil olduklarını umarlar. Hemen bu hitabın arkasından «Onlar ayetlerimize inanmış ve müslüman olmuş kimselerdi» hitabı gelir. Böylece kâfirler bundan ümitsiz olurlar.»*

70. ayetin son kelimesi *«Tuhberune»;* yüzünüzde eseri görüldüğü halde sevinirsiniz, sevince garkedilirsiniz veya süslenirsiniz demektir. Zeccac *«Size çok büyük bir ikram yapılır»* der.

«Sıhaf» kelimesi sahfenin çoğuludur ve çanak demektir. *«Ekvab»* kelimesi ise kübün çoğuludur ve kulpsuz testi demektir. Yemek kapları içme kaplarından daha fazla olduğundan Cenab-ı Hak birincisini cem'i kesre, ikincisini cem'i kılle olarak getirmiştir.

«Cennetlerde canların çektiği ve gözlerin hoşlandığı her şey vardır.»

Bazı alimlere göre, *«Önlerindeki altın tepsiler»* tabiriyle yiyeceklere, *«Kadehler»* tabiriyle de içeceklere ve, *«Orada canların çektiği, gözlerin hoşlandığı»* tabiriyle evliliklere ve giyimlere işaret edilmiştir. Böylece nefsanî isteklerin hepsi verilmiş olur ve onla-

rın dışında en büyük lezzet kalır. Bu ise Cenab-ı Hak'kın yüzüne bakmaktır. «*Gözlerin hoşlandığı*» cümlesiyle işaret edilen işte budur.

Caferi Sadık, «*Canların çektiği ile gözlerin hoşlandığı arasında oldukça fark vardır. Çünkü cennetteki bütün nimet ve şehvetler gözün hoşnutluğu yanında, denize sokulan bir parmağın aldığı kadardır. Zira cennet lezzetlerinin nihayet bir sonu vardır. Fakat baki olan yurtta gözün hoşnut olması, ancak baki olana bakmakla olur. Bunun da ne hududu ne de sonu vardır*» demiştir.

Bazı rivayetlere göre «*Canların çektiği, gözlerin hoşlandığı*» şeyler genel olarak ifade edilmektedir.

Bazı müfessirler «*72. ayetteki miras, elde etmekten kinayedir*» demiştir. İbn Ebi Hatim ve İbn Merduveyh, Ebu Hureyre'den şöyle rivayet ediyorlar: «*Hiçbir insan yoktur ki onun cennette ve cehennemde birer konağı olmasın. Kâfir cehennemdeki müminin konağına sahip olmak suretiyle, mümin de kâfire ait cennetteki konağa sahip olmak suretiyle ona mirasçı olur.*»

Ayetin yorumu ne olursa olsun, cenneti elde etmek için amelin sebep olması bahis konusu değildir. Ancak Allah'ın lütuf ve rahmetiyle cennet elde edilir. Hz. Peygamber'in «*Hiçbirinizin ameli sizi cennete sokmaz*» sözündeki maksat şudur: Ameliniz müstakil olarak sizi cennete sokmaz, çünkü amel cennete girmek için tam bir sebep değildir. Cenab-ı Hak'kın lûtfu ile insan cennete girer.

İbn Mesud'dan rivayet edildiğine göre, o, «*Siz köprüyü Allah'ın affıyla geçecek, cennete Allah'ın affıyla gireceksiniz. Cennet konaklarını amellerinizle aranızda taksim edeceksiniz*» demiştir.

«*Sizin için cennette birçok meyve vardır. Onların bir kısmından yiyeceksiniz*» yani ancak onların bir kısmını yiyebilirsiniz. Çünkü onların devamı gelir. Bir hadiste «*Bir kişi cennet ağaçlarından bir meyve koparsa onun yerine hemen bir ikinci meyve çıkar*» denilmektedir.

إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ
مُبْلِسُونَ ﴿٧٥﴾ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ ﴿٧٦﴾ وَنَادَوْا
يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُم مَّاكِثُونَ ﴿٧٧﴾ لَقَدْ جِئْنَاكُم
بِالْحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ ﴿٧٨﴾ أَمْ أَبْرَمُوا أَمْرًا فَإِنَّا
مُبْرِمُونَ ﴿٧٩﴾ أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُم ۚ بَلَىٰ
وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ﴿٨٠﴾ قُلْ إِن كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدٌ ۖ فَأَنَا أَوَّلُ
الْعَابِدِينَ ﴿٨١﴾ سُبْحَانَ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا
يَصِفُونَ ﴿٨٢﴾ فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ
الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٨٣﴾ وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَٰهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَٰهٌ
وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٨٤﴾ وَتَبَارَكَ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۚ وَعِندَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ ۚ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ
﴿٨٥﴾ وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَن شَهِدَ
بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَهُمْ
لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۖ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾ وَقِيلِهِ يَا رَبِّ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ قَوْمٌ لَّا يُؤْمِنُونَ
﴿٨٨﴾ فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌ ۚ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

74 — Kuşkusuz ki suçlular (kâfirler) cehennem azabında ebedi kalacaklardır.

75 — Azaba hiç ara verilmez. Onlar orada tamamen ümitsizdirler.

76 — Biz onlara zulmetmedik. Fakat onlar zalimler idiler.

77 — Onlar (zalimler) cehennem bekçisine: «Ey Malik! Mabuduna yalvar ki bizi ölüme mahkûm etsin» derler. O da onlara; «Kuşku yok ki sizler orada kalacaksınız» der.

78 — Andolsun, biz size hakkı getirdik. Fakat çoğunuz hakkı kerih görenlersiniz.

79 — Onlar (Mekke müşrikleri) nasıl işlerini sağlam tuttularsa biz de işimizi sağlam tuttuk.

80 — Yoksa onların sırlarını ve gizli gizli konuşmalarını işitmediğimizi mi sanıyorlar? Hayır! Onların hepsini işitiyoruz. Yanlarındaki elçilerimiz hepsini yazıyorlar.

81 — (Ey Rasûlüm!) De ki: «Eğer Rahman'ın bir çocuğu olsaydı elbette ben (O'na) ibadet edenlerin ilki olurdum.»

82 — Göklerin ve yerin Rabbi, Arş-ı (Âlâ'nın) Rabbi onların vasıflandırmalarından yücedir, münezzehtir.

83 — (Ey Rasûlüm!) Onları bırak, kendilerine vaadolunan günlerine kavuşuncaya kadar beyhude işlere dalsınlar, oynayıp dursunlar.

84 — Gökte de mabud, yerde de mabud O'dur. Her işi hikmetiyle çeviren, her şeyi hakkıyla bilen O'dur.

85 — Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin mülkü ve saltanatı kendisine mahsus olan Allah'ın şanı yücedir! Saatin (Kıyamet'in) ne zaman geleceğini bilmek (ancak) O'na mahsustur ve ancak O'na döndürüleceksiniz.

86 — Allah'tan başka çağırmakta oldukları (putlar) şefaat etmek yetkisine sahip değildirler. Hakka bilerek şehadet edenler müstesnadır.

87 — Andolsun onlara «Kim bunları yaratmıştır» diye sorsan kesinlikle «Allah» diyecekler. O halde nasıl çevriliyorlar?

88 — Onun (Hz. Muhammed'in) «Ey Rabbim» demesi hakkı için muhakkak ki onlar imana gelmezler!

89 — (Ey Rasûlüm!) Şimdi sen onlardan yüz çevir. Ve «Selâm» de, Yakında onlar bilecekler.

(74-89) *«Kuşkusuz ki suçlular (kâfirler) cehennem...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Mücrimlerden, suça dalabildiğine dalmış olan kâfirler kastedilmektedir. Onlar cehennem azabında ebedidirler. Mücrimlerden kâfirler kastedilmiştir. Çünkü iman edenlerin bahsi daha önce geçtiği için kâfirler müminlere karşıt olarak zikredilmektedir. Ayet Mutezile ve Hariciler'in iddia ettikleri gibi günahkâr müminlerin cehennemde ebedî kalacaklarına delâlet etmez.

«La yufetteru» fiili, *«Onlardan azap tahfif edilmez»* demektir. Yani sükunete kavuşmazlar. Onlar azabın içinde (cehennemde), ümitsizliğin veya azabın şiddetinden üzüntülüdürler.

«Mublisune» kelimesi şiddetli azaptan, sıkıntıdan ileri gelen üzüntü mânâsını ifade eden «İblas» kökünden gelmektedir. İblis kelimesi de bu kökten müştaktır.

«Biz onlara zulmetmedik. Onların kendileri zalimdirler»; yani kötü tercihlerinden dolayı bu azaba müstehak oldular.

«Onlar azabın şiddetinden; «Ey Malik! Rabbin bizi öldürsün» dediler», yani bu isteğimizi Rabbine ulaştır ki istirahata kavuşalım diye bağırırlar. Malik onlara; *«Siz azapta ebediyyen kalacak-*

sınız. Sizin için azaptan ne ölümle ne de başka şekilde kurtuluş bahis konusu değildir» der.

Malik'in bu sözü onları ümitsizliğe sokmak ve azaplarına yeni bir azap daha eklemek içindir.

İbn Âbbas'tan gelen bir rivayete göre Malik onların çağırmasından bin sene sonra onlara cevap verir. Nevf *«Yüz sene»*, bazıları *«Seksen»*, bazıları da *«Kırk sene sonra cevap verir»* demişlerdir.

78. ayet kâfirlere, mücrimlere hitaptır, Cenab-ı Hak onların ebediyyen azapda kalmalarının sebebini açıklamaktadır. Cenab-ı Hak'kın kâfirlere hitap etmesine mani yoktur. Çünkü bunu onların azabını şiddetlendirmek için yapmaktadır.

«Hoşnud olmadıkları hak» ile maksat tevhid ve iman edilmesi vacip olan diğer hükümlerdir. Bu peygamberlerin gönderilmesi, kitapların indirilmesiyle olur. Yani onlar hakkı kabul etmiyorlar, ondan kaçıyorlardı.

İbn Abbas *«Çoğunuz tabiri, «hepiniz» mânâsını ifade eder»* demiştir. Bazı müfessirler de *«Çokluktan maksat baş olanlar, önder olanlardır. Onlara tâbi olanların zaten herhangi bir eserleri yoktur. Onlar körü körüne taklit edip giderler»* demiştir.

Mukatil'e göre 79. ayet onların Rasûlullah'ı hile yoluyla öldürmek için Dar'un-Nedve'de aldıkları karara işaret etmektedir. Çünkü Ebu Cehl'in, *«Her kabileden bir kişi seçelim, onların hepsi ortaklaşa Muhammed'i öldürsün. Bu takdirde o zaman onun kanını almak için, kabilesi bütün kabilelere savaş açmayı göze alamaz. Fakat diyeti ödenir»* şeklindeki planı üzerinde ittifak etmişlerdi. Bu ayet işte o zaman nazil olmuştur.

«Ebramu», muhkem, sağlam kılmak mânâsına gelen *«İbrem»* kökünden gelir. Yani onlar sağlam bir hile yaptılar. Biz de onların aleyhinde olan sağlam bir hile yaptık. Bu yorum İbn Zeyd ve Mücahid'den gelmiştir. Katade bu fiili yalan üzerinde biraraya gelmeleri şeklinde yorumlamıştır.

Kelbi *«Bir iş hakkında hüküm verdiler. Biz de azapla haklarında hükmedeceğiz»* anlamını vermiştir.

*«Yanlarında durup da yazan ilâhi elçiler»*den maksat hafaza melekleridir. Onların aleyhindeki her şeyi yazarlar. Bu ayet Kâbe örtüsü arasında bulunan üç kişi hakkında nazil olmuştur. İçlerinden biri *«Acaba sizce Allah bizim konuşmamızı dinler mi?»* dedi. İkincisi *«Sesli konuşursanız dinler, gizli konuşursanız dinlemez»* dedi. Üçüncüsü de *«Eğer sesli konuştuğunuz zaman dinlerse gizli konuştuğunuz takdirde de dinler»* dedi. Bunun üzerine bu ayet indi.

İBADET EDENİN İLKİ OLMAK NE DEMEKTİR?

«Ben ibadet edenlerin ilki olurdum» cümlesinin mânâsı hakkında ihtilâf edilmiştir. İbn Abbas, Hasan ve Süddi *«Rahman'ın çocuğu yoktur mânâsına gelir»* demişlerdir. Zira ayetin başındaki *«İn»* edatı olumsuz harfi olan *«Ma»* mânâsını ifade eder. Bu takdirde cümle *«Veledun»* kelimesi ile tamamlanır. *«Ben abidlerin ilkiyim»* cümlesi de yeni başlayan bir cümle olur. Yani Mekke ehlinden *«Allah'ın çocuğu yoktur»* diyen ehli tevhidin ilkiyim.

Bazıları *«Ey Muhammed! De ki: Eğer Allah için bir çocuk sözkonusu olsaydı, ona önce ben kulluk ederdim.»* Fakat Allah'ın çocuğu olması muhaldir. Bu tıpkı tartışmacının münazara ettiği kişiye *«Senin dediğin delil sabit olursa ona ilk ben inanırım»* deme-

si gibidir. Bu da bunun çok muhal bir keyfiyet olduğuna delâlet eder. Yani böyle bir şeye inanmak mümkün değildir. Bu, kelâmda tahkiktir. Tıpkı *«Biz veya siz mutlaka ya hidayet üzerinde veya açık dalâletteyiz»* ayetinde olduğu gibi. Bu yoruma göre mânâ şöyle olur: Ben o çocuğa ibadet edenlerin ilki olurum. Çünkü çocuğu tazim, babasını tazim demektir.

Mücahid'e göre ayetin mânâsı, *«Eğer Rahman'ın bir çocuğu olsaydı ben Rahman'a ilk tapan ve onu birleyen olurdum»* şeklindedir. Yani onun çocuğu yoktur. Mehdevi *«İn edatı bu yorumlara göre şart harfidir ve şart harfi olması en güzelidir»* demiş, Taberi de bunu tercih etmiştir. Çünkü *«Ma»* mânâsına olması onun geçmiş zamanda çocuğu olmadığı vehmini verir.

İbn Arabi'ye göre ayetin mânâsı, *«Ben ilk öfkelenen ve bu işten yüz çeviren olurdum»* demektir. Bazıları da *«Ben vahdaniyet üzerinde kulluk yapanların ve size muhalefet edenlerin ilkiyim»* anlamını verirken, Ebu Ubeyde ayeti *«O'nun çocuğunu inkâr edenlerin başında ben gelirdim»* şeklinde yorumlamıştır.

«Bırak, onları» mânâsına gelen *«Fezerhum»* fiilindeki zamir Mekke kâfirlerine gider. Çünkü onlar Ahiret azabını inkâr ediyorlardı. Yani onları bırak, bâtıllarına dalsınlar ve dünyalarında oynasınlar. Ta ki vaadedildikleri güne mülâki oluncaya kadar.

«Vaadedildikleri» ya dünya veya Ahiret azabıdır. Bazı tefsir alimleri *«Bu ayet savaş iznini getiren ayetle nesholunmuştur. Artık onların yakalarını bırakmak sözkonusu değildir»* demiştir. Bazıları da *«Ayet muhkemdir. Neshedilmemiştir. Fakat tehdid yerinde kullanılmıştır»* demiştir.

84. ayet *«Allah'ın ortağı veya çocuğu vardır»* gibi sözlerinde, müşrikleri yalanlayan bir ayettir. Yani gökte de yerde de ibadete müstehak olan tek mabud Allah'tır.

Ayetteki iki zarf *«Fi's-Sema»* ve *«Fi'l-Ard»* tabirleri ilâh kelimesine taalluk ederler. Çünkü ilâh kelimesi ibadet demek olan *«Elihe»* fiilinden gelip mabud mânâsına olan bir sıfat, bir muştaktır. İlâh kelimesi de hazfedilen bir mübtedanın haberidir. Yani Allah öyle bir zattır ki gökte de yerde de ibadet edilendir.

«Yer ile gökler arasında bulunan» dan maksat hava veya yıldızlar, güneş ve ay gibi havada görülen mahlûklardır.

«Onun katındadır Kıyamet'in ilmi», yani Kıyamet'in koptuğu zamanın ilmi. Bu cümle üzerinde azıcık durmak gerekir. Bu cümleden anlaşılıyor ki Kıyamet Günü ancak Allah tarafından bilinebilir, başkası tarafından bilinmez. Zira burada hasr vardır. Yani haber mübtedadan evvel gelmiştir ve bu mânâyı ifade eder. İlim kelimesi mübteda, inde kelimesi zarftır ve onun haberi olur. İndenin takdimi hasrı ifade eder. Yani *«Kıyamet bilgisi O'nun katındadır»* şeklinde değil *«Sadece ve sadece «O'nun katındadır»* anlamındadır

HAŞR'IN SEBEBİ

«Cezayı görmek için ona döndürüleceksiniz» cümlesi bir tehdittir.

86. ayetin tefsiri şu şekilde yapılmıştır: Müşriklerin Allah'tan başka çağırdıkları mabudlar, (putlar, melekler veya peygamberler) müşrikler için şefaat etme yetkisine sahip değildirler. Fakat o mabudlar içerisinde hakka şahitlik edenler, müşriklerin dışında kalan diğer müminlere şefaat yetkisine sahiptirler.

Mücahid *«Hakka şehadet edenden maksat, haklarında şefaat edilen kişilerdir, yani hakkı kabul edenler için şefaat edilir»* diyor. Yani melekler ve meleklerin benzeri olan Hz. İsa, Hz. Üzeyr

gibi diğer zatlar, ki kâfirler tarafından mağlup edilmişlerdir, onlar ancak inanarak, ihlaslı bir şekilde Allah'ı birleyenler hakkında şefaat edebilirler.

87. ayetin, *«Onlar nasıl Allah'ın ibadetinden yüz çevirip Allah'tan başkasına ibadet ederler ve başkasını Allah'a ortak koşarlar? Halbuki Cenab-ı Hak'kın yaratıcı olduğuna inanıyorlar. Bunu bildikten sonra bunu nasıl yalanlıyorlar?»* şeklindeki son cümlesi onların Allah'tan başkasına tapmaları konusunda hayret ve taaccüb ifade eder.

88. ayetin başındaki *«Kıylihi»* kelimesi *«Kılehu»* ve *«Kıluhu»* şeklinde de okunmuştur. Cer ile okunduğu zaman *«Saati»* kelimesi üzerine atfedilir. Yani ancak Allah katındadır o peygamberin sözü, Nasb (üstün) ile okunursa, o zaman *«Saati»* kelimesinin mahalline atfedilir. Çünkü bu kelime esasında ilim kelimesinin mefulüdür. Ötre ile okunduğu takdirde *«İlmu»* kelimesi üzerine atıftır. Yani Kıyamet'in bilgisi ve Rasûl'ün sözü ancak Allah katındadır. Birinci kıraat Ebu Aliye'ye, İkincisi de İbn Cinni'ye nispet edilmiştir.

«Kîl», *«Kâl»* ve *«Kavl»* kelimeleri mastardırlar ve aynı mânâyı ifade ederler. *«Kıylihi»* kelimesinin sonuna gelen zamir Allah Rasûlü'ne racidir. Yani Hz. Muhammed'in sözünü de Allah bilir veya onun sözünün ilmi ancak Allah katındadır.

Bu kelâm onların iman etmeyişlerinden şikâyet etmek yerine kullanılmıştır.

Rasûl-ü Ekrem, *«Kavmim»* yerine *«Şunlar»* mânâsını ifade eden *«Ulaî»* kelimesini onları tahkir ve kötü hallerinden uzaklaştırmak için kullanmıştır. Cenab-ı Hak'kın Rasûlullah'ın sözünü bilmesinden maksat, onun kavmini tehdid etmektir.

«Onlara de ki: Selâm»; yani benim yapmam gereken iş, sizin şerrinizden sağlam kalmak ve sizinle mütareke etmektir. Bu ayet kâfirlere selâm verilmesi için bir emir değil sadece bir mutareke emridir. Yani madem, siz imanı kabul etmekten kaçınıyorsunuz o halde benim işim sizinle mutareke etmektir.

Bazıları bu ayeti delil göstererek *«Kâfirlere, onlar selâm vermezden önce selâm verilir»* demişlerdir.

«Onlar yakında bilecekler» cümlesi Allah'tan onlara tehdid, peygambere de bir tesellidir.

Eğer ayetten *«Savaştan kaçın»* mânâsı çıkarılırsa, bu ayet mensuh demektir. Eğer onların söz ve karşılıklarından çekin anlamı kastediliyorsa mensuh değildir.

ZUHRUF SURESİ'NİN SONU

DUHÂN SÛRESİ

Sûre: 44

Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur. 59 ayettir.

İbn Abbas ve İbn Zübeyr'in rivayetine göre bu sure Mekkî'dir. Hicretten önce nazil olmuştur. Bazıları *«Onbeşinci ayet müstesna, surenin tümü Mekkî'dir»* demişlerdir. Ed-Dani'nin ifade ettiğine göre ayetleri Kûfeliler'e göre 59, Basralılar'a göre 57, diğer sayımlara göre ise 56'dır. Kelimeleri 346, harfleri ise 1431'dir.

Duhan Suresi'nin Zuhruf Suresi'yle olan münasebeti:

Zuhruf Suresi'nin sonu tehdid ile kapanırken, bu sure şiddetli bir uyarı ile başlamaktadır. Zuhruf Suresi'nin sonunda Hz. Peygamber'in *«Ey Rabbim! Onlar iman etmeyen bir kavimdir»* sözü yer alırken, burada Rasûlullah'ın kardeşi Hz. Musa'nın *«Bu, mücrim bir kavimdir»* diye Rabbine bulunduğu talep yer almaktadır.

Bu surenin fazileti hakkında varid olan haberlerden bazıları şunlardır: Tirmizi, İbn Merduveyh, Muhammed bin Nasr ve Beyhaki, Ebu Hureyre'den Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmektedirler: *«Kim Duhan Suresi'ni bir gecede okursa, yetmişbin melek kendisine af talebinde bulunduğu halde sabahlar.»*

Aynı muhaddisler, Ebu Hureyre'den şöyle rivayet ediyorlar:

«Kim Duhan Suresi'ni cuma akşamı okursa, sabaha affedilmiş olarak çıkar.»

İbn Dureys şöyle rivayet ediyor:*«Rasûlullah «Kim bir gecede Duhan Suresi'ni okursa onun geçmiş günahları affedilir» diye buyurmuştur.»*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ وَالْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ﴿٢﴾ اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ فِيْ لَيْلَةٍ مُّبٰرَكَةٍ
اِنَّا كُنَّا مُنْذِرِيْنَ ﴿٣﴾ فِيْهَا يُفْرَقُ كُلُّ اَمْرٍ حَكِيْمٍ ﴿٤﴾ اَمْرًا مِّنْ عِنْدِنَا
اِنَّا كُنَّا مُرْسِلِيْنَ ﴿٥﴾ رَحْمَةً مِّنْ رَّبِّكَ اِنَّهٗ هُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿٦﴾
رَبِّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا اِنْ كُنْتُمْ مُّوْقِنِيْنَ ﴿٧﴾ لَآ اِلٰهَ اِلَّا
هُوَ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ اٰبَآئِكُمُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿٨﴾ بَلْ هُمْ
فِيْ شَكٍّ يَّلْعَبُوْنَ ﴿٩﴾ فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَاْتِي السَّمَآءُ بِدُخَانٍ مُّبِيْنٍ ﴿١٠﴾
يَّغْشَى النَّاسَ هٰذَا عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿١١﴾ رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ
اِنَّا مُؤْمِنُوْنَ ﴿١٢﴾ اَنّٰى لَهُمُ الذِّكْرٰى وَقَدْ جَآءَهُمْ رَسُوْلٌ مُّبِيْنٌ ﴿١٣﴾
ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوْا مُعَلَّمٌ مَّجْنُوْنٌ ﴿١٤﴾ اِنَّا كَاشِفُوا الْعَذَابِ
قَلِيْلًا اِنَّكُمْ عَآئِدُوْنَ ﴿١٥﴾ يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرٰى
اِنَّا مُنْتَقِمُوْنَ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَآءَهُمْ
رَسُوْلٌ كَرِيْمٌ ﴿١٧﴾ اَنْ اَدُّوْٓا اِلَيَّ عِبَادَ اللّٰهِ اِنِّيْ لَكُمْ رَسُوْلٌ اَمِيْنٌ ﴿١٨﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Hâ, Mîm.

2 — Apaçık Kitab'a (Kur'an'a) andolsun ki,

3 — Biz onu mübarek bir gecede indirdik. Çünkü biz uyarıcıyız.

4/6 — Her hikmetli emir katımızdan bir buyruk ile o gecede ayrılır. Rabbinden bir rahmet olmak üzere biz (peygamberleri) göndericileriz. Doğrusu O (Allah) tamamıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

7/8 — Eğer gerçekten inanıyorsanız (bilin ki) o göklerin, yerin ve ikisi arasındaki her varlığın Rabbidir. O'ndan başka ilâh yoktur. O diriltir ve öldürür. Sizin de Rabbiniz, önceki ecdadınızın da Rabbidir.

9 — Hayır! Onlar bir şüphe içinde oynayıp durmaktadırlar.

10 — (Ey Rasûlüm!) O halde sen göğün belli bir duman getireceği günü bekle.

11 — Öyle bir duman ki bütün insanları sarar. Bu elem verici bir azaptır.

12 — (Onlar) «Ey Rabbimiz! Bizden bu azabı kaldır. Çünkü biz müminleriz» derler.

13 — Onlara düşünüp ibret almak nerede? Onlara açıklayan bir peygamber de gelmişti.

14 — Onlar o peygamberden yüz çevirip; «Bu, kendisine öğretilmiş bir delidir» dediler.

15 — Muhakkak ki biz sizden bu azabı biraz kaldıracağız. Fakat siz (yine de) döneceksiniz.

16 — O en büyük şiddetle çattığımız gün muhakkak ki biz intikamımızı alacağız.

17 — Andolsun ki onlardan önce Firavun'un kavmini de imtihan ettik. Onlara da kerim (şerefli ve kerem sahibi) bir peygamber geldi.

18 — (O peygamber onlara dedi ki): «Allah'ın kullarını bana bırakın. Çünkü ben güvenilir bir peygamberim.»

(1-18) *«Hâ, Mim. Apaçık Kitab'a...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Mübarek gece» den maksat, İbn Abbas, Katade, İbn Cübeyr, Mücahid, İbn Zeyd ve Hasan Basri'ye göre Kadir Gecesi'dir. Tefsir alimlerinin çoğu da böyle demişlerdir. Ayet ve hadislerin zahirleri de bu görüşü desteklemektedir.

İkrime ve bir cemaat *«Mübarek geceden maksat Şaban ayının onbeşinci gecesidir»* demişlerdir. Ona *«Rahmet gecesi»*, *«Bereketli gece»*, *«Sikke gecesi»* ve *«Berat gecesi»* isimleri de verilmiştir. Sikke ve berat isimlerinin verilmesinin nedeni şudur: Harac memuru haracı verenlerden haracı tam aldığında onlara bir berat (sikke) yazar. İşte bunun gibi Cenab-ı Hak da berat ve sikkeyi mümin kulları için bu gecede yazmış olmaktadır.

Bu gecenin fazileti hakkında birçok rivayet vardır.

El-Bahr'da Hafız Ebubekir bin Arabi *«Ecellerin bu mübarek gecede yazıldığına dair sahih olarak bir rivayet nakledilmemiştir. Ecellerin bu gece neshedilmesi de sözkonusu değildir. Bu tür nakiller mânâsız rivayetlerdir. Allah hakikati daha iyi bilir»* der.

Kur'an'ın bu gecede inmesinin mânâsı, Levh-i Mahfuz'dan yer-

yüzüne en yakın olan göğe cümleten inmesi demektir. Oradan da yirmiüç sene de peyderpey inmiştir. (İbn Cerir).

Kur'an birinci semada Beyt'ul-Mamur'da durur. Burası tam Kâbe hizasındadır.

Said bin Mansur, İbrahim Nehai'den şöyle rivayet ediyor: «*Kur'an cümleten Hz. Cebrail'in üzerine indi. Cebrail de onu daha sonra Rasûlullah'a getirdi.*»

O mübarek gecede muhkem olan her emir tafsil edilir. Çünkü o muhkem emir meleklere gösterildikten sonra artık değişmez. Ama daha önce Levh-i Mahfuz'da iken Cenab-ı Hak dilediğini siler, dilediğini yazar.

Cenab-ı Hak bu muhkem olan emri mübhem bırakmıştır. Bu hususta Muhammed bin Nasr, İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyor: Ummu'l-Kitap'tan Kadir Gecesi'nde aynı sene içinde meydana gelen, rızık, ölüm, hayat, yağmur v.s. yazılır. Hatta falan adam, filan adam hacca gidecektir diye yazılır.

Beyhaki «*Bu gece Kadir Gecesi'dir. En büyük divan getirilir. O seneden gelecek seneye kadar her şey yazılır. Allah dilediğini affeder. Görmez misin, Cenab-ı Hak, Rabbinden gelen bir rahmet diyor*» demiştir.

Bu gecenin Beraat Gecesi olduğunu savunnanların bazıları «*Bu hüküm geneldir*» demişlerdir.

Haberlerin çoğunda «*Sadece eceller yazılır*» diye gelmektedir. İbn Cerir, Muğire bin Ahfeş'ten şöyle rivayet ediyor: Rasûl-ü Ekrem buyurdular: «*Eceller Şaban'dan Şaban'a kesinleşir, yazılır. Hatta kişi evlenir ve çocuğu dünyaya gelir. Halbuki o kişinin ismi ölüler arasında çıkmıştır.*»

6. ayetin metnindeki *«Rahmeten»* kelimesi, bir önceki ayetin son kelimesinin (mursilîn) mefulüdür. Tenvin tazim ve tefhim ifade eder. Yani biz Rabbinin katından (O'nun hikmet ve tedbirine uygun olarak) gelen büyük bir rahmeti göndericiyiz.

«Oynarlar» mânâsını ifade eden *«Yel'abune»* fiili dediklerini ciddi olarak demezler, ancak alayla karışık olarak konuşurlar anlamındadır.

«DUHAN»DAN MAKSAT NEDİR?

*«Göğün getirdiği açık duman»*dan maksat kıtlık ve açlıktır. Çünkü çok aç olan bir insan kendisi ile gök arasında duman gibi bir şey görür. Duman, gözün önüne perde olarak çekilen bir karanlıktır. Çünkü göz zayıf düşer ve duman vardır zanneder. Bu görülene duman denilmesinin nedeni, ona bakan bir insanın onu duman sanmasından ileri gelir.

Duhan'dan kıtlık ve açlığın kastedilmesi mecazîdir. Müsebbeb zikredilerek sebep irade edilmiştir. Veya kıtlık senesinde hava kirlenir, toz çoktur, yağmurlar azdır. Bu takdirde duman yine kıtlıktan kinaye olur. Ebu Ubeyde dumanı kıtlıkla tefsir etmiştir. El-Kutbî *«Bu kıtlığa duman denilmesi yeryüzünün kupkuru olması, oradan duman gibi tozlar çıkmasındandır»* demiştir.

Araplar'dan bazıları *«Biz galip gelen şerri duman diye tabir ederiz»* demişlerdir. Çünkü duman eziyet veren bir nesnedir ve eziyet veren her şeye duman denilebilir. Bu ayette ise kastedilen kıtlıktır.

«Gün» den maksat mutlak zaman, *«Sema»*dan maksat uluv, yükseklik cihetidir. Duhan kelimesini kıtlıkla tefsir etmek Katade,

Ebu'l-Aliye, Nehai, Dahhak, Mücahid ve Mukatil'den rivayet edilmiş, Ferra ve Zeccac da bu görüşü tercih etmişlerdir.

İbn Mesud'dan gelen bir rivayete göre Rasûl-ü Ekrem halkın günden kaçtığını görünce ellerini kaldırarak, *«Yarab! Hz. Yusuf'a verdiğin yedi sene kıtlık zamanı gibi, bunlara da yedi sene kıtlık ver»* buyurur. Böylece kıtlık onların yakalarına yapışır. Murdar etleri, derileri ve kemikleri yiyecek kadar kıtlığa düçar olurlar. Bunun üzerine Ebu Süfyan ve Mekkeliler'den bir grup Rasûl-ü Ekrem'e gelerek: *«Ey Muhammed! Sen âlemlere rahmet olarak gönderildiğini iddia ediyorsun. Senin kavmin helâk oldu. Allah'a yalvar ki bu kıtlığı kaldırsın»* derler. Bunun üzerine Hz. Peygamber ellerini kaldırarak dua eder ve Cenab-ı Hak onlara yağmur gönderir. O yağmur yedi gün devam ettikten sonra halk yağmurun çokluğundan şikâyet eder. Bu sefer Hz. Peygamber *«Bizim etrafımıza da, sadece bizim üzerimize değil»* diye duada bulunur. Bulutlar Rasûl-ü Ekrem'in başının üzerinden etrafa doğru kaymaya başlar. Böylece Cenab-ı Hak onların etrafındaki halka da su gönderir.

İbn Mesud *«Duhan ayeti geçti ve duhan onlara isabet eden kıtlıktır»* demiştir. Bu rivayetin zahiri, İbn Kesir'in tarihinde de yer aldığı gibi hadisenin Mekke'de olduğunu göstermektedir. Bu takdirde ayet Mekkî'dir.

Buhari, Mesruk'tan şöyle rivayet ediyor:

«Bir kişi Abdullah bin Mesud'a gelerek şöyle dedi: *«Camide bir kişi var. Duhan'dan maksat Kıyamet'ten önce bir dumanın insanları kapsamasıdır. Münafık ve kâfirlerin gözlerini ve kulaklarını dolduracak, mümin de o duman sebebiyle cüzzamlı bir kişi gibi olacaktır diyor.»* Bunun üzerine İbn Mesud öfkelenerek oturdu, sonra şöyle dedi: *«Sizden bir ilim bilen varsa, onu söylesin. Bilmeyen bir kimsenin «Allah daha iyi bilir» demesi de ilimdendir.»*

Bunları söyledikten sonra Duhan'ı kıtlık seneleriyle tefsir ederek daha önce naklettiğimiz hadisi sonuna kadar söyledi.

Bazı rivayetlere göre Ebu Süfyan hadisesi hicretten sonra olmuştur. Hadise (duman olayı) iki defa vaki olmuş da olabilir.

İbn Ebi Hatim, Abdurrahman el-Araç'tan şöyle rivayet ediyor: *«Bu duman, Mekke fethi günü olmuştur.»*

El-Bahr'da *«Bu ayetten maksat Mekke'nin fethedildiği gündür. Çünkü gökleri adeta toz perdelemişti»* denilmektedir.

İbn Said A'rac Ebu Hureyre'den *«Mekke'nin fethi gününde bir duman oldu»* şeklinde bir rivayette bulunmuştur.

Bu yorumlara binaen, Duhan'ı Mekke ehline isabet eden korku, zillet ve dehşetle de tefsir edebiliriz.

Bazılarına göre *«Bugün»*den maksat Kıyamet Günü, Duhan' dan maksat da o gündeki şiddet ve şerdir.

«Bu (peygamber) kendisine öğretilmiş bir mecnundur»; yani *«Bu peygambere Rum asıllı, Adas isimli bir Sakifli'nin hizmetkârı olan bir kişi tarafından öğretilmiştir»* dedikleri gibi bazen de *«Bu peygamber mecnundur»* derlerdi.

Veya bazıları *«Bu öğretilmiştir»*, bazıları da *«Mecnundur»* diyorlardı.

«Biz sizden azabı biraz kaldıracağız» ayetinde onlardan azabın az bir zaman kaldırılacağı vaadedilmektedir ki onların sözlerini yerine getiremeyeceği bilinsin. Onlar Rasûl-ü Ekrem kendileri için yağmur istediğinde, yağmur yağdıktan sonra tekrar peygamberi yalanlamaya başladılar.

«Kesinlikle siz döneceksiniz»; yani ölümden sonra haşre gönderileceksiniz. Veya cehennem ateşine döndürüleceksiniz.

16. ayette geçen *«Nebtişu»* fiili şiddetle yakalamak mânâsını ifade eden *«Betş»* mastarından gelmektedir. Yani biz onları şiddetle, betşe-i kübra ile yakaladığımız zaman, onlardan intikam alacağız.

İbn Mesud'a göre Betşe-i Kübra'dan maksat Bedir Günü'dür. En korkunç yakalama o günde oldu ve Kureyş'in ileri gelenlerinden 70 kişi öldürüldü. Tabiin alimlerinden birçok kimse bu görüşü İbn Abbas'tan da rivayet etmişlerdir.

İbn Cerir İkrime'den, o da İbn Abbas'tan şöyle rivayet etmektedir: *«İbn Mesud, Betşe-i Kübra'dan maksat Bedir Günü'dür diyor. Ben de Kıyamet Günü'dür diyorum.»*

El-Bahr'da Katade *«Bu günün Kıyamet Günü olduğunu Hasan Basri'den rivayet etmişlerdir»* diyor.

«Rasulun Kerim» Hz. Musa'dır. Yani Allah'ın ve müminlerin katında mükerrem ve muazzam olan Musa.

«Onlara: «Allah'ın kullarını bana teslim edin, onları serbest bırakın dedi.»

*«Allah'ın kulları»*ndan maksat, Firavun tarafından köleleştirilmiş bulunan İsrailoğulları'ydı. Onlara *«Allah'ın kulları»* denilmesi Firavun'un onları köleleştirmesinin bir zulüm olduğuna işaret eder.

Veya ayetin mânâsı, *«Ey Allah'ın kulları! Allah'ın hakkı olan iman davetini kabul etmeyi bana teslim edin»* şeklindedir.

وَاَنْ لَّا تَعْلُوْا عَلَى اللّٰهِ ۚ اِنِّيْٓ اٰتِيْكُمْ بِسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ﴿١٩﴾
وَاِنِّيْ عُذْتُ بِرَبِّيْ وَرَبِّكُمْ اَنْ تَرْجُمُوْنِ ﴿٢٠﴾ وَاِنْ لَّمْ تُؤْمِنُوْا لِيْ
فَاعْتَزِلُوْنِ ﴿٢١﴾ فَدَعَا رَبَّهٗٓ اَنَّ هٰٓؤُلَآءِ قَوْمٌ مُّجْرِمُوْنَ ﴿٢٢﴾ فَاَسْرِ
بِعِبَادِيْ لَيْلًا اِنَّكُمْ مُّتَّبَعُوْنَ ﴿٢٣﴾ وَاتْرُكِ الْبَحْرَ رَهْوًا ۭ اِنَّهُمْ
جُنْدٌ مُّغْرَقُوْنَ ﴿٢٤﴾ كَمْ تَرَكُوْا مِنْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ﴿٢٥﴾ وَّزُرُوْعٍ
وَّمَقَامٍ كَرِيْمٍ ﴿٢٦﴾ وَّنَعْمَةٍ كَانُوْا فِيْهَا فٰكِهِيْنَ ﴿٢٧﴾ كَذٰلِكَ ۭ
وَاَوْرَثْنٰهَا قَوْمًا اٰخَرِيْنَ ﴿٢٨﴾ فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاۗءُ وَالْاَرْضُ
وَمَا كَانُوْا مُنْظَرِيْنَ ﴿٢٩﴾ وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِيْٓ اِسْرَاۗءِيْلَ مِنَ الْعَذَابِ الْمُهِيْنِ ۙ
﴿٣٠﴾ مِنْ فِرْعَوْنَ ۭ اِنَّهٗ كَانَ عَالِيًا مِّنَ الْمُسْرِفِيْنَ ﴿٣١﴾ وَلَقَدِ اخْتَرْنٰهُمْ
عَلٰي عِلْمٍ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ﴿٣٢﴾ وَاٰتَيْنٰهُمْ مِّنَ الْاٰيٰتِ مَا فِيْهِ بَلٰٓؤٌا مُّبِيْنٌ ﴿٣٣﴾
اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ لَيَقُوْلُوْنَ ﴿٣٤﴾ اِنْ هِيَ اِلَّا مَوْتَتُنَا الْاُوْلٰى وَمَا نَحْنُ
بِمُنْشَرِيْنَ ﴿٣٥﴾ فَاْتُوْا بِاٰبَاۗىِٕنَآ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٣٦﴾ اَهُمْ خَيْرٌ اَمْ قَوْمُ
تُبَّعٍ ۙ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ اَهْلَكْنٰهُمْ ۡ اِنَّهُمْ كَانُوْا مُجْرِمِيْنَ ﴿٣٧﴾
وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لٰعِبِيْنَ ﴿٣٨﴾
مَا خَلَقْنٰهُمَآ اِلَّا بِالْحَقِّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٣٩﴾

19 — Allah'a karşı ululuk taslamayın. Çünkü ben size açık bir sultan (delil) ile geliyorum.

20 — Muhakkak ki beni taşlamanızdan sizin de Rabbiniz olan Rabbime sığındım.

21 — Eğer (buna rağmen) bana inanmadınızsa, ayrılın benden.

22 — Nihayet O (Musa): «Muhakkak ki bunlar mücrim (suçlu) bir kavimdir» diye Rabbine niyazda bulundu.

23 — (Rabbi O'na) o halde kullarımı geceleyin yürüt. Çünkü sizler takip olunacaksınız.

24 — Denizi durgun ve açık olarak bırak. Çünkü onlar boğulacak bir ordudur.

25 — Onlar (arkalarında) nice bahçeler ve çeşmeler bırakmışlardı.

26 — Nice ekinler ve güzel konaklar...

27 — İçinde zevku sefa sürdükleri nice nimetler...

28 — İşte bütün bunlara başkalarını varis kıldık.

29 — Gök de, yer de onlara ağlamadı. Kendilerine mühlet verilenlerden de olmadılar.

30 — Andolsun İsrailoğulları'nı o rüsvay edici azaptan kurtardık.

31 — Firavun'dan da. Kuşkusuz ki Firavun sınırı aşanlardan bir zorbaydı.

32 — Andolsun ki biz onları (İsrailoğulları'nı) bilerek (o dönemde) alemlere üstün kıldık.

33 — Onlara içinde açık bir imtihan bulunan ayetler (mucizeler) verdik.

34 — Bunlar (Kureyş müşrikleri) de diyorlar ki:

35 — «İlk ölümümüzden sonra bir şey yok. Biz diriltilecekler de değiliz.»

36 — «Eğer doğrulardan iseniz atalarımızı geri getirin.»

37 — Onlar mı hayırlı yoksa Tubba Kavmi ve onlardan öncekiler mi? Biz onları helâk ettik. Çünkü onlar mücrim idiler.

38 — Biz gökleri, yeri ve ikisinin arasında bulunanları oyun olsun diye yaratmadık.

39 — Biz onları ancak hak olmak üzere (bir hikmete binaen) yarattık. Fakat onların çoğu (bunu) bilmiyorlar.

(19-39) *«Allah'a karşı ululuk taslamayın. Çünkü ben...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Allah'a karşı ululuk taslamayın», yani Allah'ın vahyiyle istihza etmek suretiyle Cenab-ı Hak'ka karşı böbürlenmeyin. *«Sultan-ı Mübin»*den maksat açık ve vazıh deliller, mucizelerdir.

20. ayetin sonundaki *«Tercumuni»* fiili, vurmak veya küfretmek suretiyle eziyet vermeyi veya öldürmeyi anlatmaktadır. Bu yorum Katade ve Cemaat'ten rivayet edilmiştir.

«O halde kullarımı geceleyin yürüt» ayetindeki *«kullar»*dan maksat, Beni İsrail ve Kıptiler'den iman edenlerdir. Firavun ve orduları sizin peşinizden gelecekler fakat size yetişemeyeceklerdir.

24. ayetin metnindeki *«rahven»* kelimesi sakin demektir. Bu, İbn Abbas'ın yorumudur. Mücahid'in yorumuna göre ise açık demektir. Yani denizi sakin veya açık bırak.

MAKAM-I KERİM

*«Makam-ı Kerim»*den maksat güzel, şerefli yerlerdir. Nitekim

Katade'den gelen rivayete göre güzel yerler, güzel meskenler demektir. İbn Hatim'in İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre *«Minberler bıraktılar»* demektir. Bu aynı zamanda Mücahid ve İbn Cerir' den de rivayet edilmiştir.

«Onu başka kavimlere miras verdik» demekten maksat, İsrailoğulları'na verdik demektir. Zira Şuara Suresi'nde *«İşte böylece orayı İsrailoğulları'na miras olarak verdik»* denilmektedir. Bu ayetler açıkça belirtiyorlar ki İsrailoğulları Firavun helâk olduktan sonra Mısır'a dönerek oraya hakim olmuşlardır. Bunu Hasan Basri de söylemektedir.

Bazıları da *«Bu diğer kavimden maksat, İsrailoğulları'ndan başka bir millettir»* demişlerdir. Yani Kıptîler'den başka, daha sonra Mısır'ı işgal eden kavim demektir. Bu da Katade'nin yorumudur. Katade *«Meşhur tarihlerde İsrail'in tekrar Mısır'a döndüğü yazılmamaktadır. Ayrıca hiçbir zaman Mısır'ı istilâ ettikleri de tesbit edilmemiştir»* diyor. Şuara Suresi'ndeki ayeti ise *«Ömür verilmesi ve ömrün azaltılması bir Kitap'ta yazılıdır»* (Fatır: 11) ayeti kabilindendir diye tevil etmiştir.

«Onlar için gök de yer de ağlamadı» ifadesi onların helâkine ve varlığına önem verilmediği anlamından kinayedir.

Beyhaki, İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyor: *«Yer kırk sabah mümin için ağlar»* dedikten sonra mezkür ayeti okudu.»

Bazıları *«Ayette muzaf mukadderdir»* demişlerdir. Yani göklerin sakinleri olan melekler ile yerin sakinleri olan müminler, onlar için ağlamazlar. Belki onların helâkiyle sevinirler.

«Munzarin kelimesinin mânâsı, onlara başka bir vakte (veya Kıyamet'e) kadar mühlet verilmedi, azapları dünyada hemen tatbik edildi demektir.

*«Rezil edici azap»*tan maksat, İsrailoğulları'nın köle edinilmesi, erkek çocuklarının öldürülmesi, kız çocuklarının da diri bırakılmasıdır.

«Andolsun, biz onları bilerek âlemlere üstün kıldık» ayetindeki âlemlerden maksat, İsrailoğulları'nın zamanındaki alemlerdir. Çünkü Cenab-ı Hak bu ümmet için *«Siz insanlar için çıkartılmış en hayırlı ümmetsiniz»* demiştir. Bu yorum Katade'nindir.

İsrailoğulları'na verilen ayetlerden maksat, Firavun'dan kurtulmaları, denizin onlar için açılması, bulutun başlarında gölge olması, kudret helvasıyla bıldırcın kuşlarının onlara inmesi gibi mucizelerdir. O vakit buradaki hitap İsrailoğulları'nadır.

Bazıları *«Bu mucizelerden maksat, asa ile Hz. Musa'nın bembeyaz kesilen elidir. O zaman hitap Firavun kavminedir»*, bazıları da *«Bu ayetlerden maksat, onları alıkoyan şer ile onlara emredilen hayırdır»* demiştir. O zaman da hitap hem İsrailoğulları'na hem de Firavun'un kavminedir.

AÇIK BELÂDAN MAKSAT

«Açık belâ» dan maksat, zahir nimettir. Bunu Hasan Basri ve Katade söylemiştir. Ferra ise açık belâyı *«Şiddetli azap»* şeklinde tefsir etmiştir. Veya *«Açık belâdan maksat, mümini kâfirden ayırt edecek bir denemedir»* (Bu görüşü Abdurrahman bin Zeyd ileri sürmüştür).

Kureyşliler haşre inanmıyorlar ve *«Eğer haşrın olduğunu iddia ediyorsanız atalarımızı geri getirin»* diyorlardı. Bu sözü Kureyşliler içinde Ebu Cehil söylemiş ve, *«Ey Muhammed! Eğer sen sözünde doğru isen bizim atalarımızdan iki kişiyi dirilt. Onlardan*

biri de Kusay bin Kilab olsun. Çünkü o doğru bir kişiydi. Ona ölümden sonraki ahvali soralım» demiştir.

Ebu Cehil'den gelen bu söz, şüphelerin en zayıflarındandır. Çünkü iade, ancak cezayı tatbik içindir, teklif için değil. Sanki o şöyle diyordu: Eğer onların ceza için iade edilmesi iddiasında doğru iseniz, onları teklif için iade edin.

«Fa'tu» emri ya tazim ve tekid içindir ve sadece Rasûl-ü Ekrem'edir; nitekim *«Yarab! Beni döndürünüz»* ayetindeki çoğul hitap da böyledir. Veya hem Rasûl-ü Ekrem'e hem de onun etbaınadır.

37. ayetteki *«Hayr»* kelimesi kuvvet demektir. Yani onlar mı kuvvetlidirler yoksa Tubba Kavmi mi? Yani onlar kuvvet bakımından Tubba Kavmi'nin en azı bile olamazlar. Onlar azaba müstehak olup helâk edildiklerine göre bunlar da helâk olacaklardır.

Tubba'dan maksat bir kişi değildir. Yemen krallarına bu isim verilirdi. Tubba, kralın lâkabıdır. Nasıl halife kelimesi müslümanların başındaki zatın, Kisra Farslar'ın, Kayser Rumlar'ın, Hakan Türkler'in krallarına verilen lakâplar ise, bu da onlara verilen bir lakâptır.

Ebu Ubeyde *«Yemen krallarına Tubba denilmesi birbirlerine tabi olmalarındandır»*, Cevheri de *«Tubba gölge mânâsına da gelir»* demektedirler. Bazıları *«Tubba kuşlardan bir nev'dir»* demiştir. Suheyli *«Yemen şehrine ve Hadramut'a sahip olan her krala Tubba denilir»* der. Sadece Yemen'e sahip olan bir krala Tubba denilmez (Mesudi bu görüşü tefsirinde zikretmektedir).

Ayetlerden anlaşıldığına göre burada Tubba Kavmi'nden bu üç Tubba'dan biri kastedilmektedir. Araplar onu bu isimle tanıyor-

lardı. Bunun için Hz. Peygamber *«Tubba lânetlik midir, değil midir bilmiyorum»* buyurmuştur. Ayrıca rivayet edildiğine göre *«Sakın Tubba'ya küfretmeyin. O mümin idi»* demiştir. İşte bu hadis Tubba'nın bilinen bir kral olduğunu bildiriyor. Allah daha iyi bilir.

TUBBA' PEYGAMBER MİDİR?

Tubba'nın peygamber mi kral mı olduğu hususunda ihtilâf vardır. İbn Abbas *«O bir peygamberdi»* der. Kâb ise şöyle der: *«Tubba Yemen krallarından biriydi. Onun kavmi kâhinlerdendi. Onlarla beraber ehli kitaptan bir kavim vardı. Ve iki gruba (kâhinlere ve ehli kitaba) da birer kurban kesmelerini emretti. Onlar da kestiler. Ehli kitabın kurbanı kabul edilince, onlar da müslüman oldular.»*

Aişe validemiz *«Sakın Tubba'ya küfretmeyin. Kesinlikle o salih bir kişidir»* derdi. Katade *«Tubba, Himyerli bir kişidir. Ordularıyla Hire'yi geçerek Semerkand'a vardı. Orayı yıktı»* demiştir. (Maverdi).

Salebi'nin Katade'den rivayet ettiğine göre, o zat Himyerli Tubba'dır.

Kâb diyor ki: *«Cenab-ı Hak, Tubba'nın kavmini yerdi; fakat Tubba'yı zemmetmedi. Tubba'nın kavmini Kureyş'e bir örnek olarak getirdi. Çünkü onların diyarları birbirlerine yakındı ve Kureyşliler nezdinde onlar çok önemli kimselerdi. Allah onları ve ondan öncekileri mücrim oldukları için helâk ettiğine göre Kureyş gibi zayıf bir kavmi helâk etmek Allah için daha kolaydı. Yemen ehli bu ayetle daima iftihar ederlerdi. Zira Cenab-ı Hak, Tubba Kavmi'ni Kureyş'ten daha hayırlı kılmış olmaktadır.»*

Bazıları «*Bu kralların ilki güneşin doğuşuna tâbi olarak ordusuyla şarka doğru gittiği için bu ismi almıştır*» demişlerdir. (1)

«*Onların ikisini ancak hak ile yarattık*»; yani hak olan ömürle. (Mukatil) Bazıları «*Hak olan emirle*» demiştir. (Kelbi ve Hasan Basri). Bazıları ise «*Hakkı ikame, Allah'ın birliğini ortaya çıkarmak, Allah'ın taatine sarılmanın gerekli olduğunu bildirmek için onları yarattı*» demişlerdir.

(1) Kurtubî, Ahkam'ul-Kur'an, cilt: 16, sh: 145-146

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٠﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلًى
عَن مَّوْلًى شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤١﴾ إِلَّا مَن رَّحِمَ اللَّهُ
إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٤٢﴾ إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ
الْأَثِيمِ ﴿٤٤﴾ كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ ﴿٤٥﴾ كَغَلْيِ الْحَمِيمِ ﴿٤٦﴾
خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ إِلَىٰ سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ
مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ ﴿٤٨﴾ ذُقْ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ﴿٤٩﴾
إِنَّ هَٰذَا مَا كُنتُم بِهِ تَمْتَرُونَ ﴿٥٠﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ
﴿٥١﴾ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٢﴾ يَلْبَسُونَ مِن سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ
مُّتَقَابِلِينَ ﴿٥٣﴾ كَذَٰلِكَ وَزَوَّجْنَاهُم بِحُورٍ عِينٍ ﴿٥٤﴾ يَدْعُونَ
فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ آمِنِينَ ﴿٥٥﴾ لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا
الْمَوْتَةَ الْأُولَىٰ وَوَقَاهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿٥٦﴾ فَضْلًا مِّن رَّبِّكَ
ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٥٧﴾ فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ
لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾ فَارْتَقِبْ إِنَّهُم مُّرْتَقِبُونَ ﴿٥٩﴾

سُورَةُ الْجَاثِيَةِ مَكِّيَّةٌ وَهِيَ سَبْعٌ وَثَلَاثُونَ آيَةً

40 — Kuşkusuz ki Ayırma (Kıyamet) Günü, hepsinin (hesap verme) vakitleridir.

41 — O gün hiçbir dost dostuna hiçbir şeyle fayda veremez. Onlar yardım olunacak da değildirler.

42 — Ancak Allah'ın merhamet ettiği kimse müstesnadır. Şüphesiz ki Allah hakkıyla gâlibtir ve çok esirgeyicidir.

43 — Kuşkusuz ki Zakkum ağacı,

44 — Çok günah işleyenin yemeğidir.

45 — Erimiş bakır gibi, karınlarda kaynar.

46 — Tıpkı sıcak suyun kaynaması gibi.

47 — (Allah zebanilere der ki:) «Onu tutun, cehennemin ortasına sürükleyin!»

48 — «Sonra başının üstüne kaynar su azabından dökün!»

49 — (Ve ona deyin ki) «Tat! Zira sen kendince üstündün, şerefliydin.»

50 — «Bu, işte o şüphe edip durduğunuz şeydir.»

51 — Korunanlar (o gün) güvenilir bir makamdadırlar.

52 — Bahçelerde ve çeşme başlarında.

53 — İnce ipekten ve parlak atlastan (giysiler) giyerek karşılıklı otururlar.

54 — Bunun gibi, biz onları iri gözlü hurilerle de evlendirmişizdir.

55 — Orada güven içinde her meyvayı isterler.

56 — Orada ilk ölümden başka ölüm tatmazlar. Allah onları cehennem azabından korur.

57 — (Bütün bunlar) Rabbinden bir kerem ve ihsan olarak (verilmiştir). İşte büyük kurtuluş budur!

58 — (Ey Rasûlüm!) Biz onu (Kur'an'ı) senin diline kolaylaştırdık ki düşünüp ibret alsınlar.

59 — Artık sen gözetle. Kuşkusuz onlar da gözetlemektedirler!

(40-59) *«Kuşkusuz ki Ayırma (Kıyamet) Günü, hepsinin...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Fasl Günü», Kıyamet Günü'dür. Bu ismi almasının nedeni o günde Cenab-ı Hak'kın imanlıları kâfirlerden ayırt etmesidir. Çünkü Cenab-ı Hak *«Kıyamet koptuğu günde, onlar birbirlerinden ayırdedilirler»* buyurmuştur. Bu bakımdan *«Fasl Günü»* onların hepsinin ayırdedilme günüdür. Nitekim Cenab-ı Hak Nebe Suresi'nde şöyle buyurmuştur: *«Kesinlikle Fasl Günü onlara mikattir»;* yani kötüyü iyiden ayırma zamanıdır. Bir grubu cennete, bir grubu cehenneme gider. Bu ayet tehdid'in zirvesini gösteren bir ayettir.

«Mevla» amcaoğlu veya yardımcı demektir. Yani amcaoğlu o gün amcaoğlunu müdafaa edemez. Bir yakın diğer bir yakınını, dost dostunu müdafaa edemez. Mümin o gün yakınıdır diye kâfire yardım etmez.

ZAKKUM AĞACI

Zakkum ağacından maksat, Cenab-ı Hak'kın cehennemde yarattığı ve lânetli ağaç diye isimlendirdiği ağaçtır. Ateştekiler acıktıklarında ona başvururlar ve ondan yerler. O ağaç onların içinde

sıcak su gibi kaynar. O ağaçtan onların karnına gireni Cenab-ı Hak erimiş bakıra benzetmektedir.

«Esîm» kelimesi facir demektir. Bunu Ebu Derda söylüyor. İbn Mesud da bu görüştedir. Hemam bin Haris der ki: *«Ebu Derda bir kişiye Kur'an okutuyordu. «Esim» kelimesini «Yetim» şeklinde okudu. Kişi anlamayınca Ebu Derda ona «Taam'ul-Facir» diyerek «Esim»in mânâsına işaret etti.»*

KUR'AN'IN BİR HARFİNİ DİĞER BİR HARFLE DEĞİŞTİRMEK CAİZ MİDİR?

Ebubekir el-Enbari, İbn Mesud'tan şöyle rivayet ediyor: «İbn Mesud bir kişiye bu ayeti öğretiyordu. Kişi *«Esim»* kelimesini *«Yetim»* şeklinde okuyordu. Birkaç defa doğruyu tekrar etmesine rağmen o kişi yine yanlışa devam ediyordu. İbn Mesud onun dilini düzeltemeyeceği kanaatine varınca O'na; *«Taam'ul-Facir» diyebilir misin?»* diye sordu. Kişi, *«Evet, diyebilirim»* deyince *«O halde böyle de»* dedi.»

İbn Mesud'un bu davranışı *«Kur'an'ın bir harfini başka bir harfle değiştirmek caizdir»* diyen şaşkınlar için bir delil oluşturmaz. Çünkü İbn Mesud öğrenmek isteyen kimsenin dilini düzeltmek ve onu doğruya çevirmek için böyle yapmıştır. Zemahşeri *«İbn Mesud'un bu davranışı, bir kelime Kur'an'ın başka bir kelimesinin mânâsını eda ediyorsa, o kelimeyi onun yerine getirmenin caiz olduğuna delâlet eder»* demiştir. İşte bu nedenle Ebu Hanife, Kur'an'ın şartına riayet edilmek suretiyle Farsça okunmasına cevaz vermiştir. Şart şudur: Okuyucu mânâların tamamını kâmil bir şekilde yerine getirecek, onlardan hiçbir şeyi ihmal etmeyecektir. Alimler *«Bu şart şehadet eder ki bu, icazetsiz gibi bir icazettir. Çünkü Arapça'da, hele fesahatıyla, nazmının, üslubunun güzelliğiyle muciz olan Kur'an'da, öyle ince mânâlar, ince garazlar vardır ki*

ister Farsça isterse başka bir dil olsun bunları eda etmeye yetmez» derler. Ebu Hanife Farsça'yı iyi bilmiyordu. Dolayısıyla onun bu fetvayı vermesi ,tahkikten ileri gelen bir fetva değildi. Üstelik Ali bin Caht, Ebu Yusuf'tan, o da Ebu Hanife'den rivayet ediyor ki Ebu Hanife, Kur'an Farsça okunabilir şeklindeki fetvadan dönerek talebeleri Ebu Yusuf ile Muhammed'in görüşüne katılmıştır.

«Fa'tiluhu» fiili onu çekin, zorla götürün, sevkedin demektir. Cahim'in seva'sı tam ortasıdır. Azab'ul-Hamim'den maksat, son derece kaynamış olan suyun, onun başına dökülmesidir.

«İşte bu, o şüphe edip durduğunuz şeydir» cümlesi melekler tarafından onlara söylenmektedir. Yani bu, dünyada şüphe ettiğiniz şeyin ta kendisidir.

«Emin makam» dan maksat, fitne ve afetlerden emin olunan yer, yani muttakilerin yeridir.

«Onları Huri-iynlerle evlendirdik», yani çift kıldık. Zira cennette teklif yoktur ki akd (dünyadaki meşhur mânâsıyla evlendirme) sözkonusu olsun.

İbn Cerir, Mücahid'den şöyle rivayet ediyor: *«Zevvecna»nın mânâsı «Nikâh ettik» demektir.»*

Bazı kişiler *«Cennette teklif yani emir ve nehy vardır. Fakat onlar, yapmakta ve terketmekte herhangi bir zorluk çekmezler»* demiştir. Fakat en meşhuru cennette teklifin olmamasıdır. Dünyada haram olan birtakım şeyler; meselâ başkasının hanımını nikâhlamak, mahremleriyle evlenmek gibi şeyler de cennet ehlinin kalbine dahi hutur etmediği için yapılmazlar. Çünkü Cenab-ı Hak cennet ehlinin kalbinden onlara meyletmeyi silmiştir.

CENNET HURİLERİNDEN KASDEDİLEN NEDİR?

«Hur» kelimesi havra kelimesinin çoğuludur ve bembeyaz mânâsını ifade eder. Bu görüş, İbn Abbas ve Dahhak'tan rivayet edilmiştir. Bazıları *«Gözünün karası ile beyazı çok fazla olan (yani elâ gözlü) kadınlar demektir»* demiştir. Bazıları da *«Göz bebeği simsiyah ve etrafı bembeyaz olan kadın demektir»* görüşündedir.

«Iyn» kelimesi ayn kelimesinin çoğuludur. Bu da iki gözü büyük demektir. Haberlerin çoğu hurilerin dünya kadınlarından olmadığına delâlet eder.

Bazılarına göre bu hurilerden maksat dünya kadınlarıdır. Onlar cennette elâ gözlü olurlar. Bir kimsenin dünyadaki kadınları cennette kendisine verilir. Allah, evlenmeden ölüp giden kadınları da dilediği kişiye verebilir. Bir kişiden fazla kimselerle evlenen bir kadın eğer dünyada kocasını boşamamışsa en son kocasına veya ilk kocasına aittir. Veyahut da kocaları arasında muhayyer kılınır, hangisini beğenirse onun yanında durur. Kocası kâfir olarak ölen bir kadın, cennette kimi dilerse Allah onu, ona verir. Varid olmuştur ki Firavun'un karısı Asiye cennette Rasûl-ü Ekrem'e zevce olacaktır.

«Orada ilk ölümden başka ölüm tatmazlar» cümlesinin mânâsı hiç ölüm tatmazlar demektir. Zira geçmiş bir ölümü müstakbelde tatmak muhaldir. Bu, muhale bağlanmak kabilindendir. Sanki şöyle denilmektedir: *«Eğer daha önce tatmış oldukları ölümün zevki müstakbelde mümkünse onlar bunu tadarlar. Bu mümkün olmadığına göre, cennette ölüm yoktur.»*

Taberi *«Ayet metnindeki illâ kelimesi ba'du (sonra) mânâsını ifade eder»* diyor. Yani onlar birinci ölümden sonra artık cennette ölüm tatmazlar. Fakat onlar dünyada birinci ölümü tatmışlardır.

İbn Atiyye *«Bir gruba göre illâ kelimesi siva (ondan gayri) mânâsını ifade eder»* demiştir. Yani birinci ölümden başka herhangi bir ölüm yoktur. Yani cennette ölüm bahis konusu değildir.

«Rabbinden bir lütuf olarak» bu verilenler verilmiştir. Yoksa Allah bunları vermek mecburiyetinde değildir.

«Biz onu (Kur'an'ı) senin diline kolaylaştırdık...», yani onu sen ümmi olduğun için yazmaksızın senin dilinle indirdik. Böylece hem sana hem de okuyanlara onu kolaylaştırdık. Umulur ki onlar ibret alırlar ve kötülüklerden çekinirler.

Cenab-ı Hak bu sureyi Kur'an'a ittiba hususunda teşvik ayetleriyle bitirmiş ve Rasûl-ü Ekrem'e *«Onlara karşı sana vaadedilen yardımı bekle. Kesinlikle onlar da senin ölümünü beklemektedirler»* demiştir. Bu yorumu Nakkaş rivayet etmektedir. Bazı kimseler *«Sen sana vaadedilen yardımı, onlar da seni helâk etmeyi bekliyorlar demektir»* demiştir. Bazıları da *«Bekle ki Allah seninle onlar arasında hükmetsin. Onlar ise senin başına gelecek hadiseleri bekliyorlar»* demişlerdir.

DUHAN SURESİ'NİN SONU

CÂSİYE SÛRESİ

Sûre: 45

Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur. 37 ayettir.

Bu surenin, Hasan Basri, Cabir ve İkrime'nin rivayetlerine göre, tamamı Mekke Dönemi'nde inmiştir. İbn Abbas ve Katade *«Ancak 14. ayet müstesnadır. Bu, Medine'de ve Hz. Ömer hakkında nazil olmuştur» kanaatindedirler.* (Maverdi).

Muhasim'in İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre 14. ayet Hz. Ömer hakkında nazil olmuştur. Mekke'de (hicretten önce) müşriklerden biri Hz. Ömer'e küfreder. Hz. Ömer onu vurmak isteyince Cenab-ı Hak bu ayeti indirir. Sonra bu ayet *«Müşrikleri nerede bulursanız onları öldürün»* ayetiyle neshedilmiştir. Böylece bütün sure Mekkî olmuş oluyor. Sure 37 veya 36 ayettir. Bu sureye aynı zamanda Şeria Suresi de denilir. Kelime sayısı 488, harf sayısı ise 2191'dir.

İsmini 28. ayetteki *«Casiye»* kelimesinden almaktadır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ﴿٢﴾ اِنَّ فِي السَّمٰوٰتِ
وَالْاَرْضِ لَاٰيٰتٍ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٣﴾ وَفِيْ خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِنْ دَآبَّةٍ
اٰيٰتٌ لِّقَوْمٍ يُّوْقِنُوْنَ ﴿٤﴾ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَآ اَنْزَلَ
اللّٰهُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ رِّزْقٍ فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيْفِ
الرِّيٰحِ اٰيٰتٌ لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ﴿٥﴾ تِلْكَ اٰيٰتُ اللّٰهِ نَتْلُوْهَا عَلَيْكَ
بِالْحَقِّ فَبِاَيِّ حَدِيْثٍ بَعْدَ اللّٰهِ وَاٰيٰتِهٖ يُؤْمِنُوْنَ ﴿٦﴾ وَيْلٌ لِّكُلِّ
اَفَّاكٍ اَثِيْمٍ ﴿٧﴾ يَّسْمَعُ اٰيٰتِ اللّٰهِ تُتْلٰى عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَاَنْ لَّمْ
يَسْمَعْهَا فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿٨﴾ وَاِذَا عَلِمَ مِنْ اٰيٰتِنَا شَيْـًٔا اتَّخَذَهَا هُزُوًا
اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿٩﴾ مِنْ وَّرَآئِهِمْ جَهَنَّمُ وَلَا يُغْنِيْ عَنْهُمْ مَّا كَسَبُوْا
شَيْـًٔا وَّلَا مَا اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَوْلِيَآءَ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿١٠﴾ هٰذَا
هُدًى وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِّنْ رِّجْزٍ اَلِيْمٌ ﴿١١﴾
اَللّٰهُ الَّذِيْ سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِيَ الْفُلْكُ فِيْهِ بِاَمْرِهٖ وَلِتَبْتَغُوْا
مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿١٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ
وَمَا فِي الْاَرْضِ جَمِيْعًا مِّنْهُ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ ﴿١٣﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Hâ, Mîm.

2 — Kitab'ın (Kur'an'ın) indirilmesi o her şeyi mağlub eden ve her işinde hikmet bulunan Allah katındandır.

3 — Göklerde ve yerde, iman eden kimseler için deliller vardır.

4 — Sizin yaratılışınızda, (meydana getirip) yaydığı hayvanlarda da gerçekten tasdik eden bir kavim için birçok ayetler (deliller) vardır.

5 — Gecenin ve gündüzün değişmesinde, Allah'ın gökten rızık indirip onunla ölümünden sonra yeri diriltmesinde, rüzgârları yönetmesinde de aklını kullanan bir kavim için ayetler vardır.

6 — Bunlar Allah'ın ayetleridir. Onları sana hak ile okuyoruz. Onlar, Allah'tan ve ayetlerinden sonra hangi söze iman edecekler?

7/8 — Yalana dadanan, günahkâr her kişinin vay haline! O Allah'ın kendisine okunmakta olan ayetlerini işitir, sonra onları duymamış gibi böbürlenerek ayak diretir. İşte onu dayanılmaz bir azap ile müjdele!

9 — O yalancı, ayetlerimizden bir şey öğrenince, hemen ayetleri alaya alır. Onlar yok mu! Onlar için alçaltıcı bir azap vardır!

10 — Ötelerinde cehennem var. Ne kazandıkları ne de Allah'tan başka edindikleri dostlar, kendilerinden hiçbir şey savamaz. Onlar için çok büyük bir azap vardır.

11 — Bu (Kur'an) bir hidayet (kaynağı)dır. Rablerinin ayetlerini inkâr edenler için, iğrenç olanından elem verici bir azap vardır.

12 — Allah, emriyle içinde gemilerin akıp gitmesi ve O'nun fazlından aramanız için, size denizi müsahhar kıldı. Umulur ki şükredersiniz.

13 — Göklerde ve yerde ne var ise tümünü kendi katından size müsahhar kıldı. Kuşkusuz düşünen bir kavim için (bu anlatılanlarda) birçok ayetler (deliller) vardır.

(1-13) *«Ha, Mim. Kitab'ın (Kur'an'ın) indirilmesi...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Ha, Mim» kelimesi mübteda, *«Tenzilu»* kelimesi onun haberidir. Bazı alimler *«Ha Mim, surenin ismidir»* demişlerdir. O vakit *«Tenzil'ul-Kitab»* mübteda, *«Minallah»* kelimesi de onun haberi olur. Kitab'dan maksat Kur'an'dır.

«Göklerde ve yerde müminler için ayetler vardır», yani göklerin ve yerin yaradılışında Allah'ın sonsuz kudrete sahip olduğuna dair alâmetler vardır. Bu ayet insanların dikkatini tekvini ayetlere (delillere) çevirmek isteyen bir ayettir. Veya göklerde ve yerde, dağ, maden, yıldızlar, güneş, ay gibi Allah'ın vahdet ve kudretine delâlet eden nice ayetler vardır. Veya gök ve yer bizzat ayet ve delildir. Çünkü onlarda Allah'ın kudretine ve varlığına delâlet eden nice deliller vardır.

«Ma yebussu» ibaresinin başındaki *«Ma»* edatı masdariyye de olabilir, mevsul edatı da (ellezi) olabilir. Yani Allah'ın yaydığı, birbirinden ayırd ettiği canlıların yaradılışında veya o canlılarda ayetler ve alâmetler vardır. Bu da tasdik eden veya Allah'tan başka ilâhın olmadığına yakîn gözüyle bakan bir topluluk için bir anlam taşır.

GECE VE GÜNDÜZ İHTİLÂFINDAN MAKSAT NEDİR?

Gece ve gündüzün ihtilâfından maksat ya birbirlerinin peşinden gelmeleri, yahut uzayıp kısalmaları veya birisinde nur, birisinde karanlık olması suretiyle vaki olan ihtilâfları kastedilmektedir. Allah'ın gökten, (buluttan) indirilmiş olduğu rızık da yağmurdur. O'na rızık denilmesi, rızkın sebebi oluşundandır. Cenab-ı Hak yağmurla yeri diriltmiştir. Yani yerden çeşitli ziraatler, meyveler, bitkiler çıkarmıştır. Bu, normal bir sebeptir. Yağmurun bu bitkilerin bitmesine sebep olması, normal bir sebeptir. Esas olan Cenab-ı Hak'kın emridir. Fakat bu sebebiyeti, Allah'ın hikmetinin bir gereğidir.

«*Ölümünden sonra*», yani kurumasından, bitkisiz kalıp da çıplaklaşmasından sonra.

«*Rüzgârların tasrifi*» ise, onların bir yönden diğer yöne, bir hâlden diğer hâle geçmesi (esmesi) demektir. Rüzgârların esmesi yağmurun yağmasından öncedir. Fakat ayette önce yağmurun indirilmesi zikredilmiştir. Çünkü rüzgârların esmesi ayrı bir alâmettir. Veya rüzgârlar sadece yağmuru inşa etmek için değil aynı zamanda gemileri denizlerde yürütmek ve bitkiler arasındaki tohumlaşma gibi diğer yararlar için de eser.

ALLAH'IN AYETLERİ

«*Allah'ın ayetleri*»nden maksat ya Kur'an ayetleri veya bu suredeki ayetler demektir. Veya daha önce bahsi geçen gökler, yer vesaire demektir.

«Gökleri okumak» onların delâlet ettiği mânâları okumak demektir.

«Effak» çokça yalan söyleyen demektir ve mübalağa sigasıdır. *«Esîm»* ise çokça günah işleyendir. *«Veyl»* cehennemde bir vadidir, ayetlerle istidlâli terkedene vaadedilmektedir. Rivayete göre bu ayet Nadr bin Haris hakkında nazil olmuştur. İbn Abbas'a göre Hariş bin Kelde, Sa'lebi'ye göre ise Ebu Cehil ve arkadaşları hakkında nazil olmuştur.

«Ayetlerimizden bir şey öğrendiği zaman o ayetleri alaya alır». Meselâ zakkum kelimesini öğrendiğinde *«Zakkum kaymak ile hurmadır»* der. Cehennem hazeneleri hakkında ise *«Onlar ondokuz ise ben onları tek başıma karşılarım»* der.

«Muhîn» kelimesi zillete düşürücü, rezil edici demektir.

«Onların arkalarında cehennem vardır», yani onların içinde bulunduğu gurur ve kibirin arkasında cehennem vardır. İbn Abbas *«Verea kelimesi burada ön demektir»* diyor. Yani önlerinde cehennem vardır.

*«Onların kazandıkları»*ndan maksat mal ve çocuklarıdır. Nitekim başka bir ayette *«Onların ne malları ne de çocukları Allah'ın azabından hiçbir şekilde onları müstağni kılmaz»* denilmektedir.

11. ayetin başındaki *«Hâzâ»* kelimesi ya Kur'an'a racidir veya İbn Abbas'ın dediği gibi Rasûlullah'ın bütün getirdiklerine işaret eder. Kendisi mübteda, *«Huden»* kelimesi de onun haberidir.

«Rics» kelimesi daha önce de geçtiği gibi necaset, pislik veya veya azap demektir.

«Onlar için ricsten gelen elem verici bir azap vardır»; yani elem verici azaptan gelen bir azap vardır. Nitekim başka bir ayette rics yine azap mânâsında kullanılmıştır: *«Ve biz zulmedenlerin üzerine gökten bir rics (azap) indirdik.»*

GÖK VE YERDEKİLERİN MUSAHHAR KILINMASI

«Göklerde ve yerde olanı müsahhar kılma»nın mânâsı, oradaki mevcudatta yararlı olanları müsahhar kılması demektir. Bu yararların bir kısmı açıkça görülür, bir kısmı ise bize gizlidir.

Ayet metnindeki *«Cemian»* kelimesi hâldir. Yani bütün bunlar Allah'tandır. Allah bu şeylerin hepsini kendisinden olarak, size müsahhar kılmıştır. Onların mucidi Allah'tır, bunu da kudretiyle, hikmetiyle icat etmiş, sonra bunları kullarına müsahhar kılmıştır.

İbn Abbas *«Minhu»* lâfzını *«Minneten»* şeklinde okumuştur. Yani bütün bunları fazl ve keremi olarak size vermiştir.

Mesleme bin Muhalled, *«Minhu»* lâfzını *«Mennuhu»* şeklinde okumuştur ki bu, Cenab-ı Hak'kın fazl ve minnetidir.

قُلْ لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يَغْفِرُوْا لِلَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ اَيَّامَ اللّٰهِ لِيَجْزِيَ قَوْمًا
بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿١٤﴾ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ اَسَآءَ
فَعَلَيْهَا ۚ ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ تُرْجَعُوْنَ ﴿١٥﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ
الْكِتٰبَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنٰهُمْ مِّنَ الطَّيِّبٰتِ
وَفَضَّلْنٰهُمْ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ۚ ﴿١٦﴾ وَاٰتَيْنٰهُمْ بَيِّنٰتٍ مِّنَ
الْاَمْرِ ۚ فَمَا اخْتَلَفُوْٓا اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْعِلْمُ ۙ بَغْيًا
بَيْنَهُمْ ۭ اِنَّ رَبَّكَ يَقْضِيْ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيْمَا كَانُوْا فِيْهِ
يَخْتَلِفُوْنَ ﴿١٧﴾ ثُمَّ جَعَلْنٰكَ عَلٰى شَرِيْعَةٍ مِّنَ الْاَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ
اَهْوَاۗءَ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿١٨﴾ اِنَّهُمْ لَنْ يُّغْنُوْا عَنْكَ مِنَ اللّٰهِ شَيْـــًٔا ۭ وَاِنَّ
الظّٰلِمِيْنَ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَاۗءُ بَعْضٍ ۚ وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِيْنَ ﴿١٩﴾
هٰذَا بَصَاۗىِٕرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَّرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُّوْقِنُوْنَ ﴿٢٠﴾ اَمْ
حَسِبَ الَّذِيْنَ اجْتَرَحُوا السَّيِّاٰتِ اَنْ نَّجْعَلَهُمْ كَالَّذِيْنَ
اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ۙ سَوَاۗءً مَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ ۭ
سَاۗءَ مَا يَحْكُمُوْنَ ﴿٢١﴾ وَخَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ
بِالْحَقِّ وَلِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍۢ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿٢٢﴾

14 — (Ey Rasûlüm!) İman edenlere de ki: Allah'ın (kâfirlere ceza vereceği) günlerinin geleceğini ummayanları affetsinler ki (Allah'ın kendisi), bir toplumu, yaptıklarıyla cezalandırsın.

15 — Kim salih bir amel işlerse muhakkak kendisi için işlemiştir. Kim bir kötülük yaparsa muhakkak kendisi aleyhine yapmıştır. Sonra Rabbinize döndürüleceksiniz.

16 — Andolsun biz İsrailoğulları'na kitab, hüküm ve peygamberlik verdik. Onları temiz şeylerden rızıklandırdık. Ve onları (zamanlarında) âlemlere üstün kıldık.

17 — Ve onlara emirden (dinden) açık belgeler verdik. Onlar kendilerine ilim geldikten sonra sadece aralarında bulunan çekememezlikten ötürü ayrılığa düştüler. Şüphesiz Rabbin Kıyamet Günü ayrılığa düştükleri şeylerde onlar arasında hüküm verecektir.

18 — (Ey Rasûlüm!) Sonra seni o emirden (dinden) bir şeriat üzere kıldık. Bunun için sen bu şeriata uy. İlmi olmayanların arzu ve isteklerine tâbi olma!

19 — Kuşkusuz ki onlar Allah'tan gelen hiçbir şeyi senden defedemezler. Zalimler birbirlerinin dostlarıdır. Allah ise takva sahiplerinin dostudur.

20 — Şu (Kur'an) insanlar için basiretlerdir. Kesin olarak inanan bir kavim için de hidayet ve rahmettir.

21 — Yoksa kötülükleri (ısrarla) işleyenler, kendilerini iman edip, salih amel işleyenler gibi yapacağımızı, hayat ve ölümlerini bir tutacağımızı mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar!

22 — Allah gökler ve yeri hak olarak yarattı. Tâ ki her nefis kazandığıyla cezalandırılsın. Onlara haksızlık edilmez.

(14-22) *«(Ey Rasûlüm!) İman edenlere de ki...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Kuşeyri ve Maverdi, İbn Abbas'tan şöyle rivayet ederler: *«Bu ayet Hz. Ömer ile Abdullah bin Ubey hakkında nazil olmuştur»*. Hadise Beni Mustalik Savaşı'nda olmuştur. Onlar Mureysi' isimli bir kuyunun üzerinde konaklamışlardı. Abdullah bin Ubey (meşhur münafık) su getirmek üzere hizmetkârını gönderdi. Hizmetkârı geç geldi. Ona niçin böyle geç kaldığını sorunca: *«Ömer bin Hattab'ın kölesi kuyunun tam ağzında oturmuştu. Rasûlullah'ın, Ebubekir ve Ömer'in kırbalarını doldurmadıkça hiç kimseyi kuyuya yaklaştırmadı»* dedi. Bunu dinleyen Abdullah bin Ubey bin Selül: *«Bizimle bunların misali (haşa) «Köpeğine yedir, semiz olsun ki seni yesin...» sözü gibidir»* dedi. Bu söz Hz. Ömer'in kulağına geldi. Hz. Ömer kılıcını bağlayarak onu öldürmek üzere gitmek istedi. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu ayeti indirdi. (Bu, Ata'nın İbn Abbas'tan yapmış olduğu bir rivayettir.

Ayet metnindeki *«Ya'firu»* fiili affetsinler, vazgeçsinler demektir. *«Allah'ın günlerini ummayanlar»*dan maksat onun sevabını ummayanlar veyahut da Allah'ın şiddet ve azabından korkmayanlar demektir. Çünkü ummak mânâsına gelen *«Reca»*, bazan korku mânâsına da gelir.

«Eyyam» (Günler) tabiriyle olaylar, hâdiseler anlamı da kastedilebilir.

*«İsrailoğulları'na verilen Kitap»*tan maksat Tevrat'tır. Hükümden maksat o kitabı anlama veya hakim olup insanlar arasındaki ihtilâfları halletmek demektir. Peygamberlikten de Hz. Yusuf'tan Hz. İsa'ya kadar gelen peygamberler kastedilmektedir. *«Tayyibat»* helâl rızıklar demektir. Bu rızıklar ya Şam diyarındaki yemekler, meyveler ve gıda maddeleridir veya Tih Çölü'ndeki kudret helvası ve bıldırcınlardır.

VERİLEN BURHANLARDAN MAKSAT NEDİR?

«Onlara emirden beyyinat (açık deliller, burhanlar) verdik». İbn Abbas *«Hz. Muhammed'in emri ve onun peygamberliğinin delilleri kastedilmektedir»* diyor. Çünkü onlar kendi kitaplarında *«O Peygamber Tihame'den Yesrib'e (Medine'ye) hicret edecektir. Yesrib halkı ona yardımcı olacaktır»* diye okumuşlardır.

Bazı müfessirler «Emrin beyyinatı helâl, haram hakkındaki açık şeriat ve mucizeleridir» demişlerdir. İsrailoğulları'na gelmesinden sonra ihtilâfa düşmelerine sebep olan ilimden maksat, Yuşa bin Nun'dur. Onların bir kısmı ona iman, bir kısmı da inkâr etmiştir. (Nakkaş)

Veya ilimden maksat, Rasûl-ü Ekrem'in peygamberliğidir ve onlar bu konuda da ihtilâfa düşmüşlerdir.

Ayet metnindeki *«Bağy»* kelimesi hasad mânâsındadır. Yani Rasûl-ü Ekrem'e kendi aralarında hased ettiklerinden dolayı ihtilâfa düştüler. (Dahhak).

Bazı müfessirler *«Bağy kelimesi bir kısmı diğerine saldırdı demektir»* demiştir. Fazilet ve riyaset istiyorlardı. Bu yüzden peygamberleri öldürmüşlerdi.

Ey Muhammed! İşte senin asrındaki müşriklere de beyyineler gelmiştir. Onlar o beyyinelerden riyaset elimizden kaçar diye yüz çevirdiler.

«Sonra seni emirden (dinden) bir şeriat üzerine kıldık» Şeriat lûgatta mezheb ve din mânâsındadır. Bazan de suyun arkına denilir. Şari' de bu mânâdan gelmektedir. Çünkü o da insanı maksadına götüren bir yoldur. O halde şeriat, dinden Allah'ın kulları için koyduğu sistem, düzen (hukuk kuralları) demektir.

Yani seni dinden apaçık bir yol üzerinde kıldık ki o yol seni hakka götürür.

İbn Abbas'a göre şeriattan maksat hidayettir. Yani seni emirden bir hidayet üzerine koyduk. Katade *«Şeriat emir, nehy, hadler ve farzlardır»* der. Mukatil *«Şeriat beyyine demektir. Zira beyyine insanı hakka götüren bir yoldur»* diyor.

İbn Zeyd *«Şeriat din mânâsındadır»* demiştir. Çünkü kurtuluş yolu dindir.

İbn'ul-Arabi *«Emir lûgatta iki mânâya gelir: 1 — Şan (durum), 2 — Nehyin karşılığı olan kelâm. Bu iki mânâ da burada kastedilebilir»* demiştir.

Cenab-ı Hak tevhid, mekârimi ahlak insanların maslahatları konusunda gönderdiği şeriatlar arasına herhangi bir değişiklik koymamıştır. Ancak o şeriatlar arasındaki değişiklik fer'i meselelerde olur. İbn'ul-Arabi *«Bazı kimseler ,bu ayet bizden öncekilerin şeriatlarının bizi bağlamadığı hususunda delildir demişlerdir»*

diyor. Çünkü Cenab-ı Hak, peygamber ve ümmetine bu ayetle müstakil bir şeriat verdiğini inkâr etmiyoruz. Ancak ihtilâf Peygamberin bizden önceki şeriattan bir şey nakledip onu medhi sena olarak söylemesinin ona tabi olmayı lüzumlu kılıp-kılmayacağı meselesidir.

«Bilmeyenlerin hevasına tabi olma»; yani müşriklerin hevasına tâbi olma. İbn Abbas *«Kureyza ve Nadr kabilelerinin hevasına tabi olma demektir»* der. Kureyşliler Rasûl-ü Ekrem'i atalarının dinlerine dokunmamaya davet ettiklerinde bu ayet nazil olmuştur.

«Besair» kelimesi burhanlar, deliller, hududlar ve hükümlerde insanlar için konulan nişanlar demektir.

«İçterahu» fiili kazandılar (kesbettiler) mânâsını ifade eder. İnsanların kazançta (kesbte) kullandıkları âzâlarına *«Cevarih»* denilmesinin sebebi, bu kökten gelmiş olmasındandır.

Kelbi *«Bu günahı kazananlardan maksat, Rebia'nın oğlu Utbe ve Şeybe ile Utbe'nin oğlu olan Velid'dir»* diyor. Aynı ayette sözkonusu edilen müminlerden maksat Hz. Ali, Hz. Hamza, Hz. Ubeyde bin Haris'tir. Bedir Günü'nde bu altı kişinin arasında mubaraze oldu. Müslümanlar onları öldürdüler. Bazıları da ayetin *«Ahiret'te müminlere verilenden daha hayırlısı bize verilecektir»* diyen bir müşrik grubu hakkında nazil olduğunu söylerler.

اَفَرَءَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهٗ هَوٰىهُ وَاَضَلَّهُ اللّٰهُ عَلٰى عِلْمٍ وَّخَتَمَ عَلٰى سَمْعِهٖ
وَقَلْبِهٖ وَجَعَلَ عَلٰى بَصَرِهٖ غِشٰوَةً فَمَنْ يَّهْدِيْهِ مِنْۢ بَعْدِ اللّٰهِ ؕ
اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿٢٣﴾ وَقَالُوْا مَا هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوْتُ وَنَحْيَا
وَمَا يُهْلِكُنَآ اِلَّا الدَّهْرُ ۚ وَمَا لَهُمْ بِذٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۚ اِنْ هُمْ اِلَّا يَظُنُّوْنَ ﴿٢٤﴾
وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيٰتُنَا بَيِّنٰتٍ مَّا كَانَ حُجَّتَهُمْ اِلَّآ اَنْ قَالُوا ائْتُوْا
بِاٰبَآئِنَآ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٢٥﴾ قُلِ اللّٰهُ يُحْيِيْكُمْ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ
اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيْهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٢٦﴾ وَلِلّٰهِ
مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَّخْسَرُ الْمُبْطِلُوْنَ
﴿٢٧﴾ وَتَرٰى كُلَّ اُمَّةٍ جَاثِيَةً ۚ كُلُّ اُمَّةٍ تُدْعٰٓى اِلٰى كِتٰبِهَا ؕ اَلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ
مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٢٨﴾ هٰذَا كِتٰبُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ ؕ اِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ
مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٢٩﴾ فَاَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ
فِيْ رَحْمَتِهٖ ؕ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِيْنُ ﴿٣٠﴾ وَاَمَّا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ۗ
اَفَلَمْ تَكُنْ اٰيٰتِيْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَاسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنْتُمْ قَوْمًا
مُّجْرِمِيْنَ ﴿٣١﴾ وَاِذَا قِيْلَ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَّالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيْهَا
قُلْتُمْ مَّا نَدْرِيْ مَا السَّاعَةُ ۙ اِنْ نَّظُنُّ اِلَّا ظَنًّا وَّمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِيْنَ ﴿٣٢﴾

23 — (Ey Rasûlüm!) Heva ve hevesini ilâh edinen kimseyi gördün mü? Allah onu bir bilgi üzerine şaşırtmış, kulağı ve kalbi üzerine mühür vurmuştur. Gözü üzerine de bir perde çekmiştir. Allah'tan sonra artık onu kim yola getirebilir? Yine de düşünmeyecek misiniz?

24 — Onlar dediler ki: «Hayat ancak şu dünya hayatımızdır. Ölürüz ve yaşarız. Bizi ancak dehr (zaman) helak eder». Halbuki onların (bu iddialarına dair) bir ilimleri de yoktur. Onlar sadece zannın peşinde koşuyorlar.

25 — Ayetlerimiz kendilerine açık seçik bir şekilde okunduğu zaman delilleri ancak şunu demekten başka bir şey olmadı: «Haydi, doğrulardan iseniz, atalarımızı getirin!»

26 — (Ey Rasûlüm!) De ki: Sizi Allah diriltiyor. Sonra ruhunuzu alıyor. Sonra sizi kendisinde hiç şüphe olmayan Kıyamet Günü'nde toplayacaktır. Fakat insanların çoğu bilmiyorlar!»

27 — Göklerin ve yerin mülkü Allah'a aittir. Kıyamet koptuğu gün batıla dalanlar büyük zarara uğrayacaklardır.

28 — (Ey Rasûlüm!) Her ümmeti o gün (dehşetten) diz çökmüş bir halde görürsün. Her ümmet kendi kitabına çağırılacak, (ve onlara) «Bugün yapmakta olduklarınız ile karşılaşacaksınız» (denilecektir).

29 — İşte kitabımız yüzünüze karşı hakkı söylüyor. Çünkü yaptıklarınızı hep yazıyorduk.

30 — İman edip salih amel işleyenlere gelince, Rableri onları rahmetine sokacaktır. İşte apaçık kurtuluş budur!

31 — Küfre sapanlara gelince (onlara denecek ki:) «Ayetlerimiz size okunuyordu değil mi? Fakat siz büyüklük tasladınız ve suçlu bir kavim oldunuz!»

32 — (Sizlere) «Allah'ın vaadi haktır. Kıyamet'in kopacağında da hiçbir şüphe yoktur» denildiği zaman; «Bu Kıyamet de ne? Bilmiyoruz. Biz (onu) kuruntudan başka bir şey sanmıyoruz. Kesin bilgi edinmişler de değiliz» demiştiniz.

(23-32) *«(Ey Rasûlüm!) Heva ve hevesini ilâh edinen .»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

23. ayetin başındaki *«Raeyte»* fiili ya bakmak veya haber vermek mânâsındad Yani heva ve hevesini mabud kılan bir kimseye baktın mı veya onun halinden haber ver! Bu ayet Mukatil'in rivayetine göre Hars bin Kays es-Sehmi hakkında nazil olmuştur. Bu kişi nefsinin istediği şeyi yapardı. Ayetin hükmü geneldir. Bu ayet heva ve hevesine tâbi olan kimselerin aleyhinde gelmiştir. İbn Abbas *«Cenab-ı Hak herhangi bir yerde heva ve hevesi zikrederse onu yerer, zemmeder»* diyor. Vehb ise *«İki iş hakkında şüpheye düştüğün zaman hangisi senin heva ve hevesinden daha uzaksa onu yap»* demektedir.

Tusteri *«Senin hevan, hastalığındır. Eğer ona muhalefet edersen, bu senin tedavin olur»* demiştir.

Hadiste şu hakikat yer almaktadır: *«Aciz o kimsedir ki nefsini hevasına tâbi kılar ve Allah'tan temennilerde bulunur.»*

Abdullah bin Amr tarıkıyla şöyle bir hadis rivayet edilmektedir: *«Herhangi biriniz hevasını benim Allah katından getirdiğim vahye tâbi kılmadıkça iman etmiş sayılmaz.»*

«Allah onu bir ilim üzerine saptırdı»; yani Cenab-ı Hak'kın onda bildiği bir ilim üzerine. Veya Cenab-ı Hak onu sevaptan, sevaba müstehak değildir diye bir bilgi üzerine onu mahrum kıldı.

«Alâ ilmin» ibaresi *«Edalle»* fiilinin failine hâl olur ise, ayetin mânâsı şöyle olur: Cenab-ı Hak onu dalâlete götürür. Çünkü onun hakkında Allah'ın bir ilmi vardır. Yani sabık ilminde ehli dalâlet olduğunu bildiği halde onu delâlete götürür. Şayet *«Alâ ilmin»* ibaresi mefulün hâli olursa, ayetin mânâsı şöyle olur: Cenab-ı Hak onu sevaptan, sevaba müstehak değildir diye bir bilgi üzerine onu mahrum kıldı.

«Alâ ilmin» ibaresi *«Edalle»* fiilinin failine hâl olur ise, ayetin mânâsı şöyle olur: Cenab-ı Hak onu dalâlete götürür. Çünkü onun hakkında Allah'ın bir ilmi vardır. Yani sabık ilminde ehli dalâlet olduğunu bildiği halde onu dalâlete götürür. Şayet *«Alâ ilmin»* ibaresi mefulün hâli olursa ayetin mânâsı şöyle olur: Cenab-ı Hak kâfirin dalâlette olduğunu bildiği halde onu dalâlete götürür.

DEHİR NEDİR?

Mücahid *«Dehr'den maksat seneler ve günlerdir»* demiştir.

Katade ise *«Ömürdür»* der. Fakat ikisi de aynı mânâya gelir.

İbn Uyeyne der ki: *«Cahiliye döneminde insanlar «Dehr bizi helâk eder, yok eder. Bizi o diriltir, o öldürür» derlerdi. Bu ayet* onları yalanlamak için nazil olmuştur.»

Kutrub *«Dehr'den maksat ölümdür. Yani bizi ölümden başkası helâk etmez demektir»* diyor.

İkrime'ye göre «Bizi ancak Allah helâk eder» demektir.

Ebu Hureyre Allah'ın Rasûlü'nden şöyle rivayet ediyor:

«Cahiliye döneminde insanlar, «Bizi ancak gece-gündüz helâk etti», «Bizi helâk eden, öldüren, dirilten odur» derlerdi». Böylece dehre küfrederlerdi. Bir hadis-i kudsîde Cenab-ı Hak *«Ademoğlu defre küfrederek bana eziyet verir. Benim dehr, emir benim elimdedir. Gece ve gündüzü evirip çeviririm...»* buyurmuştur.

Bu hadis İkrime'nin yorumuna delil olarak getirilmiştir. Buhari'de de aynı ibare yer almaktadır. Müslim ve Ebu Davud'da da bu hadis mevcuttur. *«Dehr Allah'ın isimlerinden bir isimdir»* diyen kişi bu hadisi delil göstermektedir. Dehr'i Allah'ın isimlerinden kılmayan alimlere göreyse bu ayet ve hadiste Araplar'ın cahiliye dönemindeki icraati reddedilmektedir. Çünkü onlar dehrin fail olduğuna inanırlardı. Nitekim Cenab-ı Hak onların itikadlarını bu ayette beyan etmektedir. Onlara bir zarar, zulüm veya hoşlarına gitmeyen bir şey isabet ettiğinde bunu dehre nisbet ederlerdi. İşte bundan dolayı onlara *«Dehre küfretmeyin. Çünkü kesinlikle Allah dehrin kendisidir»* buyurulmuştur. Yani Allah dehre izafe ettiğiniz bu işlerin failidir. Dolayısıyla bu işleri yapana küfrettiğinize göre o küfürleriniz Allah'a gider denilerek menolunmuşlardır. Bu tevilin sahih oluşuna Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği hadis de delâlet etmektedir.

«Onların bu hususta hiçbir bilgileri yok. Onlar sadece zannediyorlar.»

Müşrikler birçok sınıf ve gruplara ayrılırlar. Bazıları *«Dehr* her şeyi yapar» derken, bazıları da *«Yaratıcı vardır fakat haşr yoktur»* fikrindeydi. Bazıları haşr hakkında şüphedeydiler ve fakat *«Kesinlikle yoktur»* demiyorlardı. İşte İslâm dininde de bazı gruplar ortaya çıktı. Müslümanlardan korkarak doğrudan haşrı inkâr etmediler, fakat tevil yaptılar. *«Kıyamet bedenin ölümü iledir»* dediler. Sevap ve ikabı birtakım hayallere; ruhlar için vaki olan hayallere çevirdiler. Onların müslümanlara verdiği zarar, dünyadaki bütün kâfirlerin zararından daha fazladır. Çünkü bunlar hakkı

daima köreltmeye çalışırlar ve zahiri kapatmakla aldanırlar. Şirki ortada olan müşriklerden ise, işte müslümanlar ondan sakınır. Bazıları *«Biz öleceğiz, fakat bizim eserlerimiz hayatta kalacaktır. İşte zikrin hayatı budur»* dediler. Bazıları ise *«Onlar tenasuha işaret ettiler»* demişlerdir. Yani kişi ölür, ruhu başka ölülere girer, o ölüler onunla dirilirler.

27. ayetteki *«Yevme»* kelimesi aynı ayetteki *«Yahserune»* fiiline meful olur. İkinci *«Yevme»* ise birincisinin tekididir. Ayetin mânâsı *«Kıyamet Günü'nde mülk O'nundur. Bâtıl ehli cennetteki mertebelerini severler»* şeklindedir.

28. ayetteki ümmetten maksat herhangi bir dinin salikleridir.

«Casiye» kelimesi konusunda şu teviller vardır:

Mücahid *«Ansızın koşmak için dizler üzerinde oturmaktır»* derken, Süfyan *«İki dizinden ve parmaklarının etrafından başka bir yeri yere değmeyerek sıçramaya hazır bulunan kişi demektir» demiştir.* Dahhak *«Bu hesap anında olur»*, İbn Abbas *«Derlenmiş, toparlanmış mânâsındadır»*, Ferra ise *«Her dinin ehlini görürsün ki biraraya gelirler demektir»* demişlerdir. İkrime *«Birbirlerinden ayrıdedilmişlerdi demektir»* diyor.

Kureyş şivesinde *«Casiye»*, boyunlarını eğmişler, demektir. Hasan Basri'ye göre *«Dizüstü çökmüşlerdir»* demektir.

ÜMMETİN KİTABINDAN MAKSAT NEDİR?

«Her ümmet kitabına çağrılır», yani Yahya bin Selâm'a göre *«Hesabına»*, Mukatil'e göre de *«Amel defterlerine çağırılırlar.»* Bazıları ise *«El-Kitab burada Levh-i Mahfuz'dur»* demiştir.

29. ayet ya Cenab-ı Hak'kın sözüdür veya meleklerin sözünden bir parçadır. Bu ayetteki «*Yentiku*» fiili şehadet eder demektir.

«*Sizin amellerinizin yazılmasını emrediyorduk.*»

Hz. Ali «*Allah'ın birtakım melekleri vardır. Her gün bir şey getirirler, orada Ademoğulları'nın amellerini yazarlar*» der.

İbn Abbas «*Cenab-ı Hak tertemiz melekleri görevlendirmiştir. Onlar Ramazan ayında Ademoğulları'nın amellerinden ne olacağını Levh'i-Mahfuz'dan istinsah ederler ve getirip Hafaza meleklerinin defterleriyle karşılaştırırlar. Hafaza meleklerinin defterlerindekinin, kitaptakine aynen muvafık olduğunu görürler. Ne ziyade vardır, ne de eksiklik*» demiştir.

وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٣﴾ وَقِيلَ
الْيَوْمَ نَنسَاكُمْ كَمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم
مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٣٤﴾ ذَٰلِكُم بِأَنَّكُمُ اتَّخَذْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا وَغَرَّتْكُمُ
الْحَيَاةُ الدُّنْيَا ۚ فَالْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٣٥﴾ فَلِلَّهِ
الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٦﴾ وَلَهُ
الْكِبْرِيَاءُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣٧﴾

MEÂL

33 — Yaptıklarının kötülükleri onlara göründü ve kendisiyle alay ettikleri şey onları kuşattı.

34 — Ve onlara denildi ki: «Bu gününüzle kavuşmayı unutmuş olduğunuz gibi biz de bugün sizi unutacağız. Yeriniz ateştir. Hiçbir yardımcınız da yoktur.»

35 — Böyledir! Çünkü siz Allah'ın ayetlerini eğlence yaptınız; dünya hayatı sizi aldattı. Artık onlar, bugün ne ateşten çıkarılırlar, ne de kendilerinden Allah'ı memnun etmeye çalışmaları istenir.

36 — Bütün hamd göklerin Rabbi, yerin Rabbi, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

37 — Göklerde ve yerde ululuk yalnız O'na mahsustur. O (her şeye) gâliptir ve (her hükmünde) hikmet sahibidir.

(33-37) *«Yaptıklarının kötülükleri onlara...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

35. ayetin sonundaki *«Yusta'tebûne»* fiili onlardan, zamanı geçtiğinden dolayı Rablerini razı etmelerinin istenmeyeceğini bildirir. Bu ayetin benzeri Rum ve Secde surelerinde geçmişti.

36. ayet, surenin kapsadığı hakikatler üzerinde bir daldır. Sure, Cenab-ı Hak'kın nimetlerini kapsadığı gibi afaki ve enfusi delilleri de kapsamaktadır. Mebde ve mead hakkındaki açık naslar ve parıldayan burhanlar içermektedir. *«Lillahi»* lâfzının başındaki lâm harfi tahsis içindir. Yani hamd ancak Allah içindir. Haberin mübtedadan önce getirilmesi tekid içindir. *«El-Hamd»* kelimesinin eliflâm ile birlikte getirilmesi ise ya istiğrak veya cins içindir. Yani her hamd ve hamdın cinsi Allah'a mahsustur. *«El-Kibriya»* azamet ve mülk demektir. Ragıb'a göre ise itaat etmekten yücelmek demektir. Bazıları *«Zatın kemâlinden ibarettir»* demişlerdir.

«Fi's-Semavati ve'l-Ardi» ibaresi el-kibriya lâfzına bağlıdır. Yani yerde de gökte de bu azamet, bu kibriya Cenab-ı Hak'ka mahsustur.

CASİYE SURESİ'NİN SONU

AHKÂF SÛRESİ

Sûre: 46

Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur. 35 ayettir.

İbn Merduveyh, İbn Abbas ve İbn Zübeyr'den bu surenin Mekke'de nazil olduğunu rivayet eder. Birçok alim istisnasız bu surenin Mekke'de nazil olduğunu söylemişlerdir. Bazıları *«10. ayet müstesnadır»* demişlerdir. Nitekim Tabarani'nin Avf bin Malik'ten sahih bir senedle rivayet ettiğine göre bu, Medine'de, Abdullah bin Selâm'ın müslüman olması hakkında nazil olmuştur. Aynı rivayet İbn Sirin'den de gelmektedir.

El-Durr'ul-Mensur, Buhari, Müslim ve Nesei, Sa'd bin Ebi Vakkas'tan şöyle rivayet ediyorlar: *«Rasûl-ü Ekrem'in yeryüzünde yürüyen hiç kimseye «Bu cennet ehlidir» dediğini işitmedim. Ancak Abdullah bin Selâm'a bunu söylemiştir ve bu ayet onun hakkında inmiştir.»*

10. ayetin Abdullah İbn Selâm hakkında indiğine dair birçok hadis vardır. Bu da ayetin Medine'de indiğini gösterir. Çünkü Abdullah İbn Selâm Medine'de müslüman olmuştur.

İkrime bu ayetin Abdullah İbn Selâm hakkında nazil olduğunu reddederek, *«Bu ayet Mekkî'dir, hicretten önce nazil olmuştur» der.* Nitekim bu durum Abd bin Humeyd ve İbn'ul-Munzir tarafından da rivayet edilmiştir. Mesruk da İkrime gibi düşünmektedir. Zira İbn Cerir ve İbn Ebi Hatim, Mesruk'tan şöyle rivayet ediyorlar: *«Allah'a yemin ederim, bu ayet Abdullah bin Selâm hak-*

kında nazil olmadı. Bu ayet Mekke'de n zil olmuştur Abdullah bin Selâm'ın müslüman olması Medine'de ir. Bu ancak bir husumettir. Onunla Hz. Muhammed birisiyle mücadele etmiştir.»

Bazı tefsirciler 17. ve 18. ayetin de Medine Dönemi'nde nazil olduğunu söylemişlerdir. Rasûlullah'ın babasına lânet okuduğu zaman babasının sulbünde bulunan Mervan, bu ayetin Abdurrahman bin Ebubekir Sıddık hakkında nazil olduğunu söylemiştir. Hz. Aişe onu yalanlamış ve *«Mervan yalan söyledi, Mervan yalan söyledi»* diyerek, *«Allah'a yemin ederim o Abdurrahman hakkında değildir. Eğer istersen kimin hakkında nazil olduğunu da söyleyebilir ve onun ismini verebilirim. Fakat Hz. Peygamber, Mervan'ın babasına lânet ettiği zaman Mervan babasının sulbündeydi. Öyleyse Mervan Allah'ın lânetinden bir parçadır»* demiştir. (1)

Bu surenin ayetleri Kufeliler'e göre 35, diğer sayımlara göre 34'tür. Kelime sayısı 644, harf sayısı ise 2595'dir. Bu surenin ayetleri 30'u geçmesinden dolayı sureye otuzluk ismi verilir. Yani bu sure otuzluk surelerdendir.

İbn Abbas'tan hasen bir senedle İmam Ahmed şöyle rivayet ediyor:

«Allah'ın Rasûlü bana Al-i Hamim'den Ahkaf Suresi'ni okuttu. Sure otuz ayetten yukarı ise ona otuzluk deniliyordu.»

Bu sure Ahkaf ismini 21. ayetteki *«Ahkaf»* kelimesinden almaktadır. Bu kelimenin asıl mânâsı kum yığınları, kum tepeleri demektir.

(1) Alusi, Ruh'ul-Meani, cilt: 26, sh: 3-4

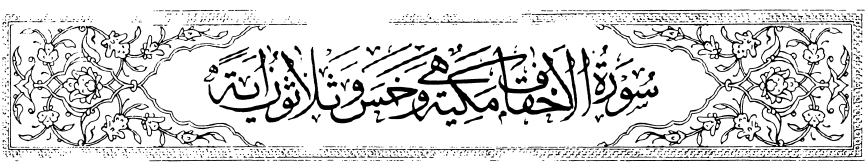

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ مَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنذِرُوا
مُعْرِضُونَ ﴿٣﴾ قُلْ أَرَأَيْتُم مَّا تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا
مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَاوَاتِ ۖ ائْتُونِي بِكِتَابٍ مِّن قَبْلِ هَٰذَا أَوْ أَثَارَةٍ
مِّنْ عِلْمٍ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤﴾ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُو مِن دُونِ اللَّهِ
مَن لَّا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَن دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ ﴿٥﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Hâ, Mîm.

2 — Kitabın indirilişi (her şeye) galib, (her hükmünde) hikmet sahibi Allah tarafındandır.

3 — Biz gökleri, yeri ve ikisinin arasında bulunanları ancak hak ile ve belli bir süreye göre yarattık. İnkâr edenler uyarıldıkları şeyden yüz çevirmektedirler.

4 — (Ey Rasûlüm!) De ki: «Allah'tan başka ibadet ettiklerinizi bana bildirin. Yerde olan şeylerden hangisini yarattıklarını bana gösterin. Yoksa onların göklerde bir ortaklığı mı var? Eğer doğru iseniz haydi bana bu Kur'an'dan önce bir kitap veya ilimden bir parça getirin.

5 — Allah'ı bırakıp, Kıyamet Günü'ne kadar kendisine cevap veremeyecek şeylere yalvarandan daha şaşkın kim olabilir? Halbuki onlar, bunların yalvardıklarından habersizdirler.

(1-5) *«Hâ, Mim. Kitab'ın indirilişi...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Hâ, Mim» ve onu takip eden ayet daha önceki surede sözkonusu edilmişti. Üçüncü ayetteki *«Ve ecelin müsemma»* kelimesi hak kelimesi üzerine atıftır. Yani gökler, yerler ve onların arasındaki mahlûklar ancak hak ile ve belli bir ecelin takdiriyle yapılmışlardır. Bu belli ecelden maksat, İbn Abbas'ın rivayetine göre, Kıyamet Günü'dür. Çünkü hepsinin emri orada sonuçlanır. Yer değişir, gökler değişir. Herkes tek ve kahhar olan Allah'ın huzurunda hesaba çekilir.

4. ayet onları susturmak içindir. Onları nakli bir sened getirmek hususunda aciz bıraktıktan sonra akli bir sened getirmekten de aciz olduklarını tesbit etmiştir. Yani bana ilâhî olan ve Kur'an'dan önce gelen bir kitap getiriniz. Ki o kitap sizin dininizin sıhhatine delâlet etsin. Veya ilimden bir bakıyye getirin ki o sizin putlarınızın ibadete müstehak olduğuna şahit olsun.

FOSİLLERİN DELİL OLMALARI

«Esarat» kelimesi *«Delâlet»* kelimesi gibi mastardır ve kalıntı, bakiye demektir. Ebu Seleme bin Abdurrahman ve Katade'ye göre *«Esarat»* kelimesi ilimden olan bir özellik demektir. Bu takdirde

lâfız *«Esere»* kökünden gelmiş olur. Sanki Cenab-ı Hak onunla, kimin katında ise onu tahsis etmiştir.

Bazıları *«Esarat»* kelimesinin alâmet, nişan mânâsında olduğunu söylemiştir. İmam Ahmed, İbn Abbas'tan O da Rasûlullah'tan şöyle rivayet ediyor: *«Esarat hat, nişan, alâmet demektir.»*

Bu hadis mevkuf olarak da İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir.

Ebu Hureyre'nin merfu hadisinde olduğu gibi bu reml ilmiyle de tefsir edilmiştir. Ebu Hureyre'nin hadisi şudur: *«Peygamberlerden biri hat çizerdi. Onun hattının benzerine tesadüf eden bir kimse bilmiş oluyordu.»*

İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre esarat, hat demektir. Araplar bu hattı yere çizerlerdi. İbn Abbas'ın bu rivayeti reml ilminin ve onun bir yönünün olduğunu ve bazı emirlere işaret ettiğini açıkça takviye etmektedir.

El-Bahr'da, *«Eğer bu tefsirin İbn Abbas'tan geldiği doğru ise ve İbn Abbas «Esare topraktaki hat demektir» demişse, İbn Abbas, remlcilerle, onların sözleri ve delilleriyle alay etmiş olur. Yoksa bu onu benimsiyor, kabul ediyor demek değildir»* denilmektedir.

«Esaret» kelimesindeki tenvin, azlığı ifade eder. «Min ilmin» kelimesi de onun sıfatı olur. Yani eğer davanızda doğru iseniz bana ilimden oluşan az bir parça getirin ki sizi doğrulasın. Zira davanız ancak aklî bir delil veya nakli bir burhan olduğu takdirde doğrulanabilir. Madem elinizde böyle bir şey yok ve böyle bir şey sizin iddia ettiğinizin tam tersini destekliyor, o halde dâvânız bâtıldır.

Bazı kıraat alimleri *«Esaret»* kelimesini *«İsaret»* şeklinde oku-

muşlardır. O zaman bu kelime münazara mânâsına gelir. Yani bana, eğer doğru iseniz, az da olsa ilimden ileri gelen bir münazarayı getirin ki dâvânızın doğruluğuna delâlet etsin.

5. ayetin metnindeki *«İla yevm'il-Kıyame» (Kıyamet Günü'ne kadar)* kelimeleri ayet metnindeki *«Yestecibu»* fiiline bağlıdır. Yani dünya devam ettikçe kendilerine cevap veremeyecek şeylere yalvarandan daha sapık kim olabilir? Ayetin zahirinden Kıyamet Günü'nden sonra cevap verecekleri anlaşılmaktadır. Halbuki maksat bu değildir. Çünkü onun tam tersi tahakkuk etmiştir.

Bazıları *«Kıyamet Günü'ne kadar»* tabirinden ebediyyetin anlaşıldığını söylemişlerdir. Yani ebediyyen cevap veremeyeceklerdir. Meselâ *«Gökler devam ettikçe onlar cehennemde kalacaklardır»* tabirinden, ebediyyen kalacaklardır anlamının anlaşıldığı gibi.

Bazı alimler *«Bu ayette problem yoktur. Çünkü gaye mefhumdur. Mantıkla muaraza edemez»* demişlerdir. Bazıları da *«Gaye bizim katımızda mefhum değil, nassın işareti kabilindendir»* demişlerdir.

وَاِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوْا لَهُمْ اَعْدَآءً وَّكَانُوْا بِعِبَادَتِهِمْ كٰفِرِيْنَ ﴿٦﴾
وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنٰتٍ قَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا
لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ ۙ هٰذَا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿٧﴾ اَمْ يَقُوْلُوْنَ افْتَرٰىهُ ؕ قُلْ اِنِ
افْتَرَيْتُهٗ فَلَا تَمْلِكُوْنَ لِيْ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا ؕ هُوَ اَعْلَمُ بِمَا تُفِيْضُوْنَ فِيْهِ ؕ كَفٰى
بِهٖ شَهِيْدًا بَيْنِيْ وَبَيْنَكُمْ ؕ وَهُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿٨﴾ قُلْ مَا كُنْتُ
بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ وَمَآ اَدْرِيْ مَا يُفْعَلُ بِيْ وَلَا بِكُمْ ؕ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا
يُوْحٰۤى اِلَيَّ وَمَآ اَنَا اِلَّا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿٩﴾ قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ كَانَ مِنْ
عِنْدِ اللّٰهِ وَكَفَرْتُمْ بِهٖ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ بَنِيْۤ اِسْرَآءِيْلَ عَلٰى مِثْلِهٖ
فَاٰمَنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿١٠﴾ وَقَالَ
الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَوْ كَانَ خَيْرًا مَّا سَبَقُوْنَاۤ اِلَيْهِ ؕ وَاِذْ
لَمْ يَهْتَدُوْا بِهٖ فَسَيَقُوْلُوْنَ هٰذَاۤ اِفْكٌ قَدِيْمٌ ﴿١١﴾ وَمِنْ قَبْلِهٖ
كِتٰبُ مُوْسٰۤى اِمَامًا وَّرَحْمَةً ؕ وَهٰذَا كِتٰبٌ مُّصَدِّقٌ لِّسَانًا عَرَبِيًّا لِّيُنْذِرَ
الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا ۖ وَبُشْرٰى لِلْمُحْسِنِيْنَ ﴿١٢﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ قَالُوْا
رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ۚ ﴿١٣﴾
اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۚ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٤﴾

6 — İnsanların haşrolundukları gün, (taptıkları sahte tanrılar) kendilerine düşman kesilirler ve tapmış olmalarını inkâr ederler.

7 — Kendilerine ayetlerimiz açık bir şekilde okunduğu zaman kâfir olanlar, kendilerine gelen gerçek için, «Bu apaçık bir sihirdir» dediler.

8 — (Ey Rasûlüm!) Yoksa «Onu uydurdu mu?» diyorlar. De ki: Onu eğer ben uydurmuşsam, Allah'tan bana gelecek cezayı siz önleyemezsiniz. O hakkında yapmakta olduğunuz taşkınlıkları en iyi bilendir. Benimle sizin aranızda şahit olarak O yeter ve O çokça affeden, çok merhamet edendir.

9 — (Ey Rasûlüm!) De ki: Ben peygamberlerden ilk defa gelmiş biri değilim. Bana ve size ne yapılacağını da bilmiyorum. Ben ancak bana gönderilen vahye uyuyorum. Ben sadece (Allah'ın azabından) uyaran bir peygamberim.

10 — (Ey Rasûlüm!) De ki: «(Ey yahudiler!) Siz Kur'an'ı inkar ettiğiniz halde, eğer o Allah tarafından gönderilmiş ise ve İsrailoğulları'ndan bir şahit onun benzeri üzerinde şahitlik edip iman etmiş iken siz yine büyüklük taslamışsanız (bu durumda sizler zalimler olmaz mısınız?)» Kuşkusuz ki Allah zalim bir kavme hidayet etmez.

11 — Kâfirler müminler hakkında şöyle dediler: «Eğer o (Kur'an) hayırlı birşey olsaydı bizden önce ona koşmazlardı.» Böyle demekle maksatlarına erişmeyince, bu sefer «Bu Kur'an eski bir yalandır.» diyeceklerdir.

12 — Bundan önce de bir rehber ve bir rahmet olarak Musa'nın kitabı (Tevrat) vardı. İşte bu (Kur'an), zalimleri korkutması ve müminlere müjde vermesi için Arapça bir dil ile (gönderilen ve Tevrat'ı) tasdik eden bir Kitaptır.

13 — Kuşkusuz ki, «Rabbimiz Allah'tır» dedikten sonra mustakim olanlara bir korku yoktur ve onlar mahzun da olmayacaklardır.

14 — Onlar yapmış oldukları iyiliklere karşılık olmak üzere içinde sonsuza dek kalacakları cennetin ehlidirler.

(6-14) *«İnsanların haşrolundukları gün...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

İnsanların haşrolunduğu zamandan maksat Kıyamet Günü' dür. O günde mabudlar kendilerine tapanlara düşman kesilir. Yani mabudlar Kıyamet Günü'nde kâfirlerin düşmanı olurlar ve mabudlar onların ibadetlerini yalanlarlar. Yani *«Bize ibadet etmemişlerdir»* derler. Akıl sahibi olan mabudlar hakkında bu durum anlaşılır bir hususdur. Fakat bunu putlar nasıl söyleyebilir? Rivayet edliiyor ki *«Cenab-ı Hak onlara bir idrak halkeder, onları konuşturur. Onlar da kâfirlerin ibadetlerinden teberri ederler ve onlara düşman kesilirler.»*

Putların tekzib edilmesi hâl diliyle olabilir. Çünkü onların ibadete elverişli olmadıkları hususu açıktır. Yararlarının olmadığı, zararı defetmelerinin mümkün olmadığı ortadadır.

Kâfirlerin *«Açık sihirdir»* dedikleri *«Hak»*tan maksat Allah'ın onlar için okunan ayetleridir. Veya peygamberliktir veya İslâm' dır.

8. ayetin metnindeki *«Tufidune»* fiilinden maksat, Mücahid'in tefsirine göre, söylersiniz demektir. Diğer müfessirlere göre ise dalarsınız anlamındadır. Çünkü *«İfade»* kökünden gelir ki bu da dalmak- mânâsındadır.

«Bid'an» kelimesi evvel, önce mânâsını ifade eder. Yani, *«Ben ilk gönderilen peygamber değilim. Benden önce de peygamberler vardı.»*

İkrime *«Bidaen»* şeklinde okumuştur. Yani ben bid'a sahibi değilim. Ben daha önceki peygamberlerin emirlerine muhalefet edecek bir emri icad etmiş değilim. Aksine onların getirdikleri tevhid dâvâsını getirdim. Onların yaptıklarının benzerini yaptım. Ki ancak Cenab-ı Hak'kın bana vermiş olduğu mucizeleri izhar edebilirim. Yoksa her istediğinizi size verecek değilim. Nitekim denildiğine göre onlar Rasûl-ü Ekrem'den çok tuhaf şeyler istiyorlardı. Bazen mukâbere ve inat olsun diye peygamberden gaybi meseleleri soruyorlardı İşte bunun üzerine bu ayet inmiştir.

«Bana ve size ne yapılacağını da bilmem...» cümlesinin mânâsı, dünya ve Ahiret'te benim ve sizin başınızdan geçecekleri mufassal olarak bilmem demektir.

İbn Cerir, Hasan Basri'den şöyle rivayet ediyor: *«Ahiret hakkında Allah'a sığınıyoruz. Peygamber cennette ne olduğunu biliyor. Çünkü peygamberler arasında misakını aldığı zaman bunu bilmiştir. Fakat ben dünyada benim başıma ne geleceğini bilmiyorum. Acaba diğer peygamberler gibi hicret mi edeceğim? Yoksa onlardan öldürülenler gibi mi öldürüleceğim? Sizin de ne olacağınızı bilmiyorum. Acaba benim ümmetim beni yalanlayacak mı? Veya benim ümmetim beni tasdik etmeyecek mi? Veya benim ümmetim gökten gelen taş yağmuruna mı tutulacak? Yahut yere mi batırılacaklar? İşte bunların hiçbirini bilmiyorum.»*

HZ. PEYGAMBER'E VERİLEN TEMİNAT

Hz. Peygamber bu sözü söyledikten sonra şu ayetler vahyedildi: *«Hatırlat o zamanı ki sana «Muhakkak ki Rabbin insanları*

kapsamıştır» demiştik», yani seni öldürmemeleri için Cenab-ı Hak Araplar'ı kapsamıştır. Bu ayetten, Rasûl-ü Ekrem'in öldürülmeyeceği anlaşılmaktadır. Sonra şu ayet geldi: *«O, o zattır ki peygamberini hidayetle göndermiştir, hak dinle göndermiştir ki bu dini bütün dinlere galip getirsin. Şahit olarak Allah kâfidir.»*

Cenab-ı Hak burada dinini diğer dinlere galip getireceğini vaadetmektedir. Sonra Cenab-ı Hak onun ümmeti hakkında şöyle dedi: *«Sen onların içinde olduğun halde Allah onlara azap edecek değildir. Onlar istiğfarda bulundukları halde Allah onlara azap edecek değildir...»*

HZ. PEYGAMBER KIYAMETTE BAŞINA GELECEĞİ BİLİR Mİ?

Bu ayet Rasûl-ü Ekrem'e ve ümmetine ne gibi bir muamele yapılacağı haberini getirmiştir. Kelbi der ki: *«Sahabiler müşriklerin eziyetlerinden sıkılmıştı. Bunun üzerine Rasûl-ü Ekrem'e şöyle sordular: «Biz ne zamana kadar bu durumda kalacağız?» Rasûl-ü Ekrem: «Benim başıma da, sizin başınıza da ne geleceğini bilmem, Mekke'de mi bırakılacağım yoksa bana rüya aleminde gösterilen hurmalık ve ağaçlık olan bir araziye göç emri mi verilecektir?»* diye buyurdu.»

El-Bahr, bu ayet hakkında Malik bin Enes, Katade, İkrime, Hasan Basri ve İbn Abbas'tan şöyle dediklerini rivayet ediyor: *«Benim ve sizin başınıza Kıyamet'te ne geleceğini bilmem demek oluyor.»*

Ebu Hayyan *«Bu söz zahir bir söz değildir. Kesinlikle peygamberliğin başlangıcında Cenab-ı Hak Ahiret'te peygamberin, müminin ve kâfirin halini peygambere bildirmişti»* diyor.

Fahreddin Razi *«Müdekkik alimlerin çoğu bu sözü uzak bir ihtimal sayarak şöyle demişlerdir: «Peygamber kesinlikle peygamber olduğunu bilmelidir. Bunu bildikten sonra bilir ki peygamberlerden büyük günahlar sadır olmaz. Ve peygamber affolunmuştur. Durum böyle olunca Rasûl-ü Ekrem'in affolunup olunmayacağı hususunda durumundan şüphe etmesi bahis konusu olamaz. Kesinlikle peygamberler velilerden derece bakımından kat kat üstündürler. Allah veliler hakkında «Agâh olun, kesinlikle Allah'ın velileri üzerine korku yoktur. Onlar üzülmezler» buyurmuştur. O halde peygamberlerin önderi, velilerin nümune-i imtisali olan peygamberin affolunup olunmayacağı meselesinde şüphe edebileceği sonucuna insan nasıl varabilir? Şöyle de denilmiştir: Rasûl-ü Ekrem bunu mufassal bir şekilde bilmiyordu. Yani peygamber nezdinde tafsilî bir ilim yoktu. Fakat peygamberliğin başlangıcında ona icmalen bildirilmişti.»*

Buhari, Ahmed, Nesei ve İbn Merduveyh, Ümmü-l Ulâ'dan şöyle rivayet ediyorlar (Bu zat Rasûlullah'a biat eden hanımlardandır):

GAYBI VELİ KULLAR BİLİR Mİ?

«Osman bin Maz'un vefat ettiği zaman: *«Ey Eba Said (Osman'ın künyesidir)! Allah'ın rahmeti üzerine olsun. Senin hakkında şahitliğim şudur ki Allah sana ikramda bulunmuştur»* dedi. Ümmü'l-Ulâ'nın bu sözüne karşılık Hz. Peygamber: *«Sen nereden biliyorsun ki Cenab-ı Hak onu ikramlandırmıştır? Ona gelince Rabbinden ona yakîn (ölüm) gelmiştir. Onun için hayrı umarım. Allah'a yemin ederim, bilmiyorum ki benim başıma ve sizin başınıza ne gelecektir?»* buyurdu. Hz. Peygamber'in bu tepkisi karşısında Ümmü'l-Ulâ: *«Allah'a yemin ederim, Osman'dan sonra artık kimseyi tezkiye temem, ya Rasûlellah!»* dedi. İbn Abbas: *«Rasû-*

lullah'ın bu tepkisi «Allah senin geçmiş ve gelecek günahını affettim» ayeti nazil olmazdan önceydi» demiştir.

Dahhak *«Teklifler, şeriatlar, cihad ve imtihan konularında bana ve size ne emredileceğini bilmiyorum demektir»* demiştir.

Durum ne olursa olsun kişinin *«Rasûl-ü Ekrem gaybı biliyordu»* demesi doğru değildir. En doğrusu *«Allah onu gayba muttali kılmıştır»* veya *«Gaybı ona bildirmiştir»* demektir.

Ayette, bazı velilere *«Her şeyi biliyor, cüz'i ve külli meselelerin tamamına vakıf idiler»* şeklinde nisbet edilen hükmün reddi, ve inkârı vardır. Ancak diri veya ölü müslümanlar için hüsn-ü zanda bulunmak onlar için hayrı umnıak en makbuludur. Allah erhamerrahimindir.

İsrailoğulları'ndan olan şahid, İbn-i Abbas, Hasan, İkrime Katade ve Mücahid'e göre Abdullah İbn Selâm'dır. Yahudilerin gözleri önünde o, Hz. Muhammed'in Tevrat'ta zikredildiğine ve Allah katından gelen bir peygamber olduğuna dair şahitlik yapmıştır.

Tirmizi'de Abdullah İbn Selâm'dan şöyle rivayet ediliyor: *«Benim hakkımda Allah'ın Kitabı'nda birkaç ayet indi. Onlardan biri de Ahkaf Suresi'nin 10. ayetidir.»*

Mesruk *«Bu şahit Hz. Musa'dır. Kur'an'ın benzeri de Tevrat' tır. Zira Abdullah İbn Selâm Medine'de iman etti. Bu sure ise Mekke'de nazil olmuştur. Bunun sebebi nuzulü Abdullah İbn Selâm'ın iman etmesi değildir»* demiştir.

«Ve siz onu inkâr ettiniz» hitabı da yahudilere değil Kureyş Kabilesi'nedir.

Şabi *«İsrailoğulları'ndan olan şahitten maksat, Hz. Musa ve*

Tevrat'a iman eden kişidir. Çünkü Abdullah İbn Selâm ancak Rasûlullah'ın vefatından iki sene önce müslüman olmuştur. Bu sure ise Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur» der.

Bu ayetin Medine Dönemi'nde nazil olması ve Mekke Dönemi'nde gelen bir sureye yerleştirilmesi mümkündür. Zira Hz. Peygamber'e bir ayet indiğinde O, *«Şu ayeti falan surenin falan yerine koyun»* derdi.

Bu ayet müşrikleri susturmak konusundadır. Onların aleyhinde hüccet olması şu nedenledir: Onlar bazı meseleleri yahudilere soruyorlardı.

«Yahudiler onlar için, yahudilerin peygamberi de benim için şahitlik etmiştir. Bu da apaçıktır.»

11. ayetin sebebi nüzulü konusunda birçok rivayetler ileri sürülmüştür. Onlardan biri de, Rum asıllı olup İslâm'a ilk giren, Allah yolunda azap gören ve Ebubekir Sıddık'ın malıyla satın alınıp azad edilen yedi kişiden birisi olan Zinnure'dir. Bu, esasında Hz. Ömer'in cariyesi idi. Hz. Ömer'den önce müslüman olmuştu. Hz. Ömer onu müslüman olduğu için döverdi. Kureyş kâfirleri de: *«Eğer bu din hayırlı olsaydı bizden önce Zinnure bu dine girmezdi»* dediler ve bu ayet nazil oldu.

Ebu'l Mutevekkil der ki: *«Ebu Zer Gifari müslüman oldu. Sonra Gifar kabilesi müslüman oldu ve Kureyşliler bunun için böyle söylediler.»*

«Bu (Kur'an) Arapça olduğu halde Tevrat'ı ve daha önce gelen kitapları tasdik edici bir kitaptır» ayetinden maksat, peygamberlerin gönderlimesi, kitapların indirilmesinin Allah katında devam eden bir durum olmasıdır. Bu bakımdan Kur'an'ın imam ve rahmet olarak indirilmesinden önce Tevrat indirildi.

«*Buşra*» kelimesi mahallen merfudur. Yani ötre ile okunur. Mukadder mübtedanın haberi olur. Yani Kur'an ihsan edenler için bir müjdedir. Veya daha önce geçen «*Haza Kitabun*»un haberi olur. Yani bu, Arapça olduğu halde tesbit edici bir kitaptır ve ihsan edenler için de müjdedir.

13 ve 14. ayetler Hz. Ebubekir Sıddık hakkında nazil olmuştur. Fakat hüküm geneldir. Yani ilmin özü olan tevhid ile amelin son noktası olan istikameti biraraya getirenler için korku ve üzüntü yoktur. Onlar ebedi kalmak üzere cennete giren cennet ehlidirler.

وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ اِحْسَانًا ؕ حَمَلَتْهُ اُمُّهٗ كُرْهًا وَّوَضَعَتْهُ
كُرْهًا ؕ وَحَمْلُهٗ وَفِصٰلُهٗ ثَلٰثُوْنَ شَهْرًا ؕ حَتّٰۤى اِذَا بَلَغَ اَشُدَّهٗ وَبَلَغَ اَرْبَعِيْنَ
سَنَةً ۙ قَالَ رَبِّ اَوْزِعْنِيْۤ اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِيْۤ اَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلٰى
وَالِدَيَّ وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰىهُ وَاَصْلِحْ لِيْ فِيْ ذُرِّيَّتِيْ ۚ اِنِّيْ
تُبْتُ اِلَيْكَ وَاِنِّيْ مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ ﴿۱۵﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ
اَحْسَنَ مَا عَمِلُوْا وَنَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّاٰتِهِمْ فِيْۤ اَصْحٰبِ الْجَنَّةِ ؕ وَعْدَ
الصِّدْقِ الَّذِيْ كَانُوْا يُوْعَدُوْنَ ﴿۱۶﴾ وَالَّذِيْ قَالَ لِوَالِدَيْهِ اُفٍّ
لَّكُمَآ اَتَعِدٰنِنِيْۤ اَنْ اُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُوْنُ مِنْ قَبْلِيْ ۚ وَهُمَا
يَسْتَغِيْثٰنِ اللّٰهَ وَيْلَكَ اٰمِنْ ۖ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ ۚ فَيَقُوْلُ مَا هٰذَاۤ
اِلَّاۤ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۱۷﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِيْۤ اُمَمٍ
قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ ؕ اِنَّهُمْ كَانُوْا خٰسِرِيْنَ ﴿۱۸﴾ وَلِكُلٍّ
دَرَجٰتٌ مِّمَّا عَمِلُوْا ۚ وَلِيُوَفِّيَهُمْ اَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿۱۹﴾ وَيَوْمَ
يُعْرَضُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا عَلَى النَّارِ ؕ اَذْهَبْتُمْ طَيِّبٰتِكُمْ فِيْ حَيَاتِكُمُ
الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا ۚ فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُوْنِ بِمَا كُنْتُمْ
تَسْتَكْبِرُوْنَ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْسُقُوْنَ ﴿۲۰﴾

15 — Biz insana anne ve babasına iyilikle davranmasını tavsiye ettik. (Çünkü) annesi onu güçlükle taşıdı ve onu güçlükle doğurdu. Onun taşınması ve sütten kesilmesi otuz aydır. Sonunda güçlü çağına erip kırk yaşına vardığı zaman; «Ey Rabbim! Bana, anneme ve babama verdiğin nimete şükretmemi ve senin kendisinden hoşnud olacağın yararlı bir amelde bulunmamı bana ilham et. Zürriyetim hakkında da benim için salah hali nasip et. Çünkü ben tevbe edip sana döndüm ve ben müslümanlardanım.» der.

16 — İşte bunlar cennetlikler arasında bulunan o kimselerdir ki yapmış olduklarının en güzelini onlardan kabul ederiz ve günahlarını bağışlarız. Bu, onların vaadedilmiş bulundukları gerçek bir sözdür.

17 — Annesine ve babasına «Öf size! Benden önce nice nesiller geçmiş iken beni, (mezardan) çıkarılmamla mı tehdid ediyorsunuz?» diyen kimse var ya! Halbuki annesi ve babası Allah'a yalvarır dururlar: «Yazık sana! (O'na) iman et. Çünkü Allah'ın vaadi haktır» derken, O: «Bu eskilerin masallarından başka bir şey değildir» der.

18 — İşte bunlar cinlerden ve insanlardan kendilerinden önce geçmiş ümmetler içinde sözün (azap) üzerlerine hak olduğu kimselerdir. Kuşkusuz ki onlar hüsrana uğramış olanlardır.

19 — Herkes için yapmakta olduklarından ötürü dereceler vardır ki kendilerine hiçbir haksızlık edilmeyerek amellerinin (karşılığı) onlara tastamam ödensin.

20 — Kâfir olanlar ateşe arzedilecekleri gün (onlara şöyle denir: «Siz dünya hayatında bütün zevklerinizi yaşayıp bitirdiniz ve bunlarla zevk-u sefa sürdünüz. İşte dünyada haksız yere gururlanmanızdan ve fısku fucurda bulunmanızdan dolayı bugün, rezil edici azap ile cezalandırılacaksınız.»

(15-20) *«Biz insana anne ve babasına iyilikle...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Kelbi'nin Ebu Salih'ten onun da İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre 15. ve 16. ayetler Hz. Ebubekir Sıddık hakkında nazil olmuştur. Yani insana, ana-babasına ihsan etmeyi vacib kıldık. Veya biz insanın ana-babasına iyilik yaptığımız için, insana da onlara iyilik yapmasını tavsiye ettik.

«İhsanen» kelimesindeki tenvin tazim için olabilir. Yani insanlara anne-babalarına büyük bir ihsan yapmalarını vacib kıldık. Ana-babaya ihsan, amellerin en faziletlisinin ikincisidir. Birincisi vaktinde kılınan namaz, ikincisi ana-babaya ihsan etmektir. Aynı zamanda ana-babaya karşı gelmek de en büyük günahların ikincisidir. Yani birincisi Allah'a şirk koşmak, ikincisi anne ve babaya karşı gelmektir.

«Kurhen» kelimesi meşakkat demektir. Bunu Mücahid, Hasan ve Katade söylemiştir. Ragıb, *«Kerh, insana dokunan haricî meşakkattır. Kurh ise insana kendisinden dokunan meşakkattır»* der. Yani insanın hoşlanmadığı aklen veya şer'an hoşuna gitmeyen zorluktur.

«Fisal» sütten kesilme demektir. Adeta sütten kesilen çocuk annesinden, annesi de ondan ayrılmış olur. Burada *«Fisal»* kelime-

si tam emmek (anne sütünü tam mânâsıyla içmek) ve sütten kesilecek zamana kadar devam etmek mânâsına gelir.

Ayet, annenin gebelik zamanında çekmekte olduğu meşakkat ile çocuğu büyütüp sütten kesinceye kadar devam eden zorlukları beyan etmektedir. Onun için şâri, anneye yapılan iyiliği her iyiliğin üstünde görmüş ve buna çok önem vermiştir. Babaya gösterilen iyilikten, bu çok daha mühim sayılmıştır. Zira bir kişi: *«Ey Allah'ın Rasûlü! Kime iyilik yapayım?»* diye sorar. Hz. Peygamber, *«Annene»* der. Tekrar: *«Kime iyilik yapayım?»* der. Hz. Peygamber, yine *«Annene»* diye cevap verir. Adam *«Kime iyilik yapayım?»* diye sorusunu yineler. Hz. Peygamber yine *«Annene»* der. Adam, *«Kime iyilik yapayım?»* diye sorusunu bir kez daha tekrarlayınca bu sefer Hz. Peygamber *«Babana»* diye cevap verir.

HAMLİN MÜDDETİ

İbn Abbas ve alimlerden bir cemaat *«Gebeliğin en kısa müddeti altı aydır»* demiştir. Çünkü otuz aydan fisal için iki sene ayrılırsa gebelik için altı aylık bir dönem kalır. Tabibler de böyle demişlerdir. Meselâ Calinos, *«Gebelik zamanının miktarını araştırıyordum. Baktım ki bir kadın 184 gecede doğurdu»* diyor. İbn Sina bunu müşahede ettiğini söyler.

Gebelik müddetinin en uzun ne kadar olduğu hususunda Kur'an'da bir şey yoktur. Fakat İbn Sina, Şifa'sında *«Güvendiğim bir cihetten kulağıma geldiğine göre kadın gebeliğin dördüncü senesinden sonra doğurmuş ve çocuğun dişleri bitmiş»* diyor.

PEYGAMBERLERDE KIRK YAŞ ŞART MIDIR?

«Kırk seneye baliğ olursa» tabiri daha önceki tabirin tekidi-

dir. Yani eşudde zamanı kırk seneye baliğ olmaktır. İnsan bu yaşa geldiğinde, üzerinde bulunduğu fiziksel durumu kuvvetli bir haldir. Artık bundan sonra daha kuvvetli bir devre olmaz.

İbn Abbas'tan merfu olarak rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber, *«Kırk seneyi doldurduğu halde hayrı şerrine galip gelmeyen kimse, cehenneme doğru hazırlansın»* diye buyurmuştur.

Denilmiştir ki hiçbir peygamber kırk yaşına gelmezden önce peygamber olmamıştır. Fakat Fahreddin Razi *«Hz. İsa ve Hz. Yahya bu kaideyi yıkar. Çünkü onlar daha çocukken peygamber olmuşlardır. Zira Kur'an'ın zahiri bunu ifade eder. Bu sa'd'ın kelâmının da zahiridir. Zira Sa'd şöyle diyor: «Peygamberliğin şartlarından biri erkekliktir, aklın kemâlidir, zekâdır, anlayıştır, reyin kuvvetidir. Velev ki çocukta dahi olsa: İsa ve Yahya gibi.»*

İbn'ul-Arabi başka bir grupla beraber *«Cenab-ı Hak'kın bir çocuğu peygamber olarak göndermesi mümkündür. Fakat böyle bir şey olmamıştır. Hz. İsa ve Hz. Yahya hakkındaki ayetler tevil edilmiştir. Meselâ Hz. İsa'nın veya Hz. Yahya'nın «Beni peygamber kıldı» demesinden maksat peygamber kılacaktır demektir. Birçok ayette muhakkak olan bir istikbal hadisesi mazi ile tabir edilir»* demiştir.

Bu ayetin Hz. Ebubekir hakkında nazil olmasının nedeni, muhacirlerden ve ensardan, Hz. Ebubekir dışında hem annesi hem de babası müslüman olan sahabi olmamasıdır. Hz. Ebubekir'in babasının müslüman olması Mekke fethinden sonradır. O zaman bu ayetin Medine Dönemi'nde nazil olması gerekiyor ki bazı alimler de böyle demişlerdir.

Bazıları *«Hz. Ebubekir'in bu ayette geçen duayı anne ve babası için yapması onları imana muvaffak kılmak içindi»* demişlerdir. Hz. Ebubekir'in bu özelliği İbn Ömer, Usame bin Zeyd ve diğer bir

kısım sahabiler öne sürülerek reddedilir. Çünkü onların da hem anneleri hem babaları müslümandı.

17. ayet her ne kadar bir şahıs hakkında gelmişse de hükmü geneldir.

MERVAN İLE AİŞE VALİDEMİZİN MÜCADELESİ

«Öf» kelimesinden maksat, kişinin rahatsız olduğu zaman söylediği bir kelimedir. Mervan bin Hakem Medine valisi iken bu ayetin Abdurrahman bin Ebubekir hakkında geldiği iddiası (daha önce de söylediğimiz gibi) Hz. Aişe tarafından reddedilmiştir. Hadise İbn Ebi Hatim'in Abdullah'tan rivayet ettiğine göre şöyle cereyan etmiştir: *«Ben mescidde bulunuyordum. Mervan hutbe okudu ve, «Benim görüşüme göre Cenab-ı Hak, Yezid hususunda Emir'e (Muaviye'ye) güzel bir fikir vermiştir. Bu fikir Yezid'i kendisinden sonra halife kılmasıdır. Ebubekir de, Ömer de kendilerinden sonra halife kıldılar»* dedi. Bunun üzerine Ebubekir'in oğlu Abdurrahman: *«Bu mesele kral ve sultanların takip ettikleri şekilde midir? Ebubekir, yemin ederim, çocuklarından da, ehli beytinden de hiç kimseye halifelik vermedi. Muaviye de bu halifeliği Allah'ın kendisine gösterdiği yoldan değil, çocuğuna karşı duyduğu zaaf ve ikramdan dolayı vermiştir»* diye mukabele etti. Bunun üzerine Mervan kızarak: *«Sen Cenab-ı Hak'kın hakkında, «Annesine babasına öf size diyen kişi» dediği kimse değil misin»* diyerek 17. ayeti okudu. Abdurrahman, *«Asıl sen lânetlenmiş kişinin oğlu değil misin? Rasûlullah senin babana lânet etti»* dedi. Bu olay Aişe validemizin kulağına geldiğinde şöyle buyurdular: *«Ey Mervan! Sen Abdurrahman'a şöyle şöyle demişsin ve yalan söylemişsin. Allah'a yemin ederim, bu ayet Abdurrahman hakkında değildir. Bu ayet filan oğlu filan hakkında nazil olmuştur.»*

Muhammed bin Ziyad diyor ki: *«Hz. Aişe üç defa Mervan'ı yalanladıktan sonra şöyle dedi: «O, Abdurrahman değildir. Eğer istersen onun ismini söyleyebilirim.»*

Süheyl gibi bazı alimler Mervan'a uyarak bu ayetin Abdurrahman hakkında nazil olduğunu iddia etmiştir. Bu ayetin Abdurrahman hakkında inmiş olduğunu farzetsek bile onu bununla ayıplamanın yeri yoktur. Hele bunu Mervan gibi bir insan hiç yapamaz. Zira Abdurrahman müslümandır ve sahabenin ileri gelenlerindendir. Yemame gününde ve başka savaş ve gazalarda onun yararları vardır. Zaten İslâm kendisinden öncekileri siler götürür. Bir kimse müslüman olduktan sonra onu eski küfründen dolayı ayıplamak dahi uygun değildir.

Onların ikisi (anne-baba) Allah'a sığınırlardı. Yani onlar *«Allah bizi senden kurtarsın»* derlerdi. Maksatları *«Sen korkunç bir iddiada bulunuyor, haşrı inkâr ediyorsun»* demekti. Ve onlar bunu defetmek hususunda sanki Cenab-ı Hak'ka iltica ediyorlardı. Veya bu cümle ile onlar Cenab-ı Hak'tan evlâtlarını küfürden kurtarmasını kastediyorlardı.

18. ayetin başında *«İşte bunlar da kendilerine söz (azap) gerekli olmuş kimselerdir»* ayeti daha önceki ayetin Abdurrahman hakkında gelmediğini tesbit eder. Zira Abdurrahman küfür üzerinde değil, iman ederek, sahabelerin büyüklerinden olarak ve imanı sayesinde bütün günahları silinerek Allah'ın huzuruna çıkmıştır.

«Deracat» kelimesi derecenin çoğuludur. Bu tabir, ev gibi şeyler için kullanılır. Eğer bu konak yukarıda ise derece, aşağıda ise dereke denilir. Bunun için cennetin dereceleri, cehennemin derekeleri denilmiştir.

KAFİRİN ATEŞE ARZEDİLMESİ

«*Kâfirlerin ateşe arzedilmesi*»nden maksat ateşle azap görmeleridir. Zira «*Falan kabile kılıca arzedildiler*» dendiğinde «*Kılıçla öldürüldüler*» anlamı kastedilir. Bu yaygın bir mecazdır.

«*El-Hun*» kelimesi zillet demektir. Yani siz daimi fıskınızdan dolayı zillet azabına düçar olacaksınız. El-Bahr'da «*Gururdan maksat, iman etmeye tenezzül etmemek; fısktan maksat ise azalarla işlenen bir ameldir. Kalbin günahı önce zikredilmiştir. Zira azaların amelleri kalbin maksadından neşet eder. Yani onları kalp yönlendirir*» denilmektedir.

وَاذْكُرْ اَخَا عَادٍ ؕ اِذْ اَنْذَرَ قَوْمَهٗ بِالْاَحْقَافِ وَقَدْ خَلَتِ
النُّذُرُ مِنْۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهٖۤ اَلَّا تَعْبُدُوْۤا اِلَّا اللّٰهَ ؕ اِنِّيْۤ اَخَافُ
عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ﴿٢١﴾ قَالُوْۤا اَجِئْتَنَا لِتَاْفِكَنَا عَنْ اٰلِهَتِنَا ۚ فَاْتِنَا بِمَا
تَعِدُنَاۤ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿٢٢﴾ قَالَ اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ ۫ وَاُبَلِّغُكُمْ
مَّاۤ اُرْسِلْتُ بِهٖ وَلٰكِنِّيْۤ اَرٰىكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُوْنَ ﴿٢٣﴾ فَلَمَّا رَاَوْهُ عَارِضًا
مُّسْتَقْبِلَ اَوْدِيَتِهِمْ ۙ قَالُوْا هٰذَا عَارِضٌ مُّمْطِرُنَا ؕ بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ
بِهٖ ؕ رِيْحٌ فِيْهَا عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۙ﴿٢٤﴾ تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍۭ بِاَمْرِ رَبِّهَا فَاَصْبَحُوْا
لَا يُرٰۤى اِلَّا مَسٰكِنُهُمْ ؕ كَذٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِيْنَ ﴿٢٥﴾
وَلَقَدْ مَكَّنّٰهُمْ فِيْمَاۤ اِنْ مَّكَّنّٰكُمْ فِيْهِ وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا
وَّاَبْصَارًا وَّاَفْـِٕدَةً ۖ فَمَاۤ اَغْنٰى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَاۤ اَبْصَارُهُمْ
وَلَاۤ اَفْـِٕدَتُهُمْ مِّنْ شَيْءٍ اِذْ كَانُوْا يَجْحَدُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ۗ وَحَاقَ بِهِمْ
مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٢٦﴾ وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ
مِّنَ الْقُرٰى وَصَرَّفْنَا الْاٰيٰتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿٢٧﴾ فَلَوْلَا
نَصَرَهُمُ الَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ قُرْبَانًا اٰلِهَةً ؕ
بَلْ ضَلُّوْا عَنْهُمْ ۚ وَذٰلِكَ اِفْكُهُمْ وَمَا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿٢٨﴾

21 — (Ey Rasûlüm!) Âd kavminin kardeşini (Hud'u) zikret! O (Hud) —ki onun önünden de ardından da uyarıcılar gelip geçti— Ahkaf'taki kavmini; «Allah'tan başkasına kulluk etmeyin! Gerçekten ben büyük bir günün azabının sizin üzerinize gelmesinden korkuyorum» diye uyarmıştı.

22 — Onlar (Ahkaf'taki kavim): «Sen bizi, mabudlarımıza tapmaktan vazgeçirmeye mi geldin? Eğer (davanda) doğrulardan isen haydi vaadettiğin (azabı) bize göster» dediler.

23 — Dedi ki: «İlim ancak Allah katındadır.Ben ise size (Allah tarafından) kendisiyle gönderildiğim şeyi ulaştırıyorum. Doğrusu ben sizi bilmez bir kavim olarak görüyorum.»

24 — Azabın yayılarak vadilerine doğru yöneldiğini gördükleri zaman «Bu bulut bize yağmur yağdıracak» dediler. (Hud onlara dedi ki): «Hayır! O kendisi için acele ettiğiniz şeydir. Bir rüzgâr ki onda elem verici bir azap vardır!»

25 — O rüzgâr Rabbinin emriyle her şeyi yerle bir eder. Işte böylece meskenlerinden başka birşey görülmez oldu. İşte biz mücrim bir kavmi böyle cezalandırırız.

26 — Andolsun ki biz onlara, size vermediğimiz servet ve kuvveti vermiştik. Ayrıca onlara kulaklar, gözler ve kalpler vermiştik. Fakat onların ne kulağı, ne gözleri, ne kalpleri kendilerine bir fayda sağlamadı. Çünkü onlar Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlardı. Alay konusu edindikleri şey sonunda onları kuşattı.

27 — Andolsun sizin etrafınızda bulunan şehirleri de helâke uğrattık. Ayetleri açıklayıp beyan ettik ki belki dönerler.

28 — Allah'ın dışında yakınlık sağlamak için ilâh edindikleri putlar, onları kurtarsalardı ya! Hayır! Onlar kendilerinden kaybolup gittiler. Bunlar, onların yalanları ve uydurmakta oldukları şeylerdir.

(21-28) *«(Ey Rasûlüm!) Âd kavminin kardeşini...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

*«Ad'ın kardeşi»*nden maksat Hz. Hud'dur. Ahkaf'tan maksat da uzun ve kıvrımlı kum tepeleridir ve sure ismini bu ayetten almıştır. Ad kavmi bedeviydi. Çadırlarda yaşıyorlardı. Denize bakan ve *«Şehr»* denilen Yemen kıtasının bir yerindeki kum tepecikleri arasında yaşıyorlardı. İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre *«Ahkaf»*, Şam'da bir dağın ismidir. İbn İshak *«Bunların meskenleri Umman'dan Hadramevt'e kadardır»* demiştir. İbn Atiyye *«Doğrusu şudur ki, Ad'ın memleketi Yemen'deydi. Onların direkler üzerinde kurulmuş iremleri vardı»* diyor.

«En-Nuzur» ile maksat peygamberlerdir. Veya peygamber ve onların vekilleridir. *«Te'fike»* fiili çevirmek; döndürmek mânâsınadır. Yani bizi mabudlarımızdan çevirmek için mi bize geldin? Veya bu fiilin kökü yalan mânâsına gelen İfk'tir. Yani yalandan ötürü bizi mabudlarımızdan kaydırmak mı istiyorsunuz?

«Size peygamberlerin gereklerini tebliğ ettim. Şirkten vazgeçmezseniz size azap gelecektir» şeklindeki açıklama da bunlardan biriydi. Fakat sizi cahilliğin derekesine düşmüş bir kavim olarak görmekteyim. Çünkü siz bana peygamberliğin vazifelerinden olmayan şeyler teklif ediyorsunuz. Meselâ azap getir diyorsunuz.

«Ârid» gök ufkunda beliren buluttur. *«Evdiye»* kelimesi vadinin çoğuludur. Müstakbel kelimesi yönelmek, onun istikametinde gelmektir. Onlar *«Bu bize yağmur getiren bir buluttur»* dediklerinde Hz. Hud onlara *«Hayır! Yanılıyorsunuz. Bu sizin gelmesini hemen istediğiniz azaptır»* dedi.

«Tudemmiru» fiili helâk eder, yok eder demektir. Yani nefislerini, mallarını, her şeylerini yok eder. Rüzgâr onlara ansızın isabet etti ve onları helâk etti. Onlar sabahladıklarında, meskenlerinden başka bir şey görülmemekteydi.

İbn Ebi Dünya bu ayet hakkında İbn Abbas'ın şunları söylediğini rivayet eder:

«O bulutun azap olduğunu ilk kez, rüzgârın yüklerini, hayvanlarını alıp havaya uçurduğunu gördüklerinde anladılar. Böylece evlerine girip kapılarını kilitlediler. Rüzgâr geldi, kapılarını açtı ve üzerlerini kum fırtınasıyla doldurdu. Onlar yedi gece, sekiz gün kumun altında inim inim inlediler. Sonra Cenab-ı Hak rüzgâra emrederek kumu üzerlerinden attırdı ve hepsini denize attı. İşte mezkur ayet buna işarettir.»

Vahyi ve peygamberin nasihatini dinlemekte kullanmadıkları için kulakları kendilerine bir fayda vermez. Gözleriyle kâinatın sahifelerinde yazılı olan kevni ayetleri müşahade edip Allah'ın birliğine delil getirmedikleri için gözlerinin kendilerine bir yararı yoktur. Kalplerini Allah'ın marifetinde kullanmadıkları için kalplerinin de onlara bir yararı yoktur.

27. ayette Cenab-ı Hak, Mekkeliler'e hitap etmektedir. Onların etrafındaki şehirlerden maksat Semud (Salih) kavminin köy ve kasabalarıdır. Veya o köylerden maksat, oralarda oturan kimselerdir.

28. ayetteki «*Aliheten*» kelimesi «*İttehazu*» filinin ikinci mefulüdur. Kurbanen kelimesi de haldir. Yani onlar Allah'ın dışında, sözde onları Allah'a yaklaştırıcı mabudlar edindiler. «*Biz bunlara ancak bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz*». Başka bir ayette «*Bunlar bizim Allah katındaki şefaatçılarımızdır*» dediler. «*O halde bunlar niçin onlara yardım etmedi?*» ifadesi onların aklıyla istihza etmektedir.

وَاِذْ صَرَفْنَآ اِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُوْنَ الْقُرْاٰنَ ۚ فَلَمَّا حَضَرُوْهُ
قَالُوْٓا اَنْصِتُوْا ۚ فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا اِلٰى قَوْمِهِمْ مُّنْذِرِيْنَ ﴿٢٩﴾ قَالُوْا يٰقَوْمَنَآ
اِنَّا سَمِعْنَا كِتٰبًا اُنْزِلَ مِنْۢ بَعْدِ مُوْسٰى مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِيْٓ اِلَى
الْحَقِّ وَاِلٰى طَرِيْقٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٣٠﴾ يٰقَوْمَنَآ اَجِيْبُوْا دَاعِيَ اللّٰهِ وَاٰمِنُوْا بِهٖ
يَغْفِرْ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوْبِكُمْ وَيُجِرْكُمْ مِّنْ عَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿٣١﴾
وَمَنْ لَّا يُجِبْ دَاعِيَ اللّٰهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْاَرْضِ وَلَيْسَ لَهٗ مِنْ دُوْنِهٖٓ
اَوْلِيَآءُ ۭ اُولٰۗىِٕكَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿٣٢﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِيْ خَلَقَ
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ بِقٰدِرٍ عَلٰٓي اَنْ يُّحْيِۦَ الْمَوْتٰى ۭ بَلٰٓى اِنَّهٗ
عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٣٣﴾ وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا عَلَي النَّارِ ۭ اَلَيْسَ هٰذَا
بِالْحَقِّ ۭ قَالُوْا بَلٰى وَرَبِّنَا ۭ قَالَ فَذُوْقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُوْنَ
﴿٣٤﴾ فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ اُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَّهُمْ ۭ
كَاَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوْعَدُوْنَ ۙ لَمْ يَلْبَثُوْٓا اِلَّا سَاعَةً مِّنْ
نَّهَارٍ ۭ بَلٰغٌ ۚ فَهَلْ يُهْلَكُ اِلَّا الْقَوْمُ الْفٰسِقُوْنَ ﴿٣٥﴾

سُوْرَةُ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَدَنِيَّةٌ وَهِيَ ثَمَانٍ وَثَلَاثُوْنَ اٰيَةً

29 — (Ey Rasûlüm!) Zikret o zamanı ki cinlerden bir taifeyi Kur'an dinlemeleri için sana göndermiştik. Onun huzuruna gelince birbirlerine «Susun» demişlerdi. (Okunması) bitirilince de uyarıcılar olarak kavimlerine dönmüşlerdi.

30 — Dediler ki: «Ey kavmimiz! Şüphesiz ki biz Musa'dan sonra indirilmiş olan, kendisinden önce geçenleri de tasdik eden, hakka ve dosdoğru yola hidayet eden bir kitap dinledik.»

31 — «Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisine icabet edin. Ona iman edin. Böylece Allah günahlarınızı affeyler. Ve elem verici bir azaptan da sizi korur.

32 — Kim Allah'ın davetçisine icabet etmezse, o yeryüzünde Allah'ı aciz bırakacak değildir. Onun Allah'tan başka dostları da yoktur. İşte onlar apaçık bir sapıklık içindedirler.

33 — Gökleri ve yeri yaratan, onları yaratmakla yorulmayan Allah'ın ölüleri diriltmeye de kâdir olduğunu görmez misin? Evet, gerçekten o, her şeye kâdirdir.

34 — Küfre sapanlar, ateşe arzolundukları gün (onlara şöyle denir): «Bu gerçek değil miymiş?». Onlar «Rabbimizin hakkı için evet, bu gerçektir» derler. «O halde küfre sapmanızdan dolayı bu azabı tadın» der.

35 — (Ey Rasûlüm!) Ulu'l-Azm peygamberlerin sabrettikleri gibi sen de sabret. Onlar için hemen azabı isteme. Onlar tehdid edildikleri azabı görecekleri gün, gündüzün bir saatinden başka kalmadıklarını sanırlar. Bu bir tebliğdir. Yoldan çıkmış (fasık) bir kavimden başkası helâk edilir mi?

(29-35) *«(Ey Rasulûm!) Zikret o zamanı ki...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

29. ayetin başındaki *«Sarafna»* fiilinin mânâsı onları sana yönlendirdik demektir. *«Nefer»* kelimesinin her ne kadar meşhura göre üçten ona kadar olduğu ve sadece erkekler için kullanıldığı söylenilmişse de on kişiden fazlası için de kullanılır ve sadece erkeklere mahsus değildir. Hatta sadece insanlara mahsus da değildir. Cinler için de bu tabir kullanılabilir.

Fakat hakikat şudur ki *«Nefer»* kelimesi galip itibarıyla üçten ona kadardır. Fakat ondan fazlasına da denir. Zira El-Mucmel'de *«Nefer kırka kadar olan grup için kullanılır»* denilmektedir. Mutlaka erkek için kullanılma özelliği de yoktur. Nefir'den gelmesi bu özelliği ifade eder anlamında değildir. Çünkü cinlere de ıtlak edilmiştir.

RASÛLULLAH'A GELEN CİNLER

Ayetin özü şudur: Hatırlat kavmine o zamanı ki sana cinlerden Kur'an'ı dinlemelerini takdir ettiğimiz bir grup gönderdik. Umulur ki kavmin böylece intibaha gelirler. Çünkü kavmin çok cahildir ve üzerinde bulundukları küfür de çok çirkindir. Kavmin Kur'an dilini bildikleri, peygamber de kendilerinden olduğu hal-

de onu inkâr ediyorlar. Oysa cinler onun Allah katından geldiğini anlamışlar ve ona iman etmişlerdir. Halbuki onlar Arapça bilmiyorlardı ve Rasûlullah gibi insan cinsinden de değillerdi.

Bu kıssanın zikredilmesinde Kureyş kâfirlerine ve tüm Araplar'a (o devirdekilere) kınama ve tevbih vardır. Hud hadisesinden sonra bu olayın zikredilmesinin nedeni onları uyarmaktır. Çünkü Hud kavmi onlardan daha kuvvetli, daha güçlüydüler. Buna rağmen Allah'ın azabına dayanamadılar.

Bu cinler, birçok rivayette geldiğine göre, Nusaybin cinlerindendir. (Nusaybin, Mardin'in bir kasabasıdır). Bazıları *«Ninova (Musul) cinlerindendiler»* demiştir. Bazıları da *«Bunlar Şişeban cinlerindendirler. Zaten cinlerin çoğu ve İblis'in bütün askerleri bunlardandır. Onların peygamberin huzuruna gelmeleri Nahle Vadisi'nde olmuştur. Bu vadi Mekke-i Mükerreme'den bir gecelik uzaklıktadır»* demişlerdir.

İbn'ul-Munzir, Abdulmelik'ten şöyle rivayet ediyor: *«Cinler, Rasûlullah'a vardıklarında birbirlerine, «Susun da Kur'an'ı dinleyin» dediler. Hz. Peygamber, namazı bitirdikten sonra onlar kavimlerine doğru uyarıcı olarak ve iman ederek dönüş yaptılar. Fakat Hz. Peygamber onların geldiğini sezmemişti. Ta ki «De ki: Bana vahyedildi ki cinlerden bir grup Kur'an'ı dinledi» ayeti gelinceye kadar.»*

Abd b. Humeyd'in Alkame'den rivayet ettiğine göre, o İbn Mesud'a, Cin Gecesi, sahabilerden kimin Hz. Peygamber'e arkadaşlık yapıp-yapmadığını sorar. İbn Mesud da şöyle cevap verir: *«Bizden hiç kimse onunla arkadaşlık yapmadı. Fakat biz, peygamberle bir gece beraberdik. Hz. Peygamber'i kaybettik. Onu vadi ve derelerde aramaya başladık. Dedik ki, ya bir yere kaçırıldı veya öldürüldü. Sabaha kadar en sıkıntılı devremizi yaşadık. Sabah olunca, Rasûl-ü Ekrem'in, Harra tarafından geldiğini gördük. Ona*

durumu bildirdik. Dedi ki: «Bana cinlerden biri geldi. Ben de cinlere vardım. Onlara Kur'an okudum». Sonra Rasûlullah bizi götürdü, cinlerin ateş kalıntılarını bize gösterdi.»

Bu hadis delâlet eder ki Rasûl-ü Ekrem cinlerle görüştüğü zaman ashabıyla beraber değildi ve hiç kimse de cinlerle görüştüğünü anlamamıştı.

Ahmed, İbn Mesud'dan şöyle rivayet ediyor: *«Cin gecesi Peygamberle beraberdim. Bir kırba aldım. İçinde su olduğunu zannediyordum. Mekke'nin en yukarı kısmına vardık. Baktım ki toplanmış karaltılar vardır. Rasûl-ü Ekrem benim için bir çizgi çizdi ve, «Sen burada dur, ben sana gelinceye kadar» dedi. Rasûl-ü Ekrem onların yanına vardı. Bütün bir gece Rasûlullah fecre kadar onlarla beraber kaldı. Bana: «Senin yanında abdest suyu var mı?» diye sorunca «Var, ya Rasûlullah» dedim. Ve kırbayı açtım. Baktım ki içinde nebiz (hoşaf) vardır. Dedim ki: «Ya Rasûlallah! Ben bunda su olduğunu zannediyordum». «Nebiz hoş ve helâl bir meyvedir, temiz bir sudur»* buyurdular.

Sonra onunla abdest aldı, kalktı, namaz kıldı. Onlardan ikisi nefes nefese yetiştiler. Arkasında saf yaptıktan sonra bizim önümüzde namaz kıldı. Ben: «Ey Allah'ın Rasûlü! Bunlar kimlerdir?» diye sordum. «Nusaybin cinleridirler» dedi.»

Bu rivayet, bahsi geçen hadisin tam zıddını ifade etmektedir. Fakat cin hadisesinin birkaç defa vaki olduğunu söylemek suretiyle bu çelişki birbirleriyle cem edilmiş olur.

Tabarani *«Evsat»*ta İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyor: *«Cinler Rasûlullah'a iki kez gelmişlerdir.»*

El Haffaci, Beyzavi haşiyesinde *«Hadisler cinlerin Rasûlullah'a altı defa geldiğini gösterirler ve böylece değişik rivayetler,*

yani cinlerin adetleri hususundaki çeşitli rivayetler, telif edilmiş olur» diyor.

Bazı rivayetlerde gelen cinlerin 300, bazı rivayetlerde de onikibin oldukları ve Musul cezirесinden geldikleri kaydedilmektedir. Zemahşeri, Keşşaf'ında onikibin rakamını rivayet ediyor ve *«Rasûlullah'ın onlara okuduğu sure Alâk Suresi'dir»* diyor.

Onlar *«Musa'dan sonra indirilen bir Kitab'ı dinledik»* dediler. Çünkü Tevrat hakkında hem hıristiyanların hem de yahudilerin ittifakı vardı. Ayrıca Kur'an'dan önce Allah katından gelen en büyük kitap Tevrat'tır. Hz. İsa Tevrat'taki hükümlerin çoğuyla veya tamamıyla memurdu.

Ata diyor ki: *«Bu cinler yahudilik dini üzerinde olduklarından böyle söylemişlerdir»*. Fakat Ata'nın bu görüşü sahih bir rivayete dayanmalıydı. Oysa böyle bir rivayet yoktur.

«Hz. İsa'nın durumu cinlere gizli kalmıştır. Onun için bu sözü söylemişlerdir» şeklindeki rivayeti, Ebu Hayyan sahih olmadığını ve İbn Abbas'tan gelmediğini öne sürerek kabul etmez. Zira Hz. İsa'nın durumunun bu cinlere malûm olmaması mümkün değildir.

ALLAH'IN DA'VETÇİSİ KİMDİR?

«Allah'ın davetçisi» Kitap, yani Kur'an'dır. Veya Rasûl-ü Ekrem'dir.

31. ayet cinlerin mükellef olduğuna delâlet eder. Fakat burada *«Cinler itaat ederlerse onların sevabı vardır»* şeklinde kesin olarak bir şey bildirilmemiştir. Fakat ayetlerin genelinden sevapları olduğu anlaşılmaktadır. İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre on-

ların sevapları ve cezaları vardır. Onlar cennette biraraya gelirler ve cennet kapılarında izdiham oluştururlar.

Bazıları *«İtaat edenleri için sevap yoktur. Ancak ateşten kurtulurlar» demiştir.* Onlara Cenab-ı Hak tarafından *«Toprak olun»* denilir ve onlar toprak olurlar. Bu, Leys bin Ebi Selim'in görüşüdür. Bir cemaat de aynı görüşe katılmış ve bu görüş İmam Ebu Hanife'ye de nisbet edilmiştir. Nesefi, tefsirinde, *«Ebu Hanife cinlerin cennette sevaplarının olup olmadığı meselesinde tevakkuf etmiştir. Çünkü hiçbir kulun müstehak olup, Allah tarafından mecburi verilecek bir sevabı bahis konusu değildir»* demiştir. Bunlar hakkındaki vaad sadece affedilecek ve cehennemden kurtulacak olmalarıdır. Cennet nimetinin onlara verilip verilmeyeceği meselesi delile bağlıdır.

Nevevi, Müslim şerhinde *«Sahih görüşe göre, cinler de cennete girerler. Orada yeme-içme ve diğer lezzetlerle lezzetlenirler»* diyor. Nevevi'nin bu sözleri Hasan Basri, Malik bin Enes, Dahhak ve İbn Ebi Leyla'nın da görüşüdür.

33. ayetin metnindeki *«Ya'ye»* fiili yorgunluk mânâsını ifade eder. Yani Allah gökler ve yeri yarattığında, bu yaradılıştan ötürü yorulmadı. Onları halketmekten aciz kalmadı. Şaşkınlığa düşmedi.

35. ayetin ilk cümlesinin başındaki *«Fa»* harfi mukadder bir şartın cevabıdır. Yani bahsi geçen kâfirlerin durum ve akibetleri bu olunca, kâfirler tarafından sana dokunana sabır göster.

ULU'L-AZİM PEYGAMBERLER KAÇ KİŞİDİR?

Ata el-Horasani, Hasan bin Fadl, Kelbi, Mukatil, Katade, Ebu'l-Aliye ve İbn Cüreyc *«Min'er-Rusul»* ibaresinin başındaki

«Min» edatının teb'iz için olduğunu söylemişlerdir. Öyleyse azim sahipleri, peygamberlerin bir parçasıdır, hepsi değildir. Ululazm peygamberlerin sayısı ve tayinleri hakkında değişik fikirler ileri sürülmüştür. Hasan bin Fadl *«Ulu'l-Azm peygamberler onsekiz kişidir ve En'am Suresi'nde zikredildiler. Çünkü Cenab-ı Hak onları orada zikrettikten sonra «Onların yoluna uy» diye emir buyurdu»* demiştir.

Abdurreşzak ve İbn'ul-Munzir şöyle rivayet ederler: *«Nuh, İbrahim, Musa ve İsa ululazm peygamberlerdir»;* yani bunlar dört kişidir. Ululazm peygamberlerin dört kişi olduklarını bildiren haber en sahih rivayettir. Ayrıca Celaleddin Suyuti'nin Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve Hz. Muhammed şeklinde naklettiği rivayet te sahihtir. Bu rivayeti İbn Ebi Hatim, İbn Abbas'tan rivayet etmiştir. Aynı zamanda Ebu Cafer'den ve Ebu Abdullah'tan da rivayet edilmiştir.

Yani, Ey Muhammed! Hakka davet hususunda sabır göster, şiddetlere göğüs ger. Nitekim senden önceki ululazm peygamberler de bu sabrı göstermişlerdi. Mekke kâfirleri için hemen azap isteme. Çünkü bu azap zaten yakında onlara gelecektir. Onlar kendilerine vaadedilen azabı gördükleri gün sanki dünyada bir saat kalmış olduklarını sanacaklardır. Çünkü görecekleri şiddetli azabın müddeti uzundur.

Ayet metnindeki *«Belağun»*, mukadder bir mübtedanın haberidir. Yani size vaad olarak zikredilen, mev'ize hususunda kâfidir veya peygamberden gelen bir teğliğdir.

Bazı kıraatlarda *«Belağun»* yerine *«Belağan»* şeklinde okunmuştur. Yani biz tebliğ ettik veya sen tebliğ et.

*«Fasık kavim»*den maksat, daha önce sözü edilen irşad kapsamından veya Allah'ın taatinden çıkanlardır.

AHKAF SURESİ'NİN SONU

MUHAMMED SÛRESİ

Sûre: 47

Muhammed Suresi'ne aynı zamanda *«El-Kıtal (savaş) Suresi»* de denir. Ekser ulemaya göre bu sure Medine Dönemi'nde nazil olmuştur. İbn Abbas ve Katade bu surenin Medine Dönemi'nde nazil olduğunu söyledikten sonra 13. ayeti istisna etmektedirler. Çünkü Rasûl-ü Ekrem, Mekke'den çıkıp Sevr Mağarası'na giderken arkasına dönüp Mekke'ye doğru baktı ve şöyle buyurdu *«Sen Allah katında, Allah'ın bütün beldelerinden daha sevimlisin. Aynı zamanda Allah'ın beldeleri içinde bana en sevimli olansın. Eğer ehlin beni çıkarmasaydı kesinlikle ben senden çıkmazdım.»* Bunun üzerine Cenab-ı Hak 13. ayeti indirdi. Bu takdirde 13. ayet Mekkî olur. Fakat Medine yolunda, oraya varmazdan önce inen ayetlerin Mekkî olduğu kaidesi esas alınırsa bu böyledir.

Bu surenin ayetleri Basralılar'a göre 40, Kûfeliler'e göre 38 ve başka sayımlara göre ise 39'dur. Kelimeleri 540, harfleri 2349'dur.

Bu surenin başlangıcının, Ahkaf Suresi'nin sonuyla olan irtibatı gizli değildir. Öyle ki eğer besmele ortadan kalksa bu surenin başı öbür surenin sonuna bitişik olur. Sanki kelimeler bir ayet imişler gibi birbirlerine bitişirler.

İkinci ayetinde Muhammed kelimesi geçtiği için surenin ismi Muhammed olmuştur. Allah'ın Rasûlü (İbn Ömer'den gelen rivayete göre) bu sureyi akşam namazında okurdu. İbn Merduveyh, Hz. Ali'den şöyle rivayet ediyor: *«Muhammed Suresi'nin bir ayeti*

bizim hakkımızda, bir ayeti ise Beni Umeyye hakkında nazil olmuştur.»

Alusi «*Bu rivayetin sahih olacağını zannetmiyorum*» diyor ve şöyle devam ediyor: «*Evet, Beni Umeyye kâfirleri bu ayetlerin umumundan en büyük nasibi almaktadırlar. Nitekim ehli beyt de müminler hakkındaki ayetlerin umumundan en yüksek payı aldıkları gibi.*»

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اَلَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ اَضَلَّ اَعْمَالَهُمْ ﴿١﴾ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَاٰمَنُوْا بِمَا نُزِّلَ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَّهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّهِمْ ۙ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ
وَاَصْلَحَ بَالَهُمْ ﴿٢﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا الْبَاطِلَ وَاَنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوا
اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَّبِّهِمْ ؕ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ اَمْثَالَهُمْ ﴿٣﴾
فَاِذَا لَقِيْتُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَضَرْبَ الرِّقَابِ ؕ حَتّٰۤى اِذَاۤ اَثْخَنْتُمُوْهُمْ
فَشُدُّوا الْوَثَاقَ ۙ فَاِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَاِمَّا فِدَآءً حَتّٰى تَضَعَ الْحَرْبُ
اَوْزَارَهَا ۚ ذٰلِكَ ؕ وَلَوْ يَشَآءُ اللّٰهُ لَانْتَصَرَ مِنْهُمْ ۙ وَلٰكِنْ لِّيَبْلُوَا بَعْضَكُمْ
بِبَعْضٍ ؕ وَالَّذِيْنَ قُتِلُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ فَلَنْ يُّضِلَّ اَعْمَالَهُمْ ﴿٤﴾ سَيَهْدِيْهِمْ
وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ ۚ ﴿٥﴾ وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ ﴿٦﴾ يٰۤاَيُّهَا
الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِنْ تَنْصُرُوا اللّٰهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ اَقْدَامَكُمْ ﴿٧﴾
وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَتَعْسًا لَّهُمْ وَاَضَلَّ اَعْمَالَهُمْ ﴿٨﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ
كَرِهُوْا مَاۤ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاَحْبَطَ اَعْمَالَهُمْ ﴿٩﴾ اَفَلَمْ يَسِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ دَمَّرَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ۫ وَلِلْكٰفِرِيْنَ اَمْثَالُهَا ﴿١٠﴾
ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ مَوْلَى الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَاَنَّ الْكٰفِرِيْنَ لَا مَوْلٰى لَهُمْ ﴿١١﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Küfre sapanların ve Allah yolundan alıkoyanların amellerini (Allah) boşa çıkarmıştır.

2 — İman edip salih ameller işleyenlerin ve Rablerinden Muhammed'e gerçek olarak indirilene iman edenlerin kötülüklerini Allah örtmüş ve durumlarını da düzeltmiştir.

3 — Bunun sebebi şudur: Küfre sapanlar, bâtıla uymuşlar ve iman edenler de Rablerinden gelen hakka tâbi olmuşlardır. İşte Allah insanlara kendi durumlarını böylece göstermektedir.

4 — (Savaşta) kâfirlerle karşılaştığınızda hemen onların boyunlarını vurunuz. Nihayet onları tamamen yendiniz mi (esir edin ve) sıkı tutun. Bundan sonra da (esirleri) ya bir lûtuf olarak ya da bir fidye (alarak) bırakın. İşte böyledir. Allah dileseydi onlardan elbette öç alırdı. Fakat kiminizi kiminizle denemek için (savaşı vesile kıldı). Allah yolunda öldürülenlerin yaptıklarını (Allah) hiçbir zaman boşa çıkarmayacaktır.

5 — Allah onlara hidayet eder ve hallerini güzelleştirir.

6 — Onları, kendilerine tanıtmış olduğu cennete koyar.

7 — Ey iman edenler! Eğer Allah'a (dinine) yardım ederseniz Allah da size yardım eder ve ayaklarınızı (dinde) sabit tutar.

8 — Küfre sapanlara gelince, onların hakkı yüzükoyun sürünmektir. Allah onların amellerini boşa çıkarmıştır.

9 — Bunun nedeni şudur: Onlar Allah'ın indirdiğini çirkin görmüşler, Allah da onların amellerini heder etmiştir.

10 — Acaba onlar yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı? Baksalar ya, kendilerinden öncekilerin akıbeti nasıl olmuştur! Allah onların kökünü kazımıştır. Zaten o kâfirlere de öylesi yaraşırdı.

11 — Bunun sebebi şu: Allah iman edenlerin mevlâsı (yardımcısı)dır. Kâfirlere gelince onların mevlâları yoktur.

(1-11) *«Küfre sapanların ve Allah yolundan alıkoyanların...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Allah yolundan alıkoyanlar», İslâm'dan yüz çevirenler veya başkasını bu yolda gitmekten menedenlerdir. Dahhak *«Sebilullah»* lâfzını Allah'ın Beyti olarak tefsir etmiştir. Onların Allah'ın Beyti'nden menetmeleri ise, oraya hac için gelenleri menetmeleri demektir şeklinde tefsir etmiştir. Fakat bu pek yerinde bir tefsir değildir.

Ayet, küfür alâmeti taşıyan, Allah yolundan insanları çeviren kimselerin hepsini kapsamaktadır. İbn Abbas *«Allah yolundan menedenlerden maksat Bedir Günü'nde (zamanında) yemek yedirenlerdir»* diyor. İbn Abbas sanki ayetin kapsamına herkesten daha önce girenleri kastetmektedir. Çünkü onlar mallarıyla, canlarıyla Allah'ın yoluna tâbi olmaya mani olurlardı. Onların mâni olması başkalarının engel olmasından daha korkunçtur.

İlk ayetin başındaki *«Elleziyne»* kelimesi mübtedadır, *«amellerini iptal etti»* mânâsına gelen *«Edalle a'malehum»* cümlesi ise haberdir. *«Onların amelleri»*nden maksat sılayı rahim, misafirlere ikram, esirleri kurtarmak gibi amelleridir. Yani Cenab-ı Hak bu amellerinin zail olacağına hükmetmiştir.

Ayetin mânâsının *«Allah, onların amellerini dalâl kılmıştır»*

demek olabilir. Yani hidayet değil, sapıklık kılmıştır. Çünkü Allah onları muvaffak kılmamıştır ki onlar bu amellerle Allah'ın rızasını talep etsinler.

«Bu ayet yedirenler hakkında gelmiştir» diyenlere göre, Allah onların peygambere karşı yapmış oldukları hileyi boşa çıkarmış olmaktadır. Peygambere yardım etmek, dinini bütün dinlere galip getirmek suretiyle onların çabalarını iptal etmiş ve peygambere karşı yapmış oldukları hileyi boşa çıkarmıştır. *«Bu ayet Bedir hakkında nazil olmuştur»* diyen rivayete en uygun mânâ budur.

İbn Abbas *«İman edip salih amel işleyenlerden maksat Medineli Ensar'dır. Kâfir olup Allah yolundan menedenlerden maksat da Mekke'deki Kureyşliler'dir»* demiştir. Mukatil *«Kureyş'in bir grubudur»* derken, bazıları da *«İman edenler kitap ehlinin iman edenleridir»* demişlerdir. Bazı alimler de ayetin daha genel olduğunu söylemişlerdir. Çünkü mevsul umumu ifade eden sigadır ve tahsise gerek yoktur.

«Muhammed'in üzerine inene iman ettiler», yani hiçbir şeyde ona muhalefet etmediler veya onun getirdikleri hususlarda onu doğruladılar. İşte bu (iman etmeleri) Rablerinden gelen bir haktır veya Kur'an Rablerinden gelen bir haktır. Çünkü kendisi nesheder fakat o neshoIunmaz. İşte iman edip salih amel işleyenlerin imandan önceki günahlarını, Cenab-ı Hak siler ve durumlarını da ıslah eder. Veya hallerini düzeltir veya işlerini ıslah eder. Yani dünyalarıyla ilgili olan şeyleri ıslah eder. Nakkaş *«Onların niyetlerini ıslah eder demektir»* demiştir.

«Bâl» kelimesi mastar gibidir. Ondan herhangi bir fiil gelmemiştir. Bu kelime bazen şan, bazen hâl, bazen de emir demektir. Bazen de kalp mânâsına gelir.

Üçüncü ayette geçen «*Bâtıl*» ile maksat şirk; haktan maksat da tevhid ve imandır. «*Emsal*»den maksat haseneler ve seyyieler-dir. Onların emsali denildiğinde, zamir küfre girenlerle iman eden-lere racidir.

CİHAD

Dördüncü ayet cihad emri vermektedir. İbn Abbas «*Buradaki kâfirlerden maksat putlara tapan müşriklerdir*» diyor. Bazı müfes-sirler «*İslâm dinine muhalefet eden, ister müşrik isterse ehli kitap olsun, hepsi bu tabire dahil olur. Ancak ehli kitap ile müslüman-larla aralarında ahid ve zimmet yoksa savaşılır.*

«*Darbe*» kelimesi mastardır. Mukadder bir fiilin mefulüdür. Yani onların boyunlarını vurun. Cenab-ı Hak «*boyun*» tabirini kul-lanıyor, çünkü ölüm ekseriyetle buradan olur. Allah «*Onları öldü-rün*» yerine «*Darbe'r-Rikab*» tabirini kullanıyor. Çünkü bu tabir-de şiddet daha fazladır. Zira boynun kesilmesi ölümü en korkunç bir şekilde tasvir etmektedir.

ALLAH'IN İPİ

«*İpi iyice sıkın*» ifadesinden maksat, onları esir edin demek-tir. Cenab-ı Hak kurtulup kaçmamaları için ipi sıkmayı emret-mektedir. Ya onları fidye almaksızın bırakırsınız veya öldürürsü-nüz demedi. Çünkü ayetin başında bu tabir geçmiştir.

«*El-Harbu evzaraha*», savaş aletleri ve ağırlıklarıdır. Yani sa-vaş sona erinceye kadar.

Mücahid ve İbn Cübeyr «*Harbin evzarından maksat, Hz. İsa' nın çıkışıdır*» derler. Yine Mücahid ayeti «*İslâm dininden başka*

bir din kalmayıncaya kadar» şeklinde yorumlamıştır. O zaman her yahudi, her hıristiyan ve her din sahibi müslüman olur. Kuzu kurttan emin olur. Bu yorumun benzeri Hasan, Kelbi, Ferra ve Kisai'den de gelmiştir. Zira Kisai ayeti *«Bütün halk müslüman oluncaya kadar»* şeklinde yorumlamıştır Ferra *«Halk iman edinceye kadar, küfür ortadan kalkıncaya kadar demektir»* derken, Kelbi *«İslâm bütün dinlere galib gelinceye kadar»*, Hasan Basri ise *«Allah'tan başkasına ibadet edilmeyinceye kadar»* demişlerdir. Yani onlar müslüman oluncaya ve silahı bırakıncaya kadar bağları şiddetli bir şekilde bağlayın! Veya muharib düşmanlar silahlarını hezimete uğramak veya barış yapmak suretiyle bırakıncaya kadar onların iplerini şiddetle bağlayın!

*«Allah yolunda öldürülenler»*den maksat her ne kadar Uhud' da öldürülen müminlerse de hüküm geneldir. Katade, *«Rasûlullah Uhud Günü'nde taşların kovuğuna sığındığı zaman, müslümanlardan kimi yaralanmış, kimi de şehit olmuş olduğu halde bu ayet nazil oldu»* diyor. Beri tarafta müşrikler *«Ey Hubel! Yücel»* diye bağırıyorlardı. Müslümanlar da *«Cenab-ı Hak daha yücedir»* diye bağırdılar. Müşrikler *«Bugün Bedir Günü'ne bedeldir. Harp ise hiledir»* diye bağırdılar. Hz. Peygamber *«Onların ikisi bir değildir. Bizim ölülerimiz Allah katında diridirler, rızıklanırlar. Sizin ölüleriniz ise ateşte azap görürler»* diye bağırdı. Müşrikler *«Bizim Uzza'mız var. Sizinse yok»* diye seslendiler Müslümanlar da *«Allah bizim mevlâmızdır. Sizin mevlânız yoktur»* diye cevap verdiler.

Daha önce Al-i İmran ve Enfal Suresi'nde bu hususlara değinilmişti.

CENNETİ TARİF ETMEKTEN MAKSAT

«Onlar için cenneti tarif etmişti»; yani onlar için açıklamıştı. Öyle ki onlar delil olmaksızın cennetteki konaklarını tanıdılar. Ha-

san Basri «*Allah dünyada onlara cenneti vasıflandırmıştı. Onlar cennete girdiklerinde sıfatlarıyla hemen tanırlar*» demiştir. Bazıları «*Cennetteki konakların yollarını ve konaklarını Allah onlara tanıtmıştır demektir*» dediler. Bazıları «*Bu tarif delilledir. O da kulun amellerini yazmakla mükellef olan melektir. Kulun önünden gider, kul da arkasından. Ta ki ona varıncaya kadar. Melek onun için cennette kılınan her şeyi tarif eder*» demişlerdir.

Fakat bu görüşü Ebu Said el-Hudri'nin rivayet ettiği şu hadis reddetmektedir: «*Müminler ateşten kurtulurlar. Cennet ile cehennem arasında bir köprü üzerinde durdurulurlar. Dünyada iken aralarında mevcut olan zulümlerle ilgili hesabı birbirlerinden alırlar. Tertemiz olduklarında cennete girmeleri için Cenab-ı Hak izin verir. Muhammed'in nefsini yed-i kudretinde bulunduran Allah'a yemin ederim, onlar dünyadaki konaklarından daha fazla cennetteki konaklarını tanımaktadırlar.*»

Bazıları «*Onlara tarif etmekten maksat, çeşitli lezzetlerle onları hoşlandırmak demektir*» demişlerdir.

«*Allah'a yardım etmek*»ten maksat onun dinine yardım etmektir. Bu yardımda bulunan bir kimse kâfirlere galip gelir, savaşta Cenab-ı Hak onlara cesaret verir, ayakları dinde sabit kılınır.

Sekizinci ayetin metnindeki «*Ta'sen*» kelimesi on şekilde yorumlanmıştır:

1 — Onlara uzaklık olsun.

2 — Onlara üzüntü olsun.

3 — Onlara şekavet olsun.

4 — Onlara Allah'tan bir küfürdür.

5 — Onlara helâk olsun.

6 — Onlara mahrumiyet olsun.

7 — Onlara çirkinlik olsun.

8 — Onların burunları yerlerde sürünsün.

9 — Onlar için şer olsun.

10 — Onlar için şekavet olsun.

«Allah'ın indirdiğinden» maksat, kitaplar ve şeriatlardır.

*«Onların amelleri»*nden maksat hayrın çeşitleridir, câmi tamiri, misafire ikram, sadaka ve zekât vermek, namaz kılmaktır. Cenab-ı Hak ancak mümin bir kişinin amelini kabul eder.

«Amellerini yaktı», yani putlara tapmalarını yaktı.

«Demmera» fiili kökten helâk etmek, yoketmek demektir. Mevlâ kelimesi ise yardımcı anlamındadır.

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ
وَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ ﴿١٢﴾ وَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ هِيَ أَشَدُّ قُوَّةً مِنْ قَرْيَتِكَ
الَّتِي أَخْرَجَتْكَ أَهْلَكْنَاهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ﴿١٣﴾ أَفَمَنْ كَانَ عَلَى بَيِّنَةٍ
مِنْ رَبِّهِ كَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ﴿١٤﴾
مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ
يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى
وَلَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَمَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ
وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ ﴿١٥﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ
حَتَّى إِذَا خَرَجُوا مِنْ عِنْدِكَ قَالُوا لِلَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ
آنِفًا أُولَئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ﴿١٦﴾
وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ ﴿١٧﴾ فَهَلْ يَنْظُرُونَ
إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا فَأَنَّى لَهُمْ إِذَا جَاءَتْهُمْ
ذِكْرَاهُمْ ﴿١٨﴾ فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ
وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَاكُمْ ﴿١٩﴾

12 — Muhakkak ki Allah iman edip salih amel işleyenleri altlarından ırmaklar akan cennetlere gönderir. Küfre sapanlara gelince, onlar (dünyada) zevk-u sefa ederler, hayvanların yediği gibi yerler. Onların yeri ateştir.

13 — (Ey Rasûlüm!) Seni çıkaran şehirden daha kuvvetli nice şehirler vardı ki onları helâk ettik de kendilerini kurtaran olmadı.

14 — Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunan kimse, kötü ameli kendisine süslü gösterilen ve hevalarına uyan kimseler gibi midir?

15 — Takva sahiplerine vaadedilen cennetin misali şöyledir: İçinde bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır. Ve orada onlar için meyvelerin her çeşidinden ve Rablerinden mağfiret de vardır. Hiç bunlar, ateşte ebedi kalan ve kaynar bir sudan içirilip de bağırsakları parçalanan kimselere benzer mi?

16 — (Münafıklardan) seni dinlemeye gelen de vardır. Hatta senin yanından çıktıkları zaman kendilerine ilim verilmiş olanlara şöyle derler: «(Peygamber) demin ne söyledi?» Bunlar öyle kimselerdir ki Allah kalplerini mühürlemiştir de kendi hevalarına uymuşlardır.

17 — Hidayete erenlere gelince, Allah onların hidayetini artırmış ve kendilerine takvalarını ilham etmiştir.

18 — Artık onlar Saat'in (Kıyamet'in) kendilerine ansızın gelmesini bekliyorlar. Şüphesiz onun alâmetleri belirmiştir. Kendilerine gelip çatınca ibret almaları neye yarar.

19 — (Ey Rasûlüm!) Bil ki, Allah'tan başka bir ilâh yoktur. Kendi günahın ve mümin erkeklerle mümin kadınların günahı için mağfiret dile. Allah dolaştığınız yeri de bilir, duracağınız yeri de.

(12-19) *«Muhakkak ki Allah iman edip, salih amel...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Yetemetteune», kâfirler zevklenirler demektir. Yani kâfirler dünyada hayvanlar gibi ancak karınlarından ve tenasul organlarından haberdardırlar. Sadece onları doyurmaya çalışırlar. Yarın gelecek olandan gafildirler. *«Mümin dünyada azıklanır, münafık süslenir, kâfir lezzetlenir»* denilmektedir.

14. ayetin başındaki hemze, takrir harfidir. İbn Abbas *«Beyyine sebat ve yakin demektir»* derken, Ebu'l-Aliye şöyle demiştir: *«Beyyine üzerinde olan Hz. Muhammed'dir, beyyine de vahydir.»*

BOZULMAYAN SU

«Asin olmayan su», tadı bozulmayan su demektir. Tirmizi, Hakim bin Muaviye'den, o babasından, o da Rasûlullah'tan şöyle rivayet ediyor: *«Cennette bir su, bir bal, bir süt ve bir de içki denizi vardır. Sonra o denizlerden arklar açılır.»* (Tirmizi *«Bu hadis hasen ve sahihtir»* demiştir).

İbn Abbas *«Tasfiye edilen baldan maksat arının karnından çıkmamış bal demektir»* der. Bazıları da *«Tasfiye edilmiş baldan maksat mumundan ve başka kirlerden tasfiye edilmiş baldır»* demiş-

lerdir. Allah onu tertemiz yaratmıştır. Herhangi bir ateşte pişirilmemiştir, arı onu kirletmemiştir. Acaba bu nimet içerisinde ebedi kalan bir kimse ateşte ebedi kalan kimse gibi midir?

«Hamîm su», sıcak ve şiddetle kaynayan su demektir. O su cehennemliklere yaklaştırıldığında yüzleri yanmaya başlar. İçtiklerinde bağırsakları paramparça olur ve dübürlerinden çıkar.

MÜNAFIKLAR RASÛLULLAH'TAN İŞİTTİKLERİNİ ANLAMIYORLAR

Rasûlullah'ı dinledikten sonra yanından çıkarken ilim erbabına *«Bu demin ne söyledi?»* diyenlerden maksat, münafıklardır. Abdullah bin Ubey bin Selul, Haris bin Amr, Malik bin Duhsen gibi münafıkların ileri gelenleridir. Bunlar cuma hutbesine giderlerdi. Hutbede münafıkların ismi geçerse ondan yüz çevirirlerdi. Çıktıklarında ise onun mânâsını sorarlardı. (Bu yorum Kelbi ve Mukatil'e aittir).

Bazıları *«Onlar Rasûlullah'ın katında müminlerle beraber idiler. Peygamber'in sözlerini dinlerlerdi. Fakat mümin onları hıfzeder, kâfirse kulak ardı ederdi. Peygamber'in meclisinden çıkınca Abdullah İbn Abbas gibi ilim ehline «Bu zat demin ne söyledi?»* diye sorarlardı. İbn Abbas, *«Kendisine peygamber ne söyledi diye sorulan kişilerden biri de bendim»* diyor. İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre burada Abdullah bin Mesud kastedilmiştir. Abdullah bin Bureyde *«Bu zattan maksat Abdullah bin Mesud'dur»* demiştir.

Allah, imana hidayet olunanların hidayetini daha arttırmıştır. Veya, Kur'an'dan veya Peygamber'den dinledikleri onların hidayetini artırmıştır.

Ferra «Münafıkların yüz çevirmesi, İslâm'la istihza etmeleri onların hidayetini daha artırmıştır demektir» der.

Onların artan hidayetlerinden maksat ilimleridir. Veya onlar dinlediklerini bildiler ve bildikleriyle amel ettiler demektir. Veya din hususunda veya peygamberi tasdikte basiretleri arttı demektir. (Bunu da Kelbi söylemektedir).

Veya üzerinde bulundukları iman sayesinde kalpleri inşiraha kavuşmuştur.

ONLARA VERİLEN TAKVADAN MAKSAT NEDİR?

«Onlara takvaları verildi»; yani onlara Allah'tan korkmaları ilham edildi. Veya Ahiret'te takvalarının sevabı verildi. Veya kendilerine farz kılınan amellerin fıkhı (anlayışı) verildi. Veya onların neden ittika ettikleri açıklandı. (Bunu İbn Zeyd ve Süddi söylemiştir).

İkrime *«Bu ayet kitap ehlinden olup da iman eden kişiler hakkında nazil olmuştur»* der.

18. ayetin metnindeki *«Bağtaten»* kelimesi ansızın demektir. Bu ayet kâfirlere bir tehdiddir.

KIYAMETİN ŞARTLARI

«Kıyamet'in şartları geldi»; yani emare ve alâmetleri geldi. Ehl-i kitap, daha önceki kitaplarında Hz. Muhammed'in son pey-

gamber olduğunu okumuştu. Binaenaleyh Hz. Peygamber'in peygamber olarak gönderilmesi Kıyamet'in alâmet ve delillerindendir (Bunu Hasan Basri ve Dahhak söylemektedir).

Sahih'de Enes'ten şu hadis gelir: «*Rasûlullah ortanca parmağı ile şehadet parmağını yanyana getirerek: «Ben ve Kıyamet bunların ikisi gibi gönderildik» dedi.*» (Buhari, Tirmizi ve İbn Mace).

Bazıları «*Kıyamet'in şartlarından maksat sebepleridir*» derken bazıları da «*Kıyamet'in alâmetleri demektir. Bu da ayın ikiye bölünmesi, Duhan'ın çıkmasıdır*» şeklinde yorum getirmişlerdir. (Bu son yorum Hasan Basri'ye aittir).

Kelbi'den gelen rivayete göre ise malın çokluğu, ticaretin çokluğu, huzurda şehadetin çokluğu, sıla-i rahmin kesilmesi, şerefli insanların azlığı, çirkinlerin çoğalmasıdır.

«*Eşrat*» kelimesi şartın çoğuludur. Bunun asıl mânâsı şan demektir. Sanki Cenab-ı Hak «*Eğer onlar Kıyamet'in gelişi konusunda şüphede iseler, bilsinler ki kesinlikle onun alâmetleri gelmiştir*» demektedir.

«*Zikra*» kelimesi iki şekilde yorumlanmıştır: Onların işlemiş olduğu hayr ve şerrin hatırlatılması veya müjdelenmeleri ve korkutulmaları için isimleriyle çağırılmaları demektir.

«*Zikra*» kelimesi terkib olarak mubteda, «*Enna Lehum*» ibaresi ise haberdir. «*Caet*» fiilinin faili Kıyamet'e racidir. Yani Kıyamet onlara geldiği zaman onlar nereden hatırlayacaklardır? Veya Kıyamet koptuğunda, onlara hatırlatma geldiğinde onlar nereden kurtulacaklardır?

«*Bil ki, Allah'tan başka mabud yoktur*» cümlesi hakkında Maverdi şöyle diyor: «*Rasûlullah her ne kadar Cenab-ı Hak'kı bili-*

yorsa da bu ayette üç yorum vardır: 1 — Bil ki, Cenab-ı Hak sana Allah'tan başka mabud olmadığını bildirmiştir. 2 — İstidlâl yoluyla bildiğini şimdi kesin bir haberle öğren. 3 — Allah'tan başka mabud olmadığını hatırla! Yani ilim hatırlamak yerine kullanılmıştır.»

Sufyan bin Uyeyne'den ilmin fazileti sorulduğunda *«Bu ayeti dinlemedin mi?»* diye cevap verdi. Bu ayette Cenab-ı Hak ilimden sonra ameli emretmektedir.

«Günahın için af talebinde bulun» cümlesi iki şekilde yorumlanır:

1 — Eğer senden bir günah sadır olursa Allah'tan af talep et.

2 — Allah'tan af talep et ki seni günahlardan masum kılsın.

Bazıları ifadenin *«Cenab-ı Hak kâfirlerin ve müminlerin halini zikrettikten sonra Peygamberler'e iman üzerinde sebat etmesi için emir verdi. Yani sen üzerinde bulunduğun tevhid ve ihlasta sebat kıl ve beraberinde af talebine muhtaç olduğun şeylerden de sakın»* mânâsında olduğunu söylemiştir.

Bazıları *«Bu hitap Rasûl-ü Ekrem'edir. Fakat ümmeti kastedilmektedir»* der. Bu takdirde insanın bütün müminler için af talebinde bulunması vacip olur. *«Rasûl-ü Ekrem'in göğsü kâfirlerin küfründen, münafıkların nifakından daralıyordu. Bu ayet o zaman nazil oldu»* denilmektedir.

Bazıları da *«Rasûl-ü Ekrem'e af talebinde bulunma emri verilmiştir ki ümmet ona bu hususta iktida etsin»* demiştir.

«Erkeklerle mümin kadınların günahları için af talebinde bulun» ifadesi bir şefaat emridir.

«Allah sizin mutakallebinizi ve mesvanızı bilir» cümlesinde birçok yorum vardır:

1 — Tasarrufunuzda ve ikametinizdeki amellerinizi bilir.

2 — Uyku yönünden gece duracağınız konağı bilir.

Bazıları *«Dünyadaki dönüp dolaşmanız ile dünya ve Ahiret' teki konağınızı bilir demektir»* demiştir. (Bu yorum İbn Abbas ve Dahhak'tan gelmiştir). İkrime *«Sizin babalarınızın sulbünde ve annelerinizin rahminde olduğunuzu ve yeryüzündeki makamınızı bilir demektir»* der. İbn Keysan ise. *«Sizin babanızın belinden çıkıp, annenizin rahmine girmenizi, oradan da dünyaya gelişinizi ve mezardaki konağınızı bilir demektir»* der.

وَيَقُولُ الَّذِينَ اٰمَنُوا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌ ۚ فَإِذَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ مُحْكَمَةٌ
وَذُكِرَ فِيهَا الْقِتَالُ ۙ رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ
نَظَرَ الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۖ فَأَوْلَىٰ لَهُمْ ۚ ﴿٢٠﴾ طَاعَةٌ وَقَوْلٌ
مَعْرُوفٌ ۚ فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ ۚ فَلَوْ صَدَقُوا اللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ ۚ ﴿٢١﴾
فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا
أَرْحَامَكُمْ ﴿٢٢﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعْمَىٰ
أَبْصَارَهُمْ ﴿٢٣﴾ أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا
﴿٢٤﴾ إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَىٰ أَدْبَارِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ
لَهُمُ الْهُدَى ۙ الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ ۖ وَأَمْلَىٰ لَهُمْ ﴿٢٥﴾
ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لِلَّذِينَ كَرِهُوا مَا نَزَّلَ اللَّهُ
سَنُطِيعُكُمْ فِي بَعْضِ الْأَمْرِ ۖ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِسْرَارَهُمْ
﴿٢٦﴾ فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ
وَأَدْبَارَهُمْ ﴿٢٧﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمُ اتَّبَعُوا مَا أَسْخَطَ اللَّهَ
وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ۚ ﴿٢٨﴾ أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ
فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَنْ لَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ أَضْغَانَهُمْ ﴿٢٩﴾

20/21 — İman edenler, «(Savaş iznini getiren) bir sure indirilseydi» derler. Fakat kesin hüküm taşıyan bir sure indirilip, içinde savaş anıldı mı kalplerinde maraz (nifak) bulunan kimseleri görürsün ki ölümün dehşetinden üzerine baygınlık çökmüş kimsenin bakışı gibi sana bakarlar. Halbuki onlara düşen itaat ve gereken sözdür. İş ciddiye binince, Allah'a sadık kalsa idiler elbette kendileri için daha hayırlı olurdu.

22 — Demek iktidarı ele alırsanız hemen yeryüzünde fesad çıkaracak ve akrabalık bağlarını parçalayacaksınız öyle mi?

23 — Onlar öyle kimselerdir ki Allah kendilerini rahmetinden uzaklaştırmış, kulaklarını sağır, gözlerini kör yapmıştır.

24 — Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpleri üzerinde kilitler mi var?

25 — Kendilerine doğru yol belli olduktan sonra arkalarına dönenlere şeytan teşvikte bulunmuş ve onları uzun arzulara düşürmüştür.

26 — Bunun nedeni şudur: Onlar Allah'ın indirdiğinden hoşlanmayanlara demişlerdi ki «Biz size bazı işlerde itaat edeceğiz». Oysa Allah onların gizlendiklerini biliyor.

27 — Melekler onların yüzlerine ve sırtlarına vura vura canlarını alırlarken nasıl (davranacaklar?)

28 — Böyledir. Çünkü onlar Allah'ı kızdıran şeylerin ardınca gittiler, O'nu razı edecek şeylerden hoşlanmadılar. Bu nedenle Allah onların amellerini boşa çıkardı.

29 — Yoksa kalplerinde maraz (nifak) olanlar, Allah kinlerini meydana çıkarmayacak mı sandılar?

(20-29) *«İman edenler, (savaş iznini getiren) bir sure...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Bir surenin indirilmesini isteyen halis müminler, vahye olan iştiyaklarından, cihada ve cihadın sevabına karşı olan hislerinden ötürü bunu istiyorlardı.»

Ayet metnindeki *«Levla»*, *«Hella»* mânâsını ifade eder. Muhkem Sure'den maksat içinde neshedilmiş ayet bulunmayan suredir. Katade *«İçinde cihad zikredilen her sure muhkemdir ve münafıkların aleyhinde Kur'an'ın en şedid suresidir»* der.

«Orada savaş zikredilirse»; yani farzedilirse.

*«Kalplerinde hastalık olanlar»*dan maksat, şek ve nifak sahibi münafıklardır.

«Onlar savaştan korktukları için ve kâfirlere gizlice meylettiklerinden dolayı sanki ölümden ötürü bayılan kimselerin bakışlarıyla sana bakarlar.»

«Evlale'hum» tabiri Cevheri'nin ifade ettiği gibi tehdid ve vaid olarak kullanılır. Katade'ye göre *«Sanki ikab ve ceza onlar için daha uygundur»* anlamındadır.

BİLİNEN SÖZ, BİLİNEN TAAT

«Taatun ve kavlun maruf» mustakil bir kelâmdır. Ya mübtedadır, haberi mahzuftur veya haberdir, mübtedası mahzuftur. Yani taat ve iyiliği söylemek onlar için daha hayırlı veya daha uygundur.

Bazıları *«Onların emri belli taat ve belli sözdür»* der. Yani aldatmaca olduğu bilinen söz ve taatlerdir.

Bazılarına göre *«Evla»* kelimesi ismi tafdildir, mübteda olur. *«Lehum»* kelimesindeki lâm harfi de *«Ba»* mânâsındadır. Taatun kelimesi ise haberdir. Buna göre sanki şöyle denilmiştir: Onlara en uygun düşeni, Allah'ın emrini yerine getirmemekten daha üstünü olan Allah'a itaat etmeleridir.

«İş ciddileştiği zaman» cümlesinin başındaki *«İza»* cevabı kendisini takip eden cümledir. Yani eğer Allah'a doğrulukla gitseydiler bu doğruluk onlar için daha hayırlı olurdu.

Katade «İza'nın cevabı mukadderdir» der. Yani iş ciddileştiği zaman hoşlarına gitmez. Veya emir ciddileştiği zaman onlar Allah'a verdikleri sözü bozar, isyan bayrağını çekerler.

22. ayetteki *«Tevelleytum»* fiilinin mânâsında ihtilâf vardır. Bazen bu söz velayetten gelir. Ebu'l-Aliye'ye göre ayetin mânâsı; *«Eğer hüküm sizin elinize geçerse rüşvet almak suretiyle yeryüzünü ifsad etmeyi umar mısınız?»* demektir. Kelbi ise *«Eğer ümmetin emrine sahip olursanız, zulüm yapmak suretiyle yeryüzünü ifsad edeceğinizi umar mısınız?»* anlamını vermiştir.

İbn Hibban *«Kureyş ve benzerleri kastedilmektedir»* demiştir. Museyyib bin Şerik ve Ferra'ya göre bu ayet Beni Umeyye ile Beni Haşim hakkında nazil olmuştur. Bu durumun delili de Ab-

dullah bin Muzaffer'in Rasûlullah'tan naklettiği şu hadistir: «Hz. Peygamber, *«Demek işbaşına gelirseniz yeryüzünde bozgunculuk yapacaksınız değil mi?»* ayetini okuduktan sonra, *«Allah, Kureyş' ten olan bu kabileden, eğer insanların hakimi olurlarsa yeryüzünü ifsad etmemeleri, sılay-i rahmi kesmemeleri için söz alıyor»* demiş tir.»

24. ayetteki *«Ekfal»* kelimesi kilit mânâsına gelen kufl kelimesinin çoğuludur. Bir hadisi merfuda Hz. Peygamber şöyle buyurur: *«O kalpler üzerinde demir kilitler gibi kilitler vardır. Bu durum, Allah onu açıncaya kadar devam eder.»*

Kilitler burada kalbin imandan hali olduğuna işaret ediyor. Yani onların kalbine iman girmiyor ve onların kalbinden küfür çıkmıyor. Çünkü Cenab-ı Hak onların kalplerini mühürlemiştir. Kur'an'da *«Onların kalpleri üzerinde»* değil *«Kalpler üzerinde»* denilmiştir. Çünkü *«Eğer onların kalpleri üzerinde»* denilseydi o zaman bu ayetin kapsamına başka kalpler girmezdi. Oysa bu kişilerin kalpleri ve bunların kalplerine benzeyen diğer kalplere de Allah kilit vurmuştur.

ÖZEL VE GENEL RAHİM

Ayetin zahirinden anlaşılıyor ki bu hitap bütün kâfirleredir. Hulâsa olarak rahim burada iki mânâya gelir: Genel rahim, özel rahim. Genel rahim, din rahmidir. İmana devam etmek, müslümanları sevmek, yardımlarına koşmak, onlara nasihat etmek, kavga etmemek, onlara adaleti icra etmek, muamelelerinde insaftan ayrılmamak, vacib olan haklarını yerine getirmek gibi rahimdir.

Özel rahme gelince, bu, akrabalık rahmidir. Yani anne ve baba tarafından gelen rahimdir. Onların da özel hukuklarına riayet vaciptir. Ayrıca fazlası vardır. Meselâ onlara nafaka vermek, du-

rumlarını araştırmak, onları bazı zaruri zamanlarında gözardı etmemek gibi.

Genel rahmin hukuku, onlar hakkında daha kuvvetlidir. Eğer hukuklar izdiham ederse evvelâ en yakından başlanır.

25. ayette bahis konusu edilenler kitap ehlinin kâfirleridir. Onlar peygamberi tanıdıktan sonra onu inkâr ettiler. (Bunu İbn Cerir ve İbn Cüreyc nakletmiştir). İbn Abbas, Dahhak ve Süddi *«Burada münafıklar kastedilmektedir. Onlar Kur'an'dan bunu öğrendikten sonra savaşa katılmadılar»* demişlerdir.

«Onlara şeytan hatalarını süslü gösterdi ve onlara tûlü emel (uzun ömür) vaadinde bulundu.»

Kelbi ve Mukatil'e göre *«Emlalehum»* ifadesinin mânâsı onlara mühlet verdi demektir. Yani onlara gönderilecek azap hususunda kendilerine mühlet verildi. Bundan maksat Beni Kureyza ve Beni Nadr yahudileridir. Çünkü onlar Kur'an'ın Allah katından geldiğini bildikleri halde hasedlerinden dolayı Kur'an'ın inişinden hoşlanmıyorlardı. Onlara bu sözü söyleyen de münafıklardır.

Bazıları *«Bu sözü söyleyen kâfir yahudilerdir. Onlar peygamberin naatını kitaplarında gördükten sonra inen ayetlerden hoşlanmadılar. Kendilerine söz söylenenler de münafıklardır. Yahudiler onlara «Siz peygambere düşmanlığınızı ilân ederseniz size yardım ederiz» diyorlardı. Veya bu sözü söyleyen yahudiler, kendilerine söylenenler de müşriklerdir. Onlar Peygamber'e savaş açtıklarında yahudilerin kendilerine yardımcı olacakları hususu yahudilerce vaad ediliyordu»* demektedirler.

«Teveffi (can alma, öldürme)» vakti, ölüm vaktidir. Meleklerden maksat da ölüm meleği ile yardımcıları olan meleklerdir.

*«Yüz ve arka»*dan maksat bilinen iki azadır. İbn'ul-Munzir, Mücahid tarıkıyla şöyle rivayet ediyor: *«Melekler hem onların yüzlerine hem de sırtlarına vuruyorlardı.»*

Ragıb *«Ön ve arkaları kastedilmektedir»* diyor.

Bazıları *«Meleklerin can alma vakti onları Kıyamet'te ateşe sevketme vaktidir» demiştir.* Meleklerden maksat da o gündeki azap melekleridir.

Bazılarına göre, can alma vakti savaş zamanıdır. Meleklerden maksat ise müslümanlara yardım eden meleklerdir. Onlar cesaret gösterip savaştan kaçmadıkları takdirde melekler yüzlerine vuruyorlardı ki kaçsınlar. Eğer kaçarlarsa arkalarına vuruyorlardı. Bunu da Peygamber'e yardım olsun diye yapıyorlardı.

«Edğan» kelimesi kıskanmak mânâsına gelen Dağn kelimesinin çoğuludur. Ragıb *«Şiddetli kıskanma»* anlamını vermiştir Yani müminlere karşı kin besleyenler, Allah'ın onların kinlerini ortaya çıkarmayacağını, Peygamber'e ve müminlere göstermeyeceğini ve o kinlerin o şekilde gizli kalacağını mı zannediyorlar?

وَلَوْ نَشَآءُ لَاَرَيْنٰكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيْمٰهُمْ ؕ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ
فِيْ لَحْنِ الْقَوْلِ ؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اَعْمَالَكُمْ ﴿۳۰﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ
حَتّٰى نَعْلَمَ الْمُجٰهِدِيْنَ مِنْكُمْ وَالصّٰبِرِيْنَ ۙ وَنَبْلُوَا۟ اَخْبَارَكُمْ ﴿۳۱﴾
اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَشَآقُّوا الرَّسُوْلَ مِنْ
بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدٰى ۙ لَنْ يَّضُرُّوا اللّٰهَ شَيْـًٔا ؕ وَسَيُحْبِطُ اَعْمَالَهُمْ ﴿۳۲﴾
يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ وَلَا تُبْطِلُوْۤا اَعْمَالَكُمْ
﴿۳۳﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ثُمَّ مَاتُوْا وَهُمْ كُفَّارٌ
فَلَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ ﴿۳۴﴾ فَلَا تَهِنُوْا وَتَدْعُوْۤا اِلَى السَّلْمِ ۖ وَاَنْتُمُ
الْاَعْلَوْنَ ۖ وَاللّٰهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَّتِرَكُمْ اَعْمَالَكُمْ
﴿۳۵﴾ اِنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ ؕ وَاِنْ تُؤْمِنُوْا وَتَتَّقُوْا يُؤْتِكُمْ اُجُوْرَكُمْ
وَلَا يَسْـَٔلْكُمْ اَمْوَالَكُمْ ﴿۳۶﴾ اِنْ يَّسْـَٔلْكُمُوْهَا فَيُحْفِكُمْ
تَبْخَلُوْا وَيُخْرِجْ اَضْغَانَكُمْ ﴿۳۷﴾ هٰۤاَنْتُمْ هٰۤؤُلَآءِ تُدْعَوْنَ
لِتُنْفِقُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۚ فَمِنْكُمْ مَّنْ يَّبْخَلُ ۚ وَمَنْ يَّبْخَلْ
فَاِنَّمَا يَبْخَلُ عَنْ نَّفْسِهٖ ؕ وَاللّٰهُ الْغَنِيُّ وَاَنْتُمُ الْفُقَرَآءُ ۚ وَاِنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ
قَوْمًا غَيْرَكُمْ ۙ ثُمَّ لَا يَكُوْنُوْۤا اَمْثَالَكُمْ ﴿۳۸﴾

30 — (Ey Rasûlüm!) Eğer dilersek sana onları gösteririz. Sen de onları mutlaka simalarından tanırsın. Mutlaka sen onları sözlerinin edasından da tanırdın. Allah bütün işlediklerinizi bilir.

31 — Andolsun ki sizi deneyeceğiz ki içinizden mücahid olanları ve sabır gösterenleri meydana çıkaralım ve haberlerinizi de sınayalım.

32 — Kuşkusuz ki küfre sapanlar, Allah'ın yolundan alıkoyanlar ve kendilerine hidayet açıkça belli olduktan sonra Peygamber'e karşı gelip zorluk çıkaranlar Allah'a hiçbir şeyle zarar veremezler. Onların amellerini (Allah) boşa çıkaracaktır.

33 — Ey müminler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve amellerinizi iptal etmeyin!

34 — Küfre sapanları, Allah'ın yolundan alıkoyanları, sonra kâfir olarak ölenleri Allah asla affetmeyecektir.

35/36 — Sakın (üstün iken) barışa çağırmak suretiyle gevşekliğe düşmeyin! Çünkü Allah sizinle beraberdir. O sizin amellerinizi zayi etmeyecektir. Dünya hayatı sadece bir oyun, bir oyalanmadır. Eğer iman eder, ittika ederseniz, O sizlere ecirlerinizi verir ve sizlerden mallarınızı da istemez.

37 — Eğer sizden onları (malları) isteyip, sizi çıplak bırakacak olsaydı, cimrilik edip vermezdiniz. (Böylece Allah) kinlerinizi ortaya çıkarırdı.

38 — İşte sizler Allah yolunda harcamaya davet olunuyorsunuz. Fakat içinizden bazıları cimrilik ediyor. Kim cimrilik ederse ancak kendine cimri davranmış olur. Allah gani (mustağni) dir. Siz ise fakirsiniz. Eğer (O'na itaatten) yüz çevirirseniz, yerinize sizin gibi olmayan başka bir kavim getirir.

(30-38) *«(Ey Rasûlüm) Eğer dilersek sana onları...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Ayet metnindeki *«Sima»* alâmet demektir. Enes *«Bu ayet indikten sonra Rasûlullah için hiçbir münafık artık gizli değildi, artık onları simalarıyla tanıyordu»* diyor.

Lahn'il-Kavl'den maksat kavlin fehvası ve mânâsıdır. Bu tabiri belli bir yoldan sapmak üslubu ile tefsir eden kimseler der ki: *«Münafıklar arasında birtakım lâfızlar ve istilâhlar vardı. Onunla Peygamber'e hitap ederlerdi. O lâfızların zahirleri güzeldi, fakat gerçekte çirkinlik kastederlerdi. Kendilerinin tâbi olduklarını iş'ar eden sözler söylerlerdi. Halbuki tâbi değillerdi. Meselâ müslümanlar onları yardıma davet ettiklerinde «Biz sizinle beraberiz»* derlerdi. Hulasa onlar bir sürü hileleri kapsayan bir şekilde Peygamber'le konuşurlardı ve Peygamber de bu durumu bilmekteydi.»

«Rasûl-ü Ekrem onları simalarıyla tanıyordu» iddiası müşkildir. Çünkü *«Lâm»* harfinin zahirine bakılırsa onu takip eden şart ve ceza vaki olmamıştır. Belki en uygunu Peygamber'in onları üslûblarından tanımasıdır.

Sima sadece yazı ile değildir. Başka şekilde de olabilir. Ki Peygamber onlarla kendilerini tanımıştır. Çünkü bir eksper birtakım

delâlet ve alâmetler ile tanır. Çoğu zaman insan dostunu ve düşmanını rahatlıkla tanıyabilir. Neredeyse bakış, kalptekilere gösterir. Hz. Peygamber'in münafıkları tanımasını sağlayan alâmetler bizim aklımızın ötesinde olabilir. *«Müminin ferasetinden sakının. Kesinlikle o Allah'ın nuruyla bakar»* hadisindeki nurdan maksat, kabiliyetlere göre değişir. Peygamber ise kabiliyetlerin tamamına sahip olduğundan, tam nurla bakar.

ŞİİAYE GÖRE NİFAK ALAMETİ

Şiiler *«Nifakın alâmeti Hz. Ali'ye buğzetmektir»* demişlerdir. Gerçekten de Hz. Ali'ye buğzetmek tehlikelidir. Fakat diğer sahabelere buğzetmek de aynı mânâyı taşımaktadır.

İbn Merduveyh, İbn Mesud'dan şöyle rivayet ediyor: *«Peygamber zamanındaki münafıkları Ali'nin buğzuyla tanıyorduk.»* Yine Ebu Said el Hudri'den gelen ve bu rivayeti destekleyen başka bir rivayet daha vardır. *«Sizin haberlerinizi deneyeceğiz»* ifadesinden maksat, amellerinizi deneyeceğiz demektir.

32. ayetin metnindeki *«Şakku»* fiili, Peygamber'in bulunduğu tarafın tam karşısında oldular demektir. Yani Peygamber'e düşmanlık yapanlar kastedilmektedir. Bunlar Beni Kureyza ve Beni Nadr yahudileri veya Bedir Günü'nde Peygamber ve müslümanları kılıçtan geçirmek için deve kesenler ve ziyafet verenlerdir. Ki Hz. Abbas gibi bir kısmı istemeyerek kurban kesmiştir veya kestikten sonra iman etmiştir.

KÂFİRLERİN YAKILAN AMELLERİ

«Onların amellerini yakacağız» dan maksat, onların din hususunda kurmakta olduğu, Peygamber'e hazırladıkları tuzakları

neticesiz bırakacağız demektir. Bilâkis onların bu işledikleri onların ölümlerine, vatanlarından sürgün edlimelerine sebep olacaktır.

Veya amellerinden maksat, dilleriyle işledikleri ve sevaba sebep olacağına inanarak yaptıkları amellerdir.

33. ayet Beni Esed Kabilesi hakkında nazil olmuştur. Onlar müslüman oldular ve Rasûlullah'a gelerek: «*Seni herkese tercih ettik. Sana nefislerimizle, aile efradımızla geldik*» dediler. Bu sözlerle Peygamber'e minnet duygularını dile getiriyorlardı. Bu ayet de onlar hakkında nazil olmuştur.

İbn Abbas «*Riya ile, şöhret peşinde koşmakla amellerinizi iptal etmeyin demektir*» demiştir. Aynı zamanda «*Şek ve nifakla iptal etmeyin*» dediği de rivayet edilmiştir.

34. ayetin Kuyu Ehli hakkında nazil olduğunu söyleyenler vardır. Fakat hükmü ammdır. Yani küfür üzerinde ölen bir kimseyi Allah affetmez.

«*Allah sizinle beraberdir*»; yani yardımcınızdır. Çünkü onların galip gelmeleri. Cenab-ı Hak'kın onlara yardım etmesi, zillet ve meskenet kokan şeylerden ictinab etmelerine en büyük delildir.

35. ayetin metnindeki «*Yetira*» fiili zulmetmek demektir. Yani Allah size zulmetmez veya amellerinizi azaltmaz, veyahut da amellerinizi zayi etmez.

Zemahşeri «*Bu fiilin mânâsı ve hakikati, yakınından veya malından uzaklaştırmaktır. Vetir kelimesinden gelmektedir*» demektedir.

Ecirlerden maksat, iman ve takvalarının karşılığı olan sevap-

lardır. Sizin mallarınızı Allah sizden istemez. Yani eğer iman ederseniz bütün mallarınızı istemez. Bütün ecirleri size verir, bunun karşılığında malınızdan bir kısmını ister ki bu da zekâttır.

Süfyan bin Uyeyne'nin «*O sizin mallarınızın çoğunu istemiyor. O ancak sizin mallarınızın kırkta birini istiyor. O halde hoşnut olun*» sözü ayetin özünü açıklamaktır.

Bazıları «*Hakikaten malınız olanı Allah sizden istemiyor. Ancak Allah'ın malı olanı sizden istemektedir. Çünkü o, hakikaten o malın sahibidir. Size o malı nimet olarak o vermiştir*» demişlerdir. Bazıları da «*Cenab-ı Hak ihtiyacı için sizin mallarınızı istemiyor. Size infak etmek için sizden istiyor*» demiştir.

Eğer Allah sizden o malı isteseydi, siz cimriliğe başvururdunuz ve içinizdeki kinleri bu cimrilik ortaya çıkarırdı.

«*Sizin gibi olmazlar*»; yani Allah yolunda infak hususunda yaptığınız cimrilikte size denk olmazlar.

Ebu Musa el-Eş'ari der ki: «*Bu ayet indiği zaman Hz. Peygamber sevindi ve «Bu ayet, dünyadan fazla benim hoşuma gitti» buyurdu.*»

MUHAMMED SURESİ'NİN SONU

FETH SÛRESİ

Sûre: 48

Medine Dönemi'nde nazil olmuştur. 29 ayettir.

Bu sure ittifakla Medenî'dir. 29 ayettir. 560 kelime, 2433 harftir. Geceleyin Mekke ile Medine arasında, Hudeybiye sulhu hakkında nazil olmuştur.

Muhammed bin İshak Zührî'den, o Urve'den, o Misver bin Mahreme'den, o da Mervan bin Hakim'den şöyle rivayet ediyor: *«Bu sure başından sonuna kadar Mekke ile Medine arasında ve Hudeybiye hakkında inmiştir.»*

Müslim ve Buhari, Zeyd bin Eslem'den, o da babasından şöyle rivayet ediyor: *«Allah'ın Rasûlü bir seferde yürüyordu. Hz. Ömer de onunla beraber geceleyin yürümekteydi. O Rasûlullah'tan bir şey sordu. Peygamber ona cevap vermedi. Üçüncü kez sordu, cevap vermedi... Hz. Ömer, kendi kendine «Annen senin matemini tutsun ey Ömer! Sen Rasûlullah'a ısrar ettin. Üç kere sordun ve Rasûlullah da sana bir cevap vermedi» dedi. Hz. Ömer şöyle devam eder: «Devemi sürdüm. Halkın önüne geçtim. Korktum ki benim hakkımda ayet inecektir. Az bir zaman sonra biri beni çağırdı. Kendi kendime dedim ki «İşte benim aleyhimde ayet inmiştir. «Rasûlullah'a vardım, ona selâm verdim. Rasûlullah «Bu gece bana bir sure inmiştir ki o sure benim nezdimde güneşin üzerine doğduğu her şeyden daha sevimlidir» buyurdu. Sonra da Fetih Suresi'ni okudu.»*

Tirmizi bu hadis için *«Hasen, garib ve sahihtir»* diyor. Sahih-i

Müslim'de Katade'den şöyle rivayet ediliyor: «Ata, İbn Abbas'tan şöyle rivayet eder:

«Ahkaf Suresi'nin 9. ayeti indiği zaman yahudiler Rasûlullah'ı tenkid ettiler ve «Kendisine ne dokunacağını bilmeyen bir kişiye biz nasıl tabi oluruz?» dediler.»

Onların bu şekildeki propagandası Rasûlullah'ı oldukça üzdü ve Cenab-ı Hak bunun üzerine Fetih Suresi'ni indirdi.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِيْنًا ۙ﴿۱﴾ لِّيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْۢبِكَ وَمَا تَاَخَّرَ وَيُتِمَّ
نِعْمَتَهٗ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُّسْتَقِيْمًا ۙ﴿۲﴾ وَّيَنْصُرَكَ اللّٰهُ نَصْرًا
عَزِيْزًا ﴿۳﴾ هُوَ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ السَّكِيْنَةَ فِيْ قُلُوْبِ الْمُؤْمِنِيْنَ لِيَزْدَادُوْٓا
اِيْمَانًا مَّعَ اِيْمَانِهِمْ ؕ وَلِلّٰهِ جُنُوْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا
حَكِيْمًا ۙ﴿۴﴾ لِّيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ
مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا وَيُكَفِّرَ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ ؕ وَكَانَ
ذٰلِكَ عِنْدَ اللّٰهِ فَوْزًا عَظِيْمًا ۙ﴿۵﴾ وَّيُعَذِّبَ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْمُنٰفِقٰتِ
وَالْمُشْرِكِيْنَ وَالْمُشْرِكٰتِ الظَّآنِّيْنَ بِاللّٰهِ ظَنَّ السَّوْءِ ؕ عَلَيْهِمْ
دَآئِرَةُ السَّوْءِ ۪ وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَاَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ ؕ
وَسَآءَتْ مَصِيْرًا ﴿۶﴾ وَلِلّٰهِ جُنُوْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيْزًا
حَكِيْمًا ﴿۷﴾ اِنَّآ اَرْسَلْنٰكَ شَاهِدًا وَّمُبَشِّرًا وَّنَذِيْرًا ۙ﴿۸﴾ لِّتُؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ
وَتُعَزِّرُوْهُ وَتُوَقِّرُوْهُ ؕ وَتُسَبِّحُوْهُ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا ﴿۹﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — (Ey Rasûlüm!) Kuşkusuz ki biz sana apaşikâr bir fetih (yolu) açtık.

2 — Tâ ki Allah, senin geçmiş ve gelecek günahını bağışlayıp üzerindeki nimetini tamamlasın ve seni dosdoğru bir yola hidayet etsin.

3 — Ve Allah sana üstün bir zaferle yardım etsin.

4 — (Allah) müminlerin kalplerine, imanlarını kat kat artırmaları için sekine (huzur) indirdi. Göklerin ve yerin tüm orduları Allah'ındır. Allah her şeyi bilir ve hikmet sahibidir.

5 — Erkek müminlerle kadın müminleri içinde ebedi kalacakları ve (gölgelikleri) altından ırmaklar akan cennetlere sokmak ve onların kötülüklerini örtmek için (böyle yapmaktadır.) Bu Allah katında büyük bir kurtuluştur.

6 — O, («Allah peygamberine zafer vermez» diye) kötü zan besleyen erkek ve kadın münafıklarla erkek ve kadın müşriklere azap eder. Allah onlara karşı öfkelenmiş ve onları lânetlemiştir. Onlar için cehennemi hazırlamıştır. Ne kötü bir uğraktır o!

7 — Göklerdeki ve yerdeki ordular Allah'ındır. Allah her şeye galib olandır ve hikmet sahibidir.

8 — (Ey Rasulüm!) Şüphesiz ki biz seni şahid, müjdeleyici ve korkutucu olarak gönderdik.

9 — Ki (siz müminler) Allah'a ve onun peygamberine inanasınız. Onun davasına yardım edesiniz. O'nu yüceltesiniz. Sabah ve akşam O'nu tesbih edesiniz!

(1-9) *«(Ey Rasûlüm!) Kuşkusuz ki biz sana...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Birinci ayette bahsedilen fetih hakkında beş fikir ileri sürülmüştür: 1 — Hudeybiye sulhu, 2 — Mekke'nin fethi, 3 — Hayber fethi, 4 — İlimler, hidayetler ve mahmud makamların fethi, 5 — Romalılar'ın Farslar'a galip gelip oraları fethetmesi.

Buhari, Enes'ten şöyle rivayet ediyor: *«Bu fetihden maksat Hudeybiye sulhudur.»*

Cabir *«Bize Mekke fethi vaadedilmedi. Ancak Hudeybiye günü vaadedildi»* der.

Bera', *«Siz Mekke fethini fetih olarak sayıyorsunuz. Halbuki Mekke daha sonra fethedildi. Biz bu fethi Hudeybiye günündeki Biat' ur-Rıdvan fethi olarak kabul ediyoruz. Biz peygamberle beraber 1400 kişiydik»* diyor.

Hudeybiye, bir kuyunun ismidir.

Dahhak *«Senin için fetih yaptık»* diyor ve buna *«Sulh da fetihtendir»* diye ekliyor.

Mücahid *«Bu fetih, Rasûl-ü Ekrem'in Hudeybiye'de kurban-*

larını kesmesi, başını tıraş etmesidir. Hudeybiye fethi büyük bir mucizeydi. Kuyuda su kalmamıştı. Hz. Peygamber ağzına biraz su olarak kuyuya döküverdi. Böylece su kaynamaya başladı. Rasûlullah ile beraber olanların hepsi kana kana su içti» diyor.

Musa bin Ukbe şöyle der: «Hudeybiye'den dönerken bir kişi *«Bu fetih değildir. Biz Kâbe'den menedildik» der. Hz. Peygamber ona cevap olarak: «Bu, fetihlerin en büyüğüdür. Müşrikler sizi memleketlerinden uzaklaştırmak için size rahat veriyorlar. Sizden sulh istiyorlar. Sizden emniyet sözü almaktan rağbetleri oldu. Sizden hoşlarına gitmeyen şeyleri gördüler»* buyurur.»

Şa'bi, *«Bu, Hudeybiye fethidir. Zira Hudeybiye'de Allah'ın düşmanlarına dokunan, hiçbir savaşta dokunmamıştır. Allah, peygamberin geçmiş ve gelecek günahlarını affetmiştir ve «Rıdvan Biatı» orada yapılmıştır. Cenab-ı Hak sahabilere Hayber hurmalıklarından yedirmiştir. Hedy (kurban) yerine gelmişti. Rumlar Farslar'a galip gelmişti. Müslümanlar ehli kitabın ateşperestlere galip gelmesiyle sevinmişlerdi»* demektedir.

Zühri *«Hudeybiye, fetihlerin en büyüğüdür»* diyor. Şöyle ki: Rasûl-ü Ekrem, Hudeybiye'ye 1400 sahabi ile geldi. Sulh olduktan sonra halk birbirine karıştı. Kâfirler öğrendiler ve Allah'ın kelâmını dinlediler. İslâm'a girmek isteyen herkes İslâm'a girdi. İki sene geçmeden, Mekke'ye onbin kişilik bir ordu ile geldiler.

Mücahid ve El-Avfi *«Bu fetihten maksat Hayber fethidir»* demişlerdir. Fakat birinci yorum daha kuvvetlidir. Zira Hayber ancak Allah tarafından verilen bir vaaddir. Nitekim bu surede *«Allah size birçok ganimetleri vaadetmiştir ki onları alacaksınız ve bunu size hemen vermiştir»* buyurulmaktadır.

Kurra'dan biri olan Mücemme' bin Cariye şöyle anlatıyor: *«Biz Rasûlullah ile beraber Hudeybiye'ye vardık. Hudeybiye'den*

döndüğümüzde halk develerini süratle sürüyordu. Halkın bir kısmı diğerine: «Niçin halk böyle süratle gidiyor?» diye sorduklarında Rasûlullah'a vahy gelmiştir» dediler. Biz de develerimizi süratle sürerek gittik. Baktık ki Rasûl-ü Ekrem, Mekke ile Medine arasında bulunan Kura el-Ganim adlı yerdedir. Halk toplandıktan sonra Rasûl-ü Ekrem, İnna Fetehna'yı okudu. Hz. Ömer: «Ey Allah'ın Rasûlü! Bu Hudeybiye sulhu fetih midir?» diye sordu. Hz. Peygamber: «Evet fetihtir. Nefsimi elinde tutana yemin ederim ki bir fetihtir» dedi. Böylece Hayber ganimetleri sadece Hudeybiye'de hazır bulunanlara taksim edildi. Hudeybiye'de hazır bulunmayanların hiçbiri buna katılmadı.»

Hudeybiye sulhu mânâsında olan fetih, Rasûlullah tarafından yapılmış olmasına rağmen Cenab-ı Hak onu zatına nisbet etmekte, böylece onun çok büyük bir hareket, çok faziletli bir haslet olduğunu bildirmekte ve Rasûlullah'ın da büyüklüğünü ortaya koymuş olmaktadır.

İkinci ayetin başındaki lâm harfi Eş'ariler'e göre talil değil akıbet harfidir. Yani *«Allah senin günahından geçmiş ve gelecek olanı bağışlasın»*. Selef ise *«Bu lâm, talil harfidir»* demiştir. Buna göre apaçık bir fethin verilmesinin nedeni, Allah'ın senin geçmiş ve gelecek günahlarını affetmesidir.

Taftazani, Şerh'ul Mekasid'de *«Hak şudur ki, Allah'ın bazı fiilleri hikmet ve maslahatla illetlidir. Yani talil edilmişlerdir. Bu husus açıktır ve nasslar da bu hususa şahitlik ederler. Fakat bütün fiillerin illeti (nedeni)* vardır demek ise araştırmayı gerektiren, *düşünmeyi icap ettiren bir konudur»* diyor.

Zemahşeri *«Geçmiş ve gelecek günahlar ile Rasûl-ü Ekrem'den çıkmış bütün zelle ve günahlar kastediliyor»* demiştir.

Mukatil *«Cahiliye döneminde geçmiş ve cahiliyeden sonra gelecek olan zelleler kastedilmektedir»* der.

Bazıları *«Geçmişten maksat Hz. Mariye hadisidir. Gelecekten maksat da Hz. Zeyd'in hanımıyla ilgili olan meseledir»* demişlerdir. (1)

İNEN SEKİNEDEN MAKSAT NEDİR?

Sekine'den maksat sükundür. Yani Allah onların kalbine sükunu, huzuru, itminanı indirdi. Bu da Hudeybiye'de yapılan güvenlik anlaşmasından ötürüdür. Ta ki onlar Cenab-ı Hak'kın korkudan sonra onlara emniyeti, savaştan sonra barışı kolaylaştırdığını ve kendilerine lûtfettiğini bilsinler ve böylece yakinlerine yakin eklensin. Veya Cenab-ı Hak Rasûl-ü Ekrem'in getirdiği şeriata yönelmek sükununu müminlerin kalbine indirmiştir.

Bazıları *«Sekine rahmet demektir. Onların kalbine rahmeti indirdi ki birbirlerine merhamet ederek imanları artsın»* demişlerdir.

İMAN EKSİLME VE ARTMAYI KABUL EDER Mİ?

Bazıları *«İmanın artışı kendisine iman edilenin artışına bağlıdır»* diyor. Kim *«Ameller imandandır»* derse o, imanın artmasını ve eksilmesini kabul ediyor demektir. Bu görüş Eş'ari cumhurunun, fakih ve muhaddislerle, Mutezile'nin görüşüdür. İmam Şafii ve İmam Malik'ten de bu şekilde rivayet edilmiştir. Buhari der ki: *«Çeşitli memleketlerde bin alimden daha fazlasına rastladım. Onların hiçbiri imanın kavl ve amel olduğu, arttığı ve eksildiği hu-*

(1) Zemahşeri, Keşşaf, cilt: 6, sh: 2

susunda ihtilâf etmediler. Hepsi bunları kabul ederlerdi. Onlar bu hususta aklî ve naklî deliller getirdiler. Aklî delile göre durum şudur: Eğer imanın hakikati değişik olmasaydı ümmetin fertlerinin, fısk ve günaha dalmış olan kimselerin imanı peygamberlerin imanına müsavi olması gerekirdi. Böyle olmadığı açıktır. Öyleyse imanın hakikatinde tefavut vardır. Nakli delile göre ise bu mânâdaki nassların çokluğu bunu ispat etmektedir. Meselâ o nasslardan biri bu ayeti celiledir. Biri de İbn Ömer'den gelen şu rivayettir:

«Ey Allah'ın Rasûlü! İman artar ve eksilir mi?» Rasûlullah da «Evet, artar. Öyle artar ki sahibi cennete girer. Öyle eksilir ki sahibi cehenneme girer» buyurdu. Nakli delillerden biri de Hz. Ömer ve Cabir'den gelen şu merfu hadistir: «Eğer Ebubekir'in imanı ümmetin imanına karşılık tartılsa daha ağır basardı.»

Bu görüşe şöyle itiraz edilmiştir: Amel imanın hakikatine dahil olduğu takdirde, imanın artma ve eksilmeyi kabul etmemesi, iman sadece tasdikten ibaret olduğu zaman kabul etmemesinden daha evlâ değildir. Birinci görüşün nedeni şudur: Çünkü bütün amellerin üstünde bir mertebe yoktur ki iman orada artsın. Ve amellerin altında bir iman yoktur ki onda eksiklik olsun.

İkinci yönden ise, hiçbir kimse imanı kâmile sahip olamaz. Kâmil olmayan bir şeyin üzerine eklemek de muhal olur.

Cevap olarak şöyle deriz: Bu itirazlar Mutezile ve Hariciler'e yöneliktir. Çünkü onlar amellerden bir şey olmazsa iman da olmaz diyorlar. Fakat Eş'ariler *«Ameller imandaki kemâlin şartıdır. Amel yoksa iman yoktur diye bir şey lâzım gelmez. Ancak kâmil iman yok olur, imanın aslı ise vardır»* demişlerdir.

Nevevî ve kelâm alimlerinin mudekkiklerinden bir grup *«Kalp tasdiki mânâsına gelen iman artar ve eksilir. Bu da çokça düşünmek ve delillerin vuzuhu ile olur. Aksi ise eksikliktir»* demişlerdir. Bu sebeple sıddıkların imanı başkalarının imanından daha kuvvetlidir. Yani sıddıkların imanına şüphe girmez.

Alimlerden bir grup —ki onların başında İmam Ebu Hanife gelir ve arkadaşları ile kelâmcıların çoğu da bu hususta ona tâbi olmuşlardır— iman artmaz ve eksilmez demişlerdir. Bu görüş İmam'ul-Haremeyn'in de paylaştığı bir görüştür. Delilleri şudur: İman, kesinliğe varan tasdikin ve iz'anın adıdır. Böyle bir tasdikte artış ve eksiklik tasavvur edilemez. Tasdik edicinin ona taatleri zammettiğinde veya isyanları irtikâb ettiğinde tasdiki aynı haldedir, hiçbir zaman bozulmaz. Ancak azlık ve çoklukla değişik olan taatlerin ismi olursa tefavut vardır, yoksa yoktur.

Hattabî, *«İman kavl olursa, artmaz, eksilmez. Amel olursa artar ve eksilir. İtikad olursa artar fakat eksilmez. Çünkü eksildi mi gider»* demiştir.

Fahreddin Razi ve İmam'ul-Haremeyn'in içinde bulunduğu bir grup *«Bu ihtilâf lâfzidir»* demişlerdir. Şöyle ki: İman artmaz ve eksilmez sözü imanın aslına hamledilir. O tasdiktir. Tasdikte artma ve eksilme yoktur. Artar ve eksilir denilen söz ise imanın kemaline sebep olan nesnelere hamledilmiştir ki o da amellerdir. Binaenaleyh bu meseledeki ihtilâf, iman tefsirindeki ihtilâfın bir dalıdır.

Cenab-ı Hak beşinci ayette mümin kadınları mümin erkeklerle beraber zikretmektedir. Çünkü cihad ve feth erkekler eliyle yapıldığı için, bu nimetlerin sadece erkeklere mahsus olduğu vehmi bahis konusu olabilir. Cenab-ı Hak, bu ihtimali bertaraf ediyor. Tahsis vehmi nerede varsa, Cenab-ı Hak orada kadınların bahsini de açıkça zikreder.

MÜNAFIKLAR KÂFİRLERDEN DAHA MI ZARARLIDIR?

Altıncı ayette Cenab-ı Hak, münafıkları müşriklerden önce zikretmektedirler. Çünkü münafıkların, müslümanların aleyhindeki zararları daha fazladır.

Kötü zandan maksat, onların *«Allah Peygamber'e ve müminlere yardım etmez»* şeklindeki sözleridir.

Bazıları *«Hem bu sözleri hem de diğer fasık zanlarının hepsi buna dahildir»* demişlerdir.

«Allah seni ümmetinin üzerine şahit olarak gönderdi». Veya Allah seni hem ümetinin hem de peygamberlerin tebligat yaptıklarına dair şahit olarak gönderdi.

«Ta ki siz Allah ve Rasûlüne iman edesiniz» ayetindeki hitap Rasûl-ü Ekrem ile ümmetinedir. Bazıları *«Bu hitap ümmetedir»* demiştir. Yani Rasul-ü Ekrem'e yapılan hitap onlara hitap yerine konulmuştur. Lâm, daha önce bahsi geçen *«Erselna»* fiiline bağlıdır.

«Tuazziruhu» fiilinin mânâsı, ona yardım etmeniz demektir. Zamir Cenab-ı Hak'ka racidir. Allah'a yardım etmek, onun dinine ve paygamberine yardım etmektir. *«Tuvekkiruhu»*daki zamir de Allah'a racidir. Allah'ı tazim etmeniz içindir

Bazı müfessirler *«İki fiilin sonunda gelen zamir Hz. Peygamber'e racidir»* demişlerdir. Bazıları da *«İlk zamirin Hz. Peygamber'e raci olması gerekir. Çünkü Cenab-ı Hak için tazir yoktur»* demişlerdir.

«Tusebbihu» fiilindeki zamir ise Allah'a racidir. Yani Allah'ı tenzih edesiniz.

«Bukraten ve Asilen» sabah ve akşam demekse de bütün gün kastedilmektedir. Nitekim şarkan ve garben denildiği zaman bütün dünyanın kastedilmesi gibi.

İbn Abbas *«Bu ayetten sabah, öğle ve ikindi namazları kastedilmektedir»* diyor.

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ ۚ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ ۚ فَمَنْ
نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَىٰ نَفْسِهِ ۖ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ
أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٠﴾ سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَا أَمْوَالُنَا
وَأَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا ۚ يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِمْ مَا لَيْسَ فِي
قُلُوبِهِمْ ۚ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا
أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا ۚ بَلْ كَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١١﴾
بَلْ ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰ أَهْلِيهِمْ
أَبَدًا وَزُيِّنَ ذَٰلِكَ فِي قُلُوبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ وَكُنْتُمْ قَوْمًا
بُورًا ﴿١٢﴾ وَمَنْ لَمْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ
سَعِيرًا ﴿١٣﴾ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ
يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا
رَحِيمًا ﴿١٤﴾ سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انْطَلَقْتُمْ إِلَىٰ مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا
ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ ۖ يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللَّهِ ۚ قُلْ لَنْ
تَتَّبِعُونَا كَذَٰلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ ۖ فَسَيَقُولُونَ بَلْ
تَحْسُدُونَنَا ۚ بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥﴾

10 — (Ey Rasûlüm!) Sana başeğerek ellerini verenler (biat edenler) Allah'a baş eğip el vermiş (biat etmiş) sayılırlar. Allah'ın eli onların ellerinin üstündedir. Bu yüzden kim cayarsa, ancak kendi aleyhine caymış olur. Kim Allah'a verdiği sözü yerine getirirse, Allah ona büyük bir mükâfat verecektir.

11 — Bedevilerden geri kalmış olanlar sana, «Bizi mallarımız ve ailelerimiz alıkoydu. (Allah'tan) bizim affedilmemizi dile» diyeceklerdir. Dilleriyle kalplerinde bulunmayanı söylüyorlar. (Ey Rasûlüm!) Onlara de ki: Allah size bir zarar gelmesini dilese veya bir fayda elde etmenizi istese O'na karşı kimin gücü bir şeye yeter? Kaldı ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

12 — Siz zannettiniz ki peygamber ve müminler bir daha ailelerine dönmeyecekler. Bu (zan) kalbinize yerleştirildi. Kötü zanda bulundunuz ve helâke düşen bir kavim oldunuz.

13 — Allah'a ve Rasûlü'ne iman etmeyen kimseler (bilsinler ki) biz kâfirler için çılgınca yanan bir ateş hazırlamışızdır.

14 — Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'ındır. O dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder. Allah çok bağışayan ve çok merhamet edendir.

15 — (Ey Rasûlüm!) Savaştan geri kalmış olanlar, siz ganimetleri almaya giderken «Bırakın, biz de sizinle gelelim» diyeceklerdir. Allah'ın sözünü değiştirmek istiyorlar. Ey Rasûlüm! Onlara de ki: «Siz bizimle gelemezsiniz. Allah önceden böyle buyurdu». Onlar «Bizi kıskanıyorsunuz» diyecekler. Hayır! Onlar pek az anlayan kimselerdir.

(10-15) *«(Ey Rasûlüm!) Sana başeğerek ellerini verenler...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Rasûlullah'a yapılan biattan maksat, Hudeybiye Günü'nde ona yardım etmek için ölüme gideceğiz diye yapılan biattır. Nitekim bu durum Seleme bin Ekva'dan rivayet edilmiştir. Veya Kureyş' ten kaçmayacaklarına dair Rasûlullah'a yapılan biat demektir. Bu, İbn Ömer ve Cabir'den rivayet edilmiştir.

«Onlar ancak Allah'a biat ederler». Çünkü Rasûlullah'a biat etmekten maksat, Allah'a itaat etmek ve biat etmek demektir. O'nun emirlerini yerine getirmek demektir. Çünkü Cenab-ı Hak başka bir ayette *«Kim Rasûlullah'a itaat ederse Allah'a itaat etmiştir»* diyor.

Ayetin metninde iki kez gelen *«Yubayiune»* fiillerinden birincisi yerinde, ikincisi ise mücerred mânâsında kullanılmıştır. Yani onlar Allah'a Allah da onlarla biat eder demek değil, sadece onlar Allah'a biat ederler demektir. Yani bu, Allah'ın rızasını elde etmek için yapılan biattır.

«Allah'ın eli onların ellerinin üstündedir» cümlesi tekid ifade eder. Cenab-ı Hak burada *«Rasûlullah'ın onların ellerinin üstünde olan eli Allah'ın elidir»* demek istiyor. Allah da azalardan münezzeh olduğu için ayetin mânâsı şöyledir: *«Ancak peygamberle mi-*

sak akdetmek Allah ile misak akdetmek gibidir, aralarında fark yoktur». Nitekim *«Rasûle itaat eden kesinlikle Allah'a itaat etmiştir.»*

Buradaki biattan maksat, Rıdvan Biatı'dır. Vahidi. İbn Keysan'dan şunu rivayet etmektedir: *«Yed burada kuvvet mânâsına gelir».* Yani Allah'ın kuvveti ve yardımı ,onların kuvvet ve yardımının üstündedir. Yani Allah'ın yardımına güven, onlarınkine güvenme. Velev ki onlar sana biat etmiş olsalar dahi.

Ayet metnindeki *«Nekese»* fiili, ahdi bozmak demektir. Cabir bin Abdullah'tan gelen rivayete göre bu rivayeti yalnız Cebb ibn Kays adlı kişi bozmuştur ki o da münafıktı. Tayyibi'nin Müslim' den rivayet ettiğine göre *«Bu kişi biat etmemiştir ki biatını bozmuş olsun.»* Zira diyor ki: «Cabir'e, *«Hudeybiye Günü'nde siz kaç kişi idiniz?»* diye soruldu. Cabir de; *«Biz bindörtyüz kişiydik. Rasûlullah'a biat ettik. Hz. Ömer Semurre ağacının altında Peygamber'in elini tutmuştu. Biz Cebb bin Kays hariç ona biat ettik. Bu kişi devesinin karnı altında gizlenmişti. Kavimle beraber yürümedi»* diye cevap verdi.

Mücahid, *«Bedevilerden geri kalanlardan maksat Cüheyn, Muzeyne, Gifar, Eşça ve Eslem kabileleridir»* diyor. Allah'ın Rasûlü Umre'ye, Hudeybiye senesinde gitmek üzere Mekke'ye yürümeyi istediği zaman onların kendileriyle beraber gelmelerini istedi. Bunlar Kureyş'ten savaş olabilir diye korkuyorlardı.

Rasûlullah ihramını bağladı. Harp istemediğine delil olsun diye de kurbanları sürerek götürdü. Bedeviler ise Kureyş, Sakif, Kinane ve Mekke civarında yaşayan Habeşliler'den meydana gelen büyük bir ordu ile karşı karşıya geleceklerini sandılar ve iman daha kalplerine iyice yerleşmediği için Peygamber'e katılmadılar, geri kaldılar. Onlar *«Biz Peygamber'in evinde, Medine'de, Peygamber'e savaş açan, ashabından bazılarını öldüren bir kavme mi gi-*

deceğiz? Onlarla savaşmaya mı gideceğiz?» dediler ve şöyle devam ettiler: *«Muhammed artık hiçbir zaman Medine'ye dönemez. Sahabiler de bu seferden dönüp gelemezler»* dediler ve Cenab-ı Hak da bu ayeti indirmek suretiyle onları rezil etti ve onların sözlerini peygamberine bildirdi. Peygamber henüz onlara varmadan önce söyleyecekleri özürleri de Rasûl-ü Ekrem'e haber verdi.

«A'rab», Araplar'ın çölde yaşayanlarıdır.

Onların, kalplerinde olmayanları dilleriyle söylemeleri yalancı oluşlarından kinayedir. Ehillerden maksat, aşiret ve akrabalardır. *«Ehlune»*, ehlin çoğuludur. Fakat bu şekilde cemi gelmesi ya özel isim veya akıllıların sıfatlarından biri olduğu içindir. Bunların ikisi de burada bahis konusu olmadığına göre kıyasın tersine gelmiştir. Bu ayet açıkça *«Len»* edatının ebediyet mânâsı ifade etmediğini sergiler. Çünkü etseydi *«Ebeden»* kelimesinin getirilmemesi gerekirdi. *«Len»* edatının ebediyet ifade ettiğini söyleyenler, *«Ebeden kelimesi tekid içindir»* derler.

«Bûren» kelimesi helâk olmuş demektir. Yani siz akidenizin fasid, niyetinizin kötü olması sebebiyle Allah'ın azabını haketmişsiniz.

Bazılarına göre *«Siz nefisleriniz ve niyetleriniz itibarıyla fasıksınız. Sizde hayr yoktur»* demektir. El-Bahr'da *«Bu kelime aslında mastardır. Müzekkere de müennese de, tekil, ikil ve çoğullara da sıfat olabilir»* denilmektedir.

«Saîr» kelimesi alev alev yanan ateş demektir. Bu ayetten Allah'a ve Allah Rasûlü'ne, ikisine birden iman etmeyen bir kimsenin sapık olduğu anlaşılmaktadır. Yani Rasûl'ü bırakarak sadece Allah'a iman eden bir kimse müslüman olamaz. Kâfir de ateşi kendisi için gerekli kılar.

Ganimetlerden maksat, Hayber ganimetleridir. Müfessirlerin çoğu bu fikirdedir. Burada ihtilâf olduğunu görmedik.

«Seyekûlü» nun başındaki *«Sin»*, Hayber ganimetlerinin yakın olduğunu ifade eder. Zira Hudeybiye'den döndükten sonra en önce elde edilen ganimetler bunlar olmuştur. Bazı sahih haberlere göre Cenab-ı Hak, Hudeybiye ehline Mekke ganimetleri yerine Hayber ganimetleri vereceğine söz vermiştir. Onlar sulh yaparak dönüp herhangi bir şeye dokunmayınca böyle olmuştur. Cenab-ı Hak bu ganimetleri onlara tahsis etmiştir. Geride kalan bedeviler ganimetlere katılmak suretiyle Allah'ın kelâmını tebdil etmek istediler. Yani onlar dine yardım etmeden bu ganimetlere ortak olmayı istiyorlardı. Tahsis haberine Hz. Peygamber'in Habeşistan'dan Hz. Cafer'le beraber gelen bazı muhacirlere, Devs ve Eş'ari kabilesinden bazı kimselere Hayber ganimetinden vermesi ters düşmemektedir. Çünkü bu, müslümanların bazı haklarından feragati neticesinde verilmiş olanlardır. Veya Hayber'in bazısı sulhen fethedilmiştir. Hz. Peygamber sulhen elde edilenden onlara vermiştir. Bütün bunlar siyer kitaplarında zikredilmiştir. Fakat *«Hayber'de sulhen fethedilmiş yerler vardır»* meselesi sahih hadislerde yoktur.

Kirmani *«Rasûlullah savaşçı müslümanların rızasıyla veya beşte birden (humustan) onlara vermiştir»* diyor. Buhari ise ikinci görüşe meyletmektedir.

«De ki: Siz bize tabi olamazsınız» hitabından maksat, Hayber yolculuğunda bize tâbi olamazsınız demektir. Bazılarına göre sizin kalbinizde şek ve şüphe oldukça bize tâbi olamazsınız demektir.

قُلْ لِّلْمُخَلَّفِيْنَ مِنَ الْاَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ اِلٰى قَوْمٍ اُولِيْ بَاْسٍ شَدِيْدٍ تُقَاتِلُوْنَهُمْ
اَوْ يُسْلِمُوْنَ ۚ فَاِنْ تُطِيْعُوْا يُؤْتِكُمُ اللّٰهُ اَجْرًا حَسَنًا ۚ وَاِنْ تَتَوَلَّوْا كَمَا
تَوَلَّيْتُمْ مِّنْ قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿١٦﴾ لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى حَرَجٌ
وَّلَا عَلَى الْاَعْرَجِ حَرَجٌ وَّلَا عَلَى الْمَرِيْضِ حَرَجٌ ۗ وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ
يُدْخِلْهُ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۚ وَمَنْ
يَّتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا اَلِيْمًا ۚ ﴿١٧﴾ لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِيْنَ
اِذْ يُبَايِعُوْنَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِيْ قُلُوْبِهِمْ فَاَنْزَلَ السَّكِيْنَةَ
عَلَيْهِمْ وَاَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيْبًا ۙ ﴿١٨﴾ وَّمَغَانِمَ كَثِيْرَةً يَّاْخُذُوْنَهَا ۗ وَكَانَ
اللّٰهُ عَزِيْزًا حَكِيْمًا ﴿١٩﴾ وَعَدَكُمُ اللّٰهُ مَغَانِمَ كَثِيْرَةً تَاْخُذُوْنَهَا
فَعَجَّلَ لَكُمْ هٰذِهٖ وَكَفَّ اَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ ۚ
وَلِتَكُوْنَ اٰيَةً لِّلْمُؤْمِنِيْنَ وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيْمًا ۙ
﴿٢٠﴾ وَّاُخْرٰى لَمْ تَقْدِرُوْا عَلَيْهَا ۫ قَدْ اَحَاطَ اللّٰهُ بِهَا ۗ وَكَانَ
اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرًا ﴿٢١﴾ وَلَوْ قَاتَلَكُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوَلَّوُا
الْاَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُوْنَ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿٢٢﴾ سُنَّةَ اللّٰهِ الَّتِيْ قَدْ
خَلَتْ مِنْ قَبْلُ ۚ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيْلًا ﴿٢٣﴾

16 — (Ey Rasûlüm!) Bedevilerden geride kalanlara de ki: «Siz yakında çok kuvvetli bir kavme karşı savaşmaya davet edileceksiniz. Onlarla dövüşürsünüz veya müslüman olurlar. Eğer itaat ederseniz Allah size güzel bir mükâfat verir. Eğer önceden döndüğünüz gibi yine dönerseniz (Allah) size acı bir şekilde azap edecektir.»

17 — Kör, topal ve hasta olanlara (savaştan geri kalırlarsa) günah yoktur. Kim Allah'a ve Peygamberi'ne itaat ederse (Allah) onu (gölgelikleri) altından ırmaklar akan cennetlere koyar. Kim yüz çevirirse onu acı bir azapla azaplandırır.

18 — (Ey Rasûlüm!) Andolsun ki Allah o ağacın altında sana biat ettikleri zaman müminlerden razı olmuştur. Allah onların kalplerindekini bildi ve onlara sekine (huzur) indirdi. Ve onları yakın bir fetihle (zaferle) mükâfatlandırdı.

19 — Yine onlara alacakları birçok ganimetler bağışladı. Allah üstündür, hikmet sahibidir.

20 — Allah size elde edeceğiniz birçok ganimetler vaadetmiştir. Bunu (Hayber ganimetini) size hemen vermiş ve insanların elini sizden çekmiştir ki bu müminlere bir delil olsun ve sizi doğru bir yola çıkarsın.

21 — (Size) başka (ganimetler) de vermiştir ki siz henüz onları elde edemediniz. Fakat Allah onları kuşatmıştır. Allah her şeye kâdirdir.

22 — Eğer küfre sapanlar sizinle çarpışsaydılar muhakkak arkalarını dönüp kaçarlardı. Sonra onları koruyacak ne bir dost ne de bir yardımcı bulamazlardı.

23 — Allah'ın önceden gelip geçmişlere uyguladığı sünneti (yasağı) budur. Allah'ın sünnetinde değişme bulamazsın.

(16-23) *«(Ey Rasûlüm!) Bedevilerden...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

*«Çok kuvvetli kavim»*den maksat, İbn'ul-Münzir'in Zühri'den rivayet ettiğine göre Beni Hanife kavmidir. Bunlar Yemame'de otururlardı. İçlerinden Museylemet'ul-Kezzab peygamberlik iddiasında bulunmuştur.

Kelbî, *«Çok kuvvetli kavimden maksat Beni Hanife ile dinden dönen (irtidad eden) kimselerdir»* der. Rafi' bin Hudeyr *«Biz bu ayeti daha önce okuyorduk ve «çok kuvvetli kişiler»in kimler olduğunu bilmiyorduk. Ta ki Hz. Ebubekir bizi Beni Hanife kabilesiyle savaşa davet edinceye kadar. Anladık ki bu çok kuvvetli kavim onlardır»* diyor.

Ata bin Ebi Rebah, Mücahid, Ata el-Horasani ve İbn Ebi Leyla *«Bu çok kuvvetli kavimden maksat Farslar'dır»* demiştir. İbn'ul-Munzir, İbn Cüreyc'ten şöyle rivayet ediyor: *Hz. Ömer Farslar'a karşı savaşmak üzere Medine etrafında yaşayan Cüheyne ve Müzeyne adlı bedevi kabilelerini davet etti.»*

Hz. Peygamber de onları Mekke'ye giderken davet etmişti.

İkrime, İbn Cübeyr ve Katade *«Bu çok kuvvetli kavim Hevazin kabilesi ve onlarla beraber birleşerek Peygamber'e karşı sava-*

şanlardır» demiştir. Başka bir rivayette Hevazin kabilesiyle beraber Sakif kabilesi de zikredilmektedir.

Kör, topal ve hastalar gazaya katılmaz iseler mesul değildirler. Çünkü özürleri vardır. Bunların mesul olmadığı hususunun betahsis zikredilmesi, onların durumuna Cenab-ı Hak'kın önem vermesinden ileri geliyor. Onlar için ruhsat dairesinin geniş olması dolayısıyla bu belirtilmiştir. Yoksa onların savaşa hiç iştirak etmeyecekleri kastediliyor değildir. Yani iştirak etmeleri mecburi değildir. İştirak ederlerse kat kat ecir alırlar. Nitekim İbn Ummi Mektum, âmâ olduğu halde gazaya iştirak etmiştir. Kadisiyye harblerinin bazılarında hazır bulunmuş ve sancağı elinde tutmuştur.

AĞAÇ ALTINDA BEYAT EDENLER

*«Ağaç altında Peygamber'e biat edenler'*den maksat Hudeybiye'ye katılanlardır. Ancak Cebb bin Kays Peygamber'e biat etmemiştir Çünkü o münafıktı.

Rıdvan biatı adını alan bu biatın esası şudur: Rasûl-ü Ekrem Hudeybiye'de konakladığında Firaş bin Umeyye el Huzai'yi elçi olarak kendi devesine bindirip Mekke'ye gönderdi. Devenin ismi Sa'leb'di. *«Onlara, biz Umre yapmak için geldik. Savaşmak niyetinde değiliz de!»* diye talimat verdi. Firaş onlara vardığında ve Rasûlullah'ın mesajını ilettiğinde onlar devesini kestiler, Firaş'ı öldürmek istediler. Fakat Mekke etrafında yaşayan Habeşliler buna engel oldular. Böylece Firaş'ı serbest bıraktılar, o da Rasûlullah'a gelerek olayı anlattı. Rasûlullah, Mekke'ye göndermek üzere bu kez Hz. Ömer'i çağırdı. Hz. Ömer: *«Ey Allah'ın Rasûlü !Onlar benim kendilerine ne kadar düşman olduğumu, ne kadar katı olduğumu biliyorlar. Ben onlardan emin değilim. Çünkü Mekke'de Beni Adiy'den beni koruyacak kimse yoktur. Osman bin Affan'ı gönder. Onun aşireti Mekke'dedir. Onlar Osman'ı severler. Ve Osman*

senin buyurduğunu onlara tebliğ eder» dedi. Rasûlullah bunun üzerine Hz. Osman'ı çağırdı. Onu Kureyş'e gönderdi. Hz. Osman'a onlara *«Biz harbe değil Umre'ye geldik»* demesini, kendilerini İslâm'a davet etmesini ve Mekke'de bulunan birtakım mümin erkeklerle ve mümin kadınlarla görüşmesini emretti: *«Onlara fetih müjdesini ver ve de ki: Allah yakında dinini Mekke'de galip getirecektir!»*

Hz. Osman Mekke'ye gitti. Eban bin Said bin As ona rastladı. Devesinden inerek Osman'ı ona bindirdi ve onu himayesine aldı. Böylece Kureyş'e geldi. Onlara haber verdi. Onlar, *«İstersen Kâbe'yi ziyaret edebilirsin. Fakat bizim şehrimize girmenize gelince, bu mümkün değildir»* dediler. Hz. Osman: *«Ben Hz. Peygamber ziyaret etmeden Kâbe'yi ziyaret edemem»* dedi. Böylece Hz. Osman'ı hapsettiler. Bu haber Hz. Rasûl'e ve müslümanlara Osman'ın öldürüldüğü şeklinde geldi. Hz. Peygamber *«Bunlarla savaşmadıkça buradan gitmeyeceğiz»* dedi. Bir tellâl şöyle çağırdı: *«Ruhulkuds Rasûlullah'a inmiş, ona biat emrini vermiştir. Allah'ın ismiyle çıkın, Peygamber'e biat edin»*. Müslümanlar da Rasûlullah'ın yanına gelerek ona biat ettiler.

Cabir *«Biz Rasûlullah'a kaçmayacağımıza dair biat ettik. Ölüme dair biat etmedik»* diyor.

Buhari, Seleme bin Ekva'dan şöyle rivayet ediyor: *«Ben Rasûlullah'a şecerenin altında biat ettim. Birisi «O gün siz neye biat ediyordunuz?» diye sordu. O da «Ölüme!» diye cevap verdi.»*

Müslim, Makıl bin Yesar'dan şöyle rivayet ediyor: Bu zat ağacın dallarını tutmuş, Rasûlullah'ın yüzünden onu uzaklaştırıyordu. Peygamber de halktan biat kabul ediyordu. Peygamber'e ilk biat eden Ebu Sinan'dır. Bu zat Vehb bin Muhassım'dır. Ukkaşe bin Muhassim'in kardeşidir. Bazıları bu zatın Sinan bin Ebi Sinan olduğunu söyler.

Said bin Museyyeb'e: *«Kulağıma geldiğine göre Cabir bin Ab-*

dullah onların 1400 kişi olduğunu söylüyor» denilir. O zaman Said bana, *«Cabir 1500 kişi olduklarını söyledi»* der. Ebu Davud bu hususta ona mutabaat etmiştir.

Abdullah bin Ebi Evfa *«Şecere ashabı 1300 kişiydi der.* Ebu *Şeybe «1700»,* Musa bin Ukbe, *«1600»,* İbn Sa'd *«1525»* kişi olduklarını söylemiştir. Bütün bu rivayetler şu şekilde cem edilebilir.

Bu sayı hepsinin sayımına binaendir veya çocuklar, küçükler, köleler ve orta yaşlıların istisna edilmesine göredir.

*«Ağaç»*tan maksat Semurre ağacıydı. Halk Peygamber'den sonra o ağaca giderek namaz kılardı. Bu haber, Hz. Ömer'in kulağına gelince fitneden korktu. Halk putperestlikten yeni kurtulmuştu. Fitneden çekinerek ağacın kesilmesini istedi.

«Ağacın altında biat aldı» kaydından, bu biata çok önem verildiği anlaşılmaktadır. Bu, Allah Rasûlü'nden gelen bir korku sebebiyle olmamıştı. Bu nedenle bu biatı yapan bir kimse Allah rızasına nail olmuştur.

HUDEYBİYE BİATINDA BULUNANLARIN MÜKAFATI

İmam Ahmed, Cabir'den, o da Müslim Ümmü Büşr'den şöyle rivayet ediyor: «Hz. Peygamebr (s.a) *«Şecere altında Peygamber'e biat eden hiç kimse ateşe girmeyecektir»* diye buyurmuştur. Rasûl-ü Ekrem bu hususu Hz. Hafsa'nın yanında zikretmiş ve Hafsa: *«Evet, ateşe girecektir, ey Allah'ın Rasûlü!»* deyince Rasûl-ü Ekrem onu şiddetle kınamıştır. Bunun üzerine Hz. Hafsa *«Sizden hiç kimse yoktur ki ateşe varmasın»* ayetini okudu. Hz. Peygamber bunun üzerine şöyle buyurdular: *«Fakat Allah sonra şöyle dedi: «Sonra ittika eden kimseleri kurtarırız. Zalimleri orada dizüstü yığılmış olarak bırakırız.»*

«Allah onların kalbinde biat hususundaki ihlas ve doğruluğu bildi.» Taberi bin Munzir bin Said *«Onların kalbinde imandan, imanın doğruluğundan, dine sevgiden, dine karşı olan iştiyaktan meydana gelen şeyleri bildi»* diyor.

İbn Abbas *«Yakın fetihten maksat Hayberdir»* demiştir. İkrime, Katade ve İbn Ebi Leyla da İbn Abbas'a katılmışlardır. Bu biat Hudeybiye'den döndükten hemen sonra meydana gelmiştir. Hasan *«Yakın fetihten maksat Hecer fethidir»* der. Yani Bahreyn' deki Hecer'in fethi. Onun fethi Rasûl-ü Ekrem zamanında oldu. Çünkü Amr bin Hazme'de sadaka ve diyetler hususunda Peygamber'in bir mektubu vardır.

YAKIN FETİHDEN MAKSAT NEDİR?

Sahih-i Buhari'de Hz. Peygamber'in Bahreyn ehliyle sulh yaptığı ve Hacer mecusilerinden de cizye aldığı zikredilmiştir. Fetih mutlaka savaşın ardından olacak değildir. Bazıları *«Yakın fetihten maksat Mekke fethidir»* demiştir. Yakınlık burada nisbi bir durumdur. Yani Hayber'den sonra diğer gazalara nisbeten en yakını budur. Çok olan ganimetten maksat Hayber ganimetleridir.

Ahmed, Ebu Davud ve Hakim'in hadisinde, Mücenne bin Cariye el-Ensari'den gelen rivayete göre Rasûl-ü Ekrem o gün ganimetleri süvarilere iki, yayalara bir pay şeklinde dağıttı. Süvariler 3000 kişiydi.

Bazıları *«Bu ganimetlerden maksat Hecer ganimetleridir»* demişlerdir.

20. ayetteki *«Allah tarafından size vaadedilen ganimetler»*den maksat, İbn Abbas, Mücahid ve müfessirlerin cumhurunun dediğine göre müminler için Kıyamet'e kadar olan ganimetlerdir. Onlar mukadder vakitleri geldiğinde müslümanların olacaktır.

Müslümanlara uzanan ellerin önlenmesi, Hayber ve dostları olan Beni Esed ve Gatafan'ın önlenmesidir. Çünkü onlar da Hayberliler'in yardımına geldi. Fakat Allah onların kalplerine korku saldı ve geri döndüler.

Mücahid *«Bu, Mekke ehlinin elleridir. Hudeybiye sulhu aktedilmek suretiyle Cenab-ı Hak onların ellerini müslümanlardan uzaklaştırdı»* demiştir.

Taberi *«Rasûlullah, Medine'den Hudeybiye ve Hayber'e çıkıp giderken Medine'deki yahudilerin elleri onlara saldırmaktan alıkonuldu demektir»* demiştir.

Zeyd bin Eslem ve oğlu *«Vaadedilen ganimetten maksat Hayber ganimetleridir. Hemen verilen ise, biat etmek ve sulh yapmak suretiyle Kureyş'in tehlikesinden kurtulmaktır»* demişlerdir.

*«Sırat-ı Mustakim»*den maksat Allah'ın fazlına güvenmek, başınıza gelen ve gelmeyen her konuda ona tevekkül etmektir.

*«Diğer ganimetler»*den maksat, Huneyn Savaşı'nda elde edilen Hevazin ganimetleridir.

«Siz o ganimetlere güç yetiremezdiniz. Fakat Allah onları ihata etmiştir», yani tam mânâsıyla istilâ etmiştir. Allah onları istilâ etmeye kâdirdir, onlar Allah'ın kabzai kudretindedir. Allah dilediğini onlara galip getirir. İşte sizi onlara galip getirdi ve ganimetleri de size verdi.

İhata korumak mânâsına da gelir. Yani, Allah onları korudu, başkasına vermedi, size nasip etti.

«Uhra» lâfzını Hevazin ganimetleriyle tefsir etmek Abd bin Humeyd'in İkrime'den onun da İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göredir. Bu görüşü birçok müfessir kabul etmiştir. Katade ve Hasan'dan gelen rivayete göre bu diğer ganimetten maksat Mekke'dir. Sahabiler Hudeybiye senesinde Mekke'yi elde etmeye çalıştılarsa

da bunu yapamadılar. Cenab-ı Hak onları yakında Mekkeliler'e galip getireceğini haber verdi.

İbn Abbas ve Hasan'dan gelen bir rivayete göre bunlar Fars ve Rum memleketleridir. Bunlar müslümanların eliyle bilahare fethedilen yerlerdir. Fakat bu, vaadedilen ganimetlerin zahirdeki tefsiri bu değildir.

İbn Cerir ve İbn Merduveyh, İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyorlar. «*Bu ganimet Hayber ganimetidir.*» Aynı görüş Dahhak'tan, İshak'tan ve İbn Zeyd'den de rivayet edilmiştir. Fakat bu yorumda gizlilik vardır.

«*Eğer kâfirler sizinle savaşsaydılar*»; yani Mekkeliler savaşsaydı ve sulh yapmasaydılar veya Hayber'in halefleri olan Beni Esed ile Beni Gatafan sizinle savaşsaydı veya yahudiler sizinle harbetseydi kesinlikle mağlûp olacaklardı. Sonra da kendilerini koruyacak hiçbir yardımcı bulamayacaklardı.

«*Veli*» kelimesi bu ayette koruyucu demektir.

«*Ve onlara yardım edecek, yardımcılardan hiçbir fert de bulamazlardı*». Fahreddin Razi «*Veliden maksat, lûtufla yarar sağlayan; nasirden maksat da şiddetle yarar sağlayan kişi demektir*» diyor.

«*Allah'ın daha önce gelip geçen sünneti*», peygambere yardım edip, onları galip getirmesidir. Nitekim başka bir ayette «*Andolsun, ben ve benim peygamberlerim galip geleceklerdir*» buyurulmuştur.

Muhtemelen ayetten şu kastedilmektedir: Allah'ın sünnet ve adeti şudur ki, neticeyi peygamberlere vermiştir. Yoksa peygamberler kâfirlerle ne zaman savaşsalar galip gelirler şeklinde bir kaide bahis konusu değildir.

وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُم بِبَطْنِ
مَكَّةَ مِن بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ ۚ وَكَانَ اللَّهُ
بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٢٤﴾ هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ
الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيَ مَعْكُوفًا أَن يَبْلُغَ مَحِلَّهُ ۚ وَلَوْلَا رِجَالٌ مُّؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ
مُّؤْمِنَاتٌ لَّمْ تَعْلَمُوهُمْ أَن تَطَئُوهُمْ فَتُصِيبَكُم مِّنْهُم مَّعَرَّةٌ
بِغَيْرِ عِلْمٍ ۖ لِّيُدْخِلَ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ مَن يَشَاءُ ۚ لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا
الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٢٥﴾ إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا
فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ فَأَنزَلَ اللَّهُ
سَكِينَتَهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَىٰ
وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا
﴿٢٦﴾ لَّقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ ۖ لَتَدْخُلُنَّ
الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِن شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا
تَخَافُونَ ۖ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِن دُونِ ذَٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿٢٧﴾
هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ
لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿٢٨﴾

24 — (Allah) onlara karşı size zafer verdikten sonra Mekke'nin vadisinde onların ellerini sizden ve sizin de ellerinizi onlardan çekmiştir. Allah yapmakta olduklarınızı görmektedir.

25 — O küfre sapanlar öyle kimselerdir ki sizi Mescid-i Haram'dan ve bekletilen kurbanları yerlerine varmaktan menettiler. Eğer (Mekke'de) kendilerini henüz tanımadığınız için tepeleyeceğiniz ve bu yüzden bir belâya uğrayacağınız inanan erkekler ve inanan kadınlar olmasaydı (fetih için Allah size izin verirdi). Allah dilediklerine rahmet etmek için böyle yapmıştır. Eğer (iman edenlerle, kâfirler) birbirlerinden ayrılmış olsalardı onlardan küfre kayanları hiç kuşku yok ki elem verici bir azapla cezalandırırdık.

26 — (Hatırlat o zamanı) ki kâfirler kalplerine taassubu, cahiliye dönemindeki taassubu yerleştirmişlerdi. Allah hemen Rasûlü'nün ve müminlerin üzerine sekine (huzur) indirdi, onları takva kelimesi üzerine durdurdu. Zaten onlar buna lâyık ve bunun ehli idiler. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.

27 — Andolsun ki Allah, Rasûlü'nün gördüğü rüyanın hak olduğunu doğruladı. Ey müminler! Allah dilerse güven içinde, başlarınızı traş ederek veya kısaltılmış olarak, korkusuzca Mescid-i Haram'a gireceksiniz. Allah sizin bilmediğinizi bildi, bundan önce yakın bir fetih kıldı.

28 — (Allah) o zattır ki peygamberini hidayet ve hak din ile onu bütün dinlerden üstün kılsın diye gönderdi. Şahit olarak Allah yeter!

(24-28) *«(Allah) onlara karşı size zafer...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

(Mekke'nin içinden) maksat Hudeybiye'dir. Nitekim bu durum Abd bin Humeyd ve İbn Cerir tarafından Katade'den rivayet edilmiştir. Daha önce de Hudeybiye'nin bir kısmının Mekke haremine dahil olduğu söylenmiştir. Eğer bu kabul edilmezse onun tam mânâsıyla Harem'e yakın olması da kâfidir. Mübalâğa yoluyla *«Mekke'nin içi»* denilmiştir.

Ahmed, Nesei, Hakim, İbn Merduveyh ve Ebu Nuaym, Abdullah bin Ma'kil'den şöyle rivayet ediyorlar:

«Rasûlullah ile beraber Kur'an'da bahsedilen ağacın altında oturuyorduk. Böyle otururken silahlı otuz genç göründü ve bize hücuma kalkıştılar. Hz. Peygamber onlara beddua etti. Allah da onları dondurdu. Biz de kalktık, onların hepsini yakaladık. Rasûl-ü Ekrem: *«Siz müslümanların herhangi birinin emniyeti içinde mi buraya geldiniz? Veya müslümanlardan herhangi biri size emniyet sözü mü verdi?»* diye sordu. Onlar *«Hayır»* deyince Rasûl-ü Ekrem onları serbest bıraktı. Bu ayet işte o zaman nazil oldu.

İbn İshak *«Hudeybiye Günü'nde Halid bin Velid müslüman olmamıştı. Kureyş'in atlılarının başındaydı ki süvariler onun em-*

rindeydi. Onları Kura el-Ganim'e getirdi. Yaklaştı. Sahabilere bakıyordu. Rasûl-ü Ekrem Ubbade bin Bişr'e emretti. O da atlılarıyla çıkıp Halid'le atlıları önüne saf tuttular. Öğle namazı yaklaştı. Rasûl-ü Ekrem sahabisine korku namazı kıldırdı.»

İbn Abbas *«Mekkeliler Hudeybiye'ye atlılardan bir grup göndermişti. Müslümanlara zarar vermek istiyorlardı. Allah müslümanları, taşlar atmak suretiyle onlara galip getirdi. Onlar böylece evlerine kadar kaçtılar»* der.

Bazıları da bu haberi inkâr etmişlerdir. Bunların sahih olup olmadığını Allah daha iyi bilir.

«Mescid-i Haram'dan uzaklaştırmak» tan maksat, orada namaz kılmaya ve tavafa mani olmak demektir.

Hedy, Kâbe'ye götürülen kurbanlardır. Rasûlullah'ın kurbanları, meşhur bir rivayete göre yetmiş, Mukatil'e göre ise yüz taneydi. El-Hedye, üstünle okunduğu takdirde *«kum»* üzerine atfolunur. Sadde'nin mefulu olur. El-Hedyi şeklinde okunursa Mescid-i Haram üzerine atfolunur. Yani sizi hedyin kurban edilmesinden de menettiler demektir.

«Ma'kuf» hapsedlimiş demektir.

Hedyin mehilinden maksat kesildiği veya vacib olduğu veya vaki olduğu yerdir. Onun mekânından maksat da belli olan mekânı, yani Mina'dır. İmam Şafii'nin görüşüne göre hacca giden insan nerede yürümekten alıkonulursa orada hedyini kesme yerine ulaşmış sayılır. Bunun için Rasûl-ü Ekrem ve sahabiler Hudeybiye'de kurbanlarını kestiler. Ebu Hanife'nin görüşüne göre kurbanın kesilme yeri mutlak harem arazisidir. Hudeybiye'nin bir kısmı da Ebu Hanife'ye göre haremdendir. Onun için Rasûl-ü Ekrem ve ashabı, hedylerini burada kesmişlerdir.

Müminler tarafından bilinmeyen, mümin erkeklerle mümin kadınlar, Ebu Nuaym'ın hasen bir senedle Ebu Cumbız bin Sebuğ' dan rivayet ettiğine göre dokuz kişiydi. Yedisi erkek, ikisi de kadındı.

«Tetau», ayaklarla çiğnemek demektir. Burada helâk etmek mânâsında kullanılmıştır.

«Maarra» mekruh, hoşa gitmeyen şey, meşakkat demektir. Esas mânâsı insanın yakasını bırakmayan şiddetli zorluk demektir. Ayetteki muarreden maksat, Munzir bin Ebi Said'in rivayet ettiğine göre, kâfirlerin müslümanları kınamaları ve müminler hakkında *«Onlar dinlerinin ehlinden kimseleri öldürdüler»* demeleridir. Veya onlar için üzülmektir, nefsin elem duymasıdır.

İbn Zeyd *«Onları öldürmek suretiyle olan günahtır»* derken, İbn Sa'd, *«Muarret, diyet demektir»* demiştir. İbn Atiyye ise *«Son iki yorum da zayıftır. Çünkü ne günah, ne de diyet imanı gizli olan ve harp ehli arasında bulunan bir mümini öldürmek de bahis konusu değildir»* demiştir.

Taberi *«Muarre kefaret demektir»* diyor. Bazıları *«Böyle bir müslümanı öldürmekte keffaretin vacib olup olmadığı hususunda imamlar arasında ihtilâf vardır»* demişlerdir. Hanefiler'e göre Darulharp'te şüphelerle ortadan kalkan bir şeyin vacip olması memnudur. Çünkü bizim ahkâmımız, onların yurdunda cari olmaz. Onların yurdundaki hüküm de bizim memleketimizde cari olmaz.

Şafii *«Darulharp şüphelerle defedilenin vacip olmasına mani olmaz»* der. Bunun açıklaması şöyledir: Harbî bir kâfir darulharpte müslüman oldu ve bir memlekete vize almak suretiyle giren bir müslümanı öldürdü. Hanefiler'e göre bu katilin boynunda kısas da yoktur, diyet te. Şafii'ye göre kısas vardır. Buna binaen vize almış iki müslüman, harp memleketine gitse, birisi arkadaşını ora-

da öldürse Hanefiler'e göre kısas yoktur, Şafiiler'e göre ise vardır.

Zemahşeri, Muarre'yi diyet ve keffaretin vacip olmasıyla tefsir etmiştir. Müşriklerin kötü sözleri ve günahla tefsir etmiştir. Yani eğer mümin ve kâfirlerin içinde yaşayan bazı insanların helâk olma korkusu olmasaydı, sizin de onları bilmemeniz bahis konusu olmasaydı ve onları helâk etmenizden ötürü size mekruhun isabet edeceği ihtimali olmasaydı Cenab-ı Hak sizin elinizi o kâfirler üzerinden çekmezdi. Yani eğer Allah sizin elinizi onlardan çekmeseydi, onların arasındaki müminler helâk olurlardı. Ondan ötürü de size bir meşakkat isabet ederdi. Cenab-ı Hak da sizin sıkılmanızı istemez.

İbn Cüreyc der ki *«Cenab-ı Hak müşriklerden Hudeybiye Günü'nde şerri, aralarında yaşayan bazı müslümanlardan ötürü uzaklaştırdı.»*

«Tezeyyelu» fiili ayrılmak, ayırd etmek mânâsına gelen tezyil kökünden gelir. Onun faili bahis konusu müminlerdir. Yani o mümin erkekler ve mümin kadınlar eğer ayrılsaydılar (kâfirlerden ayırd edilmiş olsaydılar), Mekke'den çıksaydılar, onların arasında olmasaydılar, Mekkeliler'i azaba düçar ederdik.

Veya bu fiilin faili hem müminler, hem kâfirlerdir. Yani müminler kâfirlerden, kâfirler de müminlerden ayrılmış olsaydılar ve karışık olarak kalmasaydılar kâfirleri azaba düçar ederdik. Onları dünyada katletmek, esir düşürmek suretiyle, onlara azap ederdik. Nitekim Mücahid böyle söylemiştir. Aksi takdirde Levm'in hiçbir yeri kalmamış olurdu. Cümle daha önceki cümleyi takrir etmektedir.

İmam Malik'in talebesi Elkiya şöyle der: *«Bu ayet kâfirlerin gemisinde müslüman esirler varsa onu delmenin ve eğer kaleler-*

de kâfirler müslümanları kalkan yaparlarsa onlara ok atmanın caiz olmadığına delâlet eder».

*«Kâfirlerin kalplerine atmış oldukları hamiyye»*den maksat gururdur.

Ragıb, *«Gazabî kuvvet galeyana gelir ve çoğalırsa ona hamiyyet denilir»* demiştir. Ayet metnindeki Hamiyet'el-Cahiliyye, birinci hamiyyenin bedelidir. Yani cahiliyet milletinin hamiyyeti veya cahiliyyetten meydana gelen hamiyyet demektir. Çünkü böyle bir hamiyyet hüccetsizdir ve yerinde değildir.

«Sekine» daha önce de söylediğimiz gibi itminan ve vekar demektir. Birçok ravi şöyle der: «Allah'ın Rasûlü beraberindeki sahabilerle Hudeybiye'ye çıktı. Zü'l-Huleyfe'ye geldiğinde hedylerini nişanladı. Ve Umre için ihram bağladı. Önünden Huzaa kabilesinden olan casuslarını gönderdi. Kureyş'ten ona haber getiriyorlardı. Rasûl-ü Ekrem, Asfan'a yakın olan bir yere vardığında casusu gördü. Casus Peygamber'e şöyle dedi: *«Kureyşliler seni karşılamak için birçok gruplar toplamışlardır. Habeşliler'i biraraya getirmişlerdir .Onlar seninle savaşacak ve seni Kabe'den menedeceklerdir.»*

Bunun üzerine Rasûl-ü Ekrem, Kureyşliler'in yardımında olan Habeşliler'in çoluk çocuklarına hücum etmek hususunda sahabilerle istişare etti. Ebubekir: *«Allah ve Rasûlü daha iyi bilir. Ey Allah'ın Peygamberi! Biz ancak Umre ibadeti için geldik. Herhangi bir kimse ile savaşmak niyetiyle gelmedik. Fakat bizimle Kâbe'nin arasına giren bir kimse varsa onunla savaşırız»* dedi. Rasul-ü Ekrem bunun üzerine *«Allah'ın ismi ile yolunuza devam edin»* buyurdu ve böylece Hudeybiye'nin en yüksek noktasına varıncaya kadar yürüdü. O zaman Huzailer'den Budeyl bin Verka, kavminden birkaç neferle beraber Peygamber'e gelip şöyle dedi: *«Kâb bin Luey ve Amr bin Luey'i arkaaa bıraktım. Onlar yakında ko-*

nakladılar. Beraberlerinde kalabalık bir kitle var. Onlar seninle savaşacaklar ve seni Kâbe'den menedeceklerdir» dedi. Hz. Peygamber, *«Biz bir kimseyle savaş için gelmedik. Biz Umre niyetiyle buradayız. Kureyşliler'i savaş çok zayıf düşürdü. Onlara zarar verdi. Acaba benimle diğer Araplar arasından çekilirlerse ne olacak? Eğer Araplar beni mağlûp ederlerse, zaten Kureyş de bunu istiyor. Eğer Allah beni onlara galip getirirse Kureyşliler gelip İslâm'a zengin olarak girerler. Eğer bunu yapmazlarsa onlarla savaşacağım. Kureyş ne zannediyor? Yemin olsun, Allah'ın beni gönderdiği İslâm için onlarla durmadan cihad edeceğim. Ta ki Allah'ın dini onlara galip gelinceye kadar»* diye buyurdu. Budeyl, *«Senin dediklerini onlara tebliğ edeceğim»* dedi ve tebliğ de etti.

Urve bin Mesud es-Sakafi, Kureyşliler'e *«Müsaade edin de ben Muhammed'e gideyim»* dedi. Böylece Rasûl-ü Ekrem'e geldi. Rasûlullah, Budeyl'e söylediklerinin benzerini ona da söyledi. Peygamber'le onun arasında konuşmalar geçti. Sahabilerin Peygamber'e ne kadar hürmet ettiklerini, ona nasıl tazimde bulunduklarını gördü. Arkadaşlarına dönerek onlara bu hususları haber verdi ve *«Muhammed size doğru bir teklif arzediyor. Onu kabul edin»* dedi. Bunun üzerine Beni Kinane'den bir kişi *«İzin verin, ben de Muhammed'e gideyim»* dedi. Rasûlullah ve ashaba göründüğünde Hz. Peygamber *«Bu falan kişidir. Kurbanları tazim eden bir kavimdendir. Kurbanları onun önüne bırakın» dedi.* Kurbanlar bırakıldı. Halk, o kişiyi *«Lebbeyk Allahümme Lebbeyk, Lebbeyke la şerike leke lebbeyk innel hamde vennimete leke lâ şerike leke»* nidalarıyla karşıladılar. O bu durumu görünce şöyle dedi: *«Allah'ı tenzih ediyorum. Bu kişileri Kâbe'den menetmek uygun değildir.»* Böylece dönerek arkadaşlarına durumu haber verdi.

İsmi Mukarrez bin Habs olan bir kişi de *«İzin verin, ben de Muhammed'e gideyim»* dedi. Rasûlullah onu görünce, *«Bu Mukarrez'dir. Facir bir kişidir»* dedi. O, Peygamber'e konuşmaya başladı. O esnada Beni Amr bin Luey'in akrabası olan Süheyl bin Amr

geldi. Hz. Peygamber'e; *«Sizin işinizde size kolaylık gösterildi. Beni, Kureyş gönderdi. «Muhammed'e git, kendisiyle barış yap» dediler. «O'na bu sene geri dönmesini şart koş, Allah'a yemin ederiz, Araplar, Muhammed bizim şehrimize zorla girdi diyemesinler»* dedi. Bu zat Rasûlullah'ın yanına geldikten sonra, konuşmayı uzattı. Neticede barış oldu ve bu hususta bir sulhname yazılması kararlaştırıldı.

TAKVA KELİMESİ

«Takva Kelimesi» Lâ ilâhe ilallah'tır. (Bu Tirmizi, Abdullah bin Ömer ve Darekutni tarafından Ubey bin Kâb'dan merfu olarak rivayet edilmiştir).

Ata el-Horasani'nin tefsirinde, *«Takva Kelimesi»* Lâ ilâhe illallah Muhammedurrasûlullah diye yorumlanmaktadır.

Mücahid'den gelen diğer bir rivayete göre *«Takva Kelimesi»* ihlastır.

«Onlar buna lâyık ve ehil idiler...» cümlesinin tahlili şöyledir: Kanu'daki zamir Rasûl-ü Ekrem ve müminlere racidir. *«Ehakka»* kelimesi Kânu'nun haberidir. Biha'daki zamir takva kelimesine gider. Yani onlar Mekke kâfirlerinden takva kelimesine daha müstehak idiler. Cenab-ı Hak onları dininin ve peygamberinin arkadaşlığına seçmiştir. Veya onlar yahudilerden ve hıristiyanlardan takva kelimesine daha müstehak idiler. Yahud da bütün ümmetlerden daha müstehak idiler. Çünkü *«Onlar insanlar için çıkartılmış en hayırlı ümmettirler.»*

Fahreddin Razi ayeti *«Onlar başka bir kelimeden, takva kelimesine daha haklı ve lâyık idiler»* şeklinde tefsir etmiştir.

Takva Kelimesi'nin ehli idiler; yani ona ehil olacak nitelikteydiler. Veya onlar dünyada ona daha müstehak, Ahiret'te de sevap yönünden onun ehli idiler. Bazıları *«Kanu'daki zamir Mekke kâfirlerine racidir»* demişlerdir. Yani Mekke kâfirleri cahiliyye gayretini kalplerinde kıldılar. Fakat onlar Takva Kelimesi'ne herkesten daha müstehak idiler. Çünkü *«Onlar Harem'in ehli idiler. Rasûl-ü Ekrem aralarından çıkmıştı ve onlar herkesten önce uyarılmışlardır. Fakat Cenab-ı Hak onlardan tevfiki selbetmiştir.»*

RASÛLULLAH'IN RÜYASI

«Andolsun ki Allah, elçisinin rüyasını doğru çıkardı...»

Bu ayet şu şekilde yorumlanmaktadır: Hz. Peygamber Hudeybiye'ye gitmezden önce bu rüyayı görmüştür, İbn'ul-Munzir Mücahid'den şöyle rivayet ediyor: *«Peygamber Hudeybiye'de iken bu rüyayı gördü.»* Fakat birinci görüş daha doğrudur.

Rüya şöyle idi: Rasûl-ü Ekrem sahabileriyle beraber emin olarak Mekke'ye gitmiş olduklarını, başlarını tıraş edip, kısalttıklarını gördü. Bu rüyayı sahabilere söyledi. Onlar çok sevindiler, müjdelendiler ve aynı sene Mekke'ye gireceklerini sandılar. Ve, *«Allah Rasûlü'nün rüyası haktır»* dediler.

Rüya tehir olduğu zaman itiraz yoluyla Abdullah bin Ubey bin Selül, Abdullah bin Nufeyl, Rifaa bin Hars gibi münafıklar Rasûlullah'a itiraz ederek *«Vallahi biz ne tıraş olduk, ne de saçlarımızı kısalttık, ne de Mescid-i Haram'ı gördük»* dediler. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.

Hz. Ömer'den gelen rivayete göre Hz. Ömer de hakikate vakıf olmak yönünden böyle demiştir ki yakîni artsın.

Ayet metnindeki «*İnşaallah (eğer Allah dilerse)*» cümlesi vaadi meşiyete bağlayan bir cümledir. Yani eğer Allah dilerse ancak Haram'a girebileceksiniz. Bunu Cenab-ı Hak, kullarına talim olmak üzere, böyle ifade buyurmuştur. Cenab-ı Hak bütün eşyanın yaradanıdır. Onları bilmektedir. Eşya olmazdan önce ona vâkıftır. Nasıl olur da Cenab-ı Hak bu işi tâlik ediyor, yani meşiyete bağlıyor şeklindeki itirazın burada yeri yoktur.

Daha önce dediğimiz gibi, rüyanın Hudeybiye'de vaki olduğu rivayet ediliyor. Peygamberlerin rüyaları haktır ve rüya vahyin çeşitlerinden biridir.

İbn Keysan «*Andolsun, eğer Allah dilerse siz Mescid-i Haram'a, emin olduğunuz halde girersiniz» cümlesi, Rasûlullah'a rüya âleminde bildirilen durumun hikâyesidir*» demektedir.

Ebu Ubeyde «*İn edatı burada iz mânâsını ifade eder*» diyor. Yani Allah dilediği için siz Mescid-i Haram'a gireceksiniz. Tıpkı «*Allah'tan sakının, ribadan arta kalanı bırakın...*» ayetindeki «*İn*» in «*İz*» mânâsına gelmesi gibi. (Fakat bu yorum biraz uzaktır).

Ayette bahsedilen başları tıraş ile kısaltmak, erkekler içindir. Erkekler için tıraş olmak, kısaltmadan daha üstündür. Fakat kadınlar ancak saç örgülerinin ucundan bir şeyler alabilirler.

Sahih'de varid olmuştur ki Muaviye, Rasûlullah'ın saçlarından Merve tepesinde kısaltma yapmıştır. Fakat bu, Hac'da değil Umre' deydi. Çünkü Hz. Peygamber Hac'da dipten tıraş yapmıştır.

«*Allah sizin bilmediğinizi bildi*»; yani Mekke'ye bir sene gecikmeli olarak girmenizin daha hayırlı, daha faydalı olduğunu bildi. Bunu siz bilmiyordunuz. Çünkü Rasûl-ü Ekrem, Hudeybiye' den dönerken hemen Hayber'e gitti ve orayı fethetti. Hayber malları ganimet olarak müslümanların eline geçti. Araç ve gereç ba-

kımından daha kuvvetlendiler. Mekke'ye daha hazırlıklı, daha kuvvetli ve daha büyük bir ordu ile geldiler.

Kelbi *«Cenab-ı Hak Mekke'ye girmenin gelecek senede olacağını bildi, siz bilmediniz demektir»* demiştir. Bazıları *«O Mekke'de mümin erkeklerle mümin kadınların olduğunu bildi. Siz bilmediniz demektir»* derler.

Cenab-ı Hak, Rasûlullah'ın rüyasından hemen sonra size yakın bir feth kıldı. Yani bu rüyadan az bir zaman sonra Hayber fethini veya Mekke fethini müyesser etti. Mücahid *«Hudeybiye sulhunu müyeser etti demektir»* der. Mücahid'e birçok müfessir de iştirak etmiştir.

Zühri *«İslâm'da Hudeybiye'den daha büyük bir fethi Cenab-ı Hak müslümanlara vermemiştir»* diyor. Çünkü insanlar barış nedeni ile birbirlerinin yanına gittiler, emniyet içerisinde konuştular. Bu konuşmalar uzadı, münazaralar yaptılar. Ve Hudeybiye'yi takip eden iki sene zarfında, o zamana kadar müslüman olanların iki katı, üç katı İslâm'a girdi. Meselâ Hudeybiye Günü'ne Rasûl-ü Ekrem 1400 kişilik bir ordu ile gelmişti. Sekizinci senede, yani iki sene sonra onbin kişi ile geldi.

RASULÛLLAH HİDAYETLE GÖNDERİLDİ

«Rasûl-ü hidayetle gönderdi»; yani onu yol gösterici kıldı. Hidayet'ten maksat, apaçık delil veya Kur'an'dır Hak din'den maksat da İslâm dinidir. Zahir şudur ki bu hak dinden asli ve fer'i meselelerin hepsini kapsayan din kabul edilmektedir. Ayet metnindeki *«Huda»*, dinin esas meseleleri, *«Hak Din»* ise fer'i meseleler olabilir. Zira bazı peygamberler fer'i meseleler için gönderilmemiş, ancak asıl meselelerle vazifelendirilmişler, onları açıklamakla görevlendirilmişlerdir.

«Hak» kelimesi burada Allah'ın isimlerinden biri olan *«Hak»* olabilir. Yani onu bütün dinlerin üzerine galip getirmek için hak olan Allah'ın diniyle gönderdi.

Dinin diğer dinlere galip olmasından maksat, müslümanların diğer dinlere mensup olanları istilâ etmeleri olabilir. Dediler ki: Hangi dinin ehlinden olursa olsun, müslümanlarla savaşanlar mağlûp olmuşlardır ve bu husus birinci cihan harbinden öncesine kadar devam etmiştir.

Bazıları *«İslâm dininin bütün dinlere tam mânâsıyla galip olması, Hz. İsa'nın inişi ve Mehdi'nin çıkışı anındadır»* der. Zira o zaman İslâm'dan başka hiçbir din meriyette kalmaz.

Mehdi'nin çıkışından sonra başgösterecek ihtilâflar buna zarar vermez. Zira o zamanda dünya sanki yokmuş gibidir. Bu cümle aynı zamanda daha önceki vaadi de tekid etmektedir.

«Allah şahit olarak kâfidir»; yani İslâm dinini bütün dinlere galip getireceği veya kesinlikle gelecekte fethi müyesser edeceği veya Peygamber'in peygamberlik hususundaki şehadeti kâfidir. Zira Peygamber bu peygamberliği iddia etti ve Cenab-ı Hak da onun eliyle mucizeler göstermek üzere onu tasdik etti. Bu, Allah'ın onun hakkındaki şehadetidir.

مُحَمَّدٌ رَّسُولُ اللَّهِ ۚ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ
تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا ۖ سِيمَاهُمْ
فِي وُجُوهِهِم مِّنْ أَثَرِ السُّجُودِ ۚ ذَٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَاةِ ۚ وَمَثَلُهُمْ
فِي الْإِنجِيلِ ۚ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَىٰ
عَلَىٰ سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ ۗ وَعَدَ
اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾

MEÂL

29 — Muhammed Allah'ın Rasûlüdür. Onunla beraber bulunanlar da kâfirlere karşı şiddetli (çetin) ve kendi aralarında merhametlidirler. Onları rüku ve secde edenler olarak görürsün. Onlar Allah'tan bir lütuf ve rıza isterler. Yüzlerinde secdelerin izinden nişanları vardır. İşte onların Tevrat'taki vasıfları (budur). İncil'deki vasıflarına gelince; bir ekin gibidirler ki filizini çıkardı. Derken onu güçlendirdi, kalınlaştı ve gövdesinin üstüne dikildi. Ekicilerin hoşuna gider. Onlara karşı kâfirleri de öfkelendirir. Allah onlardan iman edip, salih ameller işleyenlere (Ahiret'te) mağfiret ve büyük mükâfat vaadetmiştir.

(29) *«Muhammed Allah'ın Rasûlü'dür. Onunla...»*

Bu Ayetin Tefsiri

*«Muhammed'le beraber olanlar»*dan maksat, İbn Abbas'ın dediğine göre Hudeybiye'de bulunanlardır. Cumhur ise *«Bütün Ashab-ı Kiram kastedilmektedir»* demiştir.

«Eşiddau» kelimesi şedid kelimesinin çoğuludur. *«Ruhemau»* kelimesi de *«Rahim»* kelimesinin çoğuludur. Mânâ şöyledir: Kesinlikle onlarda din düşmanlarına karşı kin ve şiddet vardır. Mümin kardeşlerine karşı ise rahmet ve rikkat (incelik) vardır.

Cenab-ı Hak önce onları şiddetle, sonra da rahmetle vasıflandırmıştır. Çünkü sadece şiddet vasfıyla iktifa etseydi insanın aklına şu da gelebilirdi: Onlar mutlaka herkese karşı şiddetlidirler. Fakat şiddetten sonra rahmetin getirilmesi onların sadece Allah düşmanlarına karşı şiddetleri olduğunu gösterdi. Kardeşlerine karşı da merhametlidirler. Bu tıpkı *«Müslümanlar üzerinde kolay, kâfirler üzerinde aziz ve galiptirler»* ayeti gibidir.

Hasan Basri'den gelen rivayete göre onlar kâfirin karşısında o kadar şiddetliydiler ki kâfirlerin elbiselerine, bedenlerine dokunmaktan bile kaçınırlardı. Aralarında o kadar merhametliydiler ki bir mümin diğer bir mümini görse mutlaka el sıkışır veya birbirlerine sarılırlardı.

DİN DÜŞMANLARINA KARŞI ŞİDDETLİ DAVRANMANIN HÜKMÜ

Sahabilere uyup din düşmanlarına karşı şiddet göstermek, müminlere de merhamet etmek gerekir.

İbn Ebi Şeybe ve Ebu Davud, Abdullah bin Ömer'den merfu olarak şöyle rivayet ederler: *«Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimizin (yaşlılarımızın) hakkını tanımayan, kesinlikle bizden değildir.»*

Yine İbn Ebi Şeybe ve Ebu Davud, Ahmed, İbn Hibban ve Tirmizi, Ebu Hureyre'den şu hadisi rivayet etmişlerdir: «Hz. Rasûl'den dinledim. Şöyle buyurdu: *«Rahmet ancak şaki bir kimsenin kalbinden çıkar.»*

Din düşmanlarına, eğer şer'i bir maslahat varsa iyilik yapmakta bir beis yoktur. Nitekim İbn Hacer Heytemi böyle söylemiştir.

Secde ve Rükû'dan maksat, namaz kılarlardı demektir. Yani namaza çokça devam ederlerdi. Allah'tan fazl ve rıdvan talep ederlerdi. Yani sevabı ve Allah'ın rızasını isterlerdi.

«Sima» alâmet demektir. Onların alâmetleri yüzlerinde; yani alınlarındaydı. Veya yüzlerinin açık yerlerindeydi. Bu da secde iziydi. Secdelerin izi çokça secde eden bir kimsenin alnında görülür. Sima, çokça secde eden bir kişinin alnında beliren noktaya denir. Tıpkı dağlamanın bıraktığı ize benzer bu.

Kurtubi *«Sima alâmet demektir»* der. Yani geceleyin kılınan teheccüd namazının alâmetleri, uykusuzluğun belirtileri onların yüzlerinde görülebilir.

İbn Vehb, Malik'ten şöyle rivayet ediyor: «*Bu sima secde anında onların alınlarına ve yüzlerine yapışan toz ve topraktır. Onlardan meydana gelir.*» Said bin Cübeyr de bu görüştedir.

Bazı müfessirler «*Onlar daha dünyada iken alâmetleri yüzlerinde görülmektedir*» demişlerdir. Bazıları da «*Bu sima Ahiret'te belirecektir*» demişlerdir.

Tarih'inde Buhari, İbn Abbas'tan şunu rivayet etmektedir: «*Sima Kıyamet Günü'nde onların yüzünü kapsayan bir beyazlıktır.*»

«*Şat*» kelimesi ekinin filizleridir. Ekinden çıkarak dalbudak salarlar. Ebu'l-Feth «*Şat sadece buğday ve arpada olur*» diye iddia etmiştir. Lavmi' sahibi ise bu kelimeyi «*Buğday, arpa ve diğer ziraatlardaki filizler*»le tefsir etmiştir.

Kamus «*Şat, hurmanın ve ziraatların sümbülleri veya yapraklarıdır*» demiştir.

«*Azera*» fiili yardım etti, onu kuvvetlendirdi veya uzadı ve kuvvet buldu demektir.

Ayet metnindeki «*Sûk*» kelimesi kök ve asıl demektir. Kuvveti, çokluğu, kalınlığı ve güzel manzarasıyla çiftçinin hoşuna gider. Cenab-ı Hak çiftçiyi zikretmiştir. Çünkü onlar ziraatı herkesten daha iyi bilirler. Onların hoşuna gidiyorsa, ziraat çok iyi demektir. Bu bir darbı meseldir. Cenab-ı Hak bunu sahabiler için veriyor. Onlar İslâm'ın başlangıcında azınlıktılar. Sonra çoğaldılar, kuvvetleştiler. Sonra gün be gün onların vaziyeti terakki etti. Öyle bir hâle geldiler ki halk onlardan hayrete düştü. Bu, bazı müfessirlerin seçtiği yorumdur. Bu yorumu İbn Cerir ve İbn'ul-Munzir Dahhak'tan, yine İbn Cerir ve Abd bin Humeyd, Katade'den de rivayet etmişlerdir. Onlar derler ki:

«İncil'de şöyle yazılıdır: *«Bir kavim çıkacak, ekin gibi bitip çoğalacaklardır. Onlardan bir kavim çıkacak ki marufu emreder, münkerden yasaklar.»*

Ayetin zahirine bakılırsa *«Ekin»* burada Rasûl-ü Ekrem'dir. Onun filizi ashabı kiramdır. Böylece bu hem Rasûlullah'a hem de Ashab-ı Kiram'a temsil olur, Sadece sahabeler için değildir.

İkinci yorum Vakidi'den de rivayet edilmiştir.

Allah bu durumu Muhammed ve ashabına verdi ki kâfirler bundan dolayı öfkelensinler.

«Allah iman edenlere vaadetti»; yani Hz. Muhammed'le beraber olan sahabilere ve Kıyamet'e kadar gelecek olan müminlere mağfiret ve büyük bir ecir, yani sonsuz bir ecir yahut da cennet vaadetmiştir.

ASHAB-I KİRAMI SEVMEK

Bu ayet ashab-ı kiram sevgisinin farz olduğunu sergilemektedir. Ebu Urve şunları rivayet ediyor: «Biz İmam Malik'in yanında oturuyorduk. Bir kişinin sahabilere hücum ettiği söylendi. İmam Malik bu ayeti okudu ve *«Kim kalbinde sahabilerden birine buğzederek sabahlarsa bu ayet ona isabet etmiştir»* dedi.

Kurtubi *«İmam Malik bu sözünü güzel söylemiş ve bu kavilde hakka isabet etmiştir. Kim onlardan bir kişiyi tenkis eder veya rivayetinde ona taanda bulunursa o, Cenab-ı Hak'kın hükmünü red ve şeriatlarını iptal etmiş olur. Çünkü Cenab-ı Hak «Muhammed Allah'ın elçisidir. Onunla beraber olanlar kâfirlere karşı şiddetlidirler» buyurmuştur. Yine Cenab-ı Hak «Ağacın altında sana biat ettiklerinde Cenab-ı Hak müminlerden razı oldu» diyor. Daha*

nice ayetler vardır ki sahabeleri övmekte, onların doğru ve kurtulmuş kimseler olduklarını belirtmektedir» demektedir.

Evet, onların halihazırdaki durumlarını ve gelecekteki hallerini bilen Allah, onları doğrulamakta ve övmektedir. Allah'ın Rasûlü bir hadisinde *«Nesillerin en hayırlısı benim neslimdir. Sonra onları takip edenler»* der. Başka bir hadiste *«Sakın ashabıma küfretmeyiniz. Eğer sizden biri Uhud kadar altın sadaka verse onların bir yahut da yarım avuc sadakasına bile yetişmez».* Bu iki hadisi de Buhari rivayet etmiştir. Üçüncü bir hadiste *«Eğer sizden bir kimse yeryüzündeki bütün mala sahip olsa ve hepsini infak etse onların bir avuç sadakasına veya yarım avuç sadakasına bile yetişmez!»*

Bezzar'da Cabir'den merfu ve sahih olarak şu hadis yer almaktadır: *«Peygamberler müstesna, Cenab-ı Hak benim ashabımı âlemlerden üstün kıldı. Ashabım arasında dört kişiyi (Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali) benim arkadaşım olarak kıldı. Benim ashabımda hayır vardır.»*

Bu hususta birçok hadisler vardır. Hiçbir sahabiye dil uzatılamaz. Bu hususta hiçbir kimseye kanılamaz. Zira onlara hücum etmek kitap ve sünneti red olur. Onlardan naklettiğimiz İslâm dinini iptal olur. Zira Cenab-ı Hak bize onları medh-u sena ederek takdim etmiştir. Allah onlara büyük ve sonsuz bir sevabın vaadedildiğini söylüyor. Sahabilerden herhangi birini uluorta, bir şeye dayanmaksızın yalana nisbet eden bir kimse şeriatı garranın haricindedir. Kur'an'ı iptal etmeye çalışmış, Allah Rasûlü'ne tân etmiş olur. Onların biri bir yalana nisbet edilirse o kişi tekfir edilir. Çünkü Allah'a küfürden sonra yalandan daha korkunç bir ayıp yoktur. Allah'ın Rasûlü ashaba küfredene lânet okumuştur. Ashabın en küçüğünü yalanlayan —ki mertebe bakımından onlarda küçük yoktur— Allah'ın lânetine dahil olmuş olur. O lânet ki Allah'ın Rasûlü de ona şahit olmuştur.

FETİH SURESİ'NİN SONU

HUCURÂT SÛRESİ

Sûre: 49

Medine Dönemi'nde nazil olmuştur. 18 ayettir.

Bu sure ismini dördüncü ayetteki *«El-Hucurat»* tabirinden almaktadır Hasan, Katade ve İkrime'nin rivayetine göre bu sure hicretten sonra nazil olmuştur. Mecma'ul-Beyan'da Tabersi İbn Abbas'tan şöyle rivayet etmektedir: *«Ancak 13. Ayet Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur. Umulur ki «Ey iman edenler» tabiri Medine Dönemi'nde inen ayetlerdendir. «Ey nas!» tabiri de Mekke Dönemi'nde nazil olan ayetlerdendir»* Bu kaideye binaen İbn Abbas bu istisnayı yapmıştır. Fakat gerçek şudur ki bu kaide daimi değildir. Haffaci *«Bu ayet şaz bir görüşle Mekki'dir»* demiştir.

Sure icma ile 18 ayettir. Kelime sayısı 343, harf sayısı ise 1476'dır.

Fetih Suresi ile aralarındaki ilişki şöyledir: İkisi de Medine Dönemi'nde nazil olmuştur. İkisi de birtakım hükümler getirmektedir. Fetih Suresi'nde kâfirlerle savaş meselesi vardır. Burada da asîlerle savaş söz konusudur. Fetih Suresi *«Ey iman edenler!»* hitabıyla sonuçlanırken, bu sure de *«Ey iman edenler!»* hitabıyla açılmıştır.

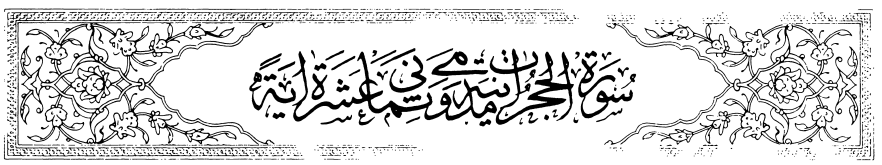

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا
اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ
فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ
أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ
عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ ۚ لَهُمْ
مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Ey iman edenler! Sakın Allah'ın ve Rasûlü'nün huzurunda öne geçmeyin. Allah'tan (azabından) korkun. Muhakkak Allah işiten ve bilendir.

2 — Ey iman edenler! Seslerinizi sakın Peygamber'in sesinden daha fazla yükseltmeyin. Birbirinize bağırdığınız gibi, Peygamber'e de yüksek sesle bağırmayın. (Böyle yaptığınız takdirde) haberiniz olmadan amelleriniz yanıp hiç olur.

3 — Kuşkusuz ki Rasûlullah'ın huzurunda seslerini kısanlar öyle kimselerdir ki, Allah onların kalplerini takva için imtihan etmiştir. Onlara mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır.

4 — (Ey Rasûlüm!) Odaların arkasından sana seslenenler var ya! Onların çoğu hakikaten akıl erdiremiyorlar.

(1-4) *«Ey iman edenler! Sakın Allah'ın ve...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

*«Öne geçmek»*ten maksat, bir durumu Allah ve Rasûlü onunla hükmetmezden önce işlemeyin, buna cesaret göstermeyin ve kesinleştirmeyin. Ancak onun yapılmasına izin verirlerse yapın demektir. Hulâsa bu ayet Kitap ve Sünnet'in ışığında olmaksızın herhangi bir işin yapılmasına ruhsat vermemekte ve Kitap ile Sünnet'e muhalefetten sakındırmaktadır. Yani dini bir meselede, kendiliğinizden, Kitap ve Sünnet'e müracaat etmeden herhangi bir hükme varmayın. (Bu yorum İbn Abbas'tan gelmiştir).

İbn'ul-Munzir, İbn Ebi Hatim ve Ebu Nuaym, İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet ediyorlar: *«Kitap ve Sünnet'in hilâfını söylemeyiniz.»*

İbn Cerir'in, İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre, onlar Allah kelâmının önünde konuşmaktan yasaklandılar. Onlara düşen, kulak kabartmak ve konuşmamaktı.

Bu ayetin bu son mânâya delâlet etmesi, Allah Rasûlü'nün lâfzıyla beraber Allah'tan naklettiği kelâm veya mânânın Allah'tan, lâfzın Rasûlullah'tan olduğu kelâmdır. Veya burada hem Allah'ın hem de Rasûl'ün kelâmı kastedilirse böyledir.

Abd bin Humeyd'in Mücahid'den *«Allah Rasûlü diliyle bir hüküm vermeden, siz Rasûlullah'tan herhangi bir şeyin fetvasını istemeyin»* şeklinde naklettiği bu rivayet, birinci yorum gibi yorumlanır ve İbn Abbas'ın yorumuna destek olur.

Bu ayetin sebebi nuzulünde ihtilâf vardır. Buhari ve İbn'ul Munzir, Abdullah bin Zübeyr'den şöyle rivayet ediyorlar:

«Beni Temim'den bir grup Hz. Peygamber'e geldi. Ebubekir Sıddık, *«Onların başına emir olarak Ka'kaa bin Mabed'i seç»* dedi. Hz. Ömer *«Akra' bin Habis'i seç»* dedi. Hz. Ebubekir, Hz. Ömer'e:

«Sen bu sözünle sadece bana muhalefet etmeyi amaçladın» dedi. Hz. Ömer, *«Sana muhalefeti amaçlamadım»* deyince ikisi yüksek sesle münakaşa ettiler ve bunun üzerine bu ayet indi.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir'in Hasan'dan rivayet ettiğine göre bazı kimseler Kurban Bayramı'nda, Hz. Peygamber kurbanını henüz kesmeden önce kendi kurbanlarını kestiler. Peygamber onlara ikinci bir kurban kesmelerini emretti ve bunun üzerine bu ayet nazil oldu.

Hasan Basri'den gelen ikinci bir rivayete göre Hz. Peygamber Medine'ye yerleştikten sonra her taraftan kendisine heyetler gelmeye başladı. Bu kimseler çok sual soruyorlardı. Bu ayet *«Peygamber başlamadan önce sual sormaya başlamayın»* yasağını getirmiştir.

İbn Cerir, Katade'den şöyle rivayet etmektedir:

Bazı kimseler *«Falan kişiler hakkında, eğer ayet nazil olsaydı, şöyle şöyle olurdu»* şeklinde birtakım temennilerde bulunuyor-

lardı. Cenab-ı Hak bu temennilerin Allah'ın hoşuna gitmediğini bildirmek ve bunu yasaklamak için bu ayeti indirdi.

Tabarani ve İbn Merduveyh Hz. Aişe'den şöyle rivayet ediyorlar: *«Bazı kimseler Ramazan ayının önünde ve Peygamber'den önce oruç tutardı. Bu ayet onlar hakkında gelmiştir.»*

Bazı müfessirler *«Bu ayet her söz ve her fiil için genel bir hüküm getirmiştir»* demiştir. Rasûl-ü Ekrem'in huzurunda bir meselenin cereyan etmesi halinde Peygamber'den önce hiç kimsenin ona cevap vermemesi istenmektedir. Hz. Peygamber'in önünden gidilmemesi, yemeğe ondan önce başlanmaması emredilmektedir. Muhtemelen ayetin mânâsı şöyledir: *«Peygamber'in önünde yürümeyin.»* Bu ayetten her şeyde Allah'ın hükümlerine tâbi olmanın farziyeti ortaya çıkmaktadır. Kıyası kabul etmeyenler genellikle bu ayetle istidlâl etmişlerdir. Fakat bu istidlâlleri, yerinde değildir.

PEYGAMBER HUZURUNDA SESLİ KONUŞMAK

«Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinin üstüne çıkarmayın.»

Cenab-ı Hak birinci ayette sözde ve fiilde Rasûlullah'ın önüne geçilmesini yasakladıktan sonra bu ayetle de söz keyfiyetindeki geçmeyi yasaklamıştır. Birinci ayetin başında *«Ey iman edenler»* hitabı geçtiği halde ikinci ayetin başında da bu hitabın tekrar edilmesi, ikaz ve tembihte mübalağa yapmak ve bu iki kelâmın başlıbaşına iki hüküm olduğunu belirtmek içindir.

«Rasûl-ü Ekrem'in sesinin ulaştığı noktanın ötesine kadar sesinizi ulaştırmayın, gürültü yapmayın» ayetinden maksat, şiddetli şekilde bağırmayın, şiddetli bağırmaların altında konuşun, de-

mek değildir. Yani peygamberin yanında gürültü yapmayın. Daha önce yaptığınız gibi sizden kabalık sadır olmasın. Rasûlullah'la aranızdaki sesli konuştuğunuz gibi konuşmayınız.

Birinci cümle, seslerin Hz. Peygamber'in sesinin üzerine çıkarılmasını yasaklıyor. İkinci cümle de kendi aralarındaki sesli konuşmaları peygamberle sesli konuşmaya eşit tutmalarını yasaklamaktadır. Çünkü insan ancak kendi dengiyle bu şekilde konuşabilir. Allah'ın peygamberiyle ise böyle konuşulmaz.

Bazılarına göre, birinci hüküm peygamberin onlarla konuşmasına dairdir. İkinci hüküm ise Rasûl-ü Ekrem'in sükûtuyla tahsis edilmiştir. Yani peygamber sizinle konuştuğu zaman sesinizi onun sesinin üstüne çıkarmayın. Peygamber sustuğu zaman, eğer siz konuşursanız, onunla sesli ve gürültülü bir şekilde konuşmayınız! Yani seslerinizi peygamberin sesinden daha hafif tutunuz. Ona fısıltıya yakın bir sesle hitap edin. Böylece peygamberliğin azametini gözetmiş olursunuz. İşte bu noktadan dolayıdır ki Hz. Ebubekir Sıddık bu ayet indikten sonra *«Ey Allah'ın Rasûlü! Sana Kitab'ı indiren Allah'a yemin ederim, bundan böyle, ölünceye kadar seninle ancak fısıltıyla konuşurum»* demiştir.

Rasûlullah, kendisine heyetler gelince, kendisine nasıl selâm vereceklerini, Peygamber'in huzurunda sekinet ve vakarlarının nasıl olacağı hususunu öğreten bir kimseyi gönderiyordu. Evvela o heyetlere bunlar öğretiliyor, ancak bundan sonra Rasûlullah'ın huzuruna geliyorlardı. Hz. Ömer, (Buhari'de yer alan ve Zübeyr'den gelen bir rivayete göre) Rasûlullah'ın yanında konuştuğunda sesini peygamber işitmiyordu. Ondan ne söylediğini sorduğu zaman sözlerini tekrarlıyordu.

Bazıları da *«Bu ayetin mânâsı birbirinize hitap ettiğiniz gibi, onu ismiyle, künyesiyle çağırmayınız. Ona Nebi, Rasûl şeklinde hitap edin demektir»* demiştir. Bu mânâ, tekrar emrinden daha uzak

olmasına rağmen zahire muhalif düşer. Çünkü o takdirde *«cehr»* kelimesinin zikredilmesi için herhangi bir neden kalmaz.

«Amelinizin boşa çıkması» cümlesi iki nehyin de nedenidir. Yani Cenab-ı Hak sizi, bahsi geçen davranışlardan nehyetmiştir. Çünkü bunları yaptığınız takdirde ameliniz bâtıl olur. Veya sesli konuştuğunuz, gürültü yaptığınız takdirde ameliniz yanacağı için bunu yapmayın!

Ayetin zahirinden anlaşılıyor ki günahlar mutlak olarak salih amelleri iptal eder! Ehli Sünnet'in mezhebi, sadece küfrün salih amelleri iptal edeceği şeklindedir. Birinci görüş Mutezile'nin görüşüdür. Bunun için Zemahşeri, Keşşaf'ta şöyle der: *«Bu ayet iki önemli duruma delâlet eder:*

1 — Günahlardan bir kısmı vardır ki müminin amelini boşa çıkarır.

2 — Müminin amellerinde boşa çıkıp-çıkmadığı bilinmeyen ameller vardır. Umulur ki onlar da Allah katında iptal olmuştur.

İbn'ul-Münir, Zemahşeri'ye şu cevabı veriyor: *«Ayette sesin peygamberin sesinden yüksek tutulması yasağı vardır. Biliniyor ki yasağın hükmü, peygamberin rahatsızlığından meydana gelen bir nesnenin orada bulunmasından ileri gelmektedir. Tercih edilen kaide şudur: Rasûl-ü Ekrem'e rahatsızlık vermek, bütün mezheblerin ittifakıyla ameli yok eden küfür mertebesine çıkar. İşte böylece peygambere rahatsızlığın verildiğinin zannedildiği bir yerde bu ithamın kökünü kesmek için bu davranış yasak kılınmıştır. Bu mânâ ister mevcut olsun ister olmasın. Rasûl-ü Ekrem'e rahatsızlık vermek bazan küfür mertebesine kadar uzanabilir. Bazan da o dereceye kadar ilerlemez. Bu iki şekli ayırd edecek herhangi*

bir delil olmadığı için peygambere rahatsızlık verme zanninin olduğu yerden mutlak şekilde kaçmak gerekir».

İbn'ul-Münir devamla şöyle der:

«Bu takdir, sahih olan iki mukaddime üzerinde cereyan etmektedir:

1 — Sesin yükseltilmesi rahatsızlığı meydana getiren şeyler cinsindendir. Bu da naklen ve gözle müşahede edilen bir hakikattir. Hatta hoca, huzurunda talebenin sesli konuşmasından rahatsız olur. Hoca böyle olursa, peygamberlik rütbesi nasıl olur? Ona gerekli olan iclal ve tazim nasıldır?

2 — Allah Rasûlü'ne rahatsızlık vermek küfürdür. Bunun küfür olduğu sabittir. Ehli sünnetin bütün imamları bu hususta ittifak etmişlerdir. Rasûlul'ah'a küfür yönünden rahatsızlık veren bir kimsenin öldürülmesi hususunda fetva verilmiştir. Onun tevbesi kabul olunmaz. Çünkü Allah Rasûlü'ne verilen rahatsızlık Allah katında daha büyük bir cezayı müstelzimdir.

Bütün bunlardan sonra şu da bilinmelidir ki, yükselen seslerden bir kısmı bu yasağın kapsamına girmez. Mesela savaş esnasında bir sahabenin peygamberin yanında bağırması veya bir tartışma esnasında inatçı rakibine bağırması veya bir düşmanı korkutmak için bağırması haram değildir. Çünkü Rasûl-ü Ekrem bu gibi seslerden rahatsızlık duymaz. Diğer bir değişle bu sesin sahibi Peygamber'i hiçe saymış değildir.

Bir hadisi şerifte Rasûl-ü Ekrem, Huneyn Günü'nde Hz. Abbas'a *«Ağacın altında biat edenleri, çağır»* dedi. O da sesinin en tiz tonuyla *«Semurre arkadaşları nerededir?»* diye bağırdı. (Hz. Abbas çok gür sesli bir zattı).

Alimler «*Bu ayet delâlet eder ki peygamberin kabri şerifi yanında da sesli konuşmak yasaktır. Hadisi okunduğu zaman da sesli konuşulmamalıdır Çünkü ölü olduğu haldeki hürmeti diri olduğu haldeki hürmeti gibidir*» demişlerdir.

ALİMLER HUZURUNDA SESLİ KONUŞMAK

Ebu Hayyan «*Alim bir kişinin huzurunda da sesli konuşmanın mekruh*» *olduğunu söyler.* Çünkü sesli konuşmak onu üzmek ve değerini sıfıra düşürmek mânâsını taşıyabilir.

ALLAH'IN İMTİHANI

«*İmtihan*»ın mânâsı tecrübe ve denemedir. Allah için tecrübe muhal olduğu için burada temrin kastedilmektedir. Yani Cenab-ı Hak onların kalbinin takvadan ayrılmadığını görüyor!

Veya imtihandan maksat marifettir. Ayetin mânâsı; «*Allah onların kalplerini takva için tanıdı*» demek oluyor. Veya «*Allah onların kalplerinde çeşitli şiddet ve teklifler yükletti, bunu da takva için yaptı*» demektir. Yani takvaları ortaya çıksın ve muttaki oldukları bilinsin.

Birinci tefsir en kuvvetlisidir. Zira sesin alçaltılması ancak takva sahibi ve şiddetli sabır göstermiş kimselerce mümkün olabilir.

«*Bu ayeti celile Hz. Ebubekir ile Hz. Ömer hakkında nazil olmuştur*» denilmiştir. Çünkü bunlar bu ayetten sonra seslerinin tonunu alçaltmışlardır. Saklanan kimselerin yaptığı gibi fısıltı halinde konuşmuşlardır.

Hakim'in hadisinde Muhammed bin Sabit bin Kays'tan şöyle rivayet ediliyor: Bu zat babasının sessinin durumunu hikâye ettikten sonra *«Bu ayet nazil oldu»* diyor. Fakat bu ayetin hükmü geneldir. Hem Ebubekir Sıddık, Hz. Ömer, hem de Sabit bin Kays bu hükme dahildir.

«Hucurat» hücre'nin çoğuludur. Hücreden maksat oda veya evdir. Ayette sözkonusu edilen odalar peygamber zevcelerinin odalarıdır. Onlar dokuz kişiydiler ve her birisinin bir odası vardı. Hatta İbn Sa'd'ın rivayet ettiğine göre hurma ağaçlarından yapılmışlardı ve kapılarında kıldan siyah perdeler asılıydı.

Buhari, El-Edeb'ul-Müfred'de Davud bin Kays'tan şöyle rivayet ediyor: *«O odaları gördüm, hurma ağaçlarından yapılmışlardı. Ve dışarıdan da kıldan örtülerle kapatılmışlardı. Zannıma göre evin, eni oda kapısından, evin kapısına kadar altı veya yedi zira' dır. İçi on zira tahmin ediliyor. Uzunluğu ise yedi veya sekiz zira idi».*

Hasan Basri diyor ki: *«Rasûlullah'ın hanımlarına ait olan odalara Hz. Osman bin Affan'ın halifeliğinde girdim. Elimi uzattığımda, tavana dokunabiliyordum.*

PEYGAMBER EVİNİN ODALARINI KİM KALDIRDI?

Peygamber'in zevcelerine ait olan odalar Abdulmelik'in oğlu Velid'in hükümdarlığı zamanında Peygamber'in Mescidi'ne katılmışlardır. Hücrelerin mescide katıldığı yani yıkıldıkları gün bütün halk ağlamıştır. Said bin Müseyyeb o gün şöyle dedi: *«Allah'a yemin ederim, o odaları hali üzere bırakmalarını, Medine ehlinden*

bir grubun ve İslâm memleketlerinin uzak köşelerinden gelen müslümanların Rasûlullah'ın hayatta ne ile iktifa ettiğini görmelerini ve bunun da onların dünya ile iftihar hususunda zühdlerine sebeb olmasını isterdim.»

Bu odaların yıkılması kesinlikle İslâm'da irtikâb edilen suçlardan biridir. Keşke yıkılmasalardı da, Kıyamet'e kadar o halleriyle muhafaza edilselerdi..

Odaların zikredilmesiyle, asıl Peygamber'in hanımlarıyla halveti kastedilmiştir. Çünkü odalar peygamberin hanımlarıyla halvet olması için hazırlanmışlardı. Rasulû Ekrem'i tazim etmek için *«Senin veya hanımlarının odaları»* denilmemiştir. Onların odaların dışında bağırmaları, odalara tek tek gelip bağırmaları gibidir. Veya Rasûlullah'a bir odanın arkasından bağrılması, bütün odaların arkasında durup bağırmak gibidir. Böylece bağırmanın isnadı bir kısmın bütüne isnadı gibidir. Bazıları da *«Rasûlullah'a bağıran tek kişi idi»* demiştir. Nitekim Tirmizi'nin Bera' bin Azib' ten rivayet ettiği hadisten de bu anlaşılıyor. İmam Ahmed ve İbn Cerir'in sahih bir senedle Ebu Seleme bin Abdurrahman'ın Ekva bin Habs'tan rivayet ettiği şu söz de buna delâlet eder: *«Ben peygambere vardım» «Ey Muhammed! Bizim yanımıza çık» dedim. Rasûl-ü Ekrem cevap vermedi. Tekrar ettim: «Ey Muhammed! Benim övmem süs, zemmetmem de çirkinliktir» dedim. Yani seni översem güzel olursun, aleyhinde konuşursam çirkinlik olur demek istiyordu. Rasûl-ü Ekrem buna cevap olarak: «Övülmesi süs, zemmedilmesi çirkin olan Allah'tır, buyurdu. Bunun üzerine bu ayet indi.»*

Bu yoruma binaen bağırmak hepsinin fiili olur. Çünkü onlar da Ekva'nın bağırmasına rıza göstermişler ve ona bağırmasını söylemişlerdir.

Ayetin zahirinden anlaşılıyor ki bağıranlar bir gruptu. Bazı-

ları «*Hücre tek olabilir. O da Rasûlullah'ın o anda içinde bulunduğu odaydı. Peygamberi tazim için çoğul kullanılmıştır*» demiştir.

«*Onların çoğunun akıl etmediklerinden*» maksat, aklın muktezası gibi hareket etmemeleridir. Zira akıl Rasûlullah'a karşı edebli olmayı gerektirir.

«*Onların ekserisi akılsızdır*» denildi de «*Hepsi akılsızdır*» denilmedi. Çünkü onlardan bazıları edebi terketmeyi kastetmemiştir. Herhangi bir meseleden ötürü Peygamber'e seslenmiştir.

Bu seslenenler Beni Temim kabilesinden idiler. Nitekim tarihî kaynakların çoğu böyle kaydetmiştir.

Kadı Beyzavi'nin şarihi el-Haffaci, Şihab'ında şunları söylüyor: «*Peygamber Beni Ambere denilen bir kabileye akıncılar gönderdi. Emirleri Uyeyne bin Hasn idi. Kabile erkekleri, kaçtılar, hanımları ve çocuklarını bıraktılar. Uyeyne çocuk ve hanımları esir etti. Hepsini Peygamber'e getirdi. Erkekler esirlerinin bırakılması maksat ve ricasıyla Medine'ye geldiler. Odalarının dışından Hz. Peygamber'e seslendiler. Rasûl-ü Ekrem bunların yarısını serbest bıraktı, diğerlerinden fidye aldı.*»

Bu kelâmın zahirinden anlaşılıyor ki bu gelenler Beni Temim'den değildirler. Oysa Kamus, «*Anber, Temim'den bir kabilenin adıdır*» der. Beni Anber, Kamus yorumuna göre, Temimlilerdendir.

وَلَوْ اَنَّهُمْ صَبَرُوْا حَتّٰى تَخْرُجَ اِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ؕ وَاللّٰهُ
غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝٥ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِنْ جَآءَكُمْ فَاسِقٌۢ بِنَبَاٍ
فَتَبَيَّنُوْۤا اَنْ تُصِيْبُوْا قَوْمًۢا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوْا عَلٰى مَا فَعَلْتُمْ نٰدِمِيْنَ
۝٦ وَاعْلَمُوْۤا اَنَّ فِيْكُمْ رَسُوْلَ اللّٰهِ ؕ لَوْ يُطِيْعُكُمْ فِيْ كَثِيْرٍ مِّنَ
الْاَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ حَبَّبَ اِلَيْكُمُ الْاِيْمَانَ وَزَيَّنَهٗ فِيْ قُلُوْبِكُمْ
وَكَرَّهَ اِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوْقَ وَالْعِصْيَانَ ؕ اُولٰٓئِكَ هُمُ الرّٰشِدُوْنَ ۙ
فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَنِعْمَةً ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ۝٨ وَاِنْ طَآئِفَتٰنِ
مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ اقْتَتَلُوْا فَاَصْلِحُوْا بَيْنَهُمَا ۚ فَاِنْۢ بَغَتْ اِحْدٰىهُمَا عَلَى الْاُخْرٰى
فَقَاتِلُوا الَّتِيْ تَبْغِيْ حَتّٰى تَفِيْٓءَ اِلٰٓى اَمْرِ اللّٰهِ ۚ فَاِنْ فَآءَتْ فَاَصْلِحُوْا
بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَاَقْسِطُوْا ؕ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِيْنَ ۝٩
اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ اِخْوَةٌ فَاَصْلِحُوْا بَيْنَ اَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ
لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ۝١٠ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ عَسٰٓى
اَنْ يَّكُوْنُوْا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَآءٌ مِّنْ نِّسَآءٍ عَسٰٓى اَنْ يَّكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ ۚ
وَلَا تَلْمِزُوْۤا اَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوْا بِالْاَلْقَابِ ؕ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوْقُ
بَعْدَ الْاِيْمَانِ ۚ وَمَنْ لَّمْ يَتُبْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ۝١١

5 — Eğer onlar, sen yanlarına çıkıp gelinceye kadar sabretselerdi muhakkak ki onlar için (bu sabır) daha hayırlı olurdu. Allah çok bağışlayan ve çok esirgeyendir.

6 — Ey iman edenler! Eğer bir fasık size bir haber getirirse onun içyüzünü araştırın. Aksi takdirde bilmeden bir kavme fenalık edersiniz de sonra ettiğinize pişman olursunuz.

7 — Bilin ki içinizde Allah'ın Rasûlü vardır. Eğer o bir çok işlerde size uymuş olsaydı muhakkak ki kötü duruma düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirmiş, onu gönüllerinizde süslemiş, küfrü, fasıklığı, ve isyanı size iğrenç olarak göstermiştir. İşte doğru yolda olanlar bunlardır.

8 — Bu Allah'tan bir lütuf ve nimettir. Allah bilendir, hikmet sahibidir.

9 — Eğer müminlerden iki grup birbirleriyle savaşırlarsa aralarını düzeltin. Şayet biri diğerine saldırırsa (saldıran grup) Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar onlarla savaşın. Eğer dönerlerse artık aralarını adaletle düzeltin ve (bütün durumlarda) adaletli davranın. Kuşkusuz ki Allah adil davrananları sever.

10 — Müminler birbiriyle kardeştirler. Öyle ise, (dargın olan) kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah'tan (azabından, kahrından) korkun ki esirgenesiniz.

11 — Ey iman edenler! Bir kavm (topluluk) diğer bir kavmi alaya almasın. Belki de o alay edilenler onlardan (alay edenlerden) daha iyidirler. Kadınlar da (başka) kadınları alaya almasınlar. Belki o alay edilenler kendilerinden daha iyidirler. Birbirinizi ayıplamayın. Birbirinizi kötü lâkablarla çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötü bir isimdir. Tevbe etmeyenler, işte onlar zalimlerdir!

(5-11) *«Eğer onlar, sen yanlarına çıkıp gelinceye...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Eğer peygamber çıkıncaya kadar sabredip bekleseydiler bu onlar için aceleden daha hayırlı olurdu. Çünkü edebi korurlar, peygamberi tazim ederlerdi. Bunlar da onları övmeye sebep olurdu. Ayrıca isteklerinin tamamına nail olurlardı ve Hz. Peygamber esirlerin tamamını bırakırdı.

Bu kelâm, onlar Peygamber çıkıncaya kadar beklemeleri gerektiğini ifade eder.

Bu ayetlerde Peygambere karşı yapılan edepsizliğin ne kadar çirkin olduğuna işaret edilmektedir.

İşte bu ayet ve benzerlerinden güzel edebler alınmaktadır. Nitekim fazilette şöhreti afakı dolduran Ebu Ubeyde der ki:

«Bir alime bir sual sormak için gittiğimde, o kendiliğinden evinden çıkmadıkça kapısını çalmadım».

6. ayet hakkında İmam Ahmed, Hars bin Ebu Derar'ul-Huzai' den şöyle rivayet ediyor: *«Rasûlullah'a vardım. Beni İslâm'a davet etti. İslâm'a girdim. «Zekât ver» dedi. Onu da kabul ettim ve dedim ki: «Ey Allah'ın Rasûlü! Kavmime gideyim de onları İslâm'a gir-*

meye, zekât vermeye davet edeyim. Kim imanı kabul ederse zekatını toplayayım. Bana bir elçi gönderirsin, falan zamanda topladığım zekâtı sana getirir». Hars müslüman olanların zekâtını topladı ve Rasûlullah'ın elçi göndereceği zaman geldi. Buna rağmen elçi gelmedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in kendisine kızdığını düşündü ve kavminin ileri gelenlerini çağırarak onlara şöyle dedi: *«Allah'ın elçisi benim için bir vakit tayin etmiştir. O vakitte bir elçi gönderecekti ki bizim yanımızdaki zekâtı alıp götürsün. Rasûl-ü Ekrem sözünden caymaz. Peygamber elçisinin gelmemesini bana kızmasına hamlediyorum. Gelin, Rasûlullah'a varalım».*

Aynı tarihte de Hz. Peygamber, onlara göndermek üzere, Velid b. Ukbe b. Muayt'ı göndermişti. Hz. Osman'ın anne bir kardeşi olan bu zat onların yanında toplanan zekâtı getirecekti. Velid, Peygamberin yanından ayrılıp yola devam ederken bir ara korktu, geri döndü ve Rasûllullah'a *«Hars bana zekâtı vermedi ve beni öldürmek istedi»* dedi. Bunun üzerine Rasûl-ü Ekrem, Hars'a karşı kuvvet göndermeye karar verdi. Hars, arkadaşlarıyla beraber Medine'ye doğru gelirken bu kuvvetlerle karşılaştı. Onlar da Medine'den ayrılmıştı. Dediler ki: *«İşte bu Hars'tır, geliyor».*

Ordu onların etrafını çevirdiğinde Hars onlara *«Kime gönderildiniz?»* diye sorunca onlar *«Sana gönderildik»* dediler. Hars bunun sebebini sorunca onlar: *«Çünkü Rasûl-ü Ekrem'in elçisi Velid b. Ukbe zekât vermediğinizi, kendisini öldürmek istediğinizi söyledi»* dediler. Hars: *«Muhammed'i hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki ben hiçbir zaman Velid'i görmedim. O bana da gelmemiştir»* dedi. Hars, Rasûl-ü Ekrem'in huzuruna girdiğinde Rasûl-ü Ekrem *«Sen zekâtı vermedin, benim elçimi de öldürmek istedin değil mi?»* diye sordu. Hars: *«Hayır! Seni hak peygamber olarak gönderene yemin ederim ki ne ben onu gördüm, ne de o beni gördü. Senin elçin bana söylediğin zamanda gelmediği için, Allah'tan ve peygamberden bir öfke hasıl olmuştur zannına kapıldım, onun için geldim»* dedi. Bunun üzerine *«Ey iman*

edenler! Size bir fasık bir haber getirirse onu araştırın...» ayeti nazil oldu.

HÜKÜMDEN ÖNCE ARAŞTIRMA VACİBDİR

Fasık'tan maksat, şeriatın emirlerinden dışarı çıkmış kişidir. Ragıb *«Fasık kâfire de, az veya çok günah işleyene de denir. Fasık çoğunlukla, şeriat hükmüne giren, sonra da o hükümlerin bir kısmını tamamen veya kısmen ihlal eden kişiye denir»* der.

Ayetin zahirine bakılırsa buradaki fasık bir müslümandır, şer'i ahkâmın bir kısmını veya mürüvveti ihlâl etmiştir. Tebyin ise araştırmak, tanımak için araştırma yapmaktır.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den şöyle rivayet ediyorlar: *«Bu ayet indiği gün Rasûl-ü Ekrem, 'Tesebbut Allah'tan, acele şeytandandır'* buyurdu».

Allah Rasûlü ile sahabiler, huzurlarında hiç kimsenin yalan söylemeye cesaret edemediği bir mertebede olduklarından dolayı Cenab-ı Hak şek ifadesi kullanmıştır: Eğer bir fasık gelirse..

«Ey iman edenler» hitabının işaret ettiği mânâya göre iman, fasıkın haberinde araştırmayı gerekli kıldığı için, fıskın olmamasını da gerekli kılmaktadır.

Fasık'ı hitaptan çıkarmak, fıskın çok çirkin olduğuna delâlet eder. Bu ayette fasıkın şahitlik yapabileceği hükmü getirilir. Aksi takdirde tebyinin hiçbir mânâsı kalmaz. Meselâ köle şahitlik yaptığı zaman onun şehadeti reddedilir. Burada bir araştırma yapılmaz. Ancak İmam Şafii *«Fasıkın şehadeti caiz değildir»* demiştir.

Bazı kimseler *«Bu ayet sahabe içerisinde adil bulunmayan kimselerin mevcudiyetine delâlet eder»* demişlerdir. Zira Velid bin Ukbe kesinlikle sahabidir ve Cenab-ı Hak kendisine fasık demektedir. Bu ayet *«Bütün sahabe adildir. Gerek rivayette gerekse şahitlikte onların adaleti araştırılmaz»* diyenin aleyhinde bir reddiyedir. Bu, elbette bu meselede söylenen görüşlerin biridir. Selef ve halef ulemasının çoğu buna zahib olmuştur. İkinci görüşe göre sahabe de diğer müslümanlar gibidir. Onlar hakkında da rivayetler ve şahitliklerde adaleti var mıdır, yok mudur şeklinde araştırma yapılır! Ancak Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in rivayet ve şehadetleri gibi açıkça hakikat olduğu bilinenler bundan müstesnadır. Üçüncü görüşe göre onlar Hz. Osman şehit edilinceye kadar adildiler. Hz. Osman'ın şehadetinden sonra onların adaleti araştırılmalıdır. Çünkü fitne vaki olmuştur. Onların içinde bu fitneye dalmaktan kaçanlar vardır.

Dördüncü görüş şöyledir: Onlar adildirler, ancak Hz. Ali ile savaşanlar müstesnadır. Çünkü onlar hak imama karşı çıktıklarından dolayı fasıktırlar. (Bu, Mutezile'nin görüşüdür).

Fakat hakikat ekserin ifade ettiği görüştür. Onlar derler ki: Sahabeden bir kimse yalan söyler veya hırsızlık yaparsa veya zina ederse o sahabi hakkında onun mucibince amel edilir... Ancak o adaletini ortadan kaldıracak bir şeyde ısrar etmezse. Zira onların medhu senası hakkında birçok ayet ve hadisler varid olmuştur. Bizim için, onlardan biri fıskı gerektiren bir hareket yapmıştır diye *«Bu kişi fısk üzerinde ölmüştür»* demek caiz olmaz. Biz onlardan bazılarının hayatlarında fısk işlediklerini inkâr etmiyoruz. Masum değildirler. Onlara tevbe etmezden önce fasık deniliyordu. Fakat bu fasıklık vasfının onlarda daimi bir vasıf olduğu söylenemez. Çünkü bu Rasûl-ü Ekrem'in sohbetinin bereketiyle olmuştur. Allah onları çok övmüştür. Meselâ Cenab-ı Hak Kur'an'da *«İşte böylece sizi vasat (adil) bir ümmet kıldık»* buyuruyor. Başka

bir ayette *«İnsanlar için çıkartılmış ümmetlerin en hayırlısısınız»* buyuruluyor.

«Leanittum» fiili sıkıntıya ve helâke düşersiniz demektir. *«İşte doğru yolda bulunanlar bunlardır»* cümlesindeki hitap Rasûl-ü Ekrem'edir. Cenab-ı Hak sanki peygamberine onların içinde bulunduklarının doğruluk olduğunu göstermek istiyor.

DARGIN MÜSLÜMANLARIN ARASINI BULMAK GEREKLİDİR

«Eğer müminlerden iki grup vuruşurlarsa onların arasını düzeltin...» ayeti şu hükümleri getirmektedir: Nasihat etmekle, eğer varsa şüpheyi izale etmekle, Allah'ın hükmüne davet etmekle aralarını düzeltin. *«Allah'ın emrine dönmek»* demek onun hükmüne dönmek demektir. *«Adaletle onların aralarını ıslah edin»*, yani onların aralarında bulunan ihtilafları Allah'ın hükmüne göre çözün. Sadece mutarekeyi kâfi görmeyin. Çünkü ihtilaf çözülmediği takdirde onlar için ikinci bir savaş mümkündür. Yaptığınız ve yapmadığınız her şeyde adaleti gözetin: *«Allah adil olanı sever»*.

Bu ayet Evs ile Hazrec arasında vaki olan savaş hakkında nazil olmuştur. Ahmed, Buhari, Müslim ve İbn Cerir, Enes'ten şöyle rivayet ederler *«Allah Rasûlü'ne Keşke Abdullah bin Ubeyy'e gitseydin»* denildi. Bu ısrara karşı Hz. Peygamber de belki ıslah olur diye münafıkların başına gitti. Bir merkebe binmişti. Müslümanlar da yaya yürüyordu. Peygamber ona vardığında İbn Ubeyy Peygamber'e şöyle dedi: *«Benden uzaklaş! Allah'a yemin ederim, merkebinin kokusu beni rahatsız ediyor.»*

Bunun üzerine Ensardan bir kişi: *«Allah'a yemin ederim, Peygamberin merkebinin kokusu senin kokundan daha hoştur»* dedi. Abdullah'a söylenen bu sözden ötürü Evs Kabilesi'nden bazı kim-

seler öfkelendiler ve böylece Hazreçliler de bu sözü söyleyen zata arka çıktılar. Aralarında hurma dallarıyla, sille tokat vuruşma başladı. Cenab-ı Hak o zaman bu ayeti indirdi.

Diğer bir rivayette, Rasûl-ü Ekrem, Sa'd bin Ubade'nin hastalığını işitmiş, onu ziyarete gidiyordu. Abdullah İbn Ubey bin Selül'ün yanından geçti ve o zaman Abdullah yukarıdaki sözlerini söyledi. Abdullah bin Revaha da ona cevap verdi. Hazrecliler Abdullah bin Revaha'nın arkasına, Evsliler de Abdullah bin Ubey'in arkasına geçerek savaştılar. Bu ayet o zaman indi. Peygamber de bu ayeti okudu. Böylece barıştılar.

İbn Abbas'tan gelen rivayete göre buradaki emir vücub ifade eder. Yani iki müslüman grubun arasını ıslah etmek vaciptir. Ve bağı (asi) kimseler savaşta ısrar ederlerse onlara karşı savaş açmak vaciptir. Savaştan çekilirlerse terkedilirler.

BAĞİ KİMDİR VE NASIL BİR MUAMELEYE TABİDİR?

Hakim'in rivayet ettiği bir hadiste Rasûl-ü Ekrem: *«Ey İbn Ümmü Abd! Biliyor musun, Allah bu ümmetin bağileri hakkında nasıl hükmetmiştir?»* dedi. İbn Ümmi Abd (İbn Mesud): *«Allah ve Rasûlü daha iyi bilir»* deyince: *«Onların yaralıları, esirleri öldürülmez. Kaçanlarının arkasına düşülmez ve onların malları ganimet olarak taksim edilmez»* buyurdu.

Hanbeliler'den bazıları *«Bağı kimselerle savaşmak cihad etmekten daha üstündür»* der. Çünkü Hz. Ali, halife olduğu devrede, cihada, hududlara gitmedi, bağilerle savaştı. Hakikat şudur ki bağilerle savaşmak mutlak cihaddan üstün değildir. Eğer bağilerle savaşılmazsa büyük bir başıbozukluk meydana gelirse ve bu

cihadın maslahatından daha korkunç olursa, o zaman onlarla savaşılır, cihada gidilmez.

Ayetin zahirinden anlaşılıyor ki bağı mümindir. Çünkü Cenab-ı Hak iki grup için de *«müminlerden»* tabirini kullanmıştır. İmam zalim olsa dahi ona karşı çıkmak büyük günahtır. Tabii eğer tevilsiz karşı çıkılırsa veya kesinlikle bâtıl bir tevil getirilirse durum böyledir. Mutezile böyle meselelerde *«İmama karşı çıkan fasıktır, eğer tevbesiz ölürse cehennemde ebedî kalır»* demişlerdir. Hariciler *«İmama karşı çıkan kâfirdir»* diyorlar. İmamiler, Şiiler Hz. Ali'ye karşı çıkan bağileri tekfir etmektedirler. Ve Rasûl-ü Ekrem'in *«Senin savaşın benim savaşımdır»* hadisini de delil gösterirler. Fakat onların delilleri üzerinde düşünmek gerekir.

«Müminler ancak kardeştir» cümlesi istinafi bir cümledir. Daha önce *«ıslah ediniz»* emrini tesbit ve takrir etmektedir. Müminlere kardeş denilmiştir. Bu tabir Teşbih'ul-Beliğ kabilindendir. Bütün müminler ebedi hayatı gerektiren iman kökenine mensub olmalarından dolayı kardeşlere benzerler. *«İki kardeşinizin arasını ıslah edin»* cümlesi dinden gelen kardeşliğin sulhü gerektirdiğini ifade eder.

«İki kardeşinizin arasını ıslah edin» tabiri iki kişinin arasında dahi sulh yapılmasının vacip olduğunu ifade ediyor. O halde ikiden fazla kişiler arasında sulh yapılması daha kuvvetlidir.

Bazıları *«İki kardeşten maksat Evs ve Hazrec kabileleridir»* der. Zira bu ayet onlar hakkında nazil olmuştur. Onlara kardeş denilmiştir, çünkü en yukarıdaki dedelerinde birleşirler.

MÜMİNİ ALAYA ALMAK NASILDIR

«Ey iman edenler! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya al-

masın»; yani sizden olan bir grup, yine sizden olan bir topluluğu alaya almasın. Onlarla istihza etmesin!

İbn Hacer, Zevacir'inde *«Suhriye, eksiklik gözüyle alınan kişiye bakmak demektir»* der. Kurtubi *«Suhriye kişiye hakaret etmek ,onu hafife almak, ayıp ve eksikliklerini bildirecek şekilde konuşmaktır»* diyor. İşte suhriye, bazen fiille, sözle, işaretle veya ima ile veya alaya alan kişinin kelamından ötürü gülmekle olur. Veya onun sanatından veya suretinin çirkinliğinden ötürü gülmekle de olur.

Mukatil'den gelen rivayete göre ayet, Beni Temim Kabilesinden bir grup hakkında nazil olmuştur. Onlar Bilal, Selmani Farisi, Ammar, Habab, Suheyb, İbn Muheyre, Salim gibi zatlarla alay ediyorlardı. Bir rivayete göre Aişe ve Hafsa validelerimiz, Ummu Seleme validemizi böğrünün üzerine beyaz bir elbise bağlamış olarak gördüler. Onun sırtından aşağı doğru sarkmıştı. Hz. Aişe, Hz. Hafsa'ya, Ümmü Seleme'nin arkasından sarkan şeyi işaret ederek *«Sanki bir köpeğin dilidir»* dedi ve ayet bunun üzerine indi.

Bir başka rivayete göre Aişe validemiz, Zeyneb binti Huzeyme el-Hilaliye ile boyunun kısalığından dolayı alay etti. Bu ayet o zaman nazil oldu.

Bazıları da *«Bu ayetin sebebi nüzulü Ebu Cehil'in oğlu İkrime hazretleridir»* der. İkrime, Medine'de yürüdüğü bir sırada bir topluluk «İkrime bu ümmetin Firavunun oğludur» dedi. Bu sözü işiten İkrime bundan rahatsız oldu. Rasûlullah'a şikâyette bulundu, onun üzerine bu ayet nazil oldu. (1)

«Umulur ki alaya alınanlar Allah katında alaya alanlardan daha hayırlıdır». Zira hadiste varid olduğu gibi saçı sakalı birbirine

(1) Kurtubi, Ahkam'ul-Kur'an, cilt: 16, sh: 324, vd.

karışmış, toz, gubar içine gömülmüş iki çaput giyen ve insanların gözünde hiçbir kıymet taşımayan nice kişiler vardır ki Allah'a yemin verirse Allah onu yemininde doğru çıkarır. Mümkündür ki, ayetin mânâsı bir kısmınızın diğer bir kısmınızı tahkir etmemesi için ikazdır. Çünkü tahkire uğrayan kişi aziz, tahkir eden de zelil olabilir. Şair şöyle diyor: *«Fakiri tahfif, tahkir etme. Olabilir ki sen bir gün eğilirsin, zaman da onu yükseltir».*

«Kavm», erkekler cemaati demektir. Bunun için Cenab-ı Hak hemen bunun akabinde *«Mümin kadınlar da mümin kadınlarla istihza etmesin»* buyurmuştur. Kavm kelimesi ya mastardır ve erkek cemaati için kullanılmıştır. Veya kaim kelimesinin ismi cemidir. Bazıları *«Bu kelime cemidir»* deyip bununla lugavi mânâyı kastetmiştir. Kavmin sadece erkekler için kullanılması emirleri sevk ve idare etmenin erkeklere ait bir vazife olmasındandır. Nitekim Cenab-ı Hak başka bir ayette *«Erkekler kadınlar üzerinde kavvamdırlar» buyurmuştur.* Bazen kavm kelimesinden erkek ve kadınların hepsi kastedilmiş olabilir: Ad Kavmi, Firavun kavmi gibi.

Ayet metnindeki *«Nisa»*dan maksat kadındır. Bu kelime nisvan ve nisvet kelimeleri gibi mer'et (kadın) lâfzının çoğulu olarak geliyor. Cenab-ı Hak gerek erkekler, gerekse kadınlar hususunda cem'e delâlet eden tabirleri kullanmıştır. Bir erkek diğer erkeği, bir kadın da diğer kadını alaya almasın, tarzında bir şey söylememiştir. Halbuki en genel ve en kapsayıcı olan asıl da bu idi. Zira çoğu kez suhriyye (maskaralık) insan topluluklarında olur. Suhriyye'den lezzet alanlar ve ondan elem duyan nice kimseler vardır. Yani alay eden birkaç kişi alay edilen de birkaç kişidir.

«Nefislerinizi ayıplamayın» tabirinden maksat, bir müslümanın diğerini ayıplamamasıdır. Yani birbirinizi ayıplamayınız. Çün-

kü müslümanlar bir tek nefis gibidirler. Birbirlerini ayıplayanlar sanki kendi nefislerini ayıplamışlardır.

«*Enfus*» kelimesi cins yerine kullanılmıştır. Nitekim «*Andolsun, size nefislerinizden bir rasûl geldi*» buyurulmuştur. Başka bir ayette «*Sakın nefislerinizi öldürmeyin*» denilmiştir.

«*Birbirinizi ayıplamayın*» yasağı daha önceki yasaktan farklıdır. Her ne kadar bu iki yasak müminlere mahsus ise de. Çünkü suhriyye, güldürücü bir tarzda başkalarının yanında kişiyi hakir görmektir. «*Lemz*» ise şahsın ayıplarına dikkat çekmektir. İster güldürücü şekilde olsun, ister olmasın. İster başkalarının yanında olsun, ister olmasın.

BİR MÜMİNE KÖTÜ LAKAP TAKMAK HARAMDIR

«*Tenâbezû*, fiili nebeze kökünden gelir ve lakab demektir. Cemi enbaz'dır. Yani birbirinizi lakablandırmayın, birbirinizi lakabla çağırmayın. Birbirinizi kötü lakaplarla isimlendirmeyin, birbirinize kötü lakab takmayın!

Hasan ve Mücahid şöyle derler: «*Müslüman olduktan sonra kişi «Ey yahudi, Ey Nasrani gibi» küfrüyle ayıplanıyordu. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu*».

Katade ve Ebu'l-Aliye, İkrime'den şöyle rivayet ediyorlar: «*Birbirinizi lakaplarla çağırmayın*» *ifadesinin mânâsı kişinin başkasına ey fasık, ey münafık gibi kötü lakablarla seslenmesinin yasaklamasıdır.*»

Kişiye müslüman olduktan ve tevbe ettikten sonra kâfir ve-

ya zani demek, yapılan isimlendirmenin en çirkini ve en kötüsüdür.

«Kim kardeşini lakablandırırsa, onunla devamlı olarak istihza ederse, o fasıktır». Sahih'de *«Kim kardeşine «ey kâfir» derse mutlaka küfür sıfatı bu ikisinden birisine isabet etmiş olur. Eğer söylediği gibiyse muhatab, aksi takdirde konuşan kâfir olur.»*

Burada genel kaide şudur: Kendisiyle çağrıldığında hoşuna gitmeyecek bir şeyle, kişiye eziyet vermek maksadıyla lakap takılması doğru değildir.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اجْتَنِبُوْا كَثِيْرًا مِّنَ الظَّنِّ ۖ اِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ اِثْمٌ وَّلَا تَجَسَّسُوْا
وَلَا يَغْتَبْ بَّعْضُكُمْ بَعْضًا ۭ اَيُحِبُّ اَحَدُكُمْ اَنْ يَّاْكُلَ لَحْمَ
اَخِيْهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوْهُ ۭ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ رَّحِيْمٌ ﴿١٢﴾
يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّا خَلَقْنٰكُمْ مِّنْ ذَكَرٍ وَّاُنْثٰى وَجَعَلْنٰكُمْ
شُعُوْبًا وَّقَبَاۗىِٕلَ لِتَعَارَفُوْا ۭ اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰىكُمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ
عَلِيْمٌ خَبِيْرٌ ﴿١٣﴾ قَالَتِ الْاَعْرَابُ اٰمَنَّا ۭ قُلْ لَّمْ تُؤْمِنُوْا وَلٰكِنْ قُوْلُوْٓا
اَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْاِيْمَانُ فِيْ قُلُوْبِكُمْ ۭ وَاِنْ تُطِيْعُوا اللّٰهَ
وَرَسُوْلَهٗ لَا يَلِتْكُمْ مِّنْ اَعْمَالِكُمْ شَيْـــًٔا ۭ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿١٤﴾
اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ ثُمَّ لَمْ
يَرْتَابُوْا وَجٰهَدُوْا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۭ
اُولٰۗىِٕكَ هُمُ الصّٰدِقُوْنَ ﴿١٥﴾ قُلْ اَتُعَلِّمُوْنَ اللّٰهَ بِدِيْنِكُمْ ۭ وَاللّٰهُ
يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۭ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿١٦﴾
يَمُنُّوْنَ عَلَيْكَ اَنْ اَسْلَمُوْا ۭ قُلْ لَّا تَمُنُّوْا عَلَيَّ اِسْلَامَكُمْ ۚ بَلِ اللّٰهُ
يَمُنُّ عَلَيْكُمْ اَنْ هَدٰىكُمْ لِلْاِيْمَانِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿١٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ
يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ وَاللّٰهُ بَصِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿١٨﴾

12 — Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı vardır ki günahtır. Sakın tecessüs etmeyin. Bir kısmınız diğer kısmınızın gıybetinde bulunmasın. Sizden biri, ölü kardeşinin etini yemeği sever mi? Bundan hemen iğrendiniz (değil mi)? Allah(ın azabın)dan sakının. Kuşkusuz ki Allah tevbeyi çok kabul edendir, (müminleri) esirgeyendir.

13 — Ey insanlar' Sizi bir dişi ve bir erkekten yarattık ve sizi aşiretler ve kabileler haline getirdik ki tanışasınız. Elbette Allah indinde makbul olanınız Allah'tan ençok çekinenizdir. Allah her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olandır.

14 — Ey Rasûlüm! Bedeviler «inandık» dediler. De ki: «Siz inanmadınız. Lâkin «müslüman olduk» deyin. Henüz iman kalplerinize girmedi. Eğer Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederseniz (Allah) yaptıklarınızdan hiçbir şeyi eksiltmez. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

15 — Kuşkusuz ki müminler ancak Allah'a ve Rasûlü'ne iman eden, ondan sonra da şüpheye düşmeyen, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla savaşanlardır. İşte doğru olanlar onlardır.

16 — (Ey Rasûlüm!) De ki: «Siz dininizi Allah'a mı öğretiyorsunuz? Oysa Allah göklerde olanları da bilir, yerde olanları da. Allah her şeyi hakkıyla bilendir».

17 — (Ey Rasûlüm!) Onlar İslâm'a girdikleri için sana minnet ediyorlar. De ki: «Müslüman olmanızı benim başıma kakmayın. Aksine sizi imana ilettiği için Allah size minnet eder. Eğer doğrulardan iseniz.

18 — Muhakkak ki Allah göklerin ve yerin gaybını bilir. Allah yapmakta olduklarınızı görmektedir!

(12-18) *«Ey iman edenler! Zannın çoğundan...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Bazılarına göre bu ayet Rasûl-ü Ekrem'in sahabilerinden iki kişi hakkında nazil olmuştur. Onlar arkadaşlarının gıybetinde bulunuyorlardı. Şöyle ki: Rasûl-ü Ekrem her seferde muhtaç bir kişiyi iki zengine katardı. O da onlara hizmet eder ve mallarından istifade ederdi. Selman Farisi'yi de iki kişiye katmıştı. Selman konağa vardığında uykusu geldi ve uyudu. Onlara herhangi bir şey hazırlamadı. Onlar geldiğinde baktılar ki ne yemek ne de katık var. Hz. Selman'a *«Git, bizim için Peygamber'den yiyecek ve katık iste»* dediler. Hz. Selman Rasûl-ü Ekrem'e geldi. Peygamber ona *«Usame bin Zeyd'e git. Eğer yanında fazla yemek varsa sana versin»* buyurdu. «Usame, Rasûl-ü Ekrem'in haznedarı idi». Selman, Usame'ye gitti. Usame: *«Benim yanımda bir şey yok»* dedi. Dönüp gelerek durumu onlara haber verdi. Onlar da Selman'a *«Usame'nin yanında bir şey varsa da cimrilik yapıp, bize vermemiştir»* dediler. Sonra Selman'ı sahabilerden bir gruba gönderdiler. Onların yanında da bir şey yoktu. Bunun üzerine: *«Eğer biz Selman'ı Medine'de bulunan Sümeyha kuyusuna göndersek, onun suyu bile çekilir»* dediler.

Sonra merak edip, Usame'nin yanında bir şey olup olmadığını araştırmaya başladılar. Rasûl-ü Ekrem onları görünce: *«Ne oluyor ki, sizin ağzınızda etin yeşilliğini görüyorum»* dedi. Onlar: *«Ey*

Allah'ın Peygamberi! Biz bugün ne et ne de başka bir şey yedik» dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber: *«Siz sabahtan beri Selman ve Usame'nin etini yiyorsunuz»* buyurdu ve bunun üzerine bu ayeti celile nazil oldu. (Sa'lebi)

Sahih-i Müslim ve Buhari'de Ebu Hureyre'den şöyle rivayet ediliyor: *«Zandan sakının. Kesinlikle zan sözün en yalanıdır. Tahassus ve tecessüs etmeyin. Birbirinize kötü lakab takmayın. Birbirinizi kıskanmayın, birbirinize buğzetmeyin. Birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları kardeş olun».*

Her zan konusunda ihtiyatla davranılsın ve bu zannın hangi kabilden olduğu bilinsin diye *«Kesiren»* kelimesi nekre getirilmiştir. Çünkü zannın bir kısmının peşinden gitmek mübahtır. Maişet emirlerinde olan zan gibi. Bir kısmı ise vacibtir. Mesela ameller hakkında kesin delil olmadığı yerdeki zan kesin bir delille sabit olmayan vaciblerdeki zan ve Allah hakkındaki hüsnü zan gibi.

Zannın bir kısmı da haramdır. Mesela inançlarda, peygamberlerle ilgili meselelerdeki zan gibi. Kesin delile ters düşen zan ve müminler hakkındaki suizan haramdır.

Cenab-ı Hak, Müslümanın kanını ve namusunu ve hakkında kötü zan beslenmesini haram kılmıştır. Aişe validemiz merfu olarak şu hadisi rivayet ediyor: *«Kim kardeşi hakkında kötü zanda bulunursa, Allah hakkında kötü zanda bulunmuştur. Çünkü Cenab-ı Hak «Zannın çoğundan sakınınız» buyurmuştur».* (1)

«Tecessüs etmeyiniz»; yani zahire yapışın. Müslümanların ayıplarını araştırmayın. Hiçbiriniz bir müslüman kardeşinin ayıbını araştırmasın. Allah, kardeşinizin ayıbını örttükten sonra onu açığa çıkarmaya gayret etmeyin!

(1) Kurtubi, Ahkam'ul-Kur'an, cilt: 16, sh: 331, 332. Alusi, Ruh'ul-Meani, cilt: 26, sh: 156.

GIYBET

«Sakın birbirinizi gıybet etmeyin» ayeti gıybeti yasaklayan bir ayettir. Gıybet, kişide bulunan sıfatlarla onu zikretmendir. Eğer bunlar onda bulunmazsa o zaman bu iftira olur. Gıybetin mânâsı, Sahihi Müslim'de Ebu Hüreyre'den gelen şu hadisle sabit olmuştur: Hz. Peygamber: *«Gıybetin ne olduğunu bilir misiniz?»* diye sorunca, Sahabe: *«Allah ve Rasûlü daha iyi bilir.»* dediler. Bunun üzerine Rasûl-ü Ekrem: *«Senin din kardeşini onun hoşuna gitmeyeceği bir şeyle zikretmendir»* buyurur. Sahabe: *«Eğer benim söylediklerim kardeşimde varsa yine de bu gıybet olur mu ya Rasûlallah?»* dediler. Hz. Peygamber (s.a.v) de: *«Eğer senin söylediğin şeyler kişide varsa sen onun gıybetini yapmış olursun. Eğer yoksa, ona iftira atmış olursun»* buyurdular.

Bazıları gıybet için kısa ve veciz bir tarif yapmıştır. *«Zikr'ul-Aybı bi Zehr'il-Gaybi»*. Yani kişinin olmadığı bir zamanda onun ayıplarını zikretmek gıybettir.

Hasan Basri *«Gıybette üç vecih vardır. Hepsi de Cenab-ı Hak'kın Kitabı'ndadır: Gıybet, iftira, buhtan»* diyor. Gıybet, müslüman kardeşinde bulunan kusurları söylemendir. İlk (İftira) müslüman kardeşin hakkında kulağına geleni söylemen, Buhtan ise onda olmayan şeyleri söylemendir.

Şube'den şöyle rivayet ediliyor: Bana Muaviye bin Urve şöyle dedi: *«Eğer eli, ayağı kesik bir kişi senin yanından geçse sen de «Bunun eli ayağı kesiktir» desen bu gıybet olur».*

Şu'be diyor ki *«Ben bu hadiseyi Ebu İshak'a söyledim. O da Muaviye bin Urve için doğru söylemiştir dedi».*

Alimler eskiden beri *«Eğer sözlerden kişinin aybı kastedilirse bu gıybet olur»* şeklinde ittifak etmişlerdir.

Hasan Basri'den şöyle rivayet ediliyor: *«Üç kişi vardır ki onların hürmeti yoktur 1 — Hevai nefsine tabi olan kişi, 2 — Alenen fasık olan, 3 — Zalim bir idareci».*

Hasan Basri , Haccac-ı Zalim öldüğü zaman şöyle demiştir: *«Ya Rabbi! O'nu öldürdün. Onun sünnetini veya çirkinliklerini de bizden kaldır. Çünkü o bize kör ve tepegöz olarak geldi. Elini uzatıyordu, parmakları kısaydı. Allah yolundan hiçbir toz ve tere katılmadı. Saçını tarıyor, yolda gururla yürüyordu. Minbere çıkıyor, namazı kaçıracak kadar fuzuli konuşmalar yapıyordu. Ne Allah'tan korkar, ne de insanlardan haya ederdi. Onun üstünde Allah, altında da yüzbin veya daha fazla yardımcıları vardı. Hiç kimse ona 'Ey kişi! namaz geçiyor' şeklinde cesaretle seslenemezdi».*

Hakim'e hakkını ispat etmek için *«falan adam bana zulmetti, malımı aldı. Beni öfkelendirdi, bana ihanet etti»* gibi sözler gıybet olamaz. Rasûl-ü Ekrem'in *«Hak sahibinin söz söylemeye hakkı vardır»* şeklinde bir hadisi vardır.

İNSANLARIN KABİLE VE BOYLARA AYRILMASININ HİKMETİ

(13) *«Ey insanlar! Biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık...»*

Bu Ayetin Tefsiri

*«Erkek»*den maksat Hz. Adem, *«Dişi»*den maksat ta Hz. Havva'dır. Bu ayet Ebu Hind hakkında nazil olmuştur.

Ebu Davud, Merasil'inde Zühri tarıkıyla şöyle rivayet ediyor: *«Rasûlullah Beni Beyat Kabilesi kadınlarından birini Hind'le evlendirmeyi isteyince Rasûl-ü Ekrem'e şöyle dediler: «Biz kızlarımızı mevalimizle (aramızda söz olan veyahut da bizim azadlımız*

sayılan kişilerle) evlendirmeyiz». Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu ayeti indirdi. Zühri der ki: *«Bu ayet özel olarak Ebu Hind hakkında nazil oldu».* Bazıları da *«Sabit bin Kays bin Şemmas hakkında nazil oldu»* demişlerdir. Bu ayet onun, kendisine oturmak için yer vermeyen kişi hakkında *«Falan kadının oğlu»* demesi, o kişiye tan etmesi hakkında nazil olmuştur. Rasûl-ü Ekrem: *«Kimdir o adamın annesinin bahsini yapan?»* diye sordu. Sabit: *«Bendim, ey Allah'ın Rasûlü»* dedi. Rasûl-ü Ekrem: *«Ey Sabit! Kavminin yüzüne bak»* dedi. Sabit baktı. Hz. Peygamber: *«Ne gördün?»* diye sordu. Sabit: *«Beyaz, siyah ve kırmızı gördüm»* dedi. Rasûl-ü Ekrem: *«Sen ancak takva ile onlardan üstün olabilirsin»* buyurdu ve bu ayet Sabit ve bu hadise hakkında nazil oldu.

İbn Abbas, ayetin sebebi nüzûlü hakkında şunları söyler: *«Mekke fethinde Hz. Peygamber Bilal'e: «Kabe'nin üzerine çık ve ezan oku» dedi. O da ezan okudu. Anneb bin Esid bin Ebi'l-As: «Hamd o Allah'a olsun ki, babamın canını aldı da bu günü görmedi» dedi. Haris bin Hişam: «Muhammed bu siyah kartaldan başkasını müezzin olarak bulamadı mı?» dedi.*

Süheyl bin Amr: «Eğer Allah bir şeyi irade ederse onu değiştirir» dedi.

Ebu Süfyan: Ben bir şey söyleyemem. Göklerin Rabbi'nin beni Muhammed'e ihbar etmesinden korkarım» dedi. Böylece Cebrail gelerek onların sözlerini peygambere haber verdi. Rasûl-ü Ekrem onları çağırdı. O sözleri kendilerinden sordu. Onlar da ikrar ettiler. Bunun üzerine bu ayeti celile nazil oldu»

Ayet onları ata ve ecdadıyla iftihar etmekten menetmiştir. Malların çokluğuyla iftiharı, fakirleri hakir görmeyi yasaklamaktadır. Çünkü şerefin, üstünlüğün kaynağı, ölçüsü takvadır. İnsanların hepsi Adem ve Havva'dan gelmektedir. Fazilet ise takva iledir.

Tirmizi, İbn Ömer'den şöyle rivayet eder:

Hz. Peygamber, Mekke'de hutbe okuyarak şöyle dedi: *«Ey insanlar! Kesinlikle Allah sizden cahiliye ayıbını, arını gidermiştir. Atalarınızla övünmeyi menetmiştir. İnsan iki gruptan ibarettir: 1 — Muttaki, Allah katında şerefli kişidir. 2 — Şaki, Allah katında kıymetsiz kişidir. İnsanların hepsi Adem'in oğullarıdır. Allah Adem'i topraktan yaratmıştır».* Hz. Peygamber sonra bu ayeti okudu.

«Birbirinizi tanımanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık» cümlesindeki, *«Şuub»* kelimesi kabilelerin başları demektir: Rebia, Mudar, Evs, Hazrec gibi. Tekili *«Şa'b»*dır. Onlara *«Şuub»* denilmesi bir kökten dallanmaları ve bir kökten bir araya gelmeleri sebebiyledir. Tıpkı ağacın dalları gibi. Cevheri *«Şuub, Arap ve Acem kabilelerinden dallananlardır. Cemi Şuub gelir»* diyor. Şuubiye bir fırkadır ve arabı acemden üstün görmemektir.

«Şuublardan bir kişi müslüman oldu» sözüne gelince, burada şuub acem mânâsınadır. *«Şuub»* büyük kabileye denilir. Bu, kendisine nisbet edilen kabilenin atasıdır. Yani kabileleri birbirlerine bitiştirir.

İbn Abbas *«Şuub cumhur demektir. Mudar gibi»* der. *«Kabail»*, kabilenin çoğuludur. O da uyruklar demektir. Yani o kabileden ayrılan diğer kabileler. Mücahid, *«Şuub, nesebten uzaklaşan kişilerdir»* diyor. Kabile ondan daha biraz yakındır.

Taberi'nin naklettiğine göre Salim, Ebu Cahd'dan şöyle rivayet ediyor: *«Ensardan bir kişi evlendi. Fakat kadın, soyu temiz değil diye kınandı. Kişi de «Ben onun soyuyla evlenmedim, onu, dini ve ahlâkı sebebiyle aldım» dedi. Rasûl-ü Ekrem de «Sen Hacib bin Zürare'nin ailesinden değilsen, bu sana bir zarar vermez» buyurdu ve şöyle devam etti: «Kesinlikle Allah İslâm'ı getirdi ve*

onunla hasisliği kaldırdı. Eksiği tamamladı. Onunla kınanmayı götürdü. Müslümanın üzerinde kınanma yoktur. Kınanma ancak cahiliye döneminin kınanmasıdır».

Abdullah, Malik'in bu ayeti delil göstererek şöyle dediğini rivayet ediyor: *«Mevali (Acem), Arap bir kadınla evlenebilir»* Ebu Hanife ve Şafii *«Evlenmekte soy ve mal (zenginlik) dikkate alınır. Soyda da, malda da eşit olacaklardır»* derler.

«Bedeviler dediler» diye başlayan 14. ayet Beni Esed bin Huzeyme göçebeleri hakkında nazil olmuştur. Kıtlık bir senede Peygamber'e gelerek *«Lailâhe illallah Muhammedun Resûlüllah»* dediler. Fakat kalplerinde mümin değildiler. Medine'nin yollarını pisliklerle kirlettiler, ifsad ettiler. Eşyaları alarak pahalılık yaptılar. Allah'ın Peygamberi'ne *«Sana ağırlıklar ve çoluk-çocukla geldik. Falan kabile gibi sana savaş açmayacağız. Bize de sadaka ver»* dediler. Ve böylece müslüman olmalarını Hz. Peygamber için adeta bir minnet saymaya çabaladılar. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu ayeti indirdi.

İbn Abbas ise der ki: *«Bu ayet hicret etmeden önce muhacir ismini almak isteyen bedeviler hakkında nazil oldu. Cenab-ı Hak onların muhacir değil, bedevi olduklarını bildirdi.»* Kısaca bu ayet, birtakım bedevilere mahsusen inmiştir. Çünkü onların içinde Allah'a, Ahiret Günü'ne iman edenler vardı.

«Lâkin, «Biz müsülman olduk deyin». cümlesinin mânâsı, biz ölümden ve esir edilmekten korkarak teslim olduk, demektir. Bu, münafıkların özelliğidir. Çünkü onlar zahiren müslüman olmuşlar fakat kalpleri iman etmemiştir. İmanın hakikati kalbin tasdikidir. İslâm ise Rasûlüllah'ın getirdiğini zahiren kabul etmektir. Zahiren müslüman gözükmeleri onları, kanlarının akıtılmasından korur.

Müminler Allah ve Rasûlü'ne iman edip de şüpheye düşmeyen (peygamberi tasdik eden, şüpheye düşmeyen ve tasdiklerini cihad ve salih ameller yapmakla tahakuk ettiren) kimselerdir. *«İşte onlar doğruların ta kendileridir»*. Yoksa ölüm korkusundan ve mal ümidiyle müslüman olan kimseler değillerdir.

Bu ayet geldiğinde Bedeviler yemin ederek *«Biz iç alemimizde de müslümanız»* dediler. Fakat bu hususta da yalan söylediler. Bunun üzerine *«De ki: Siz Allah'a dininizi mi öğreteceksiniz? Oysa Allah göklerde ve yerde olanları bilir. Allah her şeyi bilendir»* ayeti nazil oldu.

«Kuşkusuz Allah göklerin ve yerin gaybını (Onlarda gayb olanları) bilir. Ve Allah gerek gizlice gerek açıkta işlediğinizi görmektedir. Sizin içinizdekiler Allah'a nasıl gizli kalabilir?»

HUCÛRÂT SURESİ'NİN SONU

KAF SÛRESİ

Sûre: 50

Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur. 45 ayettir.

Bu sureye aynı zamanda *«El-Basıkat Suresi»* de denir. Cumhur bu surenin mutlak olarak Mekki olduğunu söyler. *«Tahrir»* adlı eserde İbn Abbas ve Katade'den gelen rivayete göre *«Andolsun, biz gökleri ve yeri yarattık»* ayeti müstesnadır, çünkü bu sure Mekki'dir. Bu ayet Medeni'dir ve yahudiler hakkında nazil olmuştur.

Bu surenin ayetleri icmaa göre 45'dir.

Cenab-ı Hak Hucurat Suresi'nin sonunda bedevilerin imanının hakiki iman olmadığına işaret etmiştir ve bunun zımnında peygamberliğin ve haşrın inkârı bahis konusudur. Onun için bu sure peygamberliğin ve haşrın inkârı ile ilgili konularla açılmıştır. Rasûl-ü Ekrem çoğu zaman bu sureyi sabah namazında okuyordu. Nitekim bu husus Müslim'de ve başka hadislerde Cabir bin Semurre'den rivayet edilmtştir. İbn Mace'nin Kutbe bin Malik'ten rivayet ettiğine göre Rasûl-ü Ekrem sabah namazının birinci rekâtında Kaf Suresi'ni okurdu.

Ahmed, Müslim, Ebu Davud, İbn Mace, Tirmizi ve Neseî Ebu Akil el-Leysi'den şöyle rivayet ediyorlar: *«Rasûl-ü Ekrem bayram gününde Kaf Suresi'yle Kamer Suresi'ni okuyordu.»*

Beyhaki ve İbn Mace, Ümmü Hişam binti Harise'den şöyle rivayet ediyorlar: *«Ben Kaf Suresi'ni Peygamber'in ağzından dinledim. Onu her cuma günü minberde hutbe okuduğu zaman okuyordu.»*

İbn Merduveyh'in hadisinde merfu olarak şöyle rivayet ediliyor: *«Kaf Suresi'ni öğrenin.»* Bütün bunlar bu surenin büyük surelerden biri olduğuna delâlet eder.

Bu surenin kelimeleri 357, harfleri ise 4094'tür.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

قٓ ۚ وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ ۝١ بَلْ عَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ فَقَالَ الْكَافِرُونَ
هَٰذَا شَيْءٌ عَجِيبٌ ۝٢ أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ۖ ذَٰلِكَ رَجْعٌ بَعِيدٌ ۝٣ قَدْ عَلِمْنَا
مَا تَنْقُصُ الْأَرْضُ مِنْهُمْ ۖ وَعِنْدَنَا كِتَابٌ حَفِيظٌ ۝٤ بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ
لَمَّا جَاءَهُمْ فَهُمْ فِي أَمْرٍ مَرِيجٍ ۝٥ أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ
بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ ۝٦ وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا
فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ۝٧ تَبْصِرَةً وَذِكْرَىٰ
لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ ۝٨ وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُبَارَكًا
فَأَنْبَتْنَا بِهِ جَنَّاتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِ ۝٩ وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لَهَا طَلْعٌ نَضِيدٌ ۝١٠
رِزْقًا لِلْعِبَادِ ۖ وَأَحْيَيْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا ۚ كَذَٰلِكَ الْخُرُوجُ ۝١١ كَذَّبَتْ
قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَأَصْحَابُ الرَّسِّ وَثَمُودُ ۝١٢ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ وَإِخْوَانُ
لُوطٍ ۝١٣ وَأَصْحَابُ الْأَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ ۚ كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ
وَعِيدِ ۝١٤ أَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ ۚ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ۝١٥

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Kaf. Şerefli Kur'an'a yemin olsun ki,

2 — İçlerinden bir uyarıcı (peygamber) gelmesine şaştılar da o kâfirler «Bu acaip bir şeydir» dediler.

3 — «Biz öldüğümüz ve toprak olduğumuz zaman mı (haşredileceğiz)? Bu uzak bir dönüştür».

4 — Biz yerin onlar(ın cesetlerin)dan neleri eksilttiğini kesinlikle bilmekteyiz. Yanımızda (bütün şeyleri) zapt ve tesbit eden bir kitap vardır.

5 — Hayır! Onlar, kendilerine hak gelince onu yalan saydılar. Artık onlar kargaşa içindedirler.

6 — Üstlerindeki göğe bakmazlar mı ki onu nasıl bina ettik ve süsledik? Onda hiçbir yarık da yoktur.

7 — Yeryüzüne de (dikkat etmezler mi?). Onu nasıl yaydık, ona sarsılmaz dağlar çaktık ve onda göz alıcı, iç açıcı her çiftten bitirdik?

8 — (Bunların tamamı) Allah'a yönelen her kulun gönül gözünü açmak ve ibret vermek içindir.

9 — Gökten bereketli bir su indirdik. O su ile bahçeler ve biçilecek daneli ekinler bitirdik.

10 — Tomurcukları birbiri üstünde bulunan ve boylu hurma ağaçlarını da (o suyla yetiştirdik).

11 — (Bunların tamamı) kullara rızık olmak üzere yapılmıştır. Onunla ölü bir bölgeyi de diriltmişizdir. İşte (kabirden) çıkış da böyledir.

12 — Onlardan (Mekkelilerden) önce Nuh kavmi, Ress halkı ve Semud kavmi de (peygamberlerini) yalanlamıştı.

13 — Âd, Firavun, Lut'un kardeşleri de (yalanlamıştı).

14 — Eyke halkı ve Tubba kavmi de, (evet bütün bunlar) peygamberleri yalanladılar. Böylece tehdidim üzerlerine hak oldu.

15 — Biz ilk defa yaratmada yanılıp acz mi gösterdik ki (yeniden yaratmada aciz kalalım). Hayır, onlar yeni bir yaratılıştan şüphe içindedirler.

(1-15) *«Kaf. Şerefli Kur'an'a yemin olsun ki...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

İbn Abbas *«Kaf yemindir»* demiştir. Bazıları surenin ismi, bazıları Allah'ın isimlerinden, bazıları da Kur'an'ın isimlerinden biri olduğunu söylemiştir.

«El-Mecid» şerefli, diğer kitaplardan şeref yönünden üstün olan demektir. Veya el-Mecid, Cenab-ı Hak'kın Esmaı Hüsna'sından bir isimdir. Zira Kur'an O'nun kelâmıdır. Veya onun mânâlarını bilerek tatbik eden bir insan tarafından övüldüğü için Kur'an'a El-Mecid ismi verilmiştir. Tefsir alimleri bu yeminin cevabında ihtilaf etmişlerdir. Bazılarına göre cevap mukadderdir! Yani Kur'an-ı Mecid'e and ederim ki Kıyamet'te haşre gönderileceksiniz! Bazılarına göre, *«Bel Acibu»*, bazılarına göre de *«Kad alimna»* cümleleri, cevaplardır.

İkinci ayet, adaletinde, emniyyetinde, doğruluğunda zerre kadar şüphe olmayan, sadece kendilerinden olan bir uyarıcının peygamber olarak gönderilmesinden hayret etmelerini şiddetle kınamakta ve reddetmektedir.

«Acib» kendisinden hayret edilen durum demektir. Uzak dönüşten maksat, onun muhal olmasıdır. Kâfirler ölümden sonra diriltilip haşre gönderileceklerine inanmıyorlardı.

YERİN BİZİ EKSİLTMESİ

«*Yerin onlardan eksilmesi*»nden maksat, cesetlerinden yemesidir. Yani, «*Yerin onların cesetlerinden ne kadar yediği bizim malumumuzdur. Öyleyse onları yeniden haşre göndermek bize kolaydır.*»

Sahih bir hadiste «*İnsanoğlunun bütün bedenini toprak yer. Ancak kuyruk sokumu müstesnadır. İnsan oradan yaratıldı ve oradan terkib edilecektir*» denilmektedir.

TOPRAĞA YEMELERİ HARAM KILINANLAR

Bazı hadislerde ifade edldiğine göre peygamberlerin, velilerin, şehitlerin cesetlerini toprak yemez. Cenab-ı Hak toprağa onların cesetlerini yemeyi haram kılmıştır.

Süddi'ye göre «Eksiltme» burada ölüm mânâsınadır. Cenab-ı Hak«*Biz onlardan kimin öleceğini, kimin kalacağını biliriz*» demektedir. Çünkü ölen kimse defnedilir. Sanki yeryüzü insanlradan bir kişiyi eksiltmiş gibi olur.

İbn Abbas «*Bundan maksat müşriklerden ayrılarak İslâm-a giren kimsedir*» der.

«*Hıfzeden kitab*»tan maksat Levh-i Mahfuz'dur. «*Hafîz*» kelimesi, bu takdirde mahfuz mânâsına gelir. Zira o, şeytanların karıştırmasından korunmuş ve hıfzedilmiştir. Veya orada her şey zaptedilmiştir. Bazıları «*Hafiz, hafız (koruyucu) mânâsına gelir*» demişlerdir. O zaman «*Hafız Kitab*»tan maksat onların adedlerini ve isimlerini zapteden kitap demek olur.

Bazıları «*Kitab burada ilim ve saymaktan kinayedir*» demiştir.

«*Hayır, onlar hakkı yalanladılar*» cümlesindeki hak'tan mak-

sat Kur'an'dır. Sâ'lebi böyle demiştir. Bazıları *«Hak'tan maksat İslâm»*, bazıları da *«Hz. Muhammed'dir»* demişlerdir.

«Merîc» kelimesi karışık demektir. Katade *«İhtilâflı»* demek olduğunu söylerken, Hasan Basri *«Birbirine karışmış mânâsına gelir»* demiştir.

«Furuc» kelimesi ferc'in çoğuludur ve yarık demektir. Yani, göklerde herhangi bir tefavut, ihtilaf, yırtık göremezler!

Ayet metnindeki *«Zevc»* kelimesi nev', çeşit demektir. *«Behic»* ise bakanları sevindirecek şekildeki güzeldir

*«Munib bir kul»*dan maksat Allah'a dönüş yapmış, Allah'ın kudretini düşünen kul demektir. *«Mübarek su»dan* maksat, bereketi çok olan yağmurdur.

«Hasid» kelimesinden maksat, biçilip yenilen her nesnedir. Dahhak *«Hasid'den maksat buğday ve arpa daneleridir»* der. Bazıları da *«Biçilen, azık edinilen darı ve pirinç gibi daneler buna dahildir»* demişlerdir.

«Basikat» kelimesi uzun mânâsınadır. Katade *«Bu kelime ile uzunlukta dosdoğru olmak kastedlimektedir»* diyor. Said bin Cübeyr *«Musavidirler demektir»* diyor.

«Çıkış da böyledir» cümlesindeki *«çıkış»*tan maksat, kabirlerden çıkıştır. Yani Allah bu ölü toprağı, yağmur indirmek suretiyle dirilttiği gibi kabirleri de açarak insanları oradan çıkaracak, ölümden sonra onları diriltecektir.

Ayet metnindeki *«lebs»* kelimesi hayret ve şaşkınlık demektir. Hayır! Onlar yeni yaradılış sebebiyle hayret ve şaşkınlık içerisindedirler. Kimi tasdik eder, kimi yalanlar.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهٖ نَفْسُهٗ ۚ وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ
مِنْ حَبْلِ الْوَرِيْدِ ﴿١٦﴾ اِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيٰنِ عَنِ الْيَمِيْنِ وَعَنِ الشِّمَالِ
قَعِيْدٌ ﴿١٧﴾ مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ اِلَّا لَدَيْهِ رَقِيْبٌ عَتِيْدٌ ﴿١٨﴾ وَجَآءَتْ سَكْرَةُ
الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ۭ ذٰلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيْدُ ﴿١٩﴾ وَنُفِخَ فِي الصُّوْرِ ۭ
ذٰلِكَ يَوْمُ الْوَعِيْدِ ﴿٢٠﴾ وَجَآءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّعَهَا سَآئِقٌ وَّشَهِيْدٌ ﴿٢١﴾ لَقَدْ كُنْتَ فِيْ
غَفْلَةٍ مِّنْ هٰذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَآءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيْدٌ ﴿٢٢﴾ وَقَالَ
قَرِيْنُهٗ هٰذَا مَا لَدَيَّ عَتِيْدٌ ﴿٢٣﴾ اَلْقِيَا فِيْ جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيْدٍ ﴿٢٤﴾
مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُّرِيْبِ ۙ ﴿٢٥﴾ اَلَّذِيْ جَعَلَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ
فَاَلْقِيٰهُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيْدِ ﴿٢٦﴾ قَالَ قَرِيْنُهٗ رَبَّنَا مَآ اَطْغَيْتُهٗ
وَلٰكِنْ كَانَ فِيْ ضَلٰلٍۢ بَعِيْدٍ ﴿٢٧﴾ قَالَ لَا تَخْتَصِمُوْا لَدَيَّ وَقَدْ قَدَّمْتُ
اِلَيْكُمْ بِالْوَعِيْدِ ﴿٢٨﴾ مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَمَآ اَنَا بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ﴿٢٩﴾
يَوْمَ نَقُوْلُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَاْتِ وَتَقُوْلُ هَلْ مِنْ مَّزِيْدٍ ﴿٣٠﴾ وَاُزْلِفَتِ
الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِيْنَ غَيْرَ بَعِيْدٍ ﴿٣١﴾ هٰذَا مَا تُوْعَدُوْنَ لِكُلِّ اَوَّابٍ حَفِيْظٍ ﴿٣٢﴾
مَّنْ خَشِيَ الرَّحْمٰنَ بِالْغَيْبِ وَجَآءَ بِقَلْبٍ مُّنِيْبِ ﴿٣٣﴾ ادْخُلُوْهَا بِسَلٰمٍ ۭ
ذٰلِكَ يَوْمُ الْخُلُوْدِ ﴿٣٤﴾ لَهُمْ مَّا يَشَآءُوْنَ فِيْهَا وَلَدَيْنَا مَزِيْدٌ ﴿٣٥﴾

16 — Andolsun ki insanı biz yarattık. Nefsinin ona ne vesveseler verdiğini biliriz. Biz ona şah damarından daha yakınız.

17 — O'nun sağında ve solunda oturan, her davranışı tesbit eden (iki melek) vardır.

18 — İnsan hiçbir söz söylemez ki yanında (o sözü) gözetleyen, dediklerini zapteden (bir melek) hazır bulunmasın.

19 — Ölümün sarhoşluğu bir gün gerçekten gelir de «işte (ey insanoğlu) bu senin öteden beri kaçtığın şeydir» (denir).

20 — Sur'a üfürülür; o gün korkulan gündür!

21 — (O gün) her nefis yanında bir sürücü ve bir şahid ile beraber gelir.

22 — (Allah insanoğluna): «And olsun sen bundan gaflette idin. Biz senin perdeni kaldırdık. Bugün artık gözün keskindir» (dedi).

23 — Onun yoldaşı da «Bende olan her şey hazırdır» diyecektir.

24 — «(Ey melekler) ikiniz her inatçı kâfiri cehenneme atın».

25 — «Şiddetle hayra engel olan her saldırgan şüpheciyi de».

26 — «(Çünki) O Allah ile beraber başka bir ilâh edinmişti. Öyle ise onu şiddetli olan azaba atın».

27 — Onun arkadaşı «Ey Rabbimiz! Ben onu azdırmadım. Fakat onun kendisi derin bir dalâlet içine dalmıştı» dedi.

28 — (Ona cevap olarak Allah) «Benim huzurumda çekişip durmayın. Ben size daha önce (kesin) bir uyarı göndermiştim» dedi.

29 — «Benim katımda söz değiştirilmez ve Ben asla kullara zulmedici değilim».

30 — O gün cehenneme «doldun mu?» deriz. O da «Daha var mı?» der.

31 — Cennet de muttakilere yaklaştırılır. Zaten onlardan uzakta değildir.

32 — Onlara (Allah tarafından) denilir ki: «İşte size vad'olunan budur. Daima Allah'a dönen, (hadleri) muhafaza eden,

33 — Rahman'dan görmediği halde korkan (hakikate dönen) bir yürekle Allah'a gelen(lerin mükâfatı budur).

34 — «Oraya selametle girin. İşte bu ebedi yaşama günüdür!»

35 — Orada onlar için diledikleri her şey vardır. Katımızda fazlası da (verilir).

(16-35) *«Andolsun ki insanı biz yarattık...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

*«İnsan»*dan maksat Ademoğulları'dır. Bazıları da Hz. Adem olduğunu söylemiştir.

«Vesvese» nefsin iç içe konuşması demektir. Yani gizli bir konuşma menzilindedir. Bu ayetin mufassal manası A'raf Suresi'nde geçmiştir.

«Habl'il-Verid» insanın hulkum tarafından omuzlarına, ensesine doğru giden, biri sağda biri solda olan damardır. (Bu mânâ İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir).

Bu ayet 'yakınlık için bir temsildir. Yani Cenab-ı Hak *«Ben insana şah damarından daha yakınım» demektedir.* Bu, mesafe yakınlığı değil, manevi yakınlıktır.

Mukatil *«Verid kalple karışan bir damardır. Bu yakınlık ilim ve kudret yakınlığıdır. İnsanın bazı parçalarını diğeri önler, perdeler. Fakat Allah'ın ilmini hiçbir şey önleyemez»* demiştir.

Hasan Basri, Mücahid ve Katade *«Mutelakkiyan»*dan maksadın insanoğlunun işlediklerini zapteden iki melek olduğunu söyle-

miştir. Biri sağdadır: İnsanın iyiliklerini yazar. Biri de soldadır: İnsanın kötülüklerini yazar.

Mücahid *«İnsanoğlunun ahvali Allah'a malum olmasına rağmen Cenab-ı Hak geceleyin iki, gündüzleyin de iki meleği insanoğluna vekil kılmıştır. Onlar insanoğlunun amellerini zaptederler ve onun eserlerini yazarlar ki yarın konuşmasın, delil karşılığında tamamen sussun»* demiştir.

Melekler iki olmasına rağmen Cenab-ı Hak «iki» mânâsını ifade eden *«Kaidani»* lafzını değil de *«bir»* mânâsını ifade eden *«Kaid»* lâfzını kullanmıştır. Çünkü ayetin mânâsı birinin sağda, diğerinin solda oturduğu demektir. İkincisi birincisine delâlet ettiği için birincisi düşürülmüştür. (Sibeveyh)

«Kaid» kelimesi «oturan» demektir. Bazıları da *«Kişiyle beraber oturan»* mânâsını ifade eden *«mukaid»* demek olduğunu söylemişlerdir. Cevheri «Bu iki kipte tekil, ikil ve çoğul eşittirler» der. *«Kaid»* lâfzından maksat, kaim'in tersi olan oturan kişi demek değildir. Aksine mulazim (ayrılmaz ve sabit olan) demektir.

«Yelfizu» fiili konuşur, ağzından dışarı atar demektir. *«Rakib»* kelimesinde üç yorum vardır: 1 — Emirleri takip eden, 2 — Emirleri koruyan, 3 — Emirleri gören. *«Atid»* kelimesinde ise iki vecih vardır: 1 — O, gayb olmayan, hazır bulunanlardır. 2 — O, hazır tutulan bir koruyucudur. Bu ise hıfz veya şehadet içindir.

Cevheri *«Atid'den maksat hazırlanmış şey demektir»* der.

«Ölüm'ün sekrası» ile maksat onun şiddetidir. İnsan hayatta iken onun sözleri ve yaptıkları amel defterine yazılır ki onlardan

dolayı hesaba çekilsin. Sonra ona ölüm gelir. Ölüm gördüğü anda ona hak tecelli eder.

Ayet metnindeki *«el-Hak»* ile maksat ölümdür diyenler vardır. Ölüm'e hak denilmiş; zira o kesinlikle olacaktır. Veya o insanları hak yurduna götürdüğü için haktır.

Hz. Aişe'den şu hadis rivayet ediliyor:

Hz. Peygamber ölümle karşıkarşıya geldiği zaman onun yanında su dolu bir kap bulunuyordu. Ellerini suya koyup onlarla yüzünü meshediyor ve *«Allah'tan başka mabud yoktur. Kesinlikle ölümün sekeratı (şiddeti) vardır»* buyuruyordu. Sonra elini kaldırarak canı bedeninden çıkıncaya kadar *«En yüce dosta, en yüce dosta»* diye bağırdı. Sonunda eli kendiliğinden aşağı düştü. (Buhari)

«Tehid» fiili ondan kaçmak ve uzaklaşmak demektir.

*«Saik ve «Şehîd»*in ne oldukları hususunda ihtilâf edilmiştir. İbn Abbas *«Sâik (sürücü, sevkedici) meleklerdendir. Şehîd ise onların nefislerinden olan el ve ayaklarıdır»* der.

Ebu Hureyre *«Sâik melektir, şehid de insanın amelidir»* demiştir. Hasan ve Katade ise *«Onu sevkeden saik, onun aleyhinde ameliyle şahidlik yapan şahid demektir»* demişlerdir.

İbn Müslim *«Saikten maksat, onunla beraber olan şeytandır. Çünkü o şeytana tâbi olur. Şeytan onu teşvik etmese dahi onunla beraber gider»* diyor.

21. ayette iki görüş vardtr. Birine göre bu hem müslüman ve hem de kâfirler hakkında genel bir hükümdür! İkincisine göre ise

bu sadece kâfirlere mahsus bir durumdur! Bu Dahhak'ın görüşüdür.

22. ayetteki hitab Rasûl-ü Ekrem'edir. Yani *«Ey Muhammed! Kureyşin içinde iken ve cahiliyetlerinde bulunduğun zaman peygamberlikten gafildin»*, yani peygamberliğin sana geleceğini bilmiyordun!

İbn Abbas ve Dahhak dediler ki: *«Bu hitap müşrikleredir. Onlar durumlarının neticelerinden gafil idiler»*. Müfessirlerin çoğuna göre bundan maksat doğru ve yalancı her insandır. (Taberi de bu görüşü desteklemiştir).

İnsanoğlundan kaldırılan perdeden maksat, ya annesinin karnında iken doğup dünyaya gelmesidir veya kabirde iken haşre gönderilmesidir. Birinci yorum Süddi'nin, ikincisi İbn Abbas'ındır.

İbn Zeyd *«vahyin inişi, peygamberliğin gelişi demektir»* diyor.

«Artık bugün senin gözün keskindir» cümlesindeki *«Bugün»* ile *«Kıyamet Günü»* kastedlimiştir. Gözden maksat da kalp gözüdür. Nasıl ki zahiri göz karşısındaki şahıs ve cisimleri görürse, kalp de düşüncelerin delillerini, ibret almanın neticelerini görmektedir.

Bazıları *«Gözden maksat bizim bildiğimiz normal gözdür»* demiştir. Yani senin gözünün görüşü bugün çok keskin ve nafizdir. Senden örtülü olanları dahi görür!

Mücahid'e böre *«Senin bugünkü görüşün keskindir»* cümlesinden maksat, günahlarını ve sevaplarını tartan terazinin diline bakışın keskindir, demektir!

«İnsanın karini», onu korumakla mükellef olan melektir. *«Atid»* ise hazırlanmış ve korunmuş demektir.

İNSANIN ARKADAŞI

Mücahid, *«İkiniz cehenneme her inatçı kâfiri atın»* hitabı insanoğlunun karininedir veya *«ikiniz atın»* mânâsını ifade eden *«elkıya»*, *«sen at»* mânâsına gelir, demiştir.

Müberred *«Bu tesniyedir, tekid için getirilmiştir»* diyor. Bazıları *«Bu hakiki tesniye de olabilir. Cenab-ı Hak bu hitabı insanoğlunu korumakla görevli olan iki meleğe yapar»* derler.

«Anid» kelimesinden maksat, Mücahid ve İkrime'ye göre, muannid demektir. Bazılarına göre *«Anid»* haktan yüz çeviren kişi demektir.

Çokça menedilen hayrdan maksat farz olan zekât ve vacib olan her hak demektir.

«Mu'ted» kelimesinden maksat, konuşmasında, siyretinde ve durumunda saldıran zalim demektir.

Hasan ve Katade'ye göre *«Murib»* tevhide şüphe düşüren ve şüpheli olan kişidir. Bu ayetler Velid bin Muğire hakkında nazil olmuşlardır. *«Hayrı çokça engeller»* sözünden maksat da onun yeğenlerini İslâm'dan menetmeye çalışmasıdır.

*«Onun karini»*nden maksat ona musahhar olan şeytandır. Sa'lebi, İbn Abbas ve Mukatil *«Onun karininden maksat, onu gözetleyen melektir»* rivayetini naklediyorlar. Zira Velid bin Muğire kendisinin kötülüklerini yazan melek için *«Yarab! O benim hak-*

kımda acele etti» der. Melek de *«Yarab! Ben onun hakkında acele etmedim»* der.

Ferra «Benim katımda söz bakımından artma ve eksilme olmaz. Çünkü ben gaybı biliyorum, demektir» demiştir.

ALLAH ANCAK SUÇA KARŞI CEZA VERİR

«Ben kullara zulmedici değilim» yani kulu işlemediği suçtan dolayı azaba düçar etmem.

30. ayetin başındaki *«Yevme»* kelimesi mukadder bir fiile mef' ul olur. Yani *«Cehennem'e: 'Doldun mu?' dediğimiz günden onları korkut.»* Cenab-ı Hak daha önce onları cehenneme dolduracağına dair bir va'dde bulunmuştu. İşte bu istifham, haberinin tasdiki üzerine gelmiştir. Cehennem'in *«fazlası var mı?»* şeklindeki sözü iki mânâya hamledilebilir: *«Bende fazla bir yer kalmamıştır ki başkasını bana gönderesin»*. Tıpkı Rasûl-ü Ekrem'in *«Akil (Ebu Talib'in oğludur) bizim için Mekke'de herhangi bir ev veya konak bıraktı mı ki?»* (Yani bırakmadı) sözü gibi. Bu istifham *«Daha fazlasını* ver» mânâsı da taşıyabilir. Yani fazlası varsa bana gönder! Cümlenin bu iki mânâya elverişli olması, istifhamın bir nefy ve inkâr oluşundandır.

Bazıları *«Cehennemin söz olarak böyle bir şey söylemesi bahis konusu değildir. Temsil yoluyla gelmiştir. Yani bu husus cehennemin halinden anlaşılır»* demiştir.

Bazıları *«Allah tıpkı insanın azalarını konuşturması gibi ateşi de konuşturur.»* demiştir.

Sahih-i Buhari, Müslim ve Tirmizi'de Enes İbn Malik'ten şu hadis nakledilmiştir: *«Cehenneme durmadan, isyan eden kâfirler,*

münafıklar, fasık ve facirler atılır. Cehennem «Daha fazlası var mıdır?» der. Öyle ki Allah üzerine ayağını basar. Cehennem'in bir kısmı diğerine geçer. Yani içindekilerin üzerine kapanır, onların azabı ile meşgul olur, daha fazlasını bana ver demekten böylece alıkonulmuş olur. Cehennem «İzzet ve keremine yemin ederim yeter, yeter» der. Cennette de fazlalık vardır. Cenab-ı Hak o fazlalık için bir halk yaratıp, onları cennetin fazlalığına yerleştirir.» Ebu Hüreyre'den gelen diğer bir rivayette *«Cehenneme gelince, o dolmaz. Cenab-ı Hak onun üzerine ayağını koyar ve o yeter, yeter der. İşte o zaman cehennem dolar ve bir kısmını diğerine geçirmek suretiyle kapanır. Rabbin mahlûkatından hiç kimseye zulmetmez. Cennete gelince, Allah onun için de bir halk yaratır.»* denilmiştir.

Alimlerimiz *«Kadem'in buradaki mânâsı Cenab-ı Hak'kın kendilerini ateşe takdim ettiği bir kavimdir»* demişlerdir. Cenab-ı Hak'kın ilminde onların ehli cehennem olduğu da geçmiştir.

«Ricl» kelimesi de böyledir. İnsanlardan ve başka şeylerden çok olan sayı demektir. Ben halktan bir ricl gördüm, yani bir grup gördüm. Çekirgelerden bir ricl gördüm, bir grup gördüm demektir. Bu mânâyı İbn Mesud'dan gelen şu hadis açıklamaktadır: *«Cehennemde olan her zincir, her bukağı, her tabut üzerinde sahibinin ismi yazılıdır. Cehennem hazenelerinden her biri ismi ve sıfatı bilinen o nesnenin sahibini bekler. Hepsi yerine girdikten sonra ve beklemeleri emredilenler yerlerine geldikten sonra hazeneler «Yeter yeter, bize kâfidir, bize kâfidir» derler. İşte o zaman cehennem, içinde bulunanların üzerine kapanır. Artık hiç kimsenin beklemediği bir devrede birbirine geçer».*

İşte bu beklenen grup yerine hadiste *«ayak»* mânâsına gelen Ricl ve Kadem kelimesi kullanılmıştır. Rasûl-ü Ekrem'in şu sözleri de bu tevilin doğruluğuna şahitlik yapar.

«Cennette bir fazlalık vardır. Allah o fazlalık için bir halk yaratır, ve onları cennetin fazla olan yerlerine yerleştirir». (1)

«Evvab» kelimesinin anlamı günahı bırakarak Allah'a çokça yönelen, sonra tekrar günaha giren, sonra da tekrar tevbe eden demektir. (Bu yorum Dahhak'a aittir). İbn Abbas ve Ata, *«Evvab' tan maksat tesbih eden kişidir»* derler. Nitekim başka bir ayette *«Ey Davud! Onunla beraber evvab ol»* buyurulmuştur. Yani tesbih et!

Münib olan kalpten maksat taate yönelik olan kalptir. Bazıları *«Muhlis olan kalptir»* demişlerdir. Ebu Bekir Verrak *«Munib'in alameti Allah'ın hürmetini bilmek. O'na yardımcı olmak, O'nun celâline başeğmek, nefsin hevasını terketmektir»* der.

*«Kalbi munib»*den maksat kalbi selim de olabilir. Nitekim Cenab-ı Hak *«Ancak Allah'a selim bir kalple gelen müstesnadır»* buyuruyor.

«Bizim katımızda daha fazla da vardır» cümlesinden maksat, Enes ve Cabir'in dediklerine göre, keyfiyet olmaksızın Allah'ın yüzüne bakmaktır. Bu durum merfu olan birçok haberde varid olmuştur. Rasûl-ü Ekrem *«Ziyade'den maksat Allah'ın keremli yüzüne bakmaktır»* buyurmuştur.

Bazılarına göre *«Mezid»*den (artıştan) maksat cennet ehline verilen hurilerdir! Bu hadisi merfu olarak Ebu Said el-Hudri rivayet etmiştir.

(1) Kurtubi, Ahkam'ul-Kur'an, cilt: 17, sh: 18-19

وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْنٍ هُمْ اَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوْا
فِي الْبِلَادِ ۗ هَلْ مِنْ مَّحِيْصٍ ﴿٣٦﴾ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَذِكْرٰى لِمَنْ كَانَ لَهٗ
قَلْبٌ اَوْ اَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيْدٌ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ
وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ۖ وَّمَا مَسَّنَا مِنْ لُّغُوْبٍ ﴿٣٨﴾
فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ
وَقَبْلَ الْغُرُوْبِ ﴿٣٩﴾ وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَاَدْبَارَ السُّجُوْدِ ﴿٤٠﴾ وَاسْتَمِعْ
يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَّكَانٍ قَرِيْبٍ ﴿٤١﴾ يَّوْمَ يَسْمَعُوْنَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ۗ ذٰلِكَ
يَوْمُ الْخُرُوْجِ ﴿٤٢﴾ اِنَّا نَحْنُ نُحْيٖ وَنُمِيْتُ وَاِلَيْنَا الْمَصِيْرُ ﴿٤٣﴾ يَوْمَ تَشَقَّقُ
الْاَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا ۗ ذٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيْرٌ ﴿٤٤﴾ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا
يَقُوْلُوْنَ وَمَآ اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ ۣ فَذَكِّرْ بِالْقُرْاٰنِ مَنْ يَّخَافُ وَعِيْدِ ﴿٤٥﴾

36 — Onlardan önce nice nesilleri helâk ettik ki o nesiller bunlardan daha güçlü ve kuvvetli idi. Onlar memleket memleket dolaşmışlardı. Öyle iken sığınacak bir yer mi buldular?

37 — Bunda kalbi olanlar, can kulağıyla dinleyen ve şahid olanlar için ibret vardır!

38 — Gökleri, yeri ve ikisinin arasındakini biz altı günde yarattık. Bize asla yorgunluk dokunmadı.

39 — Öyleyse onların söyledikleri sözlere sabret. Güneş doğmadan evvel, batmadan önce mabudunu överek (şanını) tenzih et.

40 — Geceleyin ve namazlardan sonra da O'nu tesbih et.

41 — Münadinin yakın bir yerden nida edeceği güne kulak ver.

42 — O gün o sayhayı gerçek olarak işitecekler. O gün çıkış günüdür.

43 — Kuşkusuz ki biz diriltir ve öldürürüz. Dönüş de ancak bizedir.

44 — O gün yer onlardan yarılıp, ayrılır. (Onlar) hızla koşarlar. İşte bu haşr bize göre oldukça kolaydır.

45 — (Ey Rasûlüm-) Biz onların ne dediklerini (senden) daha iyi biliriz. Sen onları zorla yola getirmeye memur değilsin. Bunun için tehdidimden korkanlara Kur'an'la nasihat et.

(36-45) *«Onlardan önce nice nesilleri...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Ayet metnindeki *«Nekkabu»* fiili kaçmak maksadıyla dolaşmaktır. Veya memleketler geçtiler demektir. Mücahid *«Memleketleri gezdiler»*, Nadr bin Şumeyr *«Memleketleri devrettiler»*, Katade *«Memleketleri çokça ziyaret ettiler»* demektir, derler.

Hasan Basri ve Ebul Aliye fiili, *«Nekabu» şeklinde* şeddesiz okumuşlardır. Bu takdirde yırtık bir şeyin içerisine girmek mânâsını ifade eden *«Nekb»* kökünden gelir.

Bazıları *«Nekb dağdaki yoldur»* demişlerdir. Yani onlar memleketleri adeta yırttılar. Onların dağ yollarında seyrettiler ve demirin deldiği nesnede tesir ettiği gibi memlekete tesir ettiler demektir.

«Bunda kalbi olan için bir ibret vardır», yani aklı olan bundan ibret alır. Cenab-ı Hak *«Akıl»* yerine *«kalp»* kelimesini kullanmıştır Çünkü akletmenin yeri kalptir. Bazıları da *«Kalbin mânâsı hayat ve ayırd edici nefis demektir»* demişlerdir. Diri nefsin yerine kalp kullanılmıştır. Çünkü nefsin, hayatın madeni kalptir.

Bazıları *«37. ayet ehli kitap içindir»* demişlerdir. (Bu yoruma Mücahid ve Katade de katılmıştır.) Hasan Basri *«Bu ayet özellikle yahudi ve hıristiyanlar hakkındadır»* derken, Muhammed bin Kâb

ve Ebu Salih *«Bu ayet özellikle ehli Kur'an hakkındadır»* der-ler.

38. ayet Medine'deki yahudiler aleyhinde nazil olmuştur. On-lar, *«Cenab-ı Hak gökler ile yeri altı günde yarattı. Birinci gün pa-zardı. Sonuncu gün cumaydı. Cumartesi günü istirahat etti»* der-lerdi. Cenab-ı Hak bu ayeti indirmek suretiyle onları yalanlamış-tır.

«Luğub» yorgunluk ve bitkinlik demektir. Yani Cenab-ı Hak'a herhangi bir yorgunluk isabet etmedi. Bu sebeble O'nun için her-hangi bir bitkinlik bahis konusu değildir.

39. ayetin başındaki *«Onların dediklerine karşı sabret»* cüm-lesi Rasûl-ü Ekrem'e hitaptır. Bu cümle savaş emri getiren ayetten önce nazil olmuştur ve sonra neshedilmiştir.

Bazıları *«Bu, peygamber ve ümmeti için sabittir»* demişler-dir. Bazıları da *«Bunun mânâsı yahudilerin 'Allah cumartesi günü istirahat etti' sözüne karşı sabır göster, demektir. Nesh bahis ko-nusu değildir»* demişlerdir.

39. ayetle 40. ayette beş vakit namaz kastedlimektedir. Ebu Salih *«Güneş doğmazdan evvel ifadesi sabah namazı demektir. Gü-neş batmazdan evvel ifadesi de ikindi namazıdır»* der.

SECDELER ARDINDA ALLAH'I TESBİH ETMEK

«Gecenin bir kısmında ve secdelerin arkasında onu tesbih et» cümlesinde dört görüş vardır: 1 — Ebu'l-Ahfeş'e göre geceleyin Al-lah'ı tesbih et, demektir. 2 — Mücahid'e göre burada gece kılınan bütün namazlar, 3 — İbn Abbas'a göre sabahın iki rekât namazı, 4 — İbn Zeyd'e göre ise bu ayetle yatsı namazı kastedilmektedir.

Secdelerin arkasından maksat, akşam namazından sonra kılınan iki rekât sünnettir. Yıldızların arkalarından maksat da sabah namazından önce kılınan iki rekât sünnettir.

İbn Abbas'tan gelen diğer bir rivayete göre secdeler arkasında kılınan namazdan vitr namazı kastediliyor. İbn Zeyd *«Namazlardan sonraki nafile namazlar kastediliyor. Her farzın arkasında iki rekâttır»* diyor.

Nuhas, *«Ayetin zahiri İbn Zeyd'i desteklemektedir. Ancak en uygunu eksere tabi olmaktır»* demiştir.

Bazıları *«Secdeler arkasından tesbih et» emri farzların gelmesiyle neshedilmiştir»* demişlerdir. Hiç kimseye beş vakit namazdan başka bir namaz vacip olmaz!

*«Yakın yerden çağıran»*dan maksat İsrafil'dir. Bazıları *«Cebrail»* demiştir. Zemahşeri *«İsrafil sura üfler, Cebrail de çağırır»* der. Yani haşrı ilan ederek *«hesaba gelin»* diye çağırır. Bu yoruma göre çağırmak mahşerde olur. Bazı müfessirler *«Bu ayetin mânâsı, kâfirlerin kendilerine azap ve helâk istemelerini yakın bir mekândan dinle demektir»* demişlerdir: Yani bütün insanlar bunu dinler, bu çağrıdan hiç kimse uzak olmaz.

*«Çıkış günü»*nden maksat, hesap vermek üzere haşrde toplanma ve kabirlerden çıkma günleridir.

Sünneti Seniyye 42. ve 43. ayetleri daha da açıklamakta ve izah etmektedir. Tirmizi, Rasûlullah'tan şöyle bir hadis rivayet ediyor: *«Hz. Peygamber eliyle Şam tarafına işaret ederek şöyle buyurdu: «İşte. Kıyamet Günü'nde ağızlarınızın üzerinde gemler olduğu halde binici ve yaya olarak dizlerinizin üzerine sürünerek haşre geleceksiniz. Siz yetmiş ümmet olarak haşre geleceksiniz. Siz o ümmetlerin en hayırlısı ve Allah katında en şereflisisiniz. Si-*

zin herhangi birinizin halini ilk anlatan uyluğu olacaktır». (Başka bir rivayette ise «Uyluğu ile eli olacaktır» denilmektedir).

45. ayet kıtal (savaş) emrini getiren ayetle neshedilmiştir.

«Cebbar» cebr ve tasulluttan gelmektedir. Bazıları *«Cebbar, onları cebredici demektir»* demişlerdir Yani ayet *«Sen onları cebredemezsin»* mânâsına geliyor, demişlerse de bu yanlıştır. Çünkü Fa'al sigası Efale sigasından gelmez.

«Sadece tehdidimden korkanlara Kur'an'la öğüt ver» cümlesini İbn Abbas şu şekilde açıklamaktadır: *«Onlar: «Ey Allah'ın Rasûlü! Bizi korkutsaydın iyi olurdu» dediklerinde bu ayet nazil olmuştur».* Yani benim tehdidimden korkanlara isyan eden kullarım için nasıl bir azap hazırladığımı haber ver.

Katade «Yarab! Bizi vaidinden korkan, va'dini uman kullarından eyle» diye dua ederlerdi.

KAF SURESİ'NİN SONU

ZÂRİYAT SÛRESİ

Sûre: 51

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَالذَّارِيَاتِ ذَرْوًا ﴿١﴾ فَالْحَامِلَاتِ وِقْرًا ﴿٢﴾ فَالْجَارِيَاتِ يُسْرًا ﴿٣﴾
فَالْمُقَسِّمَاتِ أَمْرًا ﴿٤﴾ إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ ﴿٥﴾ وَإِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ ﴿٦﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Savurup kaldıran (rüzgar)lara,

2 — (Yağmur) yükleri(ni) yüklenen (bulut)lara

3 — Rahatça koşanlara, ve

4 — İşi ayarlayan (Melek)lere andolsun ki,

5 — Size va'dedilen (kıyametin kopması) kesinlikle doğrudur.

6 — Kuşkusuz ki hesap/ceza mutlaka gerçekleşecektir.

(1-6) *Savurup, kaldıran...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

İbn Abbas ve İbn Zübeyr'den gelen rivayete göre bu sure Mekki'dir. Bu hususta herhangi bir ihtilaf nakledilmemektedir. Kitab' ul-Adette ittifakla 60 ayet olduğu sabit olmuştur. Kelimeleri 360, harfleri 1239'dur.

Abdurrezzak ve el-Feryabi, Hz. Ali'den şöyle rivayet etmektedirler: «*Zariyat*»tan maksat rüzgârlar, «*Hamilat*»tan maksat bulutlar, «*Cariyat*»tan maksat da denizin üzerinde yüzen gemilerdir. «*Mukassımat*»tan maksat ise meleklerdir.

Bezzar ve Darekutni, Hz. Ömer'den şöyle rivayet ederler: Subeyğ Temimi, Hz. Ömer'e geldi: «*Ey Müminlerin emiri! Bana «Ve'z-Zariyati Zerven»den bahset»* dedi. Hz. Ömer: «*O, rüzgârlardır. Eğer Rasûlullah'ın böyle söylediğini işitmeseydim bunu söylemezdim*» dedi. Subeyğ: «*Bana 'Fel'l-Hamilati vikran'dan haber ver*» deyince Hz. Ömer: «*O bulutlardır. Rasûlullah'ın böyle söylediğini duymasaydım bunu söylemezdim*» dedi. Subeyğ «*Bana «Fe'l-Cariyati Yusran»dan bahset*» deyince Hz. Ömer: «*Onlar gemilerdir. Ben bunu Rasûlullah'tan dinlemeseydim söylemezdim*» dedi. Subeyğ devam ederek: «*Bana 'Fe'l-Mukassimati Emran'dan bahset*» deyince Hz. Ömer: «*Onlar meleklerdir. Eğer Rasûlullah'ın böyle söylediğini dinlemeseydim söylemezdim*» dedi. Bütün bu hadise-

den sonra Hz. Ömer, Subeyg'e had vurulmasını emretti. Ona yüz sopa vuruldu ve dayanamayıp, hastalandı. İyileştiğinde Hz. Ömer tekrar onu huzuruna çağırarak kendisine yüz sopa daha vurdu. Onu bir eğerin üzerine bindirerek memleketi olan Kûfe'ye gönderdi ve Kûfe valisi Ebu Musa el-Eş'ari'ye şöyle yazdı: «*Halkın bu adamla birlikte olmasına mani ol!*»

İnsanlar böylece ondan kaçıyorlardı. Sonunda Subeyh Ebu Musa'ya gelerek çok kuvvetli yeminler ederek: «*Daha önce nefsimde bulduklarımdan hiçbir şeyi bulmadım*» dedi. Ebu Musa bu hususu mektupla Hz. Ömer'e bildirdi. Hz. Ömer, Ebu Musa'ya «*Onun doğru söylediğini sanıyorum*» diye yazdı. Böylece Ebu Musa yasağı kaldırdı ve Subeyh halkla oturup sohbet etme imkânı buldu.

Subeyğ'in sözleri daha önce kalbinin sağlam olmadığına, Hz. Ömer'e bu tür soruları ilim talebi için değil, fitne meydana getirmek için sorduğuna ve Hz. Ömer'in de onun niyetini anlayarak, ona böyle davrandığına delâlet eder.

Alusi bu ayetlerle ilgili diğer görüşleri naklettikten sonra Hz. Ömer'den nakledilen görüşün güvenilir olduğunu belirtmiştir. Çünkü Rasûl-ü Ekrem'den bunu dinlemiştir. Ve Hz. Ali de bu görüşünde ona katılmıştır. Nitekim muteber müfessirlerin çoğu da bu görüşü desteklemektedirler.

Fahreddin Razi'nin bunu Emirûl-Müminin'den naklettikten sonra «*En yakını bu dört sıfatı rüzgârlar üzerine hamletmektir*» demesi büyük bir cesarettir.

Razi, Hz. Ömer ile Hz. Ali'den gelen tefsirin Hz. Peygamber'in tefsiri olduğunu beyan eden İbn Museyyib hadisinden haberdar değildir. Aksi takdirde Razi nerede, Hz. Ömer nerede!

Beşinci ve altıncı ayetler kasemin (yeminin) cevabını teşkil etmektedirler.

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْحُبُكِ ۙ﴿٧﴾ اِنَّكُمْ لَفِيْ قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ ۙ﴿٨﴾ يُّؤْفَكُ عَنْهُ
مَنْ اُفِكَ ؕ﴿٩﴾ قُتِلَ الْخَرّٰصُوْنَ ۙ﴿١٠﴾ الَّذِيْنَ هُمْ فِيْ غَمْرَةٍ سَاهُوْنَ ۙ﴿١١﴾
يَسْـَٔلُوْنَ اَيَّانَ يَوْمُ الدِّيْنِ ؕ﴿١٢﴾ يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُوْنَ ﴿١٣﴾ ذُوْقُوْا
فِتْنَتَكُمْ ؕ هٰذَا الَّذِيْ كُنْتُمْ بِهٖ تَسْتَعْجِلُوْنَ ﴿١٤﴾ اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ فِيْ
جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ۙ﴿١٥﴾ اٰخِذِيْنَ مَاۤ اٰتٰىهُمْ رَبُّهُمْ ؕ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَبْلَ ذٰلِكَ
مُحْسِنِيْنَ ؕ﴿١٦﴾ كَانُوْا قَلِيْلًا مِّنَ الَّيْلِ مَا يَهْجَعُوْنَ ﴿١٧﴾ وَبِالْاَسْحَارِ هُمْ
يَسْتَغْفِرُوْنَ ﴿١٨﴾ وَفِيْۤ اَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّآئِلِ وَالْمَحْرُوْمِ ﴿١٩﴾ وَفِي
الْاَرْضِ اٰيٰتٌ لِّلْمُوْقِنِيْنَ ۙ﴿٢٠﴾ وَفِيْۤ اَنْفُسِكُمْ ؕ اَفَلَا تُبْصِرُوْنَ ﴿٢١﴾ وَفِي
السَّمَآءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوْعَدُوْنَ ﴿٢٢﴾ فَوَرَبِّ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ اِنَّهٗ لَحَقٌّ
مِّثْلَ مَاۤ اَنَّكُمْ تَنْطِقُوْنَ ﴿٢٣﴾ هَلْ اَتٰىكَ حَدِيْثُ ضَيْفِ اِبْرٰهِيْمَ الْمُكْرَمِيْنَ ۘ
﴿٢٤﴾ اِذْ دَخَلُوْا عَلَيْهِ فَقَالُوْا سَلٰمًا ؕ قَالَ سَلٰمٌ ۚ قَوْمٌ مُّنْكَرُوْنَ
﴿٢٥﴾ فَرَاغَ اِلٰۤى اَهْلِهٖ فَجَآءَ بِعِجْلٍ سَمِيْنٍ ۙ﴿٢٦﴾ فَقَرَّبَهٗۤ اِلَيْهِمْ قَالَ اَلَا
تَاْكُلُوْنَ ۚ﴿٢٧﴾ فَاَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيْفَةً ؕ قَالُوْا لَا تَخَفْ ؕ وَبَشَّرُوْهُ بِغُلٰمٍ عَلِيْمٍ ﴿٢٨﴾
فَاَقْبَلَتِ امْرَاَتُهٗ فِيْ صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوْزٌ
عَقِيْمٌ ﴿٢٩﴾ قَالُوْا كَذٰلِكِ ۙ قَالَ رَبُّكِ ؕ اِنَّهٗ هُوَ الْحَكِيْمُ الْعَلِيْمُ ﴿٣٠﴾

7 — İçinde yollar (yörüngeler) bulunan göğe andolsun ki.

8 — Şüphesiz siz (insanoğulları), değişik söz(ler) içinde bulunuyorsunuz!

9 — Ondan dönebilecek kimseler döndürülür.

10/11 — Yalan söyleyenler kahrolsun! O yalancılar ki gaflet içinde habersiz dururlar.

12 — Ceza gününün ne zaman olduğunu sorarlar.

13 — O gün onların ateş üzerinde imtihana çekilecekleri gündür.

14 — Tadın fitnenizi! Bu (dünyada) sizin acelece istediğiniz bir şeydi.

15 — Kuşkusuz ki takva sahipleri cennetlerde ve pınar başlarındadırlar.

16 — Rablerinin kendilerine verdiğini alıcı olarak; zira onlar bundan önce (dünyada) ihsanda bulunanlardı.

17 — Onlar gecenin az bir kısmında uyurlardı.

18 — Seher vaktinde istiğfar ederlerdi.

19 — Onların mallarında dilencinin ve yoksulun hakkı vardı.

20 — Yeryüzünde, kesinlikle inananlar için ayetler (mucizeler, deliller) vardır.

21 — Kendi nefislerinde de (Ayetler vardır). (Bütün bunlara rağmen) yine de mi görmüyorsunuz?

22 — Rızkınız da size va'dolunan şeyler de göktedir.

23 — Göğün ve yerin Rabbine andolsun ki bu, sizin konuşmanız kadar kesin ve gerçektir!

24 — İbrahim'in şerefli misafirlerinin haberi sana geldi mi?

25 — (Hatırlat o zamanı) ki onun yanına onlar girmişler, selam vermişlerdi. İbrahim de «Selam» demişti: «Bunlar tanınmamış bir topluluk».

26 — (Hemen bir bahane ile) ailesinin yanına giderek bir semiz buzağı (pişirerek) getirdi.

27 — Buzağıyı önlerine yaklaştırdı ve «Yemez misiniz?» dedi.

28 — Derken içine onlardan dolayı gizli bir korku çöktü. «Korkma!» dediler ve onu bilgin bir oğlan çocuğuyla müjdelediler.

29 — İbrahim'in hanımı (haber alınca) derin bir keder içinde geldi. Yüzüne vurarak: «Ben ihtiyar ve kısır bir kadınım» dedi.

30 — Melekler dediler ki: «Bu böyledir. Rabbin söylemiştir. O hikmet sahibi ve bilendir».

(7-30) *«İçinde yollar (yörüngeler) bulunan...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Hubuk» kelimesi habike'nin çoğuludur ve yollar demektir. İbn Abbas, Katade, İkrime ve Mücahid *«Hubuk sahibi gökten maksat, eşit yaradılışa, güzel manzaraya sahip gökler demektir»* derler. Mücahid'den gelen diğer bir rivayette *«Yapılışı çok net ve güzel olan gök»* demek olduğu bildirilir.

*«İhtilâflı söz»*den maksat, Allah hakkında birbirleriyle çarpışan söz ve kanaatlardır. Zira müşrikler *«Gökler ve yerin yaratanı Allah'tır»* demelerine rağmen Allah'la beraber putlara tapmanın da doğru olduğunu sanıyorlardı. Rasûlullah hakkındaki ihtilafları da bunun aynıdır. Bazan *«mecnundur»*, bazan da *«sihirbazdır»* diyorlardı. Oysa sihirbaz bir insan akıllıdır. Haşr meselesinde de ihtilaflı sözleri vardır. Bazen *«Haşr yoktur, ölümden sonra hayat yoktur»*. Bazen de *«Putlarımız Kıyamet Günü'nde Allah katında bize şefaatçı olacaklardır»* diyorlardı. Bunun gibi daha nice değişik fikir ve sözleri vardır.

9. ayetteki *«An»* harfi cerri'nin bitişiğindeki zamir imana racidir. Yani, çevrilen imandan çevriliyor. Hasan Basri ve Katade'ye göre ise Rasûlullah'a racidir. Bu takdirde çevrilen, Rasûlullah'tan çevriliyor demek olur. Başka müfessirler de Kur'an'a raci olduğunu, yani çevrilenin Kur'an'dan çevrildiği anlamına geldiğini söylemişlerdir.

*«Harrâsûn»*dan maksat, değişik sözler ileri süren yalancılardır. Hars'ın esas mânâsı zan ve tahmindir. Sonra kinaye yoluyla yalan mânâsında kullanılmıştır. Çünkü yalanın çoğunun menşei zan ve tahmindir. Ragıb *«Zan ve tahminden ileri gelen her söze hars denilir. O söz ister hakikate mutabık olsun, ister olmasın»* diyor. Çünkü o sözün sahibi bir bilgiden hareket ederek böyle söylemiştir.

«Kutile» kelimesi öldürmek ve ölüm mânâsına gelen Katl'den gelir. Burada onlara beddua kastedilmektedir, yalancılar ölsünler, kahrolsunlar anlamındadır.

İbn Abbas, *«Kutile»*yi lânet ile tefsir etmiştir. Katl'in lânet mânâsına gelmesi ancak *«Allah kime lânet etmişse o öldürülmüş ve helâke gitmiştir»* anlamından ileri geliyor. Yani *«Allah yalancıları helâk etti, lânetledi».*

«Gamrat» kelimesi büyük bir cehalet demektir. O cehalet onları kapsamış veya içinde bulmuştur.

«Yuftenune» fiili, cevherin eritilmesi, sağlamın tortudan ayrılması mânâsına gelen *«Feten»* kökünden gelir. Sonraları yapmak ve azap vermek anlamında kullanılmıştır.

15. ayetten 19. ayete kadar ki bölüm, muttakilerin (küfür şirk ve her türlü fahişeden korunanların) vasıflarını belirtmektedir. İlk vasıfları cennetler ve çeşmeler içerisinde yaşayacak olmalarıdır. İkinci vasıfları, Rablerinden gelen her şeyi almaları, kabul etmeleri ve ondan razı olmalarıdır. Üçüncü vasıfları, geceleyin az uyumaları; dördüncü vasıfları ise seherlerde af talebinde bulunmalarıdır. Beşinci vasıfları, mallarında fakir ve mahrumun haklarının olmasıdır. Yani zekât verirler.

Ebu Davud'un Enes'ten rivayet ettiği hadiste şöyle denilmek-

tedir *«Sahabiler akşamla yatsı arasında namaz kılarlardı»*. Bakara Suresi'nin 264. ayeti de bunu ifade etmektedir.

İbn Cerir, Muhammed bin Nasr ve Dahhak'tan şöyle rivayet eder: *«Onlar az idiler»* mânâsını ifade eden *«Kalile»* müstakil bir cümledir. *«Onlar gece uyumazlar»* cümlesi de ayrı bir cümledir.

İbn Ebi Şeybe Mücahid'den şöyle rivayet ediyor: *«Onlar bütün bir geceyi uykusuz geçirirlerdi»*.

İbn Ebi Şeybe, Katade'den şöyle rivayet ediyor: *«Mânâ, onlar azdılar değil, gecenin azında uyurlardı demektir»*.

İbn Merduveyh, İbn Ömer'den şöyle rivayet ediyor: *«Seherlerde onlar af talebinde bulunurlar» ifadesinin mânâsı namaz kılarlardı demektir»*.

İbn Ebi Hatim, İbn Abbas'tan şöyle rivayet eder: *«Onların mallarında hak vardır»* ayetinin mânâsı zekâttan başka sıla-i rahim için kullandıkları, misafirlere yedirdikleri, mahrum bir insana yardımda bulundukları şeklinde haklar vardır, demektir.

İbn Ebi Şeybe Mücahid'den şöyle rivayet ediyor: *«Onların mallarında hak vardır»* ifadesinden maksat zekât değildir!

İbn Ebi Şeybe, İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyor: *«Sail ve mahrumunun mânâsı nedir?»* diye soruldu *«Sail, insanlardan dilenerek bir şeyler toplayanlardır. Mahrum da müslümanlar arasında pay sahibi olmayan bir kimsedir.»* dedi.

İbn Ebi Şeybe'nin Mücahid'den rivayet ettiğine göre mahrum, ganimetten bir şeye sahip olmayandır.

Abd bin Humeyd, Huzaa'dan şöyle rivayet ediyor: Bir kişi

İbn Ömer'den bu ayetin mânâsını sordu. İbn Ömer de *«O hak, zekâttır. Onun ötesinde de haklar vardır»*. dedi.

MÜSLÜMANIN MALINDA ZEKÂTTAN BAŞKA BİR HAK VAR MIDIR?

Beyhaki «Sünen»inde Fatıma binti Kays'tan rivayet ediyor. O Hanım, Rasûl-ü Ekrem'den bu ayetin mânâsını sordu. Rasûl-ü Ekrem de *«Zekat'tan başka malda da bir hak vardır»* dedi ve bu ayeti okudu.

Abdurrezzak, Katade'den şöyle rivayet ediyor: *«Kesin inananlar için yeryüzünde nice ayetler vardır»* cümlesinin mânâsı, ibret alan kişiler için ibret alınacak alâmetler vardır, demektir.

Ebu Şeyh ve İbn Cerir, Dahhak'tan rivayet ediyor: *«Gökte rızkınız vardır»* ifadesinden maksat yağmurdur; size va'dedilenden maksat da cennet veya cehennemdir!

İbn Cerir, Mücahid'den rivayet ediyor: *«Bu ayetten anlaşılıyor ki Cennet göktedir. Bize va'dedilen, hayr ve şerden olan va'dlardır»*.

«Gökte rızkınız vardır», yani orada takdir veya tayin edilmiştir. Veya rızkınızın sebepleri vardır. O da güneştir, aydır, yıldızlardır.

Eğer *«va'dolunan»*dan maksat cennet ve cehennem ise ayetin zahirine bakıldığı takdirde cehennemin de gökte olduğu anlaşılır. Halbuki burada ihtilaf vardır.

Bazıları *«Va'dedilen cennettir. Cennet yedinci göğün sırtında, Arşın altındadır»* demiştir. Bazıları *«Va'dolunandan maksat kıyamettir»*, bazıları ise *«sevab ve ikabdır»* demişlerdir.

«Gök ve Yerin Rabbine yemin ederim, o hakkın tâ kendisidir» ibaresindeki zamir *«size va'dolunan»* cümlesinin başındaki *«ma»* harfine gider. Veya rızka gider. Veya Allah'a veya Rasûlullah'a veya Kur'an'a veya din'e veya hepsine racidir. Yani siz konuştuğunuzda şüphe etmediğiniz gibi onun hak olduğunda da şüphe etmemeniz gerekir.

Hz. İbrahim'in gelen meleklere *«Siz tanınmamış bir kavimsiniz»* demesi İslâm'ın parolası olan selâmı vermelerinden veya Hz. İbrahim'in tanıdığı insanlardan olmadıklarından veya onların durum ve şekillerinin insanlara benzememesinden ileri gelmiştir.

«Kavmin» kelimesi mukadder bir mübtedaya haber olur. Yani, siz tanınmamış bir kavimsiniz, demektir. Hz. İbrahim bu sözü onları tanımak için söylemiştir. Yani ben bilmiyorum, siz kendinizi tanıtın demektir.

«İcl» kelimesi sığır yavrusu (buzağı) demektir. *«Semîn»* mânâsı tavlı, cesedi dolgun, etli ve yağlı demektir. O sığır yavrusunun pişmiş gövdesini misafirlerinin önüne bıraktı ve *«Siz yemez misiniz?»* dedi. Bu ayet, misafire ikramda yiyeceğinden fazlasının getirilebileceğine ve yemeği bir yere bırakıp misafiri oraya davet etmenin tersine yemeğin misafirin yanına getirilmesine delâlet ediyor.

Hz. İbrahim onların yemekten kaçındıklarını görünce içinden onlardan korkmaya başladı. Bunu bir şer için böyle yapıyorlar kanaatine kapıldı. Çünkü misafirin yemesi bir nevi teminattır. Bir de gelen taama hürmet gerekir. Onu yememek suizannı gerektiren bir şeyi doğurur. İbn Abbas'tan gelen rivayete göre Hz. İbrahim nefsinde onların melek olduklarını ve azap için gönderildiklerini bilmiş ve korkmuştur.

Melekler İbrahim'e *«Sakın korkma, biz Rabbinin elçileriyiz»* dediler.

HZ. İBRAHİM'E VERİLEN BİLGİN ÇOCUK

Cumhur'a göre *«Bilgin çocuk»*tan maksat Hz. İshak'tır. Gerçek te budur. Çünkü Hud Suresi'nde *«İshak'ın müjdesi İbrahim'e verildi»* şeklinde geçmektedir. Kıssa da budur. Öyleyse burada Hz. İshak kastedlimektedir.

Mücahid, *«Bilgin çocuktan maksat Hz. Hacer'in oğlu İsmail' dir»* diyor. İbn Cerir ve bazıları Mücahid'den böyle rivayet etmişlerdir. Fakat bu rivayet sahih değildir.

«Bilginlik» ancak, erginlik çağında olduğuna göre ayet, çocuğun yaşayacağına dair müjdeyi de içermektedir. Böylece erkek bir çocuk müjdesi verildi Hz. İbrahim'e. Çünkü bu, nefsi daha sevindirir, daha fazla heyecana getirir. Onu ilimle vasıflandırdı. Çünkü kâmil insanın özelliğidir ilim sıfatı. Güzel suret, kuvvet ve benzerleri ise böyle bir özellik taşımamaktadır.

Hz. İbrahim'in eşi Sare Hazretleri evin bir köşesinde meleklere ve İbrahim'e bakıyor, konuşmalarını dinliyordu. Baktı ki onun hanedanına bir çocuk müjde edilmektedir. O zaman elleriyle yüzüne vurdu ve *«Ben kısır bir ihtiyar kadınım. Ben nasıl bir çocuk doğurabilirim?»* dedi.

Tefsiri Kebir'de Fahreddin Razi şöyle diyor: *«Hz. Sare onların hizmetinde bulunuyordu. Onlar kocasıyla çocuk hususunda konuştuklarında Sare utandı ve onlardan yüzünü çevirdi».*

«Sarre» kelimesi *«sarir»* kökünden gelir ve sayha; bağırma demektir. Bu yorum İbn Abbas'a aittir. Bazıları *«Sarre onun eyvah demesidir»* demişlerdir.

«Sakket» fiili elleriyle alına vurmak demektir. Vururken de *«eyvah»* demiştir. Bazıları *«Hz. Sare karnındaki harareti hissedinse hayası sebebiyle elleriyle yüzüne vurmaya başladı»* der. Bazıları da *«Bu durum kendisini hayrete düşürdüğü için yüzünü yumrukladı. Zaten kadınlar bir şeyden taaccub ederlerse böyle yaparlar»* demişlerdir.

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٣١﴾ قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ مُجْرِمِينَ
﴿٣٢﴾ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ طِينٍ ﴿٣٣﴾ مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ
لِلْمُسْرِفِينَ ﴿٣٤﴾ فَأَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٥﴾ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا
غَيْرَ بَيْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٦﴾ وَتَرَكْنَا فِيهَا آيَةً لِلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ
الْأَلِيمَ ﴿٣٧﴾ وَفِي مُوسَىٰ إِذْ أَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٣٨﴾
فَتَوَلَّىٰ بِرُكْنِهِ وَقَالَ سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿٣٩﴾ فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ
فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿٤٠﴾ وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ
الْعَقِيمَ ﴿٤١﴾ مَا تَذَرُ مِنْ شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ ﴿٤٢﴾
وَفِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٤٣﴾ فَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ
فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٤٤﴾ فَمَا اسْتَطَاعُوا مِنْ قِيَامٍ
وَمَا كَانُوا مُنْتَصِرِينَ ﴿٤٥﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ
﴿٤٦﴾ وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾ وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا
فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ ﴿٤٨﴾ وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ
تَذَكَّرُونَ ﴿٤٩﴾ فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥٠﴾
وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥١﴾

31 — (İbrahim) dedi ki: «Acaba sizin esas isteğiniz nedir? Ey (Allah'ın) elçileri!»

32 — Onlar dediler ki: «Gerçek şudur ki biz suçlu bir kavme gönderildik.»

33 — «Üzerlerine çamurdan taş yağdırmak için geldik.»

34 — «Onlar aşırı gidenler için Rabbinin katında işaretlenmiştir».

35 — Bu arada müminlerden orada kim varsa çıkardık.

36 — Fakat orada müslümanlardan olan bir haneden başkasını da bulamadık.

37 — Orada elem verici azaptan korkacaklar için bir delil de bıraktık.

38 — Musa'da da (kıssasında da ibret vardır). (Hatırlat o zamanı) ki onu açık bir delille Firavun'a göndermiştik.

39 — (Firavun) erkânıyla birlikte yüz çevirmiş ve «Bu adam büyücü veya delidir» demişti.

40 — Biz de onu ve askerlerini yakalayarak denize döktük. Firavun yaptığına pişman oldu.

41 — Âd(ın akibetinde de ibret vardır). (Hatırlat o zamanı) ki onların üzerine kasıp kavuran fırtınayı göndermiştik.

42 — Fırtına nereye uğradıysa orasını çürümüş kemiğe çevirmişti.

43 — Semud (kavmin)de de (ibret vardır). Hani onlara «Belli bir süreye kadar yararlanın» denmişti.

44 — Onlarsa Rablerinin emrine isyan etmiş, göre göre onları yıldırım çarpmıştı.

45 — Ne ayakta durmağa güçleri kalmıştı ne de yardım görebilmişlerdi.

46 — Bundan önce de Nuh kavmini (helâk ettik). Çünkü onlar fasık bir kavim idiler.

47 — Biz göğü kendi elimizle bina ettik. Kuşkusuz ki biz onu genişleticiyiz.

48 — Yeri de biz yaydık. Ne güzel döşeyici olanlarız!

49 — Ve biz her şeyden iki çift yarattık ki düşünüp öğüt alasınız!

50 — (Ey Rasûlüm de ki): «O halde Allah'a (doğru) koşun. Çünkü ben sizi O'ndan açık bir şekilde korkutuyorum.

51 — Sakın Allah'la beraber başka bir mabud kılmayın. Kuşkusuz ki ben sizin için Allah'tan yana apaçık bir korkutanım.

(31-51) *«(İbrahim) dedi ki: Acaba sizin esas...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

*«Mücrim kavm»*den maksat Hz. Lut'un kavmidir. Cenab-ı Hak onların memleketlerinin altını üstüne getirdikten sonra çamurdan yapılmış taşlar yağdırdı üzerlerine. Bu taşlardan her birisinin üzerinde kimi helâk ederse onun ismi yazılıydı. Bazıları *«Bu taşlar azap taşlarıdır»* dediler. Bazıları da *«Dünya taşlarından olmadıklarını sergileyen bir alamet vardı üzerlerinde»* demektedir.

«Rabbının katında idi»; yani onun kudretinin zail olduğu yerdeydi. Yani yaradılışın başlangıcında o taşlar üzerinde bu nişanlar vardı. Bazıları *«Onlar Allah'ın ilminde hazırlanmıştı»* demişlerdir.

*«İsrafçılar»*dan maksat, fısk u fücurda hududu aşanlardır. Lut kavminin yurtlarında bulunan müslüman aileden maksat Hz. Lut ile küçük kızıdır. İbn Ebi Hatim'in Said bin Cübeyr'den rivayet ettiğine göre onlar onüç kişiydiler.

İMAN İLE İSLÂM AYNI MIDIR?

Bu ayetle iman ile İslâm'ın aynı şey olduğu hususunda delil getirilmiştir. Çünkü burada manevi istisna vardır. Zira mânâ,

«Biz orada müminlerden olan kimseleri çıkardık». demektir. Çıkarılanların bir tek ailenin ehli oldukları malumdur. Aksi takdirde kelâm mustakim olmaz. *«Natık»* ile *«İnsan»* birbirlerinden ayrılmadığı gibi *«Mümin»* ile *«Müslim»*in de aynı şeyi tasdik ettikleri hususunda bir oldukları bilinmektedir. Mefhumda muttehid olmalarına gelince, bu, usul ve hadis alimleri nezdinde ihtilaflı bir meseledir. Binaenaleyh mümin ile müslimin müttehid oldukları hususunda bu ayetle delil getirilmesi sahihtir.

*«O köylerde (beldelerde) bırakılan alamet»*ten maksat, çamurdan pişirilmiş taşların orada çok bulunmasıdır. Bazıları *«Onların helâkine sebep olan, oradaki taşlardır»* demiştir. Bazıları *«Kokmuş bir sudur»* demiştir.

«Rükn» kelimesinden maksat bedenin bir tarafıdır. *«Rükniyle tevelli etti»* demek yüz çevirdi demektir. Aynı kelime kavm mânâsına da gelir. Katade bu kanaattedir. Çünkü insan kavmine dayanır, onlardan kuvvet alır.

Bazıları *«Rükn kuvvet ve saltanat demektir»* demişlerdir.

«Onu ve askerlerini denize attık»,. yani boğduk. Bu ayet Cenab-ı Hak'kın kuvvet ve azametine, Firavun'un ve kavminin küçüklüğüne delâlet etmektedir.

«Akim» (kısır) rüzgârdan maksat İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre telkih=aşılama yapmayan şiddetli rüzgârdır. Bir görüşe göre *akim* öyle bir rüzgârdır ki içinde ne bereket ne de yarar vardır! Ondan herhangi bir yağmur da gelmez, herhangi bir ağacı telkih de etmez.

«Onlara bir süreye kadar safa sürün denildi» cümlesindeki müddet, Beyhaki'nin Katade'den rivayet ettiğine göre üç gündür. Hasan Basri *«Bu söz Hz. Salih onlara peygamber olarak gönde-*

rildiği zaman söylendi» der. Safa sürmek onların ecelleri gelinceye kadardır. Sonra onlar isyan ettiler.

Fahreddin Razi şunları söyler: *«Müfessirlerden bazılarına göre, «Hin»den maksat devenin boğazlanmasından sonra mühlet olarak onlara verilen üç günlük zamandır! Fakat bu zayıftır. Çünkü, «Onlar Rablerinin emrine karşı geldiler»* cümlesi delâlet eder ki bu sözden sonra onlar Allah'ın emrine karşı gelmişlerdir. Ayetin zahirinden anlaşıldığına göre o süre Cenab-ı Hak'kın takdir buyurduğu ecellerdir. Herkes eceline kadar mühlet almıştır. Sanki ona şöyle denilmiş oluyor: *«Ecelin son noktasına kadar safa sür. Eğer iyilik yaparsan safa sürmek senin için hem dünyada hem de ahirette sözkonusudur. Aksi takdirde senin ahirette nasibin yoktur».*

«Saika onları yakaladı». yani helâk etti. Rivayete göre Hz. Salih onlara *«Üç gün sonra helâk olacaksınız»* şeklinde va'dde bulunur ve onlara *«Yarın yüzünüz sararacaktır. Öbür gün kızaracak, üçüncü gün de simsiyah kesilecektir, sonra azap gelecektir»* der. Onlar Hz. Salih'in açıkladığı bu alâmetleri gördükten sonra kendisini öldürmeğe kalkıştılar. Fakat Cenab-ı Hak onu kurtardı. O da Filistin'e gitti. Dördüncü gün kuşluk zamanında onlar hanudlarını bedenlerine sürdüler, kefenlerini giydiler. Saika böylece onlara geldi. Saika gökten gelen bir ateş veya sayhadır. Onlar tamamen helâk oldular.

EYD'DEN MAKSAT NEDİR?

«Eyd» kelimesi İbn Abbas'a göre kuvvet demektir. Yoksa *«Eyd»* kelimesi *«el»* mânâsına olan Yed'in çoğulu değildir. *«Biz genişletmekteyiz»,* yani kudretimiz vardır! Bu cümle Allah'ın kud-

retini ispat etmek için getirilmiştir. Ve bu ifadede *«Bize herhangi bir yorgunluk dokunmadı»* ayetine de tariz vardır. Hasan Basri ayeti *«Biz genişleticiyiz, yani yağmurla rızkı genişletiriz»* şeklinde yorumlamıştır.

«Yaratılan iki çiftten» maksat iki nevidir, yani erkek ve dişi. Bu yorum İbn Zeyd'e aittir. Mücahid *«Bu ayet gece-gündüz, şekavet-saadet, hidayet-dalâlet, gök-yer, siyah-beyaz, sağlık-hastalık gibi karşıt olan ifadelere işaret etmektedir. Taberi de bu yorumu tercih etmiş ve «Bu Allah'ın kudretine her şeyden fazla delâlet eder»* demiştir.

Cenab-ı Hak bütün bunları, hatırlamanız, Allah'ın kâdir olduğuna, hiçbir şeyin O'nu aciz bırakmadığına inanmanız, bunun gereği üzere amel etmeniz ve O'ndan başkasına ibadet etmemeniz için yaratmıştır. *«Allah'a kaçın»* cümlesi *«umulur ki hatırlamış olursunuz»* cümlesinin bir dalıdır ve Allah'ın tevhidine yapışmanın da bir temsilidir. Yani ey Muhammed! de ki Allah'a kaçın. Çünkü ben sizi Allah'ın azabından apaçık korkutuyorum.

Bazılarına göre, *«Allah'a kaçın»* ifadesinden maksat iman edin, taattan ayrılmayın demektir! Zemahşeri: *«Allah'a kaçın, yani taatine ve sevabına kaçın, masiyet ve cezasını gerektireni bırakın...»* demiştir.

كَذٰلِكَ مَآ اَتَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا قَالُوْا سَاحِرٌ اَوْ
مَجْنُوْنٌ ﴿٥٢﴾ اَتَوَاصَوْا بِهٖ ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُوْنَ ﴿٥٣﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ
فَمَآ اَنْتَ بِمَلُوْمٍ ﴿٥٤﴾ وَّذَكِّرْ فَاِنَّ الذِّكْرٰى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِيْنَ
﴿٥٥﴾ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُوْنِ ﴿٥٦﴾ مَآ اُرِيْدُ مِنْهُمْ مِّنْ
رِّزْقٍ وَّمَآ اُرِيْدُ اَنْ يُّطْعِمُوْنِ ﴿٥٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو
الْقُوَّةِ الْمَتِيْنُ ﴿٥٨﴾ فَاِنَّ لِلَّذِيْنَ ظَلَمُوْا ذَنُوْبًا مِّثْلَ ذَنُوْبِ اَصْحٰبِهِمْ فَلَا
يَسْتَعْجِلُوْنِ ﴿٥٩﴾ فَوَيْلٌ لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ يَّوْمِهِمُ الَّذِيْ يُوْعَدُوْنَ ﴿٦٠﴾

MEÂL

52 — İşte böyledir! Onlardan öncekilere de hiçbir peygamber gelmedi ki «Bu bir sihirbazdır» veya «divanedir» dememiş olsunlar.

53 — Onlar bunu birbirlerine tavsiye mi ettiler? Hayır bunların hepsi de azgın ve taşkın kimselerdir.

54 — (Ey Rasûlüm!) Sen onlardan yüz çevir. Bundan dolayı da kınanacak değilsin.

55 — Lâkin yine de hatırlat. Çünkü hatırlatmak müminlere fayda verir.

56 — Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.

57 — Ben onlardan rızık istemiyorum ve bana yedirmelerini de istemiyorum.

58 — Şüphesiz ki rızık veren, güç ve kuvvet sahibi olan ancak Allah'tır.

59 — Şüphesiz ki bu zulmedenlerin de arkadaşlarının payı gibi bir azap payı vardır. Acele etmesinler.

60 — İşte söz verilen günün azabından dolayı vay o kâfir olanlara!

(52-60) *«İşte böyledir. Onlardan öncekilere...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

52. ayet her peygamberin yalanlandığını ortaya koymaktadır. Oysa daha önceki peygamberlerin şeriatını takrir için gelen Yuşa gibi peygamberler yalanlanmamışlardır. Hz. Adem de peygamber olarak gönderildi ve fakat yalanlanmadı. İmam Fahreddin Razi bu işkale şu cevabı veriyor: *«. Rasûl olduğunu kabul etmiyoruz. Belki bir rasûlün dini üzerinde olan bir nebidir. Rasûlü tekzib eden onu da tekzib etmiş olur...»* (1)

«Hatırlatmak ancak müminlere yararlı olur», yani hatırlatmak, Cenab-ı Hak'kın iman etmesini takdir ettiği kimselere veya fiilen iman edenlere yarar sağlar. Çünkü hatırlatmak onların imanını daha da artırır, yakînlerini daha da kuvvetlendirir.

El-Bahr'da şöyle denir: *«Bu ayetin zahiri, kâfirlere karışmamaya delâlet eder. Halbuki öte tarafta kılıç (savaş) getiren ayet vardır. O ayetle bu neshedlimiştir».*

YARATMAKTAN MAKSAT

«Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye ya-

(1) Fahreddin Razi, Mefatih'ul-Gayb, cilt: 7, sh: 683
Alusi, Ruh'ul-Meanî, cilt: 27, sh: 19

rattım» ayeti hakkında İbn Cerir ve İbn Ebi Hatim, İbn Abbas'tan şöyle rivayet etmektedirler: *«İsteyerek veya istemeyerek bana kulluğu ikrar etsinler diye yarattım».* Bu rivayetten bir insan ibadeti kabul ederse, ibadetin farziyetini ikrar ederse, tatbikat eksikliği varsa da kâfir olmadığı anlaşılıyor.

Ahmed, Tirmizi ve İbn Mace, Ebu Hureyre'den şöyle rivayet ediyorlar: *«Allah: «Ey Ademoğlu! Benim ibadetim için boşal. Senin göğsünü zenginlikle doldurayım. Fakirliğini örteyim. Aksi takdirde senin göğsünü meşguliyetle doldurur, fakirliğini de kapatmam»* buyurmaktadır.

Ayet metninde önce cin, sonra da insanlardan bahsedilmiştir. Çünkü cinler varlık bakımından insanlardan öncedir. Cinden maksat, insanlar ile meleklerin zıddı olan zümredir. Melekleri Cenab-ı Hak bu ayette zikretmemektedir. Çünkü meleklerin ibadet etmesi zaten teslim edilen bir durumdur. Bu ayet sadece peygamberleri yalanlayanların yaptıklarını açıklamak için gelmiştir. Zira onlar Allah'a ibadeti terketmişlerdir. Halbuki ibadet için yaratılmışlardır. Bu ise meleklerde olmayan bir şeydir. Onlar kereme uğramış kullardır. Allah'a ibadetten istinkâf etmezler.

Bazıları *«Rasûl-ü Ekrem meleklere gönderilmediği için onlardan bahsedilmemiştir»* demişlerse de, sıhhatli görüşe göre Hz. Peygamberin risaletinin umumi olduğudur. Bazıları *«Cinler melekleri de kapsar. Çünkü cinnin mânâsı görünmez demektir. Melekler de görünmezler»* demiştir.

Bazıları *«Melekleri mahlûkat makamında zikretmek sıhhatli değildir. Çünkü onlar ruhlar gibi emr âlemindendirler. Bu ise mahlûkat âleminin tam karşıtıdır. Bu iki âleme «Halk da emir de onundur» ayetiyle işaret edilmektedir.»* derler. Fakat bu görüş *«O her şeyin yaradanıdır. Halk da emir de O'nundur»* ayetiyle reddedilmektedir. İbadet zilletin varılan son noktasıdır.

Ayetin zahirinden anlaşıldığına göre ibadetten maksat ihtiyari olarak yapılandır. Teshiri olarak meydana gelen ibadet ise bütün mahlûkat içindir. Zira bütün mahlûkat insanın mahlûk olduğuna dikkatini çeker ve kendisinin de hikmet sahibi bir ustanın sanatı olduğunu vurgular. Burada aynı zamanda secde tabiri de kullanılmıştır: «*Köklü olan veya olmayan ağaçlar ona secde ederler*».

Bazıları «*İbadet burada tevhid mânâsınadır*» demiştir. Çünkü İbn Abbas'tan gelen rivayete göre Kur'an'da nerede ibadet sözü geçerse orada tevhid mânâsı kastedilir. Yani, «*Bütün cinler ve insanlar beni ahirette birlerler*». Müminin dünyadaki tevhidi zaten ortadadır. Müşrik'in tevhidine gelince, ona da «*Sonra onların fitneleri olmadı, ancak dediler ki: Rabbimiz Allah'a yemin ederiz, biz müşrikler değildik*». İşte ateşe herhangi bir kâfir girmez şeklindeki hüküm bu yoruma binaen verilmiştir. Veya maksat, Kelbi'nin işaret ettiğine göre, mümin şiddet ve genişlik zamanlarında Allah'ı birler. Kâfir ise sadece şiddet ve belada Allah'ı birler. Fakat nimet ve genişlikte Allah'ın birliğini ikrar etmez.

Mücahid, «*Liya'budûnî*» *fiilinin mânâsı, beni tanısınlar demektir*» demiştir. Buradaki sır şudur: Ancak Allah'ın ibadetiyle meydana gelen marifet muteberdir. İbadetsiz meydana gelen, felsefecilerin marifetine benzeyen marifet fayda verici ve muteber değildir. Bu güzel bir yorumdur. Çünkü eğer Allah onları yaratmasaydı Allah'ın varlığı ve tevhidi bilinmezdi. Oysa bir hadisi kudsî de «*Ben gizli bir hazineydim. Bilinmek istedim. Halkı yarattım ki bilineyim*» denilmektedir.

İtiraz edilerek şöyle denilmiştir: Sıhhatli olan marifet herkeste tahakkuk etmemiştir. Belki bazıları (tabiatçılar gibi), Allah'ın varlığını inkâr etmişlerdir. Hadisi bu şekilde Sadedddin Said «Medarik» adlı kitabında zikretmiştir. Mühyiddin bin Arabi de Fütuhat'ında başka bir lâfızla zikretmiştir. Hadis hafızları ise buna itiraz etmişlerdir. İbn Teymiye «*Bu, Rasûlullah'ın kelâmından de-*

ğildir. Ne sahih ne de zayıf bir senedi bilinmemektedir» der. Hafız İbn Hacer de böyle demiştir. Sufilerden hadis rivayet edenler bunun naklen sabit olmadığını kabul etmekle beraber *«keşfen sabit olduğunu»* iddia ediyorlar. Fakat keşfen sabit olmak ve sıhhati tashih edilmek sadece sûfilere mahsus bir adettir.

59. ayette geçen *«Zenub»* kelimesi nasib, pay demektir.

*«Onların arkadaşları»*ndan maksat, kendilerinden önce gelip geçen ümmetlerdir. *«Zenub»* kelimesinin esası dolu veya doluya yakın, içinde su bulunan büyük bir kova demektir. Kova boş ise ona zenub denilmez. Burada mutlak pay mânâsında kullanılmıştır ki o pay isterse hayr isterse şer olsun.

Madem ki Allah Teâlâ'nın cinleri ve insanları kendisine kulluk etsinler diye yarattığı sabit oldu, madem ki Allah'ın insanlardan rızık istemediği sabit oldu, o halde kesinlikle zulmedenlerin de arkadaşlarının payı gibi bir azap payı vardır.

*«Kâfirler için va'dedilen gün»*den maksat, bir görüşe göre Bedir Günü'dür. Diğer bir görüşe göre ise Kıyamet Günü'dür. Kıyamet Günü olması ihtimali daha kuvvetlidir. Çünkü bir sonraki surenin başlangıç ayetlerine daha uygun düşmektedir.

ZARİYAT SURESİ'NİN SONU

TÛR SÛRESİ

Sûre: 52

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَالطُّورِ ﴿١﴾ وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ ﴿٢﴾ فِي رَقٍّ مَنْشُورٍ ﴿٣﴾ وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ ﴿٤﴾
وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ ﴿٥﴾ وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ ﴿٦﴾ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ﴿٧﴾ مَا لَهُ مِنْ
دَافِعٍ ﴿٨﴾ يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْرًا ﴿٩﴾ وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سَيْرًا ﴿١٠﴾ فَوَيْلٌ يَوْمَئِذٍ
لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ ﴿١٢﴾ يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَىٰ
نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا ﴿١٣﴾ هَٰذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٤﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla

1/8 — Andolsun Tur'a ve yayılmış kâğıda (veya deriye) yazılmış kitaba (Kur'an'a). Ve o mamur ev'e. Ve o yükselmiş tavana (göğe). O kaynayan denize. Rabbinin azabı elbette vukû bulacaktır. Bunu önleyici hiçbir şey yoktur.

9 — O gün gök sarsılıp çalkalanır.

10 — Dağlar bir yürüyüş ile yürür.

11 — Vay haline o gün, (peygamberleri) yalanlayanlara!

12 — Onlar boş laflara dalarak eğlenirler.

13 — O gün onlar (itile kakıla) cehennem ateşine sürüklenirler.

14 — (Cehennemde vazifeli melekler): «İşte sizin (dünyada) yalan saymakta olduğunuz ateş budur» (derler).

(1-14) *«Andolsun Tur'a ve...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

İbn Abbas ve İbn Zübeyr'den gelen rivayete göre, bu surenin bütün ayetleri hicretten önce Mekke'de nazil olmuştur.

Surenin ayetleri Kûfe ve Şamlıların sayımına göre 49'dur. Basralılara göre 48, Hicaz sayımına göre de 47 ayettir. Kelimeleri 312, harfleri 1500'dür.

*«TUR»*dan maksat Turi Sinin isimli dağdır. Bu dağ Medyen' dedir. Hz. Musa bu dağda Cenab-ı Hak'ın kelâmını dinlemiştir. *«Tur»*, Süryanicede *«dağ»* demektir. Bugün Tur Dağı diye bilinen dağ Tih Çölü'ne yakındır, Mısır ile Akabe arasındadır.

Ebu Hayyan, Tur Suresi'nin tefsiri münasebetiyle *«Turi Sina'nın Şam'da bir dağ olduğunda ihtilaf yoktur! Allah o dağda Hz. Musa ile konuşmuştur»* demiştir. Ve yine tefsirinde bu sureyi açıklarken Tur'un Şam'da bir dağ olduğunu, bunun da Turi Sina olduğunu söylemektedir.

Nevf'ul-Bukalî *«Cenab-ı Hak bu dağla yemin etmiştir, çünkü bu diğer dağlardan üstündür»* demiştir. Ragib *«Bu öyle bir dağdır ki yeryüzünü kapsamakta, ihata etmektedir»* diyor. Fakat bu görüşü hiçbir sahih delile dayanmamaktadır.

Bazıları *«Tur cennet dağlarından bir dağın ismidir»* demişler. Muntazam bir şekilde yazılan kitap'tan maksat Ferra'nın ifade ettiğine göre amel kitabıdır. Yani insanoğlunun amellerinin yazıldığı defter/kitaptır. Kıyamet Günü'nde kulların sağ veya sol ellerine verilir. Nitekim Cenab-ı Hak başka bir ayette *«Biz Kıyamet Günü'nde onun için bir kitap çıkarıyoruz ki o (kimse) kitabı mensur olarak görür»* buyurmuştur.

Kelbi «Bu kitabtan maksat Tevrat'tır» der. Bazıları İncil, bazıları Zebur, bazıları Kur'an olduğunu söylemişlerdir. Bazıları da *«Levh-il Mahfuz'dur»* demiştir.

El Bahr'da Ebu Hayyan *«Bu görüşlerin hiçbiri kesin değildir»* diyor.

«Rakk» kelimesi üzerinde yazı yazılan ince deri demektir. Mestur kelimesi de yayılmış demektir.

Beyt-i Mamur'dan maksat Kâbe'dir. Mamur olması hacılarla, mücavirlerledir. Veya Beyt-i Mamur'dan maksat dördüncü semada bulunan Derrah'tır. Onun mamur olması ise çokça ziyarette bulunan meleklerden ileri gelir. Bazıları *«O, yedinci göktedir. Evdir, her gün oraya yetmişbin melek girer ve çıkar. Kıyamet kopuncaya kadar da bir daha onlara sıra gelmez»* demişlerdir.

*«Yükseltilmiş tavan»*dan maksat göktür ve bu, hadis olarak Hz. Ali'den nakledilmiştir. İbn Abbas *«Arştır. Çünkü Arş cennetin tavanı sayılır»* demiştir. Ebu Şeyh, Rebi bin Enes'ten aynı rivayeti nakletmiştir.

*«Kaynatılmış deniz»*den maksat, dolu denizdir. Bu deniz Okyanus'tur.

Cenab-ı Hak bu altı şeye yemin ediyor. Tur kelimesinin ba-

şındaki vav harfi, yemin harfidir. Diğer vavlar da atf içindirler. Yeminin cevabı «*Kesinlikle Rabbinin azabı vukubulacaktır*» ayetidir.

Cubeyr bin Mutim der ki:

Medine'ye vardım. Rasûlullah ile Bedir esirleri hakkında konuşmak istiyordum. Hz. Peygamber'e vardığımda ashabın önünde akşam namazını kıldırıyordu. Sesi mescidden dışarı çıkıyordu. Baktım ki Tur Suresi'ni okuyor. «*Muhakkak Rabbinin azabı vukubulacaktır*» ayetine kadar geldi. Bunları dinleyen kalbim adeta parçalandı. Ben o gün müslüman değildim. Azabın inmesinden korkarak derhal iman ettim. Azap gelmezden önce yerimden kalkacağımı zannetmiyordum.

Bu kendileriyle yemin edilen şeylerin, Cenab-ı Hak'kın azabı gerçekleşeceği, hiç kimsenin ona mani olamayacağı mânâsına delâlet etmesi şu noktadan ileri gelir: Bunlar kudretin kemâline ve hikmetine, haberlerin doğruluğuna, kulların amellerini cezalandırmak için zaptettiğine delâlet eden emirlerdir.

9. ve 10. ayetler bu hadisenin (Allah'ın azabının) ne zaman vaki olacağını beyan etmektedir.

«*Temuru*» sallanır demektir. Zira gidiş-geliş arasındaki tereddüt mânâsını ifade eden «*mevr*» kökünden gelir. Bazıları «*Bu fiil dalgalar içinde hareket eder mânâsını ifade eder*» demiştir. Yani değirmen taşının dönüşü gibi gök dönüyor ve ehliyle beraber geminin yalpa vurması gibi yalpalıyor. Veya hareketlenir, parçaları biribirini bırakır. Gökler yerlerinden kayarlar. Fezaya silkelenmiş toz haline gelirler. Göklerin sallanmasındaki, dağların yerlerinden yürütülmesindeki hikmet, insanları korkutmak ve artık dünyaya dönüş olmadığını ilan etmek içindir. Çünkü yer, gök, onların aralarında bulunan dağlar, denizler ve diğer şeyler dünyanın imarı,

Ademoğulları'nın yararı için yaratılmşıtır. Artık onların dünyaya dönüşü ihtimali kalmayınca Cenab-ı Hak onları yerlerinden kaydıracaktır. Böylece dünyanın harap olması ve ahiretin imarı dönemi başlar.

«Havd» kelimesi suda yürümek mânâsındadır. Fakat burada bâtıla dalmak mânâsında kullanılmıştır. Onlar bâtıllardaki çok acaib ilerleyişleriyle ilerlerler. Birbirlerini yalanlarla avuturlar!

أَفَسِحْرٌ هَٰذَآ أَمْ أَنتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿١٥﴾ اصْلَوْهَا فَاصْبِرُوٓا
أَوْ لَا تَصْبِرُوا سَوَآءٌ عَلَيْكُمْ ۖ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ
﴿١٦﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِى جَنَّٰتٍ وَنَعِيمٍ ﴿١٧﴾ فَٰكِهِينَ بِمَآ ءَاتَىٰهُمْ رَبُّهُمْ
وَوَقَىٰهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿١٨﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيٓـًٔۢا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ
﴿١٩﴾ مُتَّكِـِٔينَ عَلَىٰ سُرُرٍ مَّصْفُوفَةٍ ۖ وَزَوَّجْنَٰهُم بِحُورٍ عِينٍ
﴿٢٠﴾ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَٰنٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ
ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَآ أَلَتْنَٰهُم مِّنْ عَمَلِهِم مِّن شَىْءٍ ۚ كُلُّ امْرِئٍۭ بِمَا كَسَبَ
رَهِينٌ ﴿٢١﴾ وَأَمْدَدْنَٰهُم بِفَٰكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢٢﴾
يَتَنَٰزَعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَّا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْثِيمٌ ﴿٢٣﴾ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ
غِلْمَانٌ لَّهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّكْنُونٌ ﴿٢٤﴾ وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ
بَعْضٍ يَتَسَآءَلُونَ ﴿٢٥﴾ قَالُوٓا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِىٓ أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ
﴿٢٦﴾ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَىٰنَا عَذَابَ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾ إِنَّا كُنَّا مِن قَبْلُ
نَدْعُوهُ ۖ إِنَّهُۥ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ ﴿٢٨﴾ فَذَكِّرْ فَمَآ أَنتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ
بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿٢٩﴾ أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَّتَرَبَّصُ بِهِۦ رَيْبَ
الْمَنُونِ ﴿٣٠﴾ قُلْ تَرَبَّصُوا فَإِنِّى مَعَكُم مِّنَ الْمُتَرَبِّصِينَ ﴿٣١﴾

15 — Acaba bu bir sihir midir yoksa siz mi görmüyorsunuz?

16 — Ona girin de ister katlanın ister katlanmayın. Sizin için birdir. İşlediğinizin cezasını görüyorsunuz.

17 — Fenalıktan sakınanlar, cennetler ve nimetler içindedirler.

18 — Rablerinin kendilerine verdiği ile sefa sürerler. Rableri onları yakıcı ateşin azabından korumuştur.

19 — (Onlara): «Yeyin, için, afiyet olsun! Yaptıklarınızın karşılığı budur».

20 — «Sıra sıra dizilmiş tahtlara yaslananlar olarak» (denir). Biz onları ceylan gözlü hurilerle evlendirmişizdir.

21 — İman eden ve zürriyetleri de iman hususunda kendilerine tabi olanlar(a gelince), işte biz onların nesillerini de kendilerine kattık. Onların amellerinden de birşey eksiltmedik. Herkes kazandıklarına karşı bir rehindir.

22 — Biz onlara canlarının istediği meyvelerden ve etlerden vermişizdir.

23 — Onlar birbirlerine bir kadeh devrederler ki içinde ne bir boş şey ne de günah vardır.

24 — Etraflarında onlara ait, sanki sedefte beslenmiş inciler gibi civanlar dolaşır.

25 — Cennettekiler birbirlerine dönüp sorarlar:

26 — Derler ki: «Biz önceden ailelerimiz yüzünden korkardık».

27 — «Hak Teâlâ bize inayet ederek bizi Semum azabından korudu».

28 — «Gerçekten biz bundan önce O'na yalvarıyorduk. Çünkü iyilik eden, esirgeyen ancak O'dur».

29 — (Ey Rasûlüm!) Sen nasihat et. Rabbinin nimetiyle sen ne kâhinsin ne de deli!

30 — Yoksa onlar (senin için) «Şairdir, zamanın kötü kazalarına uğramasını bekliyoruz» mu diyorlar?

31 — (Ey Rasûlüm!) De ki: «Bekleyin. Ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim».

(15-31) *«Acaba bu bir sihir midir...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Bu sihir midir?» cümlesi onları kınamak ve kulaklarını çınlatmak için sevkedilen bir cümledir. Çünkü onlar dünyada buna sihir diyorlardı. Sanki ayette şöyle denilmektedir: Sizin uyarılmanız için gönderilen vahye dünyada sihir diyordunuz. Acaba bu, vahyi tasdik eden bir sihir midir?

«Islev» fiili *«girin ve şiddetleri tadın»* mânâsını ifade eder. İster sabredin, ister etmeyin, yarar hususunda ikisi de eşittir. Zira sabretmek sizden azabı kaldırmaz, sabretmemek de azabı tahfif etmez.

21. ayet başlıbaşına bir kelâmdır. Cennet ehlinden bir grubun halini açıklamak için getirilmiştir. Daha önce Cenab-ı Hak bütün ehli cennetin halini beyan etti. Şimdi de imanda zürriyetleri kendilerine ortak olanların haline özellikle değinmektedir.

«Onların zürriyetlerini onlara ilhak ettik» cümlesi bu ikisini aynı derecede yaptık demektir. Said bin Mansur ve Beyhaki, İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyorlar: *«Allah müminin zürriyetini cennette kendisinin bulunduğu derecesine yükseltir. Velev ki o zürri-*

yet amel bakımından babasından eksik olsa dahi. Böyle yapılmasını, sevinmelerini sağlamak içindir». İbn Abbas sonra bu ayeti okudu.

Haberlerin zahirinden anlaşılıyor ki zürriyetlerin atalarına ilhak edilmesinden maksat, sadece onların yanına yükseltilmeleri, bazen onlarla temas kurup ziyaret etmeleri değildir. Onlarla beraber orada alıkonmaları, yerleştirilmeleridir. Bunun umumi şekilde sabit olması Allah'ın fazlından uzak değildir. Yani Cenab-ı Hak ihsanda bulunup, bu istidada sahip herkesi aynı muameleye tâbi tutabilir. *«Bu bazı müslümanlara mahsustur, bazılarına değildir»* şeklindeki bir görüş, Allah'ın geniş ihsanını daraltmaktan başka bir şey değildir. Bu görüşü İbn Abbas'tan rivayet edilen şu eser desteklemektedir: *«İman edenlerden maksat muhacirler ve ensardır. Zürriyetten maksat tabiindir».*

Alusi ise *«Bu rivayetin sahih olduğunu zannetmiyorum»* diyor. (1)

«Eletna» fiili eksiltmek demektir. Yani bu ilhak sebebiyle atalarının derecelerinden herhangi bir şeyi eksiltmiş değiliz. Onların bir kısım sevaplarını çocuklarına vermiş değiliz ki onların sevapları ve dereceleri azalmış olsun. Biz evlatlarını onların derecelerine sadece bir fazl ve ihsan olarak yükseltmişizdir.

İbn Zeyd *«Zamir evladlara racidir»* der. Yani atalarına ilhak edilen o evlatların amelleri, ister güzel ister çirkin, cezalarından bir şey eksilmemiştir. Onları amellerinden dolayı cezalandırdıktan veya mükâfatlandırdıktan sonra atâlarına ilhak etmişizdir.

Alusi, *«İbn Zeyd'in bu yorumu hiçbir şey değildir»* diyor. Yani ona göre bunun kıymeti yoktur. Her ne kadar Ebu Hayyan

(1) Alusi, Ruh'ul-Meani, cilt: 27, sh: 32, vd.

«Herkes kesbinin rehinidir» ayeti bu ihtimali güzelleştirmektedir» demiş ise de. Birinci yorum İbn Abbas, İbn Cübeyr ve Cumhur'undur. Ayet, ekserin fikrine göre büyük zürriyetler hakkındadır. Munzir bin Said ise *«Küçükler hakkındadır»* demiştir.

KİŞİ NEYİN REHİNİDİR

«Her kişi kazandığının ve amelinin rehinidir»! Allah katında adeta rehin bırakılmıştır. Sanki kesb bir borç mesabesindedir. Kişinin nefsi ise rehindir. Borç eda edilmedikten sonra rehin çözülmez. Eğer kişinin ameli salih ise o borç eda edilmiş demektir. Çünkü Cenab-ı Hak salih ameli kabul eder, salih amel onun huzuruna gider. Eğer amel salih değilse borç eda edilmemiştir, kurtuluş da yoktur. Bunun için Cenab-ı Hak bir ayette *«Her nefis kesbettiğinin rehinidir. Ancak ashab'ul yemin müstesnadır»* buyurmuştur. Yani hiçbir nefis Allah katında kesbinin rehininden kurtulamaz. Ancak ashabı yemin müstesnadır. Onlar yapmış oldukları güzel amellerle boyunlarını rehinden kurtarmışlardır.

*«Cennette kadeh tokuşturmaları»*ndan maksat, birlikte bulundukları meclislerde sohbetlerde, şaka yoluyla, birbirlerinden kadehi kapmak istemeleridir. Bu onların çok mutlu olduklarına delâlet eder.

Bazıları *«Tenazu' burada katmak mânâsına değil vermek mânâsınadır»* demişlerdir. Yani birbirlerine içinde sarhoşluk ve günah olmayan kadehi verirler.

«Ka's» kelimesi hamr kelimesi gibi semai müennestir. Hamrla dolu olan kadehe kas denilir. Bazen kas, şarap mânâsına da kullanılır.

«Onda lağv yoktur», yani içildiği takdirde lağv yoktur. Mânâ-

sız konuşmalar, düşük seviyeli sözler bahis konusu değildir. Ve sahibinin günahkâr olmasını gerektirecek bir durum da yoktur orada.

Onlar ancak cennetteki şarabı içtiklerinde hikmetli sözler söylerler, kelamın en güzelini konuşurlar. O kadehi onlara takdim edenler onların özel köleleridir. Bazıları *«Onlardan önce geçen evlatları»* olduğunu söylemişlerdir.

«Meknun» sedefinde korunmakta olan inci demektir. Cenab-ı Hak onları sedefinde korunan inciye benzetmektedir. Çünkü aralarında safavet ve beyazlık münasebeti vardır. Meknun burada mahzun (hazineleştirilmiş) mânâsında olabilir. Zira ancak fiatı çok yüksek olan güzel şeyler hazineye girer.

«Birbirlerinden sorarlar», yani bir kısmı diğerlerinin ahvalini, amellerini sorar. Böylece herkes soran ve sorulan olur. Yoksa onlardan muayyen bir grubun diğer bir grubun halini sorması sözkonusu değildir. Ayetin zahirinden anlaşıldığına göre bu sorgu cennette olmaktadır.

Kendilerinden sual sorulanlar *«Bu halden önce kalbimiz inceydi, Allah'ın isyanından korkuyor, taatine itina gösteriyorduk. Ve akibetten ötürü daima endişeliydik»* derler.

«Ehlimizin içindeki» tabiri muhtemeldir ki bu onların dünyada oluşundan kinayedir ve yine muhtemeldir ki onların ince kalplilikleri hem kendileri hem de ehilleri içindir. Çünkü ehilleri de adeta onlara tâbi idiler.

«Semum» kelimesinden maksat ateştir. İnsan bedenindeki mesamelere yani kılların altındaki deliklere nüfuz eden ateş. Tıpkı sıcak rüzgâr olan semume'nin kıl altındaki deliklere nüfuz ettiği gibi.

«Semum» esasında sıcak rüzgâr demektir. Bazıları *«Cehennemin adlarından biridir»* demişlerdir. Hem onları hem de ehillerini kapsayacak genelliktedir. Ayetten maksat, Cenab-ı Hak'kın onlara, ehillerinin kendilerine tabi olmak suretiyle yapmış olduğu minneti açıklamasıdır.

«Biz daha önce de onu çağırıyorduk» cümlesi Allah'ın emrine ne denli tazimde bulunduklarının beyanıdır.

«Sen hatırlat» hitabı Hz. Muhammed'edir. Yani hatırlatma görevine devam et. Sana inen ayetlerle insanları uyar ve onların hiçbir yararı olmayan sözlerine de kulak verme!

Ayet metninde geçen kâhin, birtakım zanlarla gaybtan haber veren kişi demektir. Ragib *«Kâhin geçmiş ve gizli kalmış haberleri veren kişi demektir»* der. Arraf da gelecekten haber verendir. Kehânet ise, meşhur olan gaybı haber veren cinlerden istimdad etmektir.

«Bini'met» kelimesinin başındaki *«ba»* harfi hakkında ihtilaf vardır. Bazıları mulabese içindir demişlerdir. Yani Allah'ın nimetinde olduğun halde sen ne kâhinsin, ne de mecnunsun.

Bazıları da *«Bu ba harfi kasem içindir»* demişlerdir. Yani Rabbinin nimetine yemin olsun ki sen ne kâhin ne de mecnunsun.

Peygamber için kâhin ve mecnun diyenler kâfirlerdir. Rasûlullah'a, Şeybe bin Rebia kâhin diyordu. Utbe bin Ebi Muayt da mecnun diyordu. Onlar *«O şairdir. Biz onun hakkında zamanın hadisatını bekliyoruz»* diyorlardı. *«Reyb»* hadisat demektir *«Menun»* kelimesi de dehr (zaman) demektir. Zamanın gelmesinden maksat Rasûl-ü Ekrem'i helâk etmesidir.

«De ki: Bekleyin! Kesinlikle ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim» cümlesi onların aklıyla alay etmekte ve onları tehdid etmektedir. Yani siz benim helâkimi bekleyin, ben de sizin helâkinizi bekliyorum! Hz. Peygamber burada onların kesin olarak helâk olacaklarını va'dediyor.

أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَامُهُمْ بِهَٰذَا أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٣٢﴾ أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ ۚ بَل لَّا
يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِ إِن كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٣٤﴾ أَمْ خُلِقُوا
مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿٣٥﴾ أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ ۚ بَل لَّا
يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ عِندَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ الْمُصَيْطِرُونَ ﴿٣٧﴾ أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ
يَسْتَمِعُونَ فِيهِ ۖ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُم بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ
وَلَكُمُ الْبَنُونَ ﴿٣٩﴾ أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُم مِّن مَّغْرَمٍ مُّثْقَلُونَ ﴿٤٠﴾
أَمْ عِندَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤١﴾ أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا ۖ فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ
الْمَكِيدُونَ ﴿٤٢﴾ أَمْ لَهُمْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ ۚ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ
﴿٤٣﴾ وَإِن يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَّرْكُومٌ ﴿٤٤﴾
فَذَرْهُمْ حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿٤٥﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي
عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤٦﴾ وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ
ذَٰلِكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٧﴾ وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا
وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٤٨﴾ وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ ﴿٤٩﴾

32 — Yoksa (kısır) akılları mı bunu kendilerine emrediyor? Yoksa onlar azgın kimseler midir?

33 — Yoksa onlar, «Bunu kendiliğinden uyduruyor» mu diyorlar? Hayır, onlar imana gelmek istemiyorlar!

34 — O halde onlar doğrulardan iseler onun gibi bir söz getirsinler.

35 — Yoksa onlar boşu boşuna mı yaratıldılar? Veya yaratanlar kendileri mi?

36 — Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattılar? Hayır! Onlar inanmıyorlar!

37 — Yoksa Rabbinin hazineleri onların yanında mıdır? Veya mutlak saltanat onlarda mıdır?

38 — Yoksa onların merdivenleri mi vardır ki o merdivenlerle (yükselip) dinliyorlar. Öyleyse dinleyenleri, açık bir delil getirsin.

39 — Demek ki kızlar Allah'ın, oğullar da sizin, öyle mi?

40 — (Ey Rasûlüm!) Sen kendilerinden bir ücret istiyorsun da sanki bu yüzden onlar ağır bir borç altında mı kalıyorlar?

41 — Yoksa gayba ait bilgiler kendi yanlarında da onlar mı yazıyorlar?

42 — Yoksa bir tuzak mı kurmak istiyorlar? Kâfirler var ya, tuzağa düşecek olan asıl kendileridir.

43 — Yoksa onların Allah'ın dışında başka bir ilahları mı vardır? Allah onların şirk koşmakta olduklarından yüce ve münezzehtir.

44 — Eğer gökten bir parçanın düştüğünü görseler, «Üst üste yığılmış bulutlardır» derler.

45 — (Ey Rasûlüm!) Artık sen onları kendisine çarpılacakları günlerine kavuşuncaya kadar bırak!

46 — O gün tuzakları kendilerine hiçbir fayda vermez ve yardım da görmezler.

47 — Muhakkak ki zulmedenlere bundan başka da azap vardır. Fakat çokları (bunu) bilmez!

48 — (Ey Rasûlüm!) Artık sen Rabbinin hükmüne sabret. Çünkü sen bizim gözlerimizin önündesin ve her kalkışında da Rabbini hamd ile tesbih et.

49 — Gecenin bir kısmında ve yıldızların batışından sonra da onu tesbih et.

(32-49) *«Yoksa (kısır) akılları mı...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

32. ayetin metnindeki *«Ahlam»* kelimesi akıllar demektir. O dönemlerde Kureyşlileri herkes Ahlam ehli olarak (akıl sahipleri, ileri görüşlüler, müsamahakâr) anarlardı. Bu husus, Cahiz'in ifade ettiğine göre şu noktadan ileri gelmektedir: Bütün âlem Kâbe münasebetiyle onlara geliyor, onlarla karışıyor. İşte çeşitli insanlarla düşüp kalkmaları, konuşup muamele etmeleri akıllarının kemâle ermesini gerektirmiştir. Ayrıca onlar senede iki defa yolculuk yaparlardı. Değişik memleketler görürlerdi. Değişik ahlâka sahip olan kimselerle arkadaşlık yaparlardı. Onlar için zorluk olmaksızın böyle bir zemin hazırlanmıştı. Amr bin As'tan şöyle soruldu: *«Kavmin niçin iman etmedi? Halbuki Allah onları akıllı olmakla vasfetmiştir»*. Amr da cevap olarak *«Onlar öyle akıllardır ki Allah'ın tevfiki onlarla arkadaş olmamıştır. Bunun için de onlar iman etmemiş, küfürde ısrar etmişlerdir»* dedi.

«Tekavvele» uydurdu, iftira etti demektir. Yoksa onlar *«Kur'an, Muhammed tarafından uydurulmuş bir yalan mıdır?»* diyorlar. Evet, tekavvul, sözü zoraki bir şekilde icad etmeye çalışmaktır. Bu lafız mutlak yalan hususunda kullanılır.

«Hayır, onlar gurur ve kibirden dolayı iman etmiyorlar. O bâtılları ileri sürüyorlar».

Evet, durum böyledir. Aksi takdirde Hz. Muhammed de onlar gibi Arap soyundan gelen bir zattı. Peygamber olmasaydı bütün milletleri, arapları, acemleri aciz bırakan bir kelâmı nasıl getirebilirdi?

«Eğer doğru iseler Kur'an'a mümasil, nazm ve mânâ bakımından benzer bir kelamı getirsinler». Veya ayetin mânâsı şöyledir: *«Eğer doğru iseler Hz. Muhammed gibi Ümmi, ilim ehliyle sohbeti olmayan, ilim tahsili için kendi yurdundan ayrılıp başka bir memlekete gitmeyen veya Hz. Muhammed gibi onlardan bir kişi olan bir zatın Kur'an'a benzer bir kelâmını getirsinler. Fakat onlar buna güç yetiremiyorlar»*.

«Yoksa hiçbir şey olmadan mı yaratıldılar?» cümlesi şu mânâdadır: Onlar takdir edici ve yaratıcı olmaksızın mı bu şekilde yaratılmışlardır? Veya onlar diri olmayan bir şeyden mi yaratılmışlardır ki onlara emir verilmesin, yasaklar getirilmesin de tıpkı cemadat gibi olsunlar!

«Yoksa yaratan kendileri midir?», yani kendilerini kendileri mi yaratmıştır? Ki bundan dolayı Allah'a kulluk yapmıyorlar ve Peygamberin sözlerine iltifat etmiyorlar.

*«Rabbinin hazineleri»*nden maksat rızık ve rahmetinin hazineleridir. Bu hazineler onların katında mıdır ki peygamberliği dilediklerine rızık olarak versinler, dilediklerinden de alsınlar.

Numani *«Allah'ın hazinelerinden maksat kudretinin dahilinde olan şeylerdir»* demiştir. İbn Atiyye'ye göre ayetin mânâsı, yoksa bütün işlerde Allah'tan zenginlik onların mı yanındadır? şeklindedir. Çünkü mal, sıhhat, izzet ve diğer şeylerin hepsi Allah'ın hazinelerindendir.

Zühri *«Hazinelerden maksat ilimdir»* demiş ve Ebu Hayyan

Zühri'nin yorumunu güzel bulmuştur. İbn Abbas «*Rabbinin hazineleri yağmur ve rızıktır*» demiştir.

«*Musaytırun*» kelimesi İbn Abbas'a göre musallat diktatörler demektir. Yine İbn Abbas'tan gelen ikinci bir yoruma göre ise iptal ediciler mânâsınadır. Dahhak da bu yoruma katılmıştır. Cevheri'ye göre Musaytırun bir şeye musallat olan, galib gelen, onu kontrol altında bulunduran, durumlarını zaman zaman araştıran, amellerini yazan demektir!

«*Süllem*» merdiven demektir. Yüksek makamlara çıkmak için kullanılan alet anlamındadır. Yani onlar böyle bir aletlerinin olduğunu ve o aletin üzerine çıkıp da gökteki haberleri dinlediklerini, böylece vahy ile bu haberlere vakıf olan Muhammed gibi kendilerinin de vakıf olduklarını iddia ediyorlardı. Bu iddia sahipleri eğer doğru iseler apaçık deliller getirmelidirler.

«*Mağrem*» kelimesi mimli masdardır ve herhangi bir suçu olmaksızın kişinin malından kişiye isabet eden felaket demektir. Zemahşeri «*Kişinin üzerine gerekli olmayanı kendi üzerine gerekli kıldığı şey demektir*» diyor.

Gayb'tan maksat gaybı kapsayan Levh-i Mahfuz'dur. Yani Levh-i Mahfuz onların yanında mıdır ki ona bakarak halka malûmat veriyorlar?

«*Yoksa gelecekte bir tuzak kurmak mı istiyorlar?*» cümlesi Kureyşlilerin bilahare Darunnedve'de toplanıp Hz. Peygamber'i öldürme kararı aldıklarına işarettir ki bu da gaybtan haber vermektir. Dolayısı ile bu hadiseden çok önce nazil olan bu suredeki bu ayet hem bu surenin hem de Kur'an'ın diğer kısımlarının Allah katından gelen vahy olduğunu kanıtlamaktadır.

«*Kâfirlerin hile ve tuzakları kendi aleyhlerinde olacaktır*» di-

yen ayet Bedr Günü tecelli etmiştir. Onlar peygamberliğin 15. yılında Bedir'de tepelenmişlerdir. Evet, bu haberlerin verilmesi Kur'an'ın mucizelerindendir.

44. ayetteki *«Kisfen»* kelimesi büyük bir parça demektir. *«Merkum»* kelimesi de bir kısmı diğerinin üstüne konulmak üzere katmerleşen demektir. Yani onlar tuğyanlarında, saldırganlıklarında o dereceye gelmişlerdir ki onların dedikleri gibi onların üzerine gökten büyük bir parça indirse *«Bu, birbiri üzerine gelip kabaran bir buluttur»* diyeceklerdir. Yani onun azap için geldiğini bir türlü tasdik etmeyeceklerdir.

45. ayet kılıç ayetiyle (savaş iznini getiren ayetle) neshedilmiştir.

İNSANOĞLUNUN BAYILACAĞI AN

*«Onların bayılacakları günler»*den maksat Bedr günüdür. Bazıları *«İsrafil'in ilk defa Sura üfürdüğü gündür»* demişlerdir. Bazıları da *«Bu günler Kıyamet Günü'dür»* demişler ve cumhur da bu görüşü desteklemiştir. Bazıları ise *«Onların ölecekleri gündür»* demişlerdir.

Zalimler (kâfirler) için ondan başka bir azap daha vardır. Bazıları *«Bu azap onlara ölümlerinden önce kendilerine isabet edecektir»* demiştir. İbn Zeyd *«Acılar, sakamlar ve belalardan meydana gelen dünya musibetleridir, mal ve evladın yok olmasıdır»* demiştir.

48. ayette geçmekte olan *«Rabbinin hükmü»* ifadesinden maksat Allah'ın Rasûl-ü Ekrem'e yüklediği risalet konusundaki hükmüdür veya kavminin karşı çıkmasıyla onu imtihan etmesidir. Bu ayet cihad (kılıç) ayetiyle neshedilmiştir.

«Sen bizim gözümüzün önündesin», yani seni görüyoruz, onların dediklerini ve yaptıklarını müşahede ediyoruz. Veya sen öyle bir noktadasın ki seni görür ve muhafaza ederiz.

«Gözler» mânâsına gelen *«A'yun»* kelimesi hıfzımızdasın, korumamızdasın demektir. Yani burada göz mânâsına gelen ayn, hıfz ve korumadan kinayedir.

«Ayn» kelimesi bu ayette çoğul getirilmiştir. Çünkü çoğul zamirine izafe edilmiştir. Taha Suresi'nde ise tekildir. Çünkü orada da tekil zamirine izafe edilmiştir. Zemahşeri *«Muminun Suresi'nde çoğul getirilmesinin faydası, korunmaktaki mübalağaya delâlet ettiği içindir»* der. Sanki Allah'tan gelip de onunla beraber olan birçok koruyucular vardır. Onlar onu daima gözetlemektedirler.

«Geceleyin de Allah'ı tesbih et. Yıldızların arkasında» cümlesinin tefsiri Kaf Suresi'nde geçmişti. *«Yıldızların arkası»*ndan maksat, Hz. Ali, İbn Abbas, Cabir ve Enes'ten gelen rivayete göre sabahın iki rekât namazıdır. Bazıları *«Bu yoruma göre ayet nedb üzerine hamledilmiştir. Beş vakit namazla neshedilmiştir»* demişlerdir. Taberi de bu yorumu tercih etmiştir.

Sahih-i Müslim, Hz. Aişe validemizden şöyle naklediyor: *«Rasûl-ü Ekrem sabah namazından önceki iki rekât hakkında gösterdiği ihtimamı hiçbir nafile için göstermemiştir»*.

Yine Hz. Aişe'den: *«Rasûl-ü Ekrem, fecrin iki rekât namazı dünya ve içindekilerinden daha hayırlıdır, dedi»*. (1)

TUR SURESİNİN SONU

(1) Kurtubi, Ahkam'ul-Kur'an, cilt: 17, sh: 79, vd.
Alusi, Ruh'ul-Meâni, cilt: 27, sh: 40, vd.
Suyuti, ed-Durr'ul-Mensur, cilt: 7, sh: 635, vd.

NECM SÛRESİ

Sûre: 53

Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur 62 ayettir.

Bu sureye aynı zamanda *«Ve'n-Necm Suresi»* de denilir. Mekki'dir. Suyuti'nin İtkan'ında 32. ayetin medeni olduğu söylenmektedir. Bazıları da *«33'den 41. ayete kadar olan kısım Medeni'dir»* demişlerdir. Tabersi, Hasan Basri'den bu surenin Medeni olduğunu rivayet ediyor. Fakat ehli sünnet alimleri bu rivayetin sıhhatli olmadığına kanidirler. Bu surenin ayetleri Küfelilere göre 62'dir. Diğer sayımlara göre 61'dir. Kelimeleri 360, harfleri 1405'dir.

Bu sure, İbn Merduveyh'in İbn Mesud'dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah'ın ilk sesli olarak okuduğu suredir. Hz. Peygamber müşrikler dinledikleri halde bu sureyi Harem'de okumuştur.

Buhari, Müslim, Ebu Davud ve Nesei, İbn Mesud'dan şöyle rivayet ediyorlar: *«İçinde secde ayeti inen ilk sure Necm Suresi' dir». Bunun üzerine Rasûl-ü Ekrem secdeye kapandı. Bir kişi müstesna, orada bulunan bütün halk da secdeye kapandı. O kişiyi görlüm, topraktan bir avuç avuçladı ve o toprak üzerine secde etti. O kişi sonradan kâfir olarak öldürülmüştür. Adı Umeyye bin Halef'tir.»*

El-Bahr'da *«Rasûl-ü Ekrem secdeye kapandı. Müminler, müşrikler, cinler ve insanlar da onunla birlikte secde ettiler. Ancak Ebu Leheb secde etmedi. O bir avuç toprak aldı ve bu kâfidir dedi.»* diye rivayet edilir.

Muhtemelen aynı davranışı hem Umeyye bin Halef hem de Ebu Leheb yapmış olabilir.

Celâleddin Suyuti Tur ve Necm Surelerinin ilişkisi hakkında şunları söyler:

«Tur'da müminlerin zürriyeti zikredilmiştir ve o zürriyetlerinin atalarına tabi oldukları hükmü getirilmiştir. Bu surede ise yahudilerin zürriyeti zikredilmektedir: « O sizi daha iyi bilir. Gerek yerden inşa ettiği, gerek annelerinizin karınlarında bulunduğunuz zaman, biçim verdiği sırada sizin her halinizi bilmiştir. Artık kendinizi temize çıkarmayın. Çünkü o korunanı daha iyi bilir».

İşte bu münasebetle İbn'ul-Munzir, İbn Ebi Hatim, Taberi, Ebu Nuaym ve Vahidi, Sabit bin Hars el-Ensari'den şöyle rivayet etmişlerdir: *«Yahudilerin bir çocuğu öldüğünde o cennetliktir. Onların böyle hükmettikleri Rasûlullah'ın kulağına geldiğinde: «Yahudiler yalan söylüyorlar. Annelerinin karınlarında yaratılmış olan her çocuk şakidir veya saiddir»* dedi ve bahsi geçen 32. ayeti sonuna kadar okudu.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

وَالنَّجْمِ اِذَا هَوٰى ۙ﴿۱﴾ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوٰى ۚ﴿۲﴾ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ
الْهَوٰى ؕ﴿۳﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا وَحْيٌ يُّوْحٰى ۙ﴿۴﴾ عَلَّمَهٗ شَدِيْدُ الْقُوٰى ۙ﴿۵﴾ ذُوْ مِرَّةٍ
فَاسْتَوٰى ۙ﴿۶﴾ وَهُوَ بِالْاُفُقِ الْاَعْلٰى ؕ﴿۷﴾ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰى ۙ﴿۸﴾ فَكَانَ
قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰى ۚ﴿۹﴾ فَاَوْحٰۤى اِلٰى عَبْدِهٖ مَاۤ اَوْحٰى ؕ﴿۱۰﴾ مَا كَذَبَ
الْفُؤَادُ مَا رَاٰى ﴿۱۱﴾ اَفَتُمٰرُوْنَهٗ عَلٰى مَا يَرٰى ﴿۱۲﴾ وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً اُخْرٰى ۙ
﴿۱۳﴾ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى ۚ﴿۱۴﴾ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَاْوٰى ؕ﴿۱۵﴾ اِذْ يَغْشَى
السِّدْرَةَ مَا يَغْشٰى ۙ﴿۱۶﴾ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى ﴿۱۷﴾ لَقَدْ رَاٰى مِنْ اٰيٰتِ
رَبِّهِ الْكُبْرٰى ﴿۱۸﴾ اَفَرَءَيْتُمُ اللّٰتَ وَالْعُزّٰى ۙ﴿۱۹﴾ وَمَنٰوةَ
الثَّالِثَةَ الْاُخْرٰى ﴿۲۰﴾ اَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْاُنْثٰى ۖ﴿۲۱﴾ تِلْكَ اِذًا قِسْمَةٌ
ضِيْزٰى ﴿۲۲﴾ اِنْ هِيَ اِلَّاۤ اَسْمَآءٌ سَمَّيْتُمُوْهَاۤ اَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمْ مَّاۤ اَنْزَلَ
اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطٰنٍ ؕ اِنْ يَّتَّبِعُوْنَ اِلَّا الظَّنَّ ۚ وَمَا تَهْوَى الْاَنْفُسُ ۚ
وَلَقَدْ جَآءَهُمْ مِّنْ رَّبِّهِمُ الْهُدٰى ؕ﴿۲۳﴾ اَمْ لِلْاِنْسَانِ مَا تَمَنّٰى ۖ﴿۲۴﴾
فَلِلّٰهِ الْاٰخِرَةُ وَالْاُوْلٰى ﴿۲۵﴾ وَكَمْ مِّنْ مَّلَكٍ فِي السَّمٰوٰتِ لَا تُغْنِيْ شَفَاعَتُهُمْ
شَيْـًٔا اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ اَنْ يَّاْذَنَ اللّٰهُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَرْضٰى ﴿۲۶﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Batma zamanındaki yıldızın hakkı için,

2 — Arkadaşınız (Allah'ın peygamberi) ne yolunu şaşırdı, ne de haktan ayrıldı.

3 — O, arzusuna göre söz söylemiyor;

4 — Onun sözü kendine vahyolunan bir vahyden başka bir şey değildir.

5 — (O Kur'an'ı) ona çok kuvvetli biri (Cebrail) öğretti.

6 — (Ki O) akıl ve reyinde tamdır. Hemen (asli suretine girip) doğruldu.

7 — O en yüce ufuktaydı.

8 — Sonra (ona) yaklaştı. Derken aşağıya sarktı.

9 — Araları iki yay kadar veya daha az kaldı.

10 — (Allah'ın) kuluna vahyettiğini vahyetti.

11 — Peygamberin gördüğünü kalbi yalan çıkarmadı.

12 — Hâlâ onun görüp bildiği şeyde onunla tartışıyor musunuz?

13 — Andolsun ki peygamber onu bir kere daha inerken görmüştü.

14/15 — Sidrei Münteha yanında. Sidrei Münteha'nın yanında Cennet'ul-Mev'a bulunmaktadır.

16 — Sidre'yi neler kaplamıştı, neler!

17 — (Peygamber'in) gözü bir tarafa kaymadı. (Sağa ve sola) dönmedi.

18 — Andolsun ki o Rabbinin en büyük ayetlerinden (alametlerinden) gördü.

19 — Duydunuz mu? Haber verin, Lat ve Uzza'yı,

20 — Üçüncü olarak Menat'ı (herhangi bir güçleri var mı?)

21 — Erkekler sizin, dişiler de O'nun mu?

22 — Eğer böyle ise, bu haksız bir paylaşmadır.

23 — Bu (putlar) sizin ve ecdadınızın isimlendirdiğiniz birtakım isimlerdir. Onlar ancak zanna tâbi olurlar ve nefislerinin hevasına kapılırlar. Halbuki onlara Rablerinden bir hidayet gelmiştir.

24 — Yoksa arzu ettiği her şey insanın mı olacaktır?

25 — Ahiret de dünya da Allah'ın (mülkü) dür.

26 — Göklerde nice melek var ki şefaatları hiçbir fayda vermez. Meğer ki Allah dilediğine ve razı olduğuna izin verdikten sonra olsun.

(1-26) *«Batma zamanındaki yıldızın...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Düştüğü veya indiği zaman yıldıza andolsun...» ifadesindeki yıldızdan maksat bilinen yıldızlardır. Nitekim bu husus Hasan Basri, İbn Mamer bin Müsenna'dan rivayet edilmiştir. Bu ayetteki *«Heva»* fiili batmak mânâsınadır. Bazı müfessirler ise tam tersini (doğmak mânâsına olduğunu) söylemişlerdir. Bazıları *«düşmek mânâsında olduğunu»* söylemişlerdir.

Bazıları yıldızın düşüşünü fecirle beraber olan düşüşle tefsir etmişlerdir. Bazıları da *«En-Necm burada Şira denilen yıldızın adıdır»* demişlerdir. O yıldız çıktığında kâhinler gaybî haberlerden bahsederler. Bazıları *«Zühre yıldızıdır. Arap müşrikleri ona tapıyorlardı»* der. İbn Abbas, Mücahid ,Ferra, Munzir bin Said *«Necm, Kur'an'da Rasûl-ü Ekrem'e inen vahiyden bir miktarın adıdır»* demişlerdir. İnmesi ise Cebrail vasıtasıyla Rasûlullah'a nazil olması demektir. Caferi Sadık *«En-Necm'den maksat Rasûl-ü Ekrem'dir. Onun inişi ise Miraç gecesinde gökten inmesidir»* der.

Bütün bu yorumların en belirgin olanı Necm'in *«bütün yıldızlar»* mânâsına alınmasıdır. Çünkü necm ismi cinsdir. Her yıldıza izafe edilebilir. Eğer muayyen bir şeyin ismi olması gerekirse o takdirde Süreyya olması en belirginidir.

İkinci ayetteki hitap ise Kureyş'edir. *«Arkadaşınız»* tabiri kul-

lanılmıştır. Zira onlar Rasûlullah'ın bütün durumlarına vakıf idiler. Onun delilikten, sihirbazlık ve yalancılık gibi şeylerden tamamen münezzeh olduğunu biliyorlardı. Hidayet ve doğruluğun doruk noktasında olduğunu da biliyorlardı. Çünkü uzun zaman Rasûlullah ile sohbetleri vardı. O'nun yüce durumunu uzun zamandan beri görmekteydiler. Dolayısıyla ardaşları Hz. Muhammed'in de azıtmadığını ve sapıtmadığını pekâlâ biliyorlardı.

PEYGAMBER HEVADAN KONUŞMAZ

«O hevadan konuşmuyor» ifadesindeki zamir Rasûlullah'a racidir. Çünkü *«Sahibukum»* tabirinde Rasûlullah'ın bahsi geçmektedir. Yani hevai nefs, boş lakırdılar ondan sadır olmaz. Kur'an'dan veya Kur'an gibi Allah cihetinden size getirdiklerinde asla hevai nefsinden ve reyinden konuşmaz. Onun konuştukları Kur'an'dır ve ancak Allah'tan bir vâhydir. Allah ona konuşacağının vahyini gönderir.

Bazı müfessirler *«O'ndan sadır olan konuşma, ister Kur'an olsun ister olmasın hevadan gelme değildir»* demiştir.

Ebu Ali Cübbai ile oğlu Ebu Haşim gibi *«Rasûlullah içtihad etmez»* kanaatinde olanlar bu ayeti delil göstermişlerdir. Bu ayetin Rasûlullah'ın içtihad etmemesine delil olarak zikredilmesi şöyledir: Cenab-ı Hak, Peygamberin bütün konuştuklarının vahy olduğunu haber vermektedir. İçtihaddan gelen konuşmalar ise vahy değildir. Öyleyse o, peygamberin sözlerinden değildir.

Bu görüşte olanlara şu cevap verilmiştir: Allah peygamberine içtihad etmesini mümkün kıldığı zaman içtihadla içtihada dayanan hevadan bir konuşmayı değil bir vahyi kastetmiştir. Cübbai *«Bu durumda müçtehidlerin kıyasla istinbat ettikleri hükümlerin vahy olması lazımgelir»* demiştir. Cübbai'ye şu cevap veril-

miştir. *«Rasûlullah'a içtihad etmesi hususunda vahy gelmiştir. Ama diğer müçtehidler böyle değildir.»* Beyzavi *«Bu görüşte nazar vardır. Çünkü bu görüş Rasûlullah'ın içtihadının bizzat kendisinin vahy değil, belki vahy ile kaynaklandığı mânâsını ifade eder»* der. (1)

Alusi der ki: *«O hevadan konuşmaz»* ayetinin umum üzerine hamledilmesi bence uzak bir ihtimal değildir. Zira İmam Ebu Yusuf ve İmam Ahmed gibi Rasûlullah da içtihad eder diyenlerin maksadı, Rasûlullah'ın okuduğu vahy O'nun içtihadıdır, hevai nefsinin şehvetindendir, demek istemiyorlar. Çünkü peygamberlik makamı böyle şeylerden münezzehtir. Onlar sadece içtihadın kendisiyle vahy arasında bir vasıta olduğunu söylemektedirler. O zaman *«o ancak bir vahydir»* cümlesindeki zamir Kur'an'a raci olur. Bu da, kelamın mukadder bir sualin cevabı olmasına binaen böyledir. Sanki şöyle denilmiştir: Madem ki Rasûlullah'ın durumu hevasından konuşmamaktır, o halde kavmine getirdiği ve onların üzerinde bulunduğu duruma muhalefet ettiği ve insanlardan birçok kimselerin kalbini celbeden, hakkında çok sözler söylenen bu Kur'an nedir? İşte cevap olarak denildi ki *«O ancak bir vahydir. Allah onu Rasûlü'ne vahyetmektedir»*.

ŞİDDETLİ KUVVET SAHİBİ KİMDİR?

«Onu şiddetli kuvvetleri olan biri öğretti» cümlesindeki zamir Rasûlullah'a racidir. Fiilin ikinci mefulu da hazfedilmiştir. Yani Kur'an'ı (veya vahyi) çok şiddetli kuvvetlere sahip olan biri Rasûlullah'a öğretti! Ebu Hayyan, *«Zamir Kur'an'a raci olabilir»* der. Yani Kur'an'ı Rasûlullah'a Cebrail öğretti! Bu yorum İbn Abbas ve Katade ile Rebi'indir. Çünkü Cebrail harikaları meydana çıkarmakta bir vasıtadır. Onun şiddetli kuvvete sahip olmasının de-

(1) Kadı Beydavi, Envar'ut-Tenzil, (Mecma'ut-Tefasir, cilt: 6, sh: 999)

lili Lut Kavmi'nin kasabalarını yerin altındaki sudan sökerek kanadının üzerine yüklemesi ve göğe yükseldikten sonra alt-üst ederek bırakmasıdır. Semud kavmine bir sayha ile bağırdı, onlar evlerinde diz üstü helâk olarak sabahladılar. Cebrail'in peygamberler üzerine inişi ve çıkışı göz kırpmasından daha süratli bir zamanda olur. Öyleyse Cebrail ışık hızından daha süratlidir. Bu durum, yeni hikmet denilen ilimde böylece takrir edilmiştir.

Ayet metnindeki «*Zu Mirretin*» ibaresi büyük akla sahip demektir. Sanki beşinci ayetteki vasf, fiil kuvvetinin vasfı, altıncı ayetteki vasf ise akıl, düşünce ve bakış kuvvetinin vasfıdır. Said bin Müseyyeb «*Mirre hikmet demektir*» der. Çünkü hukemanın kelamı çok sağlamdır. Nafi bin Ezrak bu ayetin mânâsını İbn Abbas'a sorduğunda «*Allah'ın emrinde şiddet sahibidir*» dedi ve buna dair deliller getirdi. Tayyibi'nin İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre «*güzel bir manzara sahibidir*» demek oluyor ki bu yorumu Taberi de tesbit etmiştir.

Mücahid'in «*Güzel ahlâk sahibidir, demektir*» sözü de bu mânâyı tekid etmektedir.

«*İsteva*» fiilinin mânâsı Allah'ın kendisini yaratmış olduğu özel (hakiki) sureti üzerinde mustakim oldu demektir. Cebrail'in bu suret üzerinde mustakim olması peygamberliğin başlangıcında Hıra Dağı'nın yanında olmuştur.

İmam Ahmed, Abd bin Humeyd ve cemaatin İbn Mesud'dan rivayet ettiklerine göre Cebrail'in altıyüz kanadı vardır. (Bu tür hadisler müteşabihattandır. Mânâsında acele etmemek gerekir). Her kanadı ufku doldurmaktaydı. O zaman istiva burada bir şeyin haddi zatında itidali demektir. Yoksa istiva burada bükülmenin tersi olan istikamet demek değildir.

EN YÜCE UFUK

«*En yüce ufuk*»tan maksat, bakan bir insanın önüne çıkan göğün en yüce cihetidir. Ufuk kelimesinin esas mânâsı nahiye, taraf demektir. İbn'ul-Munzir, İbn Abbas'tan şöyle rivayet eder: «*En yüce ufuk'tan maksat güneşin doğuş noktasıdır*».

Hasan Basri'nin «*Doğuş noktasının ufkudur*» şeklindeki rivayeti de bu mânâyı ifade eder.

«*Sonra Cebrail, Rasûlullah'a yaklaştı ve böylece yere doğru sarktı. Rasûlullah ile arasındaki mesafe iki yay boyu veya daha az kaldı*». Kavs yay demektir. Burada Arapların yayı kastedilmektedir. «*Kab*» kelimesi mikdar mânâsına gelir veya yay'ın kabzası ile giriş yeri olan iki köşe arası demektir. Her yayda iki kab bulunur. Bu mânâ ile bazı tefsirciler burada kelimelerin yer değiştirmesiyle bir kaysın iki kab'ı demek olabileceğini söylemişlerdir.

Mücahid ve Hasan Basri «*Yayın kabzası ile kirişi arasına da kab denilir. Buna göre değiştirmeye ihtiyaç yoktur*» derler.

Haffacî «Bu tabir şuna işaret eder: «Araplar cahiliyyede sözleştikleri, birbirlerine ahid verdikleri zaman iki yay çıkarırlar, bunları birbirine bitiştirirlerdi. Sanki bir tek yay olmuş gibi oluyordu. Sonra ikisini birden kaldırıp onunla bir tek ok atarlardı. Bu, bir grubun rızasının diğerinin de rızası veya öfkesinin diğerinin de öfkesi mânâsını taşırdı.» diyor.

İbn Abbas «*Kavs kelimesi burada zira' mânâsınadır. Onunla uzun nesneler ölçülür*» der. Ebu Rezin de bu görüştedir. Sa'lebi «*Kavsın zira mânâsına gelmesi Hicaz lügatine göredir*» der. Buna göre «*Kaabe kavseyn*» tabiri iki arşın kadar demek olur.

9. ayetin metnindeki «*ev*» edatı kullar açısından şek mânâsı ifade eder. Yani biri onu gördüğünde «*O iki yay kadar veya daha yakındır*» der. Bu sözden maksat çok yakındır demek olur.

«*Vahyetti*» fiilindeki zamir Cebrail'e aittir. «*Kuluna*» lâfzının sonundaki zamir ise Allah'a racidir. Yani Cebrail, Allah'ın kulu Muhammed'e vahyetti!

İkinci «*Evha*» fiilindeki zamir de Cebrail'e racidir. Ebu Zeyd'e göre ikinci zamir Allah'a racidir. Yani Cebrail Hz. Muhammed'e Allah'ın kendisine vahyettiğini vahyetti!

Bazıları «*Birinci «Evha» ile ikinci «Evha»nın zamirleri Allah'a racidir. Kuldan maksat da Cebrail'dir*» demişlerdir. Yani Allah kulu Cebrail'e vahyettiğini vahyetti.

«*Kalbi gözünün gördüğünü yalanlamadı*», yani Hz. Muhammed'in gözüyle gördüğü Cebrail suretini onun kalbi yalanlamadı. «*Ben seni tanımıyorum*» demedi. Eğer böyle deseydi yalancı olurdu. Çünkü onu gözüyle gördüğü gibi kalbiyle de tanımış oldu.

Bazıları da «*Kalb, gözü yalanlamadı*» der. Yani gözü, kalbinin hikâye ettiği Cebrail suretini kabullendi. Zira melekut aleminde olanlar evvelâ kalple idrak edilirler, sonra kalpden göze giderler.

Bazı kıraat alimleri «*Kezebe*» yerine «*Kezzebe*» şeklinde, şeddeli okumuşlardır. Yani kalp, Hz. Cebrail'in suretinde görüldüğü hususunda şüphe etmedi ve bunu doğruladı.

«*Tumarune*» fiili mücadele etmek mânâsına gelir. Yani onu yalanlayıp gördüğü nokta üzerinde onunla mücadele mi ediyorsunuz? Rasûlullah'ın gördüklerinden maksat, Cebrail'in suretinden gördüğüdür. Yani «*Siz Rasûlullah'ın daha önce Cebrail'in suretle-*

rinden gördüğü noktalarda Hz. Peygamberle mücadele mi ediyorsunuz?» Hz. Peygamber Cebrail'i herhangi bir başka suretle karıştırması mümkün olmayacak şekilde tanıyor.

SİDRETUL-MUNTEHA

13. ayetten maksat başka bir zamanda Rasûlullah'ın Cebrail'i gördüğü hususundaki şüpheyi kaldırmıştır. Bu görme İsra Gecesi'nde, Sidretulmunteha yanında olmuştur. Sidre yedinci gökte, Arşın sağında bulunan bir ağaçtır. İmam Ahmed, Müslim ve Tirmizi'nin rivayet ettikleri bir hadiste Sidretulmunteha altıncı gökte bulunmaktadır. Onun meyveleri Hecer denilen bölgenin testileri kadardı. Yaprakları fil kulaklarına benziyordu. Bir binici onun gölgesinde yetmiş sene yürüse hâlâ bitiremezdi. (Bu onun büyüklüğünden kinayedir).

Hadislerin zahirinden anlaşılıyor ki bu ağaç gerçek bir ağaçtır. Halbuki bilindiği kadarıyla adetullah gereği bitkiler topraklı ve sulu yerlerde yetişiyor olmalıdır. Fakat Cenab-ı Hak hangi mekânda dilerse orada ağaç ve başka şeyler yaratabilir. Zira Cenab-ı Hak ayette *«Zakkum ağacı cehennemin temelinde bitmektedir»* demiştir.

«el-Münteha» kelimesi ismi mekândır. Mastarı mimi olması da muhtemeldir. Buna Sidretulmunteha denilmesinin nedeni (Abd bin Humeyd ve İbn Ebi Hatim'in İbn Abbas'tan rivayet ettiklerine göre) her âlimin ilminin oraya kadar gitmesi, ondan ötesini Allah'tan başkasının bilmemesidir. Veya peygamberlerin ilimleri oraya kadar gider ve ondan ötesini bilmezler. Keşşaf'ta *«Sanki bu ağaç cennetin son noktasıdır»* denilmektedir. Sidre'nin el-Munteha'ya izafe edilmesi bir şeyin mahalline izafesi kabilindendir.

Bazıları *«El-munteha'dan maksat Cenab-ı Hak'tır»* demişlerdir. O zaman mülk, malike izafe edilmiş olur.

«Yağşa» fiili kapatmak, örtmek mânâsına gelir. Burada gelmek mânâsını ihtiva ediyor. Yani *«Sidre'ye gelenin geldiği zamanı* hatırla.» Fakat birinci yorum makama daha uygundur. Bazı haberlerde Sidre'yi kapatanın veya Sidre'ye varanın izzet sahibi olan Allah'ın nuru olduğu ifade edilmiştir. Yani Allah'ın nuru ona vardı, onu kapattı, o da nurlandı. Ebu Hüreyre'den gelen rivayette *«Orayı alemin yaratıcısının nuru kapatır»* denilmiştir. İbn Abbas' tan gelen bir rivayete göre ise orayı Cenab-ı Hak kapatır. İbn Abbas'ın bu rivayeti müteşabbih hadislerdendir.

Mİ'RAC BAHSİ

«Zağe» fiili *«kaydı»*, *«meyletti»* mânâsını ifade eder. *«Tağa»* fiili de *«hududu aştı»* demektir. Yani Rasulullah'ın gözü, gördüğünden kaymadı ve onu aşmadı. Onu kesin bir şekilde ispatladı. Yani bu hadise mutlaka olmuştur. Bunda herhangi bir şek ve şüphe yoktur. Rasûl-ü Ekrem Miraç gecesinde melekutiyetin acaiblik-lerini, Allah'ın en büyük ayetlerini gördü.

«Kübra» kelimesi ismi tafdildir. Mukadder bir nesneye sıfat olur. Bazı hadislerde Hz. Peygamber'in gördüğünün tafsilatı ve tayini vardır. Buhari, İbn Cerir ve İbn'ul-Munzir, İbn Mesud'dan şöyle rivayet ediyorlar: *«Rasûl-ü Ekrem cennetten gelip ufku tamamen kapatan yemyeşil refrefler gördü».*

Zeyd *«Cebrail'i Allah'ın yaratmış olduğu surette gördü demektir»* diyor. Yani Hz. Peygamber Miraç Gecesi'nde en büyük ayetlerden birçoğunu gördü. Bu ayetler saymakla bitmez.

«Rasulullah baş gözüyle Cenab-ı Hak'kı gördü» diyen İbn Ab-

bas ve benzeri alimler bu ayeti delil göstermişlerdir. Aişe validemiz ise bunun tam tersini iddia etmiştir. Müslim, Mesruk'tan şu rivayeti nakleder: *«Aişe validemizin yanında oturmuş bulunuyordum. Hz. Aişe: Ey Eba Aişe (Mesruk'un künyesidir)! Üç şey vardır ki, onlardan birini iddia eden bir insan Allah'a büyük bir iftira atmış olur, dedi. Ben de: «Onlar nedir?» diye sordum. «Kim ki, Muhammed Rabbini gördü derse Allah'a iftira atmış olur» buyurdu.»*

Mesruk: Ben duvara yaslanmıştım. Hemen toparlandım ve dedim ki: «Ey müminlerin annesi! Bana mühlet ver. Acele etme. Cenab-ı Hak «Andolsun, o onu apaçık ufukta gördü» demedi mi? «Andolsun, onu başka bir yerde gördü» demedi mi?». Bunun üzerine Hz. Aişe şöyle dedi: «Rasûlullah'tan bunun mânâsını soran bu ümmetin ilk insanıyım ben. Hayır! Rasûlullah'ın gördüğü Cebrail'dir. Bu iki yerden başka da Cebrail'i Hz. Peygamber esas suretinde görmemiştir. Rasûlullah, «O'nu yer ile gök arasını yaradılış ve suretiyle doldurduğu halde gökten inerken gördüm, demiştir.»

İbn Merduveyh'in başka bir yolla, Davud bin Ebi Hind'den, O'nun Şabi'den, O'nun da Mesruk'tan naklettiği rivayet şöyledir: *Hz. Aişe; «Rasûlullah'tan bu durumu ilk soran benim. «Ey Allah'ın Rasûlü! Sen Rabbini gördün mü?» dedim. O da Cevap olarak: «Ben ancak gökten indiği halde Cebrail'i gördüm» buyurdu» demiştir.*

Yaygın olan görüşe göre Hz. Aişe *«Hz. Peygamber hiçbir zaman Allah'ı görmemiştir»* kanaatine sahiptir. Buna delil olarak da *«Gözler O'nu idrak etmez, O gözleri idrak eder»* ayeti ile *«Hiçbir beşer yoktur ki Allah onunla konuşsun, ancak vahy suretiyle onunla konuşur veya perdenin arkasından veya bir elçi gönderir»* ayetini, gösterir. Bu, Buhari'nin bu surenin tefsirinde, Sahih'de zikrettiğinin zahiridir.

Zahire bakıldığında, İbn Abbas'ın *«Rasûlullah Rabbini gördü»* demesi ancak bir hadîse dayanarak olmalıdır. Ahmed, bu hadisi İbn Abbas'tan rivayet eder: *«Allah'ın Rasûlü 'Ben Rabbimi gördüm' dedi».*

Bu hadisi Suyuti'nin talebesi olan Şeyh Muhammed Salih Şami, El-Ayat'ul-Beyyinat adlı eserinde zikretmiş ve sahih olduğunu söylemiştir.

«Peygamber Allah'ın cemalini görmüştür» diyenler ihtilaf içindedirler. Bazıları *«Rasûl-ü Ekrem Rabbini gözüyle gördü»* demişlerdir. Bunu İbn Merduveyh, İbn Abbas'tan rivayet eder. Bu, İbn Mesud'dan, Ebu Hureyre ve Ahmed bin Hanbel'den rivayet edilmiştir.

Bazıları da Ebu Zer'in rivayetine dayanarak *«Hz. Peygamber Allah'ı kalbiyle gördü»* demişlerdir. Nesei, Ebu Zer'den şöyle rivayet ediyor: *«Allah'ın Rasûlü kalbiyle Rabbini gördü, gözüyle değil».* Bu rivayet Muhammed İbn Kâb'ul-Kurezi'den de gelmiştir. Hatta Abd bin Humeyd, İbn'ul Munzir, İbn Ebi Hatim, Muhammed'den şöyle rivayet ediyorlar:

«Sahabe: «Ey Allah'ın Rasûlü, sen Rabbini gördün mü?» diye sorunca Hz. Peygamber: «Ben onu iki defa kalbimle gördüm, gözümle görmedim» dedikten sonra «Onun gözüyle gördüğünü gönlü yalanlamadı» ayetini okudu.»

İbn Abbas'ın merfu bir hadisinde *«Benim gözümün nuru gönlümde kılındı. Ben O'na gönlümle baktım»* buyurulmuştur.

Bazıları da *«Bu iki görüşten biri gözle, diğeri gönülle (kalple) olmuştur»* demişlerdir. Bu da İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir.

Ayetin zahirinin iktiza ettiği noktada da ihtilaf vardır. Keşf

sahibi *«Yakınlık ve sarkma, Rasûlullah ile Cebrail arasında olmuştur. Yani görünen Cebrail'dir»* der. Eğer Rasûl-ü Ekrem'in Hz. Aişe'ye verdiği cevap sahih ise o zaman hiç kimse Hz. Aişe'nin görüşünden inhiraf edemez.

PUTLAR

Lat, Uzza ve Menat, müşriklerin putlarıdır. Katade'nin dediğine göre Lat, Taif'te bulunuyordu ve Sakîf kabilesi'nin putuydu' Ebu Ubeyde *«Lat Kabe'de idi. Sakîf'in putu sayılıyordu»* der. İbn Zeyd *«Lat, Ukkaz panayırının kurulduğu Nahle'de bulunuyordu. Kureyş ona ibadet ederdi»* diyor. İbn Atiyye *«Katade haklıdır»* der. Ebu Hayyan *«İki rivayet de doğru olabilir»* der. Yani birkaç putun ismi Lat olabilir. O hacılara yedirmek üzere kavudu ıslatan kişiydi. Öldükten sonra, bu işi üzerinde yaptığı taşa taptılar ve o taşa *«Lat»* ismini verdiler.

Mücahid, *«Bu kişi Taif'te bir taşın üzerindeydi. His denilen yemeği yapardı. Oradan gelip geçen yolculara yedirirdi. O öldükten sonra kendisine taptılar»* diyor.

Katade'ye göre *«Uzza»*, Gatafan'ın putudur. Nahle denilen yerde bulunan meşhur semurra ağacıdır. Gatafanlılar ona taparlardı.

Nesei ve İbn Merduveyh, Ebu Tufeyl'den şöyle rivayet ediyorlar:

Rasûl-ü Ekrem, Mekke'yi fethettiği zaman Halid İbn Velid'i Nahle'ye gönderdi. Orada *«Uzza»* denilen put vardı. Hz. Halid oraya vardı. O putlar üç adet semurre ağacıydı. Halid onları kesti. Onların üzerinde yapılan mabedi de yıktı. Sonra da Rasûlullah'a gelerek yaptığı işi haber verdi. Hz. Peygamber ona: *«Geri dön! Sen hiçbir şey yapmamışsın»* dedi. Hz. Halid oraya geri döndüğünde

puta hizmet edenler kendisini görünce kaçtılar. Kaçarken de«*Ey Uzza, ey Uzza*» diye bağırıyorlardı. Hz. Halid oraya vardı, baktı ki saçlarını bedeni üzerine sarkıtmış çırılçıplak bir kadın başına toprak dökmektedir. Hz. Halid kılıçla onu öldürünceye kadar dövdü. Sonra Rasûlullah'a haber verdi. Hz. Peygamber «*İşte Uzza o idi*» dedi.

İbn Zeyd «*Uzza Taif'teydi*» derken Ebu Ubeyde «*Kâbe'deydi*» diyor. El-Bahr Ebu Süfyan'ın bazı harplerde müslümanlara «*Bizim Uzzamız var. Sizin ise Uzza'nız yok*» şeklindeki sözünü nakletmekle Ebu Ubeyde'yi desleklemektedir.

«*Menat*» bazı rivayetlere göre Huzeyl ve Huzaa kabilelerinin taptığı taştı. İbn Abbas «*Sakıfın taşıydı*» diyor. Katade «*Ensar'ın Kadid denilen yerdeki putlarıydı*» diyor. Ebu Ubeyde «*Kâbe'deydi*» der. Ebu hayyan, Ebu Ubeyde'yi destekler. Çünkü onların üçü de Kâbe'de bulunuyorlardı. Zira «*Siz gördünüz mü?*» ayetinin muhatabı Kureyş Kabilesi'dir. Fakat bu istidlâlde nazar vardır. «*Menat*» bu ismini, ibadet edenlerin kanlarını orada dökmelerinden almıştır. Bahr'da sabit olduğuna göre meşhur kıraat alimi İbn Kesir bu kelimeyi «*menaaten*» şeklinde okuyordu.

Zahire göre «*es-Saliset'el-Uhra*» tabirleri Menat'ın sıfatıdır. Ve bu iki sıfat da tekid içindir. Bazı alimler «*Es-salise tekid içindir. El-Uhra da zem içindir*» demişlerdir. Cenab-ı Hak'kın Menat'ı zemmetmesinin inceliği şudur: Kâfirler Menat'ın üç putun en büyüğü olduğunu iddia ederlerdi. Cenab-ı Hak onların bu iddialarını yalanlamaktadır.

«*Gördünüz mü?*» hitabı bu putlara tapanlaradır. Onlar bunlara tapmakla beraber «*Melekler ve bu putlar Allah'ın kızlarıdır*» diyorlardı. Cenab-ı Hak onları kınamak ve susturmak için onlara böyle hitabetmiştir.

«*Demek erkekler size dişiler Allah'a?*» cümlesi ikinci bir tevbih ve kınamadır. «*Diza*» kelimesi zalim demektir. İbn Abbas bu

şekilde tefsir etmiş, Katade de ona katılmıştır. İbn Zeyd *«Muhalefet mânâsınadır»* der. Mücahid ve Mukatil *«Eğri-büğrü mânâsını ifade eder»* derken ayetin zahirine bakılırsa *«Dîza»* kısmet kelimesinin sıfatıdır.

ALLAH'DAN GELEN HİDAYET

*«Rablerinden onlara gelen hidayet»*den maksat Hz. Peygamber veya Kur'an'dır. Zira Kur'an hidayet edicidir veya çok hidayet edici olduğundan hidayetin tâ kendisi olmuştur!

«Hayır !İnsan için her temennisi, her iştahının çektiği kendisine verilmez», yani kâfirlerın *«Puilar şefaat edecektir, biz Allah katında kıymet bakımından en güzeli elde edeceğiz»* veya *«Kur'an niçin Mekke'den, ya da Taif'ten büyük bir kişi üzerine inmedi»* tarzındaki temennileri kendilerine verilmez.

25. ayet adeta 24. ayetin tekidi veya bir nevi açıklaması mesabesindedir. Yani ahiretin ve dünyanın işleri Cenab-ı Hak'ka bağlıdır. Çünkü Allah'ın dilediği dışındakiler insanlar için gerçekleşmez. Dilemediği de yok olur. Ayette ahiret, dünyadan önce zikredilmiştir ki müşriklerin *«Ahirette muzaffer olacağız»* şeklindeki temennileri ilk etapta reddedilsin. Bunun için 26. ayet gelmiştir.

«Ancak Allah'ın dilediği ve razı olduğu kimseye...», yani Allah meleklere şefaat hususunda izin verdikten sonra, kimin şefaatini diliyorsa ve razıysa onlar ona şefaat ederler. Veya ayetin mânâsı; *«Ancak Allah meleklerden dilediğine şefaat iznini verdikten sonra onlar şefaat ederler»* demek olur. Madem ki meleklerin şefaat hususunda durumu budur, o halde melek olmayan, camid ve ruhsuz olan putların hali ne olacaktır? Kısaca Cenab-ı Hak onlardan şefaati selbetmekte ve kendisi izin vermezden önce onların şefaat teşebbüslerinin akim kalacağı haberini vermektedir.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلَائِكَةَ تَسْمِيَةَ الْأُنْثَىٰ
﴿٢٧﴾ وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ ۖ وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ
الْحَقِّ شَيْئًا ﴿٢٨﴾ فَأَعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّىٰ عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ
إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٢٩﴾ ذَٰلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ ۚ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ
بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَىٰ ﴿٣٠﴾ وَلِلَّهِ
مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا
عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَىٰ ﴿٣١﴾ الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ
كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ ۚ إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ ۚ هُوَ أَعْلَمُ
بِكُمْ إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنْتُمْ أَجِنَّةٌ فِي بُطُونِ
أُمَّهَاتِكُمْ ۖ فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ ۚ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَىٰ ﴿٣٢﴾ أَفَرَأَيْتَ
الَّذِي تَوَلَّىٰ ﴿٣٣﴾ وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰ ﴿٣٤﴾ أَعِنْدَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهُوَ يَرَىٰ
﴿٣٥﴾ أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَىٰ ﴿٣٦﴾ وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّىٰ ﴿٣٧﴾
أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ﴿٣٨﴾ وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ﴿٣٩﴾ وَأَنَّ
سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ ﴿٤٠﴾ ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَىٰ ﴿٤١﴾ وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ
الْمُنْتَهَىٰ ﴿٤٢﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ﴿٤٣﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ﴿٤٤﴾

27 — Ahirete iman etmeyenler, meleklere dişilerin adlarını takarlar.

28 — Oysa onların ona dair hiçbir bilgileri yoktur. Onlar zandan başkasına tabi olmazlar. Zan ise şüphesiz ki haktan hiçbir şey ifade etmez.

29 — Öyle ise (ey Rasûlüm!) Bizi anmaktan yüz çevirenlerden ve dünya hayatından başka hiçbir şey tanımayan kimselerden (sen de) yüz çevir.

30 — Onların bilgi adına erebildikleri seviye işte budur. Şüphesiz Rabbin, yolundan sapan kimseyi iyi bilir. Doğru yola gireni en iyi bilen de yine O'dur.

31 — Göklerde ve yerde bulunanların hepsi Allah'ındır. Bu, Allah'ın kötülük edenleri cezalandırması, güzel davrananları da daha güzeliyle mükâfatlandırması içindir.

32 — İyilik yapanlar, ki ufak tefek günahlar dışında, günahın büyüklerinden ve hayasızlıklardan kaçınırlar. Hiç şüphesiz ki Rabbin rahmeti geniş olandır. O sizi daha iyi bilendir. O sizi topraktan meydana getirdiği zaman da, siz annelerinizin karınlarında döller iken de en iyi bilendir. Bunun için kendinizi (överek) temize çıkarmaya çalışmayın. O (azabından) sakınanı iyi bilir.

33 — (Ey Rasûlüm!) arkasını döneni gördün mü?

34 — Azıcık verip sonra vermemekte direndi.

35 — Acaba gaybın bilgisi kendi yanındadır da o mu görüyor?

36 — Yoksa kendisine haber verilmedi mi Musa'nın sahifelerinde (yazılı) olanlar?

37 — Ve sözünü yerine getiren İbrahim'in (sahifelerindekiler)?

38 — Hiçbir günahkâr diğer bir günahkârın (günah) yükünü çekmez.

39 — İnsan için kendi çalıştığından başka birşey yoktur!

40 — Şüphe yok ki çalışması (nın sonucu) görülecektir.

41 — Sonra ona en üstün karşılık verilecektir!

42 — Kuşkusuz ki en son varış Rabbinedir.

43 — Doğrusu güldüren de, ağlatan da O'dur.

44 — Doğrusu öldüren de dirilten de O'dur.

(27-44) *«Ahirete iman etmeyenler, meleklere...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Meleklere dişilerin adlarını takmaktan maksat, *«Melekler Allah'ın kızlarıdır»* demeleridir. Onlar bu hususta herhangi bir bilgiye sahip değildirler. Ancak zanna, bâtıl vehme tâbi olurlar. Kesinlikle zan haktan yana hiçbir şey kazandırmaz; yani zan, eşyanın hakikati olan dinin yerine kaim olmaz. Bir şeyin hakikati ancak ilim ve yakînle elde edilir, zan ve faraziyeler ile değil. Binaenaleyh hakiki marifetler hususunda zanna giden yoktur. Yani itikadi meselelerde ilim ve kesinlik gerekir, itikad zanla olmaz. Zan ancak ameli meselelerde nazarı itibara alınabilir.

Bazıları *«Buradaki hak'tan maksat Allah'tır»* demişlerdir. Zira Cenab-ı Hak başka bir ayette *«Allah hakkın tâ kendisidir»* diyor. Bu ayeti, itikadi meselelerde taklide yer vermeyenler delil göstermişlerdir. Zahiriye mezhebinde olanlar, *«İtikadi meselelerde taklid ile dört şer'i delilden kıyas bâtıldır»* demişlerdir. Zahirilerin bu görüşü usul ilminde tam mânâsıyla cevaplandırılarak reddedilmiştir.

Allah'ın zikrinden maksat Hz. Peygamber'dir. Ondan yüz çevirmekten maksat ise onun getirdiği peygamberliği terketmektir. Bazıları *«Zikir'den maksat imandır»*, bazıları da *«Bu ayet zahiri*

üzerindedir, zikirden yüz çevirmek ondan gafil olmaktır» demişlerdir.

LEMEMDEN MAKSAT NEDİR?

«El-Husna» ile cennet kastedlimiştir. Veya onların amellerinden en güzeliyle Allah onları mükâfatlandırır. Veya en güzel amelleri sebebiyle Allah onlara mükâfat verir demektir. Günahların büyüklerinden maksat cezası büyük olan veya Allah'ın tehdidini gerektiren günahlardır. Bazıları *«Haddi gerektiren günahlardır»* demişlerdir.

«El-Fevahiş» fahişenin çoğuludur ve çirkinliği çok büyük olan günahlardır. Veya özellikle büyük günahlardan çok çirkin olanlardır. Bazı müfesirler *«Fevahiş»* kelimesiyle *«Kebair»* kelimelerinin aynı anlamda olduğunu söylemişlerdir.

«El-Lememe» kelimesi günahtan küçük olan demektir. Esas mânâsı kıymetsiz nesnedir. Ebu Said el-Hudri, *«namahrem kadına bakmak, bedenini ellemek, onu öpmek demektir»* dedi. Temsil kabilindendir. Bazıları da *«Bunun mânâsı bir şeye yaklaşmak ve o şeyi yapmamak demektir»* demişlerdir. İbn Abbas ve İbn Zeyd *«İslâm gelmezden önce (cahiliye döneminde) işlenen şirk ve günahlardır»* demişlerdir. Bu ayet, müşriklerin müslümanlara *«Siz de dün bizim yaptıklarımızı yapıyordunuz»* şeklinde itirazlarını ileri sürdükleri bir zamanda nazil olmuştur.

Bazılarına göre *«Lememe»* mutlak günah demektir. Cumhur-u ulema ise, kelimenin *«küçük günah»* ile tefsir edlimesi üzerinde durmuştur. İstisnai münkatiadır. Bazıları da *«İstisna yoktur. Çünkü burada «illa» «Gayru» mânâsınadır»* demişlerdir.

Bu ayet, çoğu müfessirlere göre, günahların büyük ve küçük

şeklinde taksim edilebileceğine dair delildir. Fakat bir grup bu taksimi reddederek «*bütün günahlar kebairdir*» demişlerdir.

«*Allah insanı topraktan yarattı*» ifadesinin mânâsı Adem'i yaratırken onun zımnında insanı yaratmış olmasıdır. Bazıları da «*Onları topraktan yaratması meni itibarıyladır. Zira meni topraktan gelen gıdalar neticesinde oluşur*» demişlerdir.

«*Ecinne*» kelimesi cenin'in çoğuludur. Sizi annelerinizin karınlarında değişik devirlerden geçirdik. Halinizden hiçbiri Allah'a gizli değildir.

«Kendi kendinizi övmeyin. Çünkü Allah günahlardan kaçınan *kimseleri daha iyi bilir*» ayeti güzel ameller işledikten sonra «*Bizim namazımız, orucumuz, haccımız*» diyen bazı müslümanlar hakkında nazil olmuştur. Yani Cenab-ı Hak bunu böbürlenerek veya riya için söyleyenleri yermektedir. Eğer riya yoksa böyle konuşmakta bir beis yoktur ve bunları söyleyen de nefsini övenlerden olmaz. Bunun için taata sevinmek taat, taati zikretmek de şükürdür.

«*Tezkiye*» bazan ibare ile bazan da işaretle olur. Güzel isimler vermek de işaret kabilindendir.

Bazıları «*Bu ayet yahudiler hakkında nazil oldu*» demişlerdir. Vahidi, Sabit el-Hars el-Ensari'den şöyle rivayet ediyor: «*Yahudiler kendilerinden bir çocuk öldüğünde «O cennetliktir, Allah'ın dostudur» derlerdi. Peygamber bu sözü işitince: «Yahudiler yalan söylüyor. Allah'ın yarattığı hiçbir nefis yoktur ki Allah o daha annesinin karnında iken onun said mi şaki mi olacağını bilmesin*» der ve bunu takiben Cenab-ı Hak «*O sizi sizden daha iyi bilir*» ayetini indirir.

34. ayetin metnindeki «*Ekda*» kelimesi verdiğini kesti anla-

mına gelir. 33. ve 34. ayetler Mücahid'in rivayetine göre Velid bin Muğire hakkında nazil olmuştur. Dahhak *«Bu ayet Nadr bin Hars hakkında nazil oldu»* der. Süddi *«Bu iki ayet As bin Vail ile Sehmi hakkında nazil olmuştur»* demiştir. Muhammed bin Kâb ise *«Bu ayetler Ebu Cehil hakkında nazil olmuştur»* der. Ebu Cehil, *«Allah'a yemin ederim, Muhammed ancak mekârimi ahlâkı emreder»* demiştir. Fakat ilk rivayet daha meşhurdur ve sonra gelen ayete daha münasiptir.

MUSA'NIN SAHİFELERİ

*«Musa'nın sahifeleri»*nden maksat Tevrat'tır. İbrahim'in sahifeleri ise Allah tarafından kendisine gönderilen sahifelerdir.

Ayet metnindeki *«Veffa»* fiili çokça yaptı, Allah'ın emrettiğini tamamen yerine getirdi demektir. Veya Allah'a ahdettiği hususta mükemmel bir şekilde sözünü yerine getirdi demektir.

Peygamberler arasında Hz. Musa ile Hz. İbrahim'in zikredilmesinin nedeni şudur: Hz. Nuh ile Hz. İbrahim dönemleri arasında, kişi oğlundan dolayı, babasından, amcasından, dayısından dolayı, kocasından dolayı, efendi de kölesinden dolayı muaheze ediliyordu. Bu hususta onlara ilk muhalefet eden Hz. İbrahim'dir. Hz. İbrahim'in bu hükmünü takrir ve tekid eden de Hz. Musa'dır. Ondan önce hiçbir mukarrir gelmemiştir. Musa'nın sahifelerinin İbrahim'in sahifelerinden önce zikredilmesi onların daha meşhur ve daha çok olmasından ileri geliyor. Cenab-ı Hak İbrahim ve Musa'nın sahifelerinde bulunan şu hükümleri zikretmiştir:

1 — Hiçbir kimse başkasının günahından sorumlu değildir.

2 — Hiçbir kişi amelinden başka bir amelle, başkasının amelinden sevap almaz.

3 — İster hayır, ister şer cinsinden olsun kesinlikle her amel eden, amelini mizanında görür.

4 — Amel sahibi amelinden ötürü kâfi ve tam olan cezayı görecektir. Hasenatları yediyüz kata kadar katlanır. Günahları da bir misliyle cezalandırılır.

5 — Mahlûkatın tamamı mahşer gününde Allah'a dönecek ve amellerinin cezasını göreceklerdir.

6 — Cenab-ı Hak gülmeyi, ağlamayı, sevinmeyi ve üzülmeyi yaratmıştır.

7 — Allah erkeği ve kadını rahimlere dökülen bir nutfeden (meniden) yaratmıştır.

8 — Ölümü ve hayatı Allah yaratmıştır.

9 — Zengine ve fakire veren Allah'tır. Onların ikisi de Allah'ın elindedir.

10 — Şi'ra'nın Rabbi O'dur. Şi'ra yıldızına Beni Huzaa kabilesi tapmaktaydı.

11 — O birinci Ad Kavmini helâk etmiştir. Onlar kavm-i Nuh'tan sonra ilk helâk edilen ümmettir.

12 — O Semud kavmini helâk etmiştir. Onlardan hiç kimseyi bırakmamış, günahlarından ötürü hepsini yoketmiştir.

13 — O Ad ve Semud'dan önce Nuh kavmini helâk etmiştir. Onlar bu iki gruptan daha zalim idiler.

14 — Allah Lut Kavmi'nin kasabaları halkından olan El-Mu'te-

fike'yi helâk etmiştir. Cebrail onları aileleriyle beraber göğe kaldırmış, altını üstüne getirmiş ve siccinden yapılan taşlarla orasını kapatmıştır.

Allah Teâlâ, müşrikler *«Biz İbrahim'in şeriatı üzerindeyiz»* dedikleri için İbrahim'in şeriatında olanları, ehli kitab *«Biz Tevrat'a tabiyiz»* dediklerinden dolayı da Tevrat'taki hükümleri zikretmiştir.

İNSAN BAŞKASININ AMELİNDEN İSTİFADE EDER Mİ?

«Hiçbir nefis başka bir nefsin günahını yüklenmez. İnsanlar için ancak çalışmaları karşılığı vardır» ayeti, insanların başkasının amelinden sorumlu tutulamayacağı hükmünden sonra *«insanların sevabı ancak kendi amelleriyledir. Başkasının amelleriyle olmaz»* hükmünü getirmektedir. Fakat bu ayetin sahih hadislerde varid olan *«Ölü için verilen sadaka onlara yarar sağlar»* şeklindeki haberler ile bağdaşması zorlaşır. Meselâ Müslim, Buhari, Ebu Davud ve Nesei, Aişe validemizden şöyle rivayet ediyorlar:

Bir kişi Rasûl-ü Ekrem'e: *«Benim annem öldü. Eğer konuşsaydı sanıyorum sadaka verirdi. Acaba onun yerine sadaka versem bunun faydası var mıdır?»* diye sordu. Rasûl-ü Ekrem: *«Evet, vardır»* buyurdu.

Başkası yerine yapılan hac da yarar sağlar. Meselâ Buhari, Müslim, Nesei, İbn Abbas'tan şöyle rivayet ederler: Bir kişi Rasûlullah'a geldi: *«Kızkardeşim haccetmeyi adamıştı. Fakat vefat etti. Ne buyurursunuz?»* dedi. Rasûl-ü Ekrem: *«Eğer kardeşinin boynunda bir borç olsaydı sen o borcu ödeyecek miydin?»* diye sordu. Kişi *«Evet, ödeyecektim»* deyince Rasûlullah: *Allah'ın hakkını yerine getirmek daha mühimdir (daha gereklidir)»* buyurdu.

Bazı müdekkikler *«Kur'an ve Sünnet'te, başkasının amelinden insan yararlanır, hükmü varid olmuştur. Bu ise 39. ayete ters düşmektedir. Öyleyse 39. ayet «Eğer amil yaptıklarını kişiye hibe etmezse» tarzında kayıtlanır. Yani amil hibe ederse kişiye yarar sağlar, etmezse sağlamaz»* demişlerdir.

Horasan Valisi Abdullah bin Tahir, büyük alim Hüseyin bin Fadl'dan Necm Suresi'ndeki 39. ayet ile el-Bakara Suresi'ndeki 261. ayetin zahirde birbirleriyle çeliştiği hususunu sordu. Hüseyin: *«Adalet noktasından bakılırsa kişi ne yapmışsa onun için o vardır. Fakat fazilet noktasından bakılırsa Allah dilediğini ona verir»* dedi. Bunun üzerine Vali, Hüseyin'in başından öptü ve takdir etti.

İkrime *«İnsan için ancak çalıştığı vardır» hükmü Hz. İbrahim ile Hz. Musa kavmindeydi. Ümmeti Muhammedde ise insan başkasının çalışmasından istifade eder»* der. Buna, Sa'd bin Ubbade'nin *«Annemin yerine nafile ibadet yaparsam, anneme yararı dokunur mu?»* diye sordu, Hz. Peygamber *«Evet, dokunur» dedi»* hadisi de delâlet eder.

Rebi *«Otuzdokuzuncu ayetteki insan kâfir insandır. Mümine gelince, onun yaptığı da, onun için yapılan da kendisine fayda verir»* demiştir.

Ebu Hayyan bu rivayete itiraz ederek şöyle der: *«Burada neshin olduğu doğru değildir. Çünkü ayet haber niteliğindedir. Herhangi bir hükmü içermemektedir. Haberlerde nesh olamaz. Ayetteki lam, âlâ harfi mânâsını ifade eder,»* şeklindeki tevil de yerinde değildir. *Çünkü ayet yüz çeviren, az veren, sonra o verdiğini kesen bir kimse için bir mevizedir. Bu ayetin yorumunda en güzel cevabı, Hüseyin bin Fadl vermiştir».*

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, Mutezile'nin *«Bu ayet delâlet eder ki kişi amelinin sevabını başkasına verirse o sevap o başka-*

sına gitmediği gibi ameli de mânâsız kalır» şeklindeki delilleri tam değildir.

«Çalışması yakında görülecektir»; yani kıyamet gününde mahşer ehline çalışması arzedilecek ve herkes o çalışmayı görecektir!

«Güldüren ve ağlatan Allah'tır»; yani kulların salih amellerden insanı sevindiren ve üzen fiillerin halk eden O'dur. Ölüm ve hayatı da O halk etmiştir.

وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ﴿٤٥﴾ مِن نُّطْفَةٍ إِذَا تُمْنَىٰ ﴿٤٦﴾
وَأَنَّ عَلَيْهِ النَّشْأَةَ الْأُخْرَىٰ ﴿٤٧﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ ﴿٤٨﴾ وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ
الشِّعْرَىٰ ﴿٤٩﴾ وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَىٰ ﴿٥٠﴾ وَثَمُودَا فَمَا أَبْقَىٰ ﴿٥١﴾
وَقَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَىٰ ﴿٥٢﴾ وَالْمُؤْتَفِكَةَ
أَهْوَىٰ ﴿٥٣﴾ فَغَشَّاهَا مَا غَشَّىٰ ﴿٥٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكَ تَتَمَارَىٰ ﴿٥٥﴾ هَٰذَا
نَذِيرٌ مِّنَ النُّذُرِ الْأُولَىٰ ﴿٥٦﴾ أَزِفَتِ الْآزِفَةُ ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ اللَّهِ
كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾ أَفَمِنْ هَٰذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ﴿٥٩﴾ وَتَضْحَكُونَ
وَلَا تَبْكُونَ ﴿٦٠﴾ وَأَنتُمْ سَامِدُونَ ﴿٦١﴾ فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا ﴿٦٢﴾

MEÂL

45/46 — Kuşkusuz ki atıldığında meniden erkek ve dişiyi iki çift yaratan O'dur.

47 — Ölümden sonra tekrar dirilten de O'dur.

48 — Zengin eden de, varlıklı kılan da O'dur.

49 — Doğrusu şi'ra (yıldızının) rabbi de O'dur.

50 — Birinci Ad kavmini o helâk etti.

51 — Semud'u da o helâk etti ve geriye hiçbir şey bırakmadı.

52 — Daha önceden Nuh Kavmini yokeden de O'dur. Çünkü onlar çok zalim ve pek azgın kimseler idi.

53 — (Lut Kavminin) altı üstüne gelen şehirlerini de yerin dibine geçirdi.

54 — Böylece o (toplumu) saran sardı.

55 — Öyleyse (Ey İnsanoğlu) Rabbinin hangi nimetlerinden şüpheye düşmektesin?

56 — Bu (Muhammed) önceki uyarıcılardan bir uyarıcıdır.

57 — Yaklaşmakta olan yaklaştı.

58 — Onu Allah'ın dışında ortaya çıkaracak başka bir güç (yoktur).

59/60 — Şimdi siz bu sözden mi hayrete düşüyorsunuz? Ağlamıyorsunuz da gülüyorsunuz?

61 — Siz gafillersiniz.

62 — Haydi, artık Allah'a secde ediniz ve ona tapınız.

DİRAYET VE RİVAYET TEFSİRİ

(45-62) *«Kuşkusuz ki atıldığında meniden erkek ve...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

*«en-Neşet'el-Uhra»*dan maksat ölümden sonra diriltmektir. Bunu Cenab-ı Hak iyilik yapanlara mükâfat, kötülük yapanlara da ceza vermek için yapıyor.

«O'dur zengin eden ve fakir eden»; yani Allah dilediği kulunu zengin, dilediğini de fakir eder. Tabii bu da kişinin istidadına göre ve bilinen sistemler dahilinde malı kazanmaya göre olur. Bu, Cenab-ı Hak'ın sonsuz kudrete sahip olduğu hususuna dikkati çeken bir ayeti celiledir. Zira meni damlası parçaları birbirine uygun olan bir cisimdir. Allah ondan değişik azalar yaratır. Birbirlerinin zıttı olan erkek ve dişi tabiatlar yaratır. Bundan ötürüdür ki yerleri ve gökleri yarattığını iddia eden ortaya çıkmadığı gibi *«insanı yarattım»* diyen de görülmemiştir.

«Şi'ra» bir yıldızın adıdır. Pırıl pırıl parlayan ve Cevza'nın arkasında, şiddetli sıcaklığı olarak doğan bir yıldızdır. Yıldızlar arasında Cenab-ı Hak onu özel olarak zikretmiştir. Halbuki ondan daha büyük ve daha parlak yıldızlar vardır. Ancak cahiliye döneminde müşrikler bu yıldıza taparlardı. Bunlar Himyer ve Huzaa kabileleridir. Bunu ilk yapan kişi de Ebu Kebşe idi. Arap eşrafındandı. Kureyşliler, Rasûl-ü Ekrem'e, İbn Ebi Kebşe derlerdi. Peygamber'i ona benzetirlerdi. Çünkü Ebu Kebşe daha öncekilerin

dinine muhalefet ettiği gibi Peygamber de onların dinine muhalefet ediyorlardı. Bu zat anne tarafından Peygamber'in dedelerinden sayılır.

Araplarda Şi'ra yıldızını tazim edenler de vardı. Onlar bu yıldızın alemde bir etkisi olduğuna inanırlardı. Şi'ra yıldızı doğduktan sonra onlar gaybi meseleleri konuşurlardı. Şi'ra yıldızı iki tanedir. Biri Şam, diğeri de Yemen'de çıkar. Ayette kastedilen Yemen semtinde çıkan Şi'ra'dır. Çünkü ona tapılmıştır.

BİRİNCİ AD'DAN MAKSAT

*«Birinci Ad»*dan maksat Lut'un Kavmi'dir. İkinci Ad ise İrem bin Sam bin Nuh'tur.

El-Muberrid *«İkinci Ad, Semud'dur»* derken, bazıları da *«İkinci Ad, birincisinin çocuklarıdır»* demiştir.

«Alai» kelimesi nimetler mânâsınadır. Tekili *«elyi»* veya *«ilyi»* şeklinde gelir. *«Tetemara»* fiili şekke ve şüpheye düşüyorsun demektir. Bu hitap insanoğlunadır.

«Ezifet» fiili yaklaştı demektir. *«Azifet»* ise kıyamet demektir. Kıyamet yakın olduğundan dolayı bu şekilde tabir edilmiştir. Zira bir hadisi şerifte Hz. Peygamber orta ve şehadet parmaklarını göstererek *«Benimle Kıyamet'in misali bunların (yakınlığının) misali gibidir»* buyurdu. Yani birbirlerine bitişiktirler.

Allah'tan başka Kıyamet'in vaktini bilen yoktur. Kıyamet ansızın gelmezden önce tedbirinizi alın. Kıyamet koptuktan sonraki pişmanlıklar hiçbir fayda vermez!

«Allah'ın hangi nimetlerinden şüphe ediyorsunuz» cümlesiyle Allah'ın vahdaniyetine, *«Bu, daha önce geçen uyarıcılardan bir uyarıcıdır»* ayetiyle Rasûl-ü Ekrem'in peygamberliğine, *«Kıyamet yaklaştı»* ayetiyle de Haşr'ın ispatına işaret edilmektedir. Sonra Cenab-ı Hak müşriklerin Kur'an'dan hayrete düştüklerini

onunla istihza ettiklerini, ondan yüz çevirdiklerini şiddetle reddederek şöyle buyurur: *«Şu konuşmadan mı hayret ediyorsunuz? Gülüyorsunuz da ağlamıyorsunuz?».*

«Samidune» kelimesi gafil ve oynaksınız demektir. Beyhaki Şuab ul İman'da Ebu Hureyre'den rivayet ediyor: *«Şimdi siz bu sözden mi hayret ediyorsunuz?»* ayeti indiğinde Ashab-ı Suffe göz yaşları yanaklarının üzerine dökülecek şekilde ağladı. Rasûl-ü Ekrem onların ağlamalarını işittiğinde onlarla beraber ağladı. Biz de Peygamber'le birlikte ağladık. Rasûl-ü Ekrem *«Allah korkusuyla ağlayan bir kimse cehenneme girmeyecektir. Allah'ın masiyetinde ısrar eden bir kimse cennete girmeyecektir. Eğer siz günah işlemeseydiniz Cenab-ı Hak günahı işleyip de Allah'tan af talep eden ve Allah'ın da affettiği bir kavim getirirdi. (Yani sizi helâk eder, onları sizin yerinize getirirdi)» buyurdu.*

Cenab-ı Hak *«Haydi, Allah'a secde ve kulluk edin»* cümlesiyle Kur'an işitildiğinde Allah'ın azamet ve celaline karşı kişiye neyin vacib olduğunu beyan etmektedir. Allah'a secde edin; yani O'na başeğiniz, amelleri sadece O'nun için yapın. Şirke koşmayın! Buhari, Tirmizi ve İbn Merduveyh, İbn Abbas'tan şöyle rivayet eder: *Rasûl-ü Ekrem, Necm'de secdeye kapandı. Onunla beraber müslümanlar, müşrikler, cinler ve insanlar da secdeye kapandılar».*

Ahmed, Nesei ve İbn Merduveyh, El-Muttalib bin Ebi Vedea' dan şöyle rivayet ediyorlar: Rasûl-ü Ekrem Mekke'de Necm Suresi'ni okuduğunda secdeye kapandı ve onunla bulunanlar da secde ettiler.

İmam Malik burada secde edilmesini lüzumlu görmemekte ve İmam Ahmed, Müslim, Buhari, Ebu Davud, Tirmizi ve Nesei'nin Zeyd ibn Sabit'ten rivayet ettikleri şu hadise dayanmaktadır: *«Rasûlullah'ın yanında Necm Suresi'ni okudum. Peygamber secde etmedi.»*

Bu hadise (Peygamber'in secde etmemesi) secdenin vacib olmadığına delildir. Fakat bu mesele icmai değildir.

NECM SURESİ'NİN SONU

KAMER SÛRESİ

Sûre: 54

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانشَقَّ الْقَمَرُ ﴿١﴾ وَإِن يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا
سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ ﴿٢﴾ وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ۚ وَكُلُّ أَمْرٍ مُّسْتَقِرٌّ ﴿٣﴾
وَلَقَدْ جَاءَهُم مِّنَ الْأَنبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ ﴿٤﴾ حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ ۖ فَمَا
تُغْنِ النُّذُرُ ﴿٥﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ ۘ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَىٰ شَيْءٍ نُّكُرٍ ﴿٦﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Kıyamet yaklaştı. Ay yarıldı.

2 — Onlar bir mucize görecek olsalar hemen yüz çevirip, «Bu daima gösterilen bir sihirdir» derler.

3 — Onlar (elçiyi) yalancı sayıp heva ve heveslerine uydular. Her iş kararlaştırılmıştır.

4 — Onlara (Kur'an'da gelip geçenlerin) öyle haberleri geldi ki onları (günahtan ve ısrardan) vazgeçirmeye kâfi idi.

5 — Bunlar tam bir hikmettir. Fakat uyarılar bir fayda vermiyor.

6 — Çağıranın görülmemiş, tanınmamış bir şeye çağırdığı gün sen de onlardan yüz çevir.

(1-6) *«Kıyamet yaklaştı. Ay yarıldı. Onlar bir mucize...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Bu sureye aynı zamanda *«İkterabe Suresi»* de denilmektedir. Cumhur'un görüşüne göre bu sure Mekkî'dir. Bazıları *«Bu, Bedir günü'nde inmiştir»* dedi. Mukatil *«44, 45 ve 46. ayetler müstesna, bu sure Mekki'dir»* demiştir.

Bu surenin kelime adedi 342, harfleri 1423'tür. Ayetleri ise ittifakla 55 olarak kabul edilmiştir.

«Saat (kıyamet) yaklaştı. Ay yarıldı...» yani ayın bir kısmı diğerinden ayrıldı, iki kütle haline geldi. Bu hadise Hicret'ten beş sene önce Rasulullah'ın bir mucizesi olarak tahakkuk etmiştir. Ay iki parçaya ayrıldı. Hira Dağı'nın o iki parça arasında kaldığını Kureyş kâfirleri gördüler.

Ebu Nuaym'ın Dahhak yoluyla İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre yahudi alimleri Rasûl-ü Ekrem'den bir mucize istediler. Allah da onlara, ayı iki parça etmek suretiyle mucize gösterdi. Ancak bu rivayete güvenilmez.

Müslim, Buhari ve diğer hadis mecmualarında İbn Mesud'dan şu hadis nakledilmektedir: Rasûlullah'ın zamanında ay ikiye bö-

lündü. Bir bölümü dağın üzerinde, bir bölümü de dağın eteğindeydi. Rasûl-ü Ekrem, *«İşte bakın»* diyordu.

Yine İbn Mesud'un hadisinde şunlar gelmektedir:

Rasûlullah zamanında ay bölündü. Kureyş, *«Bu İbn Ebi Kebşe'nin (Rasûlullah'ın) sihridir»* dedi. Onların içinden bir kişi: *«Kervanlar dönünceye, seferde olanlar gelinceye kadar bekleyin. Çünkü Muhammed bütün dünyaya sihir yapamaz»* dedi ve kervanlar dönüş yaptıklarında ayın ikiye bölündüğünü gördüklerini haber verdiler. (Hadisi Ebu Davud ve Tayalisi rivayet etmiştir).

AYIN İKİYE AYRILMASI

Ayın ikiye ayrılması hususunda birçok sahih hadis gelmiştir. Öyle ki bu hadisenin mütevatir olup olmadığı hususunda ihtilaf edilmiştir. Bazı kimseler *«mütevatir değildir»* demişlerdir. Mevakıf'ın şarihi Seyyid Şerif Cürcani bu hadisenin mütevatir olduğunu söyler. Allame İbn Subki de, Cürcani ile aynı görüştedir. Zira O, İbn Hacib'in muhtasarına yazmış olduğu şerhde *«Benim nezdimde sahih şudur ki, ayın parçalanması mütevatir bir hadisedir, Kur'an'da nass olarak gelmiştir».*

Müslim, Buhari ve başka muhaddisler de çeşitli senedlerle bunu rivayet etmişlerdir. Dolayısıyla onun tevatüren sabit olduğunda şek ve şüphe yoktur.

Birçok hadisler sahabilerden bir cemaat tarafından sahih rivayetlerle varid olmuştur. Meselâ onların içinde Hz. Ali, Enes, İbn Mesud, İbn Abbas, Huzeyfe, Cübeyr bin Mut'am, İbn Ömer vardır.

Bu sahabilerden bazıları (İbn Abbas gibi) hadise meydana

geldiğinde daha doğmamış, dünyaya gelmemişti. Meselâ Enes daha dört veya beş yaşındaydı ve Medine'de bulunuyordu. Fakat bu durum hadislerin sıhhati hakkında bir tenkid olamaz. Buhari İbn Mesud'dan şöyle rivayet ediyor: *«Biz Rasulullah'la beraber Mina'da bulunuyorduk. Ay parçalandı».*

İbn Mesud'un bu hadisi Enes'ten *«Hâdise Mekke'de olmuştur»* şeklinde gelen hadisle çelişmemektedir. Çünkü Enes'in hadisinden hadise gecesinde Rasûlullah'ın Mekke'de olmadığına dair bir şey anlaşılmıyor ki tenakuz olsun. Maksat şudur; hadise olduğunda Rasûl-ü Ekrem Mekke'de mukimdi, henüz hicret etmemişti.

Ebu'l-Fadl el-İraki'nin siretinde *«Ay parçalanması»*nın iki defa olduğuna dair kesin ifadeler bulunmaktadır ve o ifadelerin zahirine bakılırsa bu hadise (ayın iki defa parçalanması) ittifakla kabul edilen bir hadisedir. Zira ay icmalen iki defa parçalandı. Sanıyorum ki birincisinin dayandığı nokta Abd bin Humeyd, Hakim, İbn Merduveyh ve Beyhaki'nin Mücahid yoluyla Ebi Mamer'den, onun da İbn Mesud'dan rivayet ettikleridir: *«Hicretten önce Mekke'de ayın iki parçaya bölündüğünü gördüm...»*

Bu meselede icma olduğu hususuna gelince, bu kabul edilebilecek bir şey değildir. Mevahib de Hafız ibn Hacer *«Zannederim ki İrakî'nin icma olduğuna dair sözü iki defa hakkında değil, parçalanma ile ilgilidir. (Yani Parçalanma konusunda icma vardır. Bunun iki defa olduğunda değil). Zira Rasulullah'ın zamanında ayın iki defa parçalandığına dair kesin hüküm veren bir hadis alimi görmedim. Umulur ki iki defa olmuştur diyenlerin maksatları iki parçaya ayrılmıştır demek olsun»* diyor. Bu tevil uzak olmasına rağmen İbn Mesud'un daha önce zikredilen hadisi için gerekli değildir. Zira orada *«şikkateyn»* tabiri vardır. Bu, iki gruba veya iki defa ayrıldı mânâsına gelir.

Bazıları *«İbn Mesud'un sözündeki bu tabir görmenin kaydıdır»* demiştir. Görmenin birkaç defa olması ayın birkaç defa parçalanmasını gerektirmez. Bu kişi ayın parçalandığını görüyor. Yüzünü çeviriyor, tekrar bakıyor ayın iki parça olduğunu görüyor. Bu olabilir. Yani bunun kesinlikle bir görüş olduğu, bunda şüphe olmadığı demektir. Kâfirler de öyle yaptılar. Zaman zaman gözlerini kapattılar, acaba dediler; *«gözlerimiz mi yanlış görüyor?»*. Tekrar gözlerini açıyor, tekrar daha önce gördüklerini görüyorlar.

Ay yarıldıktan sonra parçaları gökten inmedi. Belki o parçalar birbirinden uzak olmak suretiyle bir lahza göründüler, sonra da birbirleriyle birleştiler. Kıssacıların *«o parçalar gelip Rasûlullah'ın kucağına düştüler, kolundan çıkıp gittiler»* şeklindeki iddiaları bâtıl ve asılsızdır. Bunu Bedreddin Zerkeşi, Şeyhi İmad bin Kesir'den rivayet etmiş ve *«Allah'ın laneti bu hadisi uyduranın üzerine olsun»* demiştir.

Kurtubi *«Adil ve ahad nakillerle ayın Mekke'de yarıldığı sabit olmuştur. Kur'an'ın zahirinden de bu anlaşılıyor. Bu hadiseyi mutlaka bütün insanların görmesi şart değildir. Çünkü bu, gece meydana gelen bir mucizedir ve Rasûl-ü Ekrem'in Kureyşliler'le mücadele ettiği bir anda Cenab-ı Hak'tan istediği bir mucizedir»* diyor. Rivayete göre Hz. Hamza, Ebu Cehil'in Rasûlullah'a küfrettiğinden öfkelenerek gelip müslüman olduğu zaman Rasûlullah' dan, imanının kuvvetlenmesi için kendisine bir mucize göstermesini istemiş ve bu mucize o zaman gösterilmiştir. Fakat Buhari'de zikredildiğine göre bunu Rasûlullah'tan Mekkeliler istemişlerdir. O da, ayın parçalanmasını onlara göstermiştir.

Rasûlullah'ın sırrının emini olan Hz. Huzeyfe, Medain'de hutbe okurken şöyle dedi: *«Dikkat edilsin ,kesinlikle Kıyamet yaklaştı ve ay Rasûlullah zamanında ikiye bölündü».*

Bazıları *«Ayette takdim ve tehir vardır. Yani ay bölündü, Kıyamet yaklaştı demektir»* dediler. Bunu Kisan söylemiştir. (1)

Beyzavi hadiseyi şöyle anlatıyor: *«Rivayete göre kâfirler Rasûl-ü Ekrem'den bir mucize istediler. Ay yarıldı».*

Bazı alimler de *«Ayın yarılmasının mânâsı Kıyamet gününde yarılacaktır demektir»* demişlerdir. Birinci görüşü *«Ve kad in Şakka'l-Kamer»* şeklindeki kıraat desteklemektedir. Yani Kıyamet yaklaştı, onun yaklaştığının mucizelerinden olan ayın bölünmesi de meydana geldi!

Hazin *«Ayette takdim ve tehirin olduğu söylenilmiştir. Ayetin takdiri: Ay bölündü, Kıyamet yaklaştı şeklindedir. Ayın bölünmesi Rasûl-ü Ekrem'in zahir ve bahir mucizelerindendir»* diyor ve daha önce naklettiğimiz hadisleri naklediyor.

Bazıları da *«Bu ayetin mânâsı, hak belirdi, emir ortaya çıktı demektir»* demişlerdir. (2)

Merağı, tefsirinde *«Gelecekte ay bölünecek, bir kısmı diğerinden ayrılacaktır. Tabii bu da bu âlemin nizamının altüst olduğu, yer küresinin başka bir yerküresiyle değiştiği zamanda olacaktır»* dedikten sonra şöyle devam eder: *«Bazı deliller ayın gelecekte yarılacağına ve daha önce yarılmadığına delâlet eder:*

1 — Ayın yarılması Kıyamet'in yaklaşmasını haber veren kelâmdan sonra gelmiştir. Zahir odur ki bu iki haber hemcins yani uygundur. Ve her ikisi de mazide meydana gelen bir hadiseden değil, müstakbelde meydana gelecek bir hadiseden haber vermektedirler.

(1) Kurtubi, Ahkam'ul-Kur'an, cilt: 17, sh: 126
(2) Savi, cilt: 4, sh: 145

2 — Ayın yarılması kâinatın mühim hadisatındandır. Bu hadise eğer olsaydı Araplar'dan ve diğer insanlardan sayılamayacak kadar kişi tarafından görülecekti ve hiç kimsenin inkâr edemeyeceği bir noktaya kadar varacaktı. Reddedilmeyecek hissi meselelerden olacaktı. Ne müslümanın ne de kâfirin reddetmeye gücü yetmeyecek mucizelerden olacaktı. Bazı kimseler müstesna müslümanlardan hiç kimse bu mucizenin tevatür haddine vardığını söylememiştir. Eğer bu hadise olmuş olsaydı onun ravileri onunla ilgili hadisleri rivayet eden fertler olmazlardı. Belki yüzbinlerce hatta milyonlarca insan rivayet ederdi.

3 — Huzeyfe bin Yeman, Medain'in fethinden sonra hutbede halka şöyle demiştir: «Dikkat edilsin, kesinlikle Allah Kıyamet yaklaştı, ay yarıldı dedi. Dikkat edilsin, kesinlikle Kıyamet yaklaştı, kesinlikle ay yarıldı. Dikkat edilsin, Allah dünyanın son bulacağına dikkatleri çekti. Dikkat edilsin, bugün sahadır, yarın yarıştır. Dikkat edilsin, gaye batıştır. Yarışı kazanan Allah'ın cennetine herkesten önce gidendir». Huzeyfe'nin bu sözleri Kıyamet'in gelmesinin yakın olduğu ve hadislerin meydana geleceği bir noktada söyleniyor. Yoksa Rasûl-ü Ekrem'i desteklemek ve onun peygamberliğini ispat için gelen hadisattan haber vermiyor. Çünkü onlar ibret içindirler.»

Merağı'den önce yazılmış Ruh'ul-Meani tefsirinin sahibi Alusi şunları söylüyor:

«Bazı mülhidler diyorlar ki eğer ay yarılmış olsaydı mutevatir bir şekilde nakledilecekti. Yeryüzündeki bütün insanlar bu nakilde ortak olacaklardı. Sadece Mekkelilere ait olmayacaktı. Çünkü o zaman gözle görülen, müşahede edilen bir emir olurdu. Halk bunda ortaktır. Tabiatlar da garibi rivayet etmeye çok özen göstermektedir. Ayın parçalanmasından daha garip bir hadise tasavvur edilemez. Eski zamanlarda böyle bir şey olmamıştır. Eğer olsaydı kesinlikle kitaplarda yer alırdı. Rasathaneleri idare edenler

bunu zikrederlerdi. Çünkü rasathane (Hz) Peygamberlerden önce de vardı. Onların hepsi bu hadiseyi terketmiş, unutmuş demek de mümkün değildir. Çünkü bu, şanı yüce emri açık bir hadisedir. Ayrıca bu büyük cürmün(ayın parçalanmasının) sebebi akılla çözümlenmemektedir. Bir de ayın parçalanması öyle korkunç bir ses çıkarmayı gerektirmiyor ki daha önceki ümmetlerin helakinde kullanılan yıldırım seslerinden pek şiddetli, hatta kat kat daha önde olurdu ve bununla da yeryüzündeki insanların çoğunun helâk olması uzak bir ihtimal değildi. Ayrıca ay iki parçaya ayrıldığında artık çekim kuvveti ondan giderdi. Tıpkı dağ gibi, parçalandı mı parçalı olarak durması gerekir. En azından uzun seneler böyle kalması gerekir.

Bu itirazlara cevap olarak deriz ki: Bu hadise gece olmuştur. İnsanların uykuda oldukları zamanda ve kısa bir zamanda meydana gelmiştir. Ayın bir memlekette görülmesi bütün memleketlerde görülmesini gerektirmez. Çünkü ihtilafi metali bahis konusudur. Bazen ay bir yerde doğar, başka bir yerde gaib olur. Bir yerde tutulur, başka bir yerde ise açıktır. Rasathanelerin o günkü durumu bugünkü gibi değildir. Rasatçıların hadiseyi görmemek için bir lahzalık gafletleri de uzak bir ihtimal değildir. Parçalanma ayın konaklarının ihtilaf etmesine, seyrinin değişmesine yolaçmaz. Bu hususta ancak şöyle denilebilir: Doğudaki parçasına yürüme kuvveti verilir ki batıdaki parça ile birleşsin. Cenab-ı Hak güneş ziyasında yaratmış olduğu süratinin bir benzerini o parçalarda yaratmasına ne mani olabilir? Zira yeni hikmet ehli şöyle dediler: Yer ile güneş arasında 340.000 fersahlık bir yol vardır. Güneşin ışığı yere sekiz dakika onüç saniyede varır. Böylece her saniyede ışık hızı 70.000 fersahtır. Her hadisenin sebebini bilmek de gerekli değildir. Nice tekrar edilen ve gözle görülen hadiseler vardır ki sebeblerine insan muttali olamamıştır. Meselâ yıldızlar çok uzakta bulunmalarına rağmen onları yakın görmenin sebebine vakıf olamamışlardır. Bu hususta onların gözle görmenin hakiki sebebine vakıf olmamaları kâfi bir delildir. Farzedelim

ki onların gözleri yoktur. Bir kimse göz, bir parça yağ, küçük ve bilinen bir nesne olduğu halde onun özelliklerinden bahseder ve teşrih ehlinin yanındaki durumunu haber verirse onlar bu haberi çok titiz bir şekilde yalanlarlar ve bu haberi getiren delidir derler. Nefislerin başka bir insanı sadece bakmakla, nefsi ona yönlendirmekle öldürme tesirini kabul eden bir kimse böyle bir sebebin burada olduğunu da kabul etmeli ve uzak saymamalıdır.

Bütün bu cevaplar itiraz edenlerin mantıkına uyma babındandır. Aksi takdirde Cenab-ı Hak'kın ayın yarılmasındaki iradesi kâfidir. Bütün mucizeler de böyledir. Eğer her hadisenin bir sebebi vardır, denilirse teselsül lazım gelir. Deliller teselsülün bâtıl olduğuna delâlet etmektedir.

Biz Allah'ın kudretine imkân ve şuuru ispat ettikten sonra, Cenab-ı Hak istediğini yapar inancında olduktan sonra, bu cevapların hiçbirisine ihtiyacımız yoktur. Hülasa ayın yarılmasını inkâr edenin elinde uzak bir ihtimalden başka bir delil yoktur. Bunun haddi zatında muhal olduğuna dair delil getirmeye de gücü yetmez. «Bu makamların benzerinde bu uzak bir ihtimaldir» demek de aklı selim taşıyan herkesin nezdinde deliliktir veya deliliğe yakın bir durumdur.»

«*Bir mucize görseler hemen yüz çevirirler*» cümlesi de ayın bölünmesinin bir mucize olup onlar tarafından görüldüğü ve onların bundan yüz çevirdikleri mânâsını ifade eder.

Bazı müfessirler «*Ayın bölünmesinden maksat ay doğduğu zaman karanlığın bölünmesidir*» demişlerdir. Tıpkı sabaha zulmet parçalandıktan sonra felek denildiği gibi!

Başka biri de şöyle bir iddiada bulunmuştur: «*Ay böldü*» ifadesinin mânâsı emir zuhur etti, vazoldu demektir. Fakat bu iki yoruma da güven yoktur. İltifat da edilmemiştir!

KIYAMETİN YAKLAŞMASI

Zahir şudur ki Kıyamet'in yaklaşmasından maksat, zaman yönünden çok yaklaştı demektir. Çünkü her gelen yakın sayılır. Halin zamanı ise uzundur. Geri kalan geçmişe nisbet edilirse az bir şeydir.

Fahreddin Razi *«Kıyamet'in yaklaşmasından maksat, akıl ve zihinlerde yaklaşmasıdır»* der. Kısaca Kıyamet'in kopması yakın bir imkânla mümkündür. Hiç kimsenin onu inkâr etmesi uygun düşmez.

Kıyamet'in kopacağı mutlak olmasına rağmen Cenab-ı Hak *«yaklaştı»* demek olan *«ikterabe»* fiilini kullanmıştır. Bu tıpkı *«Umulur ki Kıyamet yakın olsun»* ayetindeki *«Lealle»* gibidir.

«Mustemirrun» kelimesi daimdir, muhkemdir, geçicidir, bir kısmı diğerine benzer, bizim nezdimizde pek çirkindir veya yerden göğe geçicidir mânâlarını ifade eder.

«Her emir yerini bulacaktır» cümlesi, isti'nafi bir cümledir Kâfirlerin Rasûlullah'ı yalanlamalarına bir reddiyedir. Onlar *«Peygamber'in emri istikrar bulmayacaktır»* şeklinde boş temennilere kapılırlardı. Onları bu hususta ümitsiz bırakmak içindir. Yani her iş, üzerinde istikrar bulduğu bir noktaya kesinlikle varacaktır. Peygamber'in emri de böyledir. Hak olduğunu, yüce bir emri olduğunu belirten bir noktaya doğru gider. Keşşaf'ta Zemahşeri *«Her emir elbette üzerinde istikrar bulacak bir noktaya doğru gider. Rasûlullah'ın emri de bir noktaya gider ki hak veya bâtıl olduğu o noktada ortaya çıkar»* der.

«Muzdecerun» kelimesi menedici, alıkoyucu mânâsını ifade eden *«Zecr»* kökünden gelmektedir. Baliğ hikmetten maksat Kur'-

an'dır. «*Nuzur*» kelimesi nezir'in çoğuludur ve uyarıcı, korkutucu mânâsını ifade eder.

«*Onlara sırt çevir*» demekten maksat «*Onlarla savaşma*» demekse ayet o zaman kılıç ayetiyle neshedilmiş olur. Eğer cedelcilerle cedeli terketme mânâsında ise ayet o zaman muhkemdir. Mensuh değildir. Fakat zahire bakılırsa birinci ihtimal daha kuvvetlidir.

«*Çağırıcı*» (Dai) ile maksat Hz. İsrafil'dir. Bazıları «*Hz. Cebrail'dir*» demişlerdir. Bazı kimseler de «*Bu işi yapmakla görevli bulunan ve İsrafil ile Cebrail'in dışında bir melektir*» derler.

«*Nukur*» kelimesi korkunç, feci, nefislerin hoşuna gitmeyen demektir. Burada bu kelime ile Kıyamet Günü kastedilmektedir. «*Nukur*» kelimesinin ikrarın zıddı olan inkâr kökünden gelmiş olması da mümkündür.

خُشَّعًا أَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ ﴿٧﴾
مُهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ ۖ يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ﴿٨﴾ كَذَّبَتْ
قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ ﴿٩﴾
فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ ﴿١٠﴾ فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ
مُنْهَمِرٍ ﴿١١﴾ وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَىٰ أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ﴿١٢﴾
وَحَمَلْنَاهُ عَلَىٰ ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسُرٍ ﴿١٣﴾ تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا جَزَاءً
لِمَنْ كَانَ كُفِرَ ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ
﴿١٥﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ
﴿١٧﴾ كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٨﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا
صَرْصَرًا فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾ تَنْزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُنْقَعِرٍ
﴿٢٠﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٢١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ
﴿٢٢﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ ﴿٢٣﴾ فَقَالُوا أَبَشَرًا مِنَّا وَاحِدًا نَتَّبِعُهُ إِنَّا
إِذًا لَفِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٢٤﴾ أَأُلْقِيَ الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ
أَشِرٌ ﴿٢٥﴾ سَيَعْلَمُونَ غَدًا مَنِ الْكَذَّابُ الْأَشِرُ ﴿٢٦﴾ إِنَّا
مُرْسِلُو النَّاقَةِ فِتْنَةً لَهُمْ فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ﴿٢٧﴾

7/8 — (O günün dehşetinden) gözleri kararmış bir halde öteye beriye dağılmış çekirge gibi kabirlerinden çıkarlar. Çağırıncıya doğru boyunlarını uzatarak koşarlar. Kâfirler, «Bu ne çetin gündür!» derler.

9 — Onlardan önce Nuh kavmi de (Nuh'u) yalancı saymışlardı. Kulumuz (Nuh)u yalanlamış ve «O divanedir» demişlerdi. (Nuh davasından vazgeçmeye) zorlanmıştı.

10 — Bunun üzerine Nuh Rabbine «Ben yenik düştüm. Bana yardım et» diye yalvardı.

11 — Biz de hemen devamlı akan bir su ile göğün kapılarını açtık.

12 — Yeryüzünde kaynaklar fışkırttık. Her iki su takdir edilmiş bir işin olması için birleşmişti.

13 — Biz Nuh'u (ve ona iman edenleri) tahtalardan yapılmış ve çivilerle perçinlenmiş bir gemiye yükledik.

14 — Öyle ki inkâr edilmiş olana (Nuh'a) bir mükâfat olmak üzere gemi gözlerimizin önünde akıp gidiyordu.

15 — Andolsun ki onu bir ibret olarak bıraktık. İbret alan yok mudur?

16 — Benim azabım ve tehdidlerim nasıl oldu?

17 — Andolsun ki biz Kur'an'ı öğüt olsun diye kolaylaştırdık. Düşünüp öğüt alan yok mudur?

18 — Âd (kavmi peygamberleri Hud'u) yalanladı. İşte benim azabım ve tehdidlerim nice imiş! (düşünün).

19/21 — Haklarında uğursuzluğu hepsine şamil olan bir günde üzerlerine pek uğultulu bir rüzgâr gönderdik. O rüzgâr insanları sanki dibinden kopmuş hurma kütükleri gibi (yerlerinden) koparıp (atıyordu). Onları azaba çarpmam ve uyarılarım nasıl oldu?

22 — Andolsun ki Kur'an'ı öğüt olsun diye kolaylaştırdık. Öğüt alan yok mudur?

23 — Semud kavmi de uyarıcıları yalanladı.

24 — «Bizden bir insana mı uyacağız? O takdirde biz apaçık bir sapıklık ve çılgınlık etmiş oluruz» dediler.

25 — «Kitab aramızda ona mı verilmiş? Hayır o yalancı bir küstahın tekidir» dediler.

26 — Yarın kimin yalancı ve küstah olduğunu bileceklerdir.

27 — Biz onları denemek üzere kendilerine dişi deveyi göndereceğiz. (Salih'e şöyle demiştik:) «Onları gözetle ve sabret!».

(7-27) *«(O günün dehşetinden) gözleri kararmış...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

*«Gözlerdeki korku»*dan maksat zillettir. Zillet'i gözlere nisbet etmek, izzet ve zilletin orada ortaya çıktığından ileri gelmektedir. Cenab-ı Hak bir ayette *«Onların gözleri zelildir, korkaktır»* diyor. Diğer bir ayette ise *«Zilletten korktukları halde gizli bir gözle (göz ucuyla) bakarlar»* demektedir.

«Ecdas» kelimesi cedes'in çoğuludur ve mezarlar demektir. Cenab-ı Hak mahşer ehlini kıtalara yayılmış çekirgelere benzetmektedir. Başka bir ayette de onları yayılmış pervanelere benzetir. Bazı müfessirlere göre onlar evvela pervaneler gibi olacaklar, yani korku ve dehşet içerisinde dalgalanacaklardır, nereye gideceklerini bilmeyeceklerdir. Pervanenin belli bir noktası yoktur. Sonra da yayılınış çekirgeler gibi olacaklar, haşre doğru yönelip gideceklerdir. Demek ki bu iki benzetme iki vakit itibarıyladır.

«Muhtiine» süratli gidiciler demektir. Dahhak *«yönelip gelicidirler»*, Katade *«kastediciler»*, İbn Abbas *«Bakıcılar»* ve *«kulaklarını açıp sesi dinleyiciler»* şeklinde yorumlamaktadır.

Çağırı'dan maksadın ne olduğu daha önce geçmişti.

Kâfirler «*Bu çetin bir gündür*» derler. Yani Kıyamet Günü çetin bir gündür. Çünkü orada kâfirlere şiddet dokunmaktadır.

«*Uzducire*» fiili, Hz. Nuh'un, peygamberlik davasında ölümle tehdid edilmek suretiyle risaleti bırakmaya zorlanmakta oluşunu ifade eder. «*Biz göklerin kapılarını açtık*»; yani onun duasını kabul ettik. Ona gemi yapmayı emrettik. Bol bir su ile göklerin kapısını açtık; yani bol bir yağmur yağdırdık!

İbn Abbas «*Göklerin kapısını bol bir su ile açtık; yani bulutsuz su yağıyordu. Kırk gün devam etti*» diyor. Böylece Cenab-ı Hak yeryüzüne suyunu çıkarmasını vahyetti ve yeryüzü pınarlara dönüştü. Gökten gelen su ile yerden çıkan su birleşti. Öyle bir miktar üzerinde ki biri diğerine fazla olmadı. Yani göklerden gelen su ile yerden çıkan su eşit oldu.

«*Elvah*» kelimesi levh'in çoğuludur. «*Dusur*» kelimesi de çiviler demektir. Yani tahtalardan ve çivilerden yapılmış bir gemiye onu bindirdik! Bu yorumu İbn Zeyd ve İbn Cübeyr, İbn Abbas'tan rivayet ederler. Hasan, Şehr bin Havşeb ve İkrime'den gelen rivayete göre «*dusur*», geminin göğsüdür. Dalgalar ona vurur ve dağılır! Bazıları da «*Dusur kelimesi itmek mânâsına gelir*» demişlerdir. Bunu İbn Abbas'tan el-Avfi rivayet etmiştir.

ALLAHIN GÖZÜNDEN MAKSAT NEDİR?

«*Bizim gözümüz*» tabirinden maksat görüşümüzün altında, veya emrimizle veya korumamızla demektir. Yani bizim korumamız sayesinde o akıp gider.

«*Onu bir ibret olarak bıraktık. İbret alan yok mudur?*» ayetinden maksat bu işlemi ibret verici olarak bıraktık demektir. Ve-

ya gemiyi kavm-i Nuh'tan sonra gelenler için ibret alsınlar, peygamberleri yalanlamasınlar diye bıraktık demektir.

«Andolsun, biz Kur'an'ı öğüt almak için kolaylaştırdık. Öğüt alan yok mudur?» ayeti bu surede dört defa tekrar edilmiştir. Bu uyarmak ve anlatmak içindir. Bazıları *«Cenab-ı Hak bu surede Ümmeti Muhammed'e geçmiş ümmetlerin, peygamberlerin kıssalarını ve haberlerini nakletti. Onlarla yapılan muameleleri belirtti. Neticelerini ortaya koydu. Böylece her kıssa ve haber, bir öğüt olur. Tabii eğer öğüt almak isteniyorsa»* demişlerdir. Yani her kıssanın yanında bu ayetin tekrar edilmesinin nedeni ise *«hel»* edatının istifham edatı olmasıdır. Onların içlerinde olan, anlayışlarının harekete geçmesini ister ki onların aleyhinde bir hüccet olsun.

*«Daimi ve meymenetsiz gün»*den maksat İbn Abbas'ın yorumuna göre çarşambadır. Çarşamba günü ayın sonuydu, Cenab-ı Hak büyüklerinin ve küçüklerinin hepsini burada yoketti.

«Nahs» kelimesinden sonra gelen *«Mustemirr»* kelimesi meymenetsizliği daimi olan mânâsını ifade eder. Zira onlar helâk oluncaya kadar azapda kalmışlardır.

«A'caz» kelimesi kök demek olan acz'in çoğuludur. *«Munkaır»* kelimesi temelinden kalkmış, devrilmiş demektir.

«Suur» kelimesi deli demektir. İbn Abbas *«Suur azap demektir»* derken, Süddi *«Yanmak demektir»* diyor. Ebu Ubeyde *«Suur, sairin çoğuludur, ateşin alevleri demektir»* diyor.

«Eşir» kelimesi çok küstah, çok şerli mânâsınadır. *«Biz deveyi göndereceğiz»*den maksat onu taştan çıkaracağız demektir ve beraberinde hakiki mânâsı da kastedilmektedir. Yani biz onların istedikleri deveyi taştan çıkarıp kendilerine göndereceğiz.»

وَنَبِّئْهُمْ اَنَّ الْمَآءَ قِسْمَةٌۢ بَيْنَهُمْ ۚ كُلُّ شِرْبٍ مُّحْتَضَرٌ ﴿٢٨﴾ فَنَادَوْا
صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطٰى فَعَقَرَ ﴿٢٩﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِيْ وَنُذُرِ
﴿٣٠﴾ اِنَّآ اَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَّاحِدَةً فَكَانُوْا كَهَشِيْمِ الْمُحْتَظِرِ
﴿٣١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ﴿٣٢﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوْطٍۭ بِالنُّذُرِ
﴿٣٣﴾ اِنَّآ اَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا اِلَّآ اٰلَ لُوْطٍ ۭ نَجَّيْنٰهُمْ بِسَحَرٍ ۙ ﴿٣٤﴾ نِّعْمَةً مِّنْ
عِنْدِنَا ۭ كَذٰلِكَ نَجْزِيْ مَنْ شَكَرَ ﴿٣٥﴾ وَلَقَدْ اَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ
﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ رَاوَدُوْهُ عَنْ ضَيْفِهٖ فَطَمَسْنَآ اَعْيُنَهُمْ فَذُوْقُوْا عَذَابِيْ وَنُذُرِ
﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُّسْتَقِرٌّ ۚ ﴿٣٨﴾ فَذُوْقُوْا عَذَابِيْ وَنُذُرِ
﴿٣٩﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدْ جَآءَ اٰلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ ۚ
﴿٤١﴾ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا كُلِّهَا فَاَخَذْنٰهُمْ اَخْذَ عَزِيْزٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾
اَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِّنْ اُولٰٓئِكُمْ اَمْ لَكُمْ بَرَآءَةٌ فِي الزُّبُرِ ﴿٤٣﴾ اَمْ يَقُوْلُوْنَ
نَحْنُ جَمِيْعٌ مُّنْتَصِرٌ ﴿٤٤﴾ سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّوْنَ الدُّبُرَ ﴿٤٥﴾ بَلِ
السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ اَدْهٰى وَاَمَرُّ ﴿٤٦﴾ اِنَّ الْمُجْرِمِيْنَ
فِيْ ضَلٰلٍ وَّسُعُرٍ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ يُسْحَبُوْنَ فِي النَّارِ عَلٰى وُجُوْهِهِمْ ۭ
ذُوْقُوْا مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٨﴾ اِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنٰهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾

28 — «Suyun aralarında taksimli olduğunu kendilerine haber ver. Herkes su sırasında hazır (bulunsun)»

29 — Fakat bir arkadaşlarını çağırdılar. O da (kılıcını) alarak deveyi kesti.

30 — Benim azabım ve korkutmam nasılmış!

31 — Kuşkusuz ki biz onların üzerine korkunç bir ses gönderdik de hayvan ağılına konan kuru çalı-çırpı ve otlar gibi oldular.

32 — Andolsun ki biz Kur'an.ı düşünmek için kolaylaştırmışızdır. O halde bir düşünen var mı?

33 — Lut kavmi uyaran peygamberleri yalanladı.

34 — Biz de onlara bir fırtına gönderdik. Ancak Lut'un ailesi müstesnadır. Onları bir seher vakti kurtardık.

35 — Katımızdan bir nimet olarak (bunu yaptık). İşte şükredenleri biz böylece mükâfatlandırırız.

36 — Andolsun ki (Lut) onları bizim şiddetli azabımızla uyarmıştı. Fakat onlar ikazlara karşılık, kuşkuya kapıldılar.

37 — Ve onun misafirlerine tecavüze kalkıştılar. Biz de onların gözlerini silme kör ettik. «Şimdi azabımı ve uyarılarımı tadın!»

38 — Andolsun ki sabah erken önü alınmaz bir azap başlarına geldi:

39 — «Azabımı ve ikazlarımı (dinlememenin sonucunu) tadın».

40 — Andolsun ki biz Kur'an'ı düşünmek için kolaylaştırmışızdır. O halde düşünen var mı?

41 — Andolsun ki Firavun hanedanına da tehdidler gelmişti.

42 — Onlar ayetlerimizin hepsini yalanladılar. Biz de kendilerini çok kuvvetli ve kudretli bir yakalayışla yakaladık.

43 — (Ey Mekke müşrikleri!) Sizin inkârlarınız bunlardan daha mı üstündür? Yoksa kitaplarda sizin için bir kurtuluş belgesi mi var?

44 — Yoksa onlar «Biz yardımlaşan, (düşmanlarımıza karşı zafer kazanan) bir topluluğuz» mu diyorlar?

45 — O topluluk yakında bozulacak ve onlar arkalarını dönüp kaçacaklardır.

46 — Bilakis (kıyamet) onlara va'dedilen asıl saattir. O saat cidden çok feci ve acıdır.

47 — Muhakkak ki suçlular sapıklık ve çılgınlık (ateşleri) içindedirler.

48 — (Hatırlat) o günü ki onlar yüzüstü ateşe sürüklenirler: (ve onlara) «Tadın cehennemin dokunuşunu!» (denir.)

49 — Muhakkak ki biz her şeyi bir takdir ile yarattık.

(28-49) *«Suyun aralarında taksimli olduğunu...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Fitne» kelimesi imtihan mânâsını ifade eder. Her içiş demek olan *«Küllü Şirbin»* pay demektir. Yani her payın sahibi sırasında, nöbetinde gelecektir. Deveyi kesen *«arkadaşları»* Kadar bin Salif isimli kişiydi. Semud Kavmi'nin en meymenetsizi, en saldırganıydı. Araplar kasabı Kadar bin Salif'e benzetmek için her kasaba hudar derler.

«El-Muhtezir» koyunları için ağıl yapan kişi demektir. *«Onun heşimi»* koyunlar tarafından kırılıp yerlere dökülen parçalar anlamındadır. Yani onlar kışın koyunları için ağıl yapanın derlediği kuru ağaçlar, bitkiler gibi olurlar. Said bin Cübeyr *«Rüzgârlı günde duvarlardan dökülen toprak gibi oldular, demektir»* diyor.

«Betşe» kelimesi ceza ve azap demektir. *«Temarev»* fiili onlar peygamberlerinin tebliğ ettikleri hususlarda şüpheye düştüler, onu tasdik etmediler, demektir.

«Raveduhu» fiili talep ettiler, istediler demektir. Onların gözlerini sildik; yani Cebrail kanadıyla vurup gözlerini kör etti! Bazı müfessirlere göre *«Gözleri yüzlerinin diğer parçaları gibi oldu»*, yani dümdüz oldular! Yerleri, çanakları kayboldu.

«Bukraten» kelimesi günün ilk saati demektir. *«Mustekırrun»* kelimesi ise devam edici mânâsını ifade eder. Yani o azap onları ateşe teslim edinceye kadar devam eder.

*«Âl-i Firavun»*dan maksat Kıptilerdir. *«Uyarıcılar»* ise Hz. Musa ile Hz. Harun'dur.

43. ayetteki hitap Araplaradır. Bazıları *«Kâfirlerden maksat Ümmeti Muhammed'in kâfirleridir»* demişlerdir. İstifham burada inkâr mânâsınadır. Yani sizin kâfirleriniz, Nuh'un veya diğer kavimlerin kâfirlerinden daha hayırlı değildirler ki onlar helâk olsun da sizinkiler olmasın.

«Zubur» kelimesi peygamberlere inen kitaplar demektir. O kitaplarda sizin bir beraatiniz mi var ki sağlam kalacak, azaba düçar olmayacaksınız? İbn Abbas *«Zubur'dan maksat Levh-il Mahfuz'dur»* der. Yani sizin için Levh-il Mahfuz'da bir beraet mi vardır?

Kaçacak olan cemaatten maksat Mekke kâfirlerinden meydana gelen cemaattir ve bu, Bedir Günü'nde vaki olmuştur.

«Dubur» kelimesi ismi cinstir, cemi mânâsını ifade eder. Yani onlar arkalarını çevirirler demektir. Mukatil der ki: *«Ebu Cehil Bedir Günü'nde atını özengiledi, öne çıktı ve: Biz bugün Muhammed ve ashabından intikam alacağız» dedi. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu ayeti indirdi».*

Said bin Cübeyr, Sa'd bin Ebi Vakkas'tan şöyle naklediyor: *«Bu ayet indiğinde hangi cemaatin kaçacağını bilmiyorduk. Bedir Günü'nde Rasûlullah'ı gördüm. Zırhının içerisinde dua ediyor ve şöyle diyordu: «Ya Rab! Kureyş sana geldi. Sana meydan okuyorlar. Gururlarıyla Peygamber'ine meydan okuyorlar. Onları bu sa-*

bah helâk et». Bunları söyledikten sonra yukarıdaki ayeti okudu. İşte o zaman ayetin tevilini öğrendim».

Bu, Rasûlullah'ın mucizelerindendir. Çünkü Rasûl-ü Ekrem gaybten haber verdi ve onun haber verdiği gibi hadise ortaya çıktı.

İbn Abbas *«Bu ayetin inişi ile Bedir hadisesi arasında yedi senelik bir zaman vardır»* der. O halde bu ayet Mekki'dir; hicretten önce nazil olmuştur.

Buhari, Hz. Aişe'den şöyle rivayet ediyor:

«Bu ayet Mekke'de Peygamber'e indiğinde ben daha oyuncaklarla oynayan bir kızcağızdım».

«Messe» kelimesi cehenneme girdiklerinde hissettikleri acıdır. *«Sakar»* kelimesi ise cehennemin isimlerinden biridir. Ata *«Sakar cehennemin altıncı tabakasıdır»* diyor. Ehli Sünnet'e göre Cenab-ı Hak eşyayı takdir buyurmuştur. Yani miktarlarını, ahvalini, zamanlarını yaratmazdan önce bilmiştir. Sonra ilminde sebkat edeni meydana getirmiştir ve bu istediği şekilde olmuştur. Öyleyse gerek ulvi gerek süfli âlemde Allah'ın ilminden, takdirinden ve iradesinden peydah olmayan hiçbir şey meydana gelmez. İnsanların ancak bu hususta bir çeşit çalışmaları bahis konusudur. Yani bütün bunlar Cenab-ı Hak'ın onlar için kolaylaştırmasıyla oluşmuştur. Kudretiyle, ilhamıyla, tevfikiyle olmuştur. Ondan başka mabud yok, ondan başka halik yoktur. Kur'an ve sünnet buna kesinlikle değinmektedir. Kaderiyye'nin *«Ameller bize aittir. Eceller de başkasının elindedir»* şeklindeki sözleri yanlıştır.

Ebu Hureyre der ki:

Rasûl-ü Ekrem şöyle buyurdu: *«Kadere iman etmek üzüntü ve sıkıntıyı giderir».*

وَمَآ أَمْرُنَآ إِلَّا وَٰحِدَةٌ كَلَمْحٍۭ بِٱلْبَصَرِ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَآ
أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٥١﴾ وَكُلُّ شَىْءٍ فَعَلُوهُ
فِى ٱلزُّبُرِ ﴿٥٢﴾ وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُّسْتَطَرٌ ﴿٥٣﴾ إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ
فِى جَنَّٰتٍ وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِى مَقْعَدِ صِدْقٍ عِندَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍۭ ﴿٥٥﴾

MEÂL

50 — Bizim emrimiz ancak bir göz açıp kapamaya kadar bir tek andır.

51 — Andolsun ki biz sizin benzerlerinizi hep helâk etmişizdir. Fakat öğüt alan var mı?

52 — İşledikleri her şey mutlaka defterlerinde yazılıdır.

53 — Küçük, büyük (amellerinin) hepsi (defterlerinde) yazılıdır.

54 — Şüphesiz ki takva sahipleri cennetlerde ve nehirlerin (kıyılarında) dır.

55 — Doğruluk meclisinde (ve) sonsuz kudrete sahip olan padişahın katındadırlar.

(50-55) *«Bizim emrimiz ancak bir göz açıp kapayana...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Bizim emrimiz ancak bir defadır. Tıpkı göz açıp kapatmak kadar»; yani benim yaratmış olduklarım hakkındaki hükmüm göz kırpmasından daha süratlidir. Zira *«lemh»* kelimesi acelece bakmak demektir. Sahih'de *«Hafif bir görüşle görmek mânâsını ifade eder»* der.

«Eşya'» kelimesi benzerler demektir. Veya etba ve yardımcılar anlamındadır. Yani küfürde sizin benzeriniz olan nice ümmetleri helâk ettik. *«Onların işledikleri her şey zuburdadır»*. Yani geçmiş nimetlerin gerek hayr gerek şer işledikleri her şey onların aleyhinde ve lehinde yazılmıştır. Bu ayet *«her şeyi takdirle yarattık»* ayetine bir açıklamadır. *«Ez-Zubur»* kelimesi ya Levh-il Mahfuz'dur veya hafaza meleklerinin kitapları yahud da Ümmül Kitap demektir. Her küçük ve büyük günah onu işleyenin boynuna yazılır. Ve bunu işlemezden önce de böyledir ki onunla Allah ceza ve mukâfat versin.

«Neher» kelimesi nehirler demektir ve ismi cinstir. Zira cennette su, şarap, bal ve süt nehirleri vardır. Bunu İbn Cüreyc söylemiştir. Cenab-ı Hak burada ayetlerin fasılalarının bir olması için tekil ifadesini kullanmıştır.

Bazılarına göre neher kelimesi ziya ve genişlik demektir! Mücrez ve Ebi Mehik'in kıraatında *«Nuhur»* gelmiştir. O zaman gündüz mânâsına gelen nehar'ın çoğulu olur. Yani onlar cennetlerdedir. Onlar için geceler bahis konusu değildir.

«Mak'adı Sıdkin» ile maksat hak meclisidir. O meclis ki orada fuzuli konuşmalar yoktur ve günah işlemek de yoktur. İşte bu hak meclis cennettir.

«Muktedir Melik» Allah Teâlâ'dır.

O her şeye kâdirdir. İstediği her şeyi yapar.

«İnde» kelimesi burada manevi yakınlık, rütbe, keramet ve yüce makam demektir. Cenab-ı Hak mekânı, sıdkla, doğrulukla methetmiştir. Çünkü orada doğruluk ehlinden başkası oturmaz. Mekaid kelimesi insanların çarşılarda, parklarda üzerinde oturdukları kanapelerdir.

Sevr bin Yezid, Halid bin Nuğdan'dan rivayet ediyor: *«Bizim kulağımıza geldiğine göre melekler Kıyamet Günü'nde müminlere gelirler ve şöyle hitap ederler: «Ey Allah'ın dostları! Bizimle gelin».* Müminler: *«Nereye?»* diye sorarlar. Melekler: *«Cennet'e»* derler. Müminler ise: *«Siz bizi hedefimizden başka bir yere götürüyorsunuz»* dediklerinde melekler: *«Sizin hedefiniz neydi?»* diye sorarlar. Müminler: *«Kudret sahibi bir padişahın yanındaki Mak'ad-i Sıdk'tır»* derler. Bu haber özel olarak bu mânâ ile rivayet edilmiştir.

KAMER SURESİNİN SONU

RAHMAN SÛRESİ

Sûre: 55

Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur. 78 ayettir.

Hz. Ali'den gelen merfu bir hadiste Beyhaki bu surenin ismini «*Arus'ul-Kur'an*» olarak belirtmiştir. Bu hadisi Musa Kâzım, babası Caferi Sadık'tan rivayet etmiştir. O da yüce atalarından bu şekilde rivayet etmiştir. Cumhur'un görüşüne göre surenin tamamı Mekki'dir. İbn Merduveyh, Abdullah bin Zübeyr ile Aişe Validemizden böyle rivayet etmektedir. İbn Nuhas, İbn Abbas'tan rivayet ediyor. İbn Dureys, İbn Merduveyh ve Beyhaki de bu surenin Medine'de nazil olduğunu söylüyorlar. Sure'nin Medenî oluşu Mukatil'den ve El-Bahr'da İbn Mesud'dan da rivayet edilmiştir. İbn Abbas'tan gelen diğer bir rivayete göre surenin 29. ayeti müstesna tamamı Medenîdir.

Küfe ve Şamlıların sayımına göre ayetlerin adedi 78, Hicazlıların sayımına göre 77, Basralılara göre ise 76'dır.

Celâleddin Suyuti, Rahman Suresiyle Necm Suresi'nin münasebeti hususunda şunları söyler: Necm'in sonunda mücrimlerin haline kısaca değinilmiştir. Cennet ve nehirlerde olan muttakilerin haline de değinilmiştir. Rahman Suresi'nde ise bu durum tam tertibine göre geniş geniş anlatılmıştır. Evvela Cenab-ı Hak kıyametin acılığından başlamış, sonra şiddetine işaret etmiş, sonra da ateş ile ehlini vasıflandırmıştır. Sonra cennet ve cennet ehlini vasıflandırmıştır. Böylece Rahman Suresi'nin Necm Suresi'nin son ayetlerinin bir nevi şerhi ve açıklayıcısı olduğu anlaşılır.

Ebu Hayyan şöyle diyor: «*Bu iki sure arasındaki münasebet şu noktada belirir: Cenab-ı Hak Necm Suresi'nde mücrimlerin suurda olduklarını ve muttakilerin de cennetler ve nehirlerde bulunduklarını zikretti. Rahman Suresi'nde ise padişahlık alâmetlerinden, kudretin asarından bir şeyler zikrettikten sonra mücrimler ile muttakilerin yerlerine mufassal bir şekilde değindi.*»

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الرَّحْمٰنُ ﴿١﴾ عَلَّمَ الْقُرْآنَ ﴿٢﴾ خَلَقَ الْإِنْسَانَ ﴿٣﴾ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ﴿٤﴾

الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ﴿٥﴾ وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ﴿٦﴾

وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ﴿٧﴾ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ ﴿٨﴾

وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ ﴿٩﴾

وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ ﴿١٠﴾ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ ﴿١١﴾

وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ ﴿١٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٣﴾

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ﴿١٤﴾ وَخَلَقَ

الْجَانَّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ ﴿١٥﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٦﴾

MEÂL

1 — Rahman (Allah).
2 — Kur'an'ı öğretti.
3 — İnsanı yarattı.
4 — Ona açıklamayı öğretti.
5 — Güneş(in) de, ay(ın) da (deveranı) bir hesapladır.
6 — Bitkiler ve ağaçlar secde ederler.
7 — Göğü yükseltti ve mizanı koydu.
8 — Ölçüde sakın haksızlık ve taşkınlık yapmayın.
9 — Tartıyı adaletle doğrultun ve tartıyı noksan tutmayın.
10 — Yeryüzünü de mahlukat için alçaltıp döşedi.
11 — Yeryüzünde meyveler ve tomurcuklu hurmalıklar vardır.

12 — Kabuklu daneler ve güzel kokulu otlar vardır.
13 — O halde (ey insan ve cinler) Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?
14 — O (Allah) insanı (Adem'i) ateşte pişirilmiş gibi kuru bir çamurdan yarattı.
15 — Cann'ı da (cinleri veya İblisi) yalın bir alevden yarattı.
16 — O halde (ey cinler ve insanlar) Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayabilirsiniz?

DİRAYET VE RİVAYET TEFSİRİ

(1-16) *«Rahman (Allah), Kur'an'ı öğretti. İnsanı...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Bu ayetlerin sebebi nuzulünde, çeşitli görüşler vardır. Müfessirlerin çoğu *«Müşrikler Rahman da kimmiş? dediklerinde onlara cevap olarak «Er-Rahman Kur'an'ı öğretti» ayeti nazil oldu. Kur'an'ı öğretmekten maksat, öğüt alınsın ve okunsun diye onu kolaylaştırdı, demektir. Nitekim Cenab-ı Hak «Andolsun biz öğüt alınması için Kur'an'ı kolaylaştırdık» buyuruyor.»* derler.

«İnsanı yarattı» cümlesi mukadder bir sualin cevabıdır. Kur'an Allah'ın sıfatıdır, onu nasıl öğretti ve kime öğretti sualine cevaptır. İnsan'dan maksat insanın cinsidir. Cenab-ı Hak onu takdir etmiştir. Bu şekilde onu meydana getirmiştir. Aslı olan diğer cemaattan onu ayırmıştır. Allah'ın insanı yaratması bütün mevcudatı yaratmasının delilidir.

Bazılarına göre Kur'an'ı öğretmesinden maksat onu bir alâmet, bir mucize kılmasıdır.

El-Beyan'dan maksat natık olan kuvvettir. O kuvvet külli ve cüzi emirleri idrak etmektir. Hazır ve gaib üzerine hüküm vermektir. Tabii gaibi hazıra kıyas etmek suretiyle onun hakkında hüküm verilir.

ALLAH'IN ÖĞRETTİĞİ BEYAN

Bazıları *«Beyan'dan maksat olmuş, olan ve olacak nesnelerdir. Çünkü Rasûl-ü Ekrem'e gelen Kur'an hem geçmişlerden hem de geleceklerden ve Kıyamet Günü'nden bahsetmektedir»* dediler. Dahhak *«Beyan burada hayr ve şerdir»* demiştir. Bazıları *«Yazı ve kalemle öğretmektir»* demiştir. Nitekim Cenab-ı Hak Alak Suresi'nde *«İnsana kalemle öğretti»* buyurmaktadır. Eğer *«Kur'an'ın öğretilmesi niçin insanın yaradılışından önce zikredilmiştir? Halbuki varlık yönünden önce insan yaratılmış, sonra ona Kur'an öğretilmiştir»* diye sorulacak olursa, cevaben deriz ki *«İnsanın yaradılışından maksat, Kur'an'ı öğretmek ve öğrenmektir»*.

Cenab-ı Hak birinci ayetten dördüncü ayete kadar atf harfi getirmeksizin ayetleri indirdi. Çünkü bu ayetler Allah'ın nimetlerini saymak için sevkedilen ayetlerdir.

İbn Cerir, İbn Mesud'dan şöyle rivayet ediyor: *«Allah bu Kur'an'da her şeyin ilmini indirdi ve bizim için her şeyi Kur'an'da açıkladı. Fakat ilmimizin kısa olmasından dolayı biz Kur'an'da bizim için açıklananı tam mânâsıyla kavrayamamaktayız»* der.

İbn Abbas *«Eğer bir devenin yuları kaybolsa Allah'ın kitabında onu bulurum»* der. Yani onunla ilgili bir ifade, bir işaret bulurum demektir.

Bazıları *«Talim burada mânâları düşünmek için nefisleri uyarmaktan ibarettir»* der.

Ayet metnindeki «*Husban*» gufran vezninde mastardır. Hisab mânâsı ifade eder. Yani ay ve güneş hesapla akıp gidiyor. Yani onların bir kısmı yörüngelerinde takdir buyurulmuş bir hesapla cereyan ederler. Süfli kâinatın emirleri onlarla tanzim edilir. Mevsimler, vakitler onlarla değişir, hesaplar seneler onlarladır.

Dahhak, Ebu Ubeyde «*Husban hesabın çoğuludur*» demişlerdir. Onlar burçlarında değişik hesaplarla cereyan etmektedirler. Mücahid «*Husban, deveran eden felek demektir*» der. O zaman ayetin maksadı güneş ve ayın her birinin bir yörüngede olduğudur. Cumhur birinci yorumu desteklemektedir. Güneş ve ayın cereyanı şüphe götürmeyecek bir hakikattir. Felsefeciler «*Güneş asla akmamakta, cereyan etmemektedir. Ay yer küresinin, yer küresi de güneşin etrafında cereyan etmektedir*» demişlerdir Bunlardan bazıları «*Güneş diğer bir yıldızın etrafında döner*» diye iddia etmişlerdir. Bu değişik ifadeler onların sözlerinin sağlam bir temele, bir delile dayanmadığının delilidir.

«*Necm*»den maksat köksüz bitip meydana gelen bitkilerdir. «*Şecer*» ise kökü olan ağaçlardır. İbn Abbas ve İbn Cüreyc böyle söylemişlerdir. Necm ile şecer'in secdesinden maksat Allah'a itaat etmeleridir. Allah onlardan neyi istiyorsa tab'an onu yaparlar.

«*Göğü yükseltmek*»ten maksat, onu yüksek olarak yarattı demektir. Yoksa evvela alçak bir konumdaydı, sonra yükseltildi anlamında değildir. Onun yükselmesinden maksat zahirindeki hissi yükselmesidir. Buradaki yükselmenin hem zahiri hem de manevi yükselme olması da mümkündür. Onun manevi yükselmesi ilâhî hükümlerin menşei, emirlerin konağı ve meleklerin mahalli olmasından ileri gelmektedir.

MİZANDAN MAKSAT

«*Mizan'ı koydu*» ifadesinden maksat adaleti yarattı ve adil ol-

mayı emretti demektir. Yani her hak sahibinin hakkı verilsin ve böylece alemin emri intizam bulsun diye irade etmiştir. Nitekim Hz. Peygamber bir hadiste *«Gökler ve yerler adaletle kaim olmuştur»* der. Yani adalet sayesinde en beliğ bir şekilde olmuşlardır.

Bazıları *«Adaletle yerlerde ve göklerde olanlar hayat bulmuşlardır»* der. Yani adalet olmasaydı gökler ve yer ehli birbirlerini helâk edeceklerdi.

En yüce cemaate gelince, orada hüküm ve adalete muhtaç olacak şeyler cereyan etmemektedir. Cenab-ı Hak bunları mübalağa için zikretmiştir. En kuvvetli mânâ göklerden ve yerden maksadın bütün âlem olmasıdır. Eğer adalet olmasaydı âlem intizam halinde kalmazdı. Hadisteki adaletten maksat, Allah'ın adaleti ve her şeye yaradılışını vermesidir. Mücahid, Taberi ve müfessirlerin çoğu *«Mizan»ı* adaletle tefsir etmişlerdir. İbn Abbas, Hasan, Katade ve Dahhak *«Mizandan maksat bilinen terazidir. Onunla eşyanın miktarı ölçülür»* demişlerdir. Mizan kelimesi üç defa tekid (dikkati çekmek) için tekrarlanmıştır. Ve böylece Cenab-ı Hak onu adilane bir şekilde kullanmak ve tergib için getirmiş olmaktadır.

Yer küresinin konması, onu zahirde, görünürde gökten aşağı ve konulmuş olarak yarattı demektir. Ragib *«Bu ayette va'z, icad etmek, halketmek mânâsını ifade eder»* demiştir.

«En'am» kelimesi İbn Abbas, Katade, İbn Zeyd, Şabi ve Mücahid'in tefsirine göre bütün canlılardır. Hasan Basri *«Sadece cinler ve insanlar için en'am tabiri kullanılır»* demiştir. İbn Abbas'tan gelen diğer bir rivayette ise en'am, sadece Ademoğullarıdır.

İbn Abbas'tan gelen bu rivayet zayıftır. Zira Kamus'a göre en'am mahlukat veya cinler ve insanlar yahut da bütün yeryüzünde yürüyenler demektir.

«Ekmam» kelimesi hurmaların kapçıkları, torbacıklarıdır. *«Kim»* veya *«kum»* kelimelerinin çoğuludur. *«El-Habbu»* arpa ve buğday gibi gıda olarak kullanılan danelerdir. *«Asf»* ekinin yapraklarıdır. Bazıları *«Ekinlerin kurumuş yapraklarıdır»* demiştir. İbn Cerir ile İbn Ebi Hatim, İbn Abbas'tan şöyle rivayet ederler: *«Asf samandır»*. İbn Cerir ile İbn'ul-Munzir, Dahhak'tan şöyle rivayet ederler: *«Asf ,danenin üzerindeki kabuktur.»*

«Reyhan» kelimesi bitkilerde güzel kokulara sahip olan nesneler demektir. Bunu İbn Cerir, İbn Zeyd'den rivayet etmiştir. Hasan Basri'den gelen rivayete göre, reyhan, bizim bildiğimiz çiçeklerden biridir. Mücahid'den gelen rivayete göre ise reyhan burada rızık demektir. Hatta İbn Abbas *«Kur'an'da gelen her reyhan kelimesi rızık mânâsınadır»* demiştir.

«Ey insanlar ve cinler! Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?». Bu ayetteki hitap, cinlere ve insanlaradır. Çünkü onlar *«en'am»* tabirine dahildirler. Veya en'am, cin ve insanlardan ibarettir. Bu da Hasan Basri'den rivayet edilmiştir. Muhatabın cin ve insanlar olduğu 31. ayette açıkça belirtilmektedir. Bu ayeti dinleyen her müslümana *«Senin nimetlerinin hiçbirisini yalanlamıyoruz, ey Rabbimiz! Hamd sana mahsustur»* demek gerekir.

Hatırlatmayı tekid veya nimetleri takrir etmek için bu ayet Rahman Suresi'nde 31 defa tekrar edilmiştir. Her iki nimetin arasında onların nimetlere dikkatlerini çeken bir kelâmla duvar örülmüştür ki nimetleri onlara anlatmış olsun. Onların da nimetleri ikrarlarını sağlasın. Nitekim ihsana garkolan bir kimseye *«Sen fakir değil miydin ki ben seni zengin ettim? Sen bunu inkâr mı ediyorsun. Sen nam ve şöhreti olmayan bir kimse değilmiydin ki ben seni aziz kıldım. Sen bunu inkâr edebilirsin misin? Sen yaya değil miydin ki ben seni süvari yaptım? Sen bunu inkâr edebilir misin?»* denir. Böyle yerlerde tekrarın güzel olduğu ortadadır.

«*Salsal*»dan (kuru çamurdan) yapılmış insandan maksat, Hz. Adem'dir. Veya insan cinsidir. İnsanlık cinsinin babası olan Hz. Adem salsaldan yaratıldığı için onların da salsaldan yaratıldığı söylenilmiştir.

«*El-Cann*», cinlerin babası olan İblis'tir. Bunu Hasan Basri söylemiştir. Mücahid «*Can, cinlerin babasıdır, İblis değildir*» derken, bazıları «*El-Can ismi cinstir ve bütün cinleri kapsamaktadır*» derler.

«*Mâric*» kelimesi dumansız alevler demektir. Bu yorum İbn Abbas'tan gelmiştir. Bazıları «*Siyah veya yeşil veya sarı veya kırmızı karışık alevler demektir*» demiştir. Bu da Mücahid'den rivayet edilmiştir.

رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ﴿١٧﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿١٨﴾
مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيٰنِ ﴿١٩﴾ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيٰنِ ﴿٢٠﴾
فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٢١﴾ يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ﴿٢٢﴾
فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٢٣﴾ وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنْشَاٰتُ فِي الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِ ﴿٢٤﴾
فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٢٥﴾ كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿٢٦﴾ وَّيَبْقٰى وَجْهُ
رَبِّكَ ذُو الْجَلٰلِ وَالْاِكْرَامِ ﴿٢٧﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٢٨﴾
يَسْـَٔلُهٗ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِيْ شَاْنٍ ﴿٢٩﴾
فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٣٠﴾ سَنَفْرُغُ لَكُمْ اَيُّهَ الثَّقَلٰنِ ﴿٣١﴾
فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٣٢﴾ يٰمَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اِنِ اسْتَطَعْتُمْ
اَنْ تَنْفُذُوْا مِنْ اَقْطَارِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ فَانْفُذُوْا ؕ لَا تَنْفُذُوْنَ اِلَّا بِسُلْطٰنٍ ﴿٣٣﴾
فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٣٤﴾ يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّنْ
نَّارٍ ۙ وَّنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرٰنِ ﴿٣٥﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٣٦﴾
فَاِذَا انْشَقَّتِ السَّمَآءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ﴿٣٧﴾
فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٣٨﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُسْـَٔلُ عَنْ
ذَنْۢبِهٖٓ اِنْسٌ وَّلَا جَآنٌّ ﴿٣٩﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٤٠﴾

17 — O, iki doğunun da iki batının da Rabbidir.

18 — O halde (ey cinler ve insanlar) Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayabilirsiniz?

19 — Acı ve tatlı iki denizi (görünüşte) birbirlerine kavuşmak üzere salıvermiştir.

20 — (Durum bu iken) o iki denizin arasında bir engel vardır. Birinin diğerine karışmasına mânidir.

21 — O halde (ey insan ve cinler) Rabbinizin hangi nimetini yalan sayıyorsunuz?

22 — O iki denizden inci ve mercan çıkmaktadır.

23 — O halde (Ey insan ve cinler) Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayıyorsunuz?

24/25 — Denizde akıp giden ve büyük dağlar gibi yükseltilmiş gemiler de O'nundur. O halde, ey insanlar ve cinler, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?

26 — Yeryüzünde bulunan her şey fanidir.

27 — Ancak bütün varlıklardan mustağni ve bütün nimet ve keremin sahibi olan Rabbiniz bakidir.

28 — O halde (ey insan ve cinler) Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?

29 — Göklerde ve yerde olanların hepsi O'ndan isterler. O her gün yeni bir işte dir.

30 — O halde (ey insan ve cinler) Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayabilirsiniz?

31 — Ey iki ağırlık! (insan ve cinler) ileride size (hesabınıza) yöneleceğiz.

32 — O halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayabilirsiniz?

33 — Ey cin ve insan cemaatleri! Eğer şu göklerin ve bu yerin yanlarından akıp gitmeye gücünüz yetiyorsa haydi, çıkın! (hayır) siz ancak üstün bir güç ile çıkabilirsiniz.

34 — O halde (ey insan ve cinler) Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayabiliyorsunuz?

35 — İkinizin de üzerine ateşten yalın alev ve kıpkızıl bir duman gönderilir. Kendinizi savunamazsınız da.

36 — O halde (ey insan ve cinler) Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayabiliyorsunuz?

37 — Artık gök yarılıp da gül gibi kızardığı ve yağ gibi eridiği zaman (acaba haliniz ne olacaktır?)

38 — O halde (ey insan ve cinler) Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

39 — İşte o gün insan da cin de günahlarından sorulmaz.

40 — O halde (ey insan ve cinler) Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

DİRAYET VE RİVAYET TEFSİRİ

(17-40) *«O, iki doğunun da, iki batının da...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

*«Güneşin iki meşriki»*nden maksat, kış ve yaz aylarındaki meşriklerdir. Mağriblerinden maksat da yine kışın ve yazın olan mağribleridir.

Bazıları *«İki meşrikten maksat güneş ve ay'ın meşrikleri; iki mağribden maksat da güneş ve ayın mağribleridir»* demiştir.

İbn Ebi Hatim, İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyor: *«İki meşrikten maksat, fecrin veya şafağın meşrikleri, mağribden maksat da güneşin veya şafağın mağribleridir.»*

Ebu Hayyan *«İki mağribden maksat budur, meşrikten maksat da fecrin ve güneşin doğuş noktalarıdır»* demiştir. Bu, çoğunluğun tefsiridir. O da güneşin yaz ve kış meşrikleriyle yaz ve kış mağriblerinin kastedildiği şeklindedir.

«Merece» kelimesi gönderdi demektir. Cenab-ı Hak tuzlu ve

tatlı denizi gönderdi, ikisi yanyana geldiler. Satıhları birbirine temas etmektedir. Aralarında gözle görülen herhangi bir fasıla yoktur.

«*Berzahun*» kelimesi Allah'ın kudretinden yapılmış perde demektir. Veya yeryüzü ecramından bir perde. Nitekim Katade böyle demiştir. Onlar karışmak suretiyle birbirlerine musallat kılınmadı. Veya onlar aralarındakini bozmak suretiyle hadlerini tecavüz etmezler.

Abdurrezzak ve İbn'ul-Munzir, Hasan Basri'den şöyle rivayet ediyorlar: «*Onlar size saldırmazlar, sizi boğmazlar*» demektir. Yani Cenab-ı Hak onları hangi hal üzere yaratmışsa onlar o hal üzerinde dururlar.

«*Lu'lu*»*dan* maksat küçük incilerdir. «*Mercan*»dan maksat ise büyük incilerdir. Bu, Abd bin Humeyd ve İbn Cerir yoluyla Hz. Ali'den rivayet edilmiştir. İbn Abbas'tan gelen rivayete göre Lu'lu esasında incilerin büyüğü, mercan ise küçüğüdür.

«*El-Cevar*» gemilerdir. Müfredi (tekili) cariye gelir. Cenab-ı Hak burada «*Gemiler ancak Allah'ındır*» tabirini kullandı. Halbuki göklerin ve yerin mülkü, aralarında bulunan her şeyin mülkü Allah'ındır. Mülk tamamen O'nun olduğu ve gemiler de bu mülkün bir parçası olduğu halde, ayette, gemilerin Allah'a ait olduğu özellikle vurgulandı. Geminin cereyanı için gerekli denizi ve rüzgârı yaratan Allah'tır. Geminin sağlayacağı menfaatin tamam olması ancak Allah'tandır.

«*El-Munşeat*» yelkenleri yüksek olanlar demektir. «*A'lam*» kelimesi yüksek dağlar demektir. Yani yüksek dağlar gibi denizdeki yüksek yelkenli gemiler de, O'nun mülküdür. Acaba siz Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz — Gemilerin maddelerini yaratması, o gemileri yapmaya sizi irşad etmesi, yapılmasının key-

fiyetini bildirmesi, değişik sebeplerle gemileri denizde yürütmesi gibi nimetlerinden hangi nimetini yalanlayabilirsiniz?

«Yeryüzünde olan her şey fanidir». Yani insanlar, cinler diğer canlılar ve mürekkebat.

«Rabbi'nin yüzü» ifadesinden O'nun Zatıdır. Yani Allah kalır, diğer her şey fanidir, helâk edilecektir. *«Rabbin»* kelimesinin sonundaki hitap Rasûl-ü Ekrem'edir. Burada Hz. Peygamber' in ne kadar şerefli olduğu ortaya konmaktadır.

«Zu'l-Celâl» kelimesi *«Vechu»* kelimesinin sıfatıdır. Yani ehli tevhid onu mahlûklarından herhangi birine benzetmekten tenzih eder. Kendisine layık olan şanı ona nispet ederler. İşte bu tabir Allah'ı tanıyanların kalbindeki tazime racidir.

Ragib *«Bu vasf ancak Allah için kullanılmıştır, başkası için kullanılamaz»* demiştir. Dolayısıyla bu, Allah'ın en yüce vasıflarındandır. Rağıb'ın bu sözüne Tirmizi'nin Enes'ten, İmam Ahmed'in Rebi bin Amr'dan merfu olarak rivayet ettikleri şu hadis de delâlet eder: *«Zü'l-Celal ve'l-İkram kelimesini çokça tekrar edin, çokça söyleyin. Ondan ayrılmayın»*.

«Kulle yevmin» tabirinden maksat, her vakit, her lahza demektir. Cenab-ı Hak her vakit, her lahza başka bir şan'dadır. Onun şanlarından birisi de insanların istediklerini vermektir. Cenab-ı Hak durmadan şahısları halkeder, başkalarını fenaya götürür, yok eder, başka ahval getirir, bir kısım ahvali ortadan kaldırır. Meşiyeti nasıl iktiza ederse ve baliğ hikmetler üzerine bina edilen isteği nasıl gerekirse öyle yapar.

*«Sekalan»*dan maksat, insanlar ve cinlerdir. Onlara bu isim verilmiştir, çünkü yeryüzünün ağırlığıdırlar. Veya fikirleri ve kıymetleri ağırdır ve şanları yücedir. Çünkü şanı yüce olan için se-

kal tabiri kullanılır. Rasûl-ü Ekrem bir hadisinde «*Ben size iki sekalı (iki ağırlığı) bıraktım. Biri Allah'ın Kitab'ı, diğeri ehli beytimdir*» buyurmuştur.

Bazıları da «*İnsanlar ve cinler teklifle ağırlaştıklarından dolayı bu isim verilmiştir*» dediler. Hasan Basri «*Günahla ağırlaştıklarından verilmiştir*» diyor.

«*Ey cinler ve insanlar topluluğu*» hitabı sekalan'dan maksadın cinler ve insanlar olduğunu sergileyen delillerden biridir. Onlara cins isimleriyle hitap etmek takriri daha fazla açıklamaya kavuşturmak içindir. Veya bilindiği gibi, cinler çok zor şeyleri yapabilir. Cenab-ı Hak da onların kudretinin buna kâfi gelmeyeceğine işaret ederek bu şekilde onlara hitapta bulunmuştur.

«*Ektar*» kelimesi kutr'un çoğuludur, kenarlar, yanlar, demektir. Göklerin ve yerlerin yanlarından çıkmaya gücünüz varsa çıkın. Yani Allah'ın kaza ve kaderinden kurtulacak imkânınız varsa buyurun, çıkın. Nefsinizi Allah'ın azabından kurtarın. Buradaki emir tahdid içindir. Yani siz acizsiniz bunu yapamazsınız. Siz ancak kuvvetle, kahrla bunu yapabilirsiniz. Halbuki kuvvet ve kahr sizden milyonlarca kilometre uzaktadır.

Rivayete göre melekler Kıyamet Günü'nde iner, bütün mahlûkatı sararlar. Yani etraflarında çember teşkil ederler. Cinler ve insanlar onları görünce kaçarlar. Hangi yöne kaçarlarsa meleklerin orada olduğunu, önlerinde bir duvar teşkil ettiklerini görürler.

Bazıları ise «*Bu, dünyada olan bir durumdur*» demişlerdir.

«*Şuvaz*» kelimesi dumansız ateş demektir. «Sizin üzerinize şuvaz gönderilecektir»in mânâsı ateş yağacaktır. (ibn Abbas)

Bazıları *«Dumanla karışık olan ateşler demektir»* der. Mücahid *«Kesilen kırmızı ateşler demektir»* demiştir. Bazıları da *«Yeşil ateş demektir»* der. Dahhak ise *«Ateşten çıkan dumandır»* der. Bazıları *«Hem ateşe hem de dumana denilir»* demişlerdir.

«Nuhas» kelimesi alevi olmayan duman demektir. Bu rivayet İbn Abbas'tan gelmiştir. Mücahid *«Bizim bildiğimiz bakır demektir»* dedi. Yani sizin başınızın üzerine eritilmiş bakır yağacaktır veya duman yağacaktır veya ateş dökülecektir. Bu ayetler zehirli gaz ve atom bombalarına, diğer nükleer silah ve benzerlerine de işaret olabilir.

«Siz buna mani olamazsınız. Bir kısmınız bu hususta diğerine yardım edemez. Aksine gelen ateş sizi haşre doğru sürükler.»

El-Bahr'da, *«Bu ayet cinlerin ve insanların aciz olduklarını sergiler»* denilmektedir. Bu sözkonusu nesneler sizin başınıza dökülür, ona mani olamazsınız!

«Göğün yarılması» bazı müfessirlere göre Kıyamet Günü'nde olacaktır. Gök yarıldıktan sonra da kırmızılıkta gül gibi olacaktır.

«Dihan» kırmızı deri demektir. Bu da cehennem ateşinin şiddetinden ileri gelir. Mücahid ve Dahhak *«Dihan'dan maksat zeytinyağıdır»* der. Yani gök, yağın safavetinde olur. Said bin Cübeyr ve Katade *«Gül kırmızılığında olur»* der. Ve yağın da akması gibi olur. Yani gök eriyecektir. Kıpkızıl kesilecektir. Bu da cehennem ateşinin hararetinden ileri gelecektir.

Hasan Basri *«Dihan'dan maksat yağın bir yere dökülmesi halinde orada çeşitli renklerin belirmesi gibi gök te o hale gelecektir»* demiştir.

Ayetin başındaki «*İza*»nın cevabı mukadderdir. Yani, o zaman manzara amma da korkunç olacaktır!

«*Acaba yaratan, rızık veren Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlarsınız?*»

Gök yarıldığı günde insanın da cinnin de günahı onlardan sorulmaz. Ancak kınanmak için onlardan sorulur. Onlara «*Sen bunu işledin mi?*» diye sorulmaz, «*Bunu niçin işledin?*» diye sorulur. Bu tabir o günün çok uzun olduğunu ifade eder. Bu sual değişik tarzlarda olur. Bazan ondan sorulur, bazan sorulmaz. Yani korkunç bir manzara vardır ortada. Bazıları da «*Ayetin mânâsı, onlar ateşe yerleştikten sonra artık kendilerinden bir şey sorulmaz demektir.*» demiştir.

Hasan ve Katade «*Onlardan günahları sorulmaz. Çünkü Cenab-ı Hak onların günahlarını kaydettirmiştir, melekler onları yazmıştır*» der. (İbn el-Uvfi, bunu İbn Abbas'tan da rivayet etmiştir).

يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمٰهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْاَقْدَامِ ﴿٤١﴾
فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٤٢﴾ هٰذِهٖ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ
﴿٤٣﴾ يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ اٰنٍ ﴿٤٤﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٤٥﴾
وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ جَنَّتٰنِ ﴿٤٦﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٤٧﴾
ذَوَاتَآ اَفْنَانٍ ﴿٤٨﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٤٩﴾
فِيهِمَا عَيْنٰنِ تَجْرِيٰنِ ﴿٥٠﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٥١﴾
فِيهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجٰنِ ﴿٥٢﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٥٣﴾
مُتَّكِـِٔينَ عَلٰى فُرُشٍ بَطَآئِنُهَا مِنْ اِسْتَبْرَقٍ وَجَنَا الْجَنَّتَيْنِ دَانٍ ﴿٥٤﴾
فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٥٥﴾ فِيهِنَّ قٰصِرٰتُ الطَّرْفِ لَمْ
يَطْمِثْهُنَّ اِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَآنٌّ ﴿٥٦﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٥٧﴾
كَاَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ ﴿٥٨﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٥٩﴾
هَلْ جَزَآءُ الْاِحْسَانِ اِلَّا الْاِحْسَانُ ﴿٦٠﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٦١﴾
وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتٰنِ ﴿٦٢﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٦٣﴾
مُدْهَامَّتٰنِ ﴿٦٤﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٦٥﴾
فِيهِمَا عَيْنٰنِ نَضَّاخَتٰنِ ﴿٦٦﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٦٧﴾

41 — (O gün) suçlular simalarından tanınırlar. Alınlarından ve ayaklarından yakalanırlar.

42 — O halde (ey insan ve cinler) Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

43 — İşte suçluların yalanladıkları cehennem budur!

44 — Onlar alabildiğine kaynar hale getirilmiş su arasında dolaşır dururlar.

45 — O halde (ey insan ve cinler) Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayabiliyorsunuz?

46 — Rabbinin makamından korkan için, iki cennet vardır.

47 — O halde (ey insan ve cinler) Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

48 — O cennetlerin ikisinin de çeşitli ağaçları ve meyvaları vardır.

49 — O halde (ey insan ve cinler) Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayabiliyorsunuz?

50 — O iki cennette akmakta olan iki pınar vardır.

51 — O halde (ey insan ve cinler) Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayabiliyorsunuz?

52 — O iki cennette de her meyveden çiftler vardır.

53 — O halde (ey insan ve cinler) Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayabiliyorsunuz?

54 — Orada örtüleri parlak atlastan yataklara yaslanırlar. İki cennetin meyvelerini de kolayca toplarlar.

55 — O halde (ey insan ve cinler) Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayabiliyorsunuz?

56 — Oralarda bakışlarını erkeklerine çevirmiş, daha önce ne insanın ne de cinnin dokunmamış olduğu eşler vardır.

57 — O halde (ey insan ve cinler) Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayabiliyorsunuz?

58 — Sanki onlar (huriler) yakut ve mercan gibidirler.

59 — O halde (ey insan ve cinler) Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayabilirsiniz?

60 — İhsanın karşılığı ancak ihsan değil midir?

61 — O halde (ey insan ve cinler) Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayabiliyorsunuz?

62 — Bu ikisinin ötesinde iki cennet daha vardır.

63 — O halde (ey insan ve cinler) Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayabiliyorsunuz?

64 — Alabildiğine yemyeşildirler.

65 — O halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayabiliyorsunuz?

66 — İkisinde de durmadan fışkıran iki kaynak vardır.

67 — O halde (ey insan ve cinler) Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayabiliyorsunuz?

DİRAYET VE RİVAYET TEFSİRİ

(41-67) *(O gün) suçlular simalarından...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Sîma» kelimesinden maksat (Hasan Basri'den gelen rivayete göre) yüzlerin siyahlığı, gözlerin yemyeşil kesilmesidir. Bazıları *«Sima onları kapsayan hüzün ve üzüntüdür»* demiştir. Bazıları da *«Körlük, sağırlık, dilsizlik gibi durumlardır»* demişlerdir.

Katade *«Hemim»* sıcak su demektir, der. Yani Cenab-ı Hak'kın ateşi yarattığı günden bu yana fıkır fıkır kaynamakta olan sıcak su demektir.

Mücrim bir tarafta ateşe atılmak, bir tarafta da bu suyu içmek suretiyle cezalandırılacaktır. Bazıları *«Ateşte onlar yakılacaklar ve üzerlerine bu su dökülecek demektir»* demişlerdir.

ALLAH'IN MAKAMINDAN MAKSAT NEDİR?

«Rabbinin makamı» ifadesinden maksat, insanların Kıyamet Günü'nde hesap için durdukları yerdir. Veya makam kelimesi mas-

tırı mimidir, kıyam mânâsını ifade eder. Yani kim Rabbinin kıyamından, onlardan hesap sormasından korkarsa onun için iki cennet vardır. O cennetlerden biri onun konağıdır, dostlarının ziyaretgâhıdır. Biri de hanımlarının ve hizmetçilerinin konağıdır. Cübbai ayeti böyle tefsir etmiştir. Bazıları *«İki bostanı vardır. Biri sarayın dehilindedir biri de haricinde».* Bazıları *«İki konağı vardır: Birisinden ötekisine intikal eder»* demiştir.

İbn Ebi Hatim, Ata'dan şöyle rivayet ediyor: Ebubekir Sıddık hakkında nazil olmuştur.

İbn Ebi Hatim, Ata'dan şöyle rivayet ediyor: Ebubekir Sıddık bir gün kıyamet, teraziler, cennet, cehennem, meleklerin saf tutmaları, göklerin durulması, dağların hallaç pamuğu gibi atılması, güneşin parçalanması, yıldızların dökülmesi hakkında düşündü ve şöyle buyurdu: *«İsterdim ki ben şu yeşilliklerden bir yeşillik olsaydım ve bir hayvan gelip beni yeseydi ve ben yaradılmamış olsaydım».* Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.

«Efnan» kelimesi nevi nevi mânâsına gelen fennin çoğuludur; yani onlar çeşitli ağaçları, çeşitli meyveleri kapsamaktadır. Bu yorum İbn Abbas, İbn Cübeyr ve Dahhak'tan rivayet edilmiştir. Veya Fenen'in çoğuludur. Fenen de ince ve yumuşak dallar demektir.

Bu iki bostanda akan iki göze vardır. Birinin ismi Tesnim, diğerinin ismi Selsebil'dir. Bu, Hasan Basri'den gelen rivayettir. Atiyye el-Üvfi der ki: *«İki çeşme vardır: Birisi kokmamış sudan, biri de içenlere lezzet veren içkiden, şaraptandır».*

Bazıları, İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyorlar: *«Bu çeşmeler dünyadan birkaç kat daha büyüktürler. Cennet ehline daha fazla nimetler ve kerametler getirir».*

«O iki cennette her meyveden iki çift vardır», onlardan biri insanlarca bilinen, diğeri de bilinmeyendir. Yani dünyada görmedikleri nimetler...

«Furuş» kelimesi firaş'ın çoğuludur ve yaygı, sergi demektir. İstebrak'tan maksat kalın ipeklidir. İbn Mesud'dan gelen rivayete göre O, *«Size Cenab-ı Hak bu yaygıların, sergilerin içini haber verdi. Acaba onların dış kısmı nasıldır?»* demiştir.

«Cena» kelimesi meyve demektir. *«Dan»* kelimesi yakın demektir. Yani ayakta olanın eli yetiştiği gibi oturanın ve uzananın da eli yetişir.

İbn Abbas *«Ağaç herkes meyvesini alsın diye eğilir»* der. Mücahid *«O iki cennetin meyveleri yeyicilerinin ağzına yakındır»* demektir. *Onlar yaslandıkları zaman meyveyi alırlar. Yattıkları zaman da meyve onların tam ağızlarının karşısına gelir. Onu alırlar. Orada herhangi bir uzaklık herhangi bir diken bahis konusu değildir»* demiştir.

«Kasirat'ut-Tarf» tabirinden maksat, sadece kocalarına bakan kadınlardır. Evet, sadece kocalarına bakarlar, başkasına bakmazlar. Yahut onlara bakanın bakışı onları bırakıp başka bir yöne gitmez. Yani halleri güzel ve çok sevimlidirler.

İbn Merduveyh, Caferi Sadık kanalıyla Rasûlullah'tan bu hususta şu hadisi rivayet eder: *«Cennet kadınları ancak kocalarına bakarlar.»*

«Tams» kanın çıkmasıdır. Bunun için hayızlı bir hanıma *«Tams»* denilir. Sonra bu tabir bakire kızlarla ilişki kurmakta kullanılmıştır. Çünkü onlardan da bekaret kanı çıkar. Sonra bütün cinsi ilişkilerde kullanılmıştır. Bu rivayet Urve'den nakledilmektedir.

Bazıları *«Bu tabir işaret eder ki kocaları onlarla her birleştikçe onları bakire bulurlar»* demişlerdir.

«Cinler de onlara dokunmamıştır» tabiri hakkında Mücahid ve Hasan Basri *«Dünyadaki erkekler hanımlarıyla ilişki kurduklarında besmele çekmezlerse cinler de onlara katılır. İşte bu ayete cinsi ilişki kuracak herkes dahildir»* demişlerdir. Fakat bu iddia bütün alimlerce teslim edlimiş bir iddia değildir. Cenab-ı Hak'kın İblis'e *«Mallarda ve evlatlarda onlara ortak ol»* ayeti de bunu mutlak anlamda ispat etmez.

MÜSLÜMAN CİNLER CENNETE GİRERLER Mİ?

Bu ayet, insanlar gibi cinlerin de cennete gireceklerine ve orada eşleriyle cinsi ilişki kuracaklarına delildir.

Buhari şarihi Ayni *«Cinler taatlardan dolayı sevap alır, cezaya çarptırılırlar, cennete girerler. Zahire bakılırsa onlar Kıyamet Günü'nde insanlar gibidir»* demiştir.

İmam Azam'dan üç rivayet vardır: 1 — Cinlerin sevabı ancak ateşten kurtulmaktır. Sonra onlara diğer hayvanlar gibi *«toprak olun»* denilir ve toprak olurlar. 2 — Cinler cennet ehlindendirler. Onlara cennete girmekten başka bir nimet verilmez. 3 — Tevakkuf etmek.

El-Kerderi der ki: İmamı Azam'ın tevakkuf edip, bir şey söylememesi rivayetlerin çoğunda vardır. Ebu İshak Bin Seffar Fetava'sında İmam Azam'ın şöyle dediğini rivayet ediyor: *«Onlar ne cennettedir ne de ateşte. Fakat onlar Allah'ın malumu olan yerdedirler».*

«İyiliğin karşılığı yalnız iyiliktir» ayetinde gelen birinci ihsan

kelimesi yani amelde ve taattaki iyilik, sevaptaki iyiliği de gerektirir. Bazıları ayeti tevhidin karşılığı ancak cennettir diye tefsir etmiştir.

Deylemi ile İbn Neccar, Enes'ten şöyle rivayet ederler: *«Rasûl-ü Ekrem bu ayeti okuduğu zaman «Rabbimiz bu ayette ne diyor biliyor musunuz?* diye sordu. Sahabiler de *«Allah ve Rasûl-ü daha iyi bilir»* dediler. Hz. Peygamber: *«Tevhid ile kendisine nimet verdiğimin cezası ancak cennet olur diyor»* dedi.

Bahsi geçen iki cennetten derece bakımından biraz daha aşağıda olan iki cennet daha vardır. İbn Zeyd şunu söylüyor: *«Müfessirlerin çoğuna göre daha önce bahsi geçen iki cennet İslâm'da herkesten önce gelenlere, mahsustur. Bunlar da ashabı yemîndir».*

«Mudhammetani» tabiri *«cennetani»* lâfzının sıfatıdır. Bu tabirin mânâsı simsiyah demektir. Bu, atın siyahlığı için kullanılır. Bazan da çokça yeşil olan nesneler için kullanılmıştır. İbn Abbas, Mücahid, İbn Cerir, İkrime, Ata *«Yemyeşildirler»* şeklinde tefsir etmişlerdir.

Tabarani, Ebu Eyyub el-Ensari'den şöyle rivayet ediyor: Rasûlullah'tan bu kelimenin mânâsını sordum. Şöyle buyurdular: *«Yemyeşildirler»*, yani çok yeşildirler. Çok yeşil olan siyahlığa çalar!

«Nadda Hatani» tabiri çokça kaynar, su fışkırtır demektir. İbn Ebi Şeybe, Enes'ten rivayet eder: *«Misk ve amber cennet evleri üzerinde fışkırtılır. Tıpkı dünyada yağmurun evlerin üzerine dökülmesi gibi».*

İbn Ebi Şeybe, Mücahid'den şöyle rivayet eder: *«Onlar hayrı fışkırtırlar».*

فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ ﴿٦٨﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٩﴾

فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ حِسَانٌ ﴿٧٠﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧١﴾

حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ ﴿٧٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٣﴾

لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ ﴿٧٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٥﴾

مُتَّكِئِينَ عَلَىٰ رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ ﴿٧٦﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٧﴾

تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٧٨﴾

MEÂL

68 — İkisinde de türlü türlü meyveler, hurmalıklar ve nar ağaçları vardır.

69 — Öyleyse (ey insan ve cinler) Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

70 — Oralarda huyları güzel ve yüzleri güzel eşler vardır.

71 — O halde (ey insan ve cinler) Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabiliyorsunuz?

72 — Çadırlar içinde örtülü huriler vardır.

73 — O halde (ey insan ve cinler) Rabbinizin hangi nimetini yalanlayabiliyorsunuz?

74 — Daha önce onlara ne insan dokunmuştur ne de cinler.

75 — O halde (ey insan ve cinler) Rabbinizin hangi nimetini yalanlayabiliyorsunuz?

76 — Cennetin ehli orada yeşil yastıklara ve harikulade işlemeli döşeklere yaslanırlar.

77 — O halde (ey insan ve cinler) Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

78 — (Ey Rasûlüm!) Büyüklük ve ikram sahibi olan Rabbinin adı ne yücedir!

(68-78) *«İkisinde de türlü türlü meyveler...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

70. ayetin başındaki *«Fîhinne»* zamiri dört cennete veya iki cennet ile onların içerisindeki köşk ve kasrlara racidir. *«Hayrati hisan»* Abdurrezzak'ın Katade'den rivayet ettiğine göre ahlâkları hayırlı, yüzleri güzel kadınlar demektir.

«Hûrun» kelimesi hayrat'ın bedelidir. Bu kelime çoğuldur. Tekili Havra gelir. Hurilerden maksat, beyaz tenli olmalarıdır. Bunu İbn'ul-Munzir İbn Abbas'tan rivayet etmiştir. İbn Seleme aynı mânâyı Hz. Peygamber'den rivayet etmiştir. İbn'ul-Esir *«Havra gözünün siyahı ve beyazı fazla olan kadın demektir»* demiştir.

«Maksurat» hapsedilmiş, örtülmüş demektir. *«Hiyam»* ise zifaf çadırlarıdır. Yani o kadınlar daima zifaf çadırlarında bulunmaktadırlar. Yollarda gezmemektedirler. İbn Abbas *«Evlerinden çıkmayan kadınlar huridir, zira bu hareketleri haysiyetli oluşlarına delâlet eder»* demiştir.

Bazıları *«Onlar kalplerini, gözlerini ve nefislerini kocaları üzerine hasretmişlerdir»* demiştir. Fakat birinci tefsir daha açık ve belirgindir.

«Refref» kelimesi ismi cinstir. Veya ismi cemidir, tekili ref-

refe gelir. Hz. Ali, İbn Abbas, Dahhak *«Çadırların etteklerindeki fazlalıklardır»* demişlerdir. Bazıları *«Uyumak için sergilerin üzerine atılan döşeklerdir»* demişlerdir. Cevheri *«Refref yeşil bir elbisedir. Ondan harem çadırları yapılır»* demiştir. Hasan *«Refref sergileri ve yaygılarıdır»* demiştir.

«Abkarıyyin» tabiri Arapların iddia ettiklerine göre cinlerin şehrine verilen abkar ismine meseldir. Araplar garip ve acaip her şeye, isterse yaygı isterse başka nesneler olsun, abkar derlerdi. Hz. Ömer hakkında gelen de bu kabildendir Rasûl-ü Ekrem *«Ömer' in çektiği gibi su çeken abkar bir kimse; yani acaip ve daha kuvvetli olanını görmedim»* buyurmuştur. İşte bu nispet unutulsun diye bazıları *«abkar»* kelimesi mensuh değildir, diyor. Kursi ve bahti gibidir. Abkar'dan maksat cinstir. Hisan da onun sıfatıdır. Bazıları *«Abkar cemidir, tekili abkariyetin gelir»* demişlerdir. Müfessirlerin çoğu onu yaygıların yenisi, güzeli şeklinde tefsir etmişlerdir. Kamus'ta şunlar denilmektedir: *«Abkar bir yerdir, orada cinler çok bulunur. Bir köyün adıdır ki oradan gelen elbiseler gayet güzeldirler. Ve abkar her şeyin kâmiline denir».*

«Tebareke» fiili yüceldi mânâsını ifade eder. Yani Allah'ın ismi celili yüceldi. O'nun şanına uygun olmayan nesnelerden, emirlerden yücedir ismi. O emirlerin bazıları Allah'ın nimetlerini inkâr etmektir. Cenab-ı Hak'kın ismi yüce ise acaba onun Zati Akdesi nasıldır? Bazıları *«İsim burada sıfat mânâsınadır. Çünkü sıfat mevsufunun alâmetidir. Rabbinin ismi yani sıfatı yücedir demektir»* demişlerdir. Bazıları *«İsim burada musemma demektir. Rabbinin zatı yüceldi demektir»* demiştir.

RAHMAN SURESİ'NİN SONU

VAKIA SÛRESİ

Sûre: 56

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١﴾ لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ﴿٢﴾ خَافِضَةٌ رَّافِعَةٌ ﴿٣﴾
إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًّا ﴿٤﴾ وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا ﴿٥﴾ فَكَانَتْ هَبَاءً مُّنْبَثًّا ﴿٦﴾
وَكُنتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً ﴿٧﴾ فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿٨﴾
وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ﴿٩﴾ وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ ﴿١٠﴾
أُولَٰئِكَ الْمُقَرَّبُونَ ﴿١١﴾ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿١٢﴾ ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ وَقَلِيلٌ
مِّنَ الْآخِرِينَ ﴿١٤﴾ عَلَىٰ سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ ﴿١٥﴾ مُّتَّكِئِينَ عَلَيْهَا مُتَقَابِلِينَ ﴿١٦﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — O vakıa (kıyamet) vuku bulduğu zaman.

2 — Onun vukuunu yalanlayacak hiçkimse yoktur.

3 — O alçaltıcı ve yükselticidir.

4 — Yer şiddetle sarsıldığı zaman.

5 — Dağlar paramparça oldukları zaman.

6 — Ve dağlar dağılıp toz haline geldiği zaman.

7 — Ve sizler de üç sınıf olduğunuz zaman.

8 — İşte sağın adamları (amel defterleri sağ eline verilenler)! Ne sağ adamlar (Ne mutlu onlara!)

9 — İşte solun adamları (amelleri sol ellerine verilen kimseler) Hem de ne sol adamları (Ne yazık onlara!)

10 — Önde olanlar (kıyamette de) öndedirler!

11 — İşte onlar en çok yaklaştırılanlar,

12 — Nimet cennetlerindedirler.

13 — Çoğu, öncekilerden.

14 — Biraz da sonrakilerden.

15 — Altından işlemeli tahtlar üzerlerindedirler.

16 — Karşılıklı onlara kurulmuş oldukları halde!

Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur. 96 ayettir.

(1-16) *«O vakıa (Kıyamet) vuku bulduğu zaman...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Bu sure Hasan, İkrime, Cabir ve Ata'nın görüşüne göre Mekki'dir. İbn Abbas ve Katade *«Ancak 81 ve 82. ayetler Medine'de nazil olmuştur»* demiştir. Kelbi *«Sure Mekki'dir, ancak dört ayet müstesnadır. 81 ve 82. ayetler Mekke seferinde nazil olmuştur. 39 ve 40. ayetler de Mekke'den Medine'ye gelindiğinde, seferde nazil olmuştur»* der.

Bu Surenin ayetleri Hicaz ve Şamlıların sayımına göre 99'dur. Basralılara göre 97, Kûfelilerin sayımına göre ise 96 ayettir. Kelimeleri 398, harfleri 1703'tür.

«El-Vakıa» Kıyamet'in ismidir. İbn Abbas *«Kıyamet'in isimlerindendir»* demiştir. Kıyamet'e vakıa denilmesi kıyamette kesinlikle meydana gelecek hadiselerin gelmiş gibi addedilmesi nedeniyledir.

Dahhak *«El-Vakıa sayha mânâsınadır. Bu sura üfürülmektir»* demiştir.

«İza» edatı zarftır, bunda şart mânâsı yoktur. Amili mukadderdir. Yani hatırlat kıyametin koptuğu zamanı! Veya *«İza»* edatı

şart mânâsını taşır. O zaman da cevap mukadder olur. Yani kıyamet koptuğu zaman şöyle şöyle olacaktır.

Metindeki *«Kazibetun»* kelimesi bir nefsin sıfatı olur. Yani kıyamet koptuğu zaman onun kopmasını yalanlayan herhangi bir nefis düşünülemez. Yani herkes onun koptuğuna iman etmektedir.

«O alçaltıcıdır, yükselticidir»; yani bir grup insanı alçaltır, bir grubu da yükseltir. Bu cümle kıyametin korkunçluğunu sergilemektedir. Zira çok büyük olan hadiselerin durumu budur. Bazı kimseleri alçaltır, bazılarını da yükseltir. Devletler arasındaki savaşlarda bu husus pek yaygın bir şekilde görülmektedir. Azizler zelil, zeliller aziz olabilir.

4. ayet yerküresinin şiddetli bir şekilde sarsılacağını, zelzeleler meydana geleceğini ifade ediyor. Bu zelzeleler neticesinde yeryüzünde ne bir bina ne de bir bağ kalmayacaktır.

İbn Abbas *«Busset fiili parçalanıp ufalmak, dağılmak mânâsını ifade eder»* demişlerdir.

«Hebaen» toz demektir. *«Munbessen»* parçalanıp ayrılmak demektir. Çoğu müfessir *«Burada mutlak olarak toz kastedilmiştir»* diyor. İbn Abbas *«Güneş bir pencereden içeri girdiğinde görülen zerrecikler demektir»* dedi.

«Sizler de sınıflar haline geleceksiniz». Yedinci ayetin başındaki hitap Kur'an'ın inişi anındaki ümmet ile ondan önceki ümmetleredir. Bazıları *«Sadece iniş anındaki ümmetlere hitaptır»* demişlerdir. Ve *«Kane»* fiili de burada sare mânâsını ifade eder. Yani siz üç sınıf olduğunuz zaman demektir.

SAĞIN VE SOLUN ADAMLARI

*«Sağın adamları»*ndan yüksek derece sahibi kimseler kastedilmektedir. *«Solun adamları»*ndan ise alçak mertebe sahibi olan kimseler kastedilmektedir.

Bazı müfessirler *«Amel defterleri sağ eline verilen kimseler sağın adamları, amel defteri sol eline verilenler de solun adamlarıdır»* demişlerdir. Bazılrı da *«Tutulup sağ taraftan cennete götürülenler sağın adamları, sol taraftan cehenneme götürülenler de solun adamlarıdır»* demişlerdir.

11. ayetin başındaki *«Ve's-sabikune's-Sabikune»* üç sınıfın üçüncüsünü teşkil etmektedirler. Sabıklar'ın, sınıfların en yücesi olmalarına rağmen en son zikredilmesi onların medhu sena eden ayetlerle bitişik olmalarından ileri gelmektedir. Bu sınıfın tayininde ihtilâf edilmiştir. Bazıları *«Hakkın belirdiği anda iman ve taate tereddüd etmeksizin sebkat edenler kastedilmektedir»* demiştir. Bu, İkrime ve Mukatil'in görüşüdür. İbn Merduveyh, İbn Abbas'tan *«Bu ayet Firavun âlinden iman eden Haskil, Habibi Neccar ve Hz. Ali hakkında gelmiştir. Bunların her biri kendi ümmetlerinin sabıkıdır. Ali onların en üstünüdür»* demiştir. Bazıları *«Bunlardan maksat, yakini ilimlerde, imandan sonra gelen takva mertebelerinde sebkat eden kimselerdir»* derken bazı kimseler de *«Bunlardan peygamberler kastedilmektedir»* demiştir. Çünkü onların din sahiplerinin öncüleri olduğu söylenmiştir. İbn Sirin *«Bunlar iki kıbleye yönelip namaz kılan sahabilerdir»* demiştir. İbn Abbas *«Bunlar «İlk hicret eden müslümanlardır»* der.

İbn Kisan'a göre Sabikun, Allah'ın davetine herkesten önce icabet eden kimselerdir. Bazı müfessirler İbn Kisan'ın bu yorumunu tercih etmişlerdir. Çünkü hemen hemen diğer yorumların hepsi bu yoruma dahil edilmiştir. Diğer yorumlar ise temsil kabilindendir.

Es-Sabikune kelimesi mübteda, ikinci es-Sabikune de haberdir. Yani Allah'ın rahmetine veya hayra koşanlar cennete koşanların ta kendileridirler.

Mukarrabin'den maksat Allah katında yüce paya sahip olan kimselerdir. Veya dereceleri arşı azime yaklaşan kimselerdir.

«*Sulle*» kelimesi meşhur tefsire göre fertleri ister çok isterse az olsun cemaat demektir. Zemahşeri «*Bu kelime birçok kimseden meydana gelen bir cemaat için kullanılır*» demiş ve buna dair bir şiir delil getirmiştir. Cenab-ı Hak'kın bu tabirden sonra «*Ahirinden daha az*» tabirini kullanması da bunun çokluk mânâsına delâlet ettiğini ifade eder.

«*Evvelin*» (öndekiler)'den maksat Hz. Adem'den Hz. Muhamed'e kadar gelen insanlardır. «*Ahirin*»den maksat ta Rasül-ı Ekrem'den başlayıp kıyamete kadar gelenlerdir. Rasûl-ü Ekrem'in «*Benim ümmetim diğer ümmetlerden daha fazladır*» şeklindeki hadisi bu yoruma ters düşmez. Çünkü geçmiş ümmetlerin sabıklarının daha fazla olması bu ümmetin sabık olmayanlarının diğer ümmetlerden daha fazla olmasına ters düşmemektedir.

«*Mevdune*» kelimesi işlenmiş, örülmüş demektir. İbn Cerir'in İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre altınla örülmüş, İkrime'den gelen rivayete göre de inciler ve yakutlarla işlenmiş tahtlar demektir.

16. ayet, ehli cennetin güzel muaşeretini, ahlâklarının temizliğini, adaba riayet ettiklerini, iç âlemlerinin tertemiz olduğunu sergileyen bir ayeti celiledir.

يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ ۙ ﴿١٧﴾ بِأَكْوَابٍ وَأَبَارِيقَ وَكَأْسٍ مِّن مَّعِينٍ ۙ ﴿١٨﴾
لَّا يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُنزِفُونَ ۙ ﴿١٩﴾ وَفَاكِهَةٍ مِّمَّا يَتَخَيَّرُونَ ۙ ﴿٢٠﴾
وَلَحْمِ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ۭ ﴿٢١﴾ وَحُورٌ عِينٌ ۙ ﴿٢٢﴾ كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ ۚ ﴿٢٣﴾
جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا ۙ ﴿٢٥﴾
إِلَّا قِيلًا سَلَامًا سَلَامًا ﴿٢٦﴾ وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ ۖ ﴿٢٧﴾
فِي سِدْرٍ مَّخْضُودٍ ۙ ﴿٢٨﴾ وَطَلْحٍ مَّنضُودٍ ۙ ﴿٢٩﴾ وَظِلٍّ مَّمْدُودٍ ۙ ﴿٣٠﴾ وَمَاءٍ
مَّسْكُوبٍ ۙ ﴿٣١﴾ وَفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ ۙ ﴿٣٢﴾ لَّا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ ۙ
﴿٣٣﴾ وَفُرُشٍ مَّرْفُوعَةٍ ۚ ﴿٣٤﴾ إِنَّا أَنشَأْنَاهُنَّ إِنشَاءً ۙ ﴿٣٥﴾ فَجَعَلْنَاهُنَّ
أَبْكَارًا ۙ ﴿٣٦﴾ عُرُبًا أَتْرَابًا ۙ ﴿٣٧﴾ لِّأَصْحَابِ الْيَمِينِ ۖ ﴿٣٨﴾ ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ ۙ ﴿٣٩﴾
وَثُلَّةٌ مِّنَ الْآخِرِينَ ۖ ﴿٤٠﴾ وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ ۙ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ ۖ ﴿٤١﴾
فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ ۙ ﴿٤٢﴾ وَظِلٍّ مِّن يَحْمُومٍ ۙ ﴿٤٣﴾ لَّا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ ۙ ﴿٤٤﴾
إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُتْرَفِينَ ۚ ﴿٤٥﴾ وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى
الْحِنثِ الْعَظِيمِ ۚ ﴿٤٦﴾ وَكَانُوا يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا
وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ۙ ﴿٤٧﴾ أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿٤٨﴾
قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ۙ ﴿٤٩﴾ لَمَجْمُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿٥٠﴾

17 — Çevrelerinde tazelikleri sonsuzlaştırılmış gençler (pervane gibi) dönüp dolaşırlar.
18 — Bir kaynaktan (doldurulmuş) testiler, ibrikler ve kadehleri (onlara sunarlar).
19 — Bu içkide ne baş ağrısı ne de sarhoşluk vardır!
20 — Seçtikleri meyveler,
21 — Canlarının çektiği kuş etleri,
22/23 — (sedeflerde) saklı bulunan inci gibi iri gözlü huriler!
24 — (Bütün bunlar) işlediklerine karşılık onlara (verilir).
25 — Orada hiçbir mânâsız söz duymayacaklardır. Günahlara sokacak söz de (işitmeyeceklerdir).
26 — Ancak bir söz vardır. O da: «Selâm, selâm!»
27 — Sağın adamları!.. Nedir o sağın adamları?
28 — Dikensiz kirazlar,
29 — Kökünden tepesine kadar meyve dizili muzlar,
30 — Uzamış gölgeleri,
31 — Fışkıran sular,
32 — Pek çok meyve arasında,
33 — Tükenmeyen ve yasaklanmayan,
34 — Ve yükseltilmiş döşekler üstündedirler.
35 — Şüphesiz ki biz hurileri yepyeni bir yaratılışla yarattık.
36 — Ve onları bakireler kıldık.
37 — Eşlerine düşkün ve yaşıttırlar.
38 — (Bu huriler) sağın adamları içindir.
39 — (Onların) bir çoğu önceki ümmetlerdendir.
40 — Bir çoğu da sonrakilerden.
41 — Solun adamları! Nedir o solun adamları?
42 — Delikçiklere işleyen bir ateş ve kaynayan suyun içinde.
43 — Kara dumandan bir gölge altındadırlar.
44 — O gölge ne serindir ne de uyumlu.
45 — Kuşkusuz ki onlar bundan önce zevklerine düşkün idiler.
46 — Büyük günah işlemekte direnir dururlardı.
47 — Ve diyorlardı ki: «Biz öldükten, toprak ve kemik yığını olduktan sonra, biz mi bir daha diriltileceğiz?»
48 — «Daha önceki atalarımız da mı (dirileceklerdir?)»
49 — (Ey Rasûlüm!) De ki: «Hem öncekiler hem de sonrakiler».
50 — «Belli bir günün belli bir vaktinde mutlaka toplanacaklardır».

(17-50) *«Çevrelerinde tazelikleri...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

BALİĞ OLMAZDAN ÖNCE ÖLEN KÂFİR ÇOCUKLARININ DURUMU

«Vildan» kelimesi veledin çoğuludur. Yani ebediyyen çocukluk yaşında kalacak çocuklar ehli cennete hizmet ederler, onların etrafında dönerler. Bu hizmeti yapan çocuklar daima aynı vasıfta olacaklardır. Yoksa ölümsüzlük bütün cennet ve de cehennem ehlinin bir özelliğidir. Bu çocuklar dünya ehlinin henüz küçükken ölen çocuklarıdır. Onların hasenatları yoktur ki sevap görsünler, seyyinatları yoktur ki ceza görsünler. Bu yorum Hz. Ali ile Hasan Basri'den gelmektedir. Rasûl-ü Ekrem *«Kâfirlerin çocukları cennet ehlinin hizmetkârlarıdır»* demiştir. Et-Tayyibi *«Bu hadis sahih değildir. Aksine onu reddeden şu gelecek hadis daha sahihtir»* demiştir:

Buhari, Ebu Davud ve Nesei, Aişe validemizden şöyle rivayet ediyorlar: *«Bir çocuk vefat etmişti. Ben de 'cennet onun olsun. O, cennet kuşlarından bir kuştur' dedim. Rasûl-ü Ekrem: «Sen bilmez misizin, Cenab-ı Hak cenneti ve cehennemi halketti. Cennet için bir ehil, cehennem için de bir ehil halketti»* buyurdu.

Bazı alimler *«Müşrik çocukları haşre geldikten sonra diğer*

hayvanlar gibi toprak olup gideceklerdir» demişlerdir. El-Keşf'te bu hususta hadisler birbirleriyle ters düşmektedirler. Görüşler de böyledir. Bu zanni bir meseledir. İlim ise Allah katındadır. Cenab-ı Hak daha iyi bilir. (1)

Ekseriyete göre kâfirlerin küçükken ölen çocukları cennete gireceklerdir. Bu ise Allah'ın lütuf ve rahmetinin bir tecellisidir.

«Ekvab», Kub'un çoğuludur, kulpsuz ve burunsuz bardaklara denir. *«Ebarik»* ibriğin çoğuludur. *«Mâin»* akan şarap nehri demektir. Onlar bu içkiyi içtikleri için başağrısı duymazlar. Veya lezzetleri onlardan zail olmaz.

«Akılları gitmez»; yani sarhoş olmazlar!

18'den 21'e kadar olan ayetlerden anlaşıldığına göre bahsi geçen gençler bütün bu nimetleri cennet ehline dağıtırlar. Bu, daha önce de bahsettiğimiz gibi, cennet meyveleri hakkında gelen rivayetlerle çatışırsa da tek oldukları zaman cennet meyveleri onlara yaklaşır, kendileri koparıp yerler. Fakat toplantı halinde, ikram etmek veya muhabbetlerin artması, tazim ve hürmet yapılması için bir araya geldiklerinde vildan denilen o genç hizmetçiler bunları kendilerine taşırlar.

24. ayet bütün bu nimetlerin sebebinin cennet ehlinin dünyada işledikleri salih ameller olduğunu ifade etmektedir. Orada mânâsız bir kelâm dinlemezler, günahı gerektiren bir söz de işitmezler.

İbn Abbas ayeti *«Günahı gerektiren söz dinlemezler yani yalan söylemezler»* şeklinde tefsir etmiştir.

Ancak bir kelâm işitirler. O da *«selâm, selâm»* kelimeleridir.

(1) Alusi, Ruh'ul-Meani, cilt: 27, sh: 136

Yani onlar orada mânâsız kelâm işitmezler, ancak selâmı işitirler. «*Selâm*» kelimesi «*kıylen*» kelimesine bedeldir. İkinci «*selâm*» kelimesi ise birincisinin te'kididir. Yani onlar orada selâmdan başka mânâsız hiçbir söz işitmezler.

Zeccac «*Selâm kelimesi 'kıylen' kelimesinin sıfatıdır. Yani o söz bu eksikliklerden, ayıplardan halidir*» demiştir.

28. ayet Ashab-ı Yemin'in durumunu açıklayıcı bir ayettir. Ashab-ı yemin mübtedadır ve «*Ma Ashab'ul-Yemin*» cümlesi de isti'nafi bir cümledir!

«*Sidr*» nebuk ağacıdır. «*Mahdud*» onun sıfatıdır Yani dikenleri kesilmiş demektir.

«*Talh*» muz ağacı demektir. Bunu Abdurrezzak. Hz. Ali'den başka bir grup da İbn Abbas'tan rivayet ediyor. İbn'ul-Munzir de Ebu Hureyre ve Ebu Said el Hudri'den rivayet etmiştir.

Abd bin Humeyd, Hasan Basri, Mücahid ve Katade'den bu ağacın muz olmadığını rivayet ediyor. Fakat gölgesi serin ve nemli bir ağaçtır. Süddi «*Cennetteki talh ağacı dünyadaki talh ağacına benzer. Fakat onun baldan daha tatlı bir meyvesi vardır!* Bazıları «*Talh ummuğılan denilen dikenli bir ağaçtır. Fakat cennetteki bu ağacın birçok çiçekleri vardır ve kokusu çok güzeldir*» demişlerdir.

Yayılmış gölge'den maksat hiçbir zaman çekilmeyen, fazlalık veya azlık meydana sergilemeyen bir gölgedir. Tıpkı fecrin doğuşu ile güneşin doğuşu arasındaki gölgelik gibi.

Rivayetlerin zahiri bu gölgenin, ağaçların gölgesi olmasını iktiza etmektedir. İmam Ahmed, Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre'den şöyle rivayet ediyorlar: «*Cennet'te bir ağaç vardır ki bir sü-*

vari onun gölgesinde yüz sene seyredebilir, yine de sonuna varamaz. İsterseniz 'uzatılmış bir gölge' mealindeki ayeti okuyun».

İmam Ahmed, Buhari, Müslim ve Tirmizi, Ebu Said'den şöyle rivayet ederler: *«Cennette bir ağaç vardır. Süvari onun gölgesinde yüz sene at sürer, yine de sonuna varamaz. İşte o serilmiş gölgedir.»*

«Fışkıran su»dan maksat arksız olarak akıp giden sulardır. Cenab-ı Hak bu vasıfları zikretti. Çünkü müminlerin çoğu bedevi olduklarından dolayı bunu istiyorlardı.

*«Yükseltilmiş döşekler»*den maksat, tahtlar üzerinde serilmiş döşeklerdir. Bazı müfessirler *«Kıymetleri yüksektir»* demiştir. Buradaki yükseklik, manevi yükseklik mânâsındadır.

Ebu Ubeyde *«Yüksek döşeklerden maksat kadınlardır. Zira kadına yaygı ve döşek denilebilir. Nitekim kadına elbise denildiği gibi. Onların yüksekliği mertebe ve menzillerindeki yüksekliktir»* der. *«Biz o kadınları yeniden inşa ettik»* ayeti de bunu desteklemektedir. *«Kadınların inşa edilmesi»*nden maksat, onları doğumsuz hazırladık demektir. Zira bahsi geçen kadınlardan maksat dünyadaki kadınlardır.

İbn Cerir ve Tirmizi Şemail'inde Hasan Basri'den rivayet ediyor: Bir ihtiyar kadın Rasûlullah'a gelerek: *«Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a yalvar ki beni cennete götürsün»* der. Hz. Peygamber: *«Ey falanın annesi! Cennete kesinlikle ihtiyar kadınlar girmez»* buyurdu. Kadın ağlayarak dönüp gitti. Hz. Peygamber: *«Ona söyleyin ki, sen cennete ihtiyar olarak girmezsin demektir. Zira Cenab-ı Hak «Biz onları yeniden inşa ettik» buyurmuştur»* der.

Ebu Hayyan *«Zahire göre inşa burada daha önce yaradılmış kadınların inşasıdır ki bunlar da cennet hurileridir»* demiştir.

Buna göre ayetin mânâsı «*Biz yepyeni bir başlangıçla onları varettik*» demek olur. «*Biz onları bakire kıldık*» cümlesi de bunun tefsiridir.

Hadiste «*Cennet ehli hanımlarıyla cinsi ilişki kurduktan sonra onlar yeniden bakire olurlar*» denilmektedir. Bunu Tabarani Mu'ce'mu's-Sağir'inde, Bezzar da Ebu Said'den merfu olarak nakletmektedir.

«*Uruben*» kelimesi «*Kocalarının hoşuna gider, kocaları katında sevimlidirler*» demektir.

Selef'ten gelen başka bir yoruma göre «*cilvelidirler*» demektir. Kadının cilveli olması kocasının katında sevilmesinin en ince sebebidir!

«*Etrab*» kelimesinden maksat aynı yaştadırlar demektir. Yani bu hususta musavidirler. Bunu Enes, İbn Abbas, Mücahid ve Hasan Basri rivayet etmiştir. İkrime ve Katade de «*Onlar o kadar birbirlerine benzerler ki sanki aynı göğsün kaburgaları gibi eşittirler*» der. Veya sanki hepsi birden dünyaya gelmişlerdir, otuzüç yaşında olurlar, kocaları da öyle.

«*Onlar evvelinden büyük bir cemaatdir. Ahirinden de büyük bir cemaattir*».

Evvelin ve ahirinden maksat, hem bu ümmetin hem de diğer ümmetlerin daha önce geçenleriyle daha sonra geçenleridir.

«*Semum*» zehirin tesir ettiği gibi tesir eden hararetli rüzgâr demektir. Zemahşeri Keşşaf'ta «*Mesamelere kadar giren ateş hararetidir*» der ve «*semum*» lâfzındaki tenvin de tazimi, korkunçluğu ifade eder. Hamim'den maksat çok hararetli su demektir.

*«Yahmum»*dan maksat simsiyah duman demektir. Bu yorum İbn Abbas'tan gelmiştir. Ebu Malik ve İbn Zeyd'de ona katılmıştır. İbn Kisan *«Yahmum cehennemin adlarından biridir. Çünkü o simsiyahtır»* der. İbn Bureyde ve İbn Zeyd *«Ateşte bir dağın ismidir. Simsiyahtır. Ateş ehli ona kaçarlar. Sonunda doruk noktasına çıkarlar. Onu en şiddetli azap olarak görürler.* Ne serindir, ne kerim. Yani gölgelik diğer gölgelikler gibi kendisine sığınanlara ne serinlik, ne de yarar sağlar.

45. ayet onların uğradıkları felaketin sebeplerini zikretmektedir.

«Mutrif» terkedilmiş, dilediğini yapan ve önüne bir engel çıkmayan kimse demektir. Ayetin mânâsı şudur: Onlar zikredilen azaplara çarptırılırlar. Çünkü onlar bu azaplar daha gelmezden önce, dünyadayken heva ve heveslerine tabi oldular. Kendilerini engelleyecek hiçbir haleti ruhiye de yoktu.

Bazıları *«Mutrif'ten maksat, hakkı kabul etmekten kaçan, hakka boyun eğmeyen asi ve müstekbir kimse demektir»* demişlerdir. Onlar bu azaplara mustahak oldular; çünkü onlar dünyada kendilerine Allah'tan geleni kabul etmekten kaçınır, Allah'a ve Allah'tan gelene iman etmezler.

Bazıları *«Mutrif, zenginliğinden dolayı aşırı giden kişidir»* şeklinde tarif etmiştir. Ebussuud Efendi'nin *«Onlar dünyada iken çeşitli nimetlere mazhar olmuş, güzel meskenlerde oturan, kerim makamlara sahip ve aynı zamanda şehvetlere dalmış kimselerdir. Kesinlikle onlar bunların tam tersiyle azap göreceklerdir»* yorumu da bu görüşten ileri geliyor. Fakat Ebussuud Efendi'nin bu yorumuna *«Şimal ehlinin çoğu mutrif değildir. Saldırganlıkları zenginlikten ötürü değildir. Öyleyse hepsi bu mutriflik lâfzından dolayı azaba düçar olmuşlardır, denilemez»* şeklinde itiraz edilmiştir.

«Yusirrune» fiili ısrar etmek kökünden gelmektedir. Devam ederler demektir. *«Hins»* günah demektir. *«El-Azim»* de büyük ve korkunç demektir. Bazıları da *«Zaten hins korkunç günahın ismidir»* demiştir. Burada Cenab-ı Hak ikinci kez *«azim»* kelimesini mübalağa için kullanmıştır. Bazıları da *«Hins»*ten maksat (Katade, Dahhak ve İbn Zeyd'in rivayetlerine göre) *«şirktir»* demişlerdir. Abd bin Humeyd, Şabi'den rivayet ediyor: *«Hins'ten maksat büyük günahlardır»;* yani onlar ısrarla büyük günahlara devam ederler.

«Belli gün» Kıyamet Günü'dür. Belli olmasından maksat Allah katında belli olmasıdır.

«Mikat» kelimesi bir şeyin kendisiyle vasıflandırıldığı nokta; yani hudud demektir. Harem'in mikatı, aşılmaz hudutlar demektir. Yani Mekke'ye gitmek isteyen kimse bu hudutları ihramsız aşamaz, ihrama girer, gider.

ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ ﴿٥١﴾ لَآكِلُونَ مِنْ شَجَرٍ مِنْ
زَقُّومٍ ﴿٥٢﴾ فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٥٣﴾ فَشَارِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ
الْحَمِيمِ ﴿٥٤﴾ فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهِيمِ ﴿٥٥﴾ هَذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ الدِّينِ
﴿٥٦﴾ نَحْنُ خَلَقْنَاكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُونَ ﴿٥٧﴾ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تُمْنُونَ ﴿٥٨﴾
ءَأَنْتُمْ تَخْلُقُونَهُ أَمْ نَحْنُ الْخَالِقُونَ ﴿٥٩﴾ نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ الْمَوْتَ
وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٦٠﴾ عَلَىٰ أَنْ نُبَدِّلَ أَمْثَالَكُمْ وَنُنْشِئَكُمْ فِي
مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْأَةَ الْأُولَىٰ فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ
﴿٦٢﴾ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ ﴿٦٣﴾ ءَأَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ ﴿٦٤﴾
لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ ﴿٦٥﴾ إِنَّا لَمُغْرَمُونَ
﴿٦٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٦٧﴾ أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ﴿٦٨﴾
ءَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُونَ ﴿٦٩﴾ لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ
أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٠﴾ أَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ ﴿٧١﴾
ءَأَنْتُمْ أَنْشَأْتُمْ شَجَرَتَهَا أَمْ نَحْنُ الْمُنْشِئُونَ ﴿٧٢﴾ نَحْنُ جَعَلْنَاهَا
تَذْكِرَةً وَمَتَاعًا لِلْمُقْوِينَ ﴿٧٣﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾ فَلَا
أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ ﴿٧٥﴾ وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ ﴿٧٦﴾

51 — Sonra, ey yalancı sapıklar! Siz şüphesiz ki,
52 — Doğrusu zakkum ağacından yiyeceksiniz!
53 — Karınlarınızı onunla dolduracaksınız.
54 — Üstüne de kaynar sudan içeceksiniz.
55 — Susuzluk çeken develerin suya saldırısı gibi içeceksiniz.
56 — İşte hesap günü, onların ağırlanışı böyledir.
57 — Sizi biz yarattık. Doğrulamanız gerekmez mi?
58 — Söyleyin, öyleyse! Dökmekte olduğunuz meni nedir?
59 — Onu siz mi yaratıyorsunuz? Yoksa yaratıcı olan biz miyiz?
60 — Aranızda ölümü takdir eden biziz. Ve biz önüne geçilecek olan da değiliz.
61 — Böylece sizin yerinize benzerlerinizi getirelim ve sizi bilmediğiniz bir yaratılışla tekrar varedelim diye (ölümü takdir ettik).
62 — Andolsun ki ilk yaratmayı bildiniz; fakat öğüt alıp da düşünmeniz gerekmez mi?
63 — Ektiğinizden haber verin bana!
64 — Onu siz mi bitiriyorsunuz, yoksa bitiren biz miyiz?
65 — Dilemiş olsaydık, onu bir ot kırıntısı kılardık da şaşar kalırdınız.
66 — «Şüphesiz ki biz borç altındayız».
67 — «Hayır! Bizler büsbütün mahrum kaldık».
68 — Şimdi bana haber verin! içtiğiniz suyu,
69 — Buluttan onu siz mi indirdiniz? Yoksa indiren biz miyiz?
70 — Eğer dileseydik onu acı bir su yapardık. O halde (bu nimete karşılık) şükretseniz ya!
71 — Şimdi bana söyleyiniz! Tutuşturmakta olduğunuz ateşi,
72 — Onun ağacını siz mi yarattınız? Yoksa yaratan biz miyiz?
73 — Biz o ateşi bir ibret ve çölde gelip geçenlere bir fayda kıldık.
74 — O halde (ey Rasûlüm!) büyük Rabbinin adını yücelt!
75 — Hayır! Yıldızların yerlerine yemin ederim!
76 — Bunun ne büyük bir yemin olduğunu bir bilseniz!

(51-76) *«Sonra, ey yalancı sapıklar...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

55. ayetteki *«el-Him»* kelimesi İbn Abbas, Mücahid, İkrime, ve Dahhak'a göre Ehyem'in çoğuludur. Ehyem hiyam denilen hastalığa tutulan deve demektir. Bu hastalık istiska'a benzer bir hastalıktır. Deveye isabet eder. Deve ölünceye kadar içer veya şiddetli bir şekilde hastalanır.

Bazı kimseler *«el-him»* «heyma»nın çoğuludur derken bazıları da «haim»in çoğuludur demişlerdir. İbn Abbas ve Süfyan'dan gelen rivayete göre el-him suya doymayan kumlar demektir. Ebussuud Efendi *«55. ayet kendisinden önceki ayetin bir nevi tefsiri gibidir. Yani sizin içişiniz orada normal bir içiş değildir. Belki hiym hastalığına tutulmuş devenin içişi gibidir»* der.

«Nüzul» kelimesi misafire takdim edilen yemek demektir. Eğer Kıyamet Günü'nde onların misafirlik yemeği bu ise acaba cehennemlikler cehenneme cennetlikler de cennete yerleştikten sonra onlara takdim edilen yemek nasıl olacaktır?

*««Ölümün takdir edilmesi»»*nden maksat insanlara taksim edilmesi ve her kişinin ölümünün belli bir vakte bağlanmasıdır.

60 ve 61. ayetlerin mânâsı şöyledir: *«Biz üzerinde bulundu-*

ğumuz sıfatları hem yaradılış hem de ahlâk yönünden değiştirmeye kadiriz. Sizin bilmediğiniz sıfatlarla da sizi yeniden inşa etmeye kadiriz. Veya haşrda sizi dünyadaki suretlerinizden başka suretler üzerine irca ve inşaa da kâdiriz!»

«Tefekkehune» fiili, onun kötü halinden hayret ederdiniz, verdiğiniz emekten veya işlediğiniz günahlardan dolayı pişman olurdunuz, demektir. İkrime *«Yaptığınızdan ötürü birbirinizi levmeder, kınardınız demektir»* diyor.

«Muğramune» tabiri, biz azap çeker, helâk oluruz demektir. Yani rızkımız helâk olduktan sonra biz de helâk oluruz demektir. Veya günahlardan dolayı helâk oluruz demektir. Yani bu sözü söyleyeceksiniz.

«El-Muzn» çoğuldur. Tekili *«muzne»* gelir. Bulutlar demektir. Bazıları *«Suyu tatlı olan beyaz bulut demektir»* demişlerdir.

«Ucac», tuzlu demektir. Yani hararet ve tuzlu olduğu için içilmesi mümkün olmayan demektir.

«Çaktığınız ateşi gördünüz mü?» Acaba onun ağacını siz mi yaptınız? Bazıları *«Ağaç'tan maksat ateşin kendisidir»* demişlerdir. Bu durumda mânâ *«ateşi siz mi meydana getirdiniz?* demektir. Yoksa biz mi onu kudretimizle meydana getirmişizdir!

«Biz onu hatırlatıcı kıldık»; yani cehennem ateşini hatırlatıcı kıldık. Çünkü maişetin sebeplerini ona bağladık ki insanlar baksın ve Allah tarafından kendilerine va'dedileni hatırlasınlar. Veya biz onu cehennemin bir numunesi kıldık. Çünkü Sahihayn'de Ebu Hureyre'den şöyle bir hadis naklediliyor: *«Sizin ilk yaktığınız şu ateş, cehennem ateşinin bir parçasının yetmişte biridir».*

«El-Mukvîne» kelimesi sahraya inen kimseler demektir. Bu

ateşi onlara tahsis etmenin mânâsı, onların buna daha muhtaç olmalarıdır. Zira mukim kimseler veya bunlara yakın yerlerde konaklayanlar çakmak suretiyle ateş elde etmeye mecbur değildirler.

Bazıları *«Mukvin misafirler demektir»* der. İbn Abbas, Hasan Basri ve İbn Cerir'den bu şekilde nakledilmiştir. Bazıları bu kelimeyi fakirler mânâsına almıştır. Onlar karanlıkta onun ateşinden istifade ederler, soğuktan korunur ve orada ısınırlar, demektir.

Bazıları *«Mukvîne aç kimseler»* demektir. Zira onların iç âlemleri taamdan boşalmıştır. Onlar yiyecek maddeleri pişirmek için ateşe muhtaçtırlar.

«La uksimu» lâfzının başındaki *«la»* harfi fazladan tekid için getirilmiştir. Veya başındaki lam kasem harfidir!

Said bin Cübeyr ve nahv alimlerinden bazıları *«La burada olumsuzluk harfidir ve kâfirlerin Kur'an hakkındaki sözlerini reddetmektedir. Onlar «Kur'an sihirdir, kehanettir, şairliktir»* diyorlardı. Sanki Cenab-ı Hak *«La»* harfiyle onların sözlerinin doğru olmadığına işaret buyurmuştur. Böylece La harfi başlı başına bir cümle olur. Sonra Cenab-ı Hak *«Kasem ederim, yıldızların yerine»* buyurdu. Yani yıldızların düştükleri, battıkları yerlere. Zira vuku kökünden gelen mevakı kelimesi burada düşüş ve batış mânâsını ifade eder. Yıldızların düşüş ve batış yerleriyle yemin etmenin özelliği şudur: Onların batışında eserleri zail olur ve dolayısıyla daimi ve bozulmaz bir müessirin varlığına delâlet ederler. İşte bundan dolayıdır ki Hz. İbrahim güneşin batışıyla Cenab-ı Hak'kın varlığına istidlâl etmiştir. Veya bu yıldızların batış ve düşüş zamanları teheccüd namazı kılanların zamanlarıdır. Allah'a yalvaranlar da bu saatlerde yalvarırlar. Veya rahmet ve rızanın onların üzerine ineceği vakittir.

YILDIZLARIN MEVKİLERİ

Abdurrezzak, Katade'den şöyle rivayet eder: «*Yıldızların mevkilerinden, onların konakları ve mecraları kastedilmektedir*» Zira bu Cenab-ı Hak'kın kudretinin büyüklüğüne, hikmetinin kemaline işaret eder. Bir cemaat «*Bu yıldızlardan maksat, Kur'an'ın yıldızlarıdır. Onların mevkilerinden maksat da bu ayetlerin iniş zamanlarıdır*» demişlerdir.

76. ayetteki şart cümlesi sıfat ile mevsuf arasına girmiştir. Zira ayetin takdiri şöyledir. Kesinlikle bu büyük bir yemindir, eğer bilirseniz onun gereğiyle amel ederdiniz veya onu tazim ederdiniz!

إِنَّهُۥ لَقُرْءَانٌ كَرِيمٌ ﴿٧٧﴾ فِى كِتَٰبٍ مَّكْنُونٍ ﴿٧٨﴾ لَّا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا ٱلْمُطَهَّرُونَ ﴿٧٩﴾ تَنزِيلٌ
مِّن رَّبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٨٠﴾ أَفَبِهَٰذَا ٱلْحَدِيثِ أَنتُم مُّدْهِنُونَ ﴿٨١﴾ وَتَجْعَلُونَ
رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ ﴿٨٢﴾ فَلَوْلَآ إِذَا بَلَغَتِ ٱلْحُلْقُومَ ﴿٨٣﴾ وَأَنتُمْ
حِينَئِذٍ تَنظُرُونَ ﴿٨٤﴾ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنكُمْ وَلَٰكِن لَّا تُبْصِرُونَ ﴿٨٥﴾ فَلَوْلَآ
إِن كُنتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾ تَرْجِعُونَهَآ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٨٧﴾ فَأَمَّآ إِن كَانَ
مِنَ ٱلْمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ ﴿٨٩﴾ وَأَمَّآ إِن كَانَ
مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلْيَمِينِ ﴿٩٠﴾ فَسَلَٰمٌ لَّكَ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلْيَمِينِ ﴿٩١﴾ وَأَمَّآ إِن كَانَ
مِنَ ٱلْمُكَذِّبِينَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٩٢﴾ فَنُزُلٌ مِّنْ حَمِيمٍ ﴿٩٣﴾ وَتَصْلِيَةُ جَحِيمٍ ﴿٩٤﴾
إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ حَقُّ ٱلْيَقِينِ ﴿٩٥﴾ فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ ﴿٩٦﴾

77 — Şüphesiz ki o, çok şerefli bir Kur'an'dır.
78 — Korunmakta olan bir kitaptadır.
79 — Ona temizlenmiş olanlardan başkası el süremez.
80 — O (Kur'an) Alemlerin Rabbi'nden indirilmiştir.
81 — Siz bu sözü mü küçümsüyorsunuz?
82 — Rızkınıza şükredeceğiniz yerde, Onu vereni mi yalanlıyorsunuz?
83 — Hele (ruh) boğaza gelince,
84 — O zaman siz görürsünüz.
85 — Biz ona (sekeratta olana) sizden (daha) yakınız. Fakat görmezsiniz.
86 — Madem ki ceza görmeyecekmişsiniz,
87 — Onu geri çevirsenize! Şayet iddianızda doğru iseniz.
88 — (Ölen kişiye gelince) eğer o mukarreblerden ise,
89 — Ona rahatlık, güzel rızık ve nimet cenneti vardır.
90 — Eğer o sağın adamlarından ise,
91 — Sağın adamlarından sana selâm!
92 — Eğer o yalanlayan sapıklardan ise
93 — Ona da kaynar sudan bir ziyafet vardır.
94 — Ve yanan ateşe atılma var.
95 — Şüphesiz ki bu kesin bir gerçektir.
96 — (Ey Rasûlüm!) O halde Rabbinin yüce adını tesbih et!

(77-96) *«Şüphesiz ki o, çok şerefli bir Kur'an'dır...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

77. ayet daha önceki ayetin tekididir. Ve takrir edilen kasemin büyüklüğünü ifade eder.

Kur'an'ın kerim olmasının mânâsı, o cinsinden olan diğer kitaplar içinde güzeldir, hidayet sebebi olmuştur veyahut da bütün yararları derleyen bir kitaptır. Zira Kur'an hayat ve haşr konusunda gelen mühim ilimlerin esaslarını kapsamaktadır veya Kur'an Allah katında kerimdir.

KUR'AN ABDESTSİZ ELLENİR Mİ?

«Korunmuş bir kitabtadır» cümlesi Kur'an'ın vasfıdır. Yani o, meleklerden gelen mukarriblerden başkasından korunmuş bir kitabtır. Mukarreblerden başkası o kitaba muttali olamaz. O zaman bu kitaptan maksat Levh-i Mahfuz olur. Nitekim Rebi bin Enes'ten de böyle rivayet gelmiştir.

Bazıları *«Tebdil ve tağyirden korunmuş bir kitaptır demektir»* demişlerdir. O zaman bu, müslümanların elindeki Kur'an'ın vasfıdır ve bu cümle gaybten haber vermeyi kapsamaktadır. Zira bu ayet indiği zaman mushaflar henüz yoktu.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, İkrime'den şöyle rivayet ediyorlar: *«Kitap'tan maksat Tevrat ve İncil'dir»*. Bu mana aynı zamanda el-Bahr'da da ifade edilmektedir. Sonra Bahr sahibi şunları söylüyor: *«Bu kitap keremi ve şerefi korunmuş bir kitapta zikredilmiştir»*. Bu mânâya binaen daha önce gelen ve inen kitapların Kur'an'ın böyle olduğuna dair şehadet getirmesi demektir. Zahire bakılırsa buradaki *«el-Kitab»* kelimesinden cins irade edilmelidir ki bundan Tevrat ve İncil irade edilebilsin. Ona *«Meknun»;* yani korunmuş vasfı vermek o zaman muğlak olur. Umulur ki *«Bukorunmuş kitaptadır»* lâfzından şanı yücedir, kadri gerçektir mânâsı anlaşılsın. Zira kapanmak, korunmak çok güzel olan bir şeyin gereklerindendir.

Bazıları *«Onun korunmuş bir kitapta olmasından maksat, tağyir ve tebdilden korunmuştur, demektir»* demişlerdir. O zaman bu ayet tıpkı *«Kuşkusuz biz kesinlikle onu koruyucularız»* ayeti gibi olur.

Bazılarına göre *«Fi kitab»* kelimesi kerim kelimesine bağlıdır. O vakit ayetin mânâsı *«Kur'an kâfirlerin katında kerim sayılmasa dahi Levh-i Mahfuz'da kerimdir»* demek olur.

«Ona ancak mutahhar olanlar dokunur» ayetiyle melekler kastedilmektedir. Yani tabiatın bulanıklığından, nefsi payların kirlerinden nezih olan ve tertemiz bulunan melekler ona dokunabilirler. Bu cümle kitabın sıfatıdır. Ve Kitap'tan maksat ta Levh'il-Mahfuz'dur. Levh'il-Mahfuz'a ancak melekler dokunabilirler. O zaman taharet de manevi taharet demek olur. Ona dokunulmaması onun lazımından kinayedir. Yani ona meleklerden başka kimse muttali olamaz veya içindeki hükümlere muttali olamaz. Veya bu Kur'an'ın diğer bir sıfatıdır. O zaman temiz olanlardan maksat, küçük ve büyük hadesten yani abdestsizlikten mutahhar olanlardır, temizlenenlerdir. Böylece taharet şeri mânâya hamledilmiş olur. O zaman ayetin mânâsı *«Ancak Kur'an'a taharet üzerinde*

bulunan insanların dokunması uygundur» şeklindedir. *La* nehy harfi değildir, diyenlerin delillerinin birine göre insanın zihnine ilk gelen mânâ, bu cümlenin sıfat olmasıdır. Sıfatta asıl, ihbari bir cümle olmaktır. Burada inşai bir cümleyi nazari itibara alacak herhangi bir neden yoktur. Tevili irtikâb etmeye zorlayan da yoktur. Ayrıca *«Yemessu»* fiilinin son harfinin üzerindeki ötreden insanın zihnine ilk gelen bunun i'rab olmasıdır. Binaenaleyh ayetin bunun gayrisine hamledilmesi karışıklığa yol açar.

Abdullah bin Mesud'un *«La»* yerine *«Ma»* okuması la harfinin burada nehy değil nefy harfi olduğunu tekid ve takviye etmektedir. Temizlenenlerden maksat meleklerdir. Bu durum İbn Abbas' tan çeşitli senetlerle rivayet edilmiştir. Cemaa Enes'ten de bunu rivayet etmiştir. Katade, İbn Cübeyr ve Mücahid ve Ebul Alîye'den de böyle gelmiştir. Ancak bahsi geçen zatlardan bazıları *«La yemessuhu»* ibaresinin bitişindeki zamirin mutahhir olanlardan meleklere kastedilmesine rağmen Kur'an'a raci olduğunu söylemişlerdir.

Abd bin Humeyd, İbn Cerir, Katade'den şöyle rivayet ediyorlar: *«O Kitap Âlemlerin Rabbinin katındadır. Onu ancak meleklerden tertemiz kimseler elleyebilir. Sizin katınızda ise onu hem müşrik, hem necis insan, hem de münafık eller».*

İbn Dinar'ın Nuaymi'den rivayet ettiği de buna işaret etmektedir. Nuaymi der ki: *«İmam Malik şöyle dedi: «Bu ayet hakkında işittiklerimin en güzeli bu ayetin Abese Suresi'nin şu ayetlerinin yerinde oluşudur: «Hayır! O bir hatırlatmadır. Dileyen onu düşünüp öğüt alır. O sahifeler içindedir. Şerefli, şanlıdır. Yüce ve temiz elçilerin elindedir»* (Abese: 11-16)

«Mutahharin'den maksat, büyük ve küçük abdestsizlikten temiz olan kimselerdir» şeklindeki yorum Muhammed Bakır'dan, Tavus ve Selim'den rivayet edilmiştir.

Bir grup tefsir alimi *«Onu ancak mutahhar olanlar ellerler»* cümlesinin Kur'an'ın sıfatı olması hususunu tercih etmişlerdir. Çünkü kelam Kur'an'ın hürmeti ve tazimi için ileri sürülmüştür. Yoksa korunan kitap için değil. Her ne kadar Levh'il-Mahfuz'un taziminde Kur'an'ın tazimi bahis konusu ise de.

Bazıları *«Kitap'tan maksat bizim elimizdeki kitaptır»* demişlerdir ve en açık görüş de budur.

İmam Malik ve başka muhaddisler Rasûlullah'ın Amr bin Hazm'a yazmış olduğu ve İmam Malik tarafından aktarılan mektupta şunlar yazılıdır: *«Peygamber olan Muhammed'den Şureyh bin Abdikülal, Hars bin Abdulkülal, Nuaym bin Abdukulal'e! Ki bunlar da Ruaym, Nuafil ve Hemdan kabilelerinin başlarıdırlar».* Böyle başlayan mektupta *«Kur'an'ı ancak temiz olan kişi elleyebilir»* cümlesi yer almaktadır. İbn Ömer *«Allah Rasûlü bana Kur'an'ı ancak temiz olduğun zaman elle dedi»* diyor.

Hz. Ömer müslüman olacağı zamanda kızkardeşinin evine girdi; *«O sahifeyi bana ver»* dedi. O da: *«O sahifeye ancak temiz olanlar dokunabilirler»* dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer kalktı, yıkandı. Müslüman oldu. Ancak ondan sonra elini sahifeye dokundurabildi.

Katade ve müfessirlerden bazıları *«Kur'an'ı ancak hadeslerden ve necasetlerden temiz olanlar elleyebilir»* demişlerdir. Kelbi *«Şirkten temiz olanlar elleyebilir»* demiştir. Rebi İbn Enes *«Günahlardan ve hatalardan temiz olanlar elleyebilir»* der.

Ferra, *«La yemessuhu»* ibaresinin anlamı hakkında *«Onun yararını, bereketini elde edemez, zevkine varamaz, ancak mutahhar kimseler elde ederler ki onlar da Kur'an'a iman edenlerdir»* demiştir. *İbn'ul-Arabi «Ferra'nın bu görüşü Buhari'nin de ihtiyaridir»* der. Zira Allah'ın Rasûlü *«Rab olarak Allah'a, din olarak İslâm'a,*

Peygamber olarak Hz. Muhammed'e razı olan bir kimse imanın tadını tatmıştır» buyurmuştur.

Alimler *«Mushaf abdestsiz olarak ele alınabilir mi, alınamaz mı?» konusunda ihtilaf etmişlerdir.* Cumhur *«abdestsiz olan bir kimse Kur'an'ı elleyemez»* demiştir. Çünkü Amr bin Hazm'ın hadisinde bunu Hz. Peygamber açıkça söylemiştir. Bu görüş Hz. Ali'nin İbn Mesud'un, Sa'd bin Ebi Vakkas'ın, Said bin Zeyd'in, Ata'nın, Zühri'nin, Hakem'in, Hammad'ın görüşüdür. Fakihlerden Malik ve Şafii de bu görüşe katılmışlardır. İmam Azam'dan bu hususta değişik rivayetler gelmektedir. Bir rivayette *«Abdestsiz Kur'an ellenebilir»* denilmektedir ki bu görüş aynı zamanda İbn Abbas ve Şabi'nin bulunduğu seleften bir grubun da görüşüdür. Ebu Hanife'den gelen diğer bir rivayette *«İnsan Kur'an'ın kabına ve haşiyelerine ve yazısız yerlerine dokunabilir. Ama yazılı yerlere ise ancak abdestli bir kimse dokunabilir»* denilmiştir. İbn'ul-Arabi *«Eğer Ebu Hanife bu durumu teslim etmiş ise, bu onun hakkındaki delili takviye etmektedir. Zira menedilen bir şeyin harimi de menedilmiştir. Madem ki yazılı kısımlara dokunulmaz aynı kâğıdın beyaz kısımlarına da dokunulamaz»* der. Rasûlullah'ın Amr bin Hazm'e yazdığı mektup bunun en kuvvetli delilidir. İmam Malik *«Abdestsiz bir insan Kur'an'ı kılıfından tutarak kaldıramaz, bir yastığın üzerine koyarak kaldıramaz»* der. Ebu Hanife ise *«Kılıfından tutarak kaldırabilir ,yastığın üzerine koyup kaldırmasında bir beis yoktur»* demiştir.

Hakem, Hammad ve Davud bin Ali'den gelen bir rivayete göre Kur'an'ı taşımakta ve ona el dokundurmakta ne müslüman ne de kâfir için bir beis yoktur. İster tahir olsunlar isterse abdestsiz! Ancak Davud *«Müşrik onu taşıyamaz»* demiştir. Onu taşımanın mübah olduğunu Rasûl-ü Ekrem'in Kayser'e gönderdiği mektuptan istidlâl etmektedirler. Fakat bu mektup zaruret yeridir, hüccet olamaz. (1)

(1) Kurtubi, Ahkam'ul-Kur'an cilt: 17, sh: 225

İmam Fahreddin Razi'ye göre, «*Mutahharun*»dan maksat meleklerdir. Cenab-ı Hak onları emrin başında tahir, pak olarak yaratmıştır ve böylece hayatları boyunca onları pak olarak bırakmıştır. Eğer burada abdestsizliğin yokedilmesi kastedilseydi şöyle denilmesi gerekirdi: «*İlla'l-Mutetahharun*» veya «*Muttahharu*». Yani hem «*t*» hem de «*h*» *harfi* şeddeli gelmeliydi veya «*t*» harfinden önce bir «*te*» olmalıydı. Halbuki sıhhatli ve meşhur kıraate göre kelime Mutahharun'dur. Tathir kökünden gelir, ithardan değil. Bu, bizim söylediğimizi başka bir yönden desteklemektedir. Şöyle ki: Onların bazıları bu göklerdendir, cin onu indirir, Muhammed'e telkin eder diyorlardı. Nitekim onlar kahinler hakkında da böyle derlerdi. Zira onlar Rasûl-ü Ekrem'in bir kâhin olduğunu iddia ederlerdi. Böylece Cenab-ı Hak «*Cinler onu elleyemez. Onu ancak habasetten temiz olan kimseler elleyebilir*» demiştir. Zira bu temiz insanlarda ne fesadlığa ne de kan akıtmaya meyl yoktur. Onlar fesadlık yapmazlar ve kan akıtmazlar. Onların gayrisi ise bu vecih üzere mutahhar sayılmaz. Böylece «*Kur'an bir uydurmadır, Muhammed şairdir, peygamber değildir veya cahildir*» şeklindeki iddialar da bertaraf edilmektedir.

Seyyid Kutub da Fahreddin Razi'nin görüşünü desteklemektedir. (2). Yani La harfi burada nefy harfidir, nehy için değildir. Zira yeryüzünde bu Kur'an'ı tahir olan da necis olan da, müslüman da kâfir de eller. O zaman bu yorum üzerinde nefy tahakkuk etmez. Nefyin tahakkuku «*ancak şeytanlar onu indirdi*» noktasına mânâyı sarfetmekle olur. Zemahşeri «*Eğer cümle Kur'an'a sıfat kılınırsa mânâsı uygun değildir. Ancak insanlardan taharet üzerinde olanlar onun yazılı kısmını messedebilir*» demiştir. Bazıları messi kıraat mânâsına da yorumlamıştır. İbn Ömer «*Benim katımda en sevimlisi kişi tahir olduğu halde Kur'an'ı okumalıdır*» diyor.

(2) Seyyid Kutub, Fizilal'il-Kur'an, cilt: 7, sh: 706

İBNUL-KAYYIM'IN KUR'AN ABDESTSİZ ELLENMEZ MESELESİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞÜ

İmam İbn Kayyım (691-751 H), *«Onu ancak mutahhar olanlar meshederler»* ayeti hakkında şunu söyler:

«Bu ayette sıhhatli olan şudur: Bu kitap meleklerin elindeki kitaptır. Bunun birçok delili vardır: 1 — Bu kitap meknun olarak sıfatlandırıldı. Meknun da gözlerden uzak bulunan nesne demektir. Bu ancak meleklerin elindeki sahifeler hakkında bahis konusudur. 2 — Cenab-ı Hak «Onu ancak mutahhar olanlar eller» dedi. Yani melekler. Eğer burada abdestli müslümanlar kastedilseydi ayet şöyle gelirdi: «La Yemessuhu illa'l-Mutetahharun». Nitekim Bakara Suresi'nde de «Allah tevbe edenleri ve mutetahhirunu sever» buyurulmuştur. Binaenaleyh melekler mutahharun, müminler ise abdestli oldukları zaman mutatahhirun olurlar. 3 — Bu bir haber cümlesidir. Eğer nehy olsaydı «La yemseshu» şeklinde cezm olarak gelirdi. Haberde asl hem sureten hem de manen haber olmaktır. 4 — Bu «şeytanlar bu Kur'an'ı getirdi» diyen kimselerin aleyhindeki bir reddiyedir. Cenab-ı Hak onun mestur bir kitapta olduğunu, şeytanların oraya varamadığını belirtti. Nitekim Şuara Suresi'nde (210-212. ayetleri) «Şeytanlar bunu indirmedi. Onların bunu indirmesi onlara uygun da değildir. Onların gücü buna yetmez. Kesinlikle onlar dinlemekten azledilmiş, kovulmuşlardır. Buna ancak mutahhar ruhlar olan melekler varabilirler» denilmiştir. 5 — Bu ayet Abese Suresi'nin 13, 14, 15, 16 ve 21. ayetlerinin naziridir. Malik, Muvatta'da bu ayetlerin tefsirinde «işittiklerimin en güzeli budur» diyor. 7 — Bu ayet Mekki'dir ve Mekki olan bir surede zikredilmektedir. O sure tevhidin takririni, peygamberlik, haşr, yaratıcının ispat ve kâfirlerin reddiyesini kapsamaktadır. Mutahhar olanlardan melekler kastedilirse bu hedefe daha uygun olur. 8 — Eğer insanların elindeki kitap (Kur'an) burada kastedilseydi bu husustaki kasemin fazla faydası olmazdı. Malumdur ki bir kitapta, ister hak isterse bâtıl olsun her kelâm bulunabilir.

Fakat gözlerden kapalı ve Allah katında korunmuş bir kitapta olursa, onunla yemin getirilirse o kitaba şeytan el dokunamaz, onu meleklerden başkası meshetmez. O zaman daha azametli olur. Bu mânâ ayete şeksiz ve şüphesiz daha uygun ve daha layıktır. Şeyhulislâm İbn Teymiye'den (r.a) dinledim. Şöyle diyordu: «Lâkin ayet ve ayetin işareti mushafı ancak abdestli olan bir insanın meshetmesine de delâlet eder. Zira o sahifeleri mutahhar olanlardan, meleklerden başkası meshetmediğine göre, onlar Allah katında şereflidir demek oluyor. Bu sahifeleri de ancak tahir bir insanın meshetmesinin uygun olması daha elverişlidir» (1)

İbn Kesir de İbn Kayyım'ın sözlerini desteklemektedir. Yani onun kanaatine göre de *«Onu ancak mutahhar olanlar eller»* cümlesi kitabın ismidir, mutahhar olanlardan maksat da meleklerdir. Bu da Allah katında meleklerden başkası meshetmez demektir. Ama dünyadaki mushafa gelince, onu necis olan mecusi de, necis olan münafık da eller. Ayrıca İbn Kesir cümlenin haber cümlesi olduğunu da tevcih etmektedir.

Hülasa temiz olmayan kimse Kur'an'a el süremez. Zira ayetteki nefy nehy mânâsını ifade eder. Yani taharetsiz bulunan kirli eller ona dokunmasın. Ancak maddî ve manevi pisliklerden tertemiz, imanlı ve abdestli kimseler ona el sürebilir. İşte fıkıhda genel olarak fakihlerin görüşü budur. İşte bu ayetten dolayı *«Cünüb iken Kur'an okunmaz, abdestsiz iken mushafa el sürülmez»* denilmiştir.

80. ayet Kur'an'ın diğer bir sıfatını içermektedir. Tenzil, indirilmiş mânâsını ifade eden münezzel demektir. Veya tenzil mastardır, mübalağa için sıfat olmuştur. Zira Kur'an diğer semavi kitaplardan ayrı olarak zaman zaman ,olaylara göre inmiştir. San-

(1) Et-Tefsir'ul-Kayyım, cilt: 1, sh: 482

(2) İbn Kesir, cilt: 6, sh: 536

ki Kur'an tenzilin tâ kendisidir. Ve bundan dolayıdır ki tenzil, Kur'an'ın isimlerinin yerine geçerek *«tenzilde şöyle gelmiştir, tenzil böyle dedi»* denilmiştir.

«Mudhinun» tabiri gevşeklik gösterenler demektir. Bu kelime esasında herhangi bir deriyi, bir nesneyi yağlamak, dolayısıyla yumuşatmak mânâsında kullanılır ve burada manevi yumuşaklık kastedilmektedir. Zira iş hususunda gevşeklik gösteren, hiçbir hususta ciddi olamaz.

İbn Abbas ve Zeccac'dan gelen rivayete göre *«Mudhinun»* yalanlıyorsunuz mânâsınadır. Bu tefsirin nedeni yalanlamanın, gevşekliğin dallarından olmasıdır. Mücahid *«Tasdikte münafıklık yapıyorsunuz demektir»* demiştir. Yani siz müminlere *«Biz iman ettik»* dersiniz fakat kendi küfürdaşlarınızla bir araya geldiğinizde *«Biz sizinle beraberiz»* dersiniz. Bu yoruma binaen burada hitap münafıklaradır. Fakat hitabın bütün kâfirlere olması daha tercih edilecek bir yorumdur. Zira sıyak bunu iktiza etmektedir. Hadisten haşrın inkârı da kastedilmiş olabilir. Zira onlar *«Biz öldükten ve toprak olduktan, kemiklere dönüştükten sonra haşre mi gönderileceğiz?»* veya *«Bizim geçmiş atalarımız da haşre mi gönderilecek?»* diyorlardı.

82. ayetteki rızk kelimesi şükür mânâsına alınmıştır. Yani Kur'an'a karşı teşekkür etmeniz gerekirken teşekkürünüzü onu yalanlamakla mı kılıyorsunuz! Onlar *«Biz falan yıldızdan ötürü yağmur aldık»* derlerdi. Bunu İmam Ahmed, Tirmizi ve Ziya, Hz. Ali'den ve Rasûlullah'tan rivayet ediyorlar. Hz. Peygamber bu kelâmda bir mukadder muzaf olduğuna işaret ediyor. Yani yalanlamanız rızkınızın teşekkürü mü kılacaksınız? El-Heysem bin Adiy der ki: *«Ezdu Şenve Kabilesi'nin lugatinde rızık şükür mânâsına gelir»*. Kirmani. Buhari şerhinde, *«Rızık şükrün isimlerindendir denilmişse de bu uzak bir tefsirdir»* demek suretiyle Heysem'in hikâyesini zayıflatmıştır.

Rivayetlerin çoğu bu ayetin *«falan yıldız bize yağmur yağdırdı»* diyenler hakkında nazil olduğudur.

«Biz ölümle pençeleşen kişiye sizden daha yakınız» ayetindeki yakınlıktan maksat ilimdir. Zira yakınlık muttali olmanın, bilmenin en kuvvetli sebeplerindendir. Bazıları da *«Buradaki yakınlıktan maksat ilmen ve kudreten olan yakınlıktır»* demiştir. Yani biz ona bütün bu hususlarda sizden daha yakınız. Çünkü siz onun halinden ancak gördüklerinizi bilirsiniz. Onun künhüne, hakikatine vakıf olamazsınız, hakiki sebeplerini görmezsiniz. Fakat bunun böyle olduğunu da idrak etmemektesiniz ki bizim şanımızı bilmiyorsunuz.

Bu hitap kâfirleredir. *«Tubsirune»* gözle görmek mânâsında olan basar kökünden gelmektedir. Bu görmekten de idrak kastedilmektedir. Veya *«Tubsirune»* kalbî görmekten olan basiretten gelir. Bazıları *«Allah'ın onlara daha yakın olmasından maksat, Allah'ın elçileri onlara daha yakındırlar demektir»* demişlerdir. Onun ruhunu almakla görevli elçiler sizden ona daha yakındırlar. Fakat siz onları göremiyorsunuz.

«Medînin» tabiri hesaba çekilecek, amellerine göre ceza alacak kimseler demektir. Eğer hesaba çekilmeyeceğinizi, amellerinize karşılık ceza almayacağınızı iddia ediyorsanız ve bu iddianızda doğru iseniz, buyurun, ruhu cesede geri getirin! Bu kelimeden köle olanlar, sulta altına girenler de kastedilmiş olabilir. Bu yorum Ferra'dan gelmektedir. Eğer bu işi yapmaya gücünüz yetmiyorsa iddianız bâtıl olur. Yani *«Biz Memluk değiliz, hesaba çekilecek değiliz»* demeniz bâtıl olur.

Gerek 83. ayetteki *«Levla»* edatının gerekse 86. ayetteki Levla'nın cevabı *«Terciune»* cümlesidir.

88. ayetten 95. ayete kadar gelen bölümler ölüm anında, haşr anında halkın tabakalarını zikretmekte ve derecelerini açıklamaktadır.

MUKARRİBLER KİMLERDİR?

«*Mukarrebin*»den maksat herkesten önce imana gelenlerdir. «*Revh*» kelimesinden maksat dünyada ferahlanmak demektir. Hasan Basri «*Revh rahmet demektir*» demiştir. Dahhak ise «*İstirahat etmektir*» demiştir. «*Revhan*» kelimesi ise Allah'ın kelâmına kulak vermek, vahyini dinlemek demektir. Naim cennetinden maksat da nimetler sahibi cennet demektir ve bu ayet mukarreblerin mekânına işaret etmektedir.

«*Sana Ashab'ul-Yemin'den selâm!*» cümlesi hakkında farklı yorumlar yapılmıştır. İlk yorum şudur: «*Sen onlardan sevdiğin selametten başka bir şey göremezsin. Onun için onlara üzülme. Çünkü onlar Allah'ın azabından sağlamdadırlar!*», yani güven içindedirler.

Bazıları «*Bu cümlenin yorumu şöyledir*» diyor: «*Sen onlardan gelen üzüntüden selim ve sağlamsın. Böyle bir üzüntün olmasın*».

Bazıları «*Ey Muhammed. Sağın adamları senin için dua etmekte, sana selatu selâm getirmektedirler demektir*» demişlerdir.

95. ayetteki ismi işaret (Hâzâ) daha önce Cenab-ı Hak tarafından bildirilen, bu suretle bize verilen hükümlerdir. Yani bu surede size bildirilenler hakkın tâ kendisidir! Katade bu ayet konusunda şunları söylüyor: «*Cenab-ı Hak insanlardan Kur'an'ın kesin olduğuna vukufu olmayan hiç kimseyi bırakmaz. Mümin bir kimseyi dünyada buna vakıf etmiştir. Bu mümine yarar sağlamış.*

tır. Kâfir bir kimseyi de Kıyamet Günü'nde buna vakıf etmiştir. Fakat artık yakin olan faide vermez».

*«Yüce Rabbini tesbih et»*ten maksat, Allah'ın zatını tenzih etdemektir. Yani her kötülükten onu kutsa. Bazı müfessirler *«Sebbih» emri, Rabbinin zikriyle, emriyle namaz kıl demektir»* demişlerdir. Bazıları *«Yüce Rabbinin ismini zikret, onu her kötülükten tenzih et, kutsa» demektir,»* derler. Ata bin Amr diyor ki *«Bu ayet geldiği zaman Rasûl-ü Ekrem «Bu tesbihi rükûlerinize yapınız»* buyurmuştur».

VAKIA SURESİ'NİN SONU

HÂDİD SÛRESİ

Sûre: 57

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

١ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ يُحْيِي وَيُمِيتُ ۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

٢ هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ ۖ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ٣

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Göklerde ve yerde olanların tamamı Allah'ı tesbih etmektedir. O yegâne galip ve her işinde hikmet sahibidir.

2 — Göklerin ve yerin mülkü (hükümranlığı) yalnız O'nundur. O diriltir, O öldürür ve O her şeye kâdirdir.

3 — O evvel (herşeyden önce) dir. O ahir (kendisinden sonra hiçbir şeyin kalmayacağı zat) tır. O Zahir (delilleriyle varlığı aşikâre) dir. O batın (gerçek mahiyeti Zât'ının hakikatı insan için gizli) dir. Ve O her şeyi bilir.

Medine Dönemi'nde Nazil Olmuştur. 29 ayettir.

(1-3) *«Göklerde ve yerde olanların...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Bu sure cemaatin İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre Medine' de nazil olmuştur. Nakkaş ve bazı müfessirler *«Bu sure tefsircile. rin ittifakıyla Medine'de nazil oldu»* demişlerdir. Fakat bir grup bu surenin Mekki olduğunu ifade etmek suretiyle Nakkaş'ın icma hükmünü nakzetmişlerdir.

İbn Atiyye *«Şüphe yoktur ki bu surede Medine'de inen Kur'an (ayet) vardır. Fakat bu surenin baş tarafı Mekke'de inmişe benzemektedir»* diyor

Bu surenin ayetleri Iraklıların sayımına göre 29, başka sayımlara göre 28'dir. Kelimeleri 544, harfleri 2476'dır.

«Sebbehe» fiili yerler ve göklerde bulunan her şey onu kötülükten tenzih etti, demektir. İbn Abbas *«Sebbehe» fiili salât etti mânâsına da gelir»* demiştir.

*«Göklerde olanlar»*dan maksat melekler, *«yerde olanlar»*dan maksat da ister ruhlu isterse ruhsuz olsunlar bütün mahlûkattır. Bazıları da *«Bu tesbih delâlet tesbihidir. Yani yerde ve gökte olanlar O'nun varlığına delâlet ederler demektir»* dediler. Zeccac, *«Bu yorumu reddederim». «Eğer bu tesbih delâlet tesbihi olsaydı an-*

laşılması gerekirdi. O halde Cenab-ı Hak niçin «Fakat siz onların tesbihini anlamıyorsunuz» demiştir?» dedi.

Zeccac, *«Bu tesbihten maksat sözle olan tesbihtir»* dedikten sonra delil olarak şu ayeti getirdi. *«Biz Davud'a dağları musahhar kıldık. Onlar tesbih ederler».*

Evet, dağların tesbihinden maksat delâlet tesbihi olsaydı o vakit *«Davudla betahsis bunlar tesbih ettiler»* demenin mânâsı ne olabilirdi? Derim ki: Zeccac'ın sözleri doğrudur. (1)

Cenab-ı Hak göklerin ve yerin mülküne sahiptir. Yani O'nun emri bunlarda geçerliliğini devam ettirmektedir. Bazıları *«Göklerin ve yerin mülkünden maksat, yağmur, bitki ve diğer rızık hazineleri ve depolarıdır»* demişlerdir.

«O (Allah), dünyada dirileri öldürür, ahirette de ölüleri diriltir, haşre gönderir». Veya *«O, ölü olan meni damlalarını diriltir.»* Dirileri de öldürüyor, halbuki onlar diri idiler.

«Evvel O'dur, ahir O'dur, zahir O'dur, bâtın O'dur» tabirlerinden maksat nedir? Allah'ın Rasûlü, bunu bir hadisinde açıklamaktadır. Müslim bu hadisi Ebu Hureyre'den şöyle rivayet eder: *«Yarab! Sen el-evvel'sin. Senden önce hiçbir şey yoktu. Sen el-ahir'sin. Senden sonra hiçbir şey var olmayacaktır. Sen zahirsin. Senden üstün bir şey yoktur. Sen bâtınsın. Senden öte bir şey yok. Bizim borcumuzu boynumuzdan kaldır. Bizi fakirlikten zengin kıl».* Hadisi Müslim, Tirmizi, İbn Ebi Şeybe ve Beyhaki Ebu Hureyre'den rivayet etmişlerdir.

Kalbinde Allah ile ilgili bir vesvese bulunan bir kimse bu ayeti sık sık tekrar etmelidir. Zira Ebu Davud, Ebu Zümeyr'den şöy-

(1) Kurtubi, Ahkam'ul-Kur'an, cilt: 17, sh: 235

le rivayet ediyor: *«İbn Abbas'a 'Bu hususta bende bir vesvese var' dedim. O da bana «Nefsinde herhangi bir şey hissettiğin zaman bu ayeti oku» dedi».*

Ebu Şey, İbn Ömer ve Ebu Said el-Hudri'den şöyle rivayet ediyor: Allah'ın Rasûlü: *«Halk durmadan her şeyden sorar. Hatta şu Allah'tır, her şeyden önce idi. Acaba Allah'tan önce ne vardı? Eğer sizden bu sorulursa onlara «Evvel O'dur, ahir O'dur, bâtın O'dur ve O her şeyi bilendir»* ayetini okuyun» buyurdu.

هُوَ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ فِیْ سِتَّةِ اَیَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ
یَعْلَمُ مَا یَلِجُ فِی الْاَرْضِ وَمَا یَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا یَنْزِلُ مِنَ السَّمَآءِ وَمَا یَعْرُجُ فِیْهَا
وَهُوَ مَعَكُمْ اَیْنَ مَا كُنْتُمْ ؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِیْرٌ ﴿۴﴾
لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَاِلَی اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ ﴿۵﴾ یُوْلِجُ الَّیْلَ فِی النَّهَارِ
وَیُوْلِجُ النَّهَارَ فِی الَّیْلِ ؕ وَهُوَ عَلِیْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿۶﴾ اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ
وَرَسُوْلِهٖ وَاَنْفِقُوْا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُّسْتَخْلَفِیْنَ فِیْهِ ؕ فَالَّذِیْنَ اٰمَنُوْا
مِنْكُمْ وَاَنْفَقُوْا لَهُمْ اَجْرٌ كَبِیْرٌ ﴿۷﴾ وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ ۚ
وَالرَّسُوْلُ یَدْعُوْكُمْ لِتُؤْمِنُوْا بِرَبِّكُمْ وَقَدْ اَخَذَ مِیْثَاقَكُمْ اِنْ
كُنْتُمْ مُّؤْمِنِیْنَ ﴿۸﴾ هُوَ الَّذِیْ یُنَزِّلُ عَلٰی عَبْدِهٖۤ اٰیٰتٍۭ بَیِّنٰتٍ لِّیُخْرِجَكُمْ
مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَی النُّوْرِ ؕ وَاِنَّ اللّٰهَ بِكُمْ لَرَءُوْفٌ رَّحِیْمٌ ﴿۹﴾ وَمَا
لَكُمْ اَلَّا تُنْفِقُوْا فِیْ سَبِیْلِ اللّٰهِ وَلِلّٰهِ مِیْرَاثُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ
لَا یَسْتَوِیْ مِنْكُمْ مَّنْ اَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقٰتَلَ ؕ اُولٰٓئِكَ اَعْظَمُ دَرَجَةً
مِّنَ الَّذِیْنَ اَنْفَقُوْا مِنْۢ بَعْدُ وَقٰتَلُوْا ؕ وَكُلًّا وَّعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنٰی ؕ
وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِیْرٌ ﴿۱۰﴾ مَنْ ذَا الَّذِیْ یُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا
حَسَنًا فَیُضٰعِفَهٗ لَهٗ وَلَهٗۤ اَجْرٌ كَرِیْمٌ ﴿۱۱﴾

4 — Gökleri ve yeri altı günde (devrede) yaratan, sonra Arş'a istiva eden O'dur. O kürrei arza gireni, oradan çıkanı; gökten ineni, göğe yükseleni bilir. Nerede olursanız O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görür!

5 — Göklerin ve yerin mülkü (hükümranlığı) O'nundur. Bütün işler Allah'a döner.

6 — Geceyi gündüze, gündüzü de geceye katar. Sinelerde gizli bulunan her şeyi hakkıyla bilir.

7 — Allah ile peygamberine iman edin. Allah'ın sizi varis kıldığı mallardan sarfedin. İçinizden iman edip mallardan sarfedenler için büyük mükâfat vardır.

8 — Size ne oldu ki Peygamber sizi Rabbinize inanmanız için davet ettiği halde, Allah'a inanmıyorsunuz. Eğer mümin iseniz Allah sizden (inanmanız hususunda) misak da almıştı.

9 — Sizi o karanlıklardan nura çıkarması için kuluna açık açık ayetler indiren O'dur. Muhakkak ki Allah size karşı çok şefkatli, çok merhametlidir!

10 — Size ne oluyor ki Allah yolunda harcamıyorsunuz? Oysa göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Elbette içinizden Mekke'nin Feth(in)den önce harcayan ve savaşanlar, daha sonra infak edip savaşanlarla bir değildir. Onların derecesi sonradan infak eden ve savaşanların derecesinden daha büyüktür. Bununla beraber Allah hepsine de en güzel olanı va'detmiştir. Allah sizin işlediklerinizden haberdardır.

11 — Kimdir O, Allah'a güzel bir borç verecek olan? Allah da onun verdiğini kat kat kılacaktır. Ona çok değerli bir mükâfat da vardır!

(4-11) *«Gökleri ve yeri altı günde...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Nerede olsanız o sizinle beraberdir» ayeti Cenab-ı Hak'kın ilminin her şeyi ihata ettiğini ve hiçbir şeyin o ilmin dışına çıkmadığını tasvir etmek için bir temsildir. Bazıları *«Beraberlik ilimden kinayedir»* demişlerdir. Yani sizi bilir, demektir. Selef de bu ayeti böyle tefsir etmiştir. Beyhaki *«Esma ve Sıfat»* adlı kitabında İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyor: *«Nerede olursanız olunuz, O sizi bilir».*

Süfyani Sevri'den bu ayetin mânâsı sorulunca şöyle cevap verdi: *«O'nun ilmi sizinle beraberdir».*

El-Bahr'da Ebu Hayyan, ümmetin bu tevil üzere ittifak ettiğini nakletmektedir. Bu ayet zahirine hamledilemez. Yani *«Cenab-ı Hak'kın zatı sizinle, sizin zatınızla beraberdir»* denilemez.

AYETLERDE TE'VİL DURUMU

Ayetlerde tevili terketmek daha sağlam bir yoldur. Çünkü ilimsiz Cenab-ı Hak adına bir şey söyleme yetkisine sahip değiliz. Biz ancak Selefi Salihinin ayetler hakkında yaptığı tevilleri nakledebiliriz ve tevil edebiliriz. Bu hususta onlara tâbi oluruz. Eğer

onlar tevil etmişse biz de tevil ederiz. Onlar bir ayeti tevil ettiler diye başka ayetlerin tevili için onu merdiven olarak kullanamayız.

«*O, göğüslerde olanları bilmektedir*»; yani kalblerde olanlar dahi O'na gizli değildirler. Sıfatı böyle olan bir zatı bırakıp da başkasına tapmak elbette küfürdür ve sapıklıktır.

7. ayetin başındaki «*Allah ve Rasûlü'ne iman edin*» cümlesinden maksat, Allah'ın bir, Rasûlullah'ın da O'nun Rasûlü olduğunu tasdik edin demektir.

«*İnfak edin*»den maksat sadaka verin demektir. Veya Allah yolunda infak edin veya farz olan zekâtı verin veya diğer taatlarda harcama yapın! Bu harcamayı Cenab-ı Hak'kın bizi vekil kıldığı maldan yapacağız. Bu tabir mülkün esasının Allah'a ait olduğunu, kulun mülkte Allah'ı razı edecek, kula da sevap getirecek tasarruftan başka birhakkı olmadığını ifade ediyor.

8. ayetin başındaki «*Ma*» edatı istifham'dır ve bununla tevbih (kınanma) kastedilmektedir: «*İman etmeyişinizde hangi özrü belirtebilirsiniz? Halbuki bütün illetler silinmiştir. Peygamber de sizi davet ediyor*».

Cenab-ı Hak «*Peygamber sizi davet ediyor*» tabiriyle şeriatlar varid olmazdan önce hüküm yoktur, hakikatini açıklamaktadır. Sizden misakınız alınmıştır. Yani Allah sizden misakınızı almıştır.

Mücahid «*Bu misaktan maksat, Ademoğulları'nın babaları olan Adem'in belinde iken onlardan alınan misaktır*» demiştir. O misak «*Allah sizin Rabbinizdir. Sizin için ondan başka bir mabud yoktur*» şeklindeki misaktır.

Bazıları «*Cenab-ı Hak size aklı vermek suretiyle misakınızı*

almış, peygambere mutabaatı iktiza eden delil ve hüccetler de sizin aleyhinizde artık kalmamıştır» dediler.

«Eğer inanacaksanız» cümlesi mümin olduğunuz takdirde böyledir demektir. Veya eğer hüccetlere imanınız varsa durum budur. Veya bir gün hakka iman edecekseniz şu an, iman etmeniz için en elverişli andır. Çünkü deliller ve hüccetler Hz. Muhammed'in gönderilmesiyle ikame edilmiş burhanlar sıhhatli bir şekilde tecelli etmiştir.

*«Apaçık ayetler»*den maksat Kur'an'dır veya Hz. Muhammed'in mucizeleridir.

«Cenab-ı Hak sizin için Hz. Muhammed'e iman etmeyi gerekli kılmıştır». Çünkü onun beraberinde mucizeler vardır. O mucizelerin en büyükleri de Kur'an-ı Kerim'dir. Cenab-ı Hak kuluna bu açık ayetleri indirmiştir ki Kur'an ile veya peygamberle veya peygamberin Allah'ın kulluğuna davet etmesiyle sizi karanlıklardan (yani şirk ve küfrün her çeşidinden) imana, nura çıkarsın!

10. ayetin başındaki *«ma»* edatı istifham içindir. Yani Allah yolunda infak etmekten sizi hangi şey menediyor? Sizi Rabbinize yaklaştıracak konularda size hangi şey engel olmaktadır? Halbuki siz öleceksiniz, mallarınızı miras olarak başkasına bırakacaksınız. O malların sonuncusu da Cenab-ı Hak'kadır. Yani Cenab-ı Hak bu ayette, infak etmekten kaçınan müminleri kınamaktadır.

10. ayette bahsedilen fetihten maksat müfessirlerin çoğuna göre Mekke fethidir. Şabi ve Zühri ise *«Hudeybiye fethidir»* demişlerdir. Katade *«İki savaş vardır, biri diğerinden üstündür. İki nafaka vardır, bunların biri diğerinden daha üstündür»* demiştir: Mekke fethinden önce savaşmak ve nafaka vermek, Allah yolunda infak etmek, harcamak; fetihten sonra yapılan savaştan ve infak etmekten daha üstündür. Yani sizden fethi Mekke'den önce

İnfak edip savaşanlar ile fethi Mekke'den sonra infak edip savaşanlar eşit olamazlar. Mekke fethinden önceki infak niçin daha yücedir? Çünkü insanlar ona muhtaçtırlar, iman zafiyeti vardı. İnfak edenlere bu iş gayet ağır geliyordu. Sevaplar da yorgunluk nisbetindedir.

«Allah hepsine en güzel mükâfatı va'detmiştir»; yani fetihten önce Allah yolunda infak edenlere ve savaşanlara da fetihten sonra gelenlere de Allah cenneti va'detmiştir. Fakat cennetteki dereceleri değişiktir. Kimisi üstün dereceye sahiptir, kimi de biraz daha aşağı bir derecededir.

«Kimdir o Allah'a güzel borç veren?» ayetinin tefsiri Bakara Suresi'nde geçmişti. Araplar her güzel fiili işleyen adam için *«O borç verdi»* derler. Buna borç denilmesinin nedeni borcun bedelinin gelecek zamanda alınmak üzere verilmesidir. Bu da öyledir. Dünyada veren ahirette veya dünyada alır. Yani Allah yolunda infak eden kimseye Cenab-ı Hak kat kat verir.

يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَىٰ نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ
بُشْرَاكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا
ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٢﴾ يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ آمَنُوا
انْظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ
فَالْتَمِسُوا نُورًا فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ
مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ ﴿١٣﴾ يُنَادُونَهُمْ أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ قَالُوا بَلَىٰ وَلَٰكِنَّكُمْ
فَتَنْتُمْ أَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْأَمَانِيُّ حَتَّىٰ
جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ وَغَرَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿١٤﴾ فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ
مِنْكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مَأْوَاكُمُ النَّارُ هِيَ مَوْلَاكُمْ
وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾ أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ
لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا
الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ
فَاسِقُونَ ﴿١٦﴾ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا
لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٧﴾ إِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَّدِّقَاتِ
وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١٨﴾

12 — (Ey Rasûlüm!) O gün mümin erkekleri ve mümin kadınları önlerinde ve sağlarında nurları koşarken görürsün. «Bugün sizin müjdeniz, içinde ebedi kalacağınız, altından ırmaklar akan cennetlerdir.» denir onlara. İşte büyük kurtuluş ve zafer budur!

13 — O gün münafık erkekler ve münafık kadınlar iman edenlere: «Bize bakın (veya bizi bekleyin)! Nurunuzdan bir parça ışık alalım.» diyeceklerdir. (Onlara) «Arkanıza dönün de orada nur arayın» denilir. Nihayet onların arasına kapılı bir duvar çekilmiştir. Onun içinde rahmet, dışında da azap vardır!

14 — Onlar (münafıklar) cennet ehline «Biz sizinle beraber değil miydik?» diye seslenirler. Müminler «Evet, ama siz kendi canınızı yaktınız, gözlediniz, şüpheye düştünüz ve kuruntular sizi aldattı. O çok aldatan sizi Allah hakkında bile aldattı. Nihayet Allah'ın emri gelip çattı» derler.

15 — İşte bugün ne sizden ne de küfür edenlerden hiçbir fidye alınmayacaktır. Yeriniz ise ateştir. O size yaraşandır. Ne kötü bir uğraktır o!

16 — İman edenler için Allah'ı ve haktan inmiş olanı anmak için kalplerinin yumuşama zamanı gelmedi mi? Onlar daha önce kitap verilip de üzerlerinden uzun zaman geçen ve bundan ötürü de kalpleri katılaşan kimseler gibi olmasınlar. Onlardan çoğu fasıklardır!

17 — Bilin ki Allah ölümünden sonra yeri canlandırır. Aklınız ersin diye size ayetleri açıkladık.

18 — Sadaka veren erkekler ile sadaka veren kadınlar ve Allah'a güzel bir borç ile borç verenler yok mu? İşte onlara verdikleri kat kat ödenir. Onlar için gayet iyi bir mükâfat vardır.

(12-18) *«(Ey Rasûlüm!) O gün mümin erkekleri ve...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

*«Müminlerin nurunun sayedilmesi»*nden maksat, Hasan Basri'ye göre, köprüyü geçmeleridir. O, nurdan maksat, içinde yürüdükleri ziyadır. O, nur onların önlerinde ve sağlarındadır. Dahhak *«Onların yolları hidayetleridir. Sağlarından maksat da kitaplarıdır»* demiş ve Taberi de bu görüşe katılmıştır. Yani onların imanları ve salih amelleri önlerinde yürür, sağ ellerinde de amel defterleri vardır. Bazı kıraat alimleri *«Eyman»* lâfzını *«iman»* şeklinde okumuştur. Bu takdirde küfrün zıddı olan iman kastedlimektedir!

«Bugün müjdeniz cennetlere girmektir» cümlesi Allah tarafından cennet ehline söylenmiş sözdür. *«Unzuruna»* fiili intizar mânâsını taşıyan nezr kökünden gelmektedir. Yani bize biraz mühlet verin, bekleyin ki sizin nurunuzdan iktibas edelim!

İbn Abbas ve Ebu Umame der ki: *«Kıyamet Günü'nde insanları bir zulmet kaplar»* Maverdi *«Bu zulmetin kaplaması hüküm verildikten sonradır»* diyor. Sonra o insanlara bir nur verilir, o nurun ışığında yürürler. Müfessirler *«Allah müminlere Kıyamet Günü'nde amelleri nisbetinde nur verecektir. O nurla sıratın üzerinden geçeceklerdir. Münafıklara da nur verilir, fakat bu onları*

aldatmak içindir. Çünkü Cenab-ı Hak «O onları aldatıyor» buyurmuştur» demişlerdir.

«Onun batınında rahmet vardır»; yani müminler tarafında rahmet vardır, cennet vardır!

«El-Emani» kelimeisi bâtıllar mânâsını ifade eder. Bazılarına göre, *«Tûlü Emel»* demektir. Bazıları *«Onların dünyada müminler zayıf düşsünler ,başlarına felaket gelsin şeklindeki temennileridir»* demiştir. Katade *«El-Emani burada şeytanın aldatmasıdır»* der. Bazıları da *«El-Emani'den maksat dünyadır»* demişlerdir.

*«Allah'ın emri»*nden maksat ölümdür veya peygamberine yardım etmesidir. Katade *«Allah'ın emrinden maksat onları ateşe atmaktır»* demiştir.

*«El-Garur»*dan maksat şeytandır. Bazılarına göre dünyadır. Garur kelimesi mübalağa sigası olarak geliyor. Çünkü dünyanın veya şeytanın çok aldatması vardır!

Bazı kıraat alimleri kelimeyi *«el-Gurur»* şeklinde okumuşlardır ki o zaman bâtıllar demektir.

15. ayet ile Cenab-ı Hak münafıkların ve kâfirlerin kurtuluş ümidlerini tamamen yıkıyor; böyle bir imkân olmayacaktır, diyor. Yani sizden herhangi bir bedel, herhangi bir ıvaz veya başka bir nefsi kendi yerine feda etmek gibi hiçbir şey kabul edilmez.

«O sizin mevlanızdır»; yani sizin için ateş en uygunudur. Bir şeyden ayrılmayan nesnelere o şeyin mevlasıdır denilir. Onun için *«Azap sizin mevlanızdır»* denilmiştir.

ÇOKÇA ŞAKA YAPMAK

Rivayete göre Ashab-ı Kiram Medine'ye yerleştiklerinde aralarında çokça espri yapıyor ve gülüyorlardı. Bunun üzerine 16. ayet nazil oldu. Bu ayet indiğinde Hz. Peygamber sahabilere *«Allah sizin huşuu geciktirmenizi haber veriyor»* dedi. Onlar da *«Biz korktuk ya Rasûlullah»* dediler. Bazıları da *«Bu ayet hicretten bir sene sonra münafıklar hakkında nazil olmuştur»* demiştir. Çünkü münafıklar Selmani Farısî'den kendilerine Tevrat'ın acaibliklerinden bahsetmesini istediler. Bunun üzerine Cenab-ı Hak: *«Elif, Lam, Ra. Bunlar apaçık kitabın ayetleridir. Biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik ki anlayasınız. Biz bu Kur'an'ı vahyetmekle sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Sen ondan önce bunları bilmeyenlerden idin»* (Yusuf: 1, 2, 3) buyurdu. Böylece Cenab-ı Hak onlara bu kıssanın diğerlerinden daha güzel ve yararlı olduğunu haber verince onlar Hz. Selman'ın yakasını bıraktılar. Bir zaman sonra yine aynı talepte bulundular. O zaman da Cenab-ı Hak *«İman edenler için kalbleri Allah'ın zikrine ve inen hakka karşı saygı duyacakları vakit hâlâ gelmedi mi?»* ayetini indirdi. İşte bu tevile göre iman edenlerden maksat aleniyette dil ile iman edenlerdir.

Süddi ayeti *«Zahirde iman edenler kalbinde küfrü saklayanlardır»* şeklinde yorumlamıştır. Bazıları *«Bu ayetler müminler hakkında nazil olmuştur»* demiştir.

18. ayet insanları sadaka vermeye teşvik etmektedir. Hasan Basrî *«Kur'an'da gelen karzı hasenden maksat, farz olmayan sadakalardır»* demiştir. Bazıları *«İster sadaka, ister başka cinsten olan salih amellerdir»* demiştir.

ONDÖRDÜNCÜ CİLDİN SONU

MEVZU — SAHİFE

ZÜMER SURESİ ... 5
Zümer Suresi'nin 41-42. ayetlerinin meali ... 7
Ecel-i Müsamma ... 9
Şefaat Meselesi ... 9
Zümer Suresi'nin 48-56. ayetlerinin meali ... 12
Rızık Allah'ın dilemesine bağlıdır ... 14
Zümer Suresi'nin 57-67 ayetlerinin meali ... 18
Her şeyi yaratan Allah'tır ... 20
Zümer Suresi 68-75 ayetlerinin meali ... 25
Rabbin Nuru ile parlayan yer ... 27
Zümer Suresi'nin sonu ... 31
MÜMİN SURESİ ... 32
Giriş ... 33
Mümin Suresi 1-7 ayetlerinin meali ... 36
Asinin tevbesi kabul edilir mi? ... 37
Kur'an'ın sırlarını açmak ... 38
Mümin Suresi 8-16 ayetlerinin meali ... 41
Ateştekileri kim çağırır ... 43
İki ölüm ve iki hayat ... 43
Kabir Suali ... 44
Dereceler ... 45
Mülâkat Günü ... 45
Mümin Suresi 17-25. ayetlerinin meali ... 48
Mümin Suresi 26-33. ayetlerinin meali ... 53
Mümin Suresi 34-40. ayetlerinin meali ... 59
Mümin Suresi 41-49. ayetlerinin meali ... 64
Mümin Suresi 50-58. ayetlerinin meali ... 69
Mümin Suresi 59-66. ayetlerinin meali ... 75

MEVZU SAHİFE

Duanın meşruiyeti ... 76
Mümin Suresi 67-77. ayetlerinin meali ... 79
Eceli müsamma ... 81
Mümin Suresi 78-85. ayetlerinin meali ... 85
En-am kelimesinden maksat nedir? ... 86
İlimden maksat nedir? ... 87
Mümin Suresinin sonu ... 89
FUSSİLET SURESİ ... 90
Giriş ... 91
Fussilet Suresi 1-11. ayetlerinin meali ... 94
Allah yer küresini iki günde mi yarattı? ... 98
Allah'ın göklere, yer'e emri ... 100
Fussilet Suresi 12-20. ayetlerinin meali ... 102
Fussilet Suresi 21-24. ayetlerinin meali ... 107
Fussilet Suresi 30-38. ayetlerinin meali ... 111
Fussilet Suresi 39-46. ayetlerinin meali ... 117
Kitap burada neye benzetilmiştir? ... 120
Rabbimizin cezası ... 120
Acem dilinden maksat nedir? ... 121
Fussilet Suresi 47-54. ayetlerinin meali ... 125
Allah'ın Afâki ve Enfûsi ayetleri ... 127
Fussilet Suresinin sonu ... 129
ŞÛRA SURESİ ... 131
Giriş ... 132
Şûra Suresi 1-10. ayetlerinin meali ... 134
Allah'ı tesbih eden melekler ... 136
Şûra Suresi 11-15. ayetlerinin meali ... 139
Dinin ikâme edilmesinden maksat nedir? ... 141
Şûra Suresi 11-22. ayetlerinin meali ... 145
Ahiret ekini nedir? ... 147
Şûra Suresi 23-31. ayetlerinin meali ... 149
Allah'ı yalanlayanların maksadı ... 152
Kulların tevbesini kabul eden Allah ... 153
Musibetin sebebi ... 155
Şûra Suresi 32-44. ayetlerinin meali ... 158
Müşaverenin ehemmiyeti ... 160
Şûra Suresi 45-51. ayetlerinin meali ... 163

MEVZU SAHİFE

Allah beşerle nasıl konuşur? ... 165
Şûra Suresi 52-53. ayetlerin meali ... 167
Şûra Suresinin sonu ... 170
ZUHRUF SURESİ ... 171
Giriş ... 173
Zuhruf Suresi 1-10. ayetlerinin meali ... 174
Zuhruf Suresi 11-22. ayetlerinin meali ... 178
Zuhruf Suresi 23-33. ayetlerinin meali ... 185
İki şehir ... 187
Zuhruf Suresi 34-47. ayetlerinin meali ... 191
Rahman'ın zikri ... 193
İnsanın hesap vermesini gerektiren şey ... 195
Zuhruf Suresi'nin 48-60. ayetlerinin meali ... 198
Şartlı iman ... 200
Zuhruf Suresi'nin 61-73. ayetlerinin meali ... 206
Kıyamet'in ilmi ... 207
Korkusuz gün ... 210
Zuhruf Suresi'nin 74-89. ayetlerinin meali ... 213
İbadet edenin ilki olmak ne demektir? ... 216
Haşrin sebebi ... 218
Zuhruf Suresi'nin sonu ... 220
DUHAN SURESİ ... 221
Giriş ... 222
Duhan Suresi'nin 1-18. ayetlerinin meali ... 224
«Duhan»dan maksat nedir? ... 227
Duhan Suresi'nin 19-39. ayetlerinin meali ... 232
Makam-ı Kerim ... 233
Açık belâdan maksat ... 235
Tubba' Peygamber midir? ... 237
Duhan Suresi'nin 40-59. ayetlerinin meali ... 240
Zakkum ağacı ... 241
Kur'an'ın bir harfini diğer bir harfle değiştirmek caiz midir? 242
Cennet hurilerinden kastedilen nedir? ... 244
Duhan Suresi'nin sonu ... 245
CASİYE SURESİ ... 247
Giriş ... 248
Casiye Suresi'nin 1-13. ayetlerinin meali ... 250

MEVZU — SAHİFE

Gece ve Gündüz ihtilâfından maksat nedir? ... 252
Allah'ın ayetleri ... 252
Gök ve yerdekilerin musahhar kılınması ... 254
Casiye Suresi'nin 14-22. ayetlerinin meali ... 256
Verilen burhanlardan maksat nedir? ... 258
Casiye Suresi'nin 23-32. ayetlerinin tefsiri ... 262
Dehir nedir? ... 264
Ümmetin kitabından maksat nedir? ... 266
Casiye Suresi'nin 33-37. ayetlerinin meali ... 268
Casiye Suresi'nin sonu ... 269
AHKAF SURESİ ... 271
Giriş ... 272
Ahkaf Suresi'nin 1-5. ayetlerinin meali ... 275
Fosillerin delil olmaları ... 276
Ahkaf Suresi'nin 6-14. ayetlerinin meali ... 280
Hz. Peygamber'e verilen teminat ... 282
Hz. Peygamber kıyamette başına geleceği bilir mi? ... 283
Gaybı veli kullar bilir mi? ... 284
Ahkaf Suresi'nin 15-20. ayetlerinin meali ... 289
Hamlin müddeti ... 291
Peygamberlerde kırk yaş şart mıdır? ... 291
Mervan ile Aişe Validemiz'in mücadelesi ... 293
Kâfirin Ateşe arzedilmesi ... 295
Ahkaf Suresi'nin 21-28. ayetlerinin meali ... 297
Ahkaf Suresi'nin 29-35. ayetlerinin meali ... 302
Rasûlullah'a gelen cinler ... 303
Allah'ın davetçisi kimdir? ... 306
Ulu'l-Azim peygamberler kaç kişidir? ... 307
Ahkaf Suresi'nin sonu ... 308
MUHAMMED (S.A.V) SURESİ ... 309
Giriş ... 311
Muhammed Suresi'nin 1-11. ayetlerinin meali ... 314
Cihad ... 317
Allah'ın ipi ... 317
Cenneti Tarif Etmekten Maksat ... 318
Muhammed Suresi'nin 12-19. ayetlerinin meali ... 322
Bozulmayan su ... 323

MEVZU SAHİFE

Münafıklar Rasûlullah'tan işittiklerini anlamıyorlar ... 324
Onlara verilen takvadan maksat nedir? ... 325
Kıyamet'in şartları ... 325
Muhammed Suresi'nin 20-29. ayetlerinin meali ... 330
Bilinen söz, bilinen tat ... 332
Özel ve Genel Rahim ... 333
Muhammed Suresi'nin 30-38. ayetlerinin meali ... 337
Şîa'ya Göre Nifak Alameti ... 339
Kâfirlerin Yakılan Amelleri ... 339
Muhammed Suresi'nin sonu ... 341
FETİH SURESİ ... 343
Giriş ... 344
Fetih Suresi'nin 1-9. ayetlerinin meali ... 347
İnen sekineden maksat nedir? ... 351
İman eksilme ve artmayı kabul eder mi? ... 351
Münafıklar kâfirlerden daha mı zararlıdır? ... 354
Fetih Suresi'nin 10-15. ayetlerinin meali ... 356
Fetih Suresi'nin 16-23. ayetlerinin meali ... 362
Ağaç altında beyat edenler ... 364
Hudeybiye biatında bulunanların mükâfatı ... 366
Yakın fetihden maksat nedir? ... 367
Fetih Suresi'nin 24-28. ayetlerinin meali ... 371
Takva kelimesi ... 378
Rasûlullah'ın rüyası ... 379
Rasulullah hidayetle gönderildi ... 381
Muhammed Suresi'nin 29.ayetini n meali ... 383
Din düşmanlarına karşı şiddetli davranmanın hükmü ... 385
Ashab-ı Kiramı sevmek ... 387
Fetih Suresi'nin sonu ... 388
HUCURAT SURESİ ... 389
Giriş ... 390
Hucurat Suresi'nin 1-4. ayetlerinin meali ... 391
Peygamber huzurunda sesli konuşmak ... 394
Alimler huzurunda sesli konuşmak ... 398
Allah'ın imtihanı ... 398
Peygamber Evi'nin odalarını kim kaldırdı ... 399
Hucurat Suresi'nin 5-11. ayetlerinin meali ... 403

MEVZU — SAHİFE

Hükümden önce araştırma vacibdir ... 406
Dargın müslümanların arasını bulmak gereklidir ... 408
Bâğî kimdir ve Nasıl bir muameleye tabidir? ... 409
Mümini alaya almak nasıldır! ... 410
Bir mümine kötü lakap takmak haramdır ... 413
Hucurat Suresi'nin 12-18. ayetlerinin meali ... 416
Gıybet ... 419
İnsanların kabile ve boylara ayrılmasının hikmeti ... 420
Hucûrât Suresinin sonu ... 424
KÂF SURESİ ... 425
Giriş ... 426
Kaf Suresi'nin 1-15. ayetlerinin meali ... 429
Yerin bizi eksiltmesi ... 430
Toprağa, yemeleri haram kılınanlar ... 430
Kaf Suresi'nin 16-35. ayetlerinin meali ... 433
İnsanın arkadaşı ... 438
Allah ancak suça karşı ceza verir ... 439
Kaf Suresi'nin 36-45. ayetlerinin meali ... 443
Secdeler ardında Allah'ı tesbih etmek ... 445
Kaf Suresi'nin sonu ... 447
ZARİYAT SURESİ ... 449
Zariyat Suresi'nin 1-6. ayetlerinin meali ... 450
Zariyat Suresi'nin 7-30. ayetlerinin meali ... 454
Müslümanın malında zekâttan başka bir hak var mıdır? ... 458
Hz. İbrahim'e verilen bilgin çocuk ... 460
Zariyat Suresi'nin 31-51. ayetlerinin meali ... 462
İman ile İslâm aynı mıdır? ... 463
Eyd'den maksat nedir? ... 465
Zariyat Suresi'nin 52-60. ayetlerinin meali ... 467
Yaratmaktan maksat ... 468
Zariyat Suresi'nin sonu ... 471
TUR SURESİ ... 473
Tur Suresi'nin 1-14. ayetlerinin meali ... 474
Tur Suresi'nin 15-31. ayetlerinin meali ... 481
Kişi neyin rehinidir? ... 483
Zariyat Suresi'nin 32-49. ayetlerinin meali ... 487
İnsanoğlunun bayılacağı an ... 491

MEVZU SAHİFE

Tur Suresi'nin sonu ... 492
NECM SURESİ ... 493
Giriş ... 494
Necm Suresi'nin 1-26. ayetlerinin meali ... 497
Peygamber hevadan konuşmaz ... 499
Şiddetli kuvvet sahibi kimdir? ... 500
En yüce ufuk ... 502
Sidretul-Munteha ... 504
Mirac bahsi ... 505
Putlar ... 508
Allah'dan gelen hidayet ... 510
Necm Suresi'nin 27-44. ayetlerinin meali ... 512
Lememden maksat nedir? ... 514
Hz. Musa'nın sahifeleri ... 516
İnsan başkasının amelinden istifade eder mi? ... 518
Necm Suresi'nin 45-57. ayetlerinin meali ... 521
Birinci Ad'dan maksat ... 523
Necm Suresi'nin sonu ... 524
KAMER SURESİ ... 525
Kamer Suresi'nin 1-6. ayetlerinin meali ... 526
Ayın ikiye ayrılması ... 528
Kıyametin yaklaşması ... 535
Kamer Suresi'nin 7-27. ayetlerinin meali ... 538
Allah'ın gözünden maksat nedir? ... 540
Kamer Suresi'nin 28-49. ayetlerinin meali ... 543
Kamer Suresi'nin 50-55. ayetlerinin meali ... 547
Kamer Suresi'nin sonu ... 549
RAHMAN SURESİ ... 551
Giriş ... 552
Rahman Suresi'nin 1-16. ayetlerinin meali ... 553
Allah'ın öğrettiği beyan ... 555
Mizandan maksat ... 556
Rahman Suresi'nin 17-40. ayetlerinin meali ... 561
Rahman Suresi'nin 41-67. ayetlerinin meali ... 569
Allah'ın makamından maksat nedir? ... 570
Müslüman cinler cennete girerler mi? ... 573
Rahman Suresi'nin 68-78. ayetlerinin meali ... 575

MEVZU **SAHİFE**

Rahman Suresi'nin sonu ... 577
VAKIA SURESİ ... 579
Vakıa Suresi'nin 1-16. ayetlerinin meali ... 580
Sağın ve solun adamları ... 583
Vakıa Suresi'nin 17-50. ayetlerinin meali ... 586
Baliğ olmazdan önce ölen kâfir çocuklarının durumu ... 587
Vakıa Suresi'nin 51-76. ayetlerinin meali ... 595
Yıldızların mevkileri ... 599
Vakıa Suresi'nin 77-96. ayetlerinin meali ... 601
Kur'an Abdestsiz Ellenir mi? ... 602
İbnul-Kayyım'ın Kur'an abdestsiz ellenmez meselesi hakkındaki görüşü ... 608
Mukarribler kimlerdir? ... 612
Vakıa Suresi'nin sonu ... 613
HADİD SURESİ ... 615
Hadid Suresi'nin 1-3. ayetlerinin meali ... 616
Hadid Suresi'nin 4-11. ayetlerinin meali ... 621
Ayetlerde Te'vil Durumu ... 622
Hadid Suresi'nin 12-18. ayetlerinin meali ... 627
Çokça şaka yapmak ... 630